MILITIEOMBUDSMANNENS

ÄMBETSBERÄTTELSE

AVGIVEN VID LAGTIMA RIKSMÖTET

ÅR 1944

STOCKHOLM 1944
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG
439022

Innehållsförteckning.

Sid.

Allmän redogörelse för militieombudsmansämbetets förvaltning 7

Redogörelse för anhängiggjorda åtal och därmed jämförliga åtgärder.

1 o. 2. Åtal mot fartygschefen och förste officeren å hjälpkryssare för spritmissbruk m. m. 13

3. Åtal mot underofficer å hjälpkryssare för det denne å fartyget uppträtt synbart påverkad av starka drycker 15

4. Åtal mot kompanichef för det denne i anledning av ett å kompaniets vägnar till militieombudsmannen avsänt telegram med förfrågningar bland annat angående tjänstgöringstiden inför kompaniet förklarat, att militieombudsmannen icke vore rätt instans vid förfrågningar angående inkallelser och att tjänstledighet eller permission icke komme att beviljas förrän avsändaren av telegrammet anmält sig, ävensom för det kompanichefen i yttrande uti ett av militieombudsmannen handlagt ärende lämnat oriktiga uppgifter 15

5 o. 6. Åtal mot fartygschefen och officer å statsisbrytare för felaktigt förfarande vid fördelning av tobaksvaror, vilka tagits ombord såsom skeppsproviant 16

7—9. Åtal mot ordförande och civil ledamot i fältkrigsrätt för ådömande av särskilda straff i stället för gemensamt straff 17

10. Åtal mot vice auditör för försummelse att inom föreskriven tid avsända straffuppgifter till straffregistret 20

11. Kompanichef har beordrat uppryckningsövning under sådana omständigheter att den uppfattats såsom bestraffning och har inför kompaniet framställt alla klagomål till militieombudsmannen såsom ägnade att ådraga de klagande och deras förband allmänt åtlöje och att uppreta befälet 23

12. Vaktkommendering och marsch anbefallda som bestraffning 24

13. Övning att avlägsna timmerstockar ur timmerbröte beordrad som tillrättavisning 25

14. Åtal mot underofficer för beordrande av straffexercis 27

15. Befälhavare, som meddelat en andra klass sjöman tillrättavisning, har på dennes begäran upphävt tillrättavisningen och i stället tilldelat sjömannen kroppsaga 37

16. Åtal mot batterichef för felaktigt meddelad varning samt olämpligt uppträdande mot trupp 38

17. Åtal mot regementsintendent för tjänstefel bestående i försummelser i fråga om krigskassatjänsten och den därmed förenade kontrollverksamheten, varigenom förskingringar av krigskassören möjliggjorts 44

18. Obehörigt begagnande av tjänstebil. Tillrättavisning i form av varning får ej tillkännagivas å kompaniorder 57

19. Åtal mot förbandschef för obehörigt begagnande av tjänstebil 59

20. Obehörigt begagnande av tjänstebil m. m. 62

21. Missbruk av tjänstebil, oriktiga uppgifter i yttrande till militieombudsmannen m. m. 64

Sid.

22 o. 23. Missbruk av tjänstebil m. m. Åtal jämväl mot officer, som gjort anmälan mot förbandschefen med anlitande av en hempermitterad värnpliktig såsom mellanhand ... 75
24. Missbruk av tjänstebil ... 88
25. Missbruk av tjänstebil m. m. ... 91
26. Åtal för förseelse mot lagen om straff för vissa brott vid förande av motorfordon m. m. ... 94
27. Misshandel mot underlydande m. m. ... 99
28. Våld mot underlydande m. m. ... 105
29. Åtal för våld mot underlydande ... 109
30. Missfirmelse av underlydande. Tillika fråga om sättet för tillkomsten av anmälningsskrift till militieombudsmannen ... 111
31—41. Missfirmelse av underlydande ... 115
42. Åtal mot avdelningschef vid arméns underofficersskola för olämpliga yttranden 135
43. Olämpliga yttranden inför trupp ... 138
44. Olämpligt uppträdande vid meddelande av rättelse ... 140
45. Olämpligt uppträdande mot underlydande ... 142
46. Olämpligt uppträdande mot underlydande ... 143
47. Olämpliga yttranden av officer inför elever i konstapelskola ... 146
48. Olämpligt uppträdande av förhörsledare ... 147
49. Åtal mot officer för nedsättande yttrande om svenska flaggan ... 151
50. Åtal mot uppbördsstyrman å torpedbåt för det han nattetid medtagit kvinnligt sällskap ombord ... 153
51 o. 52. Åtal mot styresmannen för och en ingenjör vid försvarsväsendets kemiska anstalt för försummelse i fråga om övervakningen av gasmasktillverkning m. m... 155
53. Åtal mot landstormsofficer för vållande till annans död ... 156
54. Åtal mot regementsläkare för försummelse vid behandling av sjuka ... 162
55. Åtal mot militärområdesläkare för försummelser vid expediering av order ... 170
56 o. 57. Åtal mot befattningshavare vid redovisningsavdelningen vid en regementsstab för försummelser i fråga om anmälan till familjebidragsnämnd ... 173
58. Värnpliktig, som beviljats uppskov med militärtjänstgöring, har ej underrättats därom, till följd varav han inställt sig till tjänstgöringen, och har därpå fått tjänstgöra någon tid, innan han hemförlovats. Åtal mot sergeant såsom ansvarig därför ... 176
59. Åtal mot batterichef för det denne genom onödigt samtal hindrat furir, som av stridsgruppchefen beviljats tjänstledighet, att avresa till hemorten med lägligt tåg ... 181
60 o. 61. Civil person har obehörigen erhållit tillstånd att besöka militär anläggning. Vicekorpral har ställts under befäl av menig ... 184
62. Förbandschef har gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten genom att förmå marketentare att till honom utlämna tobaksvaror utan att samtidigt erhålla föreskrivet antal ransoneringskuponger ... 186
63. Försummelse att anmäla underlydande för fylleriförseelse ... 187
64. Åtal mot fartygschefen å hjälpkryssare för spritmissbruk m. m. ... 189
65—67. Åtal mot chef för gränsförband och underofficerare för det vaktpersonal vid förbandet icke utrustats med skarp ammunition ävensom för det de sedan militieombudsmannen begärt utredning lämnat oriktiga uppgifter ... 201
68. Otillåten efterforskning rörande uppgifter som publicerats i tidning samt olämpligt uppträdande av försvarsområdesbefälhavare å tidnings redaktionslokal. Tillika fråga om oriktigt förfarande vid hemligstämpling ... 206
69. Tillrättavisning meddelad i anledning av uppgifter i en insändare som publicerats i en tidning ... 221
70. Otillåtet omhändertagande av tidningar, avsedda för värnpliktig ... 233

Redogörelse för vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd.

Sid.

1. Om häktningsanmälan när den häktade skall rannsakas inför krigsrätt 237
2. Förseelse hänförd under fel lagrum. Skärpt arrest ådömd utan tillräcklig anledning. Tillika fråga om skyldighet att inhämta yttrande av auditör 243
3. Tillrättavisning får icke meddelas kollektivt så att den kommer att drabba även andra än de felande 248
4. Felaktigt upptagande av nöjdförklaring 250
5. Felaktiga förfaranden vid förordnande om verkställighet av disciplinstraff 251
6. Förordnande om verkställighet av disciplinstraff skall meddelas av vederbörande befälhavare, och denne får sålunda icke bemyndiga underordnad befattningshavare att meddela sådant förordnande. Tillika fråga om innehållet i dylikt förordnande och om anteckning av förordnandet å utslaget 254
7. Fråga om avbrott i straffverkställigheten för arrestanters deltagande i fälttjänstövning. — Arrestanter ha felaktigt fått å strafftiden avräkna tid för deltagande i fälttjänstövning 257
8. I ärende anhängigt hos militieombudsmannen bör befälhavare icke meddela beslut som kan föregripa militieombudsmannens prövning. 261
9. Förfarandet beträffande skadestånd då ansvarsfrågan redan avgjorts i disciplinär ordning 263
10. Militär myndighet har felaktigt handlagt ansökan om delgivning av stämning 264
11. Fråga om beviljande av permission åt den som står under rapport för förseelse. Kronans snickarverkstad får ej användas för militär befattningshavares privata räkning 266
12. Felaktig inkallelse. Tolkning av uttrycket »bör» i viss generalorder angående inkallelse av vapenfria värnpliktiga 269
13. Värnpliktig, som under tjänstgöring i viss försvarsgren omföres till annan försvarsgren, skall omedelbart hemförlovas 271
14. Brister i kontrollen vid antagning av krigsfrivillig 272
15. Åsidosättande av gällande föreskrifter om antagande av frivilliga 273
16. Semesterlagen äger ej tillämpning å krigsfrivilliga 275
17. Framförande av militärt motorfordon av annan än den ordinarie föraren 276
18. Oriktigt tillvägagångssätt mot markägaren vid framdragande av telefonledning 277
19. Olämpligt anordnad övning i strumpstoppning. För ändamålet ha hål klippts i hela strumpor 283
20. Fråga om kroppsskada skall anses ha i den mening, som avses i krigssjukvårdsreglementet, inträffat under krigstjänstgöring 284
21. Värnpliktig, som i avbidan på prövning av ansökning om civilarbetstillstånd fått fullgöra tjänstgöring såsom värnpliktig civilarbetare, har under nämnda tid ansetts böra erhålla avlöning såsom vanlig värnpliktig och icke såsom värnpliktig civilarbetare 286
22. Å ersättning för begagnande av egna beklädnadspersedlar skall icke göras avdrag för överdragskläder, som tillhandahållas av kronan 288
23. Marketenteriföreståndare vid fältmarketenteri är ej, utan särskilt beslut därom av vederbörande myndighet, berättigad till ersättning för marketenteriets skötsel 288
24. Olämpliga åtgärder av militär myndighet rörande pressens rätt att referera en militärbegravning 289
25. Angående hemlighållande av anbudshandlingar inom försvarets förvaltning .. 296
26. Fråga huruvida reglering av uppsägningstid må ske i antagningsbevis, som utfärdas för c. o. tjänstemän. Tillika fråga om civila tjänstemäns straffrättsliga ställning vid mobiliserade avdelningar av krigsmakten 299

Sid.

27. Frågor om permissionsförbud och om permission för den som står under rapport för förseelse ... 306
28. Frågor om permission för sjukanmälda och sjukskrivna ... 310
29. Fråga om villkorlig dom i samband med tillämpning av 129 § strafflagen för krigsmakten ... 323

Redogörelse för vissa framställningar till Konungen.

1. Angående förtydligande i visst hänseende av bestämmelserna om hämtning av värnpliktiga, som uteblivit från tjänstgöring ... 325
2. Angående behovet av att modernisera marinens sjukhus i Karlskrona ... 325
3. Angående upphävande av gällande bestämmelser om betyg för tjänstbarhet och uppförande för underofficerare vid flottan ... 326
4. Angående villkoren för lämnande av uppgifter åt myndigheter ur de militära registren rörande straff och tillrättavisningar ... 327
5. Angående samvetsömma värnpliktiga och deras tjänstgöring ... 327
6. Angående samvetsömma värnpliktigas skyldighet att bära uniform ... 328
7. Angående giltigheten av vissa äldre tillstånd för samvetsömma värnpliktiga att i stället för vapentjänst fullgöra annan tjänstgöring vid truppförband ... 328
8. Angående rätt för militär personal att ingiva besvär till närmaste befälhavare, som för expedition ... 329
9. Angående förläggningsförhållandena vid Svea livgarde ... 329
10. Angående jämkning i gällande föreskrifter rörande permission ... 330
11. Angående införande av närmare föreskrifter rörande krigsmäns skyldigheter i nykterhetsavseende ... 332

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av framställning om ändringar i lagen den 24 mars 1916 angående verkställighet av straffarbete och fängelsestraff ... 335

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av framställning om förbättrade avlöningsförmåner m. m. för krigsdomare och auditörer ... 336

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av framställning angående krigsartiklarnas tillämpning m. m. ... 338

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av framställning om vissa ifrågasatta ändringar i strafflagen för krigsmakten ... 345

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av förslag rörande jämkning av det belopp, värnpliktig skall vid kvittning mot kronans fordran äga behålla 347

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av förslag till förenklad handläggning av ärenden angående förlust av eller skada å kronans egendom 348

Till RIKSDAGEN.

Jämlikt § 100 regeringsformen och 12 § i den för riksdagens militieombudsman gällande instruktionen får jag härmed avlämna redogörelse för förvaltningen av militieombudsmansämbetet under år 1943.

Härvid har jag till en början att meddela att jag åtnjutit semester dels avseende år 1942 från och med den 29 mars till och med den 1 april och från och med den 17 till och med den 29 maj 1943 dels ock avseende år 1943 från och med den 1 juli till och med den 11 augusti och från och med den 9 till och med den 11 september. Jämlikt 17 § första stycket i den för militieombudsmannen gällande instruktionen har militieombudsmansämbetet under nämnda tider föreståtts av den för mig utsedde ställföreträdaren rådmannen Joel Christer Halvar Lech. Med stöd av bestämmelserna i 17 § andra stycket i instruktionen har jag uppdragit åt Lech att under tiden från och med den 15 november till och med den 4 december och från och med den 13 till och med den 22 december 1943 förrätta de å militieombudsmansämbetet ankommande göromålen med undantag av vissa ärenden. Under sistnämnda tid har jag handlagt följande ärenden, nämligen d.nr 696, 917, 1103, 1180 och 1283/1942 angående permission för sjukanmälda och sjukskrivna, d.nr 1175/1942 angående försummelse i fråga om anmälan till familjebidragsnämnd, d.nr 1322/1943 angående reglering av uppsägningstid i antagningsbevis för e. o. tjänstemän, d.nr 1607/1943 angående hemlighållande av anbudshandlingar inom försvarets förvaltning, d.nr 1999/1943 om permissionsförbud och om permission för den som står under rapport för förseelse, d.nr 2000/1943 angående jämkning i gällande föreskrifter om permission samt d.nr 2001/1943 angående införande av närmare föreskrifter rörande krigsmäns skyldigheter i nykterhetsavseende.

Inspektionsresor ha av mig företagits till Örebro, Skaraborgs, Gävleborgs, Västernorrlands och Stockholms län. Under dessa resor ha besökts:

Livregementets grenadjärer;
kronohäktet i Örebro;
Örebro försvarsområde;
Karlsborgs luftvärnsregemente;
arméns intendenturförråd i Karlsborg;
andra intendenturkompaniet;
ammunitionsfabrikens avdelning i Karlsborg;
garnisonssjukhuset i Karlsborg;
Västgöta flygflottilj;
Karlsborgs tygstation;
fastighetsförvaltningen i Karlsborg;
kustflottan och dess anläggningar vid Hårsfjärden;
Hälsinge regemente;
Gävle försvarsområde;
Sundsvalls luftvärnskår;
Roslagens flygflottilj; samt
Svea flygflottilj.

Därjämte har jag i Stockholm för inspektion besökt:
Svea ingenjörkår;
försvarsväsendets kemiska anstalt;

Svea livgarde jämte förläggning vid Sörentorp;
Stockholms luftvärnsregemente jämte skjutfält och förläggning å Väddö;
arméns intendenturförråd i Stockholm med tillhörande anläggningar i Ulriksdal; samt
första intendenturkompaniet jämte förläggning vid Västerhaninge.

Under den tid jag åtnjutit semester har tjänstförrättande militieombudsmannen företagit en inspektionsresa till Skaraborgs län, varvid han besökt:
Skaraborgs pansarregemente;
militärbefälhavaren för III. militärområdet;
Skövde försvarsområde;
Gudhems remontdepå;
Göta trängkår; samt
Livregementets husarer.
Därjämte har tjänstförrättande militieombudsmannen i Stockholm inspekterat Livregementet till häst.

Under inspektionsresorna ha vidare åtskilliga fältdepåer och fältförband besökts.

Vid inspektionerna har militieombudsmannen biträtts av byråchefen och byråintendenten vid militieombudsmansexpeditionen. För granskningen av vissa kassaförvaltningars räkenskapshandlingar har militieombudsmannen såsom biträde anlitat en intendenturofficer. Därjämte har vid vissa inspektioner en byggnadssakkunnig officer biträtt. Vid inspektionen av truppförband ha krigsrättsprotokollen, protokollen angående disciplinära bestraffningar, de militära straffregistren, anteckningsböckerna över meddelade tillrättavisningar, kassaförvaltningens räkenskapshandlingar samt handlingar rörande upphandling och redovisning av materiel av olika slag ävensom marketenterirörelsen granskats. Tillika har uppmärksamhet ägnats åt vården av kaserner och materiel, åt hygieniska förhållanden, utspisningen och omhänderhavandet av de värnpliktigas ransoneringskort samt åt socialvården. I samband med inspektionerna av truppförband ha även arrestlokalerna besökts. Det i förestående redogörelse omnämnda besöket å en allmän straffanstalt har uteslutande avsett personer, som av krigsdomstol dömts till frihetsstraff eller såsom häktade avvaktat rannsakning inför sådan domstol.

På sätt militieombudsmannens ämbetsberättelse till 1943 års lagtima riksdag utvisar kvarstodo vid början av år 1943 från år 1942 balanserade ärenden till ett antal av	371
Under år 1943 tillkommo ärenden till följande antal:	
enligt allmänna diariet	2 075
enligt diariet över hemliga ärenden	125
Sammanlagda antalet ärenden, som förelegat under år 1943, utgör alltså	2 571
De ärenden, som tillkommit under år 1943, utgöras av:	
ärenden inkomna från myndighet	161

klagomål eller framställningar från enskilda 1 561
ärenden uppkomna under inspektioner eller eljest vid militieombudsmannen åliggande granskning 456
militieombudsmannens organisations- och förvaltningsärenden m. m. 22

Summa 2 200

Av de från år 1942 balanserade 371 ärendena ha 212 utgjorts av klagomål eller framställningar från enskilda samt 116 av ärenden, som uppkommit under inspektioner eller eljest vid militieombudsmannen åliggande granskning m. m. Två ärenden tillhörde gruppen »militieombudsmannens organisations- och förvaltningsärenden m. m.». 41 ärenden hade inkommit från myndighet.

Till behandling under år 1943 ha alltså förelegat 202 ärenden, som inkommit från myndighet, 1 773 klagomål eller framställningar från enskilda, 572 ärenden, som uppkommit under inspektioner eller eljest vid militieombudsmannen åliggande granskningar m. m. samt 24 organisations- och förvaltningsärenden, tillhopa 2 571 ärenden.

Av dessa ärenden ha
till annan myndighet hänvisats 91
utan åtgärd avskrivits 33
på grund av återkallelse avskrivits 17
efter vederbörandes hörande eller eljest verkställd utredning avskrivits 1 564
på grund av att klagande erhållit gottgörelse eller rättelse eljest vunnits blivit avskrivna 206
föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd 78
föranlett framställning till Konungen eller till departementschef 12
föranlett annan åtgärd 192
och äro vid 1943 års utgång
under utredning 247
på militieombudsmannens prövning beroende 131

Summa 2 571

Av hela antalet under år 1943 till behandling föreliggande ärenden (2 571) ha under året slutbehandlats 2 158 medan till följande år balanserats 413.

Av de anhängiggjorda åtalen (därmed jämförliga ärenden) voro vid
1943 år början ännu icke slutligt prövade 34
anhängiggjordes under år 1943 44

Summa 78

Av dessa åtal
ha under året slutligen avgjorts 51
äro vid årets slut på prövning beroende 27

Summa 78

Antalet under 1943 till behandling föreliggande ärenden, 2 571, är det högsta som någonsin förekommit hos militieombudsmannen. Det må nämnas att antalet ärenden, vilket under 1928 var 208 och sista fredsåret 1938 uppgick till 568, under 1942 stigit till 2 032. Orsakerna till den starka ökningen av ärendena torde vara de efter krigsutbrottet rådande särskilda förhållandena. Att någon försämring skulle ha inträtt i förhållandet mellan befäl och manskap har icke förmärkts. Den stora ökningen av antalet ärenden som föranlett åtal och därmed jämförliga åtgärder torde i huvudsak bero på att olika förseelser numera i större utsträckning än tidigare komma till militieombudsmannens kännedom. I det stora hela har jag under det gångna året liksom förut såvitt angår mitt verksamhetsområde fått ett gott intryck av befälskårerna och deras arbete vid krigsmakten.

Beträffande förvaltningen av militieombudsmansämbetet under år 1943 får jag i övrigt hänvisa till ämbetets diarier och registratur, vilka jämte protokollen över inspektionerna komma att överlämnas till vederbörande utskott.

Såsom bilagor till denna allmänna redogörelse fogas:

redogörelse för anhängiggjorda åtal och därmed jämförliga åtgärder,

redogörelse för vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd, samt

redogörelse för vissa framställningar, som av militieombudsmannen gjorts till Konungen m. m.

Vad angår åtalen ha redogörelser ansetts böra lämnas endast för sådana, vilka, såvitt vid ämbetsberättelsens färdigställande varit känt, under året prövats av första domstol. Med hänsyn bland annat till det stora antalet mål har även i denna berättelse en avsevärd förkortning av redogörelserna genomförts i förhållande till åren före 1942.

Följande åtal, vilka icke blivit prövade under året, ha under 1943 anhängiggjorts, nämligen mot:

fartygschef angående oförstånd i tjänsten;

skvadronschef angående felaktig tillrättavisning;

vakthavande officer å fartyg angående missfirmelse av underlydande m. m.;

kompanichef angående olämpliga yttranden;

plutonchef angående missfirmelse av underlydande m. m.;

underofficer angående missfirmelse av och hot mot underlydande;

underofficer angående fylleri m. m.;

förbandschef angående oförstånd i tjänsten;

försvarsområdesläkare angående brist i anständigt uppförande m. m.;

fartygschef angående missfirmelse av underlydande;

plutonchef angående oförstånd i tjänsten;

kompanichef angående oförstånd i tjänsten;

landstormsofficer och landstormsunderofficer angående missbruk av tjänstebil;

plutonchef angående missfirmelse av underlydande m. m.;

plutonchef angående brist i anständigt uppförande; samt
fartygschef angående missfirmelse av underlydande.

I avdelningen »vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd» ha huvudsakligen medtagits sådana ärenden, vilka på grund av de däri föreliggande spörsmålen ansetts ha intresse utöver de enskilda fallen.

Stockholm den 10 januari 1944.

IVAR WIESLANDER.

AXEL LINDSKOG.

Redogörelse för anhängiggjorda åtal och därmed jämförliga åtgärder.

1 och 2. Åtal mot fartygschefen och förste officeren å hjälpkryssare för spritmissbruk m. m.

Ämbetsberättelsen till 1943 års riksdag innehåller (sid. 43 ff.) redogörelse för ett av militieombudsmannen mot kaptenen Nils Hagström och löjtnanten J. F. A. Berminge anhängiggjort åtal för det de i olika avseenden gjort sig skyldiga till tjänstefel. Av redogörelsen framgår att stationskrigsrätten vid Karlskrona örlogsstation genom utslag den 10 september 1942 dömde Hagström jämlikt 96 § strafflagen för krigsmakten för bristande i anständigt uppförande att undergå arrest utan bevakning i tre dagar och Berminge jämlikt 33 och 130 §§ strafflagen för krigsmakten samt 4 kapitlet 1 och 2 §§ allmänna strafflagen för försummelse och oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt att undergå arrest utan bevakning i åtta dagar. Redogörelsen utvisar jämväl att militieombudsmannen i skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 28 september 1942 anmodat ämbetet att i krigshovrätten överklaga stationskrigsrättens utslag och därvid yrka dels bifall till militieombudsmannens i vissa delar av stationskrigsrätten ogillade talan och dels skärpning av de ådömda straffen, det senare jämväl för det fall att förstnämnda yrkande icke bifölles.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 12 mars 1943 och yttrade därvid:

Vad anginge yrkandet om ansvar å Hagström för det han vid ett tillfälle, då Berminge tjänstgjorde såsom vakthavande officer å hjälpkryssaren, givit Berminge tillstånd att lämna fartyget, vore i målet upplyst, att någon officer eller annan behörig person, som kunnat övertaga Berminges vakt, vid tillfället icke funnits å fartyget.

Vid nu anförda förhållande funne krigshovrätten Hagström ha förfarit felaktigt genom att lämna Berminge sagda tillstånd.

Med hänsyn till i målet upplysta omständigheter, särskilt att fartyget vid ifrågavarande tillfälle varit intaget på varv, borde dock detta Hagströms felaktiga förfarande skäligen icke föranleda ansvar.

Krigshovrätten prövade förty rättvist fastställa det slut, krigsrättens utslag i denna del av målet innehölle.

Vad anginge den i övrigt mot Hagström fullföljda talan prövade krigshovrätten med hänsyn till omständigheterna rättvist på det sätt ändra krigsrättens utslag, att det straff, som Hagström förskyllt för det han vid av krigsrätten angivet tillfälle brustit i anständigt uppträdande, jämlikt det av krigsrätten åberopade lagrummet bestämdes till arrest utan bevakning i sex dagar.

Vidkommande härefter den mot Berminge fullföljda talan och då först yrkandet om ansvar å Berminge för försummelse vid vaktgöring i Oskarshamn funne krigshovrätten väl av utredningen framgå, att Berminge vid ifrågavarande tillfälle förfarit oriktigt genom att överlämna sin vakt till person, som ej varit behörig att fullgöra officersvakt i hans ställe.

Med hänsyn till att Berminge, enligt vad i målet vore upplyst, härvid handlat med Hagströms samtycke samt till omständigheterna i övrigt funne krigshovrätten dock vad i denna del av målet mot Berminge förekommit skäligen icke böra för honom föranleda ansvar, och fastställde förty krigsrättens utslag, såvitt därigenom den i denna del av målet mot Berminge förda ansvarstalan ogillats.

Vad härefter anginge yrkandet om ansvar å Berminge för dennes förfarande i samband med hävandet av det för furiren K. O. G. Karlsson meddelade permissionsförbudet kunde det väl icke mot Berminges bestridande anses styrkt, att Berminge såsom villkor för att han skulle bifalla Karlssons anhållan om tillfälligt upphävande av det för Karlsson meddelade permissionsförbudet uppställt, att Karlsson skulle anskaffa sprit åt honom, eller att Berminge eljest avsett att begagna sig av Karlssons anhållan för att anskaffa sprit. Genom att till Karlsson fälla yttranden, som varit ägnade att ge Karlsson den uppfattningen att han skulle få permission, därest han anskaffade sprit åt Berminge, hade Berminge emellertid visat oförstånd i tjänsten. Likaså hade Berminge visat oförstånd i tjänsten genom att han, utan att tillräckliga skäl därtill förelegat, bifallit Karlssons anhållan.

På grund av vad sålunda anförts och med hänsyn till omständigheterna vid de tjänstefel, till vilka Berminge enligt krigsrättens av honom icke överklagade utslag vore förvunnen, prövade krigshovrätten rättvist på det sätt ändra krigsrättens utslag beträffande Berminge, att denne jämlikt de av krigsrätten åberopade lagrummen dömdes att undergå disciplinstraff av vaktarrest i åtta dagar.

Från nämnda straff skulle avräknas vad Berminge kunde ha undergått av det honom genom krigsrättens utslag ådömda straffet, därvid en dags arrest utan bevakning skulle anses svara mot en halv dags vaktarrest. Uppkomme brutet dagatal, skulle det vara förfallet.

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

3. Åtal mot underofficer å hjälpkryssare för det han å fartyget uppträtt synbart påverkad av starka drycker.

Ämbetsberättelsen till 1943 års riksdag innehåller (sid. 54 ff.) redogörelse för ett av militieombudsmannen anhängiggjort åtal mot flaggartilleristyrmannen Harry Björk för det denne gjort sig skyldig till tjänstefel genom att han under tjänstgöring såsom vakthavande officer ombord å en hjälpkryssare uppträtt synbart påverkad av starka drycker. Såsom av redogörelsen framgår meddelade stationskrigsrätten vid Stockholms örlogsstation utslag i målet den 26 augusti 1942. Stationskrigsrätten fann därvid att det icke kunde anses styrkt att Björk till följd av spritförtäringen icke haft tillräcklig kontroll över sina handlingar för att på ett behörigt sätt fullgöra tjänstgöringen som vakthavande officer, och icke heller att Björk kunde anses ha vid ifrågavarande tillfälle uppträtt på sådant sätt att han varit ett dåligt föredöme för underlydande. Sedan överkrigsfiskalsämbetet på militieombudsmannens anmodan anfört besvär över stationskrigsrättens utslag, meddelade krigshovrätten utslag i målet den 6 november 1942 och fann därvid ej skäl att göra ändring i krigsrättens utslag. Av redogörelsen framgår vidare att militieombudsmannen anfört underdåniga besvär över krigshovrättens utslag.

Militieombudsmannens besvär äro prövade av *Kungl. Maj:t, som i utslag den 13 februari 1943* ej funnit skäl att göra ändring i krigshovrättens utslag.

4. Åtal mot kompanichef för det denne i anledning av ett å kompaniets vägnar till militieombudsmannen avsänt telegram med förfrågningar bland annat angående tjänstgöringstiden inför kompaniet förklarat, att militieombudsmannen icke vore rätt instans vid förfrågningar angående inkallelser och att tjänstledighet eller permission icke komme att beviljas förrän avsändaren av telegrammet anmält sig, ävensom för det kompanichefen i yttrande uti ett av militieombudsmannen handlagt ärende lämnat oriktiga uppgifter.

Ämbetsberättelsen till 1943 års riksdag innehåller (sid. 70 ff.) redogörelse för ett av militieombudsmannen mot kaptenen R. N. R. J. Gyldén anhängiggjort åtal för det denne i anledning av ett å kompaniets vägnar till militieombudsmannen avsänt telegram med förfrågningar bland annat angående tjänstgöringstiden inför kompaniet förklarat, att militieombudsmannen icke vore rätt instans vid förfrågningar angående inkallelser och att tjänstledighet eller permission icke komme att beviljas förrän avsändaren av telegrammet anmält sig, ävensom för det kompanichefen i yttrande uti ett av militieombudsmannen handlagt ärende lämnat oriktiga uppgifter. Såsom framgår av redogörelsen meddelade särskilda krigsrätten i Boden utslag i målet den

6 oktober 1942 och dömde därvid Gyldén jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för det han i yttrande lämnat oriktiga uppgifter att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i fyra dagar men fann i övrigt Gyldén ej förfallen till ansvar. Redogörelsen utvisar jämväl, att militieombudsmannen i skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 17 oktober 1942 anmodat ämbetet att i krigshovrätten överklaga särskilda krigsrättens utslag under yrkande att Gyldén måtte dömas till ansvar även i de avseenden vari krigsrätten ogillat åtalet.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 16 mars 1943 och yttrade därvid:

Utredningen i målet måste anses giva vid handen, att Gyldén med sitt meddelande, att militieombudsmannen icke vore rätt instans för förfrågningar angående tjänstgöringstiden, icke avsett att söka förhindra manskapet att hänvända sig till militieombudsmannen utan allenast haft till syfte att framhålla, hurusom besluten rörande tjänstgöringstidens längd fattades av de militära myndigheterna.

Med hänsyn härtill och till vad eljest i denna del av målet förekommit funne krigshovrätten Gyldén icke i nu angivna avseende hava visat oförstånd i sin tjänsteutövning.

Vidkommande härefter Gyldéns åtgärder att genom hot om permissions- och tjänstledighetsförbud söka framtvinga besked om telegrammets avsändare och att därefter för dem, vilka förmodats hava avsänt telegrammet, framhålla, att deras framställning varit onödig, måste Gyldén, med hänsyn särskilt till den personalen tillkommande rättigheten att med frångående av tjänstevägen direkt hänvända sig till militieombudsmannen, anses ha i dessa hänseenden gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten.

På grund härav och med hänsyn till omständigheterna prövade krigshovrätten rättvist att på det sätt ändra krigsrättens utslag, att Gyldén för den brottslighet, som sålunda och enligt krigsrättens av honom ej överklagade utslag låge Gyldén till last, dömdes att, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten samt 33 § samma lag och 4 kapitlet 1 och 2 §§ allmänna strafflagen, undergå arrest utan bevakning i sex dagar, skolande därå avräknas vad han kunde hava avtjänat av det honom genom krigsrättens utslag ådömda straffet.

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

5 och 6. Åtal mot fartygschefen och officer å statsisbrytare för felaktigt förfarande vid fördelning av tobaksvaror, vilka tagits ombord såsom skeppsproviant.

Såsom ämbetsberättelsen till 1943 års riksdag (sid. 131 ff.) utvisar, anmälde militieombudsmannen i skrivelse den 23 november 1942 till chefen för marinen kaptenerna B. O. Juthe och S. K. E. Lindquist till disciplinär bestraff-

ning för tjänstefel som de i egenskap av fartygschef respektive officer å statsisbrytare låtit komma sig till last vid fördelning av tobaksvaror, vilka tagits ombord såsom skeppsproviant. Redogörelsen för målet utvisar, att chefen för marinen jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten ålagt Juthe åtta dagars vaktarrest för grovt oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt samt Lindquist fyra dagars vaktarrest för enahanda förseelse.

Bestraffningsbeslutet har icke överklagats.

7—9. Åtal mot ordförande och civil ledamot i fältkrigsrätt för ådömande av särskilda straff i stället för gemensamt straff.

Vid granskning av protokollen från två fältkrigsrätter framställde militieombudsmannen anmärkning i olika hänseenden mot utslag, som meddelats mot 31 svarande under viss tid 1940. Därvid anmärktes bland annat följande: Vid sammanträde den 21 maj 1940 hade en fältkrigsrätt dömt konstituerade sergeanten E. V. Johansson dels jämlikt 123 § strafflagen för krigsmakten för det han obehörigen vid tre tillfällen lämnat sin trupp med vaktgöring likartad tjänstgöring till en månads fängelse för varje tillfälle, dels jämlikt 130 § samma lag för försummelse vid fullgörande av tjänsteplikt till 4 dagars vaktarrest och dels jämlikt 123 § samma lag för fylleri under med vaktgöring likställd tjänstgöring till en månads fängelse eller, med tillämpning av »4 kapitlet 2 §» allmänna strafflagen och 33 § strafflagen för krigsmakten, till sammanlagt fyra månader 4 dagars fängelse. Vid sammanträde den 7 juni 1940 hade vidare en annan fältkrigsrätt dömt värnpliktige K.-E. V. Henriksson jämlikt 96 § strafflagen för krigsmakten för fylleri till 8 dagars vaktarrest, jämlikt 130 § samma lag för två särskilda försummelser av tjänsteplikt till 2 dagars vaktarrest för varje brott samt jämlikt sistnämnda lagrum för försummelse av tjänsteplikt under försvårande omständigheter till fängelse en månad eller alltså, sedan arreststraffen förvandlats till fängelse, till sammanlagt en månad 12 dagars fängelse. Vid sammanträde den 20 juni 1940 hade slutligen sistnämnda fältkrigsrätt dömt värnpliktige vice korpralen B. E. H. Andersson dels jämlikt 96 § strafflagen för krigsmakten för fylleri till 4 dagars vaktarrest, dels jämlikt samma lagrum för bristande i anständigt uppförande till 3 dagars vaktarrest, dels jämlikt 77 § andra stycket samma lag för uppehållande i fullgörande av förmans befallning till 10 dagars vaktarrest, dels jämlikt 82 § samma lag för förolämpning av överordnad krigsman i och för dennes tjänst till en månads fängelse, dels jämlikt 52 § samma lag för olovligt undanhållande till 8 dagars vaktarrest och dels jämlikt sistnämnda lagrum för olovligt undanhållande under försvårande omständigheter till en månads fängelse eller, med tillämpning av 35 § strafflagen för krigsmakten och sedan arreststraffen förvandlats till fängelse, till sammanlagt två månader 15 dagars fängelse. Såsom ordförande i den ena

fältkrigsrätten vid meddelande av ifrågavarande utslag hade tjänstgjort majoren Bror Emil Bengt Kjellman och i den andra majoren Claes Fridolf Lidström. Såsom civil ledamot i de båda fältkrigsrätterna hade advokaten Henrik Arvid Conrad Benndorf tjänstgjort.

I avgivna yttranden anförde Benndorf i huvudsak följande:

Benndorf hade sedan år 1921 icke tjänstgjort i domstol. Hans förordnande såsom civil ledamot av fältkrigsrätterna hade varit tillfälligt och hade tillkommit till följd av den bistra och allvarsmättade tid, under vilken fältkrigsrätterna arbetade. Den ersättning som tillerkänts den civile ledamoten för ett tidsödande och mycket krävande arbete hade varit ringa. Av ekonomiska skäl hade Benndorf ej kunnat lämna sitt civila yrke helt åt sitt öde. Benndorf hade dock velat bistå staten med de juridiska insikter han kunde besitta. — Benndorf medgåve att fältkrigsrätterna i de angivna fallen icke tillämpat bestämmelserna om ådömande av gemensamt straff för sammanträffande brott. Han ville icke försvara eller förklara de påtalade förfarandena på annat sätt än som rena förbiseenden. Under den första tiden, ungefär en månad, av sin tjänstgöring såsom civil ledamot av flera fältkrigsrätter hade Benndorf feltolkat bestämmelserna i 4 kap. 1 § allmänna strafflagen. I slutet av juni 1940 hade Benndorf erhållit klarhet i hur bestämmelserna rätteligen skulle tolkas och därefter hade Benndorf förfarit riktigt. Det hade tyvärr varit för sent att göra något åt de redan meddelade utslagen. Benndorf beklagade de påtalade felen, vilka skett oavsiktligt och utan vång avsikt, och hemställde att de icke måtte föranleda vidare åtgärd. Därest åtal skulle anhängiggöras ville Benndorf på det enträgnaste anhålla, att han måtte ensam göras ansvarig. För Benndorfs rättsmedvetande skulle det kännas ytterst upprörande, om de militära ledamöterna skulle göras ansvariga för användningen av allmänstraffrättsliga regler. De hade suttit i domstolen på grund av order och det finge anses ha varit en ren slump, vilken militär som råkat sitta i domstolen. Någon juridisk insikt hade de icke besuttit och sådan kunde väl ej heller ha förutsatts. Deras huvudsakliga uppgift syntes Benndorf ha varit dels att poängtera domstolens egenskap av militär och dels att stå Benndorf bi med råd av värde för sakfrågans bedömande, vilka råd de såsom militärer kunnat lämna.

Militieombudsmannen anförde i en den 2 juli 1942 dagtecknad skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet bland annat:

I 4 kap. 1 § allmänna strafflagen stadgades: Skulle någon dömas för flera brott, varde gemensamt straff ådömt, evad brotten begåtts genom samma handling eller genom skilda handlingar. För brott som funnes förskylla böter finge dock bötesstraff ådömas jämte straff för övriga brott, om särskilda skäl därtill föranledde.

Strafflagen för krigsmakten innehölle följande bestämmelser: Vad i allmän lag funnes stadgat om sammanträffande av brott skulle lända till efterrättelse vid tillämpning av strafflagen för krigsmakten, likväl med iakttagan-

de av de ytterligare eller skiljaktiga stadganden, som däri förekomme (33 §). Sammanträffade brott, varå bötesstraff kunde följa, med brott, som vore belagt med disciplinstraff, och funnes brotten ej förskylla gemensamt straff i svårare straffart, skulle böter och disciplinstraff ådömas jämte varandra; dock finge disciplinstraff ådömas såsom gemensamt straff, om särskilda skäl därtill föranledde (34 §). Disciplinstraff såsom gemensamt straff för flera brott finge icke överstiga det i 22 § för varje slag av arreststraff utsatta högsta mått (35 §). Vaktarrest finge åläggas i minst en dag och högst femton dagar (22 §).

Principen, att ett gemensamt straff skulle åläggas då någon på en gång övertygades om flera brott, infördes i vår straffrätt genom lagen den 3 juni 1938, nr 251, om ändring i vissa delar av strafflagen och ett flertal andra samtidigt utfärdade lagar. Den nya lagstiftningen trädde i kraft den 1 januari 1939. Beträffande brott som förskyllde disciplinstraff innehöll emellertid redan förut gällande lag, att gemensamt disciplinstraff skulle ådömas om någon på en gång övertygades om flera förseelser, vilka förskyllde sådant straff. Sålunda stadgades i 38 § strafflagen för krigsmakten i dess ursprungliga lydelse, att om någon ansåges på en gång övertygad om flera särskilda förseelser, vilka ådroge disciplinstraff, skulle för dessa förseelser bestämmas ett gemensamt straff, vilket icke finge överstiga det i 22 § för varje slag av arreststraff utsatta högsta mått.

I tretton särskilda fall hade fältkrigsrätterna ådömt särskilda straff för brott och förseelser, vilka enligt gällande lagregler bort bestraffas genom utmätande av ett gemensamt straff. De härför ansvariga domstolsledamöterna hade erkänt att de förfarit felaktigt.

Beträffande de tio fall där icke fängelse utan allenast böter eller disciplinstraff ådömts, syntes det knappast finnas anledning antaga, att det gemensamma straffet vid ett riktigt bedömande kommit att avvika från det sammanlagda straff som blivit slutresultatet av krigsrätternas straffmätning. Den för vaktarrest stadgade längsta tiden hade blivit iakttagen. På grund härav funne militieombudsmannen sig i fråga om dessa tio fall kunna låta bero vid den erinran som innefattades i det anförda.

Fältkrigsrätternas felaktiga förfaranden i övriga tre, ovan omförmälda mål att enligt äldre regler i 4 kap. 2 § allmänna strafflagen utmäta särskilda straff för varje brott och förseelse vore av den natur, att de utmätta straffen sammanlagda lätt komme att överstiga det gemensamma straff som rätteligen bort direkt bestämmas. Felen hänförde sig till en av huvudreglerna i den allmänna straffrätten och de bestämmelser som skolat tillämpas vore tydliga. Vid genomläsning av bestämmelserna måste deras innebörd uti ifrågavarande hänseende framstå fullt klar, särskilt för en person med juridisk utbildning och erfarenhet som advokat. De nya principerna för bestraffning av sammanträffande brott hade vid tillfället varit gällande under mer än ett år. Med hänsyn härtill ansåge militieombudsmannen sig icke kunna underlåta att beivra de begångna felen. Ehuru samtliga krigsrättsledamöter vore ansvariga för rättens utslag, funne militieombudsmannen sig

i förevarande fall kunna begränsa inskridandet till att avse ordförandena i krigsrätterna samt den civile ledamoten däri, vilka i främsta rummet finge anses bära ansvaret för felen.

På grund av det anförda uppdroge militieombudsmannen åt överkrigsfiskalsämbetet att vid krigshovrätten anhängiggöra och utföra åtal mot Kjellman, Lidström och Benndorf för vad de sålunda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å dem jämlikt lag och sakens beskaffenhet.

* *
*

Under åberopande av berörda uppdrag ställde överkrigsfiskalsämbetet Kjellman, Lidström och Benndorf under åtal vid krigshovrätten och yrkade ansvar å dem enligt lag.

Krigshovrätten meddelade utslag i målet den 15 december 1942 och yttrade därvid:

Enär fältkrigsrätterna förfarit felaktigt genom att i de av militieombudsmannen angivna fallen för flera brott ådöma särskilda straff i stället för gemensamt straff, men med hänsyn till omständigheterna vad sålunda låge Kjellman och Lidström till last ej skäligen borde för dem föranleda ansvar, prövade krigshovrätten rättvist på det sätt bifalla överkrigsfiskalsämbetets talan att Benndorf, jämlikt 25 kapitlet 17 § allmänna strafflagen, dömdes att för tjänstefel till kronan utgiva åtta dagsböter envar om tio kronor.

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

10. Åtal mot vice auditör för försummelse att inom föreskriven tid avsända straffuppgifter till straffregistret.

Enligt kungl. kungörelsen den 26 november 1914 om uppgifter till straffregistret och om registrets förande skall straffuppgift avsändas till straffregistret inom fjorton dagar efter utslagets avkunnande. Skyldigheten att avgiva uppgifter till straffregistret åvilar jämlikt § 19 f) i gällande instruktion för krigsdomare, auditörer och krigsfiskaler för krigsdomstolarnas vidkommande auditören.

Sedan det kommit till militieombudsmannens kännedom att vice auditören Tore Ljungberg i åtskilliga fall försummat att inom föreskriven tid till straffregistret avsända straffuppgift i mål vid vilkas handläggning han tjänstgjort som auditör, översände på militieombudsmannens begäran fångvårdsstyrelsen med skrivelse den 8 december 1942 en av t. f. byrådirektören Lennart Berggren samma dag dagtecknad tablå rörande vissa under år 1942 av Ljungberg till straffregistret avgivna uppgifter. I tablån redovisades 14 under året avgivna straffuppgifter, vilka samtliga blivit för sent avsända.

Av dessa hade 2 inkommit inom en månad efter utslagets avkunnande, 8 efter mer än en men inom två månader, 2 efter mer än två men inom tre månader samt 2 efter mer än fyra men inom fem månader.

Med anledning härav anmodades Ljungberg inkomma med förklaring. Ljungberg anförde:

Det medgåves, att straffuppgifter vid i handlingarna angivna tillfällen av honom för sent avsänts till straffregistret och att detta utgjorde en försummelse av honom. Som förklaring till försummelsen ville Ljungberg framhålla: Hans kompanjon v. krigsdomaren och ordinarie auditören Gunnar Wiberg och Ljungberg dreve tillsammans i Skövde en advokatbyrå. Den 9 april 1940 hade Ljungberg inkallats till tjänstgöring som värnpliktig fördelningsauditör och kort därefter hade Wiberg inkallats såsom kårauditör. Under år 1942 hade Wiberg, med undantag för månaderna januari och februari, dels varit i militärtjänst, dels ock vårdats å garnisonssjukhus i Stockholm. Själv hade Ljungberg under mars—december 1942 tjänstgjort som värnpliktig auditör vid militärbefälsstab, såsom auditör vid krigsrätterna vid K 3, T 2, I 9 (P 4), A 9 (Lv 1), F 6 och särskilda krigsrätten å Karlsborg, samt därjämte skolat sköta den advokatbyrå, som de tidigare varit två jurister om att sköta. På grund härav hade Ljungberg varit överhopad med arbete. Ljungberg vore fullt medveten om att denna arbetsbörda icke fritoge honom från ansvar, men hade Ljungberg velat åberopa den såsom en förmildrande omständighet. Någon skada torde av vad Ljungberg inhämtat icke ha kommit av hans försummelse. Hans arbetsbörda hade numera lättats i avsevärd grad, då Wiberg återkommit till staden, juridisk hjälp erhållits på kontoret och en vice auditör förordnats att under tiden $^{23}/_{12}$ 1942—$^{28}/_{2}$ 1943 handlägga undersökningsmål vid den största regementskrigsrätten (P 4). Samtliga straffuppgifter från de förband, där Ljungberg under år 1942 tjänstgjort såsom auditör, hade numera avgivits till straffregistret. Med hänsyn till vad Ljungberg anfört samt att Ljungberg i framtiden komme att bemöda sig att rättidigt insända vederbörliga straffuppgifter, anhölle Ljungberg att militieombudsmannen måtte låta vid vad i ärendet förekommit bero.

Militieombudsmannen anmodade härpå Ljungberg att inkomma med uppgift å samtliga de mål, vari han under år 1942 i egenskap av auditör haft att avlämna straffuppgift, dock med undantag av dem som avsåges i den av Berggren uppgjorda tablån, samt därvid angiva dag då straffuppgift expedierats.

Ljungberg inkom med förteckning över insända straffuppgifter, upptagande ytterligare 28 straffuppgifter. Av förteckningen framgick att av dessa 7 avsänts inom föreskriven tid, 6 för sent men inom en månad efter utslagets avkunnande, 7 efter mer än en men inom två månader, 4 efter mer än två men inom tre månader samt 4 efter mer än tre men inom fyra månader.

En av Berggren verkställd granskning gav vid handen att en av de uppgifter som Ljungberg uppgivit såsom i rätt tid avgivna icke inkommit till straffregistret, medan en av de uppgifter som han redovisat såsom avgivna

först efter mer än tre månader visserligen inkommit för sent men dock inom en månad efter utslagets avkunnande.

Sedan Ljungberg anmodats att med anledning av förstnämnda uppgift inkomma med upplysning, vidhöll Ljungberg att ifrågavarande straffuppgift insänts till straffregistret.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 1 mars 1943 till överkrigsfiskalsämbetet följande:

För att straffregistret på rätt sätt skulle kunna motsvara de stora krav som nuvarande straffrättskipning uppställde vore det nödvändigt att vederbörande befattningshavare fullgjorde sin skyldighet att inom föreskriven tid avlämna straffuppgifter. Av utredningen framginge att Ljungberg av 42 under år 1942 avgivna straffuppgifter expedierat högst 7 inom föreskriven tid. I många fall hade dröjsmålet uppgått till flera månader. Den försummelse, vartill Ljungberg sålunda gjort sig skyldig, kunde icke rättfärdigas av det förhållandet att Ljungberg på grund av inkallelser och andra omständigheter haft en betydande arbetsbörda. Militieombudsmannen ansåge sig därför icke kunna underlåta att beivra Ljungbergs försummelse.

På grund av det anförda uppdroge militieombudsmannen åt överkrigsfiskalsämbetet att vid krigshovrätten anhängiggöra och utföra åtal mot Ljungberg för vad han låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet.

* *
*

Under åberopande av militieombudsmannens skrivelse ställde överkrigsfiskalsämbetet Ljungberg under åtal för vad han låtit komma sig till last och påstod därvid ansvar å Ljungberg enligt 25 kapitlet 17 § strafflagen.

Krigshovrätten meddelade utslag i målet den 25 maj 1943 och utlät sig därvid sålunda:

Enär Ljungberg, vilken varit ansvarig för insändande till straffregistret av ifrågavarande straffuppgifter, visat försummelse i det av militieombudsmannen anmärkta avseendet, prövade krigshovrätten rättvist döma Ljungberg jämlikt 25 kapitlet 17 § samt 4 kapitlet 1 och 2 §§ strafflagen för vad han sålunda låtit komma sig till last att utgiva femton dagsböter, envar å sex kronor, vilka böter skulle tillfalla kronan.

Utslaget har vunnit laga kraft.

11. Kompanichef har beordrat uppryckningsövning under sådana omständigheter att den uppfattats såsom bestraffning och har inför kompaniet framställt alla klagomål till militieombudsmannen såsom ägnade att ådraga de klagande och deras förband allmänt åtlöje och att uppreta befälet.

I en den 21 juni 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 828-67-38 Persson och tolv andra värnpliktiga bland annat följande: Vid aftonrapporten klockan 21·45 den 9 juni 1943 hade några värnpliktiga ej varit närvarande. Klockan 22 samma kväll hade kompanichefen, löjtnanten Gustav Georg Pettersson, kommenderat uppställning och därvid yttrat: »Är det så att ni ej vill sova, mina herrar, så skall jag bli mannen för att ni skall slippa sova.» Därefter hade kompaniet fått marschera ut på en övning, som varat tre timmar. Vid uppställningen påföljande morgon hade Pettersson karakteriserat alla skrivelser till MO såsom rena barnsligheter, vilka skulle utställa klagandena till åtlöje, som skulle göra befälet från den lägste till den högste uppretat. Klagandena hoppades att klagoskriften i någon mån skulle komma att stoppa åläggandet av kollektivbestraffningar på grund av att ett fåtal felat.

Sedan skriften översänts till militärbefälhavaren för II. militärområdet, hölls förhör med Pettersson, varvid denne vitsordade riktigheten av det ovan återgivna samt yttrade: I utfärdade ordningsföreskrifter hade han bestämt tapto till klockan 21·30, aftonrapport till klockan 21·45 och tystnad till klockan 22. Vid aftonrapporten skulle tältlagscheferna stå uppställda på linje framför bivacken och avgiva rapport till dagbefälet. Övriga värnpliktiga skulle senast då vara inne i tälten. Vid ifrågavarande tillfälle hade vid aftonrapporten en del värnpliktiga spelat fotboll, en del hade stått och fiskat och andra hade befunnit sig här och var utanför tälten, sysselsatta med läsning, brevskrivning med mera. Någon kollektiv bestraffning ansåge han icke ha förelegat, då enligt hans förmenande ordningen över lag inom kompaniet varit dålig. Övningen hade från hans sida varit avsedd som en uppryckningsövning.

I skrivelse, varmed förhörsprotokollet översändes, anförde tjänstförrättande militärbefälhavaren bland annat: Av utredningen framginge enligt hans förmenande att Pettersson visat oförstånd i fullgörande av sin tjänsteplikt dels genom sitt yttrande angående MO-skrivelser i allmänhet och dels genom att han genom sitt yttrande före den måhända i och för sig berättigade uppryckningsövningen givit övningen sken av bestraffning. På grund härav avsåge tjänstförrättande militärbefälhavaren att ålägga Pettersson disciplinstraff. Någon bestraffningsåtgärd komme emellertid icke att av honom vidtagas förrän militieombudsmannens beslut i ärendet föreläge.

I skrivelse till militärbefälhavaren den 21 juli 1943 anförde tjänstförrättande militieombudsmannen efter en redogörelse för utredningen i ärendet:

Rörande anledningen till att ifrågavarande övning anordnats hade Pettersson med förmälan, att ordningen inom kompaniet över lag varit dålig, uppgivit att övningen varit avsedd som en uppryckningsövning. Av det yttrande han fällt vid uppställningen före övningen hade kompaniet emellertid ej kunnat få annan uppfattning än att Pettersson med övningen avsett att straffa kompaniet för att vid aftonrapporten en stund tidigare åtskilliga — enligt Petterssons uppgift omkring en tredjedel av kompaniet — icke ställt sig av Pettersson meddelade ordningsföreskrifter till efterrättelse. Genom att på detta sätt giva övningen utseende av att utgöra en bestraffning, som vid sidan om de tillåtna formerna för bestraffning och tillrättavisning ålagts hela kompaniet för fel begångna av en del av personalen, hade Pettersson visat oförstånd i tjänsten.

Vid uppställning av kompaniet påföljande morgon hade Pettersson framställt »alla MO-skrivelser» — med vilket uttryck han finge antagas ha åsyftat klagoskrifter till militieombudsmannen — såsom ägnade att ådraga de klagande och det förband de tillhörde allmänt åtlöje och att uppreta befälet från den lägste till den högste. Genom att sålunda inför kompaniet uttala sig förklenande om alla som funne sig böra anlita en grundlagsstadgad utväg att söka vinna rättelse gentemot felande militära befattningshavare hade Pettersson ådagalagt bristande omdöme och visat oförstånd i tjänsten. Uttalandet vore så mycket betänkligare som det måste ha uppfattats som ett försök att genom hot om misshag från befälets sida avstyra även befogade klagomål.

De tjänstefel vartill Pettersson sålunda gjort sig skyldig vore av beskaffenhet att icke böra undgå beivran. Militieombudsmannen finge fördenskull för militärbefälhavaren, som ägde den disciplinära bestraffningsrätten över Pettersson, anmäla denne till erhållande av sådan bestraffning.

* *
*

I skrivelse den 28 juli 1943 anmälde militärbefälhavaren att han ålagt Pettersson disciplinstraff av arrest utan bevakning i tre dagar.

Bestraffningsbeslutet har icke överklagats.

12. Vaktkommendering och marsch anbefallda som bestraffning.

I en den 7 april 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 1255-45-41 Gösta Sätterberg och 34 andra värnpliktiga bland annat följande: En lördagseftermiddag hade troppen fått göra en skogs- och landsvägsmarsch på mellan fyra och fem mil. Anledningen därtill hade troligen varit den att de värnpliktiga icke sprungit under en tidigare anordnad orienteringslöpning.

Sedan anmälan översänts till chefen för Luleå luftvärnskår för utredning, hölls förhör med bland andra 23 av anmälarna samt löjtnanten i luftvärnets reserv Per-Gösta Mårten Malm.

Anmälarna uppgåvo därvid, att marschen ej varit längre än högst tre mil. Två av dem, värnpliktiga nr 69-33-41 Cederberg och nr 562-70-41 Lindberg, uppgåvo vidare följande: Under en tjänsteförrättning med bil i Luleå hade de gått in på ett kafé och druckit kaffe. Detta hade observerats av kårchefen. Cederberg och Lindberg hade därefter erhållit extra vaktkommendering såväl i Luleå som å annan plats.

Malm uppgav: Han hade av kårchefen erhållit uppmaning att icke låta Cederbergs och Lindbergs förseelse förbli opåtalad. Malm hade därefter anbefallt löjtnanten E. H. H. C. Jungstedt att giva Cederberg och Lindberg de omtalade extra vaktkommenderingarna. Den av anmälarna påtalade marschen hade anbefallts av Malm på grund av att de värnpliktiga visat ringa intresse för den förut anordnade orienteringslöpningen. Marschen hade varit 22—23 kilometer lång.

I skrivelse till kårchefen den 5 augusti 1943 anförde tjänstförrättande militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Vad Malm sålunda enligt vad han själv uppgivit låtit komma sig till last funne militieombudsmannen utgöra tjänstefel. Ifrågavarande vaktkommenderingar och marsch hade nämligen av Malm anbefallts såsom bestraffningar vid sidan om de tillåtna formerna för bestraffning och tillrättavisning. De tjänstefel, vartill Malm härigenom gjort sig skyldig, syntes dock icke vara allvarligare än att i stället för disciplinär bestraffning tillrättavisning lämpligen kunde användas. Militieombudsmannen finge därför anmäla Malm till erhållande av tillrättavisning.

* *
*

I skrivelse den 16 augusti 1943 anmälde kårchefen att han nämnda dag tillrättavisat Malm med varning för det Malm anbefallt vaktkommenderingar och marsch såsom form av bestraffning.

13. Övning att avlägsna timmerstockar ur timmerbröte beordrad som tillrättavisning.

I en den 16 augusti 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 406-67-27 Persson:

Kompanichefen, löjtnanten vid ingenjörtrupperna Gert Schött hade såsom straffkommendering ålagt Persson att på fritid avlägsna fem timmerstockar

ur en bröte i en fors i Lule älv. Orsaken till kommenderingen hade varit att Persson den 29 juli 1943 råkat glömma sin mössa, när han skulle gå till matsalen. Enär Persson, som vore dålig i simning, vid utförandet av ordern varit ensam och inga livräddningsredskap varit tillgängliga, ansåge Persson att Schött genom kommenderingen handlat högst tanklöst.

På begäran inkom chefen för Bodens ingenjörkår med utredning.

I av kårchefen infordrad förklaring anförde Schött: Persson, vilken under middagsrasten den 29 juli 1943 påträffats utomhus utan huvudbonad, hade omedelbart tillsagts »extra övning att åtlyda givna befallningar och föreskrifter» i form av att avlägsna fem stockar ur den timmerbröte som stockats mot bron till Ängesholmen. Schött måste beteckna Perssons farhågor för sitt liv som högst överdrivna och påfunna i efterhand. Persson hade nämligen utfört ordern snabbt och utan betänkligheter samt hade efter anmärkningsvärt kort tid rapporterat att befallningen verkställts.

Till besvarande av frågor, som framställts av kårchefen, avgav Schött ytterligare förklaring samt anförde därvid: Han ansåge icke Perssons försummelse vara sådan att tillrättavisning bort tilldelas, men Persson behövde övas att lyda order. Övningen hade ej bestått i att lossa timret utan i att efterkomma den order som givits. Att just denna övning tillgripits berodde dels på att det icke lämpligen läte sig göra att ordna en övning i att glömma och åter komma ihåg sin mössa, dels på att bröten låg i vägen och ändå skulle avlägnas.

På fråga hur övningen övervakats förklarade Schött att han själv stått kvar på gårdsplanen framför expeditionen, så länge Persson hållit på med arbetet.

På ytterligare frågor om övningen i riskhänseende varit jämförlig med broslagningsövningar på samma plats och varför i så fall gällande säkerhetsbestämmelser icke iakttagits, svarade Schött nekande samt tillade att »småbarn från gården bredvid bruka roa sig med att peta i väg stockar ur bråten».

Vid senare av kårchefen på platsen hållet förhör med Schött, förklarade denne bland annat att han icke velat tillgripa tillrättavisningsförfarandet på grund av därmed följande besvär med protokolls- och bokföring.

I skrivelse till kårchefen den 22 november 1943 anförde tjänstförrättande militieombudsmannen, efter en redogörelse för utredningen i ärendet, följande:

Av utredningen framginge att Schött med sin ifrågavarande order avsett att tillrättavisa Persson för dennes försummelse att icke ha mössa på sig utomhus. De former av tillrättavisning som därvid stått till buds hade enligt 210 § strafflagen för krigsmakten varit varning, åläggande av handräckningsarbete och förbud att vistas utom förbandets område. Däremot hade Schött icke ägt rätt att som tillrättavisning ålägga Persson viss övning. Genom att beordra ifrågavarande övning — vilken varit så mycket olämpligare som tillrättavisning, som den otvivelaktigt, även om Schött uppehållit sig i närheten, ej varit helt ofarlig — hade Schött gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten. Då det vore av största vikt att icke andra former av betraff-

ningar och tillrättavisningar tillämpades än de i lag medgivna ansåge militieombudsmannen Schött icke böra undgå ansvar för det tjänstefel denne sålunda låtit komma sig till last. Det syntes emellertid icke erforderligt att saken bringades under domstols prövning. Militieombudsmannen hade fördenskull ansett sig kunna inskränka sig till att för kårchefen, som ägde disciplinär bestraffningsrätt över Schött, anmäla denne till erhållande av disciplinär bestraffning.

* *
*

I skrivelse den 8 december 1943 meddelade chefen för artilleri- och ingenjörhögskolan, till vilken kårchefen översänt handlingarna, att han jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt ålagt Schött disciplinstraff av arrest utan bevakning i två dagar.

14. Åtal mot underofficer för beordrande av straffexercis.

I en den 16 september 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 200-71-41 Enar Markström:

På grund av att rapport inkommit att de värnpliktiga på basavdelningen skämtat med dagunderofficeren, furiren Bertil Meurell, under dennes aftonvisitation den 1 september 1942, hade Markström den 9 september 1942 varit uppkallad till chefen för avdelningen, fanjunkaren A. E. L. Norberg, för att vitsorda ett protokoll, som Norberg själv fört under ett förberedande förhör mellan klockan 21 och 24 natten till den 5 september 1942. Såsom enda vittne vid detta förhör hade fungerat furiren Holger Bergström. Under Norbergs försök att förmå Markström att underskriva protokollet utan att först genomläsa det hade Norberg tagit till handgripligheter, varvid han tagit ett hårt struptag och trängt Markström mot en skrivmaskin. För att slutligen förmå Markström att underskriva protokollet, vilket icke överensstämt med de av Markström lämnade uppgifterna, hade Norberg måst stryka detsamma i dess helhet med undantag av en rad, varpå Markström skrivit under. Något vittne till handgripligheterna hade icke funnits inne å expeditionen, emedan Norberg kört ut den då på expeditionen tjänstgörande sergeanten Torsten Liljedahl. En värnpliktig sjukvårdare nr 467-73-41 Stig Carlsson, som vid samma tid kommit in, hade tvärt blivit utkörd. Denne hade dock hunnit se att Markström blivit utsatt för handgripligheter. Under det att Norberg pressade Markström att skriva under hade Norberg en gång tillsagt Markström att stå i enskild ställning, vilket Markström också gjort. Klockan 13·45 hade Norberg beordrat Liljedahl att hålla exercis med Markström ute på flygfältet, trots ihållande hällregn för, som Norberg sade, Markströms dåliga hållning och för att ge Markström behövlig uppryckning. Straffexercisen hade börjat klockan 13·50 under Liljedahls ledning. Utan vila hade den fortsatts

till klockan 15·15, då furiren Hj. Carlsson tagit ledningen. Straffexercisen hade avslutats klockan 16·30, efter att under de sista 20 minuterna ha letts av Bergström. Den hade följaktligen pågått 2 timmar 40 minuter utan vila. Trots stora sjöar på startbanorna och på fältet hade Markström gång på gång kastats i skyddsställning. Liljedahl hade tre gånger tillfrågat Markström om han vore trött, vartill Markström svarat att så vore fallet. Markström hade också blivit tillfrågad om han fröse, vartill han svarat att det gjorde han icke, emedan detta varit otänkbart under omständigheterna. Trots detta hade Norberg under en uppställning för basavdelningen klockan 16·45 sagt, att han flera gånger tillfrågat Markström om denne vore trött och att Markström svarat att han ej känt någon trötthet under hela tiden. Norberg hade vid uppställningen även sagt att han hört att rapport skulle inlämnas på honom och tillagt att basavdelningen i så fall ej skulle få lätta dagar därefter och att det ej vore lönt att lägga in rapport. Att det varit straffexercis och ej, som Norberg velat göra gällande, någon slags övning hade furiren Carlsson uppgivit på tillfrågan klockan 16·35. Markström anhölle att saken bleve utredd och att Norberg ställdes till ansvar.

I anledning av Markströms skrift inkom chefen för Norrbottens flygbaskår med eget yttrande samt utredning, bestående av protokoll över det av Norberg den 4 september 1942 hållna förberedande förhöret (i original), protokoll över ett den 7 september 1942 av ryttmästaren Rolf Backman hållet kompletterande förhör samt protokoll över ett den 22 september 1942 av Backman hållet nytt förhör rörande Norbergs förmenta förseelser.

Ursprunget till misshälligheterna framgick av en den 15 september 1942 till flygbaskåren inkommen rapport från Meurell, vari i huvudsak anfördes följande:

Meurell hade anbefallt att personalen vid aftonvisitationen den 1 september 1942 skulle vara uppställd vid sängarna, emedan Meurell hade en del saker att meddela. Meurells avsikt hade varit att kritisera personalens förhållande under en förut samma dag företagen skurning av förläggningslokalerna. Då Meurell tagit emot aftonrapporten av logementschefen i logement 2, hade ljuset släckts medelst huvudströmbrytaren. Meurell hade frågat vad meningen vore och beordrat att belysningen skulle tändas, men utan resultat. I trängseln hade Meurell hört någon fråga, var han vore. Till sist hade någon fattat tag i Meurells vapenrock frampå bröstet. Meurell hade slagit undan handen och samtidigt uppfångat ett slag mot ansiktet. Meurell hade dragit sig ur trängseln och beordrat personalen att gå in i logementet men fått till svar diverse okvädinsord och hotelser. Bland annat hade någon yttrat: »Det blir väl flera gånger. Du kom undan den här gången, din djävul.» Vem som fällt detta yttrande kunde Meurell icke fastställa. Sedan Meurell funnit strömbrytaren i förstugan och tänt ljuset hade han återvänt in i korridoren, och då hade allt varit lugnt. Att det hela varit överlagt framginge bland annat därav att rullgardinerna vore neddragna i korridoren och logementet.

Enligt det av Norberg förda protokollet över förhöret den 4 september

1942 berättade Markström följande (strukna partier ha satts inom parentes):

Han erkände att han lovat att ordna med ljusets släckning i flygvillan (för att kamraterna skulle få tillfälle att klå dagunderofficeren. Bland kamraterna mindes Markström att värnpliktige nr 140-67-41 Nils Ericson varit med. Markström erkände att Ericson sagt: »Om du släcker ljuset skall vi klå dagunderofficeren.» Markström påstode att detta vore en överenskommelse mellan Ericson, värnpliktige nr 215-71-41 E. Brännström och värnpliktige nr 286-69-41 Arne Jonsson samt andra.)

Vid förhöret hördes även värnpliktige Ericson, Brännström, Jonsson och nr 94-71-41 Erik Bergström. Enligt protokollet erkände Ericson, Brännström och Erik Bergström att en överenskommelse träffats om att klå dagunderofficeren.

Protokollet var undertecknat av Norberg, varjämte Markström, Ericson, Brännström och Erik Bergström med sina namnteckningar vitsordat att deras berättelser blivit upplästa och vidkända. Genom påskrift å protokollet bekräftade furiren Bergström i egenskap av förhörsvittne, att protokollet vore riktigt, även det som vore struket i det stycke som berörde Markström.

Vid förhöret den 7 september 1942 hördes Markström, Ericson, Brännström och Jonsson.

Markström uppgav: Avdelningen hade varit samlad i flygvillans korridor på kvällen den 1 september 1942 och han hade då lovat att skämta genom att släcka ljuset. Samtliga hade varit ense om att han skulle släcka ljuset. Han kunde icke ange någon särskild ledare för skämtet.

Ericsons, Brännströms och Jonssons berättelser överensstämde i huvudsak med Markströms uppgifter.

Sedan Backman förordnat att handlingarna skulle överlämnas till krigsdomaren under anhållan om målets handläggning vid krigsrätt dömde regementskrigsrätten vid Norrbottens flygbaskår genom utslag den 24 september 1942 Markström jämlikt 96 § strafflagen för krigsmakten till 15 dagars vaktarrest för hans åtgärd att under pågående aftonvisitation släcka belysningen i förläggningen.

Markström hördes på nytt vid förhöret den 22 september 1942 och berättade då bland annat:

Norbergs utredning angående uppträdet hade börjat klockan 21 den 4 september 1942. Furiren Bergström hade varit närvarande såsom vittne. De förhörda hade fått stå i enskild ställning omkring 3 timmar. Sedan Norberg vid förhöret den 9 september 1942 strukit allisammans utom den första meningen hade Markström skrivit under. Norberg hade tillsagt Markström att stå i enskild ställning, men Markström kunde icke komma ihåg om det skett före eller efter strykningen. Norberg hade därefter öppnat dörren och beordrat Liljedahl att ha exercis med Markström. Norberg hade sagt till Liljedahl att meddela furiren Carlsson, att Markström skulle vara uppställd utanför flygvillan om 5 minuter för att ha övningsexercis, enär Markström hade för dålig hållning. Det hade varit ihållande regn. Markström hade hämtat karbin och patronväska, och Liljedahl hade börjat exercisen med honom.

Vid ett flertal förfrågningar hade Markström svarat Liljedahl, att han vore trött och varm. Han ansåge icke att Liljedahl varit från mot honom men att exercisen varit väl hård. Norberg hade kommit ut på fältet klockan 16·20 och hade varit närvarande de sista 10 minuterna då furiren Bergström haft befälet. Norberg hade icke lagt sig i exercisen. Markström hade varit ledig endast några korta stunder. Värnpliktige nr 208-69-41 Bertil Andersson hade frågat furiren Carlsson om det vore straffexercis, vilket denne bejakat. Markström hade tidigare icke tyckt illa om Norberg men hade blivit ilsken över vad han fått utstå.

Norberg anförde vid förhöret den 22 september 1942 bland annat:

Markström, Ericson, Brännström och Jonsson hade Norberg tagit i förhör den 4 september på kvällen klockan 21. Furiren Bergström hade varit med såsom vittne, och Norberg hade själv fört protokoll. Under förhöret med Markström hade Norberg fått ett indirekt namngivande. Norberg påstode med bestämdhet att Markström sagt orden »klå dagunderofficeren». Norberg förnekade bestämt att han beordrat eller tvingat de förhörda att stå i enskild ställning i 3 timmar. Han hade beordrat Meurell att tillse att de som avvaktade utredningen icke finge konferera med varandra. — Den 9 september 1942 hade de beordrats att inställa sig för att underskriva protokollet. Då de kommit till expeditionen hade där funnits Liljedahl, furiren Alfred Borgeryd och värnpliktige nr 317-66-41 E. Svensson. Norberg hade beordrat Liljedahl att övervaka de övriga så att de icke kunde konferera. Markström hade uppmanats att läsa genom utredningen innan han skreve under. Han hade svarat att han icke skreve under, enär han aldrig sagt det. Norberg hade fått den uppfattningen att Markström skämts för att i närvaro av Borgeryd och Svensson skriva under sitt första erkännande. Med hänsyn till denna sin uppfattning hade Norberg bett Borgeryd och Svensson att gå ut. Markströms hållning och uppträdande hade tytt på nonchalans, och hans uppsyn hade varit hånfull. Norberg hade flera gånger fått tysta ner Markström. Norberg förnekade att han berört eller tagit i Markström. Markström hade förklarat att han ville ha nytt protokoll, eljest skulle det strykas så grundligt i protokollet att inga bokstäver syntes. — Norberg hade beordrat Liljedahl att taga enskild uppryckningsexercis med Markström för hans dåliga hållning. Markström skulle vara uppställd om 5 minuter. Markström skulle ha detta för att han icke kunde stå i enskild ställning och icke tiga, då Norberg tilltalade honom. Norberg hade beordrat ett underbefäl att närvara såsom vittne och se till att Markström icke bleve plågad på något sätt. Klockan hade då varit 14·35. De övriga hade inkallats för att skriva under sina berättelser och hade även de förnekat tidigare lämnade uppgifter. Sedan Norberg vädjat till deras rättskänsla hade de skrivit under. Klockan 16·10 hade Norberg kommit till fältet och hade då omedelbart gått ut för att avbryta exercisen. Då Norberg önskat se Markströms hållning, hade furiren Bergström frågat om han skulle avlösa furiren Carlsson ett slag. Efter omkring 5 minuter hade Norberg beordrat Bergström att avsluta övningen. Denna hade lett till resultat, då hållningen och lystringen varit bra. Mark-

ström hade verkat att vara varm men icke på något vis »tagen». — Det hade kommit till Norbergs kännedom att de skulle skriva anmälan på honom. Med anledning därav hade han beordrat Liljedahl att omedelbart ställa upp avdelningen. Sedan detta skett, hade Norberg hållit ett anförande av ungefär följande lydelse:

Här ha ni, två logement, kommit överens om att klå dagunderofficeren, och då äro ni kamrater med varandra. Av dessa är det ett par som erkänt viss delaktighet och att det är en överenskommelse. Det högaktar jag dem för och jag skulle högakta dem ännu mer, om de inför en eventuell krigsrätt ville namngiva övriga som medverkat i överenskommelsen, så att icke övriga kamrater bliva lidande. Sedan har jag hört, att ni skall anmäla mig för Markströms exercis. Detta får ni göra. Var så goda. Men jag har i vittnens närvaro givit order om uppryckningsexercis för hans dåliga hållning och uppträdande, då han inte ens kan så mycket som stå i enskild ställning. Markström har blivit tillfrågad av Liljedahl, om han vore trött, och detta har Markström förnekat. Så vill ni anmäla mig, så var så goda. Jag har inte varit för sträng mot er, tvärtom. Som exempel. Lindgren hade gjort en förseelse, som jag först gav honom 15 dagars permissionsförbud för, men efter en stund tyckte jag att det var för strängt, varför jag sänkte det till 10 dagar. Sedan fick han ytterligare en dag avdragen för en idrottstävling med anledning av en hänvändelse från översten von Porat. En av er gick civil. Den gav jag 4 dagars permissionsförbud. Kan ni då tycka att jag är för sträng. Men jag har en klo inom mig som jag ännu inte har visat, men om jag ser att det blir nödvändigt så kommer jag att taga fram den.

Norberg förnekade på det bestämdaste att Stig Carlsson öppnat dörren eller varit inne på expeditionen medan Markström varit där.

Markström förklarade att han icke varit närvarande vid uppställningen men genom ett öppet fönster hört vad som avhandlats.

Flera personer hördes rörande innehållet i Norbergs anförande. De bekräftade därvid i huvudsak Norbergs uppgifter i denna del.

Liljedahl berättade vid förhöret den 22 september 1942:

Stig Carlsson hade knackat på dörren till expeditionen men icke avvaktat svar utan tagit i handtaget och velat stiga in. Liljedahl ansåge dock att Stig Carlsson aldrig gläntat på dörren. Genom dörren hade Liljedahl hört att Norberg upprepade gånger tillsagt Markström att hålla tyst och icke säga emot samt att intaga enskild ställning. Enligt Liljedahls bedömande hade Markström varit inne på expeditionen 10—15 minuter. Då Norberg och Markström kommit ut från expeditionen hade Liljedahl erhållit order att han skulle ha uppryckningsexercis med Markström, enär denne hade så dålig hållning. Övningen skulle omedelbart taga sin början, och en furir skulle vara närvarande såsom vittne. Liljedahl hade beordrat Markström att omedelbart ställa upp utanför flygvillan med livrem och karbin. Furiren Carlsson hade anmält sig klockan 14·55. Exercisen hade omfattat karbinföringar, vändningar på stället och under marsch med och utan vapen samt språngmarschs igångsättande och upphörande. Under exercispasset hade språng-

marschernas antal varit högst 6—7 och ingen hade överstigit 1 minut. Liljedahl hade frågat Markström om han fröse och fått nekande svar. När halva passet gått hade Liljedahl frågat Markström om han vore trött och även då fått nekande svar. Det hade icke legat någon som helst ironi i Liljedahls frågor. Omkring klockan 15·50 hade Liljedahl överlämnat befälet till furiren Carlsson, enär Liljedahl frusit. Exercisen hade fortsatt under samma former som förut. Furiren Bergström hade slutligen fått taga befälet och hade haft detta i 5—6 minuter. Norberg hade anlänt omkring klockan 16·10. Enligt Liljedahls uppfattning hade Norberg kommit ut för att se på resultatet. Exercisen hade icke stramats till. Norberg hade ansett att övningen gett gott resultat, och övningen hade med anledning därav avbrutits klockan 16·20.

Stig Carlsson anförde:

Han hade öppnat dörren till expeditionen, då Markström varit inne. Han hade redan hunnit öppna, då Liljedahl ropat åt honom, vad han hade där att göra. Han hade sett Norberg stå med höger knytnäve under hakan på Markström; med den andra hade han vinkat ut Carlsson. Han hade icke hört samtalet, men tonen hade varit hög. Avståndet mellan Norberg och Markström hade varit omkring en halv meter. Norberg hade stått med högra handen fri från livet.

Värnpliktige nr 93-55-31 Erik Danielsson upplyste:

Han hade sett Stig Carlsson taga i dörren men kunde icke med bestämdhet säga om denne öppnat dörren. Liljedahl hade tagit Stig Carlsson i axeln och sagt att det vore vanligt att knacka på dörren.

Furiren Carlsson berättade:

På order av Liljedahl hade han varit närvarande under exercisen med Markström. Han ansåge att övningen hållits med anledning av Markströms dåliga hållning och uppträdande. Han hade fått övertaga befälet under omkring 30 minuter. Under denna tid hade ungefär 4—5 språngmarscher kommenderats och ingen hade uppgått till 1 minut. Vid liggande färdigställning hade iakttagits, att Markström icke fått ligga i någon vattenpöl. Furiren Bergström hade övertagit exercisen under 15—20 minuter. Anledningen härtill kände Carlsson icke till. Bergström hade icke skärpt exercisen. Exercisen kunde icke betraktas såsom någon hänsynslös behandling, och Markström hade icke sett medtagen ut. Efter exercisens slut hade Markström icke verkat trött. Markström hade under exercisen tillfrågats om han fröse eller vore trött men svarat nekande. Folket i vaktlokalen hade omkring klockan 16·30 diskuterat fallet Markström och varit upprörda över exercisen med denne. Carlsson förnekade att han därvid använt ordet straffexercis. Någon hade frågat, om det inte vore fel enligt reglementet, vartill Carlsson svarat att det icke vore fel från befälets sida.

Ericson berättade i denna del:

Då furiren Carlsson kommit in i vaktlokalen hade värnpliktige nr 208-69-41 Bertil Andersson frågat, varför de straffexercerade med Markström i detta väder. Carlsson hade svarat att det icke vore hans fel; han vore kommenderad till det. Andersson hade frågat, om det vore rätt att hålla straffexercis,

vartill Carlsson svarat att det vore övningsexercis på grund av Markströms dåliga hållning. Ericson trodde icke att Carlsson använt ordet **straffexercis.**

Andersson uppgav:

Han hade i vaktlokalen frågat furiren Carlsson, om de haft straffexercis med Markström, eller om Markström haft straffexercis. I frågan hade icke legat någon tanke på lagligt eller olagligt, utan Andersson hade framställt den av nyfikenhet. Carlsson, som kommit in i vaktlokalen för att ringa och stått med telefonluren i handen, hade svarat: »Ja». Jonson hade senare i vaktlokalen resonerat med Carlsson och därvid frågat, om de hade rätt att ha straffexercis. Carlsson hade svarat: »Om det är straffexercis eller övning vill jag icke yttra mig om. Norberg är så salt (= erfaren) i tjänsten, så Ni skall inte tro, att han gör något tjänstefel.»

Furiren Bergström anförde:

Han hade varit närvarande vid utredningen den 4 september 1942 klockan 21. Han vitsordade protokollets riktighet i fråga om Markströms berättelse. Markström hade först inkallats, och intet tryck hade utövats på honom, utan Markström hade utan press erkänt vad som stode i protokollet, även det som vore överstruket. — Den 9 september 1942 hade den avdelning för vilken Bergström hade befälet fått sluta omkring klockan 16 på grund av att de varit våta av regnet. Omkring en kvart senare hade Bergström följt med Norberg ut på fältet för att se om Markström blivit bättre i sin hållning. Under cirka 5 minuter hade Norberg och Bergström åsett exercisen, som letts av furiren Carlsson. Bergström hade gjort anmärkning på en rörelse som utförts av Markström och hade då av Norberg beordrats att taga befälet. Bergström visste icke med sig att ha ändrat formen för exercisen. Markström hade haft språngmarsch endast några sekunder åt gången. Bergström hade icke fått några bestämda order av Norberg beträffande exercisen. Denna hade avslutats omkring klockan 16·20. Markström hade ej sett medtagen ut.

Meurell berättade angående förhöret den 4 september 1942:

Då utredningen skulle börja klockan 21 den 4 september 1942 hade Meurell fått order att övervaka dem som stode i korridoren, så att de ej talade med varandra. Han hade därför givit order att de skulle stå i ett led kolonn i korridoren. Furiren Bergström hade sagt till, att de icke finge röka och att de icke finge stå och hänga. Det senare hade Meurell uppfattat så, att de skulle stå i enskild ställning. Markström hade först varit inkallad. Sedan han varit inne på expeditionen hade han tidvis fått stå i enskild ställning. Meurell hade icke kommenderat: »Giv akt!» utan sagt till att de skulle stå i enskild ställning.

I protokollet för den 22 september 1942 antecknades slutligen, att den allmänna uppfattningen bland befälet på divisionen vore, att Markström hade synnerligen dålig karaktär och hållning.

Chefen för Norrbottens flygbaskår, översten G. von Porat, anförde i yttrande till militieombudsmannen den 29 september 1942:

Markström hade för sin andel i uppträdet den 1 september 1942 ådömts 15 dagars vaktarrest. Av de övriga inblandade hade ingen förvunnits med

något straffvärt. Det syntes von Porat sannolikt, att en överenskommelse existerat bland de värnpliktiga att öva våld mot dagunderofficeren och att möjligen även en rollfördelning uppgjorts för ändamålet. Vid förhören hade de värnpliktiga till en början icke insett det allvarliga i sin förseelse utan mera sanningsenligt relaterat förhållandet för att sedermera inse sakens verkliga innebörd. De hade då tagit tillbaka lämnade uppgifter och gjort överenskommelse rörande vad som borde medgivas och vad som borde förnekas, varvid de bättre elementen medelst hot och repressalier tillhållits att även förneka sanningen. Vore denna uppfattning riktig kunde krigsrättsresultatet icke tillfredsställa det allmänna rättsmedvetandet. von Porat hade sökt utröna anledningen till de värnpliktigas misshag mot dagunderofficeren vid tillfället, furiren Meurell, men icke fått reda på någonting som kunnat föranleda hot mot honom personligen. Enligt divisionschefens uppfattning vore så icke heller fallet, utan aktionen syntes ha varit riktad mot dagunderofficeren såsom sådan, vilket gjorde förhållandet ännu betänkligare ur disciplinär synpunkt. Enligt befälets samstämmiga åsikt vore Markström en undermålig karaktär med fräckt uppträdande och utan förutsättningar att reagera för vädjan till heder och samvete. Skulle denna elakartade affär endast resultera i disciplinär bestraffning för en av de medagerande, skulle detta innebära en triumf för de krafter som sökte undergräva försvarets disciplin och effektivitet.

Efter redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i en den 25 juni 1943 dagtecknad instruktion för vederbörande åklagare:

Sedan ett elakartat uppträde ägt rum den 1 september 1942 vid basavdelningen, hade ett första förhör ägt rum på eftermiddagen den 4 september, vid vilket förhör ett stort antal personer blivit hörda. Efter det att Markström och tre andra värnpliktiga blivit särskilt utpekade såsom delaktiga i uppträdet, hade Norberg klockan 21 den 4 september påbörjat förhör med dessa, vilket pågått omkring 3 timmar.

Jämlikt § 7 militär bestraffningsförordning skulle i förhörsprotokoll intagas en redogörelse för de förhördas berättelser, vilken redogörelse till bestyrkande av dess riktighet skulle för vederbörande uppläsas. Markström samt Ericson och Brännström hade troligen vid 14-tiden den 9 september 1942 infunnit sig vid Norbergs expedition för att bestyrka sina berättelser vid förhöret den 4 september.

Uppenbarligen finge en förhörsledare ej genom hot eller obehörig påtryckning söka förmå de hörda att bestyrka protokollets riktighet. Värdet av bestyrkandet vore ju ringa eller intet alls om bestyrkandet icke skett fullt frivilligt. Mot Norbergs bestridande kunde det emellertid icke anses styrkt, att Norberg uppträtt hotfullt mot Markström eller i övrigt övat obehörig påtryckning på denne för att förmå honom att underskriva protokollet i oförändrat skick.

I omedelbart samband med kontroversen mellan Norberg och Markström hade Markström efter Norbergs order underkastats särskild exercis under åt-

minstone en och en halv timme. Denna exercis hade bestått i karbinföringar, vändningar och språngmarscher, och den hade verkställts utomhus under ihållande regn. Norberg hade själv uppgivit, att Markström skulle ha denna exercis för att han icke kunde stå i enskild ställning och icke tigit när Norberg tilltalat honom. Enär Norberg tillsagt vittnena avlägsna sig saknades opartiska upplysningar huruvida Markström vid tillfället verkligen brustit i de avseenden Norberg velat göra gällande. Att Markström icke skulle ha kunnat intaga enskild ställning förefölle osannolikt; av Meurells uppgifter framginge att Markström på kvällen den 4 september i timtal fått stå i enskild ställning. Även om det vore riktigt att Markström icke stått i enskild ställning och icke tigit då Norberg tilltalat honom, hade dessa förhållanden icke berättigat Norberg att beordra den exercis som förekommit. Denna exercis hade uppenbarligen icke gått ut på att bibringa Markström de färdigheter som han enligt Norbergs påstående saknat. Av utredningen syntes framgå att den av Norberg beordrade exercisen varit avsedd som en påföljd för att Markström vid underskrivandet av Norbergs protokoll motsatt sig Norbergs vilja och uppträtt på ett enligt Norbergs uppfattning olämpligt sätt. Exercisen hade därför inneburit en straffkommendering av icke tillåtet slag.

Genom ordern om särskild exercis med Markström hade Norberg därför gjort sig skyldig till tjänstefel. Då det vore av största vikt att bestraffningsförfaranden vid sidan av de lagligt reglerade formerna förhindrades, ansåge militieombudsmannen sig icke kunna underlåta att beivra det tjänstefel Norberg sålunda begått.

I sitt yttrande till militieombudsmannen hade kårchefen understrukit vikten av att disciplinen och försvarets effektivitet upprätthölles och begångna förseelser upptäcktes och beivrades. I dessa uttalanden kunde militieombudsmannen helt instämma. De anförda synpunkterna torde emellertid icke vara av egentlig betydelse vid bedömande av Norbergs ifrågavarande förseelse. Markström hade varit den ende som vid förhören erkänt sådan medverkan i uppträdet den 1 september 1942 att han därför kunnat fällas till ansvar. Det förfarande från Norbergs sida som föranlett ansvarsyrkande hänförde sig till tiden efter det att Markströms erkännande gjorts.

På grund härav uppdroge militieombudsmannen åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol ställa Norberg under tilltal för vad som enligt det ovan anförda låge honom till last. Ansvar borde yrkas efter lag och sakens beskaffenhet.

* *
*

Sedan handlingarna överlämnats till chefen för Norrbottens flygbaskår, hänsköt denne målet till regementskrigsrätten vid flygbaskåren. Krigsfiskalen vid regementskrigsrätten yrkade ansvar å Norberg jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd i tjänsten, bestående däri, att Norberg utan fog beordrat om uppryckningsövning med Markström, vilken övning haft karaktär av straffexercis.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 13 augusti 1943 och yttrade därvid:

Enär det icke kunde anses styrkt, att den särskilda exercis, Norberg låtit Markström undergå, inneburit en straffkommendering, funne regementskrigsrätten den av krigsfiskalen mot Norberg förda talan i målet icke kunna bifallas.

Mot utslaget, som innefattade den av kaptenen G. Torstensson och styckjunkaren T. Nyström uttalade meningen, voro krigsdomaren P. Sandström och vice auditören S. Ahlström skiljaktiga samt förenade sig om följande av Sandström avgivna yttrande:

»I målet är utrett att, sedan ett uppträde den 1 september 1942 ägt rum vid basavdelningen, och Norberg i anledning därav den 4 i samma månad hållit förhör med Markström jämte två andra värnpliktiga, Markström, när han den 9 i samma månad skolat inför Norberg med sin underskrift bestyrka det av Norberg uppsatta förhörsprotokollet, i vad detta anginge Markström, icke velat vitsorda protokollets ursprungliga avfattning i berörda del, utan först sedan vissa strykningar företagits med sin underskrift bestyrkt protokollet, samt att Markström omedelbart därefter, på order av Norberg, underkastats särskild exercis, som varat omkring en och en halv timme.

Den i målet förebragta utredningen giver vidare vid handen, att den särskilda exercis Markström sålunda fått undergå, föranletts av Markströms vägran att med sin underskrift vitsorda det av Norberg vid förhör med Markström hållna protokollet i dess ursprungliga skick ävensom av det olämpliga uppträdande Markström, enligt Norbergs förmenande, gent emot Norberg låtit komma sig till last, samt att ifrågavarande exercis förty i verkligheten inneburit en icke tillåten straffkommendering.

På grund härav prövar jag jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten rättvist döma Norberg för oförstånd och oskicklighet vid fullgörande av tjänsteplikter att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i fem dagar.»

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 28 augusti 1943 anmodade militieombudsmannen ämbetet att i krigshovrätten överklaga utslaget under yrkande att Norberg måtte dömas till ansvar i målet. I skrivelsen anförde militieombudsmannen vidare följande:

Militieombudsmannens i åtalsinstruktionen framförda mening att Norberg genom vad han låtit komma sig till last gjort sig skyldig till tjänstefel hade icke rubbats genom vad Norberg vid krigsrätten anfört och vad i övrigt därstädes förekommit. Norbergs ånyo upprepade påstående att ifrågavarande exercis beordrats, emedan Markström visat dåligt militärt uppträdande, förtjänade sålunda intet avseende. Till denna militieombudsmannens ståndpunkt hade ju också krigsrättens civila ledamöter anslutit sig.

Målet är beroende på krigshovrättens prövning.

15. Befälhavare, som meddelat en andra klass sjöman tillrättavisning, har på dennes begäran upphävt tillrättavisningen och i stället tilldelat sjömannen kroppsaga.

I en den 24 februari 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anhöll furiren S. A. Beckman att få fästa uppmärksamheten å vissa tjänstefel, vartill kaptenen Rolf Sjöblom gjort sig skyldig under tjänstgöring såsom chef för en ubåtsdivision. Beckman anförde bland annat:

Vid utmätning av straff för disciplinära förseelser hade Sjöblom förfarit godtyckligt. Under den skärpta beredskap som intagits natten till den 25 december 1942, varvid permission indragits och 15 minuters gångberedskap beordrats, hade en underofficer samt en andra klass sjöman vid namn Larsson avvikit från sitt fartyg under minst sex timmar. De hade av Sjöblom tillrättavisats med 14 respektive 10 dagars permissionsförbud. På egen begäran hade Larsson fått sitt straff förvandlat till kroppsaga.

Sjöblom anförde i avgivet yttrande:

På morgonen den 25 december 1942 hade jourofficeren till Sjöblom anmält, att Larsson varit i land under natten. Sjöblom hade tilldelat Larsson 10 dagars vägran av landpermission. Under julaftonen hade Larsson på ett förtjänstfullt sätt tjänstgjort som kock i depåfartygets kök och då han såsom kock knappast kunde anses ingå i beredskapsstyrkan, hade Sjöblom senare på dagen kallat honom till sig för att eventuellt mildra hans tillrättavisning. Sjöblom hade kraftigt förebrått Larsson hans fel och meddelat honom att Sjöblom ansåge hans tillrättavisning väl sträng med hänsyn till Larssons tjänstgöring under julafton. Larsson hade bett om ursäkt och anhållit att i stället få stryk. Sjöblom hade då tilldelat Larsson tre örfilar med flat hand, varefter Larsson ärligt tackat Sjöblom.

I en till chefen för Västkustens marindistrikt den 8 maj 1943 dagtecknad skrivelse anförde militieombudsmannen efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit:

Den förseelse vartill Larsson gjort sig skyldig måste betraktas som ganska allvarlig. Det vore därför synnerligen tveksamt om Sjöblom bort behandla förseelsen såsom ett mindre fel mot militär tukt och ordning för vilket tillrättavisning finge åläggas i stället för straff. Sedan Sjöblom bestämt påföljden för förseelsen, borde någon ändring i beslutet icke ha gjorts. Genom upphävande eller jämkning av fattade beslut kunde förtroendet för befälhavarens handhavande av de disciplinära befogenheterna rubbas. I dessa delar funne militieombudsmannen sig emellertid kunna låta bero vid en erinran.

Däremot ansåge militieombudsmannen sig icke kunna underlåta att ingripa mot att Sjöblom upphävt tillrättavisningen för att i stället på Larssons begäran tilldela denne kroppsaga. Med hänsyn till Larssons samtycke kunde de tre örfilar han erhållit icke bedömas såsom misshandel eller missfirmelse. Sjöbloms förfarande innebure emellertid ett allvarligt överskridande

av hans befogenheter att bestraffa mindre förseelser. Att det vid sidan av lagen tillämpades kroppsstraff i stället för tillrättavisning eller disciplinstraff kunde icke tolereras. Denna fråga vore av principiell betydelse. För det tjänstefel vartill Sjöblom i denna del gjort sig skyldig finge militieombudsmannen för marindistriktschefen, som torde äga den disciplinära bestraffningsrätten över Sjöblom, anmäla denne till erhållande av sådan bestraffning eller av tillrättavisning.

* *
*

I skrivelse den 26 maj 1943 meddelade marindistriktschefen att vederbörande fartygschef den 25 i samma månad ålagt Sjöblom jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten disciplinstraff av arrest utan bevakning i två dagar för oförstånd i tjänsten.

Bestraffningsbeslutet har icke överklagats.

16. Åtal mot batterichef för felaktigt meddelad varning samt olämpligt uppträdande mot trupp.

Genom en den 4 december 1942 till militieombudsmannen inkommen skrift anmälde furiren A. G. Sandberg att löjtnanten K. M. Linderoth den 27 november 1942 inför trupp tilldelat Sandberg en varning, vilken Sandberg ansåge vara obefogad. I en samma dag inkommen skrift anhöllo 74 värnpliktiga, att militieombudsmannen måtte verkställa utredning huruvida Linderoth vore lämplig såsom batterichef. I anledning härav verkställdes utredning, varvid chefen för Gotlands artillerikår översten C. Kempff inkom med protokoll över förhör, hållna den 8 december 1942, jämte egna yttranden. Av utredningen framgår följande:

1. *Den Sandberg tilldelade varningen.*

I de värnpliktigas klagoskrift anfördes:

Enligt programmet för batteriet skulle tre filmförevisningar äga rum. Den första av dessa hade genomförts enligt programmet. Före denna förevisning hade det klart och tydligt meddelats, att besöket vore frivilligt. Den 20 november 1942 skulle den andra föreställningen äga rum. Den hade emellertid blivit inställd utan att något som helst meddelande därom lämnats. På grund härav hade de värnpliktiga ansett sig ha anledning att antaga, att även den tredje föreställning, som ägde rum den 27 november 1942, vore frivillig. En del av manskapet, dock endast ett fåtal, hade uteblivit. När Linderoth vid avlämningen funnit, att en del saknades, hade han låtit eftersända dessa med order att föreställningen vore obligatorisk.

Linderoth berättade vid förhör:

Samtliga filmförevisningar hade varit uppsatta på veckoövningsprogrammet och hade alltså därmed varit obligatoriska. Före den första föreställningen hade meddelats, att den vore frivillig, eftersom det gällde en underhållningsfilm. Den andra föreställningen, som gällt en undervisningsfilm, hade icke kunnat äga rum, enär filmen icke kommit i tid. Linderoth hade emellertid glömt att underrätta batteriets personal om att föreställningen måst inställas. Före visningen den 27 november 1942 hade Linderoth med batteriets personal gått igenom det ämne filmen berörde och därvid hänvisat till kvällens föreställning. Femton minuter före visningens början hade sergeanten John Göransson ringt till Sandberg, som varit dagunderofficer, och frågat om det vore klart att det skulle bli filmförevisning och att alla vore skyldiga att närvara. Sandberg hade bejakat denna fråga. Linderoth hade anbefallt denna förfrågan, enär den föregående föreställningen varit frivillig och en föreställning blivit inställd och det således kunde misstänkas, att personalen trodde, att denna föreställning vore frivillig.

I sin klagoskrift och vid förhör lämnade Sandberg följande uppgifter:

Göransson hade ringt och endast frågat om det vore klart angående förevisningen samt att samlingen skulle vara 3 minuter före klockan 19. Av detta uttalande hade Sandberg ej uppfattat, att föreställningen vore obligatorisk. Med anledning härav hade Sandberg gått igenom logementen och meddelat, att samling till föreställningen vore 3 minuter före klockan 19 för dem som önskade närvara. När Linderoth inträtt i lokalen hade troppcheferna varit beredda att lämna av sina troppar. Linderoth hade emellertid ropat fram Sandberg och uppmanat honom att lämna av. Till följd härav hade Sandberg börjat räkna truppen. Linderoth hade då ännu en gång uppmanat Sandberg att lämna av, denna gång i en synnerligen obehärskad ton. Därefter hade Linderoth tillagt, att han toge emot om 10 minuter. Sandberg hade varit helt oförberedd på att lämna av, enär dagofficeren varit närvarande och troppcheferna beredda att lämna av. De 10 minuter som Sandberg fått i frist för ny avlämning hade Sandberg använt till överräkning av truppen. När Linderoth återkommit hade Sandberg gjort avlämning och uppgivit antalet frånvarande, varpå Linderoth yttrat: »Jag tilldelar furiren en varning på stående fot inför truppen.» Då Linderoth utdelat varningen utan att först förvissa sig om anledningen till att Sandberg ej samlat folket, ansåge Sandberg att varningen vore obefogad.

Göransson uppgav bland annat att han, på Linderoths uppdrag, vid telefonsamtalet med Sandberg frågat, om denne visste att alla skulle vara närvarande, och härpå fått jakande svar. Även fänriken Ture Bråland, som stått bredvid Göransson under samtalet, uppgav att Sandberg svarat jakande på Göranssons nyssnämnda fråga.

Värnpliktige nr 436-37-30 S. Hj. Norrman berättade, att Sandberg strax före föreställningen den 27 november 1942 gått igenom logementen och påmint om densamma men förmodat att den vore frivillig.

Linderoth förklarade att anledningen till varningen varit, att Sandberg

trots särskild uppmaning i telefon ej sett till att alla vore närvarande, vilket enligt Linderoths uppfattning varit Sandbergs skyldighet såsom dagunderofficer att göra.

2. *Olämpligt uppträdande mot de värnpliktiga.*

Vid förhör berättade Norrman:

På grund av Linderoths meddelande, att vad som uppsatts på program skulle åtlydas såsom order, hade Norrman sedan föreställningen den 27 november 1942 slutat rest sig upp och frågat, varför föreställningen den 20 november 1942 icke ägt rum. Han hade framställt denna fråga endast för att få en upplysning, och meningen hade icke varit att göra någon anmärkning mot Linderoth. Norrman medgåve att frågan i det samband den framställts kunde upptagas som en anmärkning.

I de värnpliktigas klagoskrift uppgavs vidare, att Norrman påpekat att en del av manskapet infunnit sig till den inställda föreställningen, samt att Linderoth härtill blott svarat: »Det var ju tråkigt för dem, det.»

Linderoth anförde, att Norrmans förfrågan efter föreställningen av Linderoth uppfattats som en provokation, i synnerhet som den framställts inför trupp och i samband med att Linderoth meddelat en tillrättavisning, varför Linderoths svar fått en kort och avsnäsande formulering.

I de värnpliktigas klagoskrift anfördes:

Norrmans förfrågan hade föranlett Linderoth att vid uppställningen morgonen därpå göra ett uttalande till batteriet av följande lydelse: »Jag gjorde från början det misstaget att behandla Eder som vanliga, hyggliga människor, men andan inom batteriet har blivit så dålig, att jag ej längre kan behandla Eder som sådana.» Vidare hade Linderoth yttrat, att det inom batteriet funnes vissa oroselement. I samband därmed hade Linderoth kallat fram Norrman inför truppen och sålunda låtit denne framstå som ett av dessa oroselement. Emellertid kunde både det övriga befälet och Norrmans kamrater vitsorda dennes lugna uppträdande och intresse för utbildningen. Linderoth hade fortsatt med att påpeka, att batteriet utgjorde ett exempel på hur dålig den svenska försvarsviljan vore och att den endast vore att likna vid ett tunt skal. Anförandet hade avslutats med orden: »Ni hava kommit hit endast för att lyda och ingenting annat.» Uttalandet om försvarsviljan utgjorde en förolämpning mot klagandena såväl som mot övriga inkallade. På grund av det ovan nämnda och Linderoths obalanserade uppträdande i övrigt kunde klagandena ej fatta förtroende för Linderoth såsom ledare. I stället hade skapats en känsla av olust och vantrevnad, vilket Linderoth uppfattade som dålig anda. Detta gjorde att de ej kunde på rätt sätt tillgodogöra sig den utbildning, som de skulle erhålla.

Vid förhör förklarade Bråland och Norrman samt värnpliktiga nr 3581-45-30 S. Åkesson, nr 27-39-31 K. E. Härdsten, nr 950-45-31 B. O. K. Nilsson och 3512-45-31 Hugo R. Ekström att de i klagoskriften upptagna yttrandena vore rätt återgivna.

De fyra sistnämnda berättade vidare:

Linderoth hade även vid andra tillfällen uppträtt olämpligt enligt deras förmenande. Sålunda hade Linderoth frågat en numera hempermitterad värnpliktig vid namn Frödin, som varit sjukskriven, om denne verkligen hade råd att ha magsår i dessa tider. Vid en uppställning hade Linderoth sagt till Nilsson att denne »inte skulle supa så förbannat att han inte kände igen sin batterichef». Linderoths ton mot batteriet hade ej varit vänlig utan snarare hård och ringaktande, varför uttalandet att hans uppträdande skapat olust och vantrevnad vore motiverat.

Nilsson tillade:

Anledningen till Linderoths yttrande till Nilsson hade varit, att Nilsson två dagar tidigare på hotellet i Hemse ej hälsat på Linderoth. Orsaken till den underlåtna hälsningen hade varit att Nilsson suttit med ryggen vänd mot Linderoth vid dennes inträde och att Linderoth gått förbi Nilsson bakifrån.

Linderoth anförde vid förhör:

De i de värnpliktigas skrift relaterade uttalandena vore i huvudsak riktigt återgivna, men dock något skarpare formulerade än vad han uttryckt sig. Ordalagen kunde Linderoth ej erinra sig. Han hade nämnt att det funnes vissa oroselement i batteriet. Anledningen härtill hade varit att han vid ett tillfälle fått höra, att en värnpliktig sagt att han på grund av en anmärkning vid en visitation hade för avsikt att vända sig till försvarsministern. Vid uppställningen dagen efter filmförevisningen hade han framkallat Norrman. Detta hade skett för att ytterligare förtydliga Linderoths mening. Vid denna uppställning hade Linderoth yttrat sig förklenande om den svenska försvarsviljan, men han funne nu yttrandet olämpligt. Hans uttalande finge ses mot bakgrunden av att Linderoth ansett Norrmans uppträdande kvällen förut olämpligt och att han ville klargöra detta för batteriet, varvid han dock hetsat upp sig och fällt uttalanden och överord som han ej skulle ha gjort i lugn sinnesstämning. Han kunde ej påminna sig ha tilltalat Frödin på angivet sätt. Vid en uppställning hade han fällt det relaterade yttrandet till Nilsson. Denne hade vid det påtalade tillfället suttit i köket i Hemse hotell och synts vara påverkad av starka drycker. Nilsson hade varit vänd mot Linderoth men dock ej hälsat. Linderoth hade ej vidtagit åtgärder mot Nilsson, då denne förefallit att sitta i källarmästarens privata lägenhet, men Linderoth hade ansett en korrigering dagen därpå av nöden.

Kempff anförde:

Linderoth hade under sin tjänst visat sig vara en energisk och samvetsgrann officer. Mot hans behandling av underställd personal hade tidigare icke framställts några anmärkningar. Linderoth vore född 1913 och hade blivit officer 1937 men hade trots sin ungdom tidigare anförtrotts batterichefsbefäl. Under utredningen hade Linderoth förklarat sig till fullo inse att han uppträtt olämpligt och obetänksamt. — Batteriets huvuddel hade ryckt in den 5 november 1942. Den värnpliktiga personalen utgjordes i huvudsak av värnpliktiga, vilka tidigare icke undergått militärutbildning eller

erhållit mycket kortvarig sådan. Deras tjänst vore i främsta rummet ägnad åt teknisk utbildning. Deras soldatmässiga uppträdande hade i många avseenden kommit att bliva bristfälligt. Detta hade i och för sig kunnat orsaka friktioner med Linderoth, som velat ställa stora krav på manskapets militära uppträdande. Å andra sidan borde vetskapen om att manskapets tidigare utbildning vore bristfällig ha medfört att Linderoth gått fram försiktigare vid sina krav på ett korrekt, soldatmässigt uppträdande. Härom vore batterichefen numera fullt medveten.

Efter en redogörelse för utredningen anförde militieombudsmannen i en den 17 februari 1943 dagtecknad åtalsinstruktion, vilken översändes till chefen för Gotlands artillerikår:

Tjänstgöringsreglementet för armén innehölle i § 1 bland annat följande föreskrifter:

Befälhavare skulle utöva sitt befäl med oväld, allvar, fasthet, jämnmod och välvilja. Befälhavare skulle, i fråga om behandling av trupp, verka i bästa mening uppfostrande och vägledande samt åvägabringa rättelse, så snart sådan erfordrades. Befälhavare skulle meddela rättelse och kritik på ett grannlaga sätt och med avseende fäst vid, att den rättades eller kritiserades värdighet och anseende inför underlydande icke nedsattes. När rättelsens eller kritikens art så krävde, borde densamma icke meddelas i närvaro av den rättades eller kritiserades underlydande (mom. 10, 15 och 16).

I militär bestraffningsförordning stadgades i § 40:

Då någon begått förseelse, som ansåges påkalla tillrättavisning, finge vederbörande befälhavare omedelbart meddela tillrättavisning, så vitt han själv iakttagit förseelsen. I annat fall skulle befälhavaren vid förhör med den felaktige lämna denne tillfälle att förklara sig.

Enligt 210 § strafflagen för krigsmakten skulle varning meddelas enskilt eller i närvaro av några av den felaktiges överordnade eller med honom likställda.

Med hänsyn till omständigheterna hade Sandberg bort beredas tillfälle att förklara sig rörande det fel, som Linderoth lagt honom till last. Linderoth hade ju icke på stående fot kunnat avgöra, om Sandberg haft tillräckliga skäl för sin uppfattning att deltagandet i filmförevisningen den 27 november 1942 varit frivilligt. Även om Sandberg gjort sig skyldig till sådant fel, att det varit motiverat att tilldela honom varning, hade det icke varit tillåtet att framföra varningen inför truppen. I dessa avseenden hade Linderoth således gjort sig skyldig till tjänstefel.

Då filmförevisningen den 20 november 1942 ingått i den anbefallda undervisningen och varit obligatorisk, borde Linderoth ha underrättat manskapet om dess inställande. Genom att underlåta detta hade Linderoth visat försummelse i tjänsten.

Norrmans förfrågan den 27 november 1942 angående anledningen till att föregående föreställning blivit inställd hade visserligen i och för sig varit

berättigad, men den syntes dock med hänsyn till omständigheterna ha innefattat en anmärkning mot Linderoth. Därest Linderoth ansett sig böra ingripa i anledning därav att Norrmans klagomål framställts på olämpligt sätt, borde rättelse ha skett under iakttagande av grannlagenhet och rättvisa. Linderoths åtgärd att kalla fram Norrman framför truppen och att utpeka honom såsom ett oroselement framstode såsom obefogad och olämplig. Norrmans kamrater hade vitsordat dennes lugna uppträdande och intresse för utbildningen. Även denna åtgärd från Linderoths sida syntes innebära oförstånd.

Den av Linderoth vid uppställningen framförda allmänna kritiken mot förbandet hade givits sådan form, att Linderoth finge anses därigenom ha brustit i sina skyldigheter som uppfostrare och ledare och visat ringaktning för sina underlydande. I synnerhet Linderoths uttalande att batteriet utgjorde ett exempel på dålig försvarsvilja — ett uttalande för vilket intet fog visats — hade inneburit en svår kränkning av de värnpliktiga, vilken måste inverka menligt på deras intresse att göra sitt bästa i tjänsten. Linderoth hade också under utredningen medgivit att han blivit upphetsad och fällt överord. Översten Kempff hade uttalat, att Linderoth genom sina yttranden vid uppställningen gjort sig skyldig till oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt. Till detta uttalande kunde militieombudsmannen ansluta sig.

Genom sitt förut angivna yttrande inför trupp till Nilsson hade Linderoth brustit i kravet att rättelse och kritik beträffande underlydande skulle meddelas på ett grannlaga sätt. Jämväl i denna del syntes Linderoth ha visat oförstånd. Vad slutligen anginge Linderoths yttrande till Frödin funne militieombudsmannen detsamma röja bristande omdöme men likväl icke vara av beskaffenhet att böra beivras.

På grund av vad sålunda anförts finge militieombudsmannen uppdraga åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol ställa Linderoth under tilltal och därvid yrka ansvar efter lag och sakens beskaffenhet.

* *
*

Målet hänsköts av kårchefen till regementskrigsrätten vid kåren, varest vederbörande krigsfiskal yrkade ansvar å Linderoth enligt åtalsinstruktionen.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 25 februari 1943 och yttrade därvid:

Av handlingarna i målet inhämtades, *att* vid en den 27 november 1942 anordnad och å övningsprogrammet upptagen filmföreställning icke all personal infunnit sig, förrän de icke tillstädeskomna efter verkställd avlämning blivit hämtade till föreställningen, *att* Linderoth, som under tidigare på dagen företagen genomgång av del av övningsprogrammet omnämnt den filmförevisning, som senare på dagen skulle äga rum, och som till yttermera visso beordrat å batteriet tjänstgörande sergeanten John Göransson att göra sig förvissad om att Sandberg i egenskap av dagunderofficer hade

klart för sig att all personal skulle vara närvarande vid förevisningen ifråga, haft den uppfattningen att Sandberg försummat honom åliggande skyldighet att tillse att personalen i dess helhet varit närvarande vid förevisningen, *samt att* Linderoth med anledning härav och utan att ha gjort sig förvissad om huruvida han haft laga grund för sin uppfattning omedelbart och inför den samlade truppen tilldelat Sandberg varning.

Vidare vore utrett, att Linderoth, som påföljande dag inför batteriets samlade personal i ett anförande, vari han uttalat sig om förhållandena inom batteriet, icke yttrat sig med det lugn och den sans, som rörande befälhavares uppträdande angivits i tjänstgöringsreglementet för armén, ävensom att Linderoth vid samma tillfälle i samband med att han kallat fram Norrman framför truppen, fällt yttrande av innebörd, att inom batteriet förekomme oroselement.

Även om Norrman genom sitt förfarande att under den spända stämning, som uppenbarligen rått vid ovan angivna filmförevisning, framställa en förfrågan rörande anledningen till att en till den 20 november utsatt filmförevisning blivit inställd, givit Linderoth viss anledning till antagande att Norrman därmed avsett att inför den samlade truppen rikta en anmärkning emot honom såsom chef och därigenom givit Linderoth anledning till antagande att Norrman utgjorde ett sådant oroselement, hade Linderoth genom sitt sätt att behandla Norrman brustit i honom åliggande skyldighet att iakttaga grannlagenhet.

Då Linderoth genom vad sålunda förekommit gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsteutövning, men vad i övrigt lagts Linderoth till last icke vore av beskaffenhet att medföra ansvar, prövade krigsrätten rättvist på det sätt bifalla åtalet, att Linderoth dömdes jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning fyra dagar.

Regementskrigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

17. Åtal mot regementsintendent för tjänstefel bestående i försummelser i fråga om krigskassatjänsten och den därmed förenade kontrollverksamheten, varigenom förskingringar av krigskassören möjliggjorts.

Beträffande medelsredovisningen vid krigskassaavdelning finnas föreskrifter i Kungl. Maj:ts reglemente den 19 maj 1939 för arméns kassaväsende vid mobilisering och i krig (krigskassareglemente) samt uti arméförvaltningens civila departements den 3 september 1939 fastställda föreskrifter och anvisningar för kassaväsende och medelsredovisning vid armén vid mobilisering och i krig (krigsbokföringsföreskrifter). Av intresse i förevarande fall äro huvudsakligen bestämmelser i 1, 10 och 12—14 §§ i krigskassareglementet samt i 2, 4, 6 och 9 §§ i krigsbokföringsföreskrifterna.

Genom utslag den 12 oktober 1940 och den 28 juli 1941, vilka utslag vunnit

laga kraft, ådömdes värnpliktige nr 606-36-32 B. D. Sundström av fältkrigsrätten vid ett luftvärnsregemente frihetsstraff för det han under tiden fr. o. m. någon dag i slutet av december 1939 t. o. m. den 15 juli 1940 av medel, som han såsom krigskassör vid regementet omhänderhaft, för egen räkning använt och därigenom förskingrat tillhopa 11 525 kr. 77 öre. Vid granskning av handlingarna i det genom utslag den 12 oktober 1940 avgjorda målet mot Sundström fann militieombudsmannen, att Sundströms förbrytelser till stor del möjliggjorts genom att den kontroll som ålegat regementsintendenten icke utövats så som vederbort. Under berörda tid hade såsom regementsintendent vid förbandet tjänstgjort dåvarande löjtnanten i intendenturkårens reserv, sedermera kaptenen vid intendenturkåren Å. K. L. Erikson. I anledning härav infordrade militieombudsmannen genom skrivelse den 28 november 1940 till chefen för Övre Norrlands trupper yttrande av Erikson och anförde därvid:

Av handlingarna i sistnämnda mål framginge bl. a. följande.

1. *Beträffande förvaringen av krigskassaavdelningens räkenskaper m. m.*

Förvaringen av krigskassaavdelningens verifikationer, utbetalningskort, girokort och förskottsreverser hade icke skett i enlighet med bestämmelserna i 12 § krigskassareglementet. Sundström hade nämligen uppgivit, att han icke haft tillgång till någon krigskassakista av sådan beskaffenhet, som föreskreves i nämnda paragraf. Den kassakista, som kommit till användning vid regementets krigskassavdelning, hade varit av äldre modell och försedd med allenast ett lås, vartill endast Sundström haft nyckel. Han hade emellertid i kassakistan icke förvarat andra verifikationer än sådana som varit att hänföra till hans eget förskott. Övriga verifikationer hade icke fått plats i kistan och hade icke hållits inlåsta. Det torde kunna antagas, att ej heller övriga handlingar, som skolat förvaras i krigskassakista under två lås, hållits inlåsta på föreskrivet sätt. Förskingringarna som i huvudsak omfattat sådana penningmedel, som kontant inlevererats till krigskassaavdelningen i samband med vederbörande förbandschefers redovisning av förskottsvis utbekomna terminslönemedel, hade otvivelaktigt icke möjliggjorts om förbandschefernas interimskvitton förvarats enligt de för förvaring av förskottsreverser — med vilka de enligt 4 § 6 mom. krigsbokföringsföreskrifterna vore jämförliga — gällande bestämmelserna, d. v. s. under såväl krigskassörens som regementsintendentens lås. Vid återlämnandet av interimskvittona hade nämligen i sådant fall regementsintendenten blivit automatiskt inkopplad på terminslöneförskottens redovisning. Han torde därvid näppeligen kunnat underlåta att övertyga sig om att den kontant inlevererade delen av förskotten blivit av krigskassören emottagen och i vederbörlig ordning kvitterad, innan interimskvittona utlämnats.

2. *Beträffande kontrollen vid redovisning av kontant uppbörd.*

Enligt 2 § 18 mom. krigsbokföringsföreskrifterna hade Sundström ur kvittensjournalen skolat lämna kvitto å ifrågakommande uppbördsmedel.

Under uppbördsmedel hade han emellertid icke inbegripit kontant återbetalade förskottsmedel, och i följd därav hade han icke lämnat kvitto ur kvittensjournalen på dylika belopp. Genom att tillåta ett dylikt förfaringssätt sattes en direkt och snabbt verkande kontroll över krigskassörens redovisning av kontant emottagna uppbördsmedel ur funktion. Ett rätt och betryggande förfarande vid återlämning av reverser eller interimskvitton å förskottsmedel torde nämligen innebära, att återlämningen icke skedde förrän regementsintendenten övertygat sig om icke blott att de verifikationer, varmed förskottsmedlen redovisades, vore behörigen kvitterade, utan även att den kontant återburna delen vore i föreskriven ordning kvitterad av krigskassören. I och med att ett belopp införts i kvittensjournalen vore det redovisningsmässigt bundet. Varje kvitto i journalen vore nämligen numrerat, och detta nummer skulle antecknas å vederbörlig uppbördsverifikation (reversal).

3. *Beträffande regementsintendentens kontrollbokföring m. m.*

Kontrollen över kontanta inbetalningar till en krigskassaavdelning åvilade regementsintendenten. Utöver de honom enligt 2 § 21 och 23 mom. krigsbokföringsföreskrifterna åliggande kontrollåtgärderna skulle han jämlikt 24 mom. samma paragraf föra särskild kontrollbok. Någon kontroll av nu anfört slag syntes icke ha blivit av Erikson verkställd. Kontrollbok hade i varje fall icke förts.

4. *Beträffande viss annan kontroll.*

Man kunde icke undgå att uppmärksamma det förhållandet, att Erikson icke någon enda gång under den tid förskingringarna pågått syntes ha kontrollerat överensstämmelsen mellan å ena sidan de i dagboken såsom insatta å postgiro bokförda inkomsterna och å andra sidan krigskassaavdelningens inbetalningskonto hos postgirokontoret. Dylik kontroll hade så mycket lättare låtit sig göra som inbetalningskontots ställning för varje inbetalning meddelades krigskassaavdelningen genom kontoutdrag från postgirokontoret. Vid tiden för förskingringarna hade visserligen icke — såsom numera vore fallet — förelegat uttrycklig föreskrift att kontroll av detta slag skulle utövas inom krigskassaavdelningen, men kontrollens verkställande hade med hänsyn till den särskilda uppsikt över uppbördsväsendet vid krigskassaavdelningen som ålegat Erikson icke bort underlåtas.

5. *Beträffande vissa övriga förhållanden inom krigskassaväsendet vid krigskassaavdelningen.*

Sundströms förskingringar enligt den av honom företrädesvis använda metoden hade med all sannolikhet om icke omöjliggjorts så dock begränsats därest den i 2 § 15 mom. bokföringsföreskrifterna intagna bestämmelsen, att inbetalningar till krigskassaavdelning skulle *såsom regel* verkställas genom insättning å krigskassaavdelningens inbetalningskonto, blivit iakttagen. Av anförda bestämmelse följde att kontant uppbörd skulle ifrågakomma mera

undantagsvis och i så fall, såsom jämväl framginge av bestämmelser i samma moment, å vissa bestämda dagar och tider.

Enligt 6 § 2 mom. krigsbokföringsföreskrifterna ålåge det chef för krigskassaavdelning att så ofta förhållandena det påkallade och om möjligt varje vecka inventera till sig bokförda verifikationer. Vid dylik inventering skulle föras protokoll enligt bestämmelserna i 3 mom. samma paragraf. Inventering av nu nämnt slag hade tydligen icke plägat företagas av Erikson, utan hade förvaringen av verifikationerna ombesörjts av Sundström, som för ändamålet icke ens haft tillgång till vare sig tillräckligt rymlig krigskassakista eller annat liknande förvaringsrum. Verifikationerna hade icke hållits inlåsta.

Det framginge vidare av fältkrigsrättens protokoll att Sundström, ehuru han insett att han enligt gällande föreskrifter icke varit berättigad därtill, ur sitt stående förskott utlämnat förskott på lön till enskilda befattningshavare. Då det första gången blivit fråga om att utbetala dylikt löneförskott, hade han för Erikson påpekat, att utbetalningen måst bokföras i vanlig ordning. Erikson hade svarat, att detta icke läte sig göra, enär förskottsutbetalningen då skulle upptäckas vid revision och föranleda anmärkning. Erikson hade rått Sundström att utbetala beloppet från dennes stående förskott, eftersom i dylikt fall någon bokföringsåtgärd icke skulle vara behövlig. Sundström hade då icke ansett sig böra vägra att utlämna de löneförskott, som ifrågakommit, enär det varit Erikson i egenskap av regementsintendent som det ålegat att inventera Sundströms stående förskott och Eriksson godkänt de av förskottstagarna lämnade reverserna såsom verifikationer. De anvisningar, Erikson på nu anfört sätt meddelat Sundström rörande utbetalandet av förskott på lön till enskilda, strede mot gällande bestämmelser om utanordnandet av förskott.

I yttrande till militieombudsmannen den 7 december 1940 anförde *Erikson:*

1. *Beträffande förvaringen av krigskassaavdelningens räkenskaper m. m.*

Dessa hade förvarats i kassakista, som tilldelats regementet vid dess uppsättande vid förstärkt försvarsberedskap den 3 september 1939. I denna kassakista hade förvarats samtliga kontanta medel, av krigskassören ännu icke redovisade verifikationer, girokort, utbetalningskort och förskottsreverser. Utrymme hade icke funnits i denna kista för verifikationer, som kassören mottagit, varför dessa förvarats paginerade i särskild låda i det rum, som disponerades av krigskassaavdelningen. Då icke någon av personalen uppehållit sig i rummet, hade detta varit låst, och nyckeln hade förvarats i kasernvakten. Tillgång till nyckeln hade endast ovan nämnda personal haft. Vid upprepade besök av arméförvaltningens revisorer hade icke förekommit någon anmärkning på denna typ av kassakista. En nyare typ torde för övrigt vid denna tidpunkt ej stått att erhålla och hade i varje fall icke räckt till med det stora omfång verifikationerna haft. Krigskassaavdelningens månatliga omsättning hade uppgått till varierande mellan 200 000 och 600 000 kronor. Beträffande anmärkningen att förskingringen möjligen kunnat undvikas, om interimskvittona förvarats under två lås, påpekades, att dylika

uppbördsmedel förekommit i så stor utsträckning, att någon effektivare kontroll härigenom icke kunnat ernås, samt att Erikson den dag förskott och interimskvitton skulle redovisas på grund av andra göromål ändock varit tvungen att utlämna dem samtliga på en gång och icke ett och ett.

2. *Beträffande kontrollen vid redovisning av kontant uppbörd.*

Erikson hade tillträtt tjänsten som regementsintendent den 16 oktober 1939. Krigskassan hade vid denna tid varit i funktion ungefär sex veckor. Såsom krigskassör under större delen av denna tid hade en person vid namn Wagnér tjänstgjort. Denne hade tydligen icke betraktat kontanter som återlämnades till kassan vid redovisning av förskott som direkta uppbördsmedel, varå kvitto skulle lämnas ur kvittensjournalen, vilket även framginge därav att han makulerat de första kvittona i sagda journal. Som kvitto å fullgjord prestation lämnades från kassan förskottsreversen, vederbörligen stämplad »redovisad». Därjämte utskrevs reversal i två exemplar, varav det ena bifogades räkenskaperna såsom verifikation. De sålunda erhållna beloppen insattes sedan »i klump» å postgirokonto. Erikson ville minnas, att Wagnér härutinnan rådgjort med arméförvaltningens civila departement. Efterföljande kassörer hade tillämpat samma system, och vid Eriksons tillträde hade han icke gjort någon ändring därutinnan, då han funnit det praktiskt och han icke haft någon tanke på att det kunnat utnyttjas till falsarier.

3. *Beträffande regementsintendentens kontrollbokföring m. m.*

Kontrollbok över influtna uppbördsmedel hade icke förts, men Erikson hade givit order om att kvitto, som erhölles vid inbetalning å postanstalt, skulle uppklistras i kvittensjournalen samt att å kvittot skulle tydligt angivas, vilka förbrukade kvittenser inbetalningen avsåge. Härmed hade Erikson erhållit exakt samma kontroll som förandet av kontrollbok innebure, varjämte det vid varje särskilt tillfälle varit ytterst lätt att konstatera, att beloppet influtit å postgirokontot.

4. *Beträffande viss annan kontroll.*

Genom stickprov hade Erikson då och då förvissat sig om att inbetalningarna å postgirokontot för viss dag, dock icke för hel månad, överensstämt med kontoutdraget från postgirokontoret. Vid dessa tillfällen hade emellertid ej konstaterats någonting som ej varit som det borde.

5. *Beträffande vissa övriga förhållanden inom krigskassaväsendet vid krigskassaavdelningen.*

Då vederbörande som haft att utbetala löner med mera ägt synnerligen bristfälliga kunskaper, och korrigeringar ofta måst företagas med lönelistor med mera, hade de fått uppvisa dessa för krigskassören före det slutliga reglerandet av förskotten. Det hade synts Erikson mest praktiskt, att kassören efter företagen granskning kontant uppburit överblivna belopp. Erikson hade

företagit i krigskassareglementet och krigsbokföringsföreskrifterna anbefallda inventeringar av krigskassan. I regel hade dessa företagits minst en gång i månaden på olika tider och hade därvid alltid protokoll upprättats. Vid flera tillfällen hade han givit order till krigskassören att mot kvitto ur krigskassörens förskott utbetala smärre belopp till enskilda befattningshavare. Detta hade skett av praktiska skäl, t. ex. i samband med resa till annan tjänstgöringsort. I samtliga de fall detta skett hade Erikson också personligen förvissat sig om att vederbörande till krigskassören återbetalt eller redovisat sålunda erhållna medel. Eriksons företrädare hade brutit samman, efterlämnande i stort sett sex veckors ogjort arbete. Till yttermera visso hade Wagnér lämnat befattningen som krigskassör. Denna befattning hade överlämnats till en värnpliktig vid namn Öhrvall, som egentligen inkallats till luftvärnstjänst, då det i värnpliktshandlingarna konstaterats, att Öhrvall för 20 år sedan genomgått krigskassörskurs. Någon lokal för krigskassan hade icke funnits inom regementet, utan krigskassören hade tillfälligtvis fått uppehålla sig å expeditionen för krigskassaärenden vid Östra militärområdets stab. Där hade Erikson också första gången sammanträffat med Öhrvall omgiven av »berg» med papper av olika slag, verifikationer, terminslönelistor etc och i ett tillstånd, som närmast liknat nervöst sammanbrott. Han hade emellertid så småningom lugnat sig, och de hade satt igång med arbetet, lagt upp de stora riktlinjerna, anskaffat lokal vid regementet och erforderliga räknemaskiner samt anställt biträden vid kassan. Strax efter sitt tillträde av befattningen som regementsintendent hade Erikson avlåtit en skrivelse till regementschefen och däri påpekat alla brister, som vidlådit intendentur- och kassatjänsten. Denna skrivelse hade vidarebefordrats till befälhavaren för Östra militärområdet med hemställan om generalintendentens prövning. Bland annat hade i denna skrivelse upptagits att Erikson ansett det oundgängligen nödvändigt att en med militär kassatjänst fullt förtrogen person för längre tid ställdes till förfogande. Något som helst svar eller annan åtgärd hade denna skrivelse icke föranlett. Under tiden hade Öhrvall kommit väl in i de olika göromålen. Då hade emellertid order kommit, att Öhrvall skulle hempermitteras. I avvaktan på svar å Eriksons skrivelse hade Sundström fått upprätthålla befattningen som krigskassör. Denne hade befunnits mest lämplig, då han tidigare tjänstgjort som biträde å avdelningen och han genom sin anställning varit bunden för längre tid. Så småningom hade han rent automatiskt blivit krigskassör. Till att börja med hade Erikson varit skeptiskt inställd och väl medveten om riskerna särskilt med hänsyn till de ringa kunskaper Sundström hade. Vad beträffade hederligheten hade Erikson helt enkelt varit tvungen att lita på honom för att kunna sköta sin tjänst i övrigt. Kassainventeringar hade företagits, medelsredovisningen hade gått in på anbefallda tider, och några anmärkningar av vikt hade icke förekommit. Erikson hade hela tiden som ett tillförlitligt stöd känt arméförvaltningens civila departement och förlitat sig på att om allt icke varit som det borde, departementets tränade revisorer ögonblickligen skulle göra anmärkning. Anmärkningar hade också förekommit på en del småsaker, vilket ytterligare stärkt Eriksons uppfatt-

ning, att krigskassatjänsten i det hela fungerat tillfyllest. Han hade ägnat största delen av sin tid åt intendenturtjänsten, och enbart denna hade helt krävt sin man. Beträffande detta arbete ville Erikson icke närmare orda utan endast konstatera, att han börjat i ett kaos, som han under månader hållit på att bringa reda uti. Vidare hade förekommit ständiga in- och utryckningar, personalbyten, nyuppsättningar, brist å materiel m. m. Att hans arbetsbörda varit av största slag torde såväl regementschefen som intendenten vid Östra militärområdets stab kunna intyga. Utan att söka undandraga sig något ansvar hade Erikson icke kunnat underlåta att påvisa de förhållanden, varunder han arbetat.

Chefen för ifrågavarande regemente, *översten Einar Sporrong*, anförde i yttrande den 17 januari 1941 bland annat: Tjänsten vid regementet hade hela tiden och särskilt under slutet av år 1939 och början av år 1940 försvårats beträffande så gott som alla grenar av brist på personal och framför allt på för olika tjänster lämplig och rutinerad personal. Med hänsyn till de arbetsuppgifter av olika slag, som ålegat dåvarande beredskapsdivisionschefen och honom underlydande personal hade till befälhavaren för Östra militärområdet insänts en skrivelse, däri vissa önskemål framställts. Till denna hade fogats en av Erikson utarbetad bilaga, i vilken beträffande krigskassatjänsten framhållits följande, vari beredskapsdivisionschefen till fullo instämt: »C. *Kassatjänst*. Denna ombesörjes av krigskassaavdelning under värnpliktig krigskassör, som för närvarande biträdes av två damer från kvinnoberedskapstjänsten. Krigskassören skall ombytas var tredje vecka och får således sköta kassaärenden till stor del liggande från företrädarens tid. Att kassatjänsten blir därefter torde vara ganska klart. Oundgängligen behöver en med militär kassatjänst fullt förtrogen person (eventuellt lämplig arvodesbefattning) ställas till förfogande för längre tid. Slutligen får jag vördsamt anhålla, att samtliga ovanstående till intendenturtjänsten hörande spörsmål underställas generalintendentens prövning.» Denna sistnämnda framställning hade icke föranlett någon åtgärd. Regementsintendenten hade haft en oerhört stor arbetsbörda. (I yttrandet belyses detta närmare.) Att regementsintendenten haft stora svårigheter att medhinna alla sina åligganden hade insetts av beredskapsdivisionschefen, till vilkens förfogande i mars 1940 ställts en äldre intendenturofficer för kontroll av tjänsten vid Centrala beklädnadsförrådet. Avsikten hade varit att få en liknande kontroll av krigskassatjänsten, men händelserna den 9 april 1940 och därefter hade gjort, att någon framställning därom icke kunnat göras. Den mångfald av förvaltningsgöromål som regementsintendenten haft att handlägga hade bidragit till att hindra så ingående kontroll, att Sundströms falsarier omöjliggjorts. Vid ett förband i förstärkt försvarsberedskap måste regementsintendenten främst koncentrera sitt arbete på förplägnad, utrustning och förläggning samt låta krigskassatjänsten komma i andra hand såsom icke varande av samma betydelse för regementets tjänstbarhet i fält. Erikson hade arbetat fort och snabbt, visat omdöme och initiativ samt uttagit sina yttersta krafter. De befattningar, som anförtrotts åt kvalificerad per-

sonal vid regementet, hade varit så omfattande, att ingen räckt till att fylla sina uppgifter i den utsträckning reglementenas bokstav anbefallde. Det borde även tagas hänsyn till att regementets personal till allra största delen både vad befäl och trupp anginge bestått av landstorm med jämförelsevis ringa utbildning och synnerligen liten praktisk tjänstevana. Att ansvarigt arbetande personal under sådana förhållanden icke medhunnit allt — bland annat att sätta sig in i och sedan tillämpa mångfalden av utfärdade bestämmelser — vore beklagligt, men syntes beträffande Erikson i detta fall moraliskt taget icke kunna betraktas som tjänsteförsummelse.

Chefen för Östra militärområdet, *generalmajoren R. von der Lancken,* anförde i yttrande den 10 februari 1941 till militieombudsmannen: von der Lancken instämde för sin del såväl i de synpunkter som Sporrong anfört som i vad Erikson i sitt yttrande andragit. Det vore ostridigt, att Erikson i stor utsträckning åsidosatt de kontrollåtgärder, som varit för kassatjänsten anbefallda. Vid bedömandet av de förhållanden under vilka Erikson arbetat funne man synnerligen förmildrande omständigheter att anföra till Eriksons försvar. Tjänsten som regementsintendent vid regementet — ett fullständigt nyorganiserat förband utan någon fredskader — vore av den art, att den skulle krävt en äldre rutinerad intendenturofficer med erforderligt skolat biträde. Erikson hade på ett berömvärt sätt lyckats under svåra omständigheter reda upp det väsentliga, nämligen förläggning och förplägnad av regementets på ett stort antal platser i omgivningen belägna underavdelningar. Då en människas arbetsförmåga vore begränsad, hade uppenbarligen de kamerala göromålen fått stå tillbaka. Sedermera hade Erikson ersatts av en intendenturutbildad landstormskapten. Varnad av de erfarenheter hans företrädare fått göra hade denne befattningshavare ägnat mera tid åt de kamerala göromålen. Följden härav hade blivit att, enligt vad som visat sig vid inspektion, övervakandet av regementets förplägnad fått stå tillbaka. Denna fråga syntes således endast kunna lösas så, att vid regementet placerades en regementsintendent och en biträdande intendenturofficer, vilka kunde fördela arbetet sinsemellan. Framställning i detta syfte vore under utarbetande. Med hänsyn till de andragna synpunkterna vågade von der Lancken fälla det omdömet, att det inträffade i främsta rummet — förutom den direkta brottsligheten hos den felande — måste tillskrivas den i flera avseenden bristande organisationen. Därmed ville von der Lancken icke förneka, att Erikson åsidosatt honom formellt åliggande skyldigheter.

Arméförvaltningens civila departement avgav den 18 mars 1941 utlåtande i ärendet och uttalade såsom slutomdöme angående Eriksons sätt att sköta sina åligganden såsom chef för krigskassaavdelningen, att anbefalld kontroll från hans sida brustit på varje avgörande punkt.

Efter en redogörelse för vad sålunda förekommit och efter återgivande av vissa delar av fältkrigsrättens protokoll i målet mot Sundström anförde militieombudsmannen i skrivelse den 22 januari 1942 till krigsfiskalen W. Ryhninger följande:

Av utredningen framginge, att Sundströms förskingringar huvudsakligen omfattat *dels* sådana penningmedel, som kontant inlevererats till krigskassaavdelningen i samband med förbandschefernas redovisning av förskottsvis utbekomna terminslönemedel och *dels* sådana belopp, som uttagits från krigskassaavdelningens utbetalningskonto å postgiro utan att de upptagits i krigskassaavdelningens räkenskaper och verificerats.

Den brist som uppkommit hade huvudsakligen konstaterats på så sätt, *att* vid jämförelse mellan dagboken och postgirokontot befunnits, att i dagboken såsom insättningar bokförda belopp icke insatts å postgirokontot, *att* vid jämförelse mellan förskottsboken och dagboken framgått, att kontanta belopp, som influtit i samband med redovisningar av förskottsmedel, däri inberäknat terminslönemedel, ej införts i kvittensjournalen eller dagboken *samt att* vid jämförelse mellan utbetalningskontot å postgiro och krigskassaavdelningens räkenskaper befunnits, att uttag å postgiro skett utan att de införts i krigskassaavdelningens räkenskaper.

Dessa omständigheter gåve omedelbart vid handen att, därest effektiv kontroll över Sundströms verksamhet såsom krigskassör förelegat, förskingringarna ej kunnat fortgå någon längre tid utan att de blivit upptäckta. Såsom chef för krigskassaavdelningen hade Erikson varit skyldig att utöva sådan kontroll. Utredningen visade också att Erikson i samtliga de hänseenden, militieombudsmannen anfört i sin skrivelse den 28 november 1940 till chefen för Övre Norrlands trupper, åsidosatt sina hithörande skyldigheter.

Beträffande *förvaringen av krigskassaavdelningens räkenskaper m. m.* vore utrett, att krigskassaavdelningens verifikationer, utbetalningskort, girokort och förskottsreverser (med vilka sistnämnda interimskvitton vore att likställa) icke förvarats på föreskrivet sätt. Förskingring av de kontant återbetalade medlen i samband med redovisningen av förskottsvis utbekomna terminslönemedel hade, såsom militieombudsmannen i sin ovannämnda skrivelse anfört, icke möjliggjorts, om interimskvittona förvarats på föreskrivet sätt och i samband med deras utlämnande kontrollerats att redovisning vederbörligen skett. Erikson hade förklarat, att utrymme icke funnits för verifikationerna i kassakistan och att dessa därför förvarats i en låda i det rum, som disponerades av krigskassaavdelningen. Det särskilda fack i kassakistan, till vilket funnits särskilt lås och alltså varit avsett för de handlingar, som skolat förvaras under två lås, hade överhuvud taget icke använts. Det torde ha ålegat Erikson att, då han funnit kassakistan otillräcklig för sitt ändamål, vidtaga åtgärder för att anskaffa annan kassakista eller, om detta icke låtit sig göra, anordna handlingarnas förvaring på ett ur kontrollsynpunkt eljest tillfredsställande sätt. I vart fall hade varit angeläget att Erikson genom övervakning ersatt de brister i kontrollen, som uppkommit genom att handlingarna kunnat fritt disponeras av Sundström.

I fråga om *kontrollen vid redovisning av kontant uppbörd* vore utrett, att kvitto ur kvittensjournalen å kontant återbetalade förskottsmedel icke lämnats, vilket sammanhängt med en redan före Eriksons tillträde av befattningen som chef för krigskassaavdelningen vid denna tillämpad tolkning

av begreppet uppbördsmedel, innebärande att återbetalade förskottsmedel icke fölle under detta begrepp. Något stöd för en dylik tolkning torde icke finnas i gällande föreskrifter. Tvärt om torde bland annat av 6 § 1 mom. krigsbokföringsföreskrifterna framgå, att sådana medel skulle upptagas i kvittensjournalen, som i viss mån ersatte kassabok. Följden av det tillämpade förfaringssättet hade varit, att dessa medel ställts utanför den kontroll, som grundades på kvittensjournalen. Detta hade varit så mycket mera betänkligt som interimskvittona, såsom förut anförts, icke förvarats under kontroll av chefen för krigskassaavdelningen.

Vidkommande *regementsintendentens kontrollbokföring m. m.* hade Erikson medgivit, att kontrollbok icke förts. Erikson hade gjort gällande, att han erhållit samma kontroll därigenom att kvitton, som erhållits vid inbetalning å postanstalt, skolat uppklistras i kvittensjournalen och att å dessa kvitton skolat verkställas anteckning om vilka kvittenser varje inbetalning avsett. Den av Erikson sålunda beordrade kontrollåtgärden, vilken jämlikt 2 § 20 mom. krigsbokföringsföreskrifterna jämväl skulle iakttagas, ersatte emellertid ej kontrollboken. Förandet av kontrollbok innebure nämligen en fortlöpande kontroll av den kontanta uppbörden, och föreskriften att anteckning skulle verkställas minst två gånger varje vecka innebure, att chefen för krigskassaavdelningen tvingades till ständig kontakt med bokföringen. Vidare vore att märka att enligt vad Sundström uppgivit å postgiro insatts å förskott kontant återbetalade medel, å vilka kvitton såsom förut anmärkts ej lämnats. Överensstämmelse hade sålunda ej kunnat förefinnas mellan postkvitton och kvittenser. Det kunde ifrågasättas huruvida Erikson överhuvud företagit jämförelse mellan postkvitton och kvittenser. Erikson syntes ej heller ha företagit de kontrollåtgärder, som enligt 2 § 21—23 mom. krigsbokföringsföreskrifterna ålegat honom.

Beträffande *viss annan kontroll* hade militieombudsmannen anmärkt, att Erikson bort kontrollera överensstämmelsen mellan å ena sidan de i dagboken såsom insatta å postgiro bokförda inkomsterna och å andra sidan inbetalningskontot å postgirokontoret. Erikson hade uppgivit, att han genom stickprov då och då förvissat sig om att inbetalningarna å postgirokontot för viss dag men ej för hel månad överensstämt med kontoutdraget från postgirokontoret. Då kontoutdrag för varje insättning skulle tillställas Erikson, måste det emellertid anses ligga i sakens natur, att Erikson också haft skyldighet att fortlöpande jämföra dessa utdrag med dagboken.

Beträffande *vissa övriga förhållanden vid krigskassaavdelningen* torde av utredningen få anses framgå, att den kontanta uppbörden vid krigskassaavdelningen varit mera omfattande än som vore förenligt med bestämmelserna i 13 § krigskassareglementet samt 2 § 2 och 15 mom. krigsbokföringsföreskrifterna. Sundströms brottsliga manipulationer hade uppenbarligen därigenom underlättats. Utredningen visade också att de i 6 § krigsbokföringsföreskrifterna stadgade inventeringarna icke verkställts på ett sådant sätt och i sådan omfattning som föreskrivits. Erikson hade sålunda icke med utgångspunkt från dagboken inventerat till sig de bokförda verifikationerna.

Dessa hade omhänderhafts av Sundström och, enligt vad förut anförts, förvarats på sätt som icke överensstämt med gällande föreskrifter. De uppgifter Sundström lämnat om granskningen av verifikationerna gåve också vid handen, att densamma, i den mån den kunde anses ha förekommit, varit mycket bristfällig. Detta framginge för övrigt redan därav, att Erikson ej upptäckt Sundströms manipulationer, i vilka bland annat förekommit, att under en och samma månad verifikationer dubbelförts och att brister även i övrigt förekommit i fråga om beloppens verificering. Vad slutligen beträffade utbetalning av förskott på lön till enskilda befattningshavare ur Sundströms stående förskott hade Erikson medgivit, att han givit order om dylika utbetalningar. Därigenom hade Erikson överträtt bestämmelserna om utanordnande av förskott.

På grund av vad sålunda anförts och med hänsyn jämväl till vad i övrigt anförts i militieombudsmannens berörda skrivelse den 28 november 1940 och arméförvaltningens civila departements utlåtande i ärendet måste det anses, att Erikson i samtliga nu anförda hänseenden åsidosatt sina skyldigheter i fråga om den honom åliggande kontrollverksamheten samt krigskassatjänsten i övrigt. Den bristande tillsynen över Sundströms verksamhet vore så mycket mera anmärkningsvärd som Erikson, enligt vad han själv uppgivit, varit väl medveten om riskerna av att Sundström tjänstgjorde som krigskassör, särskilt med hänsyn till dennes ringa kunskaper och erfarenhet i denna tjänst. Efterlåtenheten i kontrollen framträdde även i den upplysta omständigheten, att anmärkningar, som framställts från civila departementets sida, icke föranlett åtgärder eller undersökningar från Eriksons sida i annan mån än att han åt Sundström uppdragit att besvara anmärkningarna. Vad som från Eriksons och de i ärendet hörda militära myndigheternas sida anförts till försvar för Erikson vore väl ägnat att verka förmildrande vid bedömande av Eriksons försummelser. Därvid borde dock beaktas, att kontrollen över de stora belopp, krigskassören förfogat över, varit en så viktig del av Eriksons tjänst, att ett eftersättande av kontrollen i den utsträckning som skett icke vore försvarlig. Militieombudsmannen funne sig därför icke kunna underlåta att beivra Eriksons försummelser såsom tjänstefel.

Militieombudsmannen uppdrog därför åt Ryhninger att vid särskilda krigsrätten i Stockholm anhängiggöra och utföra talan mot Erikson för vad enligt det anförda låge denne till last samt därvid yrka ansvar å honom efter lag och sakens beskaffenhet. Arméförvaltningen skulle beredas tillfälle att för kronans räkning i målet framställa de yrkanden om skadestånd, vartill ämbetsverket kunde anse sig äga fog.

* *
*

Sedan handlingarna i målet överlämnats till chefen för IV. arméfördelningen, hänsköt denne målet till särskilda krigsrätten i Stockholm. Under åberopande av åtalsinstruktionen yrkade Ryhninger ansvar å Erikson för vad denne låtit komma sig till last.

Arméförvaltningens intendenturdepartement inställde sig vid krigsrätten och yrkade, att Erikson måtte förpliktas ersätta kronan förlust, som uppkommit genom Sundströms förskingringar, i den mån förskingringarna kunde anses ha möjliggjorts genom Eriksons försummelser, med 10 005 kr. 46 öre. Erikson medgav, att han gjort sig skyldig till tjänsteförsummelse genom sin underlåtenhet att föra kontrollbok men bestred i övrigt den mot honom förda ansvars- och skadeståndstalan.

Krigsrätten meddelade utslag i målet den 12 december 1942 och utlät sig däri:

Ifråga om det sätt, varpå Erikson under angivna tid utövat den honom såsom chef för krigskassaavdelningen enligt krigskassareglementet och krigsbokföringsföreskrifterna åliggande kontrollverksamheten, hade följande blivit utrett. Krigskassaavdelningens verifikationer, utbetalningskort, girokort, förskottsreverser och interimskvitton hade icke, såsom enligt kassareglementet skolat ske, förvarats så, att de varit undandragna Sundströms fria förfogande. Å kontant återbetalade förskottsmedel hade icke, såsom rätteligen bort anses följa av krigsbokföringsföreskrifterna, lämnats kvitto ur kvittensjournalen, i följd varav dessa medel ej kommit under den kontroll, som grundades på nämnda journal. För kontrollen över den kontanta uppbörden föreskriven kontrollbok hade icke förts förrän i juni 1940. Överensstämmelsen mellan å ena sidan de i dagboken såsom insatta å postgiro bokförda inkomsterna och å andra sidan inbetalningskontot å postgirokontoret hade icke, såsom rätteligen bort ske, kontrollerats genom fortlöpande jämförelse mellan dagboken och från postgirokontoret inkomna kontoutdrag utan allenast genom stickprov. Den kontanta uppbörden vid krigskassaavdelningen hade icke begränsats till den omfattning, som kunnat anses förenlig med härutinnan i krigskassareglementet och krigsbokföringsföreskrifterna meddelade bestämmelser. I krigsbokföringsföreskrifterna stadgade inventeringar hade icke verkställts på sådant sätt och i sådan omfattning som föreskrivits. Erikson hade sålunda icke med utgångspunkt från dagboken inventerat till sig de bokförda verifikationerna. Verklig granskning av verifikationerna hade förekommit endast i ringa utsträckning. Den av Erikson ifråga om krigskassaväsendet utövade kontrollen hade således varit otillfredsställande; och av utredningen måste anses framgå att Sundströms förskingringar till stor del möjliggjorts genom den bristande kontrollen. Vid bedömande av vad sålunda blivit utrett hade krigsrätten emellertid jämväl beaktat följande i målet framkomna förhållanden. Tjänsten som regementsintendent vid regementet under den tid Erikson tjänstgjort såsom sådan hade till följd av regementets organisation och sammansättning samt den på grund av tidsläget allt mera skärpta beredskapen ej blott erbjudit särskilda svårigheter i olika hänseenden utan även varit förenad med en arbetsbörda av sådan omfattning, att det icke kunnat begäras av Erikson att han skulle medhinna att på ett tillfredsställande sätt sköta både den del av tjänsten, som rört regementets förläggning, utrustning och förplägnad, och de till krigskassaavdelningen hörande ärendena. Härvid

komme jämväl i betraktande att Erikson icke förut tjänstgjort som regementsintendent och icke, oaktat han därom gjort framställning, till biträde erhållit någon med militär kassatjänst fullt förtrogen person. Erikson hade, med riktig uppfattning om vad som särskilt med hänsyn till den då rådande skärpta beredskapen varit det väsentligaste, låtit den förra delen av tjänsten komma i första rummet, och denna del av tjänsten hade Erikson, vilken enligt regementschefens omdöme i tjänsten tagit ut sina yttersta krafter, skött på ett berömvärt sätt. Vad särskilt beträffade förvaringen av krigskassaavdelningens verifikationer m. m. hade på grund av handlingarnas mängd, kassarörelsens stora omfattning och förhållandena i övrigt icke funnits möjlighet för Erikson att på sätt kassareglementet föreskreve låta förvara handlingarna under hans egen kontroll. Sådan personlig övervakning av Sundström, att därigenom liknande kontroll kunnat vinnas, hade Eriksons arbetsbörda uppenbarligen icke medgivit. Bestämmelserna om skyldighet att å kontant inbetalda medel lämna kvitto ur kvittensjournalen och att till kontroll av den kontanta uppbörden anteckna varje dags uppbördsbelopp i en särskild kontrollbok hade Erikson tolkat så, att desamma icke avsåge kontant återburna förskottsmedel. Väl måste denna tolkning anses oriktig, men med hänsyn särskilt till Eriksons bristande erfarenhet på området och till den stora arbetsbörda, som ålegat honom, kunde det endast i ringa grad läggas Erikson till last, att han stannat vid berörda tolkning. Med denna felaktiga tolkning hade Erikson, eftersom kontrollboken endast skulle komma att upptaga ett obetydligt antal poster, vilkas insättande å postgiro lätt kunde kontrolleras genom granskning av kvittensjournalen med däri anbragta postgirokvitton, kommit till den uppfattningen, att kontrollboken såsom kontrollmedel ej vore av nämnvärd betydelse. Vad härefter anginge Eriksons underlåtenhet att kontrollera dagbokens uppgifter om insättningar å postgiro genom att jämföra dem med inkomna kontoutdrag, hade icke under ifrågavarande tid funnits någon uttrycklig föreskrift om skyldighet att anställa dylik jämförelse, och sådan skulle icke kunnat medhinnas av Erikson. Den föreskrivna begränsningen av den kontanta uppbörden hade försvårats genom bristande förtrogenhet med militär medelsredovisning hos det stora antal förbandschefer, som haft att till krigskassaavdelningen avgiva dylika redovisningar. Beträffande slutligen Eriksons underlåtenhet att verkställa inventeringar på föreskrivet sätt och i föreskriven omfattning finge av utredningen anses framgå, att tid till föreskrivna inventeringar icke i erforderlig utsträckning stått Erikson till buds. Med hänsyn till nu angivna förhållanden och till omständigheterna i övrigt kunde vad Erikson i avseende å den honom åliggande kontrollverksamheten underlåtit icke skäligen anses vara av beskaffenhet att böra för Erikson medföra ansvar för tjänstefel. Vad anginge Eriksons i målet jämväl påtalade förfarande att utan stöd av vederbörliga anordningsbeslut låta ur Sundströms stående förskott utbetala förskott på lön till enskilda befattningshavare, kunde detta förfarande med hänsyn till omständigheterna icke heller anses vara av beskaffenhet att för Erikson föranleda ansvar. Vid förut angivna förhållanden kunde Erikson icke skäligen anses skyldig

att ersätta kronan någon del av vad Sundström förskingrat. På grund av vad sålunda anförts funne särskilda krigsrätten den mot Erikson i målet förda ansvars- och ersättningstalan icke kunna bifallas.

Krigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

18. Obehörigt begagnande av tjänstebil. Tillrättavisning i form av varning får ej tillkännagivas å kompaniorder.

I en den 5 april 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige furiren Ole Henrik Breitholtz bland annat följande:

Vid upprepade tillfällen hade kaptenen i Västernorrlands regementes reserv Ragnar Sjöstrand begagnat sig av kronan tillhörig bil i och för nöjesresor. Vidare hade Sjöstrand såsom bestraffning tilldelat en värnpliktig varning å kompaniorder, varjämte Sjöstrand inför trupp uppläst denna.

Sedan militieombudsmannen med anledning av Breitholtz' skrift hos vederbörande befälhavare anhållit om utredning, översände chefen för Västernorrlands regemente med skrivelse den 10 april 1943 förhörsprotokoll, varav inhämtades:

Värnpliktige nr 809-67-30 Eklund uppgav: Han hade den 1 april 1943 omkring klockan 21·30 av Sjöstrand erhållit order att en av vederbörande kompani disponerad lastbil skulle göras klar för körning. Sedan Eklund kört fram bilen till kompaniexpeditionen vid Ängarna, hade Sjöstrand i sällskap med bataljonsläkaren Backman stigit på bilen. Denna, som haft tomt lastflak, hade därefter körts direkt den omkring 4 kilometer långa vägen till Åregården, där Sjöstrand och Backman stigit av. Sjöstrand hade sagt till Eklund att följa med in och äta middag, men Eklund hade svarat att han vore för smutsig, varefter han i ett särskilt rum fått intaga sin middag, vilken betalats av Sjöstrand. Efter ungefär två timmar hade Eklund gått tillbaka till bilen för att göra denna körklar. Något efter klockan 24 hade Sjöstrand och Backman kommit tillbaka till bilen, varefter de återvänt till Ängarna. Påföljande dag, den 2 april, hade Eklund fått order av Sjöstrand att ha bilen körklar omkring klockan 18·30. Sedan Sjöstrand anlänt, hade Eklund fått order att köra bilen till Åre och parkera bilen utanför bergbanans nedre hållplats. Eklund visste icke vart Sjöstrand sedan begivit sig, men Sjöstrand hade återkommit efter ungefär en timme. I intet av dessa fall hade Sjöstrand skrivit ut någon körorder. Eklund tillade att lastbilen, som under tjänstgöringen disponerats av vederbörande gruppstab, nu återställts till kompaniet i avvaktan på hemresa och att bilen hade körförbud. Emellertid hade tillstånd från gruppstaben givits till lättare körningar under flyttningen. Eklund hade anmält detta förhållande för Sjöstrand.

Sjöstrand uppgav: Avsikten med bilresan den 1 april hade varit att intaga måltid å Åregården, att posta till gruppstaben ställda tjänstebrev och

att i samband därmed i tjänsten sammanträffa med bataljonschefen, kaptenen Sönnerberg. Vid framkomsten till Åre hade Sjöstrand, efter att ha beställt måltid, gått ned till stationen och postat breven, varefter han gått upp och ätit. Han hade icke träffat Sönnerberg, emedan denne varit borta. Den 2 april hade han åter använt bilen för att vid Åre station posta tjänstebrev. Även under denna färd hade han intagit måltid å Åregården.

I skrivelse till militieombudsmannen den 14 april 1943 anförde Sjöstrand bland annat följande:

I sin anmälan hade Breitholtz använt ordet »nöjesresor». Att Sjöstrand på grund av tjänsteförhållanden vid två tillfällen, då han begagnat en mindre bil, även ätit, borde väl icke rubriceras som nöjesresa. Sjöstrand vore väl medveten om de sparsamhetsåtgärder, som under nuvarande förhållanden måste iakttagas, och hade alltid själv sökt efterkomma dessa åtgärder. Vid ifrågavarande tillfälle ansåge han på grund av rådande förhållanden, avstånd samt avsaknaden av annat kommunikationsmedel icke att kronans intresse i sak missbrukats.

I fråga om varningen anförde Sjöstrand i skrivelsen:

Sjöstrands förfaringssätt att kungöra varningen på kompaniorder kunde icke anses vara felaktigt. Dagligen kungjordes ju på regementsorder att personal av olika anledningar blivit bestraffad, varjämte även straffet tillkännagåves. Sjöstrands avsikt med de vidtagna åtgärderna hade varit att söka förhindra ett upprepande av förseelsen. Något upprepande hade icke heller förekommit. Sjöstrand ville framhålla att han åtnöjt sig med att utdela en varning i stället för att anmäla förhållandet.

I skrivelse till regementschefen den 16 juli 1943 anförde tjänstförrättande militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Av utredningen beträffande de båda bilresorna måste anses framgå att resorna icke påkallats av de tjänsteärenden Sjöstrand åberopat utan att det huvudsakliga ändamålet med desamma varit besök å Åregården. Sjöstrands uppgift att bilen tagits i anspråk för postande av tjänstebrev förtjänade icke avseende, eftersom breven ifrågavarande dagar lika väl som eljest torde ha kunnat befordras med vanlig postgång. Genom att på detta sätt anordna resor i privat syfte under sken av tjänsteresor hade Sjöstrand gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten. Det tjänstefel, vartill Sjöstrand sålunda gjort sig skyldig, ansåge sig militieombudsmannen icke kunna lämna utan beivran. Då felet emellertid icke syntes vara av beskaffenhet att behöva bringas under krigsdomstols prövning, hade militieombudsmannen ansett sig kunna inskränka sig till att för regementschefen, som torde äga disciplinär bestraffningsrätt över Sjöstrand, anmäla denne för erhållande av disciplinär bestraffning.

Vad härefter anginge den av Sjöstrand meddelade varningen, skulle sådan enligt 210 § a) strafflagen för krigsmakten meddelas enskilt eller i närvaro

av några den felaktiges överordnade eller med honom likställda. Såsom militieombudsmannen närmare utvecklat i militieombudsmannens ämbetsberättelse 1943 s. 150 o. f.[1] torde det icke stå i överensstämmelse med denna föreskrift att — även om varningen meddelats enskilt — varningen kungjordes på kompaniorder, som till yttermera visso upplästes inför truppen. Med hänsyn till omständigheterna läte militieombudsmannen dock i denna del bero vid en erinran till Sjöstrand om det felaktiga i det av honom tillämpade förfaringssättet.

Vad Breitholtz i övrigt anfört i förut omförmälda skrift ävensom i en till militieombudsmansexpeditionen den 12 april 1943 inkommen skrift, föranledde icke någon militieombudsmannens vidare åtgärd.

* *
*

I skrivelse den 29 juli 1943 anmälde regementschefen att han den 24 i samma månad ålagt Sjöstrand för oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten disciplinstraff av vaktarrest i fyra dagar.

Bestraffningsbeslutet har icke överklagats.

19. Åtal mot förbandschef för obehörigt begagnande av tjänstebil.

Värnpliktige korpralen Frank Olinsson anhöll i en den 27 juni 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift om utredning med anledning därav att chefen för ett förband, kaptenen Johan G. A. Ahlberg, från och med den 19 juni 1942 företagit ett antal resor med förbandets bilar, vilka resor kunde misstänkas ha företagits utom tjänsten.

Med anledning härav verkställdes utredning. De resor som avses med utredningen äro följande:

Datum	Klockslag	Resa
Fred. 19/6	kl. 17	F.—A.
Lörd. 20/6	» 16·40	A.—F.
Sönd. 21/6	» 20	F.—A.
Tisd. 23/6	» 16·30	A.—F.
Onsd. 24/6	» 20	F.—A.
Lörd. 27/6	» 16·45	A.—F.
Sönd. 28/6	» 20	F.—A.
Lörd. 4/7		A.—F.
Sönd. 5/7		F.—A.

[1] Rubriken till sistnämnda referat är i sin förkortade form missvisande. Såsom av innehållet framgår avses allenast tillrättavisning i form av varning. Jämför ämbetsberättelsen 1936 sid. 117.

Vid Olinssons anmälningsskrift hade fogats en av Ahlberg i egenskap av tjänstförrättande förbandschef den 23 juni 1942 utfärdad order, vari rörande motorfordonens användning anbefalldes, att chef, officerare och underofficerare samt likställda vore ansvariga för att tilldelade eller underställda motorfordon användes endast i tjänsten och i den omfattning, som vore oundgängligen erforderlig.

Vid förhör inför vederbörande fördelningsauditör den 10 juli 1942 berättade Ahlberg: Han medgåve att de av Olinsson påstådda bilresorna företagits. Den 19 juni 1942 hade Ahlbergs fru kommit till pensionatet i F. Själv bodde Ahlberg alltjämt på sitt förbands förläggning i A., omkring $3^1/_2$ kilometer från F. Han hade brukat besöka sin fru lördagar och söndagar och dessutom en eller två gånger i veckan om vardagarna efter tjänstens slut. Om vardagarna hade han alltid brukat gå till fots. Lördagar och söndagar hade han brukat anlita tjänstebil. Bilen hade fått köra fram till F. och sedan omedelbart återgå till förbandet samt hämtat igen på söndag kväll. Ahlberg underlydande förband disponerade en badplats intill F. pensionat. Truppen brukade både på tjänstetid och fritid i stor utsträckning begagna sig av badplatsen. Föreskrifter hade utfärdats för ordningshållning å badplatsen. Dessa regler hade den 1 juli satts på order. Ahlberg ansåge sig då och då böra inspektera ordningen å badplatsen. Det vore självklart, att denna inspektion borde verkställas på tider, då badstället vore mest besökt, nämligen lördagar och söndagar, då truppen vore ledig. Att under sådana förhållanden använda kronans transportmedel för färd till och från förrättningsplatsen kunde icke anses som tjänstefel. Det kunde ej förmenas Ahlberg att i samband med tjänsteresorna besöka sin hustru, vilken vistats å pensionatet som konvalescent.

I skrivelse till auditören den 11 juli 1942 tillade Ahlberg: Med anledning av förhöret den 10 juli 1942, vilket kommit alldeles överrumplande för Ahlberg, ville Ahlberg beträffande ordningshållning å badplats tillägga. Genom arméorder den 17 april 1941, nr 110, hade med ändring av bestämmelserna i arméorder nr 161/1940 mom. 2 bestämts, att badning finge äga rum under övningstid under den varma årstiden högst en halvtimme varje dag och i övrigt högst en timme varje vecka. På grund av förstnämnda arméorder torde det kunna anses fullt berättigat, att Ahlberg såsom tjänsteresor betraktade dagliga bilfärder till det kommunala friluftsbadet intill F. pensionat, såframt Ahlberg företagit sådana, vare sig de skett å övningstid eller fritid. Ahlberg hade emellertid använt kronans bil i regel lördagar för resa dit och söndagar för färd därifrån. Att Ahlberg därvid vistats tillsammans med sin hustru, trodde han att ingen vettig människa skulle vilja förmena eller lasta honom för. Vattnet i sjön vid F. vore klarare och svalare och därför mera uppfriskande än vattnet i den sjö, där Ahlbergs förband eljest badade kallbad. Badstället vid sistnämnda sjö låge något närmare förläggningen än det vid F. På framställning från vederbörande landsfiskaler hade särskilda föreskrifter av Ahlberg utfärdats rörande ordningshållning å dansbanor. Dansbana funnes även vid F. Å densamma anordnades i regel offentlig dans

varje onsdagskväll, dit ordningshållningspatruller beordrades ur Ahlberg underställda förband i K. I fall Ahlberg sådana kvällar använde kronans bil för färd till F., ansåge han sig fullt berättigad därtill, då det skedde i och för hans tjänst.

I en av Ahlberg den 1 juli 1942 utfärdad order anbefalldes rörande ordningshållning å badplats följande: Då badning med trupp ägde rum å det kommunala friuftsbadet i badviken intill F. pensionat skulle simkunnigt befäl ur respektive förband vara beordrat och klätt så, att det vid behov omedelbart kunde ingripa vid eventuell drunkningsolycka. Med icke-simkunniga skulle simövningar anordnas. Under badning vore det för envar förbjudet att i onödan (t. ex. för nöjes skull) kränga eller gunga å där utlagd trampolin eller flottar, att föröva åverkan å badstrandens växande buskar och träd samt att förorena å andra än anvisade platser. Efter slutad badning skulle befälet tillse, att badstrandsområdet vore avstädat. Varje lördag före kl. 12·00 skulle städpatrull ur ett fältförband avstäda friluftsbadet. Platsbefälhavaren i K. skulle övervaka ovanstående föreskrifter. Vid övriga badplatser gällde det ovannämnda i tillämpliga delar.

I en den 13 november 1942 dagtecknad, till chefen för armékåren överlämnad instruktion för åtal mot Ahlberg anförde tjänstförrättande militieombudsmannen:

För att förebygga missbruk av tjänstebil vore det nödvändigt att jämväl noga övervaka de resor vilka framträdde som kombinerade tjänsteresor och privatresor. I det förevarande fallet syntes Ahlberg vilja göra gällande att han, i samband med bilförderna till och från det pensionat där hans hustru vistades, även inspekterat ett kommunalt friluftsbad som personal från honom underställda förband brukat besöka. Att Ahlberg vid ovannämnda tillfällen i inspektionssyfte avlagt besök å denna badplats hade icke blivit styrkt; Ahlbergs uppgifter syntes icke kunna tagas för goda. Även om besök å badplatsen gjorts, måste det anses att missbruk av tjänstebil förekommit. Det vore nämligen uppenbart, att Ahlberg företagit bilresorna huvudsakligen av personliga skäl. Därtill komme att tjänsteangelägenheterna, därest sådana alls blivit tillgodosedda, icke varit av den art att begagnandet av tjänstebil varit oundgängligen erforderligt. Det hade icke ens påståtts, att någonting förekommit som påkallat inspektion å badplatsen från Ahlbergs sida. I varje fall framstode det som orimligt, att inspektion erfordrats så ofta som nio gånger under en tid av sjutton dagar. Den övervakning av ordningshållningen å platsen, som kunde ha krävts, hade Ahlberg kunnat uppdraga åt underordnad. I de av Ahlberg den 1 juli 1942 utfärdade ordningsreglerna hade också anbefallts, att platsbefälhavaren i K. skulle övervaka de meddelade föreskrifterna.

Med hänsyn till omständigheterna funne militieombudsmannen sig icke kunna underlåta att beivra Ahlbergs handlingssätt. Härvid hade särskilt beaktats, att Ahlberg bort föregå med gott exempel och icke söka kringgå de utfärdade bestämmelserna.

På grund härav finge militieombudsmannen uppdraga åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol ställa Ahlberg under tilltal. Ansvar borde yrkas efter lag och sakens beskaffenhet. Kronan borde beredas tillfälle att mot Ahlberg framställa de yrkanden om ersättning, vartill fog kunde föreligga.

* *
*

Sedan handlingarna överlämnats till krigsfiskalen vid regementskrigsrätten vid Göta trängkår, ställde krigsfiskalen Ahlberg under tilltal vid nämnda krigsrätt. Krigsfiskalen yrkade ansvar å Ahlberg för oförstånd i tjänsten jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten. Vidare yrkade han att Ahlberg måtte förpliktas ersätta kostnaderna för resorna med 16 kronor.

I *utslag den 14 december 1942 yttrade regementskrigsrätten:*

I målet vore utrett, att Ahlberg under tid, då han tjänstgjort såsom chef för ett förband, under tiden den 20 juni—den 5 juli 1942 vid fyra tillfällen i tjänstebil färdats från A., där staben varit förlagd, till F. och åter, samt att ifrågavarande bilresor icke varit nödvändiga för tjänsten. Enär Ahlberg härigenom visat oförstånd i tjänsten prövade krigsrätten lagligt jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten döma Ahlberg till disciplinstraff av arrest utan bevakning i sex dagar. Ahlberg förpliktades tillika ersätta krigsmakten kostnaderna för bilresorna med fordrade och medgivna sexton kronor.

Utslaget vann laga kraft.

20. Obehörigt begagnande av tjänstebil m. m.

I en till militieombudsmansexpeditionen den 18 november 1942 inkommen skrift, undertecknad »vpl Karl Johansson» anfördes följande:

Johansson tjänstgjorde sedan den 29 september 1942 vid Västgöta flygflottilj. Han och flera andra värnpliktiga vid flottiljen hade vid flera tillfällen kommenderats som drevkarlar vid flottiljchefens och övriga officerares älgjakt, varvid drevkarlarna skjutsats ut till skogen i flottiljens buss och officerarna i flottiljens personbilar. Johansson ansåge det icke vara riktigt att kommendera ut värnpliktiga såsom drevkarlar vid älgjakt vid en tid, då de kunnat göra stor nytta i hemmet, eller att använda kronans bilar till rent privat körning.

Flottiljchefen överstelöjtnanten G. Hård anförde i infordrat yttrande:

Älgjakterna hade ägt rum på kronans marker norr om Karlsborg, där jakträtten arrenderats av Karlsborgs jaktvårdsförening, vilken huvudsakligen bestode av officerare. Transporterna till och från jakterna i kronans buss och bil hade företagits söndagen den 18, tisdagen den 20 och onsdagen den 28 oktober samt söndagen den 1 och onsdagen den 11 november. Enligt trans-

portbeskeden utgjorde den sammanlagda körda vägsträckan för bussen 177 km och för bilen 201 km. Drevkarlarna hade uttagits uteslutande på frivillighetens väg samt hade dessutom uppburit kontant ersättning och erhållit förfriskningar. Hård ansåge jakten såsom en fysisk fostran och en psykisk rekreation för den jagande personalen, medan för drevkarlarna drevet vore en nyttig såväl tränings- som orienteringsövning, enär drevet varit upplagt som en marsch efter kompass. Flertalet av drevkarlarna tjänstgjorde annars som bilförare och hade då mera sällan tillfälle till dylika övningar. Samtliga drevkarlar hade vid första jakten till Hård uttryckt sin glädje över att få vara med och hade bett att få vara med även vid kommande tillfällen. Genom jakterna hade manskapets mathållning tillförts icke mindre än åtta älgar, vilket av manskapet mycket uppskattats. Ingen av drevkarlarna vore angivare. Anmälan till militieombudsmannen hade uppenbarligen undertecknats med falskt namn, enär någon värnpliktig med detta namn icke funnits eller funnes vid flottiljen. Hård vore ensam ansvarig för de vidtagna åtgärderna.

Vid flottiljchefens skrivelse funnos fogade *dels* ett reversal, enligt vilket till krigskassaavdelningen nr 19 vid flottiljens depå inlevererats ett belopp om 186 kronor 83 öre, utgörande ersättning för drivmedel och slitage för de använda fordonen enligt av flygförvaltningen meddelade normer, *och dels* ett intyg av 25 värnpliktiga — vilka under hösten 1942 tjänstgjort som drevkarlar vid älgjakter — utvisande att de icke kommenderats till jakterna och att de uppburit ersättning för sitt arbete.

Chefen för flygvapnet generallöjtnanten B. G. Nordenskiöld framhöll att, ehuru vissa anledningar kunde anses förefinnas att såsom en fysisk fostran och psykisk rekreation ordna en jakt på av Hård använt sätt, Nordenskiöld dock ansåge det oriktigt eller åtminstone omdömeslöst att i nuvarande tider för dylikt ändamål använda sig av kronans transportmedel.

I skrivelse den 8 december 1942 till chefen för flygvapnet anförde tjänstförrättande militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Då ifrågavarande älgjakter måste anses ha varit av helt privat natur, hade kronans motorfordon icke fått användas för ändamålet. Att de värnpliktiga frivilligt och mot ersättning åtagit sig att å söndagar tjänstgöra som drevkarlar vid sådan jakt föranledde icke någon erinran. Däremot funne militieombudsmannen, ehuru jakterna helt visst icke saknat värde ur militär synpunkt, det anmärkningsvärt att officerare och manskap i viss utsträckning undandragits den militära tjänstgöringen genom att jakterna anordnats även å vardagar, vilket syntes ha varit fallet den 20 och 28 oktober samt den 11 november. De här påtalade åtgärderna — användandet av kronans motorfordon för privat bruk och undandragandet av militär personal från tjänstgöring — för vilka Hård bure ansvaret, ansåge militieombudsmannen sig icke kunna underlåta att beivra. Då emellertid de förseelser, vartill Hård sålunda gjort sig skyldig, icke syntes vara av beskaffenhet att bringas under

krigsdomstols prövning och då kronan gottgjorts för drivmedel och slitage vid användandet av kronans bilar, finge militieombudsmannen hos chefen för flygvapnet, som ägde den disciplinära bestraffningsrätten över Hård, anmäla denne till erhållande av bestraffning.

I skrivelse den 31 december 1942 anmälde härpå chefen för flygstaben, att Hård jämlikt 100 och 130 §§ strafflagen för krigsmakten jämförda med 33 § samma lag samt 4 kap. 1 och 2 §§ allmänna strafflagen ålagts ett gemensamt disciplinstraff av arrest utan bevakning i åtta dagar.

Bestraffningsbeslutet blev icke överklagat.

21. Missbruk av tjänstebil, oriktiga uppgifter i yttrande till militieombudsmannen m. m.

I en den 1 mars 1941 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anmälde F. A. Petersson i Kalmar i uppgiven egenskap av ombud för värnpliktige nr 268-16-20 Osvald J. E. Carlsson, att landstormskaptenen Torsten Rydh under sommaren 1940 företagit nattliga nöjesresor med kronans bilar, bland annat till B. och G. Den 17 mars 1941 anmälde Carlsson skriftligen till militieombudsmannen, att anmälan mot Rydh tillkommit utan Carlssons hörande och att densamma därför återkallades. Sedan militieombudsmannen låtit verkställa utredning rörande tillkomsten av anmälningsskriften, gjorde Petersson i eget namn motsvarande anmälan mot Rydh i en skrift som inkom den 22 mars 1941. Vid polisförhör sistnämnda dag uppgav Petersson, att han ryktesvis hört att befälspersoner förmått Carlsson att återtaga sina beskyllningar mot Rydh; huruvida detta vore sant kunde Petersson dock icke yttra sig om.

I anledning av Peterssons egen anmälningsskrift anmodade militieombudsmannen chefen för vederbörande förband att inkomma med utredning. Den 8 april 1941 inkom förbandschefen, överstelöjtnanten Henning Aschan, med den begärda utredningen, bestående av eget yttrande samt protokoll över ett den 31 mars 1941 av landstormsfänriken Mats Hörsne hållet förhör. Vid detta förhör hade hörts Rydh, Carlsson samt ytterligare tio personer.

Av Rydhs uppgifter vid förhöret framgick, att det kompani för vilket han varit chef varit förlagt till X. under tiden från maj 1940 till oktober samma år. Genom förhöret och senare utredning blev det klarlagt, att kompaniet först den 27 augusti 1940 blivit tilldelat en personbil, nämligen en mindre bil av märket Opel; tidigare hade kompaniet disponerat en personbil av märket Ford, tillhörig Anna Sandahl, vilken utan kostnad ställts till kronans förfogande.

Vid förhöret den 31 mars 1941 lämnade Rydh vissa upplysningar rörande särskilda resor, vilka resor här icke äro av intresse, varefter han berättade:

Förutom de omförmälda resorna hade Rydh även privat gjort resor till ett pensionat i B. samt en resa till G. Resan till B. hade företagits i mitten av augusti 1940 i droskbil, tillhörig en droskägare Höglund i X. På färden hade medföljt kommissarien Sigurd Ekenfors och löjtnanten C. E. Stenberg. Resan till G. hade företagits i E. Olanders droskbil. I färden hade Ekenfors samt en värnpliktig vid namn Allan Eriksson deltagit. Påståendet att Rydh skulle haft kvinnligt sällskap med under nattliga nöjesresor vore fullständigt gripet ur luften; i vissa fall hade dock Rydhs hustru medföljt. Rydh önskade särskilt framhålla, att någon kronan tillhörig bensin aldrig förbrukats på de privatresor Rydh gjort.

Carlsson berättade enligt förhörsprotokollet:

Han hade aldrig sett att Rydh företagit nöjesresor med kronans bilar eller att Rydh haft damer med i bilarna. Ingen hade sökt förmå Carlsson att återtaga sina beskyllningar mot Rydh.

Även fröken Aina Fridholm, fru Asta Jeansson, född Fagerlund, och Ekenfors hördes av polisen och lämnade upplysningar rörande besöket å pensionatet i G., vilka i stort sett överensstämde med de redan refererade uppgifterna. Ekenfors tillade:

Rydh hade icke omnämnt att färden skulle kombineras med någon tjänsteresa. Innan man kommit fram till pensionatet hade Rydh ett ögonblick varit inne på en militärförläggning. Rydh hade endast ett ögonblick varit ur bilen, och han hade icke omnämnt vad han haft för ärende.

Samtliga övriga vid förhöret hörda personer förklarade, enligt protokollet, i något varierande ordalag, att Rydh icke använt kronans bilar för privata resor och att damer icke fått medfölja i bilarna.

Aschan hemställde i sitt yttrande, dagtecknat den 5 april 1941, att anmälningen, vilken syntes vara fullständigt grundlös och dikterad av lust att hämnas för förmenta oförrätter, icke måtte föranleda någon åtgärd mot Rydh. Vidare hemställde Aschan, att militieombudsmannen, därest så läte sig göra, måtte pröva skäligt vidtaga sådana åtgärder att Rydh kunde bliva fullständigt rentvådd från de grova anklagelserna samt hans vedersakare erhålla vederbörlig näpst.

Ärendet avgjordes av dåvarande militieombudsmannen genom en skrivelse till förbandschefen den 9 april 1941, vari anfördes att ärendet, enär den verkställda utredningen icke gåve stöd för riktigheten av de påstådda missförhållandena, avskreves från vidare åtgärd. Slutligen meddelade militieombudsmannen, att Aschans hemställan om näpst för anmälaren avsåge en talan som icke ankomme på militieombudsmannens ämbetsåtgärd.

Sedan ärendet sålunda avskrivits, inkom den 26 maj 1941 en ny skrivelse från Carlsson, vari denne bland annat vidhöll beskyllningarna att otillåtna bilresor förekommit. Vidare framställde Carlsson anmärkningar mot det av Hörsne hållna förhöret, vilket enligt Carlssons uppgift skulle ha hållits den 28 mars 1941. Carlsson anförde i denna del bland annat:

Under förhöret hade Rydh icke släppt Carlsson ur sikte. Under tiden vittnena varit i förhör, hade Rydh uppehållit sig i rummet intill bland vittnena.

Innan Carlsson skulle gå in för att höras hade Rydh bett honom följa med Rydh ut i köket, varifrån varje ord som sades av vittnena hördes. Rydh hade uppehållit sig i köket under hela tiden Carlsson varit i förhör och hade således kunnat höra vad Carlsson hade att säga. Vad Rydh yttrat till Carlsson, innan Carlsson blivit inkallad, hade Carlsson icke bevis för, men med vetskap om att Rydh hört allt vad Carlsson sagt under förhöret, hade Carlsson icke vågat säga hela sanningen. Förhållandet hade varit detsamma med de övriga vittnena.

Genom beslut den 28 maj 1941 förordnade militieombudsmannen, att Carlssons den 26 maj inkomna skrift icke skulle föranleda någon åtgärd. Om detta beslut underrättades Carlsson.

Genom ny skrift, vilken inkom till militieombudsmannen den 20 mars 1942, anhöll Carlsson om opartisk utredning rörande de påtalade missförhållandena.

I anledning av denna skrift anmodade militieombudsmannen ånyo förbandschefen att inkomma med utredning, varvid handlingarna i det avskrivna ärendet översändes. Den 25 april 1942 inkom Aschan med den sålunda begärda utredningen, bestående av eget yttrande samt för övrigt bland annat yttrande av Rydh samt protokoll över ett den 10 april 1942 av regementsstabschefen hållet förhör med landstormslöjtnanten Bertil Olsson.

I yttrande den 21 juni 1941 till befälhavaren för Kalmar försvarsområde hade Rydh förklarat, att alla Carlssons påståenden vore grundlösa och icke med sanningen överensstämmande.

Rydh anförde i yttrande till militieombudsmannen den 10 april 1942:

Rydh bestrede i allt Carlssons påståenden och beskyllningar såsom icke med sanningen överensstämmande och hänvisade till den utredning som verkställts den 31 mars 1941. Då beskyllningarna mot Rydh vore fullständigt oriktiga, hemställde Rydh att militieombudsmannen måtte finna anledning icke föreligga till någon åtgärd i saken.

Olsson berättade vid förhöret den 10 april 1942:

Olsson hade icke någonsin iakttagit att Rydh missbrukat kronans bilar eller bensin. Det vore visserligen riktigt, att Rydh vid vissa tillfällen begagnat en av Anna Sandahl utlånad bil med kronans bensin men orsaken härtill hade varit, att bilen utlånats utan kostnad för kronan och för att användas vid av regementschefen anbefalld utbildning av hemvärnet i två hemvärnsområden. Beträffande påståendet att Rydh låtit ett större antal civila personer åka med på en nattlig nöjesresa, hade Olsson sig intet bekant. Däremot kände han till att flickor, anställda vid luftbevakningsstationen i S., i uniform då och då fått medfölja regementets proviantbilar vid tjänstledighet eller dylikt. Några bilresor med Rydh och nämnda luftbevakningsflickor hade Olsson sig icke bekant. Enligt Olssons bestämda uppfattning skulle Rydh aldrig någonsin tillåtit sig använda kronans bilar eller bensin för privata ändamål.

Från Carlsson inkommo sedermera ytterligare skrifter. Bland annat för-

klarade Carlsson att Olsson ej vågade uttala sin mening så länge han vore regementschefens underlydande. Carlsson vidhöll sin anmälan och åberopade vittnesintyg.

I skrivelse till landsfogden i Kalmar län den 11 november 1942 anhöll militieombudsmannen om utredning, huruvida missbruk av kronans bensin eller bilar förekommit under år 1940 på sätt i ärendet uppgivits, varvid förhör borde hållas med vissa angivna, av Carlsson åberopade vittnen. Den 13 januari 1943 inkom därefter en den 8 januari 1943 dagtecknad polisrapport, innehållande den begärda utredningen. Denna rapport omfattar bland annat undersökning rörande tre särskilda bilresor, nämligen en resa i början av augusti 1940 till G., en resa i början eller mitten av augusti 1940 till B. samt en resa i början av september 1940 till F.

Bilresan till G.

Bilreparatören Ragnar Johansson berättade vid polisförhör den 21 november 1942:

Han hade fullgjort militärtjänstgöring under sommaren 1940 och därvid stått under Rydhs befäl. Från midsommar till den 21 augusti 1940, då han ryckt ut, hade han tjänstgjort som chaufför åt Rydh. Vid kompaniet hade då funnits en Ford personbil. Bensin till Fordbilen hade tagits ur kronans förråd, från vilket man även tagit bensin till kompaniets båda lastbilar. En kväll på sommaren 1940 hade Rydh givit Johansson order att med Fordbilen köra till G. Omedelbart därpå hade färden anträtts. Förutom Rydh och Johansson hade Ekenfors tagit plats i bilen. Resan hade gått direkt till pensionatet i G. Avståndet dit från X. vore ungefär en mil. På pensionatet hade sällskapet träffat samman med fröknarna Greta Svensson, Aina Fridholm och Asta Fagerlund, sedermera gift Jeansson, vilka kommit cyklande till pensionatet. Från pensionatet hade samtliga senare åkt till förläggningen i X. Johansson kunde icke med säkerhet minnas om han i sällskap med Rydh och Ekenfors skjutsat flickorna till deras förläggning i S., men han ville hålla för troligt att så skett. Johansson visste icke om Rydh vid tillfället haft något annat ärende till pensionatet; Johansson veterligt hade det icke varit någon tjänsteresa.

Greta Svensson berättade vid polisförhör den 23 november 1942:

Hon kände Rydh sedan flera år tillbaka. I slutet av juli 1940 hade hon tillträtt anställning som luftbevakerska. Någon tid därefter hade hon och Aina Fridholm träffat överenskommelse med Rydh, Ekenfors och Ragnar Johansson att de på kvällen skulle träffas på pensionatet i G. för att dricka kaffe. Asta Fagerlund hade också ombetts att följa med. Greta Svensson och hennes kamrater hade cyklat till pensionatet, där de lämnat sina cyklar kvar.

Slutligen hördes Rydh vid polisförhör den 8 januari 1943 och berättade då:

Vid något tillfälle under sensommaren 1940 hade Rydh tidigt en kväll haft tjänsteärende till G. Ekenfors hade tidigare lovat att bjuda Greta Svensson, Aina Fridholm och Asta Fagerlund på kaffe på pensionatet i G. Rydh hade sedan flera år varit bekant med Greta Svensson och Aina Fridholm, vilka un-

der många år tillhört lottakåren i en närbelägen stad. På kvällen hade Rydh och Ekenfors med Ragnar Johansson som chaufför i Fordbilen åkt till G., där Rydh avlämnat en del materiel och post, som anlänt med livsmedelsbilen från F. I samband därmed hade Rydh inspekterat förläggningen i G. Därefter hade de i bilen färdats till G. pensionat, som varit beläget omkring 500 meter från militärförläggningen i G. Vid pensionatet hade de enligt förut träffad överenskommelse träffat Greta Svensson, Aina Fridholm och Asta Fagerlund. Då man på kvällen brutit upp från pensionatet hade flickorna fått åka med i bilen till S., som passerats på väg till förläggningen i X. Under bilfärden hade använts bensin ur kronans förråd. Resan hade icke företagits allenast för att man skulle träffa flickorna, utan det hade passat bra att bjuda flickorna på kaffe, enär Rydh med bilen i tjänsteärende befunnit sig på platsen.

Bilresan till B.

Ragnar Johansson berättade:

Vid ett annat tillfälle under sommaren 1940 hade Johansson på Rydhs order skjutsat Rydh, Ekenfors och de tre flickorna till pensionatet i B. Johansson ville minnas, att färden först gått till S., där flickorna stigit upp i bilen, varefter Johansson kört till B. Under färden med Fordpersonbilen hade kronans bensin använts. Från B. hade Johansson skjutsat sällskapet tillbaka till S., där flickorna stigit ur, varefter resan fortsatt till förläggningen i X., dit man anlänt vid midnattstiden. Såvitt Johansson kunnat förstå hade Rydh vid tillfället icke haft något tjänsteärende till pensionatet. Avståndet mellan förläggningen i X. och B. vore ett par mil. Några flera sådana resor hade Johansson veterligt icke företagits av Rydh. Så länge Johansson varit vid förläggningen hade man icke haft någon annan personbil till förfogande än Fordbilen.

Asta Jeansson berättade:

En kväll några dagar efter bilresan till G. hade hon i sällskap med Greta Svensson och Aina Fridholm varit i X., där de träffat Rydh. Greta Svensson och Aina Fridholm, vilka omkring en vecka senare skolat resa hem, hade talat om att före hemresan ordna en kräftskiva på pensionatet i B. Flickorna hade sagt sig skola cykla dit. Rydh hade då sagt att han kunde taga bilen och skjutsa dem. Vid tillfället hade det bestämts att Rydh, Ekenfors och Ragnar Johansson följande fredagskväll vid 18-tiden med bilen skulle hämta flickorna vid förläggningen i S. Så hade också skett, och färden hade därefter ställts direkt till pensionatet i B. Vid midnattstid hade sällskapet brutit upp och i bilen med Ragnar Johansson såsom chaufför åkt till förläggningen i S. Där hade Rydh, Ekenfors och Ragnar Johansson i sällskap med flickorna uppehållit sig till vid 6-tiden på morgonen. Rydh hade vid tillfället icke varit ute i något tjänsteärende.

Greta Svensson, Aina Fridholm och Ekenfors lämnade i huvudsak samma uppgifter om resan som de nu refererade, varjämte Ekenfors tillade:

Det vore troligt att bensin från kronans förråd använts vid de båda ifrå-

gavarande resorna med bilen. Under resan till och från pensionatet i B. hade Rydh uppenbarligen icke haft något tjänsteärende. Ekenfors hade uppfattat bilresan såsom helt privat.

Rydh berättade:

Av sin närmaste överordnade, bataljonschefen kaptenen Lovén, hade Rydh på sommaren 1940 fått order om att uppmärka alla skogsvägar och skogslinjer över ett visst område och att vid vägarna uppsätta skyltar för att markera de olika vägarnas framkomlighet med bilar. Arbetet därmed hade till största delen varit utfört, och Rydh skulle själv kontrollera uppmärkningen. Rydh hade själv utfört en del av arbetet, under det att hans underlydande utan Rydhs överinseende utfört en del av arbetet. Då Rydh under dagarna haft full sysselsättning med kompaniets utbildning och skötseln av alla expeditionsgöromål, hade han måst utföra inspektionen av vägarnas uppmärkning en kväll. Rydh och Ekenfors hade dessförinnan vid flera tillfällen talat om att bjuda Greta Svensson, Aina Fridholm och Asta Fagerlund på supé på pensionatet i B., och Rydh hade inbjudit flickorna. Rydh hade beslutat att en kväll i samband med inspektionen av skogsvägarnas uppmärkning tillsammans med flickorna besöka pensionatet i B. Inspektionen av skogsvägarnas utmärkning hade sträckt sig ned till en plats, belägen omkring 3 kilometer från pensionatet. En kväll hade de i Fordbilen hämtat flickorna i deras förläggning. Före avfärden hade Rydh upplyst Ekenfors om att Rydh skolat inspektera utmärkningen av skogsvägarna. Både Ekenfors och Rydh hade tyckt att det varit lämpligt att i samband med inspektionen låta flickorna följa med i bilen till pensionatet. Från S. hade bilen framförts olika vägar fram till pensionatet. Under färden hade Rydh på sin karta utprickat samtliga uppmärkta skogsvägar. Från pensionatet hade man brutit upp vid midnattstid, varefter samtliga åkt till flickornas förläggning, där de stannat kvar till dagningen följande dag. Under färden hade bilen framdrivits med bensin ur kronans förråd.

Bilresan till F.

Bertil Olsson berättade vid polisförhör den 24 november 1942:

Han hade tjänstgjort som plutonchef under Rydhs befäl från april till början av september 1940. En lördag troligen i början av september 1940 hade Olsson och Rydh talat om att resa till en närbelägen stad för att roa sig. Rydh hade ringt till en restaurang där men fått besked att det vore stängt för säsongen. Därefter hade Olsson samma dag ringt till fältsjukhuset och talat med sjuksköterskan Anna-Lisa Lilja. För henne hade Olsson omtalat, att han och Rydh eventuellt skulle komma dit på besök samma kväll. Rydh och Olsson hade beslutat sig för att samma kväll med kronans bil åka till Ö. På kvällen hade Asta Fagerlund anlänt till förläggningen i X., där Rydh och Olsson väntat med bilen. Det hade varit den kronan tillhöriga bensindrivna Opelbilen. Det vore Olssons uppfattning att Rydh givit order om resan. Olsson hade sig icke bekant, att Rydh skulle till F. i något tjänsteärende. Enligt hans uppfattning hade resan uteslutande avsett nöjesändamål. Sedan

Asta Fagerlund tagit plats i bilen hade Olsson framfört den i riktning mot F. Under färden hade Rydh, innan man hunnit till militärförläggningen i F-a, tillsagt Asta Fagerlund att hon skulle taga på sig uniformsmössan, och i samband därmed yttrat att det vore förbjudet att i kronans bilar skjutsa civilpersoner. Sannolikt hade bilen blivit stoppad av militärvaktposterna i F-a och vid K. Olsson hade på posternas fråga uppgivit, att man varit ute på tjänsteresa till F. Vid framkomsten till Ö. hade Anna-Lisa Lilja följt med i bilen. Olsson kunde icke minnas att Rydh därefter besökt någon militärförläggning. Sedan man hämtat Anna-Lisa Lilja hade färden gått till en dansbana i trakten av F. Olsson visste icke så noga var den varit belägen, men det hade varit någonstädes mellan F. och Ö. Sällskapet hade uppehållit sig vid dansbanan ett par timmar. Därefter hade Olsson kört tillbaka till fältsjukhuset och därifrån till förläggningen i X., dit man anlänt vid 2- eller 3-tiden på natten. — Olsson hade kännedom om att Rydh på kvällarna varit ute och åkt med den kronan tillhöriga Opelbilen men visste icke, huruvida Rydh då använt bilen för nöjesresor. Anledningen till att Olsson vid förhöret den 10 april 1942 inför regementsstabschefen icke omnämnt denna resa hade varit, att Olsson då icke med säkerhet kunnat påstå, att Rydh icke haft något tjänsteärende till F. Det vore numera Olssons uppfattning, att resan vore att anse såsom nöjesresa.

Asta Jeansson berättade:

En måndag i början av september 1940 hade hon sammanträffat med Rydh, vilken antingen då eller senare samma dag omtalat, att Rydh och Bertil Olsson på onsdagskvällen skulle bila till F., där Olsson skulle träffa en frivillig sjuksköterska. I samband därmed hade Rydh frågat, om hon ville följa med till F. för att dansa. Rydh hade bett henne taga på sig uniformsmössan för att det skulle se ut som om man vore ute i tjänsteärende. På onsdagskvällen hade hon cyklat till X., där Rydh och Olsson väntat med bilen, vilken varit försedd med kronans skyltar. Innan man hunnit fram till F-a hade Rydh sagt, att man strax komme till en militärförläggning och tillsagt henne att taga på sig uniformsmössan. Då hon icke gjort detta hade Rydh sagt, att hon måste taga på sig mössan och därvid yttrat ungefär följande: »För du vet väl att man inte får skjutsa civilpersoner i kronans bilar.» Hon hade då tagit på sig mössan. Bilen hade på två platser blivit stoppad av militärpost. På fråga av de militära vaktposterna på dessa platser hade Olsson uppgivit att de varit på tjänsteresa till F. Vid ankomsten dit hade Olsson kört direkt till fältsjukhuset och hämtat Anna-Lisa Lilja. Under färden från X. till F. hade några militärförläggningar eller dylikt icke inspekterats. Sedan Anna-Lisa Lilja hämtats hade Olsson kört till två militärförläggningar, där Rydh varit inne någon stund på vartdera stället. Därefter hade sällskapet färdats till en dansbana i närheten av F. Man hade anlänt till dansbanan vid 21-tiden och stannat till klockan 23 eller 23·30. Återfärden till X. hade skett i bilen, och man hade anlänt dit troligen vid 3-tiden på morgonen. Såvitt hon kunnat förstå hade varken Rydh eller Olsson under bilresan uträttat något tjänsteärende.

Rydh berättade:

En lördag troligen i början av september 1940 hade Rydh talat med Olsson om att resa in till närmaste stad för att roa sig. Resan hade emellertid icke blivit av. På eftermiddagen samma dag hade Rydh för Olsson omnämnt att vissa rapporter såsom drivmedelsredovisning m. m. behövde komma ned till regementsexpeditionen. Det hade då överenskommits att Olsson skulle medfölja såsom bilförare. Olsson hade omtalat att han då kunde träffa Anna-Lisa Lilja. Olsson hade ringt upp henne och omtalat, att Rydh och Olsson samma kväll skulle komma till F. Asta Fagerlund hade erbjudits att följa med på färden. Hon hade varit iklädd uniformsmössa och armbindel. Vid denna tid hade order utkommit att inga andra än militär personal finge åka med i kronans bilar. Rydh hade icke något minne av att han tillsagt Asta Fagerlund att taga på sig uniformsmössan eller att det vore förbjudet att i kronans bilar skjutsa civilpersoner. Färden hade gått direkt till fältsjukhuset, där Anna-Lisa Lilja stigit upp i bilen, och därifrån till F. Vid ankomsten dit hade Rydh varit ur bilen och på någon plats i F. sammanträffat med någon av personalen därstädes och avlämnat förut nämnda tjänstehandlingar, bestående av drivmedelsredovisningar m. m. Därefter hade sällskapet fortsatt till en festplats i närheten. Återfärden till X. hade också skett i bilen. — Om ifrågavarande tjänstehandlingar i rätt tid skolat komma vederbörande tillhanda, hade Rydh varit tvungen att företaga denna tjänsteresa, enär kommunikationerna från förläggningen i X. till F. icke vore tillfredsställande. Rydh medåve dock att det varit oförstånd av honom att låta flickorna medfölja i bilen; han hade icke närmare reflekterat på att han därmed gjort sig skyldig till tjänstefel.

I en den 24 februari 1943 dagtecknad, till militärbefälhavaren i I. militärområdet överlämnad åtalsinstruktion anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för ärendet:

Genom den av polisen verkställda utredningen hade det slutligen blivit klarlagt, att Rydh under augusti och september 1940 företagit tre särskilda bilfärder, vilka i huvudsak eller helt och hållet varit att anse som privata nöjesresor. Vid dessa tre färder hade kronans bensin förbrukats, och vid den ena hade kronans bil använts. Rydh hade visserligen gjort gällande, att resorna varit kombinerade privat- och tjänsteresor. Utredningen finge emellertid anses utvisa, att färdernas tjänstenatur helt eller delvis varit endast ett arrangerat sken. Vad först anginge bilresan till G. pensionat vore det styrkt, att Rydh för ett ögonblick lämnat bilen och besökt en militärförläggning. Även om Rydhs uppgift, att han därvid överlämnat materiel och post samt verkställt inspektion av förläggningen, skulle vara riktig, hade resan dock tydligen tillkommit i Rydhs privata intresse. I fråga om resan till pensionatet i B. hade Rydh påstått, att under densamma verkställts kontroll rörande utmärkningen av vissa skogsvägar. En annan militär som medföljt på resan hade däremot förklarat, att Rydh uppenbarligen icke haft något tjänsteären-

de. Även de övriga passagerarna i bilen hade uppgivit, att de icke iakttagit att Rydh utfört något tjänsteärende under färden. Även denna resa hade uppenbarligen i första hand varit av privat natur; i varje fall hade det senare besöket i S. icke varit betingat av tjänsten. Vad slutligen beträffade färden från X. till F. syntes Rydhs påståenden att den skett i tjänsten kunna lämnas utan avseende. Det vore icke rimligt att den omkring 15 mil långa färden skulle ha kommit till stånd för att drivmedelsredovisningen och vissa andra handlingar i rätt tid skulle komma vederbörande till handa. Denna resa finge anses helt och hållet ha varit en nöjesresa. Genom företagande av de tre nu berörda resorna finge Rydh anses ha visat oförstånd.

Vissa upplysningar i ärendet tydde på att Rydh gjort ytterligare resor för egen räkning med kronans bil. Dessa upplysningar vore dock icke så bestämda att de borde läggas till grund för ansvarsyrkanden.

Under färden från X. till F. hade två militära kontroller passerats, varvid bilföraren, vilken var Rydhs underlydande, för vaktposterna uppgivit att färden avsåge en tjänsteresa. Före ankomsten till den första kontrollen hade Rydh tillsagt den luftbevakerska, som medföljde i bilen, att taga på sig sin uniformsmössa, vilken tillsägelse tydligen givits för att för vaktposten dölja, att färden vore av privat natur. Genom sin underlåtenhet att rätta bilförarens oriktiga uppgifter och genom sina åtgärder i övrigt hade Rydh undandragit sig den kontroll som varit avsedd att förhindra att kronans bilar missbrukades. Rydhs förfarande att avsiktligen missleda vaktposterna vore av beskaffenhet att böra beivras, i synnerhet som det skett i underlydandes närvaro och Rydh således undergrävt aktningen för befälet.

Slutligen ansåge militieombudsmannen sig böra ingripa jämväl mot det sätt varpå Rydh fördröjt och försvårat utredningen. Redan i de första, i mars 1941 till militieombudsmannen inkomna anmälningsskrifterna hade påståenden gjorts, att Rydh i kronans bilar och i sällskap med damer företagit nöjesresor till G., B. med flera platser. Då Rydh, efter framställning från militieombudsmannen, första gången hörts i mars 1941 hade han fått taga del av handlingarna, varefter han lämnat vissa uppgifter rörande två resor till G. och till B. Enligt dessa uppgifter skulle resorna ha företagits i hyrbilar, tillhöriga angivna personer, och vissa namngivna personer skulle ha medföljt. Därest uppgifterna vore riktiga, måste de således avse andra resor än dem som åsyftats i anmälningsskrifterna. Om uppgifterna däremot verkligen avsåge de resor, som utredningen skulle gälla, hade Rydh på väsentliga punkter icke hållit sig till sanningen. Bilresan till F. i september 1940 hade Rydh vid detta första förhör förtigit. Vid förhöret hade Rydh lämnat de oriktiga uppgifterna, att kronan tillhörig bensin aldrig förbrukats på de privatresor Rydh gjort samt att påståendet, att Rydh haft kvinnligt sällskap under nattliga nöjesresor, vore fullständigt gripet ur luften. Rydhs förfarande att, medan förhöret pågått, vistas utanför förhörsrummet bland de till förhör inkallade vittnena vore anmärkningsvärt. Detta förfarande gåve stöd för det i och för sig icke oberättigade antagandet, att Rydh till sin fördel velat påverka det material på vilket ärendet skulle av

militieombudsmannen avgöras. De felaktiga och ofullständiga uppgifterna från Rydhs sida finge anses ha medverkat till att förbandschefen i sitt yttrande till militieombudsmannen kunnat förklara, att angivelsen mot Rydh vore fullständigt grundlös, samt hemställa om åtgärder mot anmälaren. Samma uppgifter torde också haft avgörande betydelse för militieombudsmannens beslut i april 1941 att avskriva ärendet från vidare behandling.

I den nya anmälningsskriften till militieombudsmannen i mars 1942 upprepades beskyllningen, att Rydh företagit bilresor med luftbevakningsflickor, och såsom vittnen åberopades bland andra Bertil Olsson och Ragnar Johansson, alltså de båda personer som visat sig ha tjänstgjort som bilförare. Rydh hade emellertid i nytt yttrande den 10 april 1942 vidhållit, att beskyllningarna mot honom vore fullständigt oriktiga. Först efter det att fullständig utredning genom polisens försorg förebragts, hade Rydh förmåtts att redogöra för de resor, som kunnat avses med de av militieombudsmannen tidigare anbefallda utredningarna. Genom sin inställning till utredningen hade Rydh vållat att denna, som i olika etapper pågått från mars 1941 till januari 1943, blivit mycket arbetskrävande. Sålunda hade mer än tjugo vittnen hörts och jämväl annan utredning förebragts.

Då ärendenas prövning hos militieombudsmannen i väsentlig grad vore grundad på skriftliga yttranden och utsagor, avgivna av ämbets- och tjänstemän å tjänstens vägnar, vore det av synnerlig vikt att dessa utsagor vore riktiga och såvitt möjligt fullständiga. Det måste anses vara en tjänsteplikt för vederbörande att icke avsiktligen förvanska utredningsmaterialet och därigenom skapa fara för ett oriktigt beslut i ärendet. Ett dylikt beslut kunde medföra icke blott att straffvärda förfaranden icke bleve beivrade, utan även att bestraffningsåtgärder vidtoges, vilka vid en riktig och fullständig utredning framstode såsom obefogade. Vad i detta ärende förekommit visade tydligt vikten för rättssäkerheten av att sanningsplikten inskärptes. Militieombudsmannen funne sig därför icke kunna underlåta att ställa Rydh till ansvar jämväl för det han vid utredningen, på sätt förut närmare angivits, lämnat felaktiga uppgifter och medvetet förtigit viktiga omständigheter.

På grund härav finge militieombudsmannen uppdraga åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol ställa Rydh under tilltal. Ansvar borde yrkas efter lag och sakens beskaffenhet. Kronan borde beredas tillfälle att mot Rydh framställa de yrkanden om ersättning, vartill fog kunde föreligga.

* *
*

Målet hänsköts till regementskrigsrätten vid Kalmar flygflottilj. Vid krigsrätten yrkade vederbörande krigsfiskal jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten ansvar å Rydh, *dels* för det denne då han företagit resorna till G., B. och F. förbrukat kronan tillhörig bensin ävensom vid sistnämnda resa använt sig av en kronan tillhörig bil, *dels* för det han på sätt utredningen i målet gåve vid handen vilselett militära vaktposter, *och dels* för det han genom att utelämna eller lämna oriktiga uppgifter under utredningen fördröjt eller för-

svårat denna. Vidare yrkade krigsfiskalen att Rydh måtte ersätta kronan drivmedel och slitage med tillhopa 34 kronor 55 öre.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 11 mars 1943 och yttrade därvid:

I målet vore utrett följande:

Under de tider, varom nedan vore fråga, hade Rydh tjänstgjort såsom chef för ett gevärskompani vid ett landstormsförband, vilket kompani varit förlagt till X.

Någon kväll i början av augusti 1940 hade Rydh med en till kompaniet utlånad personautomobil — efter att ha stämt möte med tre flickor, tillhörande luftbevakningsstationen i S., å G. pensionat — omkring kl. 20 jämte två vid kompaniet tjänstgörande värnpliktiga, av vilka den ene fört bilen, färdats från X. till G. (omkring en mil). Å pensionatet hade Rydh och de värnpliktiga sammanträffat med flickorna och intagit förtäring. Sedan samkvämet å pensionatet avslutats, hade Rydh låtit flickorna medfölja bilen tillbaka till S., varefter bilen förts hem till förläggningen i X.

Med samma bil hade Rydh och de två värnpliktiga, av vilka den ene fört bilen, någon kväll i början eller mitten av augusti 1940 efter att därom ha avtalat med samma tre flickor hämtat dem i S. vid 18-tiden och därifrån skjutsat dem till pensionatet i B. (omkring en mil från X.). På pensionatet där hade Rydh och flickorna jämte de värnpliktiga ätit middag. Vid midnattstiden hade sällskapet brutit upp och med bilen färdats till flickornas förläggning i S. Där hade Rydh och de värnpliktiga i sällskap med flickorna uppehållit sig till omkring kl. 6 på morgonen, varpå bilen förts till förläggningen i X.

En lördag i början av september 1940 hade Rydh och en vid samma kompani tjänstgörande landstormsfänrik med fänriken såsom förare vid 18-tiden avrest från förläggningen i X. I bilen hade en luftbevakerska från S. medföljt. Fänriken hade stämt möte i Ö. med en därstädes tjänstgörande sjuksköterska, och avsikten var att hämta sjuksköterskan i Ö. för att därifrån resa till en i närheten av F. belägen dansbana, där danstillställning varit ordnad samma kväll. Färden hade först ställts direkt till Ö., cirka 7 mil från X., där sjuksköterskan medtagits i bilen. Därifrån hade bilen förts till F. och därifrån till den närbelägna dansbanan, där samtliga de åkande uppehållit sig några timmar, varefter sjuksköterskan med bilen, i vilken samtliga medföljt, skjutsats tillbaka till Ö., där hon stigit ur. Bilen hade sedan omedelbart förts hem till X., dit man anlänt mellan klockan 2 och 3 och där luftbevakerskan stigit ur.

Båda de vid resorna begagnade bilarna hade varit bensindrivna. Vid samtliga tre resor hade använts uteslutande kronans drivmedel.

Rydh hade vid krigsrätten erkänt, att ovannämnda tre resor vore att huvudsakligen betrakta såsom Rydhs enskilda resor, ehuru därvid även uträttats vissa tjänsteangelägenheter.

Genom att såsom ovan upptagits med en till kronan för visst ändamål ut-

lånad bil och med en kronan tillhörig bil samt begagnande av kronans drivmedel företaga resor, vilka huvudsakligen varit att betrakta såsom Rydhs enskilda resor, funne krigsrätten Rydh ha gjort sig förvunnen till oförstånd i tjänsten och härför förskyllt ansvar jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten.

Åklagarens yrkande om ansvar å Rydh för det han under resan till Ö. förfarit så, att vissa vaktposter missletts ifråga om resans innebörd, lämnades såsom obestyrkt utan bifall.

Handlingarna i målet utmärkte slutligen hurusom Rydh vid förhör, som i saken hållits med honom, och i några av honom i tjänsten avgivna, saken rörande skriftliga förklaringar lämnat felaktiga uppgifter och medvetet förtegat viktigare omständigheter, varigenom målets förberedande utredning fördröjts och det blivit nödvändigt att höra ett 20-tal vittnen.

Ehuru den inställning Rydh sålunda intagit till utredningen och de oriktiga uppgifter, som av honom, enligt vad ovan sagts, därvid lämnats, måste anses ytterst klandervärda, likväl och då Rydh genom dessa åtgärder icke gjort sig förfallen till ansvar, lämnade krigsrätten åklagarens talan i denna del utan bifall.

På grund av vad sålunda förekommit prövade krigsrätten rättvist döma Rydh för de förfaranden för vilka han förskyllt ansvar, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten, jämförd med 4 kapitlet 1 och 2 §§ allmänna strafflagen, till disciplinstraff av vaktarrest i tio dagar.

Vid denna prövning av ansvarsfrågan i målet förpliktades Rydh att gottgöra kronan för de under resorna förbrukade drivmedlen ävensom slitage å den kronan tillhöriga bilen med yrkade och såsom skäliga medgivna trettiofyra kronor 55 öre.

Regementskrigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

22 och 23. Missbruk av tjänstebil m. m. Åtal jämväl mot officer, som gjort anmälan mot förbandschefen med anlitande av en hempermitterad värnpliktig såsom mellanhand.

Den 23 januari 1943 inkom till militieombudsmansexpeditionen en av chauffören Olof Sandberg i Göteborg undertecknad anmälningsskrift vari anfördes bland annat:

Överstelöjtnanten Curt Dahlgren hade blivit chef för Göteborgs luftvärnskår, Lv 6, den 1 oktober 1942, varvid det blivit en helt annan ordning med bilkörningarna än tidigare. En åttasitsig personbil hade inköpts, och bilförare finge så gott som varje morgon hämta Dahlgren i hans bostad i Örgryte. Ofta finge bilföraren också köra Dahlgren hem. Vidare vore det lämpligt att undersöka en resa som Dahlgren företagit till Malmö i början av november 1942, då hans syster avlidit. På kårorder hade Dahlgren sagt att han

företagit tjänsteresa till Malmö, men någon sådan hade han icke beordrats att företaga.

Med anledning härav verkställdes utredning av vilken framgick följande.

1. *Bilfärder mellan bostaden och förbandet.*

I en rapport till militärbefälhavaren i III. militärområdet den 30 januari 1943 anförde kaptenen G. du Rietz bland annat:

Chefsbilen, en åttasitsig Volvo, användes av Dahlgren som om den vore hans privata bil. Så gott som varje dag finge bilföraren hämta Dahlgren i hans bostad i Örgryte och köra honom till A 2:s stall. Likaledes så gott som undantagslöst avhämtades Dahlgren på sin expedition och kördes hem till bostaden om eftermiddagarna. Till den normala rutinen vid hemfärden hörde, att den förenades med ett ärende till försvarsområdesstaben, länsstyrelsen eller dylikt. Hemfärd med bil skedde dock icke fullt så regelbundet som hämtning på morgnarna. Till Du Rietz hade vidare anmälts, att Dahlgren tillsagt värnpliktige bilföraren nr 605-28-30 Håkansson att icke införa hämtningarna och avlämningarna vid Dahlgrens bostad i Örgryte i motorfordonsboken. De regelbundna bilkörningarna hade med hänsyn till rådande föreskrifter för såväl den civila som militära motorfordonstrafiken väckt stort uppseende. Härtill torde ha bidragit att bilen icke vore camouflagemålad enligt tygdepartementets föreskrifter, utan Dahlgren hade enligt tycke och smak låtit måla bilen mossgrön med alla förkromningar utsparade och alltså blanka. Denna dekoration hade utförts på Dahlgrens personliga order. Med hänsyn till Dahlgrens ställning såsom förbandschef och det stora ansvar för personalens ledning och uppfostran som ålåge en sådan, hade Du Rietz ansett sig icke kunna underlåta att bringa detta till militärbefälhavarens kännedom.

I brev den 1 februari 1943 till inspektören för lokalförsvaret i militärområdet, generalmajoren Harald Malmberg, anförde Du Rietz:

Redan från första stund hade det sätt, varpå Dahlgren begagnade kronans bilar, väckt det största uppseende på kåren, detta icke minst mot bakgrunden av majoren G. Hagelins stora korrekthet och återhållsamhet under den tid han varit chef. Som äldste i tjänst varande officer vid depån hade Du Rietz på olika sätt sökt väcka Dahlgren till nödig självbesinning. Två gånger hade Du Rietz framlagt för och med honom diskuterat de förpliktelser, som ålagts varje befattningshavare i depåorder den 16 januari 1942. Detta hade dock varit fåfängt. Såsom dagmajor hade Du Rietz dessutom redan den 2 oktober 1942 haft anledning att förelägga Dahlgren denna order, då en befattningshavare av Dahlgren tillrättavisats för brott mot ordern. Vid denna tidpunkt hade Du Rietz icke sett något av Dahlgrens bilkörningar, då Dahlgren tillträtt befälet dagen förut. Varje försök att genom indirekta metoder förmå Dahlgren att iakttaga större självdisciplin hade dock visat sig fruktlösa. Sedan Håkansson meddelat Du Rietz, att Dahlgren tillsagt honom att icke i motorfordonsboken införa körningarna till och från Dahlgrens bostad, hade Du Rietz förstått att körningarna icke skedde på grund av oakt-

samhet utan fullt medvetet. Såväl bland kårens officerare som bland personalen i övrigt ända ned till de meniga hade saken ofta diskuterats och väckt den största uppmärksamhet och misstämning. Det förhölle sig så att flera av bilförarna vore frivilligt tjänstgörande chaufförer, som på grund av restriktionerna gentemot den civila biltrafiken blivit arbetslösa. Dessa kände givetvis Dahlgrens uppträdande särskilt bittert och för rättskänslan kränkande. Betecknande för den uppfattning man nu hade om Dahlgren vore att en officer i flera personers närvaro ställt en fråga, om det funnes någon på kåren som någonsin sett att Dahlgren åkt spårvagn till och från tjänsten såsom den förre chefen alltid gjort. En av bilförarna hade också vid ett tillfälle frågat Du Rietz, om ridning på morgnarna verkligen vore att anse såsom sådan tjänst som nödvändiggjorde bilkörning varje morgon med tjänstebil från Örgryte till Kviberg, då det ginge spårvagn hela vägen.

Du Rietz uppgav vidare i brev den 9 februari 1943 till inspektören för luftvärnet, översten Ragnar Sjöberg, att det beträffande bilresornas omfattning syntes vara klarlagt att de regelbundet företagits morgnar och kvällar, naturligtvis med vissa undantag, bortåt fyra månaders tid, d. v. s. ända sedan Dahlgren blivit kårchef.

Dahlgren anförde i en framställning till chefen för armén den 20 januari 1943:

Enligt gällande bestämmelser vore det icke tillåtet för militär befattningshavare att använda kronobil för förflyttning mellan bostad och kasern. På grund av de svåra förläggnings- och utbildningsförhållanden, som förelåge vid Lv 6 innan dess nya kaserner bleve färdiga, anhölle Dahlgren att på grund av nedan nämnda skäl undantag från denna bestämmelse måtte göras för Dahlgren såsom chef för Lv 6. Från Dahlgrens bostad i Örgryte toge förflyttningen till förläggningen i Utbynäs med spårvagn och fotmarsch till (från) spårvagnsändpunkterna ungefär en timme. Med bil, då man icke behövde åka genom staden, toge förflyttningen sju minuter. Hyresförhållandena i Göteborg hade icke medgivit anskaffande av bostad i närheten av Lv 6:s expeditioner och barackläger. Kårens förläggning vore uppdelad över ett mycket stort område på hyrda villor (för expeditioner) i Utbynäs, baracker vid Kviberg (bredvid A 2), folkskola och två andra byggnader i Gamlestaden och två territoriella batteriställningar utanför Göteborgs stad. Avstånden från kårexpeditionen till de territoriella ställningarna vore, mätta fågelvägen, 11·5 och 5 kilometer. På grund av denna spridda förläggning av batterierna vore det omöjligt att såsom vid ett i kasern förlagt regemente kunna följa de olika batteriernas övningar. Då därtill regementsofficeren, majoren Hagelin, vore utkallad i beredskapstjänst måste Dahlgren, vid sidan av den expeditionella tjänsten, personligen leda och övervaka såväl befäls- som manskapsutbildningen och skarpskjutning med pjäser. Dahlgrens expeditionstid började klockan 9 och innan dess skulle Dahlgren ha ridit sin tjänstehäst (kåren ägde 10 hästar, uppstallade vid A 2). På grund av ovan nämnda förhållanden och särskilt med hänsyn till de stora avstånden mellan de olika expeditionerna och batterier vore det ofta mycket svårt att få dagen att räcka

till för alla uppgifter som för närvarande påvilade chefen för Lv 6. Dahlgren ansåge det under sådana förhållanden som slöseri med tiden att behöva använda ungefär två timmar dagligen för sin förflyttning mellan bostaden och kasernen, då det med bil kunde ske på femton minuter. Dahlgren finge därför anhålla att intill dess att de nya kasernerna vid Högsbo bleve färdiga och när så vore erforderligt få begagna sin tjänstebil för förflyttning mellan sin bostad och kårexpeditionen.

Chefen för arméstaben förordnade den 5 februari 1943, att Dahlgrens framställning icke kunde bifallas.

I yttrande till militieombudsmannen anförde Dahlgren bland annat:

Påståendet att Dahlgren låtit inköpa en åttasitsig personbil vore till alla delar osant. Då Dahlgren den 1 oktober 1942 övertagit befälet över Lv 6 hade sex personbilar funnits, vilka inköpts den 21 augusti 1942 och skulle monteras med gengasaggregat för att ingå i Lv 6:s motorfordonsutrustning. När dessa bilar varit färdigmonterade och målade samt skulle fördelas på förbanden, hade Dahlgren såsom chefsbil utvalt den bästa, en sjusitsig Volvobil.

Dahlgren vitsordade i yttrandet att han använt tjänstebilen för färder mellan bostaden och kårexpeditionen. Såsom motivering för avvikelsen från gällande bestämmelser anförde Dahlgren i huvudsak samma skäl som upptagits i framställningen till chefen för armén den 20 januari 1943.

I ett brev till Du Rietz den 5 februari 1943 bestred Dahlgren riktigheten av påståendet, att han försökt hindra bilförarna att riktigt föra motorfordonsböckerna eller att han försökt dölja sina bilresor mellan bostaden och Lv 6. Vidare uppgav Dahlgren att alla bilresor i detalj införts i transportliggaren.

Vid förhör berättade Håkansson:

Dahlgren hade ganska ofta använt bil från bostaden till kasernen och omvänt, varvid i sistnämnda fall det oftast skett i samband med tjänsteresa. Dahlgren hade icke tillsagt Håkansson att icke införa körningarna till och från dennes bostad i motorfordonsboken. En missuppfattning från Du Rietz' sida måste föreligga beträffande denna sak. Dahlgren hade frågat Håkansson, hur motorfordonsboken förut brukat föras, varvid Håkansson svarat att de viktigaste platserna som besöktes under resan alltid uppfördes. Dahlgren hade därvid meddelat, att så även skulle ske beträffande de resor Dahlgren gjorde. På fråga om »stallet A 2» skulle införas i boken hade Dahlgren meddelat Håkansson, att stallet icke behövde införas. Då Du Rietz inspekterat motorfordonsboken och sett att resorna till stallet icke vore upptagna hade han frågat Håkansson, vart Dahlgren brukade åka om morgnarna när han åkte från bostaden, varvid Håkansson svarat, att Dahlgren brukade åka till stallet. Du Rietz hade då yttrat, att detta icke stode infört i boken. Håkansson hade därvid svarat, att han blivit tillsagd att resorna till stallet icke behövde införas. Håkansson ansåge att denna Dahlgrens order givits av utrymmesskäl för bokens förande; det hade varit onödigt och oväsentligt att införa stallet, då platsen låge endast några hundra meter från vägen till Lv 6.

Värnpliktige nr 878-28-31 Nilsson berättade:

Han hade kört för Dahlgren då Håkansson varit förhindrad. Nilsson hade icke fått någon order av Dahlgren att icke införa dennes resor till och från bostaden i motorfordonsboken. Dahlgrens resor till och från bostaden hade mestadels ägt rum i samband med tjänsteresa. Ibland hade Dahlgren åkt direkt från bostaden till Lv 6, då han haft mycket brått att komma dit.

Enligt utdrag ur motorfordonsboken hade bilfärder företagits Lv 6—Örgryte—Lv 6 den $^{22}/_{10}$, $^{18}/_{11}$, $^{21}/_{11}$ och $^{26}/_{11}$ 1942 samt den $^{9}/_{1}$, $^{18}/_{1}$, $^{21}/_{1}$ och $^{25}/_{1}$ 1943.

I ett intyg förklarade löjtnanterna Jonas P. Alströmer och H. Bruce att Sandbergs anmälan i stort sett torde vara sanningsenlig i fråga om användandet av kronans bil till och från bostaden; dessa körningar hade dock ofta kombinerats med tjänsteresor.

2. *Dahlgrens resa till Malmö den 2—5 november 1942.*

Genom generalorder nr 3738 den 28 oktober 1942 anbefalldes att Dahlgren under tiden den $^{29}/_{10}$—$^{31}/_{10}$ 1942 skulle stå till fortifikationsstyrelsens förfogande.

I sin rapport den 30 januari 1943 anförde Du Rietz:

På depåorder den 27 oktober 1942 hade Du Rietz beordrats såsom tjänstförrättande kårchef för tiden den $^{27}/_{10}$—$^{31}/_{10}$, då Dahlgren skulle stå till fortifikationsstyrelsens förfogande. Den 30 eller 31 oktober hade kårstabschefen för Du Rietz anmält, att en syster till Dahlgren avlidit i Malmö och att Dahlgren fördenskull måste taga tjänstledigt till och med den 5 november och resa till Malmö till begravningen. Enligt telefonorder från Dahlgren skulle Du Rietz därför vara tjänstförrättande kårchef även under tiden den $^{1}/_{11}$—$^{5}/_{11}$, vilket satts på depåorder den 3 november. Den 6 november hade Dahlgren återtagit befälet över depån. På depåorder den 7 november hade Dahlgren satt att han företagit tjänsteresa till Stockholm och Malmö den $^{27}/_{10}$—$^{4}/_{11}$. Såsom motiv för resan till Malmö hade Dahlgren uppgivit, att en av arkitekterna i fortifikationsstyrelsen tillrått honom att resa till Malmö för att se på Lv 4:s kasernetablissement.

Dahlgren anförde i sitt yttrande till militieombudsmannen:

Jämlikt generalordern nr 3738/1942 hade Dahlgren beordrats att stå till fortifikationsstyrelsens förfogande för sammanträden beträffande de nya kasernerna vid Högsbo. Dessa kaserner komme att byggas efter i huvudsak samma ritningar som Lv 4:s kaserner i Malmö. Då Dahlgren såsom chef för Lv 6 hade det största intresse av att de nya kasernerna bleve så ändamålsenligt byggda som möjligt och att erfarenheterna från tidigare utförda kasernbyggnadsarbeten tillvaratoges, hade det efter samråd med arkitekten ansetts lämpligt att Dahlgren skulle resa ned till Malmö för att närmare studera de där utförda kasernbyggnaderna för att få en uppfattning om dessas utseende och om Dahlgren önskade några ändringar. Dahlgren hade då haft två förfaringssätt att välja: antingen återvända till Göteborg och därifrån fara till Malmö eller att från Stockholm fara direkt till Malmö. Ur statens

synpunkt och med hänsyn till att Dahlgrens tid varit strängt upptagen hade Dahlgren ansett det sistnämnda mest ekonomiskt och lämpligt. Därtill hade kommit ett rent personligt motiv. Under Dahlgrens vistelse i Stockholm hade inom kort tid två av hans närmaste anhöriga, av vilka den ena var en syster, avlidit. Hon skulle begravas den 4 november i Malmö. På grund av sitt arbete och då Dahlgren ansett sig icke kunna vara borta för länge från kåren, hade Dahlgren icke kunnat ägna mycken tid åt sina familjeförhållanden. När Dahlgren sett att han utan större tidsförlust kunde närvara vid systerns begravning, om Dahlgren från Stockholm fore direkt till Malmö för att studera Lv 4:s kasernbyggnadsarbeten, hade Dahlgren beslutat välja detta förfaringssätt. Dahlgren hade meddelat detta sitt beslut muntligt, men hade glömt att på luftvärnsinspektionen begära att få en generalorder på denna resa. Dahlgren hade avrest från Stockholm på kvällen den 2 november. Följande dag hade Dahlgren tillsammans med kasernunderofficeren vid Lv 4 och kontrollanten vid bygget noggrant gått genom utförda byggnader och skaffat sig goda erfarenheter av hur det borde vara och hur Dahlgren ville ha det. Dahlgren hade kvarstannat i Malmö den 4 november för att kunna närvara vid systerns begravning samt återvänt till Göteborg den 5 november. Den dag som Dahlgren kvarstannat i Malmö för systerns begravning hade uppförts som tjänstledighetsdag och hade icke upptagits i reseräkningen. Resan i övrigt hade varit en tjänsteresa. Inspektören för luftvärnet kände dessa förhållanden och hade på Dahlgrens förfrågan, vad som borde göras åt saken, förklarat att den finge bero, ty nu vore intet att göra däråt. Det formella fel, som anmälaren haft för ögonen, vore att Dahlgren glömt att erhålla en generalorder på resan. Orsaken härtill vore enbart att söka i den upphetsade och nervösa sinnesstämning, vari Dahlgren befunnit sig under dessa dagar.

Av Dahlgrens reseräkning inhämtades:

Dahlgren hade antecknat att han under tiden från och med den 27 oktober till och med den 2 november 1942 haft tjänsteförrättningar i Stockholm och tillgodofört sig inkvarteringskostnad, förplägnadskostnad och terminslön för dessa dagar. Vidare hade upptagits att Dahlgren avrest till Malmö den 3 november 1942 klockan 21·10 samt avrest från Malmö följande dag klockan 22·08 och ankommit till Göteborg den 5 november 1942 klockan 7·45. För sistnämnda tre dagar hade Dahlgren upptagit förplägnadskostnad och terminslön.

Sedan militieombudsmannen i anledning härav anhållit att Dahlgren ville inkomma med närmare upplysningar, anförde Dahlgren:

Då Dahlgren visste att de i generalordern nr 3738/1942 angivna dagarna icke skulle räcka till för de arbeten, som Dahlgren hade att utföra i Stockholm, hade han avrest från Göteborg redan på kvällen den 26 oktober 1942. Intill den 2 november hade Dahlgren varje dag haft arbeten att utföra på olika staber och inspektioner. På kvällen sistnämnda dag hade Dahlgren avrest till Malmö. För denna resa hade Dahlgren icke utverkat generalorder. Inspektören för luftvärnet, översten Ragnar Sjöberg, hade i brev den 5 januari 1943 meddelat, att han icke hade något att erinra mot motivet för

Malmöresan, men att Dahlgren icke haft rätt att beordra sig själv därtill. De dagar utöver de i generalordern nämnda, som Dahlgren i tjänsten varit i Stockholm och Malmö, hade påförts Dahlgrens tjänstledighetsdagar för 1942.

Sjöberg anförde i det av Dahlgren åberopade brevet:

Beträffande besöket vid Lv 4:s kaserner i Malmö hade Sjöberg intet att erinra mot det motiv Dahlgren anfört. Tvärtom. Men tyvärr kunde en förbandschef icke göra dylika resor utan order från högre ort. Sjöberg kunde ej heller beordra regementsofficer till tjänsteförrättning av dylikt slag. Däremot kunde Sjöberg på framställning utverka generalorder, som erfordrades för resa till sådan tjänsteförrättning som icke avsåge inspektion av underställda förband, fältdepåer osv.

Den 12 och 17 februari 1943 återbetalade Dahlgren till krigskassaavdelningen nr 330 dels 125 kronor utgörande den reseersättning som utgått utöver vad som motsvarade generalordern nr 3738/1942, och dels 37 kronor 30 öre, utgörande mellanskillnad å järnvägsbiljett.

3. *Du Rietz' medverkan vid tillkomsten av Sandbergs anmälan.*

Dahlgren uppgav i ett brev till Du Rietz bland annat:

Enligt vid Lv 6 befintliga handlingar hade Sandberg hempermitterats från fältförband på order från vederbörande fördelning. Det hade fastställts att Sandberg skrivit sin anmälan till militieombudsmannen på framställning av Du Rietz vid besök som denne avlagt i Sandbergs hem. Sandberg hade meddelat att han gjort detta bland annat i gengäld för att Du Rietz förliden sommar hjälpt honom med en ansökan till chefen för armén att få fortsätta sin militära tjänstgöring. Hur skulle Du Rietz själv såsom förbandschef döma en man, som i befattning såsom mobiliseringsofficer uppsökte en enligt fördelningsorder hempermitterad man i dennes hem, drucke grogg med honom och förmådde honom att skriva en oriktig och försåtlig anmälan mot chefen?

I brevet erinrade Dahlgren vidare att Du Rietz synbarligen glömt alla de gånger som Du Rietz, innan Dahlgren tagit befälet över kåren, med bilförarna Håkansson och Hansson vid ratten låtit köra sig till sin bostad i Floda.

Du Rietz anförde i det förut omnämnda brevet till Sjöberg:

Du Rietz finge uttrycka sitt beklagande av att han icke omedelbart direkt insänt sin anmälan utan först omnämnde saken för Sandberg. Denne, som just fått avslag på en framställning att inköpa två bildäck till sin droskbil, hade blivit mycket förbittrad när han på detta sätt erhållit kännedom om Dahlgrens bilkörningar. Denna reaktion vore ju fullt förståelig och riktig, men naturligtvis borde Du Rietz icke ha berättat detta för Sandberg utan redan då insänt en anmälan. Detta hade Du Rietz också insett vid närmare eftertanke och handlat i enlighet därmed.

Sedan militieombudsmannen hos polismästaren i Göteborg anhållit om utredning angående de närmare omständigheterna vid undertecknandet av

Sandbergs anmälningsskrift, inkom protokoll över ett den 24 februari 1943 med Sandberg hållet förhör, varvid denne berättat:

Någon tid efter det att Sandberg blivit hemförlovad från militär tjänstgöring, hade han erfarit att han utpekats såsom kommunist. Sedan Sandberg förgäves sökt erhålla ett samtal med majoren Hagelin hade han vänt sig till Du Rietz, vilken därefter varit Sandberg behjälplig med att till försvarsdepartementet ingiva en skrivelse med anhållan om Sandbergs återinträde i militärtjänstgöring. Denna ansökan hade emellertid avslagits. Sedermera hade Sandberg vid upprepade tillfällen sammanträffat med Du Rietz, vilken även besökt Sandberg i dennes bostad, därvid de diskuterat politik, det allmänna världsläget, vårt lands försörjningsfrågor samt andra aktuella problem. Under dessa samtal hade Du Rietz för Sandberg omnämnt de förhållanden vid Lv 6, vilka Sandberg framhållit i sin skrift till militieombudsmannen. Då Sandberg, som själv erhållit avslag å ansökan om inköp av gummiringar till sin droskbil, ansett att sparsamhet med olika förnödenheter borde iakttagas även inom militärväsendet och då Sandberg av vissa i skriften namngivna personer erhållit samma upplysningar som av Du Rietz, hade han ingivit sin skrift. Denna vore icke att anse såsom en anmälan utan endast ett uppmärksamgörande på vissa förhållanden vid Lv 6. Sandberg förnekade att Du Rietz övat någon som helst påtryckning på Sandberg. De hade ej heller överenskommit att medelst skriften på något sätt söka komma åt Dahlgren. Sandberg hade ensam och i det allmännas intresse beslutat ingiva skriften. Någon groggdrickning i Sandbergs hem hade icke förekommit, i varje fall icke från Du Rietz' sida.

Efter en redogörelse för utredningen i ärendet anförde militieombudsmannen i en åtalsinstruktion, som den 1 mars 1943 överlämnades till militärbefälhavaren för III. militärområdet:

1. Instruktionen för förvaltningen av arméns motormateriel innehölle uttryckligt stadgande (47 mom.), att kronan tillhörigt eller av kronan förhyrt motorfordon finge användas endast för tjänstebruk. Motorfordon skulle icke tagas i bruk i större utsträckning än som tjänstens krav betingade (43 mom.).

I depåorder vid Lv 6 den 16 januari 1942 hade upptagits bland annat följande:

På grund av det skärpta försörjningsläge, som uppstått för landet beträffande smörj- och drivmedel samt gummiringar, hade den civila biltrafiken pålagts synnerligen stränga restriktioner. Härvid hade många näringsidkare fått sin ekonomi hårt drabbad. De som på grund av restriktionerna icke kunnat driva sitt yrke och för längre eller kortare tid ställts utan förvärvsmöjligheter måste ha blivit särskilt upprörda, då de sett av militären disponerade motorfordon användas på ett sätt, som på mer eller mindre goda grunder tett sig som okynneskörning. De hade ansett sig ha rätt att kräva, att den militära personalen icke företoge körningar, som måste framstå såsom mindre viktiga än de civila körningar, som hindrats av restriktionerna.

Denna reaktion från enskilda medborgares sida vore fullt förståelig och hänsyn skulle tagas till densamma. Därför skulle all personal, särskilt vid prov- och inkörningar av motorfordon men även vid andra färder, iakttaga att körningarna förlades på sådant sätt, att missförstånd utåt beträffande ändamålet undvekes. Det komme an på varje befattningshavare att härvidlag visa ansvarskänsla och god uppfattning om vad det ömtåliga läget krävde. Brister härvidlag vore tjänstefel och komme att som sådana beivras.

Av utredningen i detta ärende syntes framgå att Dahlgren under fyra månaders tid ganska regelbundet använt tjänstebil för färder mellan bostaden samt förbandet. Dessa Dahlgrens åtgärder stode i strid mot tydliga bestämmelser, och Dahlgren syntes också ha varit medveten om detta. De skäl han åberopat till stöd för avvikelserna från gällande föreskrifter kunde icke godtagas. Dessa skäl hade också blivit underkända, sedan Dahlgren hos chefen för armén anhållit om tillstånd att få använda tjänstebil för sådana färder. Det hade uppgivits att åtskilliga av dessa färder kombinerats med något tjänsteärende, särskilt skulle detta ha gällt hemfärderna från förbandet. Närmare upplysningar om dessa tjänsteresors natur saknades. Det torde emellertid vara anledning att antaga att tjänsteärendet ofta icke varit av den art, att det varit nödvändigt att taga tjänstebilen i anspråk i den utsträckning som skett. Enligt militieombudsmannens uppfattning hade Dahlgren i denna del gjort sig skyldig till tjänstefel, som måste beivras.

I ärendet hade påstått att Dahlgren tillsagt bilförarna att icke i motorfordonsböckerna införa körningarna till och från Dahlgrens bostad. De båda hörda bilförarna hade förnekat att någon sådan tillsägelse givits dem. Däremot hade en av bilförarna vitsordat, att Dahlgren om morgnarna brukat åka från sin bostad till stallet vid A 2 (där Dahlgrens tjänstehäst varit uppstallad) samt att dessa resor, enligt Dahlgrens tillsägelse, icke införts. Detta hade nämligen ansetts onödigt, eftersom stallet låge endast några hundra meter från vägen till förbandet. Av dessa uppgifter syntes framgå att bilfärderna från Dahlgrens bostad (i Örgryte) varit ganska vanliga och att de i motorfordonsböckerna brukat införas såsom resor mellan Örgryte och förbandet. Det vore därför anmärkningsvärt att de införda färderna från Örgryte direkt till förbandet vore ganska få. Under tiden den $^{1}/_{10}$ 1942—$^{5}/_{2}$ 1943 syntes endast 8 sådana färder ha införts i motorfordonsböckerna. De båda bilförarna borde närmare höras hur färderna mellan Örgryte och stallet vid A 2 blivit införda.

2. Dahlgrens resa från Stockholm till Malmö hade företagits utan att vederbörlig order därom förelegat. Dahlgrens besök vid kasernerna vid Lv 4 syntes visserligen ha varit av den natur att det kunnat utgöra giltig anledning till en tjänsteresa, men resan torde dock väsentligen ha företagits i Dahlgrens eget intresse. Därtill komme att resan förlängts med en dag till följd därav att Dahlgren den 4 november 1942 stannat kvar i Malmö för att närvara vid sin systers begravning. I sitt yttrande till militieombudsmannen hade Dahlgren påstått, att sistnämnda dag uppförts såsom tjänstledighetsdag och icke upptagits i reseräkningen. Denna uppgift syntes icke vara rik-

tig. På depåorder den 7 november 1942 hade angivits, att Dahlgren företagit tjänsteresa till Stockholm och Malmö under tiden den $^{27}/_{10}$—$^{4}/_{11}$ 1942. I reseräkning hade Dahlgren tillgodofört sig ersättning för förplägnadskostnad även för den 4 november. Dahlgren hade vidare gjort gällande att han den 27 och 28 oktober samt den 1 november (möjligen avsåge han även den 2 november) 1942 haft tjänsteförrättningar i Stockholm, ehuru den utfärdade generalordern icke omfattade dessa dagar. Närmare upplysningar om vari dessa tjänsteförrättningar bestått saknades. Uppgiften i Dahlgrens reseräkning att han avrest från Stockholm den 3 november klockan 21·10 överensstämde icke med Dahlgrens påstående att han samma dag genomgått Lv 4:s kaserner i Malmö.

Ehuru Dahlgren förklarat, att de dagar han vistats i Stockholm och Malmö utan stöd av order numera påförts hans tjänstledighetsdagar, samt att han till statsverket inbetalt reseersättning som för mycket utbetalts, funne militieombudsmannen sig icke kunna undgå att beivra det tjänstefel, vartill Dahlgren gjort sig skyldig genom att utan order och delvis i eget intresse företaga resan till Malmö.

Såväl i sitt yttrande till militieombudsmannen den 3 februari 1943 som i sitt brev till Du Rietz den 5 i samma månad hade Dahlgren lämnat vissa uppgifter rörande anledningen till att en värnpliktig blivit hempermitterad. Dessa uppgifter vore möjligen hämtade ur hemliga handlingar, och de torde avse förhållanden som ej finge yppas för obehöriga eller intagas i offentliga handlingar.

3. Du Rietz hade i sin rapport till militärbefälhavaren förklarat att han, med hänsyn till Dahlgrens ställning såsom förbandschef och det stora ansvar för personalens ledning och fostran som åvilade en sådan, ansett sig icke kunna underlåta att bringa vad som förekommit till militärbefälhavarens kännedom för vederbörlig åtgärd. Du Rietz syntes således själv uppfatta sin anmälan såsom ett fullgörande av en honom åliggande tjänsteplikt. Visst stöd för denna uppfattning kunde hämtas ur tjänstgöringsreglementet för armén. Sålunda skulle varje förman söka främja truppförbandets heder och anseende och upprätthålla en god anda inom kamratkretsen och truppförbandet. Därest sådana missförhållanden förekomme vid ett förband att dess anseende och andan inom detsamma toge skada, torde befälskåren äga en viss skyldighet att vidtaga åtgärder för att åstadkomma rättelse. Den som å tjänstens vägnar ingrepe i sådant syfte torde handla under tjänsteansvar. Han borde därför gå till väga på ett sätt som vore korrekt i förhållande till den angripne och förenligt med anmälarens egen ställning vid förbandet. Den till militieombudsmannen inkomna anmälningsskriften finge anses härröra från Du Rietz. Dennes förfarande att icke göra anmälningen öppet och i eget namn utan med anlitande av en hempermitterad värnpliktig såsom mellanhand syntes innebära ett felaktigt sätt att vidtaga en tjänsteåtgärd och kunde därför betraktas såsom ett tjänstefel. Anmälningsskriften vore också byggd på uppgifter som Du Rietz tydligen vunnit kännedom om i sin tjänst och som han annorledes icke torde ha erhållit tillgång till.

Du Rietz' handlingssätt innebure ett sådant avsteg från det uppträdande man borde fordra av en officer, att militieombudsmannen ansåge sig icke kunna underlåta att beivra felet.

I sitt brev till Du Rietz hade Dahlgren antytt, att Du Rietz före den 1 oktober 1942 anlitat tjänstebil för färder mellan förbandet och Du Rietz' bostad. Härom borde Dahlgren och Du Rietz höras närmare.

På grund av vad sålunda anförts finge militieombudsmannen uppdraga åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol ställa Dahlgren och Du Rietz under tilltal för vad som låge dem till last. Ansvar borde yrkas efter lag och sakens beskaffenhet. Kronan borde beredas tillfälle att mot Dahlgren föra ersättningstalan i anledning av de ifrågakomna bilfärderna.

* *
*

Målet hänsköts till regementskrigsrätten vid Göteborgs luftvärnskår. Vid krigsrätten förebragtes bland annat utredning om vissa av Du Rietz företagna bilfärder, varvid tjänstebil använts. Vidare framkom att Du Rietz lämnat vissa oriktiga uppgifter vid utskrivande av beställningssedlar för militärbiljetter. Vederbörande krigsfiskal yrkade ansvar å *Dahlgren* för det han *dels* under i målet angiven tid i stor utsträckning använt tjänstebil för färder mellan sin bostad och förbandet eller stallet vid A 2, *dels* utan vederbörlig order därom och delvis i eget intresse företagit resan från Stockholm till Malmö, *och dels* begagnat sig av tjänsteresa utöver den i generalordern angivna tiden ej mindre den 27 och 28 oktober än även den 1—4 november 1942 och därför obehörigen i reseräkningen tillgodofört sig inkvarteringskostnad, förplägnadskostnad och terminslön, till belopp av 125 kronor, samt resekostnad till belopp av 37 kronor 30 öre, samt å *Du Rietz* för oförstånd i tjänsten *dels* genom hans förfarande att icke till militieombudsmannen göra anmälan mot Dahlgren i eget namn utan genom anlitande av en hempermitterad värnpliktig som mellanhand, *dels* genom att för vissa påtalade bilfärder använda tjänstebil, *och dels* på grund av vad han låtit komma sig till last beträffande utskrivning av och beteckning av resans art uti de i målet ifrågavarande biljettbeställningarna.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 3 juli 1943 och utlät sig därvid:

Dahlgren vore från den 1 oktober 1942 chef för Göteborgs luftvärnskår. Från början av sagda månad till slutet av januari 1943 hade Dahlgren i strid mot gällande föreskrifter i avsevärd omfattning använt tjänstebil för färder mellan sin bostad i Örgryte och luftvärnskårens förläggning å Kviberg eller närbelägen plats. Vägavståndet mellan Dahlgrens bostad och förläggningen, båda belägna inom Göteborg, utgjorde omkring 7 kilometer. Genom att bruka tjänstebil för dessa färder hade Dahlgren gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten.

Genom generalorder 3738 den 28 oktober 1942 hade anbefallts, att Dahlgren under tiden 29—31 i samma månad skulle stå till fortifikationsstyrelsens i Stockholm förfogande för överläggningar därstädes om kårens kasernbygge. Dahlgren, som på förhand underrättats om generalordern, hade under hand gjort framställning om utsträckning av tiden för vistelsen i Stockholm för överläggningar rörande jämväl andra kårens angelägenheter. I förlitande på bifall till framställningen, hade Dahlgren redan den 26 oktober avrest till Stockholm. Framställningen hade ej lett till åtgärd. Sysselsatt med arbete i tjänsten hade Dahlgren vistats i Stockholm till och med den 3 november. Under vistelsen därstädes hade han erhållit meddelande, att hans i Malmö bosatta syster avlidit den 30 oktober, och att systerns begravning skulle äga rum i Malmö den 4 november. Under överläggningarna hos fortifikationsstyrelsen hade framhållits lämpligheten av att Dahlgren finge i studiesyfte besöka Skånska luftvärnskårens kaserner i Malmö, enär Göteborgs luftvärnskårs kaserner skulle utföras enligt ungefär samma ritningar som kasernerna i Malmö. Med anledning härav hade Dahlgren enligt vad han uppgivit beslutit att för sådant syfte resa till Malmö. På kvällen den 3 november hade Dahlgren rest från Stockholm till Malmö utan att för denna resa ha utverkat generalorder och hade påföljande dag — såsom tjänstledighetsdag — bevistat systerns begravning. Samma dags kväll hade Dahlgren rest från Malmö till Göteborg, dit han ankommit den 6 november på morgonen.

Å depåorder den 7 november hade Dahlgren upptagit att han $^{27}/_{10}$—$^{4}/_{11}$ företagit tjänsteresa till Stockholm och Malmö. Vid orderns utförande hade Dahlgren haft kännedom om, att han icke haft rätt att utan order från högre myndighet företaga tjänsteresa utom sitt förbands verksamhetsområde.

I en den 7 november av Dahlgren med anledning av ifrågavarande resa upprättad räkning å ersättning för rese-, inkvarterings- och förplägnadskostnader jämlikt krigsavlöningsreglementet hade Dahlgren uppgivit, att resan företagits på grund av såväl nämnda depåorder som generalordern, samt upptagit kostnader till belopp av 211 kronor, som Dahlgren jämväl uppburit hos krigskassaavdelningen 330. Först den 12 februari 1943 hade Dahlgren återbetalat till krigskassaavdelningen vad han enligt nämnda räkning uppburit utöver den ersättning, som tillkommit honom på grund av generalordern. Återburna beloppet hade utgjort 125 kronor.

Genom att utan generalorder resa från Stockholm till Malmö, till vilken resas företagande Dahlgrens önskan att bevista systerns begravning finge anses ha bidragit, och genom att i resekostnadsersättningar uppbära belopp överstigande vad Dahlgren haft rätt till på grund av den utfärdade generalordern, hade Dahlgren gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten.

Den 17 februari 1943 hade Dahlgren till krigskassaavdelningen 330 enligt reversal inlevererat 37 kronor 30 öre såsom ersättning för »mellanskillnad å järnvägsbiljett mellan tjänsteresa och tjänstledighetsresa Göteborg—Stockholm—Malmö—Göteborg». Åklagaren hade ej styrkt sitt påstående att Dahlgren förut obehörigen tillgodofört sig detta belopp såsom resekostnad. I följd härav ogillades åtalet emot Dahlgren i denna del.

Den 23 januari 1943 hade till militieombudsmannen inkommit en av droskägaren Olof Sandberg undertecknad anmälningsskrift. Utredningen i målet visade, att Sandberg i väsentlig omfattning haft fog för sin anmälan. Sandberg, som hörts som vittne i målet, hade påstått, att han själv uppsatt anmälningsskriften, som han låtit renskriva och därefter insänt till militieombudsmannen. Anmälningsskriften finge anses ha tillkommit på initiativ av Du Rietz, som vid besök hos Sandberg någon tid före anmälningsskriftens uppsättande lämnat Sandberg ett papper med anteckningar om de i anmälningsskriften upptagna förhållandena. Du Rietz' åtgörande för anmälans tillkomst, ehuru i och för sig klandervärt, vore dock ej av beskaffenhet att för honom medföra ansvar. I följd härav lämnade krigsrätten åtalet emot Du Rietz i denna del utan bifall.

I egenskap av tillförordnad chef för Göteborgs luftvärnskårs depå hade Du Rietz den 28 oktober 1942 i tjänstebil rest från Göteborg till Karlsborg för att inspektera två av depåns batterier, som sagda dag med början omkring klockan 9 utfört skarpskjutningar vid Hammarnäset norr om Karlsborg. Du Rietz hade uppgivit, att han jämväl haft för avsikt att påföljande dag inspektera batteriernas övningar under hemmarschen mot Göteborg. Du Rietz hade ankommit till batteriernas skjutövningar den 28 oktober först en eller annan timme före övningarnas slut klockan 16. Följande dag vid 10-tiden hade Du Rietz rest i bilen från Karlsborg i riktning mot den plats, något norr om Karlsborg, där batterierna under natten varit förlagda. Vid framkomsten till en avtagsväg, som ledde till förläggningsplatsen, hade Du Rietz påträffat några av batteriernas bilar, om vilkas beskaffenhet han gjort sig underrättad, varefter han i bilen fortsatt till Undenäs, där han en stund besökt sin son. Undenäs vore beläget $1^1/_4$ mil norr om Karlsborg. Du Rietz hade farit från Undenäs till Göteborg utan att den dagen vidare befatta sig med batterierna. Bärande hinder för Du Rietz att företaga resa till Karlsborg med järnväg för inspektion av batteriernas skjutövningar hade med säkerhet ej förefunnits. Gällande bestämmelser rörande nyttjande av kronans bilar i tjänsten borde avgjort ha avhållit Du Rietz från att använda tjänstebil för resan. Härtill komme att Du Rietz den 29 oktober under färden från Karlsborg icke tagit någon som helst befattning med batterierna bortsett från ovannämnda sammanträffande med några av batteriernas bilar. Med hänsyn till vad sålunda anförts funne krigsrätten, att Du Rietz genom att använda tjänstebil för ifrågavarande resa, omfattande en vägsträcka av omkring 40 mil, visat oförstånd i tjänsten.

I fråga om Du Rietz' övriga påtalade resor i tjänstebil och de resor, som upptoges i de vid rättegångstillfället den 8 maj 1943 ingivna beställningssedlarna, hade åklagaren ej visat, att Du Rietz gjort sig skyldig till förfarande av beskaffenhet att för honom medföra ansvar. I följd härav ogillades åtalet mot Du Rietz i dessa delar.

Krigsrätten dömde Dahlgren jämlikt 4 kap. 1 och 2 §§ allmänna strafflagen samt 33 och 130 §§ strafflagen för krigsmakten för oförstånd i tjänsten till arrest utan bevakning i sju dagar samt Du Rietz jämlikt sistnämnda lag-

rummet likaledes för oförstånd i tjänsten till arrest utan bevakning i tre dagar.

Statsverket skulle vidkännas av allmänna medel utgiven vittneskostnad i målet.

Från detta utslag, som innefattade den sammanstämmande mening som uttalats av ledamöterna krigsdomaren T. Gedda och t. f. auditören E. Josefson, voro översten Å. Hök och överstelöjtnanten G. G. De Geer skiljaktiga och yttrade:

»Anmälan till militieombudsmannen får anses ha gjorts av Du Rietz med Sandberg som mellanhand. Genom att Du Rietz härvid ej uppträtt öppet och i eget namn har han visat oförstånd i tjänsten.

I följd härav döma vi Du Rietz jämlikt 4 kap. 1 och 2 §§ allmänna strafflagen samt 33 och 130 §§ strafflagen för krigsmakten för oförstånd i tjänsten till vaktarrest tre dagar».

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 22 juli 1943 anmodade tjänstförrättande militieombudsmannen ämbetet att i krigshovrätten överklaga regementskrigsrättens utslag såvitt anginge Du Rietz med yrkande om bifall till åtalet jämväl i den del det avsåge Du Rietz' åtgöranden för tillkomsten av Sandbergs anmälningsskrift. I skrivelsen anförde militieombudsmannen bland annat:

Av utslaget framginge, att krigsrättens civila ledamöter, vilkas mening utslaget innefattade, i likhet med militieombudsmannen funnit att Sandbergs anmälningsskrift tillkommit på Du Rietz' initiativ. De syntes även ha biträtt militieombudsmannens mening att Du Rietz därigenom gjort sig skyldig till tjänstefel. Enligt dessa ledamöters uppfattning hade emellertid tjänstefelet varit så ringa, att det icke borde medföra ansvar för Du Rietz. Militieombudsmannen kunde icke dela denna uppfattning. Du Rietz hade i sådan grad åsidosatt det krav på ett korrekt och öppet uppträdande, som måste ställas på en officer, att hans handlingssätt icke borde lämnas utan beivran.

Även Du Rietz har överklagat regementskrigsrättens utslag.

I vad angår Dahlgren har utslaget vunnit laga kraft.

24. Missbruk av tjänstebil.

I tidningen Arbetaren för den 11 juni 1942 förekommo vissa uppgifter om att värnpliktige fänriken P. G. Sandblom låtit sin familj, hustru och två barn, företaga färder i kronans bil. I tidningsartikeln anfördes bland annat:

I stället för att låta familjen resa till den närmast förläggningen liggande stationen hade Sandblom beordrat den att stiga av 14 mil från bestämmelseorten. Här hade han sedan hämtat den i kompaniets bil. Till närmaste station vore det cirka 5 mil från förläggningen. Privatkörningen med kompaniets bil hade inte varit slut därmed. Med familjen instuvad i bilen hade Sandblom sedan gjort resor till kringliggande fjälltrakter för att uppköpa ägg för egen räkning.

Efter anhållan från militieombudsmannen inkom chefen för Svea ingenjörkår med yttrande från Sandblom, vari denne anförde:

Det i artikeln påtalade förhållandet, att Sandbloms familj under någon tid vistats i Sandbloms förläggningsort vore med sanningen överensstämmande. Anledningen till vistelsen hade varit att under påsken flera av Sandbloms bekanta vistats i T. såsom turister, varvid Sandblom stött samman med dem. Då de vid hemkomsten berättat därom för Sandbloms hustru hade sekretessen kring förläggningsorten brutits. Då Sandbloms hustru tidigare under året varit svårt sjuk och av läkare ordinerats luftombyte och vila och då förläggningsorten icke längre varit hemlig för henne, hade Sandblom tillåtit sig att taga henne till T. Med hänsyn till hennes svaghetstillstånd hade hon valt att resa den bekvämare vägen över B. och R. Såsom chef för ett vägkompani hade det ålegat Sandblom att i samverkan med vägdistriktet underhålla vissa vägar, av vilka en varit belägen högst 2 mil från R. För att fullgöra detta sitt åliggande hade Sandblom måst företaga inspektionsresor utmed vägarna. Under den tilländalupna beredskapsperioden hade kompaniet utan ersättning utfört transporter av såväl civilpersoner som civilt gods efter generellt medgivande av stridsgruppchefen. Dessa transporter hade haft karaktären av en militär hjälpåtgärd åt en betryckt civilbefolkning under dessa svåra restriktionstider. Hänsyn hade därvid tagits till att landskapet vore vidsträckt och glest befolkat, ävensom till att befolkningen lede svårt under trafikinskränkningarna. I denna anda hade Sandblom ansett sig icke handla rättsstridigt eller göra sig skyldig till slöseri, då Sandblom i samband med mera rutinmässiga tjänsteresor låtit transportera sin familj fram och åter till järnvägsstationen, som låge på ett avstånd av cirka 10 mil, icke 14 mil som i artikeln uppgivits. Detsamma gällde för de två resor på någon mil, där Sandbloms familj fått följa med. Om Sandbloms inställning till tillåtligheten att utan avgift medtaga civilperson i kronans bil vid tjänsteresa (under sådana förehållanden som varit rådande i landskapet våren 1942) icke accepterades, torde den merutgift som Sandblom förorsakat kronan genom sitt förfaringssätt belöpa sig till högst två säckar bilkol, eller cirka 6 kronor efter ortens pris.

Vid förhör berättade landstormsfänriken N. V. Odefors:

Beträffande resorna för familjen till stationen och åter vore uppgiften i tidningen i huvudsak riktig, dock torde sträckan 14 mil ha hållits i överkant. Angående resorna till kringliggande fjälltrakter med familjen och resor för inköp av ägg kunde Odefors icke yttra sig om mera än att han sett, att familjen Sandblom avrest med bilen. Däremot kunde Odefors icke yttra sig om hur många gånger det skett eller om det skett i samband med tjänstgöring. En gång hade Odefors i alla fall sett Sandblom avresa med familjen.

I yttrande till militieombudsmannen anförde majoren Nils E. Bouveng bland annat:

Sandblom hade av Bouveng erhållit generellt tillstånd att vid körningar i tjänsten medföra civila personer och civilt gods, då så kunnat ske utan att inkräkta på kronans rätt. I de gränstrakter där förbandet haft sin verksam-

het förlagd vore det långt mellan byar och gårdar, mycket långt (70—100 km) till närmaste järnvägsstation samt ringa tillgång till transportmedel på grund av trafikinskränkningar. Vid de biltransporter som krävts för truppernas underhåll och verksamhet hade bilar ibland måst gå med ringa last eller tomma i endera riktningen. Det hade därför fallit sig naturligt att så långt som möjligt söka hjälpa befolkningen för att lätta på deras svårigheter hellre än att låta bilarna köra tomma. Vid flera tillfällen hade civila lastbilar från H. i gengäld transporterat militärgods utan avgift, då militären haft svårighet med transporterna. Några extratransporter hade icke anordnats för civil räkning. — Vidare lämnades uppgift om de vägar som Sandbloms förband helt eller delvis haft att underhålla.

I en den 15 mars 1943 till befälhavaren för Stockholms försvarsområde överlämnad åtalsinstruktion anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för utredningen:

Instruktionen för förvaltningen av arméns motormateriel innehölle föreskrifter, att kronan tillhörigt eller av kronan förhyrt motorfordon finge användas endast för tjänstebruk, att motorfordon icke skulle tagas i bruk i större utsträckning än som tjänstens krav betingade och att materielen skulle handhavas så, att icke onödig förslitning eller skadegörelse uppstode på densamma.

Av utredningen i förevarande ärende framginge, att Sandblom för att hämta sin familj från R:s järnvägsstation till T. samt, efter hans egna uppgifter att döma, möjligen även för återresan till R. använt kronans bil. Avståndet mellan de nämnda platserna uppginge enligt Sveriges Kommunikationer till 108 kilometer. Under färden passerades H. järnvägsstation, som låge 52 kilometer från R. Den sammanlagda körsträckan för fyra färder mellan T. och R. överstege således 400 kilometer. Sandblom syntes vilja göra gällande att dessa bilfärder åtminstone delvis skulle vara tjänsteresor. Tillräckliga skäl att antaga att dessa resor betingats av tjänstens krav torde icke föreligga, utan resorna finge betraktas såsom företagna i Sandbloms personliga intresse. Beträffande vägsträckan R.—H. torde Sandblom överhuvud ha saknat inspektionsskyldighet. Vad Sandblom anfört rörande det honom meddelade tillståndet att vid tjänsteresor medföra vissa civilpersoner torde, då tillståndet givits i den isolerade ortsbefolkningens intresse, icke förtjäna avseende i fråga om de resor å vilka Sandbloms familj medföljt. Därtill komme att vägsträckan R.—H.—T.—F-n—F-s dagligen trafikerades av postverkets bussar, varför anledning saknats att på denna sträcka underlätta den normala personbefordringen.

Genom sina nu berörda bilresor syntes Sandblom ha gjort sig skyldig till tjänstefel av beskaffenhet att böra beivras.

I ärendet hade upplysts att Sandbloms familj i övrigt företagit åtminstone två resor i kronans bil. Närmare upplysningar om dessa resor saknades. Det vore därför icke möjligt att nu avgöra, huruvida Sandblom i denna del

låtit någon förseelse komma sig till last. Sandblom borde närmare höras angående dessa resor.

På grund av vad sålunda anförts finge militieombudsmannen uppdraga åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol ställa Sandblom under tilltal för vad som låge honom till last. Ansvar borde yrkas efter lag och sakens beskaffenhet. Kronan borde beredas tillfälle att mot Sandblom föra ersättningstalan.

* *
*

Målet hänsköts till regementskrigsrätten vid Svea ingenjörkår. Vid krigsrätten erkände Sandblom att hans hustru och barn medföljt kronans bil dels vid ankomsten till R. för färd till T. och dels vid avresan tre veckor senare från sistnämnda ort till R. Vidare hade Sandbloms hustru medföljt bilen vid ytterligare två tillfällen. Samtliga resor hade företagits i tjänsten, vanligen för inspektion av vägarna. Vederbörande krigsfiskal yrkade ansvar å Sandblom för oförstånd i tjänsten jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten ävensom förpliktande för honom att till kronan utgiva skadestånd med 27 kronor utgörande kostnader för den vid bilresorna förbrukade gengaskolen.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 31 maj 1943 och yttrade därvid:

Av utredningen i målet måste anses framgå, att Sandblom under tjänstgöring vid kåren såsom chef för ett vägkompani i fält under maj 1942 gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten genom att på sätt mot honom gjorts gällande vid fyra särskilda tillfällen låta sin familj medfölja i kronans bil.

Regementskrigsrätten prövade förty rättvist döma Sandblom jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd i tjänsten att hållas i arrest utan bevakning fyra dagar.

Sandblom förpliktades att till kronan utgiva ersättning för förbrukad gengaskol med tjugusju kronor.

Utslaget har vunnit laga kraft.

25. Missbruk av tjänstebil m. m.

I en till militieombudsmansexpeditionen den 27 april 1943 inkommen skrift anmälde värnpliktige nr 29-77-29 Anton Karlström vissa missförhållanden vid det förband vid vilket Karlström tjänstgjort och över vilket kaptenen i Kronobergs regementes reserv Torkel Hyltén-Cavallius fört befälet. Karlström anförde — jämte det han anhöll att utfå honom tillkommande avlöning — bland annat:

Fru Margareta Siebke hade ätit kronans mat i officersmässen tillsammans med Hyltén-Cavallius och de övriga officerare, som där haft kronportion. Hon hade låtit manskapet passa upp sig, besökt manskapsköket, varifrån officerarna erhöllo sina portioner, och begärt extra mat och påfyllning. Vidare hade hon åkt i kronans bil.

Sedan militärbefälhavaren för VII. militärområdet på begäran av militieombudsmannen föranstaltat om utredning med anledning av skriften, hänsköt militärbefälhavaren efter samråd med tjänstförrättande militieombudsmannen målet till krigsrätt. Målet förekom till handläggning vid regementskrigsrätten vid Gotlands infanteriregemente den 28 juli och den 4 augusti 1943. Vid sistnämnda rättegångstillfälle förklarades målet vilande för att militieombudsmannen skulle erhålla tillfälle att taga del av vad som förekommit i målet.

Av utredningen i målet framgick följande:

I yttrande till militärbefälhavaren med anledning av en skrift från Karlström uppgav försvarsområdesbefälhavaren: Fru Siebke hade på mångahanda sätt förstått att bereda trevnad för befäl och manskap vid förbandet. Hennes verksamhet där hade varit uteslutande till gagn. Kronan hade icke på något sätt, sålunda icke heller ekonomiskt, blivit lidande av att hon vistats vid förbandet. Trots detta hade försvarsområdesbefälhavaren ansett sig nödsakad att utfärda förbud mot att hon regelbundet intoge sina måltider i befälsmässen.

Kommissarien vid förbandet Stig Werkelin, vilken hade att beställa all proviant till förbandet, förklarade i intyg att portion icke beställts för annan än som därtill varit berättigad och således icke för fru Siebke. Såsom handelsbiträde i Fårö handelsförening kunde Werkelin intyga att Hyltén-Cavallius och fru Siebke i stor utsträckning inköpt matvaror där.

Sergeanten K. A. Tofftén uppgav i intyg att fru Siebke i stället för att hon, som det gjorts gällande, skulle ha förorsakat extra besvär tvärtom genom sitt arbete minskat detta arbete för manskapet och att hon icke i köket begärt extra mat och påfyllning.

Sistnämnda förhållande bestyrktes även genom intyg av Astrid Johansson och Ebba Sandelin, vilka vid ifrågavarande tid tjänstgjort i manskapsköket.

I fråga om påståendet att fru Siebke använt kronans bilar anförde Hyltén-Cavallius i skrivelse till försvarsområdesbefälhavaren följande:

Han erkände att fru Siebke några gånger fått medfölja livsmedelsbilen, då denna avgått till Fårösund för proviantering. Detta hade skett, då hon skulle göra uppköp till mässen. Härigenom hade hon direkt underlättat chaufförens arbete, då i annat fall chauffören på den begränsade tiden mellan färjorna skolat ordna denna sak. Vid övriga resor, när hon skolat till Fårösund, hade i allmänhet hyrbilar använts. Några gånger hade hon medföljt kronans personbil till Fårösund, då han själv i tjänsteärende färdats i samma vagn. I samtliga dessa fall hade hon sökt få hyrbil, men de båda personbilar som funnes på Fårön hade därvid varit upptagna. Flertalet av dessa resor hade även avsett anskaffning till kompaniet. Ingen gång hade

kronans bilar gått extra turer för privata ändamål. Hyltén-Cavallius erkände sålunda att han härutinnan ej exakt följt givna föreskrifter, vilket emellertid berodde på de särskilda förhållanden, som vore för handen på ön.

Vid skrivelsen funnos fogade *dels* intyg av trafikchaufförerna Axel Olofsson och K. Söderdahl, vari de intygade att de ofta blivit anmodade att köra Hyltén-Cavallius och fru Siebke men att det ibland inträffat att de vid dylika körningar varit förhindrade att utföra sådana, *och dels* intyg av motorunderofficeren Henning Nilsson att fru Siebke några gånger fått följa med kronans bil till Fårösund, då den i alla fall skulle gå, men att Hyltén-Cavallius aldrig uttagit någon körning annat än för tjänstens skull.

Vid krigsrätten vidhöll Hyltén-Cavallius vad han anfört i skrivelsen till försvarsområdesbefälhavaren.

I en den 30 augusti 1943 dagtecknad instruktion för åtal mot Hyltén-Cavallius anförde militieombudsmannen bland annat följande:

Karlströms påstående att Hyltén-Cavallius låtit fru Siebke äta kronans mat i officersmässen tillsammans med dem som där hade kronportion hade av utredningen i målet i huvudsak bestyrkts. Det syntes dock ha tillgått så att någon särskild kronportion icke rekvirerats för fru Siebkes räkning utan att hon ätit av de för de övriga rekvirerade kronportionerna. Visserligen hade fru Siebke själv till officersmässen anskaffat matvaror, varigenom kosten utdrygats och gjorts mera omväxlande, varjämte hon biträtt vid matlagning och servering, men Hyltén-Cavallius' åtgärd att låta henne deltaga i måltiderna måste icke förty anses oriktig. Med hänsyn till omständigheterna och då missförhållandet genom försvarsområdesbefälhavarens ingripande på ett ganska tidigt stadium upphört, läte militieombudsmannen dock i denna del bero vid en erinran till Hyltén-Cavallius om att hans förfaringssätt icke varit riktigt.

Vad anginge Karlströms uppgift att fru Siebke åkt i kronans bil så hade Hyltén-Cavallius vidgått att hon några gånger fått medfölja livsmedelsbilen, då denna avgått till Fårösund för proviantering, varvid hon gjort uppköp till mässen. Vidare hade hon enligt vad Hyltén-Cavallius uppgivit några gånger medföljt kronans personbil till Fårösund, då Hyltén-Cavallius i tjänsteärende skolat fara dit. I dessa fall hade Hyltén-Cavallius dock först sökt få hyrbil, men dessa hade då varit upptagna. Även flertalet av dessa resor hade av fru Siebke företagits för uppköp till kompaniet.

Instruktionen för förvaltningen av arméns motormateriel innehölle föreskrift att kronan tillhörigt eller av kronan förhyrt motorfordon endast finge användas för tjänstebruk. Denna bestämmelse innebure bland annat att civil person icke finge medfölja ens då fordonet användes i tjänsten och färden genom civilpersonens medföljande icke förlängdes. Genom att Hyltén-Cavallius sålunda handlat i strid med nämnda bestämmelse hade han gjort sig skyldig till tjänstefel av beskaffenhet att böra beivras.

Militieombudsmannen uppdroge åt åklagaren att vid krigsrätten yrka ansvar å Hyltén-Cavallius för vad sålunda låge honom till last. Ansvar borde yrkas efter lag och sakens beskaffenhet.

Vad Karlström i övrigt anfört i anmälningsskriften föranledde, sedan Karlström tillerkänts av honom begärd avlöning, icke någon militieombudsmannens vidare åtgärd.

Sedan målet återupptagits vid krigsrätten yrkade vederbörande krigsfiskal ansvar å Hyltén-Cavallius jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för tjänsteförsummelse bestående uti att denne tillåtit fru Siebke att medfölja kronans motorfordon.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 15 september 1943 och yttrade därvid:

Enär Hyltén-Cavallius erkänt att han vid några tillfällen under tiden från april 1942 till februari 1943 låtit obehörig person medfölja krigsmaktens motorfordon, prövade krigsrätten rättvist döma Hyltén-Cavallius jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för tjänsteförsummelse att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning fyra dagar.

Utslaget har vunnit laga kraft.

26. Åtal för förseelse mot lagen om straff för vissa brott vid förande av motorfordon m. m.

I en den 14 augusti 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 248-53-37 Berglind jämte 153 andra värnpliktiga bland annat:

På kvällen lördagen den 27 juni (rätteligen den 13 juni) 1942 hade kaptenen D. Wollin, som varit iklädd uniform, uppträtt på ett synnerligen olämpligt sätt och varit synbart spritpåverkad. Till fyra man hade Wollin på stående fot utdelat arrestbestraffningar. Samtidigt hade Wollin lovat en stamanställd vicekorpral att han skulle förstöra dennes militära och civila bana för all framtid. Samma natt hade Wollin av polisen anhållits för rattfylleri. Vid detta tillfälle hade Wollin framfört en bensindriven vagn, inmönstrad av kronan.

Sedan militieombudsmannen anhållit att chefen för Västmanlands flygflottilj ville inkomma med utredning, inkom flottiljchefen med yttrande av Wollin jämte eget yttrande.

Wollin anförde:

Wollin hade varit chef för en flygbasdivision. Den 27 juni 1942 hade 3. divisionen av en depåflygflottilj anlänt till en stad, nedan benämnd staden, där den skulle förläggas och utspisas genom basdivisionens försorg. Förläggningsutrymmena för 3. divisionens personal hade på kvällen ännu icke varit färdigbyggda, vilket det tillkommit basdivisionen att verkställa. Wollin hade under eftermiddagen och kvällen vistats vid 3. divisionens förläggning samt vid det flygfält dit divisionen förlagts till omkring klockan 21·30, då

Wollin begivit sig till staden för att välkomna 3. divisionens officerare, vilka Wollin funnit i hotell Örnens restaurant. Tillsammans med dessa officerare hade Wollin ätit samt inmundigat 5 centiliter brännvin och 2 glas punsch mellan klockan 22 och 23·30. Därefter hade Wollin avlägsnat sig tillsammans med 3. divisionens dagofficer, fänriken B. V. S. Glane. De hade promenerat under samspråk till omkring klockan 0·20. De hade sedan begivit sig till basdivisionens förläggning, då Glane därifrån skulle åka ut för inspektionen av 3. divisionens förläggning. Wollin hade på intet sätt känt sig berörd av spriten. Vid framkomsten till förläggningen hade hörts ett förfärligt oväsen från logementen 1 och 2. Då Wollin strax dessförinnan för Glane omtalat den goda disciplinen och ordningen vid Wollins division, hade Wollin blivit desto mera uppretad över oväsendet. Wollin hade då sprungit in i korridoren och mötts av skrik och oväsen från de nämnda logementen. Wollin hade gått in på logement 2, där flera värnpliktiga sprungit omkring fullt påklädda, samtidigt som logementschefen, vicekorpralen nr 311 Ove Ekdahl, icke fäst något avseende vid Wollins närvaro eller ingripit för att återställa ordningen inom logementet. Ekdahl hade ej heller verkställt avlämning, vilket varit hans skyldighet. Klockan hade då varit 1, d. v. s. tidpunkten för den allmänna permissionens utgång hade varit inne. Wollin hade tagit Ekdahl med sig ut i korridoren och för honom framhållit det ansvarslösa i hans befälsföring samt yttrat, att hans uppträdande och det sätt på vilket han förde befäl kunde medföra ett grusande av såväl hans militära som civila framtid. Vid tiden för denna tillrättavisning skulle korridoren ha varit tom från folk, eftersom permissionstiden utgått. Fyra värnpliktiga, vilka gjort sig skyldiga till för sen ankomst, hade emellertid nu kommit in. Senare hade inkommit ytterligare 2—3 värnpliktiga. Dessa händelser hade försämrat Wollins humör. Sedan Wollin efterhört orsaken till den för sena ankomsten hade Wollin antytt, att arreststraff kunde bli följden. De felande hade den 29 juni 1942 tilldelats varning. Sedan Wollin tillsett att lugnet på förläggningen återställts, hade Wollin gått ned på gården, där Glane fortfarande väntade. Därefter hade Wollin visiterat vakten. Efter detta hade Wollin tillsammans med Glane måst visitera och se efter, hur 3. divisionens personal ordnat sin förläggning samt om de under byggnad varande förläggningsbarackerna färdigställts enligt Wollins order. Sedan denna inspektion verkställts, hade Wollin åter kört mot förläggningen i staden för att återställa bilen. Wollin hade då hejdats av två poliskonstaplar, vilka han på anmodan följt med till polisstationen. Vid denna tidpunkt, klockan 3, hade Wollin varit ganska trött, i synnerhet som hans tjänst sällan medgivit sängläge tidigare än klockan 1, men ofta haft till följd att han måst vara uppe längre. Efter förhör och tagning av blodprov, vilket Wollin begärt, hade Wollin lämnat polisstationen klockan 5.

Av polisen verkställdes undersökning i anledning av den bilfärd Wollin företagit.

Av polisen hördes bland andra poliskonstapeln Carl Larsson, som hejdat Wollin under bilfärden klockan 3, samt poliskonstapeln Gösta Revling, som iakttagit Wollin sedan han inkommit å polisstationen.

Larsson uppgav:

Sedan Larsson tagit plats bredvid Wollin i förarsätet hade Wollin på tillsägelse kört till polisstationen. Färden hade gått utan anmärkning. Larssons iakttagelser vore att Wollin vid tillfället varit påverkad av starka drycker. Detta hade Larsson förstått på Wollins sluddriga tal och glansiga ögon. Larsson hade även känt stark spritlukt från honom. Med stöd av dessa iakttagelser ansåge Larsson, att det icke varit lämpligt att Wollin framfört bil vid tillfället. Larsson kunde emellertid icke påstå, att Wollin varit helt olämplig såsom förare av bil.

Revling uppgav, att han av Wollins något sluddriga tal kunnat förstå att denne var påverkad av starka drycker, men att det icke funnits något att anmärka på Wollins hållning eller gång i övrigt.

Vid polisförhör hördes även Glane och ett antal värnpliktiga tillhörande ifrågavarande förband.

Läkarundersökning för påvisande av alkoholpåverkan påbörjades klockan 3·45 den 14 juni 1942. Undersökningen visade inga särskilda symptom på alkoholpåverkan. Läkaren förklarade att Wollin gjorde intryck av att vara en aning påverkad av starka drycker men icke vore så påverkad, att det kunde antagas att han icke på betryggande sätt kunnat föra motorfordon. I undersökningsprotokollet antecknades att Wollins vikt vore 64 kilogram.

Blodprov togs klockan 4. Såsom medelvärde av tre analyser erhölls vid undersökning av alkoholkoncentrationen ett reduktionsvärde motsvarande 0·83 promille alkohol. Enligt analysbeviset hade alkoholkoncentrationen i blodet vid provtagningstillfället den 14 juni 1942 klockan 4 icke överstigit 1·5 promille och icke med säkerhet uppgått till eller överstigit 0·8 promille, då hänsyn toges till de gränser som betingades av tredubbla medelfelet eller 0·15 promille.

Samtidigt med att handlingarna översändes till försvarsstaben meddelade stadsfiskalen, att någon åtgärd från åklagarmyndighetens sida icke komme att vidtagas mot Wollin.

I sitt yttrande till militieombudsmannen förklarade flottiljchefen, att han efter att ha tagit del av polisrapporterna samt protokollet över blodprovsundersökningen icke funnit anledning till disciplinär åtgärd mot Wollin; intet syntes ha framkommit som vore av sådan art att rättslig undersökning eller åtal mot Wollin erfordrades.

I en den 3 april 1943 till chefen för Västmanlands flygflottilj översänd instruktion för åtal mot kaptenen Wollin anförde tjänstförrättande militieombudsmannen, efter en redogörelse för utredningen:

Av utredningen i ärendet framginge, att Wollin förtärt rusdrycker på kvällen den 13 juni 1942, vilken förtäring avslutats omkring klockan 23·30. Vid 1-tiden på natten hade Wollin därefter verkställt visitation vid förbandets förläggning. Vid polisförhör hade ett flertal personer som tillhörde förbandets manskap uppgivit att Wollin vid visitationen uppträtt obalanserat och före-

fallit att vara påverkad av starka drycker. Vad som därutinnan framkommit syntes dock icke vara av beskaffenhet att böra föranleda vidare åtgärd mot Wollin.

Efter den nämnda visitationen hade Wollin företagit en bilfärd till en annan förläggning, enligt egen uppgift för att där företaga inspektion, samt därvid själv fört bilen. Bilfärden hade börjat senast klockan 2 på natten och troligen någon stund tidigare. Under återfärden hade Wollin på grund av en anmälan från förläggningen vid 3-tiden blivit hejdad av polis. Även då hade han företett vissa symptom på spritpåverkan. Tillräckliga skäl till antagande, att Wollin vid förandet av bilen varit så påverkad av starka drycker, att han icke kunnat på ett betryggande sätt föra bilen, förelåge enligt militieombudsmannens uppfattning icke.

Blodprov som tagits klockan 4 hade visat en alkoholkoncentration av 0·83 promille. Vid bestämmandet av den verkliga alkoholhalten i blodet vid provtagningstillfället hade man att räkna med en viss felmarginal. Efter avdrag av tredubbla medelfelet eller 0·15 promille, erhölle man ett värde av 0·68 promille. Detta tal torde utmärka det lägsta värde vartill alkoholhalten kunde ha uppgått klockan 4. Det avgörande vid ärendets bedömande vore emellertid alkoholhalten vid bilfärdens början 2 timmar tidigare. Då spritförtäringen avslutats klockan omkring 23·30 hade tydligen alkoholhalten redan före klockan 2 passerat sitt högsta värde och under tiden mellan klockan 2 och klockan 4 varit på stadigt nedgående. Sannolikaste värdet på alkoholhaltens nedgående vore 0·15 promille i timmen, och det lägsta värde man här hade att räkna med vore 0·08 promille i timmen (se härom SOU 1940: 17 s. 69 o. 85). Även vid den försiktigaste beräkning hade man således att utgå från att alkoholhalten vid bilfärdens början uppgått till 0·84 promille (0·68 + 2 × 0·08). Det sannolikaste värdet på alkoholhalten vid denna tidpunkt torde vara 1·13 promille (0·83 + 2 × 0·15). Det måste således anses styrkt att Wollin vid tillfället gjort sig skyldig till förseelse varom förmäldes i 1 § 2 mom. lagen den 7 juni 1934 om straff för vissa brott vid förande av motorfordon. Genom att efter den ifrågavarande spritförtäringen framföra bil i tjänsten hade Wollin jämväl gjort sig förfallen till ansvar för tjänstefel. Enligt militieombudsmannens uppfattning ankomme det på krigsrätt att bedöma den sålunda föreliggande brottsligheten (se härom militieombudsmannens ämb.ber. 1943: 143 samt NJA 1942: 427).

På grund härav finge militieombudsmannen uppdraga åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol väcka talan mot Wollin och därvid yrka ansvar enligt lag och sakens beskaffenhet.

* *
*

Sedan handlingarna överlämnats till chefen för Västmanlands flygflottilj, hänsköts målet av denne till regementskrigsrätten vid flottiljen. Vid målets handläggning uppgav Wollin att han år 1938 dömts till fängelsestraff för

rattfylleri och att han i samband därmed fått körkortet indraget, varefter han icke varit innehavare av körkort. Med anledning av denna uppgift yrkade krigsfiskalen ansvar å Wollin jämlikt 18 och 30 §§ motorfordonsförordningen. Vidare yrkade krigsfiskalen i enlighet med åtalsinstruktionen ansvar å Wollin jämlikt 1 § 2 mom. lagen den 7 juni 1934 om straff för vissa brott vid förande av motorfordon och 130 § strafflagen för krigsmakten för det Wollin vid ifrågavarande tillfälle framfört bil och därvid haft en alkoholkoncentration i blodet överstigande 0·8 promille. Wollin gjorde gällande gentemot sistnämnda ansvarsyrkande att han ifrågavarande dag förtärt syrup creosot aetylmorphin, vilket kunnat inverka på blodprovet. Sedan krigsrätten med anledning av denna uppgift beslutit inhämta yttrande från Statens rättskemiska laboratorium, avgav föreståndaren för nämnda laboratorium, professorn E. Wolff ett den 2 juli 1943 dagtecknat utlåtande, vari han förklarade att det icke med full visshet vore styrkt att alkoholkoncentrationen i Wollins blod vid ifrågavarande tillfälle uppgått till eller överstigit 0·8 promille.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 9 juli 1943 och utlät sig därvid:

Väl vore i målet utrett, att Wollin mellan klockan 22 och 23·30 den 13 juni 1942 förtärt spritdrycker i sådan mängd, att alkoholkoncentrationen i hans blod klockan 4 påföljande morgon uppgått till 0·68 promille, men enär varken av dessa omständigheter eller av vad i övrigt i målet förekommit kunde anses tillförlitligen styrkt, att alkoholkoncentrationen i Wollins blod vid tiden för åtalade bilförandet eller mellan klockan 2 och 3 sistnämnda morgon, uppgått till eller överstigit 0·8 promille, prövade regementskrigsrätten rättvist ogilla yrkandet om ansvar å Wollin jämlikt lagen den 7 juni 1934 om straff för vissa brott vid förande av motorfordon.

Enär emellertid i målet vore utrett att Wollin under tjänstgöring som kapten i flygvapnets reserv fört bil mellan klockan 2 och 3 den 14 juni 1942 i staden och angränsande trakt utan att vara innehavare av sådant körkort, som omförmäldes i 18 § 1 mom. första stycket Kungl. motorfordonsförordningen den 23 oktober 1936, samt Wollin ej visat, att han det oaktat varit behörig att föra bilen, prövade regementskrigsrätten rättvist döma Wollin *dels* jämlikt 18 § 1 mom. och 30 § första stycket motorfordonsförordningen för förande av bil utan att vara därtill berättigad genom innehav av körkort att utgiva tolv dagsböter, varje dagsbot med hänsyn till brottets ringhet bestämd till femton kronor, *dels ock* jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd i tjänsten att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning tre dagar.

Regementskrigsrättens utslag vann laga kraft.

27. Misshandel mot underlydande m. m.

I en den 14 september 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 3199-45-41 L. J. O. Söderling:

Under sin tjänstgöring vid avståndsmätarskolan vid Stockholms luftvärnsregemente hade Söderling blivit utsatt för övervåld och psykisk misshandel. Vid en orienteringslöpning den 11 september 1942 hade Söderling blivit tvungen att utgå på grund av felorientering. Trots att Söderling icke kommit sist hade han vid hemkomsten, utan att först få äta middag, fått springa en terrängbana på omkring 3 kilometer svår terräng. Vid återkomsten hade sergeanten J. Crafoord tvingat Söderling att springa ytterligare ett varv. Då Söderling protesterat mot denna behandling, hade han fått välja mellan att springa ytterligare ett varv eller att följa med in i furirernas barack. Vad som där väntat Söderling vore ej svårt att tänka sig. Söderling hade givetvis vägrat och hade då av Crafoord och furiren Beckeman släpats mot furirsbaracken. Sedan hade Söderling jagats i skogen av dessa båda, vilka slagit efter honom med en käpp. Därpå hade Söderling kallats in i furirsbaracken för att hämta sitt gevär, som Beckeman omhändertagit. Crafoord hade tillsagt furirerna att avlägsna sig, varefter han givit Söderling två slag i ansiktet. Även Söderlings kamrater, som varit vittne till större delen av uppträdet, hade uppmanats att avlägsna sig, naturligtvis därför att det kunnat vara obehagligt med vittnen. Det funnes emellertid ett tiotal vittnen som kunde intyga sanningen av Söderlings berättelse.

Av den utredning som verkställdes framgick följande.

I en rapport mot Söderling till vederbörande batterichef den 11 september 1942 anförde Crafoord:

Den 11 september 1942 hade Söderling deltagit i en orienteringslöpning i trakten av Segeltorp. Utan att ha passerat alla kontrollerna hade Söderling inkommit till målet klockan 16·45·30 bland de sista och hade då kommit sakta gående och fullkomligt oberörd, varför han klockan 16·53 fått order att springa en snittslad terrängbana på en maximitid av 18 minuter. En furir vid namn Gustafsson hade utsänts som kontrollant. Gustafsson hade gått i fatt och passerat Söderling. Efter att ha gått omkring halva banan hade Gustafsson stannat. Han hade väntat en halvtimme, men då Söderling ej kommit hade han gått samma väg tillbaka för att se vart Söderling tagit vägen men ej kunnat finna denne på banan. Klockan 18·10 hade Söderling anlänt till målet efter att ha varit på banan i 1 timme 17 minuter. Banans längd vore 2 800 meter. Söderling hade nu fått order att *springa* banan ett varv till; härtill hade Beckeman och Gustafsson varit vittnen. Detta hade Söderling vägrat att göra. Han hade då fått order att gå in i furirsrummet. Ej heller detta hade Söderling gjort. Crafoord och Beckeman hade då tagit Söderling i var sin arm för att föra honom in i furirsrummet. Söderling hade då uppmanat sina kamrater i en närliggande barack att hjälpa sig med orden: »Kom och hjälp mig, grabbar», varjämte han gjort våldsamt motstånd,

varför han släppts. Söderling hade nu uppmanats att taga sitt förnuft till fånga men hade trots detta vägrat att efterfölja förut givna order. För att understryka farligheten av att vägra att lyda order hade två man ur vakten uppställts bakom Söderling, som nu fått tre alternativ att välja mellan, nämligen att springa banan, att gå in i furirsrummet eller att bli omhändertagen av vakten. Genom att under långsamma rörelser göra sig beredd att springa hade Söderling valt det första alternativet. Två minuter efter det att Söderling givit sig i väg hade Crafoord och Beckeman sprungit efter för att kontrollera att Söderling sprunge banan. Söderling hade sprungit direkt till kaféet Östklippan, som låge 500 meter från förläggningen för att, som han där sagt till sergeanten Bjerke, ringa. Bjerke hade sagt till honom att ge sig iväg och springa banan. Crafoord och Beckeman hade sett Söderling snedda banan, och då de inte sett honom vid banans vändpunkt hade de förstått, att han icke sprungit banan. Söderling hade nu fått order att springa banan. Då han hört att Crafoord och Beckeman skulle följa med hade Söderling vägrat att springa och hade gått upp på landsvägen och gått längs denna. Söderling hade blivit tillsagd att stanna, men detta hade han icke gjort utan fortsatt till en kiosk, där han gått in, låst dörren och ringt till en kamrat Söderling hade därefter kommit ut och följt med Crafoord och Beckeman längs vägen till förläggningen. Söderlings uppträdande under den föregående utbildningen hade upprepade gånger varit indisciplinärt.

Söderling hördes dels den 15 september 1942 i anledning av denna Crafoords rapport och dels den 17 september i anledning av remiss från militieombudsmannen.

Angående orienteringslöpningen berättade Söderling vid det första förhöret, att han startat näst sist, att han under första delen av banan haft sällskap med ett par andra värnpliktiga vilka senare sprungit ifrån honom, att han ej kunnat finna samtliga kontroller (3) utan endast 1 samt att han ansåge sig ha fullföljt tävlingen. Vid det senare förhöret berättade Söderling i denna del, att han under orienteringslöpningen avbrutit denna och begivit sig till ett kafé, beläget omkring 1 kilometer från förläggningen, att han vistats på kaféet omkring 10 minuter samt att han därefter begivit sig till förläggningen.

I fråga om den andra löpningen uppgav Söderling vid första förhöret, att han fått order att springa en bana om 2 800 meter, att han börjat springa men efter att ha sprungit en bit känt sig trött och satt sig för att vila, att han möjligen inte sprungit hela banan enär snittslingen varit dålig samt att han kommit i mål efter cirka 1 timme. Vid det andra förhöret uppgav Söderling härom, att han av Crafoord fått order att springa den snittslade terrängbanan samt att han så småningom avbrutit löpningen därför att han haft för avsikt att vägra fullfölja löpningen.

I övrigt berättade Söderling vid förhören, i stort sett överensstämmande, följande:

Då Söderling för andra gången återkommit hade han beordrats att *springa* den snittslade banan ännu en gång. Han hade begärt att först få äta middag,

men detta hade förvägrats honom. Han hade då vägrat att lyda ordern. Han hade trott sig om att springa banan på 15 minuter om han velat göra detta, men han hade dels känt sig trött och dels ansett sig illa behandlad, varför han beslutat sig för att icke springa. Han hade blivit beordrad att gå in i furirsrummet, vilket han icke gjort. Crafoord hade tagit honom i armen för att föra honom till furirsbaracken. Crafoord hade låtit hämta två man ur vakten och därefter i deras närvaro beordrat Söderling att antingen springa banan eller gå in i furirsrummet. Om så ej skedde skulle Söderling bliva omhändertagen av vakten. Söderling hade då börjat springa banan men hade efter omkring 500 meter avbrutit löpningen och begivit sig till kaféet Östgyllen. Bjerke hade uppmanat honom att fortsätta hela banan. Han hade på nytt begivit sig ut på banan men tagit en kortare väg än den riktiga. Vid ett tillfälle hade han stannat och talat med en kamrat under en tid av omkring 10 minuter. Crafoord och Beckeman hade då kommit springande och sagt att de skulle följa honom runt banan. Han hade begärt att få springa själv. Därpå hade han sprungit från dem och begivit sig till en kiosk för att telefonera. Efter att ha ringt till en kamrat hade han följt med Crafoord och Beckeman till förläggningen. Därunder hade Beckeman tagit hand om hans gevär. Senare hade han anmodats att hämta geväret i furirsbaracken, vilket han också gjort. Därvid hade han av Crafoord tilldelats en knuff i magen och ett par örfilar.

Crafoord berättade vid förhöret den 17 september 1942 i huvudsaklig överensstämmelse med vad han upptagit i sin rapport, varjämte han tillade:

Då Söderling vägrat att inställa sig på furirsrummet hade Crafoord tagit honom i armen för att förmå honom därtill, enär det icke ansetts lämpligt att diskutera saken i de övriga värnpliktigas närvaro. Crafoord och Beckeman hade givit sig ut på banan för att se hur Söderling skulle fullfölja den sista terränglöpningen; därvid hade de icke jagat Söderling men givit honom order att springa banan. Crafoord erkände att han knuffat till Söderling och även givit denne ett par lätta slag, vilket han gjort i den upphetsning han känt efter uppträdet.

Beckeman vitsordade dessa Crafoords uppgifter.

Vid nytt förhör den 24 september 1942 erkände Crafoord att han tilldelat Söderling två örfilar. Söderling förklarade vid detta förhör att han medgåve att målet finge behandlas som disciplinmål.

I yttrande till militieombudsmannen anförde regementschefen:

Av utredningen framginge att Söderling gjort sig förfallen till ansvar jämlikt 76, 77 och 130 §§ strafflagen för krigsmakten ävensom att Crafoord blivit förvunnen att ha utövat sådan uppsåtlig misshandel å underordnad som i 90 § samma lag sägs. Vederbörande batterichef hade givit Söderling det vitsordet att han alltid uppträtt slött, likgiltigt och uppstudsigt i tjänsten. Enär det ålåge vederbörande befäl att söka åvägabringa rättelse i berörda hänseenden, torde man kunna utgå från att Söderlings generella klagomål avsåge befogade åtgärder, vilka betingats av hans odisciplinerade uppträdande. Utredningen rörande Söderlings åtgöranden i samband med orienterings-

löpningen gåve vid handen, att Söderling därvid icke varit föremål för olämplig behandling i vidare mån än genom våldet från Crafoords sida. Något skadeståndsanspråk mot Crafoord hade Söderling icke framställt utan medgivit att målet finge behandlas såsom disciplinmål. Det ville därför synas som om Söderling själv ansett saken icke vara av beskaffenhet att böra bliva föremål för rättsligt bedömande. Regementschefen finge därför hemställa, att målet måtte överlämnas till honom för disciplinärt avgörande.

Vid förhöret den 17 september 1942 uppgav Söderling att han vid avfattandet av skrivelsen till militieombudsmannen fått hjälp av vice konstapeln nr 32/3 Larsson. Denne togs i förhör och berättade därvid:

Han hade icke själv varit vittne till vad som tilldragit sig vid tillfället i fråga utan genom kamrater hört vad som skett. Han hade med en volontär beslutat att samla de värnpliktiga som hade för avsikt att skriva rapporten. Han hade hjälpt Söderling att avfatta skrivelsen. Han insåge nu att han begått ett misstag genom att ensidigt tro på Söderlings och hans kamraters uppgifter. Sedan han skrivit utkastet till skrivelsen hade han frågat de samlade värnpliktiga, om de kunde intyga att vad som skrivits vore med sanningen överensstämmande, vilket de bejakat. Vid uppläsning av skrivelsen kände han igen densamma utom vad beträffade felorienteringen. I övrigt ångrade han vad han gjort.

I en den 24 mars 1943 till chefen för Stockholms luftvärnsregemente översänd instruktion för åtal mot Crafoord anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit:

Utredningen visade att Söderling redan under den första löpningen avsiktligen sökt undandraga sig övningens riktiga utförande samt att han därefter vägrat att på rätt sätt genomföra de löpningar som Crafoord anbefallt.

Crafoord hade erkänt att han övat misshandel mot Söderling genom att tilldela honom två örfilar. Söderling hade dessutom talat om en knuff i magen. Även om Crafoord blivit retad över Söderlings förseelser hade Crafoord bort avhålla sig från att själv söka bestraffa denne.

Jämväl i övrigt kunde möjligen vissa anmärkningar riktas mot Crafoords eget uppträdande. Enligt Crafoords uppgifter hade han redan på ett ganska tidigt stadium av uppträdet försökt att med våld föra Söderling in å furirsrummet men avstått från försöket sedan Söderling satt sig till våldsamt motstånd och påkallat hjälp från kamraternas sida. Såsom motivering för sin åtgärd hade Crafoord åberopat, att det ansetts olämpligt att diskutera saken med Söderling i de övriga värnpliktigas närvaro. Söderling hade möjligen befarat att han å furirsrummet skulle bli utsatt för övervåld. Huruvida omständigheterna varit sådana, att han haft fog för sina farhågor, framginge ej av den föreliggande utredningen. Det syntes emellertid egendomligt att Crafoord sedermera som alternativ för Söderling uppställt utom att springa banan eller omhändertagas av vakten jämväl att gå in å furirsrummet. Det vore önskvärt att Crafoord närmare hördes och vidare utredning förebragtes

i denna del; åsyna vittnen torde även böra höras. I sin anmälan till militieombudsmannen hade Söderling påstått att Crafoord och Beckeman jagat honom i skogen och slagit efter honom med en käpp. Det syntes ovisst huruvida Söderling vidhölle dessa påståenden, som bestritts av Crafoord. Söderling borde höras därom och om påståendena vidhölles borde vidare undersökning verkställas. Slutligen hade Söderling påstått att han fått lämna från sig sitt gevär och blivit kallad till furirsrummet för att återfå det samt att såväl de därvarande furirerna som en del vittnen till större delen av uppträdet av Crafoord erhållit tillsägelse att avlägsna sig. Därest dessa uppgifter vore riktiga gåve de stöd åt uppfattningen, att Crafoord sökt tvinga Söderling till furirsrummet för att där kunna misshandla denne. En grundligare utredning i denna del vore påkallad, i synnerhet som Söderlings kamrater, vilka syntes ha varit betänkta på att rapportera det passerade, icke blivit hörda.

Redan den förseelse som Crafoord erkänt vore av beskaffenhet att böra beivras. Ehuru Söderling medgivit att målet finge behandlas i disciplinär ordning, ansåge militieombudsmannen sig böra påkalla prövning vid krigsrätt med hänsyn till sakens allvarliga natur och då ytterligare utredning krävdes för bedömande av Crafoords brottslighet.

På grund av vad sålunda anförts finge militieombudsmannen uppdraga åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol ställa Crafoord under tilltal, varvid ansvar borde yrkas efter lag och sakens beskaffenhet.

Vid det av majoren Bertil Magnusson hållna förhöret den 17 september 1942 rörande Crafoords förseelse hade förhörsledaren tagit reda på den person, vice konstapeln Larsson, som hjälpt Söderling vid avfattandet av skrivelsen till militieombudsmannen, och förhört denne jämväl rörande tillkomsten av skrivelsen. Larsson hade — tydligen på direkta frågor — förklarat att han nu insåge att han begått ett misstag genom att ensidigt tro på Söderlings och dennes kamraters utsagor samt att han ångrade vad han gjort. Enligt militieombudsmannens uppfattning hade det varit olämpligt att hålla ett förhör av denna natur. Förhöret hade varit ägnat att verka som en påtryckning mot manskapet att icke genom skrivelser till militieombudsmannen söka beivra förmenta förseelser från befälets sida.

* *
*

Målet hänsköts av regementschefen till regementskrigsrätten vid Stockholms luftvärnsregemente.

Vid krigsrätten vidhöll Söderling sina uppgifter att Beckeman fråntagit honom hans gevär och att därefter Crafoord sprungit efter honom och slagit efter honom med en käpp. Söderling framhöll att slagen »snuddat ansiktet» på honom. Såvitt han visste hade icke någon person varit närvarande, då Crafoord med käppen slagit efter Söderling.

Vittnesförhör hölls med bland andra Beckeman och Gustafsson, vilka därvid uppgåvo att Crafoord uppmanat Söderling att gå in i furirsrummet, eme-

dan han funnit det olämpligt att tillrättavisa Söderling inför truppen. Enligt vittnenas uppfattning hade Crafoord icke uppmanat Söderling härtill emedan han haft för avsikt att misshandla Söderling utan blott emedan han velat tala förstånd med denne. Beckeman tillade att Crafoord ute i skogen i ena handen burit en käpp, som utgjort »stommen till en papprulle» men att Crafoord, såvitt vittnet sett, icke sprungit efter Söderling och slagit denne med käppen.

Vederbörande krigsfiskal yrkade ansvar å *Söderling* för det denne den 11 september 1942 dels gjort sig skyldig till tjänsteförsummelse vid fullgörandet av anbefalld orienteringslöpning, dels ock därefter underlåtit att efterkomma Crafoords i tjänsten givna befallning med avseende å fullgörandet av en terränglöpning ävensom vägrat att efter förnyad anmaning av Crafoord fullgöra sådan löpning. Vidare yrkades ansvar å Söderling för det denne den 14 september 1942 gjort sig skyldig till tjänsteförsummelse vid avläggandet av marschprov för idrottsmärket. Å *Crafoord* yrkades ansvar dels för oförstånd i tjänsten, bestående däruti att han i stället för att påkalla rättslig reglering med avseende å Söderlings underlåtenhet att fullgöra anbefalld löpning genom ordern till Söderling att springa terränglöpningsbanan vidtagit åtgärder som hade karaktären av bestraffning, dels ock för våld å underordnad krigsman i och för dennes tjänst genom att tilldela Söderling två örfilar.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 18 juni 1943 och utlät sig därvid:

Enär genom vad i målet förekommit blivit utrett *att* Söderling dels den 11 september 1942 gjort sig skyldig till tjänsteförsummelse vid fullgörandet av en anbefalld orienteringslöpning i trakten av Segeltorp ävensom samma dag underlåtit att efterkomma av Crafoord i tjänsten given befallning med avseende å fullgörandet av en terränglöpning samt vägrat att efter förnyad anmaning av Crafoord fullgöra sådan löpning, dels ock den 14 september 1942 gjort sig skyldig till tjänsteförsummelse vid avläggandet av marschprov för idrottsmärket, *samt att* Crafoord berörda den 11 september gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten genom att, sedan Söderling underlåtit att i vederbörlig ordning fullgöra orienteringslöpningen, anbefalla Söderling att springa en terränglöpningsbana ävensom samma dag misshandlat Söderling genom att tilldela denne två örfilar; alltså prövade regementskrigsrätten rättvist döma *Söderling* jämlikt 76, 77 och 130 §§ strafflagen för krigsmakten för vägran att åtlyda förmans i tjänsten givna befallning och underlåtenhet att åtlyda sådan befallning ävensom upprepad tjänsteförsummelse att undergå vaktarrest femton dagar samt *Crafoord* jämlikt 90 och 130 §§ nämnda lag för våld å underordnad krigsman i och för dennes tjänst och oförstånd i tjänsten att undergå vaktarrest tio dagar.

Regementskrigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

28. Våld mot underlydande m. m.

I en den 26 maj 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 861-45-41 Nils Gustav Karlsson bland annat följande:

Han tjänstgjorde såsom kommissarie vid en pluton, för vilken dåvarande fänriken, numera löjtnanten i ingenjörtruppernas reserv Nils Hellström vore chef. Alltsedan Hellström tagit befälet över plutonen, hade Karlsson varit utsatt för »skäll» och okvädinsord, såsom buse, hökardräng, geléklump, djävla idiot och torgkäring. Den 20 maj 1943 hade Hellström under exercispasset klagat på Karlssons gevärsföring, varvid han kommit fram till Karlsson och tilldelat denne ett kraftigt knytnävsslag i bröstet med påföljd, att Karlsson tagit överbalansen och ramlat bakåt. Då hade Hellström skrikit: »Stå still under givakt!» Detta hade varit rätt svårt, när Karlsson blivit angripen med knytnävsslag. Ingen anledning hade funnits att klaga på Karlssons gevärsföring eller på något annat, vilket Karlssons samtliga kamrater inom plutonen kunde intyga. Efter nämnda intermezzo hade Karlsson yttrat: »Slåss inte!» Härtill hade Hellström svarat: »Det är väl inte farligt att ta' i er heller!» Karlsson hade icke genmält något. Sedan hade Karlsson blivit framkallad till Hellström och under femton minuter utsatts för »skällning» och diverse okvädinsord. Hellström hade föreslagit Karlsson att rapportera saken till militieombudsmannen men tillagt, att Karlsson för säkerhets skull först borde skaffa sig vittnen. Detta hade Hellström yttrat i en mycket hånfull ton. Karlsson vore ej ensam om att ha blivit förföljd. Såsom vittnen till det inträffade kunde han åberopa plutonens hela personal.

Värnpliktige nr 666-45-41 Nils Göran Johansson anförde i en den 26 maj 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift bland annat följande:

Klockan 10 den 20 maj 1943, då han varit sjukskriven i grupp I på grund av sensträckning i vänstra armen, hade han av kompaniadjutanten kommenderats att hjälpa till med städning av officersmässen. Hellström, som befunnit sig på sitt rum, hade hört Johansson komma och kallat på denne. Inkommen i Hellströms rum hade Johansson icke kunnat intaga enskild ställning på grund av att han haft armen i band. Hellström hade då rutit: »Stå i enskild ställning torgkäring!» Johansson hade svarat: »Skall också jag bli kallad torgkäring i dag?» Hellström hade nu rusat upp och slagit Johansson med knutna händer i ansiktet och på kroppen. Under angreppet hade Johansson känt det sticka till vid vänstra skulderbladet, och då han senare kommit in på logementet hade han iakttagit, att linnerocken och undertröjan fått en reva samt att ett blödande sår uppstått vid skulderbladet. Efter en stund hade Hellström kommit till Johansson och bett om ursäkt för det inträffade, vartill Johansson svarat, att han ej godtoge en sådan. En halvtimma därefter hade Johansson träffat Hellström på kompaniets uppställningsplats och då anhållit om ett enskilt samtal, vilket beviljats. Härunder hade han frågat Hellström, om denne haft något i handen, när han slagit honom, eftersom

det gått hål på kläderna och ett sår uppstått. Hellström hade svarat nekande härtill och påstått, att Johansson antagligen fallit mot en vägg, varigenom skadan uppkommit. Johansson hade nämnt, att en händelse av ifrågavarande slag ginge att anmäla till militieombudsmannen. Hellström hade svarat, att om så skedde, så skulle han alltid förfölja och städse hålla ögonen på Johansson. Till detta samtal, som ju varit enskilt, hade Johansson tyvärr icke något vittne. Som vittne till uppträdet i officersmässen åberopade han värnpliktige nr 290-41-41 Larsson, vilken vid tillfället tjänstgjort som officerskock.

Sedan skrifterna översänts till vederbörande bataljonschef för utredning, inkom denne med yttrande av Hellström ävensom med protokoll över förhör med Johansson och några andra värnpliktiga.

I sitt yttrande anförde Hellström i huvudsak följande:

När han omkring den 20 januari 1943 tagit befäl över plutonen i samband med att kompaniet organiserats som fältförband, hade han av den avgående kompanichefen, kaptenen Schreiter fått upplysning om att plutonen visat sig vara mycket svårhanterlig och att flera värnpliktiga vid upprepade tillfällen uppträtt olämpligt och därför ådragit sig bestraffningar. Sedan förbandet avgått från depån vid Ing 1, hade följt en månads tillämpningsövningar av mycket påfrestande natur, vilket avsevärt bidragit till att försämra hållningen och det militära uppträdandet hos de värnpliktiga vid förbandet. Efter tillämpningsövningarna hade för förbandet och speciellt för ifrågavarande pluton följt långa perioder av tekniskt arbete utav skilda slag, varunder de värnpliktigas hållning och allmänna uppträdande avsevärt försämrats undan för undan. Bestraffningar hade måst åläggas. Vid krigsrätt hade två av plutonens värnpliktiga ådömts straff, den ene en månads fängelse och den andre femton dagars arrest, för vägran respektive underlåtenhet att efterkomma givna order. Vid de tillfällen, då förbandets tekniska uppgifter medgivit militära övningar, hade det visat sig, att ett mindre antal värnpliktiga, tillhörande plutonen, genomgående visat ett slappt och lojt uppträdande, vilket vid flera tillfällen varit så pregnant, att Hellström icke kunnat uppfatta det annat än som ett medvetet förfarande från deras sida. — Beträffande den av Karlsson insända anmälan ville han meddela följande. Övningarna den 20 maj 1943 hade inletts med ett exercispass, varvid Karlssons allmänna uppträdande visat sig vara mycket lojt och slappt. Bland annat hade Karlsson vid gevärsföringarna icke förmått lyfta geväret till rätt höjd eller sträcka på armarna vid handgreppen så som föreskrivet vore, och Hellströms tillsägelser hade icke haft till resultat den förbättring, som skäligen kunnat förväntas. Sedan Karlsson åter visat ett antal gevärsföringar med undermåligt utförande, hade Hellström låtit plutonen göra halt under lystringsgraden »manöver» och hade närmat sig Karlsson samt givit denne en bestämd tillsägelse att utföra exercisen med mera omsorg. Härvid hade Karlsson underlåtit intaga enskild ställning. För att väcka hans uppmärksamhet hade Hellström givit honom en lätt stöt i bröstet med — om Hellström icke mindes fel — ett rakt finger och samtidigt tillsagt honom att stå i enskild ställning, då han

tilltalades av Hellström. På grund av sin slappa hållning hade Karlsson av stöten kommit något ur balans men icke »ramlat» bakåt. När exercisen sedan fortsatt gruppvis, hade Hellström kallat till sig Karlsson och givit denne en muntlig tillrättavisning, vilket enligt Hellströms omdöme fullt motiverats av bristerna i Karlssons tjänstgöring. Hellström framhölle, att han aldrig använt några av de i Karlssons anmälan omförmälda invektiven såsom tillmäle beträffande någon värnpliktig, men han tillstode, att han vid vissa tillfällen måste i fråga om hållning och uppträdande jämställa de värnpliktiga med en torgkäring (detta avseende de enskilda ställningar, som stundom uppvisats) eller en geléklump. Övriga i anmälan citerade uttryck vore honom helt främmande. Tillvitelsen om förföljelse mot Karlsson berodde enligt Hellströms uppfattning på en misstolkning från dennes sida av Hellströms strävanden att genom tillsägelser och rättelser åstadkomma en förbättring av Karlssons hållning och allmänna uppträdande. — Vidkommande Johanssons anmälan hade han följande att anföra. När Johansson inträtt i Hellströms rum, hade han icke burit armen i band utan stått vid dörren bredbent och med en hand på vardera höften. Detta hade föranlett Hellström att yttra: »Stå icke där som en torgkäring utan stå i enskild ställning!» På grund av att Johansson uraktlåtit efterkomma tillsägelsen trots att denna upprepats och han lämnat olämpliga svar, hade Hellström blivit uppbragt och hade, då han under ordväxlingen rest sig från bordet, vid vilket han suttit, närmat sig Johansson och givit denne en stöt i bröstet med ena handen. Johansson, som stått alldeles invid väggen, hade därmed stött emot denna, varpå han avlägsnat sig. Som Hellström ansett sitt förfarande olämpligt, hade han följt efter Johansson och omedelbart bett om ursäkt för slaget. I detta sammanhang hade Johansson omtalat sin avsikt att anmäla saken för militieombudsmannen, varvid Hellström genmält, att om han fortfarande kände sig förfördelad, skulle han göra så. Vidare hade Hellström tillagt, att en sådan anmälan icke friade Johansson från dennes eget olämpliga uppträdande. Det exakta ordvalet vid samtalet kunde Hellström icke erinra sig men innebörden av hans yttrande hade varit den nu angivna. Han kunde omöjligen förstå, huru Johanssons skada kunnat uppkomma genom hans vållande.

I skrivelse till militärbefälhavaren för III. militärområdet anförde bataljonschefen, kaptenen J. H. Zethraeus bland annat: Det förvånade honom i högsta grad, att Hellström kunnat förgå sig mot sina underlydande, då han vore en mycket snäll och godhjärtad ung man. Han hade säkert handlat i överilning. Hans omsorg om plutonen vore ärlig. Tyvärr hade de unga officerarna på grund av rådande befälsbrist ej alltid stöd i sitt arbete av äldre erfarna officerare.

I en den 7 oktober 1943 dagtecknad instruktion för åtal mot Hellström anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Av utredningen framginge, att Hellström den 20 maj 1943 tilldelat dels Karlsson en stöt i bröstet, vilken varit så kraftig, att Karlsson förlorat balansen,

och dels Johansson åtminstone ett slag, som träffat i bröstet. I ärendet finge tillika anses utrett, att Hellström vid samma tillfälle missfirmat Johansson. Därigenom hade Hellström gjort sig skyldig till våld å och missfirmelse av underordnad krigsman i och för dennes tjänst. Vad Hellström sålunda låtit komma sig till last vore av beskaffenhet att icke böra undgå beivran.

Militieombudsmannen finge fördenskull uppdraga åt åklagaren vid den krigsrätt, varunder Hellström lydde, att ställa denne under tilltal för ifrågavarande förseelser och därvid yrka ansvar å honom enligt lag och sakens beskaffenhet. Karlsson och Johansson borde beredas tillfälle att mot Hellström föra den talan, till vilken de kunde anse sig berättigade.

* *
*

Sedan åtalsinstruktionen översänts till chefen för Svea ingenjörkår, hänsköt denne målet till regementskrigsrätten vid kåren. Vid krigsrätten hördes flera vittnen. Tre av dessa uppgåvo bland annat att Hellström, innan han stött till Karlsson i bröstet, missfirmat denne med smädliga uttryck. Vederbörande krigsfiskal yrkade ansvar å Hellström för våld och missfirmelse mot Johansson och Karlsson. Johansson och Karlsson inställde sig vid krigsrätten men framställde icke några ersättningsyrkanden.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 15 november 1943 och yttrade därvid:

I målet vore upplyst, att Hellström den 20 maj 1943, då han under tjänstgöring vid ett ingenjörkompani i fält innehaft fänriks tjänsteställning, dels tilldelat Karlsson en stöt i bröstet, vilken varit så kraftig, att Karlsson förlorat balansen, och vid samma tillfälle förolämpat Karlsson med smädliga yttranden i tjänsten, dels ock något senare samma dag utdelat ett slag mot Johansson, som därav träffats i bröstet, samt vid samma tillfälle förolämpat Johansson med smädliga yttranden i tjänsten.

Regementskrigsrätten prövade förty rättvist döma Hellström jämlikt 90 och 91 §§ strafflagen för krigsmakten för våld å och förolämpning mot underordnade krigsmän i tjänsten att hållas i vaktarrest femton dagar.

Hellström förpliktades att gottgöra statsverket vad av allmänna medel utgått eller kunde komma att utgå till på åklagarens begäran såsom vittnen i målet hörda personer, vilka i ersättning för inställelsen vid rätten tillerkänts sammanlagt sextiofyra kronor 40 öre.

Regementskrigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

29. Åtal för våld mot underlydande.

Värnpliktige nr 495-50-35/2 Tore Tönnberg anförde i en till militieombudsmansexpeditionen den 8 april 1943 inkommen skrift:

Då han den 22 mars 1943 varit kommenderad som repeterare vid ett batteri, hade han av misstag råkat repetera fel kommandoord, varvid befälhavaren, kaptenen i kustartilleriets reserv Iwar Lewin rutit åt honom att uppfatta bättre. Då Tönnberg därvid blivit nervös och ytterligare en gång råkat repetera fel, hade Lewin brutit ut i raseri och hade tilldelat honom ett kraftigt knytnävsslag på vänster överarm så att denna domnat bort för en längre stund. Tönnberg hade blivit upprörd över det skedda och hade gått och tänkt därpå en lång tid framåt. Den första natten hade det varit omöjligt för honom att sova.

Vid skriften fanns fogat ett av värnpliktige nr 101-50-31/2 Jansson och värnpliktige nr 77-36-41/2 Svensson den 7 april 1943 dagtecknat intyg, vari de vitsordade sanningsenligheten av Tönnbergs uppgifter.

Sedan militieombudsmannen anhållit om utredning hos chefen för Stockholms kustartilleriförsvar, översände denne förhörsprotokoll.

Tönnberg uppgav enligt förhörsprotokollet:

Enligt Tönnbergs åsikt hade det varit Lewins avsikt att göra honom illa. Domningen i armen hade suttit kvar ett par timmar, varefter han ett dygn framåt känt sig svag i armen. Han hade aldrig känt någon ömhet, och något blåmärke hade icke uppkommit.

Lewin anförde vid förhöret:

Vid tillfället ifråga hade repeteringen gått dåligt; särskilt Tönnberg hade repeterat dåligt, varför Lewin beordrat honom att repetera bättre, vilket dock varit utan resultat. Då Tönnberg slutligen repeterat en bäring, som omöjligen kunnat finnas, hade Lewin stött till honom något omilt med knuten näve på vänstra överarmen. Lewins avsikt hade endast varit att »väcka» Tönnberg men icke att göra honom illa.

Jansson och Svensson uppgåvo samstämmigt, hörda var för sig, att enligt deras uppfattning Lewin blivit uppbragt och slagit till Tönnberg kraftigt på armen; de kunde icke säga vilken Lewins avsikt med slaget varit.

Läkaren vid förbandet, marinläkarstipendiaten Arenander, förmälde:

Den omständigheten att ingen ömhet, svullnad eller missfärgning av huden uppstått på platsen för slaget, tydde på att detta varit mycket obetydligt. Tönnbergs uppgift att armen domnat bort och att en viss svaghet i armen kvarstått en dag verkade enligt Arenanders uppfattning överdriven och saknade i varje fall praktisk betydelse. Tönnberg hade icke på grund av den honom tillfogade skadan sjukmönstrat.

Förhörsledaren, överstelöjtnanten R. Wallgren, antecknade som sin mening till protokollet att Lewin, vilken visat sig omdömesgill, lugn och behärskad och mot vilken tidigare inga som helst klagomål anförts, med säkerhet icke velat göra Tönnberg någon skada utan endast avsett att söka skärpa hans uppmärksamhet.

Chefen för Stockholms kustartilleriförsvar, generalmajoren G. H. Engblom anförde bland annat:

Med den kännedom han hade om Lewin torde dennes avsikt icke ha varit att utöva misshandel mot Tönnberg såsom denne velat göra gällande. Lewins tillvägagångssätt måste dock betecknas såsom olämpligt.

I en den 5 maj 1943 dagtecknad, till chefen för Stockholms kustartilleriförsvar överlämnad åtalsinstruktion anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för ärendet:

Genom vad Lewin låtit komma sig till last hade han gjort sig skyldig till förseelse mot 90 § strafflagen för krigsmakten. Militieombudsmannen finge fördenskull uppdraga åt vederbörande krigsfiskal att vid den krigsdomstol, varunder Lewin lydde, anhängiggöra och utföra åtal mot denne för vad han enligt det anförda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet. Tönnberg borde beredas tillfälle att mot Lewin föra den talan vartill han kunde finna fog. Jansson och Svensson borde höras som vittnen.

* *
*

Målet hänsköts till regementskrigsrätten vid Vaxholms kustartilleriregemente. Vid krigsrätten yrkade vederbörande krigsfiskal ansvar å Lewin för uppsåtlig misshandel av underordnad krigsman i och för dennes tjänst eller, därest detta yrkande icke kunde bifallas, för oförstånd i tjänsten. Tönnberg, som inställde sig vid krigsrätten, förklarade sig icke föra någon ansvars- eller ersättningstalan. Tönnberg tillade till tidigare uppgifter att någon smärta icke uppstått av slaget. Jansson och Svensson samt ytterligare en person hördes som vittnen. De uppgåvo bland annat att Lewin vid tillfället icke utfarit i svordomar och sistnämnda vittne därjämte att Lewin icke »brutit ut i raseri» såsom Tönnberg uppgivit.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 21 maj 1943 och yttrade därvid:

I målet vore utrett, att Lewin den 22 mars 1943 — då Tönnberg varit kommenderad såsom repeterare vid batteriet och därunder repeterat felaktigt — med ena knutna handens översida tilldelat Tönnberg ett slag å vänstra överarmen.

Däremot hade mot Lewins bestridande icke blivit styrkt, att Lewin haft uppsåt vare sig att skada Tönnberg eller att missfirma denne.

Emellertid måste Lewin genom att tilldela Tönnberg ifrågavarande slag anses ha gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten.

Regementskrigsrätten prövade förty rättvist på det sätt bifalla åklagarens i målet förda talan, att Lewin dömdes jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd i tjänsten att undergå arrest utan bevakning två dagar.

Regementskrigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

30. Missfirmelse av underlydande. Tillika fråga om sättet för tillkomsten av anmälningsskrift till militieombudsmannen.

I en den 18 mars 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anfördes:

De värnpliktiga vid ett sjukbärarkompani ur Svea trängkår anhölle att få framföra anmärkning mot kompanichefen, löjtnanten vid trängen A. Dahl. Dennes uppträdande gagnade icke landets försvar utan hade i stället gjort kompaniet avogt inställt mot den svenska officerskåren. Vid inställelsen i början av mars 1943 hade de värnpliktiga infunnit sig med föresatsen att liksom vid tidigare inkallelser göra sin plikt. Den enda befogade anmärkning som Dahl enligt deras mening kunnat göra hade varit att några enstaka värnpliktiga vid inställelsen varit berörda av starka drycker. Endast en man hade dock blivit bestraffad härför. Någon rimlig anledning att för den skull visa ett synnerligen ovänligt uppträdande mot hela kompaniet torde ej förefunnits. Nästan all ordergivning åtföljdes av rytanden och okvädinsord såsom »ut med de djävlarna; ligister; djävla slöfockar; ni ska inte se ut som ryska horder; här finns ingen fritid — detta är ingen fackförening»; ävensom vissa andra synnerligen anstötliga uttryck. Ett sådant behandlingssätt vore så mycket mindre befogat som de vore vuxna svenska medborgare med bästa vilja att efter all förmåga göra sin plikt, ehuru de någon gång kände sig nedstämda även av den bristande balans och organisationsförmåga som Dahl vid olika tillfällen visat.

Skriften var undertecknad av värnpliktige nr 644-45-30 Johansson på uppdrag av 289 värnpliktiga, vilka tecknat sina namn å bifogade namnlistor.

I anledning av skriften höll majoren B. Natt och Dag förhör.

Dahl anförde vid förhöret:

Då han den 2 mars 1943 övertagit befälet över kompaniet hade detta icke varit fältdugligt. Disciplinen hade varit dålig, och den tidigare utbildningen hade visat sig vara underhaltig. Personalen hade icke haft kontakt med den forcerade och delvis hårda utbildning som numera bedreves vid svenska militärförband. Då Dahl tillämpat dessa utbildningsprinciper vore detta troligen anledningen till att personalen, som till största delen befunne sig i åldern över 30 år och som tidigare varit van vid lindrig tjänstgöring, reagerat som den gjort mot honom. Dahl bestrede att hans ordergivning mestadels åtföljts av ett rytande. Den hade icke varit annorlunda än den normala vid militära förband. Det vore möjligt att han vid något enstaka tillfälle skärpt tonen, men det hade då varit nödvändigt för att kunna bemästra det stora, dåligt disciplinerade förbandet. Av de återgivna uttrycken medgåve han »ligister; här finns ingen fritid — detta är ingen fackförening; ni ska inte se ut som ryska horder». Uttrycken »ut med de djävlarna; djävla slöfockar och omnämnda anstötliga uttryck kunde han icke erinra sig. Han hölle för otroligt att han fällt dem. Däremot ville han icke förneka att han en och annan gång låtit undslippa sig en svordom. Uttrycket »ligister» hade yttrats till kom-

paniadjutanten och icke direkt till de värnpliktiga. Uttrycket »här finns ingen fritid — detta är ingen fackförening» hade föranletts därav att en värnpliktig framhållit, att han utfört ett uppdrag på fritid. Dahl hade icke haft någon annan mening med sitt yttrande än att framhålla, att tjänstgöringsplikten under den pågående övningen icke vore begränsad till 8 timmar om dagen utan praktiskt taget vore total. Ej heller med yttrandet »ni ska inte se ut som ryska horder» hade Dahl haft någon som helst bimening. Vid tillfället hade truppen varit orakad och smutsig samt oordentligt klädd. Dahl hade endast avsett att påpeka att truppen icke sett ut som en trupp soldater utan som en oordnad samling karlar.

Det upplystes att den värnpliktige som undertecknat skrivelsen till militieombudsmannen vore avpolletterad från förbandet såsom för tillfället oduglig till krigstjänst. Vid förhöret hördes ett stort antal värnpliktiga. I förhörsprotokollet antecknades att de värnpliktiga, som i första hand hörts, hlivit uttagna genom lottning. De hörda berättade därvid om olika anstötliga och kränkande uttryck som Dahl vid skilda tillfällen använt.

Vissa av de värnpliktiga lämnade även uppgifter om tillkomsten av anmälningsskriften.

I ett eget yttrande anförde Natt och Dag:

Ett fältorganiserat sjukbärarkompani torde kunna betecknas såsom det mest svårskötta kompaniförbandet inom armén. Dess sammansättning vore ytterst heterogen. När därtill komme att en stor del av kompaniets personal visade sig vara ofullständigt eller rent av icke alls utbildad, kunde det kanske vara förklarligt om en ung och nitisk kompanichef i sin iver att söka bemästra svårigheterna och rätta till missförhållandena icke förmådde att vid alla tillfällen behålla den balans och den sinnesjämvikt som hans ställning fordrade. Natt och Dag ville emellertid betyga att Dahls sätt att organisera utbildningsarbetet och att de resultat han därvid på kort tid nått vore värda allt erkännande. Detta hade även betygats av flertalet av de i saken hörda. Under förhörsproceduren hade Natt och Dag icke vid något tillfälle sökt få fram vem som uppsatt eller tagit initiativ till anmälningsskriften. På Natt och Dags fråga om vederbörande själv läst skrivelsen hade en av de hörda uppgivit, att han icke själv läst skrivelsen utan den hade för tältlaget upplästs av värnpliktige furiren Herrlin, vilken sedermera låtit en lista gå runt bland tältlaget för underskrift. I sak hade samma uppgift lämnats av en annan värnpliktig, som uppgivit att skrivelsen upplästs för tältlaget av värnpliktige korpralen Roos. Då det av förhöret med den sistnämnde ävenså framgått, att skrivelsen främst tillkommit på initiativ av värnpliktiga Johansson, Herrlin och värnpliktige furiren Julin, hade dessa båda sistnämnda samt Roos hörts. Natt och Dag ansåge sig kraftigt böra ifrågasätta huruvida Herrlin, Julin och Roos i egenskap av troppchefer respektive gruppchef förfarit riktigt vid behandlingen av ifrågavarande anmälan. Det förefölle åtminstone Natt och Dag egendomligt om en befälhavare skulle ha rättighet såväl att för underordnades räkning utarbeta en anmälningsskrift, riktad mot högre chef, som att sammankalla vissa av dessa underordnade för att

uppläsa skriften och därefter medvetet eller omedvetet utnyttja sin befälsställning för erhållande av de underlydandes namnunderskrifter. För övrigt vore det att märka att Julin enligt egen uppgift utskrivit skriften men icke själv undertecknat den. Det torde i detta fall finnas anledning att ifrågasätta huruvida icke åtminstone Herrlin, Julin och Roos borde ställas till ansvar för brott varom 73 § 4 stycket strafflagen för krigsmakten talade.

Kårchefen anförde i yttrande till militieombudsmannen:

Dahl, som sedan år 1936 stått under hans befäl, hade visat duglighet och intresse i sin tjänst. Dahl hade det senaste året varit placerad såsom kompanichef vid kåren. Att han i det anmälda fallet förgått sig och därmed i sin befälsföring brustit i den självbehärskning och hyfsning som man måste fordra av varje officer och än mer av en kompanichef, vore ovedersägligt. Såsom en förmildrande omständighet skulle kårchefen dock vilja framhålla, att Dahls arbetsuppgift varit krävande och att den kompanichef — en reservofficer — som under motsvarande förhållanden fört befälet över samma kompani vid föregående tillfällen, icke syntes ha haft förmåga att grundlägga och vidmakthålla en fast och hållbar disciplin vid förbandet. Dahl hade därför blivit ställd inför situationer, där han icke förmått att behärska sitt humör och där manskapets hållning, särskilt vid inryckningen, lämnat mycket övrigt att önska. Det sätt varpå kompaniets manskap givit uttryck för sitt missnöje vittnade icke gott om den disciplin och goda vilja, man hade rätt att begära. De klagandes kritik av Dahls organisationsförmåga syntes i högsta grad obefogad och omdömeslös. Mycket talade också för att flertalet undertecknare upphetsats av det fåtal, som utgjort den drivande kraften vid avfattandet av anmälningsskriften.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i en den 25 juni 1943 dagtecknad instruktion för utförande av åtal mot Dahl:

Det hade i detta ärende framhållits, att den tidigare utbildningen av förbandet varit bristfällig och att Dahl energiskt ingripit för att åstadkomma en förbättring. Att ännu kvarstående brister i beredskapsförbandens utbildning snarast bleve avlägsnade vore givetvis synnerligen angeläget, och alla lämpliga åtgärder för att nå detta mål förtjänade stöd och uppmuntran. Det vore också fullt på sin plats att sträng disciplin upprätthölles och att den militära träningen anpassades efter de krävande uppgifter som truppen eventuellt kunde komma att framdeles ställas inför. Ingen militär tjänstgöring och allra minst den som avsåge förberedelse för den nutida hårda krigföringen vore förenlig med klemighet och slapphet. Anspråken på truppens militära duglighet torde emellertid icke stå i någon som helst motsats till kraven på ett korrekt uppträdande från befälets sida. Befogad kritik kunde framföras och sakliga anmärkningar göras utan att vederbörande befälhavare behövde tillgripa grova svordomar och andra otillbörliga uttryck och utan att de kritiserade utsattes för kränkande tillmälen. Vid tilltal av truppen hade Dahl i

stor omfattning begagnat uttryck som vittnade om stor omdömeslöshet och som inneburit grov förolämpning mot enskilda värnpliktiga. En sådan nedsättande behandling av truppen måste även vara till skada för utbildningsarbetet och därmed för försvarsberedskapen. Den torde medföra att truppen förlorade aktningen för sina ledare, när dessa allvarligt bruste i militär tukt och ordning, och truppens vilja att göra sitt bästa undergrävdes, då dess chef gåve uttryck för sin ringaktning gentemot underlydande. Dahls påtalade förseelser vore av beskaffenhet att böra beivras vid krigsrätt.

Vid utredningen hade jämväl berörts sättet för tillkomsten av anmälningsskriften till militieombudsmannen. I anledning härav finge ytterligare följande anmärkas. När klagomål avsåge missförhållanden som hänförde sig till exempelvis ett helt kompani syntes det i och för sig icke kunna betecknas såsom felaktigt att manskapet förenade sig om en gemensam klagoskrift. Det vore emellertid onödigt och ur flera synpunkter olämpligt, att initiativ för åstadkommande av rättelse beträffande de förmenta missförhållandena vore förenade med vidlyftiga diskussioner och en omfattande namninsamling. Tänkbart vore att avhandlandet kunde komma att ske på sådant sätt att förfarandet tangerade föreskrifterna i 73 § strafflagen för krigsmakten. Det vore emellertid icke styrkt att i detta fall någon verklig sammankomst för rådplägning hållits, och det hade, såvitt visats, icke varit på tal att använda några som helst olagliga eller obehöriga medel. Det finge i detta sammanhang framhållas att åtgärd som vidtoges för att utröna, vilka som stode bakom en anmälan från manskapets sida, kunde vara ägnad att framkalla eller underhålla en strävan att samla största möjliga antal underskrifter å anmälningsskrifterna och således vore olämplig även ur denna synpunkt.

På grund av vad ovan anförts uppdroge militieombudsmannen åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol väcka talan mot Dahl och därvid yrka ansvar enligt lag och sakens beskaffenhet.

* *
*

Sedan åtalsinstruktionen översänts till kårchefen, hänsköt denne målet till regementskrigsrätten vid kåren. Vid krigsrätten yrkade vederbörande krigsfiskal ansvar å Dahl dels jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för det Dahl brustit i anständigt uppförande genom att inför truppen yttra »Ni ska inte se ut som ryska horder» och dels jämlikt 91 § samma lag för smädelse av underordnad genom att använda övriga i målet påtalade uttryck. Dahl erkände vid krigsrätten att han fällt samtliga påtalade yttranden.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 3 september 1943 och yttrade därvid:

I målet vore utrett, att Dahl, då han tjänstgjort som chef för ett sjukbärarkompani, vid olika tillfällen under mars månad 1943 med smädliga tillmälen missfirmat under hans befäl stående värnpliktiga.

Genom vad Dahl sålunda låtit komma sig till last hade han jämväl gjort sig skyldig till oskicklighet i fullgörande av tjänsteplikt.

På grund härav prövade krigsrätten rättvist döma Dahl, jämlikt 91 och 130 §§ strafflagen för krigsmakten, jämförda med 33 § samma lag samt 4 kap. 1 och 2 §§ allmänna strafflagen, att undergå disciplinstraff av vaktarrest i åtta dagar.

Utslaget har vunnit laga kraft.

31—41. Missfirmelse av underlydande.

31.

I en den 23 juli 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 513-18-39 Erik Sandgren bland annat:

Då Sandgren den 29 juni 1942 ryckt in till militärtjänst hade kaptenen vid flygvapnet B. Schoug inför truppen fällt ett till Sandgren riktat yttrande, att här vore ett ansikte som han icke såge med blida ögon. En av Sandgren till Schoug ingiven, till chefen för Östgöta flygflottilj ställd ansökan om sjuktjänstledighet hade icke blivit av Schoug vidarebefordrad. I stället hade Sandgren blivit kallad »jädra lymmel». Sandgren hade alltid blivit av Schoug behandlad som en sämre människa.

Sandgren tillade i en senare skrift, att Schoug sagt att Sandgren icke vore klok utan behövde sinnesundersökas, varjämte Sandgren uppgav att han på omvägar av sina kamrater fått höra, att Schoug anklagat honom för stöld.

Av den utredning som verkställdes i anledning av Sandgrens skrifter framgår bland annat:

Vid förhör tillade Sandgren:

Av dem som ryckt in den 29 juni 1942 hade endast Sandgren förut stått under Schougs befäl, varför Schougs yttrande måste ha avsett Sandgren. Yttrandet »jädra lymmel» hade Schoug fällt inne å expeditionen i närvaro av sergeanterna T. Wahrgren och Sven Almlöf och i samband med behandlingen av Sandgrens ledighetsansökan.[1] Sandgren hade befunnit sig i korridoren utanför expeditionen och hade hört yttrandet genom dörren, som varit stängd. Sandgren hade icke varit lat eller saknat militärt uppträdande utan alltid gjort så gott han kunnat. Han trodde att Schoug hyste agg till honom. Schoug hade alltid behandlat Sandgren som om han icke vore normal och hade varit oförskämd och dum mot Sandgren. Då Sandgren sagt detta till honom hade han brusat upp. Yttrandena att Sandgren icke vore klok utan behövde sinnesundersökas samt att han stulit, hade Schoug fällt till några underbefäl och värnpliktiga som han sammankallat. Såsom vittnen åberopade Sandgren namngivna personer.

[1] Den åsyftade händelsen skedde den 18 juli 1942.

Schoug anförde i en rapport till flottiljchefen bland annat:

Under sommaren 1941 hade Sandgren tjänstgjort på Schougs division på Malmen, varvid Schoug första gången lärt känna honom. Vid inryckningen den 29 juni 1942 hade Schoug yttrat ungefär, att det funnes ett par ansikten bland de nya som Schoug inte vore särskilt glad att se. Att Sandgren därvid känt sig träffad visade att han kunde höra bra och reagera ibland, när han ville. Eljest föredroge han nämligen ofta att höra dåligt eller ingenting alls. Sandgrens ansökan om sjuktjänstledighet hade Schoug själv behandlat enligt föreskrifterna i § 63 mom. 5 i tjänstgöringsreglementet för flygvapnet. Uttrycket »jädra lymmel» kunde Schoug icke minnas sig ha sagt, men Schoug ville tillstå att det till en del täckte Schougs uppfattning om Sandgrens personliga egenskaper i militärtjänst. Den 20 juli 1942 hade Sandgren medelst anslag utlyst ett möte i sin barack för de värnpliktiga vid divisionen. Sedan detta möte icke rönt någon egentlig anslutning hade Sandgren gått omkring med listor i barackerna för att samla namnunderskrifter. Även detta företag hade självdött av brist på underskrifter.

Sandgren förnekade att han satt upp några anslag eller gått omkring med några listor.

Vid senare förhör berättade Schoug:

Någon av dagarna efter den 18 juli 1942 hade Schoug erhållit ett meddelande från logementschefen i den barack, där Sandgren varit förlagd, att Sandgren utlyst ett möte i sin barack till samma kväll. Som motåtgärd hade Schoug sammankallat underbefälet och ett antal värnpliktiga från varje barack till expeditionen för att för dem förklara skälen till att man icke borde lyssna på Sandgren. Därvid hade Schoug meddelat att han personligen ansåge att Sandgren hade »en eller flera skruvar lösa». Detta hade Schoug kunnat säga med stöd av tidigare erfarenhet av Sandgren. Till denne hade Schoug icke yttrat något om sinnesundersökning eller att Sandgren icke vore klok. Vid sammanträdet hade Schoug meddelat de församlade, att det på sommaren bortstulits persedlar på en division. Vem som stulit persedlarna hade man ej kunnat utreda. Sandgren hade misstänkts av Schoug och det övriga befälet utan att bevis dock kunnat erhållas. Efter Sandgrens utryckning hade stölderna upphört. Detta hade Schoug sagt till de församlade för att fullständiga bilden av Sandgren. Schoug hade också sagt att detta meddelats i förtrolighet och att det ej finge föras vidare. Trots detta tycktes det ha kommit till Sandgrens kännedom, vilket förklarade att Sandgren ansett sig beskylld för stöld.

De av Sandgren åberopade vittnena blevo hörda, varjämte annan utredning förebragtes, bland annat angående Sandgrens uppträdande i allmänhet.

I en den 24 mars 1943 till chefen för Västgöta flygflottilj översänd instruktion för åtal mot Schoug anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit:

Schougs yttranden att Sandgren varit misstänkt i anledning av vissa å

divisionen begångna stölder utan att bevis dock kunnat erhållas samt att stölderna upphört sedan Sandgren blivit hempermitterad, syntes med hänsyn därtill att yttrandena varit avsedda att inför de församlade krigsmännen fullständiga bilden av Sandgren innefatta beskyllning mot denne om tillgreppsbrott. Då Schoug fällt dessa yttranden under tjänsteutövning torde de vara att hänföra under 94 § strafflagen för krigsmakten, jämförd med 16 kap. 7 § allmänna strafflagen. Det syntes ej vara anledning att antaga annat än att Schoug handlat av obetänksamhet.

Av utredningen framginge att Schoug till två underofficerare om Sandgren fällt det i handlingarna återgivna omdömet. Handlingarna gåve visserligen vid handen att Sandgren allvarligt brustit i de militära kraven på ordning och uppträdande. Militieombudsmannen funne sig dock icke kunna underlåta att beivra den missfirmelse mot Sandgren vartill Schoug gjort sig skyldig genom detta uttalande.

Schougs yttrande vid uppställningen den 29 juni 1942, vilket tydligen i första hand varit riktat mot Sandgren, måste betecknas såsom olämpligt men syntes dock icke vara av beskaffenhet att böra beivras. Militieombudsmannen ansåge sig böra framhålla att, vare sig Sandgrens disciplinvidriga uppträdande berott på själsliga brister hos Sandgren eller på en avsiktlig strävan att undandraga sig tjänstens fordringar, andra medel än tillmälen och nedsättande kritik bort användas för att komma tillrätta med Sandgren.

Vad i övrigt i ärendet förekommit föranledde ej vidare åtgärd.

På grund härav finge militieombudsmannen uppdraga åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol ställa Schoug under tilltal för vad enligt det ovan anförda låge denne till last. Ansvar borde yrkas efter lag och sakens beskaffenhet. Sandgren borde beredas tillfälle att vid krigsrätten föra den talan mot Schoug, vartill han kunde finna fog.

* *
*

Målet hänsköts till regementskrigsrätten vid Västgöta flygflottilj. Krigsfiskalen vid regementskrigsrätten yrkade ansvar å Schoug för förolämpning mot underordnad krigsman dels vid sammanträde på expeditionen genom att giva de närvarande den uppfattningen att Sandgren gjort sig skyldig till stöld och dels för de av Schoug på expeditionen fällda yttrandena. Vid krigsrätten anhöll krigsfiskalen om vittnesförhör med bland andra verkstadschefen Tage Wahrgren, Vimmerby, och trafikflygaren Sven Almlöf, Hammarbyhöjden. Krigsrätten tillät hörandet av de begärda vittnena och skulle i slutliga utslaget avgöra verkan av Wahrgrens och Almlöfs vittnesmål. Sandgren yrkade ersättning för sin inställelse.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 16 april 1943 och yttrade därvid:

Krigsrätten funne med hänsyn till vad i målet upplysts och förekommit vittnet Wahrgren stå i sådant förhållande till Schoug, att han måste anses

jävig att vittna i målet, varför hans vittnesmål icke kunde tillerkännas verkan av laga bevis.

Almlöfs vittnesmål tillerkändes verkan av laga bevis.

Krigsrätten funne att Schoug dels den 18 juli 1942 inför vissa tillkallade underlydande och dels senare under samma månad om Sandgren fällt för denne kränkande yttranden, dock icke i syfte att skada eller kränka Sandgren utan fastmer i och för tjänsten, vilket dock ej kunde fritaga honom från ansvar.

Krigsrätten prövade därför lagligt döma honom jämlikt 94 § första stycket strafflagen för krigsmakten och 16 kap. 11 § allmänna strafflagen för vad som sålunda låge honom till last till disciplinstraff av arrest utan bevakning i fem dagar.

Schoug förpliktades därjämte ersätta Sandgren dennes kostnader i målet med skäligen ansedda 25 kronor.

Ersättningen till de av krigsfiskalen i målet inkallade vittnen skulle stanna å statsverket.

Schoug anförde besvär över utslaget.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 17 augusti 1943 och utlät sig därvid:

Krigshovrätten funne ej skäl att göra ändring i krigsrättens utslag i jävsfrågan.

Vidkommande själva saken och då först åtalet mot Schoug för det han den 18 juli 1942 förolämpat Sandgren funne krigshovrätten väl av utredningen i målet framgå, att Schoug sagda dag i samband med behandling av en av Sandgren ingiven ansökan om tjänstledighet till någon eller några närvarande officerare eller underofficerare angående Sandgren haft sådant uttalande, som angåves i militieombudsmannens instruktion.

Med hänsyn till de omständigheter, under vilka uttalandet fällts, kunde Schoug emellertid ej anses ha genom detsamma gjort sig förfallen till ansvar.

Däremot funne krigshovrätten lika med krigsrätten Schoug förvunnen till ansvar för det han vid ett senare tillfälle i juli 1942 fällt för Sandgren kränkande yttranden.

På grund av vad sålunda anförts prövade krigshovrätten rättvist, att med ändring av krigsrättens utslag, dels ogilla yrkandet om ansvar å Schoug för hans förenämnda yttrande den 18 juli 1942, dels ock jämlikt de av krigsrätten åberopade lagrummen döma Schoug för vad han vid det senare tillfället låtit komma sig till last att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i tre dagar, skolande förty, därest Schoug undergått det honom genom krigsrättens utslag ådömda straffet, detsamma icke räknas honom till last i vidare mån än såsom hade han undergått disciplinstraff av arrest utan bevakning i tre dagar.

I fråga om Sandgren tillerkänd ersättning för inställelse vid krigsrätten funne krigshovrätten ej skäl att göra ändring i krigsrättens utslag.

Det ålåge Schoug att till Sandgren, som fordrat ersättning för förklaringskostnaden, utgiva ersättning för samma kostnad med skäliga ansedda trettio kronor.

Av Sandgren i krigshovrätten framställda yrkanden om ansvar å Schoug samt om skadestånd av denne lämnades av krigshovrätten utan bifall.

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

32.

I en till militieombudsmansexpeditionen den 8 februari 1943 inkommen skrift anförde värnpliktige vice korpralen nr 278-49-27 Klas Reuter:

Som instruktör vid det kompani, där Reuter vore förlagd, tjänstgjorde löjtnanten vid Hälsinge regemente E. E. Fröjd. Vid flera tillfällen hade denne framför kompaniet utfarit i svordomar och skällsord mot både befäl och trupp. Senast den 3 februari 1943, då Reuter tjänstgjort som gruppchef, hade Fröjd utbrutit i raserianfall och använt sådana uttryck som »djävla idiot». Då det nästan dagligen förekomme att Fröjd uppträdde på liknande sätt, anhölle Reuter om undersökning.

Sedan militieombudsmannen hos befälhavaren för Karlstads försvarsområde anhållit om utredning, översände denne protokoll över förhör hållet av chefen för instruktionsgruppen, kaptenen O. W. Douglas.

Fröjd uppgav vid förhöret:

Han hade den 3 februari 1943 i egenskap av instruktionsofficer följt en övning i posteringstjänst, ledd av landstormsfänriken Löfberg, varvid Reuter fått befälet över posteringen. Då Reuter därvid uppträtt synnerligen ofältmässigt och omilitäriskt samt trots tillsägelser icke låtit sig rätta, hade Fröjd, som erhållit uppfattningen att Reuter ej endast vore oduglig utan även ovillig, slutligen mist tålamodet och ropat till Reuter: »Stå inte där som en idiot» samt, närmast riktat till plutonen: »För bort karlen, jag vill inte se honom vidare!».

Löfberg berättade i huvudsaklig överensstämmelse med Fröjds uppgifter och uppgav att Fröjd till en början utan överilning sökt instruera och lära Reuter, som uppträtt synnerligen ofältmässigt, samt att Fröjd slutligen blivit förargad samt ropat något som: »Ni uppträder som en djävla idiot» och »Tag bort karlen! För undan honom!» Fröjd, som tycktes vara hetsig, hade ofta tilltalat både befäl och trupp i en mycket skarp ton.

Korpralen nr 570-48-29 Rhöse förmälde:

Då Reuter icke lyckats utföra sina åligganden till Fröjds belåtenhet, hade Fröjd slutligen mist tålamodet och blivit mycket förargad. Han hade utfarit mot Reuter med uttryck såsom »djävla idiot» samt till slut kört bort Reuter. På grund av Fröjds häftighet hade manskapet ofta blivit nervöst.

Reuter berättade:

På grund av dålig utbildning hade Reuter under befälet av posteringen icke kunnat uppträda riktigt, varför Fröjd blivit förargad och utfarit i häftigheter

mot Reuter. Då denne därigenom blivit nervös, hade Fröjd blivit ännu mera uppbragt samt slutligen ropat: »Ni uppför er som en djävla idiot» samt »För bort mannen!»

Kaptenen Douglas anförde för egen del bland annat:

Fröjd vore en mycket dugande, energisk och rivande officer, som med entusiasm gått in för sin svåra uppgift att på tre veckor göra användbara soldater av ifrågavarande synnerligen underhaltigt utbildade värnpliktiga. I anledning av det passerade hade Douglas varnat Fröjd för att uppträda häftigt och använda uttryck, som kunde vara sårande.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse till försvarsområdesbefälhavaren den 3 mars 1943 följande:

Av vad i ärendet förekommit måste anses styrkt att Fröjd vid tillfället i fråga använt uttrycket »djävla idiot». Härigenom och genom sitt yttrande om att Reuter skulle föras bort hade Fröjd gjort sig skyldig till missfirmelse av underlydande ävensom till brist i anständigt uppförande. Fröjd hade tillika gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten i det att han brutit mot sin plikt jämlikt § 1 mom. 16 i tjänstgöringsreglementet att meddela rättelse och kritik på ett grannlaga sätt, och med avseende fäst vid att den rättades eller kritiserades värdighet och anseende inför underlydande icke nedsattes. Vad Fröjd sålunda låtit komma sig till last vore av den allvarliga beskaffenhet att han icke borde undgå laga ansvar därför. Då det å andra sidan icke syntes erforderligt att saken bringades under krigsdomstols prövning — militieombudsmannen förutsatte därvid att medgivande av Reuter inhämtades till handläggning i disciplinär ordning — ansåge militieombudsmannen sig kunna inskränka sig att för försvarsområdesbefälhavaren, som syntes äga disciplinär bestraffningsrätt över Fröjd, anmäla denne till erhållande av disciplinär bestraffning.

* *
*

I skrivelse den 18 september 1943 anmälde chefen för Hälsinge regemente, till vilken handlingarna av försvarsområdesbefälhavaren översänts, att han den 5 april 1943 jämlikt 91, 96 och 130 §§ strafflagen för krigsmakten ålagt Fröjd disciplinstraff av arrest utan bevakning i sex dagar för missfirmelse av underlydande, brist i anständigt uppförande samt oförstånd i tjänsten.

Bestraffningsbeslutet har icke överklagats.

33.

I en den 13 april 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anmälde värnpliktige korpralen nr 210-20-38 Tage Magnusson, att löjtnanten i ingenjörtruppernas reserv Sven Nelson vid kompaniuppställning den 12

samma månad yttrat: »Magnusson är en djävla drummel från början till slut.»

Den 15 april 1943 inkom Magnusson med ytterligare en skrift, i vilken han anförde följande: Då Nelson den 13 april 1943 mottagit kompaniet, hade han tillsagt Magnusson att lämna ledet. Därefter hade han hälsat kompaniet. Genom detta förfarande ansåge Magnusson sig trakasserad.

Uti insända förklaringar medgav Nelson att han fällt det av Magnusson påtalade yttrandet, samt anförde vidare: Yttrandet hade varit olämpligt. Han ville emellertid framhålla, att Magnusson, som vid ifrågavarande tid avtjänat tolv dagars vaktarrest med tjänstgöring för fylleri, brist i anständigt uppförande och olovligt undanhållande, vid upprepade tillfällen och särskilt under arresttiden uppträtt tredskande. Vid uppställningen, då yttrandet fällts, hade Magnusson infunnit sig för sent och med uniformen halmbemängd. Vid tillfället den 13 april 1943 hade tillgått så, att Nelson före morgonuppställningen förrättat visitation av bland annat arrestanttältet. Då detta befunnits i högsta grad ostädat samt städningen ålegat Magnusson, hade Nelson så snart han mottagit kompaniet givit Magnusson order att omedelbart gå ifrån ledet och städa tältet. Därefter hade han hälsat kompaniet och givit order för dagen. Han bestrede, att han haft för avsikt att trakassera Magnusson.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde tjänstförrättande militieombudsmannen i skrivelse till chefen för Göta ingenjörkår den 24 maj 1943 följande:

Mot Nelsons uppträdande den 13 april 1943 syntes ingen berättigad anmärkning kunna göras. Nelson hade emellertid erkänt, att han den 12 samma månad, på sätt Magnusson uppgivit, missfirmat denne. Militieombudsmannen hade ansett sig icke kunna lämna denna förseelse utan beivran. Eftersom det å andra sidan icke syntes erforderligt, att saken bringades under krigsdomstols prövning — militieombudsmannen förutsatte härvid att medgivande av Magnusson till handläggning i disciplinär ordning inhämtades — anmälde militieombudsmannen Nelson för kårchefen till erhållande av tillrättavisning.

* *
*

Kårchefen anmälde i skrivelse den 10 juni 1943, att han, sedan han inhämtat medgivande från Magnusson att målet finge handläggas i disciplinväg, tillrättavisat Nelson med varning.

34.

I en den 22 januari 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anmälde värnpliktige nr 15-43-29 K. E. Sandberg, förutom annat, att landstormslöjtnanten Harald Fahlén använde olämpliga uttryck vid samtal med manskapet och vid ett tillfälle den 20 januari 1943 kallat värnpliktige

nr 168-52-19 A. Söderberg för »svensk buse». Vid anmälningsskriften hade fogats ett intyg av värnpliktiga nr 471-42-20 Ivar Jansson, nr 28-44-23 Ivar Andersson och nr 42-43-30 Knut Johansson av innehåll att Fahlén vid ett tillfälle den 20 januari 1943, då Söderberg stått och diskat sitt matbestick, kallat Söderberg för svensk buse, enär Söderberg ej omedelbart gjort honnör.

Fahlén anförde i infordrat yttrande:

Han bestrede på det bestämdaste att han kallat någon värnpliktig för svensk buse. Fahléns yttrande hade fallit i helt andra ordalag som möjligen missuppfattats av Söderberg. Efter en kortare instruktion i hälsningsplikt till Söderberg och Sandberg hade Fahlén avslutat den med att säga, att svenskarna vore ett artigt folk, ja till och med en vanlig svensk buse toge av sig mössan och hälsade.

Sandberg anförde i anledning härav i en inkommen påminnelseskrift:

Fahlén hade framställt saken på ett oriktigt och missvisande sätt. Fahlén, som varit på väg till matsalen då Sandberg och Söderberg stått och diskat sina matbestick vid det utanför matsalsbaracken befintliga diskstället, hade i hög ton till Söderberg yttrat: »Söderberg, en vanlig svensk buse måste också göra honnör!» Alla som bevittnat det kunde intyga, att Fahlén menat att Söderberg vore en vanlig svensk buse. Sandberg kunde också under edligt ansvar påstå, att Fahlén icke yttrat ett enda ord mera än vad Sandberg återgivit. Att framställa detta såsom en instruktion i hälsning måste anses såsom en förvrängning av fakta.

Sedan militieombudsmannen anhållit att Söderberg och intygsgivarna måtte höras, inkom protokoll över med dem hållet förhör.

Efter en redogörelse för utredningen i ärendet anförde militieombudsmannen i en åtalsinstruktion, som den 2 mars 1943 översändes till befälhavaren för Strängnäs försvarsområde:

Av utredningen i ärendet framginge att Fahlén, i samband med en tillsägelse till Söderberg i anledning av att denne underlåtit att hälsa, fällt ett yttrande av innebörd att även en vanlig svensk buse skulle hälsa. Genom detta yttrande finge Fahlén anses ha visat oförstånd i tjänsten. Yttrandet finge vidare, även om det icke varit avsett att rikta sig mot Söderberg personligen utan endast hänfört sig till hälsningspliktens allmänna omfattning, anses innebära missfirmelse av Söderberg.

På grund härav uppdroge militieombudsmannen åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol väcka talan mot Fahlén och därvid yrka ansvar enligt lag och sakens beskaffenhet. De i ärendet åberopade personer som hört yttrandet borde höras såsom vittnen rörande de närmare omständigheterna vid tillsägelsen till Söderberg. Denne borde beredas tillfälle att i målet föra den talan vartill han kunde finna fog.

* *
*

Målet hänsköts till regementskrigsrätten vid Södermanlands pansarregemente. Vid krigsrätten yrkade vederbörande krigsfiskal ansvar å Fahlén jämlikt 91 § strafflagen för krigsmakten för förolämpning av underordnad krigsman, alternativt jämlikt 96 § samma lag för bristande i anständigt uppförande eller jämlikt 130 § nämnda lag för oskicklighet och försummelse i fullgörande av den tjänsteplikt, som bestode i att föregå underordnade med gott exempel. Söderlund inställde sig vid krigsrätten men förde icke någon talan utom i fråga om ersättning för inställelsen.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 26 mars 1943 och yttrade därvid:

I målet vore utrett, att Fahlén den 20 januari 1943 i egenskap av chef för ett bevakningskompani i kompaniets dåvarande förläggning i samband med en tillsägelse till Söderberg med anledning av att denne underlåtit att hälsa förolämpat Söderberg med smädligt yttrande.

Fahlén hade därigenom jämväl visat oskicklighet i tjänsten.

På grund härav prövade krigsrätten rättvist döma Fahlén, jämlikt 91 och 130 §§ strafflagen för krigsmakten, 33 § samma lag samt 4 kap. 1 och 2 §§ allmänna strafflagen, för missfirmelse av underordnad i dennes tjänst samt för oskicklighet i fullgörande av tjänsteplikt till arrest utan bevakning i tre dagar.

Fahlén skulle till Söderberg utgiva ersättning för dennes inställelse vid krigsrätten med fem kronor ävensom gottgöra statsverket i målet förskjutna vittneslöner.

Utslaget har vunnit laga kraft.

35.

I en till militieombudsmansexpeditionen den 3 april 1943 inkommen skrift anförde korpralen nr 102-2-30 Gösta Anstrin följande:

Anstrin tjänstgjorde som dagkorpral vid 14. utbildningskompaniet vid Södra skånska infanteriregementets förläggning å Revingehed. Kompaniadjutanten vid kompaniet, sergeanten i regementets reserv Nils Johan Peter Kristoffersson hade ofta tilltalat Anstrin med »dagkorpralaskrälle» ävensom uttryck av rent anstötlig art. Vid ett tillfälle hade Kristoffersson yttrat: »Fan vad jag är nervös i dag, tag hit dagkorpralaskrället, så jag får skälla ett slag.» Vid flera tillfällen, då nytt underbefäl kommit till kompaniet, hade de av Kristoffersson tillfrågats om de kände Anstrin. Då denna fråga besvarats jakande, hade Kristoffersson utbrustit: »Sparka den djävulen i röven, när Ni ser honom, det skall jag göra.»

Sedan militieombudsmannen hos regementschefen anhållit om utredning, översände denne protokoll hållet vid förhör med åtskilliga personer.

Kristoffersson förmälde vid förhöret:

Särskilt då han bleve nervös på grund av att mycket arbete hopade sig, brukade han tala för sig själv, vilket han tyckte underlättade arbetet. På så

sätt och på skämt kunde han ha yttrat något *om Anstrin,* men han hade icke fällt något av de i anmälningsskriften omnämnda yttrandena *till Anstrin.* Han bestrede att han överhuvud taget fällt något förklenande yttrande till någon; vid åberopade tillfällen hade han talat för sig själv. Han ansåge sig icke behöva fråga Anstrin om vad han finge säga för sig själv. Något ofördelaktigt om Anstrin hade han icke yttrat utom då han funnit att Anstrin begått något fel. Därvid hade han för sig själv sagt något sådant som »nu har dagkorpralen varit här och ställt till oreda». Vid sådana tillfällen hade han kanske även yttrat ett eller annat kraftuttryck.

I en den 18 maj 1943 dagtecknad, till regementschefen översänd åtalsinstruktion anförde tjänstförrättande militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit:

Av utredningen i ärendet framginge att Kristoffersson vid olika tillfällen till andra personer om Anstrin fällt olämpliga och för Anstrin nedsättande yttranden samt därjämte förolämpat Anstrin i tjänsten med smädligt tilltal. Kristoffersson hade härigenom gjort sig skyldig till förolämpning av underlydande i tjänsten samt brist i anständigt uppförande. De förseelser vartill Kristoffersson sålunda gjort sig skyldig syntes icke böra undgå laga beivran. Militieombudsmannen uppdroge därför åt vederbörande krigsfiskal att vid den krigsdomstol, varunder Kristoffersson lydde, anhängiggöra och utföra åtal mot denne för vad han enligt det ovan anförda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet. Anstrin borde beredas tillfälle att mot Kristoffersson föra den talan vartill han kunde finna fog.

* *
*

Regementschefen hänsköt målet till regementets krigsrätt. Vid krigsrätten ställde vederbörande krigsfiskal Kristoffersson under tilltal för det denne, då han varit kompaniadjutant, vid olika tillfällen dels till andra krigsmän om Anstrin fällt olämpliga och för Anstrin nedsättande yttranden och dels förolämpat Anstrin i tjänsten med smädligt tal. Ansvar yrkades enligt 91 § och 96 § 1 mom. strafflagen för krigsmakten. Anstrin, som inställde sig vid krigsrätten, förklarade sig instämma i åklagarens yrkanden men sade sig icke ha några yrkanden för egen del.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 19 juni 1943 och anförde därvid:

Enär i målet vore utrett, att Kristoffersson vid olika tillfällen till andra personer om Anstrin fällt olämpliga och för Anstrin nedsättande yttranden samt därjämte förolämpat Anstrin i tjänsten med smädligt tilltal, samt Kristoffersson härigenom gjort sig skyldig till förolämpning av underordnad krigsman i tjänsten och brist i anständigt uppförande, prövade krigsrätten,

jämlikt 91 § och 96 § 1 mom. strafflagen för krigsmakten ävensom 4 kap. 1 och 2 §§ allmänna strafflagen, rättvist döma Kristoffersson för vad han sålunda låtit komma sig till last att undergå disciplinstraff av vaktarrest i åtta dagar.

Regementskrigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

36.

I en till militieombudsmansexpeditionen den 8 juli 1943 inkommen skrift anförde värnpliktige Ove Nilsson och nio andra värnpliktiga, tjänstgörande vid ett fältförband, följande:

Vid upprepade tillfällen hade fänriken vid Gotlands artillerikår Carl-Wilhelm Clausen använt föga lämpliga uttryck såsom »satans förbannade djävla lymmel». Senast under övning den 2 juli 1943 hade klagandena tilltalats sålunda: »Ni uppför er som djävla busar både utom och inom tjänsten» och »Ni går som gamla gubbdjävlar, usch, fy fan, det är ynkeligt att se er».

Under den utredning som verkställdes med anledning av klagoskriften uppgav Clausen:

Anledningen till att klagandena anmält honom för militieombudsmannen torde ha varit att de fått kännedom om att Clausen rapporterat dem för att de ej åtlytt av honom i tjänsten given befallning. De värnpliktiga hade ej visat det intresse och goda uppträdande som man kunde begära av dem, varför ideliga tillsägelser varit nödvändiga. Slutligen hade Clausen förlorat tålamodet och kanske inblandat ett kraftuttryck i tillsägelsen. De uttryck som citerades i klagoskriften vore ej riktigt överensstämmande med vad Clausen själv kunde påminna sig ha sagt. Han medgåve att han använt uttrycket »satans lymmel» och kanske vid ett annat tillfälle »förbannade lymmel». Tre svordomar framför ordet »lymmel» hade han däremot ej använt. Han vore ej heller övertygad om att han sagt »gamla gubbdjävlar» utan trodde snarare att han sagt »gamla gubbar».

I särskild skrivelse vitsordade förbandschefen, majoren Fr. Hård af Segerstad, att flera av de värnpliktiga vid upprepade tillfällen visat upprörande bevis på slöhet och bristande intresse, varför såväl Clausen som Hård af Segerstad funnit sig nödsakade ingripa mer eller mindre kraftigt för att få rättelse till stånd. Klagandena hade den 2 juli 1943 av Clausen rapporterats för vägran att lyda förmans i tjänsten givna befallning.

I en den 7 september 1943 dagtecknad instruktion för åtal mot Clausen anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit:

Clausen hade erkänt att han använt uttrycket »satans lymmel» och »förbannade lymmel», varigenom han gjort sig skyldig till förolämpning av underordnad krigsman i tjänsten och brist i anständigt uppförande. Däremot

hade Clausen icke velat vidgå att han gjort sig skyldig till förolämpning i den utsträckning som anmälarna i klagoskriften velat göra gällande. Det syntes därför erforderligt att närmare utredning härom förebringades vid krigsrätt, varvid åtminstone några av klagandena borde höras. Vidare borde vittnesförhör anordnas med de ojäviga personer som kunde lämna upplysningar i saken.

På grund härav uppdroge militieombudsmannen åt vederbörande krigsfiskal att vid den krigsdomstol, under vilken Clausen lydde, anhängiggöra och utföra åtal mot denne för vad han låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet. Klagandena borde beredas tillfälle att mot Clausen föra den talan vartill fog kunde finnas.

* *
*

Sedan instruktionen överlämnats till chefen för Gotlands artillerikår, hänsköts målet av denne till regementskrigsrätten vid kåren. Vederbörande krigsfiskal yrkade vid krigsrätten ansvar å Clausen jämlikt 91 och 96 §§ strafflagen för krigsmakten för förolämpande av underordnad krigsman i tjänsten samt för brist i anständigt uppförande. Samtliga klagande inställde sig vid krigsrätten men förklarade sig icke föra någon skadeståndstalan i målet. Vid krigsrätten hölls vittnesförhör, varjämte åtskilliga av klagandena hördes upplysningsvis.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 14 september 1943 och utlät sig därvid:

Enär genom Clausens erkännande samt vad i övrigt i målet förekommit blivit ådagalagt, att Clausen vid olika tillfällen under år 1943 och sista gången den 2 juli till värnpliktige Nilsson och hans medparter fällt yttranden, vilka finge anses för dem kränkande, men vad sålunda låge Clausen till last icke vore av beskaffenhet att medföra ansvar jämväl för brist i anständigt uppförande, prövade krigsrätten rättvist döma Clausen jämlikt 91 § strafflagen för krigsmakten att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning fyra dagar.

Utslaget har vunnit laga kraft.

37.

I en den 7 april 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 1255-45-41 Gösta Sätterberg och 34 andra värnpliktiga bland annat följande:

Troppchefen fänriken vid luftvärnet Ernst Hugo Herbert Carolus Jungstedt hade vid upprepade tillfällen uppträtt olämpligt mot truppen. Då en av de värnpliktiga vid tältslagning råkat göra ett fel, hade han blivit kallad »djävla idiot». Allt emellanåt hade hela troppen kallats »en samling

busar». Vid ett tillfälle hade Jungstedt med avseende å förbandets signalister yttrat: »De djävlarna skulle hängas upp i träd och skjutas prick på.» En annan gång hade Jungstedt i samband med pjäsexercis yttrat om en värnpliktig vid namn Sporrong: »Ge den där djävla Sporrong ett skott i aschelet så att han håller käften». De värnpliktiga, som blivit utbildade till bilförare, hade jämt och ständigt fått höra yttranden liknande följande: »De enda ni kan, de är att stå och hänga i motorn på en bil och säga att den inte går». Under en marsch hade en värnpliktig skadat sig i ena foten. Då han anmälde detta till Jungstedt, hade denne med ett hånleende yttrat: »Det var ju djävligt bra».

Sedan anmälan översänts till chefen för Luleå luftvärnskår för utredning, hölls förhör med bland andra Jungstedt.

Denne anförde därvid följande: Han erkände, att han »nog» fällt de i anmälan påtalade uttrycken. Orden »De djävlarna skulle hängas upp i träd och skjutas prick på» hade yttrats till en sergeant och icke direkt till truppen. Det påtalade yttrandet om Sporrong hade haft lydelsen »Man borde ge o. s. v.» och hade varit riktat till en konstapel. Yttrandet till bilförarna hade föranletts av att dessa voro särskilt svaga såväl i exercis som i motortjänst.

I en den 5 augusti 1943 dagtecknad, till chefen för luftvärnskåren överlämnad instruktion för åtal mot Jungstedt anförde tjänstförrättande militieombudsmannen, efter en redogörelse för utredningen i ärendet:

Enligt i tjänstgöringsreglementet för armén givna bestämmelser om krigstukt skulle befälhavare i fråga om behandling av trupp verka i bästa mening uppfostrande och vägledande. Vidare skulle enligt reglementet erforderlig rättelse eller kritik meddelas på ett grannlaga sätt, varjämte befälet i sitt uppträdande skulle vara ett gott föredöme för de underlydande. Genom sina anmärkta yttranden hade Jungstedt åsidosatt dessa bestämmelser, och genom uttrycket »djävla idiot» hade han därjämte förolämpat underlydande. De sålunda begångna förseelserna ansåge militieombudsmannen vara av den beskaffenhet, att han icke kunde underlåta att göra dem till föremål för beivran.

Militieombudsmannen finge fördenskull uppdraga åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol väcka talan mot Jungstedt och därvid yrka ansvar å denne enligt lag och sakens beskaffenhet.

* *
*

Sedan handlingarna överlämnats till befälhavaren för Karlstads försvarsområde, hänsköts målet av denne till fältkrigsrätten vid försvarsområdets stab. Vid krigsrätten yrkade vederbörande krigsfiskal ansvar å Jungstedt dels jämlikt 91 § strafflagen för krigsmakten för det han genom att fälla uttrycket »djävla idiot» till en värnpliktig gjort sig skyldig till förolämp-

ning mot underordnad och dels jämlikt 130 § samma lag för det han visat oförstånd i tjänsten genom att vid upprepade tillfällen inför trupp använda synnerligen olämpliga uttryck.

Fältkrigsrätten meddelade utslag den 11 september 1943 och utlät sig därvid:

Enär genom vad Jungstedt erkänt och vad i övrigt i målet förekommit vore utrett, att Jungstedt under tjänstgöring som chef för 1. troppen vid ett kårluftvärnsautomatkanonkompani dels använt uttrycket »djävla idiot» till en honom underordnad värnpliktig och därigenom förolämpat denne med smädligt yttrande och dels genom att vid upprepade tillfällen inför trupp använda synnerligen olämpliga och kränkande uttryck både till och om honom underlydande värnpliktiga visat oförstånd och oskicklighet i fullgörandet av sin tjänsteplikt, prövade fältkrigsrätten, jämlikt 91, 130, 131 och 33 §§ strafflagen för krigsmakten ävensom 4 kap. 1 och 2 §§ allmänna strafflagen, rättvist döma Jungstedt att undergå disciplinstraff av vaktarrest i sju dagar.

Utslaget har vunnit laga kraft.

38.

I en den 24 augusti 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 67-33-41 E. Gustavsson bland annat följande:

Såsom ombud för manskapet vid visst fältförband anmälde han, att konstituerade sergeanten nr 2641-28-41 Svensson vid ett flertal tillfällen enligt manskapets åsikt uppträtt mycket olämpligt. Vad som rågat måttet hade varit följande händelse. Efter anspänning för körning hade Gustavsson stått vid stånghästarna och hållit dem. Cirka en meter vid sidan om förhästarna hade värnpliktige nr 840-17-42 Andersson befunnit sig, och i diket ungefär 3—4 meter från spannet hade suttit mellankusken värnpliktige nr 134-17-42 Kvist. Hästarna hade plötsligt blivit oroliga och kommit i sken. Efter 15 à 20 meters färd hade emellertid spannet hejdats av ett träd. Svensson, som stått 15 meter snett framför spannet, hade själv icke gjort något för att hejda hästarna utan endast skrikit till kuskarna att försöka stoppa dem. Sedan spannet stannat, hade Svensson gått fram till kuskarna och frågat efter deras nummer, vilka meddelats honom. Därefter hade han yttrat: »Ni ska hålla i hästarna, era djävlar». Sedan hade han gått fram till Gustavsson och slagit denne i ryggslutet med sitt ridspö. Även Andersson hade erhållit ett slag av ridspöet, vilket slag träffat över ryggen. Vidare hade Svensson yttrat: »In i burken ska ni, era djävlar. Det var fan att ni aldrig kunna komma under hjulen någon gång, så att ni kunna lära er att hålla i hästarna». Icke enbart denna händelse hade föranlett anmälan mot Svensson utan jämväl den omständigheten, att Svensson dagligen inför truppen

använde sådana uttryck som »djävla döskalle», »djävla idiot» och dylikt ifråga om någon av manskapet. Vidare hade inför trupp förekommit sådana uttryck som »pöbel, tattare och slöfockar», för det mesta med ordet »djävla» framför. Då något icke gått riktigt som det skolat, hade han kunnat yttra: »Ni skulle ha krig och diktatur, era djävlar.»

I ett vid skriften fogat intyg betygade 98 värnpliktiga vid förbandet på heder och samvete, att Svensson vid flerfaldiga tillfällen i tjänsten använt sådana uttryck, som omförmäldes i skriften.

Sedan handlingarna i ärendet översänts till chefen för Göta artilleriregemente, hölls förhör med Svensson samt omkring hälften av personalen vid förbandet.

Svensson anförde därvid: Han erkände, att innehållet i anmälan vore i huvudsak riktigt. Vid den omtalade skenolyckan hade han befunnit sig omkring 50 meter från platsen och hade fått den uppfattningen, att samtliga kuskar helt lämnat sina hästar. Han hade ett mycket häftigt temperament och kunde icke behärska sig, då han bleve uppbragt.

Efter en redogörelse för utredningen i ärendet anförde militieombudsmannen i en den 7 september 1943 dagtecknad instruktion för åtal mot Svensson:

Svensson hade erkänt, att han vid omnämnda skenolycka med sitt ridspö tilldelat Gustavsson och Andersson var sitt slag ävensom att han mot dem och Kvist använt de tillmälen, anmälan angåve. Härigenom hade han gjort sig skyldig till misshandel av och förolämpning mot underlydande. Även hade Svensson erkänt, att han vid upprepade tillfällen, då han tilltalat någon av manskapet eller truppen, använt olämpliga uttryck och svordomar. Han hade därigenom gjort sig skyldig till förolämpning mot underlydande och brist i anständigt uppförande. Vad Svensson sålunda låtit komma sig till last vore av beskaffenhet att icke böra undgå beivran.

Militieombudsmannen finge fördenskull uppdraga åt åklagaren vid den krigsrätt, varunder Svensson lydde, att ställa denne under tilltal för ifrågavarande förseelser och därvid yrka ansvar å honom enligt lag och sakens beskaffenhet. Gustavsson, Andersson och Kvist ävensom övriga personer, som kunde anses vara målsägande, borde beredas tillfälle att mot Svensson föra den talan, vartill de kunde finna fog.

* *
*

Sedan instruktionen översänts till chefen för Göta artilleriregemente, hänsköts målet av denne till regementskrigsrätten vid regementet. Vid krigsrätten inställde sig Gustavsson, Andersson och Kvist men framställde icke något yrkande mot Svensson. Gustavsson och Andersson förklarade att de slag som Svensson tilldelat dem med ridpiskan icke kunde betecknas så-

som misshandel men att de känt sig förolämpade av att bliva behandlade på detta sätt. Vederbörande krigsfiskal yrkade ansvar å Svensson för förolämpning mot underlydande och bristande i anständigt uppförande.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 22 september 1943 och yttrade därvid:

Svensson hade vid ett tillfälle i mitten av augusti 1943 missfirmat Gustavsson och Andersson genom att tilldela dem vardera ett slag med ett ridspö. Vid samma tillfälle hade Svensson förolämpat Gustavsson och Andersson samt Kvist med smädliga yttranden. Även tidigare hade Svensson vid upprepade tillfällen under tiden från våren 1943 förolämpat underlydande manskap med smädliga yttranden samt, då han i tjänsten tilltalat manskapet, använt olämpliga uttryck och svordomar. Förenämnda förolämpningar hade skett i de förorättades tjänst.

På grund härav prövade krigsrätten lagligt döma Svensson jämlikt 4 kap. 1 och 2 §§ allmänna strafflagen samt 33, 91 och 96 §§ strafflagen för krigsmakten för förolämpning mot underordnad krigsman i dennes tjänst samt för bristande i anständigt uppförande till vaktarrest fyra dagar.

Utslaget har vunnit laga kraft.

39.

I en den 19 juli 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen, den 5 i samma månad dagtecknad skrift anförde värnpliktiga nr 2060-45-40 Erik Linder, nr 3328-45-34 Evert Karlsson och nr 4539-45-41 Carl Forssell bland annat:

Då värnpliktige fänriken nr 824-45-39 Nils Jonas Oskar Ulrik Crampa den 29 juni 1943 mottog kompaniet, hade han yttrat: »Ni duger ej ens till stora drumlar, utan bara till små, små skitar.» Hans uppträdande hade varit synnerligen obehärskat, och han hade blandat sitt tal med svordomar. Under en nattövning med kulsprutetroppen den 30 juni 1943 hade han vidare yttrat: »Finner jag vid hemkomsten, att någon pjäs ej är ordentligt plundrad, skall jag hänga vederbörande i tasken.»

Värnpliktige nr 393-42-41 Åke Pettersson anförde i en den 21 juli 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift bland annat följande:

Vid matuppställningen den 16 juli 1943 efter avlämning till Crampa, som då tjänstgjorde såsom dagofficer, hade Crampa anbefallt de värnpliktiga att sitta ned. Enär tidigare »lediga» kommenderats och Pettersson samtalat med en kamrat, hade Pettersson icke uppfattat kommandoorden »sitt ned» utan hade förblivit stående. Crampa hade då tillsagt honom att sitta ned, vilken tillsägelse han efterkommit. Därefter hade Crampa gått fram till honom och i de andra värnpliktigas närvaro yttrat: »Varför sitter ni inte ned, eran djävla idiot, när ni ser att dom andra sitter ned.»

Sedan skrifterna översänts till sekundchefen för Svea livgarde för utredning, hölls förhör med anmälarna och Crampa.

Crampa anförde därvid bland annat: Han hade fällt de av Linder, Karlsson och Forssell påtalade yttrandena. Anledningen till yttrandet den 29 juni 1943 hade varit hållningslöst uppträdande från kompaniets sida. Under en nattövning, som avsett skarpskjutning med kulspruta, hade han iakttagit elementära fel vid materielens handhavande. För att förebygga olyckshändelser hade han velat inpränta vikten av plundringen och därför fällt det andra i Linders, Karlssons och Forssells skrift påtalade yttrandet. Formuleringen av yttrandet hade »mera varit avsedd såsom ett skämt». Sedan han den 16 juli 1943 mottagit kompaniet, hade han kommenderat »lediga» samt därefter »sitt ned». Pettersson hade emellertid icke satt sig ned. Crampa hade då väntat omkring en minut samt därefter ånyo kommenderat »sitt ned». Han hade därpå gått fram till Pettersson och yttrat: »Är ni en sådan djävla idiot att ni inte begriper att ni skall sitta ned när alla de andra har satt sig.»

I skrivelse till sekundchefen den 6 augusti 1943 anförde tjänstförrättande militieombudsmannen, efter en redogörelse för utredningen i ärendet:

Genom sina påtalade yttranden den 29 och den 30 juni 1943 hade Crampa uppenbarligen åsidosatt de i tjänstgöringsreglementet för armén givna föreskrifterna om sättet för meddelande av rättelse och kritik. Han hade därigenom gjort sig skyldig till tjänstefel. Genom sitt yttrande till Pettersson den 16 juli hade Crampa förolämpat denne. För vad Crampa sålunda låtit komma sig till last syntes han icke böra undgå ansvar. Då det å andra sidan icke syntes militieombudsmannen erforderligt att bringa frågan om ansvar under krigsrätts prövning, ansåge militieombudsmannen sig kunna inskränka sig till att för sekundchefen, som torde äga den disciplinära bestraffningsrätten över Crampa, anmäla denne till erhållande av sådan bestraffning. Militieombudsmannen utginge därvid ifrån att i enlighet med föreskriften i 185 § 5) strafflagen för krigsmakten medgivande av Pettersson till målets behandling såsom disciplinmål kunde inhämtas.

* *
*

Sekundchefen hänsköt målet till regementskrigsrätten vid Svea livgarde. Vederbörande krigsfiskal yrkade ansvar å Crampa dels för oförstånd i tjänsten och dels för förolämpning av Pettersson. Vid krigsrätten inställde sig Linder, Karlsson och Pettersson men framställde ej annat yrkande än ersättning för sin inställelse.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 5 oktober 1943 och yttrade därvid:

Genom vad Crampa själv vidgått och för övrigt i målet förekommit vore utrett, att Crampa i egenskap av tjänstförrättande chef för ett cykelkom-

pani den 29 och den 30 juni 1943 fällt de båda yttranden, som funnes omförmälda uti den i målet åberopade anmälan av den 5 juli 1943 till militieombudsmannen; och hade Crampa härigenom gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten.

Tillika vore utrett, att Crampa den 16 juli 1943 i egenskap av dagofficer vid ett fältförband förolämpat Pettersson i och för dennes tjänst med smädligt yttrande.

På grund av vad sålunda anförts prövade regementskrigsrätten lagligt döma Crampa jämlikt 130 och 91 §§ strafflagen för krigsmakten ävensom med tillämpning av 33 § nämnda lag och 4 kapitlet 1 och 2 §§ allmänna strafflagen för oförstånd i tjänsten och förolämpning av underordnad krigsman i och för dennes tjänst att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning sex dagar.

Det ålåge Crampa att i rättegångskostnadsersättning utgiva till Linder två kronor, Karlsson fem kronor och Pettersson tjugufem kronor.

Utslaget har vunnit laga kraft.

40.

I en den 11 september 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde korpralen nr 8006-7-41 Arne Jansson bland annat följande:

Vid övningar å Revingehed den 4 september 1943 omkring klockan 10·30 hade löjtnanten vid Södra skånska infanteriregementet Åke Dánilo yttrat till honom: »Ni står som en djävla hösäck och Ni är en skandal för hela svenska armén. Ert uppträdande är sådant, att jag skulle kunna rycka axelklaffarna av Er.» Vidare hade Dánilo frågat: »Är Ni befordrad eller konstituerad?» Jansson hade svarat: »Befordrad, löjtnant.» Härtill hade Dánilo genmält, att det vore en djävla tur för honom. Vittnen till det inträffade hade varit korpralerna nr 8020-7-44 Widell och nr 293-2-41 Svensson samt vice korpralen nr 91-3-38 Nilsson.

Sedan skriften översänts till regementschefen med begäran om utredning, inkom denne med protokoll hållet vid förhör med Dánilo och Jansson ävensom Widell och Svensson.

Dánilo förmälde vid förhöret: Han erkände, att han fällt de yttranden, som funnes återgivna i Janssons skrift till militieombudsmannen, eller liknande yttranden. Anledningen till yttrandena hade varit dels Janssons dåliga hållning och nonchalanta uppträdande inför sina överordnade och dels Janssons ställning som korpral och f. d. fast anställd. Med uttrycken »hösäck» och »skam för hela svenska armén» hade han velat poängtera Janssons hållning och ovärdiga befälsställning. Då han yttrat, att han kunde »rycka axelklaffarna av» Jansson, hade han avsett, att en korpral som Jansson icke förtjänat bättre. Med yttrandet »djävla tur för Er» i samband med frågan,

huruvida Jansson vore befordrad eller konstituerad, hade han menat, att han, om Jansson varit konstituerad, skolat föreslå dennes avkonstituering. Under samma övningspass hade Jansson uppträtt olämpligt mot annat befäl och trots detta fortsatt med en sådan nonchalans, att kraftuttrycken blivit mindre behärskade.

Efter redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 9 oktober 1943 till regementschefen:

Genom sina påtalade yttranden hade Dánilo missfirmat Jansson och gjort sig skyldig till brist i anständigt uppförande. Detta vore så mycket mera anmärkningsvärt, som Dánilo vid tillfället ingripit mot Jansson på grund av att dennes hållning och uppförande icke fyllt de krav, Dánilo ansett sig böra kunna ställa på ett underbefäl, och han därför bort låta sig angeläget vara att själv uppträda korrekt. Vad sålunda låge Dánilo till last syntes militieombudsmannen icke kunna undgå laga beivran. Då det å andra sidan icke vore erforderligt att påkalla krigsrätts prövning av Dánilos ansvar, ansåge militieombudsmannen sig kunna inskränka sig att till regementschefen, som torde äga den disciplinära bestraffningsrätten över Dánilo, anmäla denne till erhållande av sådan bestraffning eller tillrättavisning. Militieombudsmannen förutsatte därvid, att i enlighet med föreskriften i 185 § 5) strafflagen för krigsmakten medgivande av Jansson till målets behandling såsom disciplinmål kunde inhämtas.

* *
*

I skrivelse den 27 oktober 1943 anmälde chefen för infanteriskjutskolan, till vilken regementschefen översänt handlingarna, att han jämlikt 91 och 96 §§ strafflagen för krigsmakten för förolämpning mot underordnad krigsman i och för dennes tjänst samt för brist i anständigt uppförande ålagt Dánilo disciplinstraff av arrest utan bevakning i fem dagar.

Bestraffningsbeslutet bar icke överklagats.

41.

I en den 29 maj 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 626-61-39 Olsson och 116 andra värnpliktiga bland annat följande:

Kompanichefen kaptenen vid Hälsinge regemente Gustav Ragnar Lené hade otaliga gånger inför trupp skällt ut enskilda soldater. Största delen av hans tal hade bestått av svordomar. Såsom tilltalsord använde han ofta tillmälen såsom luffare och djävla förbannade idiot. Under en marsch på omkring sex mil hade en del av manskapet anhållit hos Lené att slippa bära pack-

ningen, enär de efter ungefär två tredjedelar av vägen erhållit fotskador, Lené hade därtill svarat: »Ställ in er och om ni inte håller er med, så ska' jag ta' mig fan låta er gå dubbelt så långt som dom andra.» Vad som nu nämnts vore endast ett litet utdrag ur Lenés syndaregister. Som svenska medborgare fordrade anmälarna att bli väl bemötta för att den tunga beredskapsbördan icke genom befälets oförstånd skulle bli ännu tyngre.

Sedan anmälan remitterats till chefen för Hälsinge regemente för utredning, höll majoren J. Pousette den 5 juli 1943 förhör med Lené och 101 av anmälarna.

Lené uppgav därvid:

Han medgåve, att han under den i anmälan omförmälda marschen använt uttrycken luffare och djävla förbannade idiot samt att han jämväl vid andra tillfällen i häftighet använt olämpliga uttryck och svordomar. Detta hade dock icke såsom i anmälan uppgåves inträffat otaliga gånger. Icke heller hade största delen av hans tal bestått av svordomar. Han hade icke utöver vad han nu medgivit brustit i sitt uppträdande såsom kompanichef och kunde sålunda icke förstå vad som avsåges med uppgiften att det i anmälan anförda utgjorde allenast ett litet utdrag ur hans syndaregister. Ifrågavarande marsch hade företagits i två dagsmarscher. Enär tidigare förflyttningar skett på skidor och manskapet sålunda varit otränat vid marsch till fots, hade åtskilliga fotskador uppstått. Han hade under marschen ofta inspekterat manskapet och tillåtit dem som haft de besvärligaste fotskadorna att lägga av packningen. Beträffande ett par av manskapet, som enligt hans uppfattning snarare saknat vilja än förmåga att fullfölja marschen, hade han med skärpa framhållit nödvändigheten av att marschen fullföljdes och hade därvid använt »överord». Enligt hans bestämda uppfattning vore stämningen bland huvuddelen av de värnpliktiga å kompaniet icke sådan som av anmälan syntes framgå.

Med översändande av den verkställda utredningen anmälde tjänstförrättande militärbefälhavaren för II. militärområdet, att han, enär det syntes uppenbart att Lené missfirmat underordnade krigsmän och icke samtliga anmälare medgivit att målet finge handläggas såsom disciplinmål, avsåge att hänskjuta saken till krigsrätt. Sådan åtgärd skulle dock icke av honom vidtagas förrän militieombudsmannens beslut i ärendet förelåge.

I en för vederbörande åklagare utfärdad åtalsinstruktion, dagtecknad den 5 augusti 1943, anförde tjänstförrättande militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Lené hade erkänt att han vid upprepade tillfällen då han tilltalat truppen använt olämpliga uttryck och svordomar. Härigenom hade han åsidosatt föreskriften i tjänstgöringsreglementet för armén att rättelse och kritik skulle ske på ett grannlaga sätt. Även hade Lené erkänt att han under den ifrågakomna marschen använt de tillmälen som anmälan angåve. Han hade därigenom gjort sig skyldig till förolämpning mot underlydande. Vad Lené så-

lunda låtit komma sig till last vore av beskaffenhet att icke böra undgå beivran.

Militieombudsmannen uppdroge fördenskull åt åklagaren vid den krigsrätt, varunder Lené lydde, att ställa denne under tilltal för ifrågavarande förseelser och därvid yrka ansvar å honom enligt lag och sakens beskaffenhet.

* *
*

Sedan åtalsinstruktionen överlämnats till militärbefälhavaren för II. militärområdet, hänsköt denne målet till fältkrigsrätten vid vederbörande förband. Vederbörande krigsfiskal yrkade vid krigsrätten ansvar å Lené jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för tjänsteförsummelse och jämlikt 91 § samma lag för förolämpning av underordnad krigsman.

Fältkrigsrätten yttrade i utslag den 20 augusti 1943:

Genom vad Lené erkänt och vad i övrigt förekommit i målet vore utrett, att Lené under tiden från slutet av januari månad 1943 till slutet av maj månad 1943 vid upprepade tillfällen, då han tilltalat sin trupp, använt olämpliga uttryck och svordomar, samt att han den 18 och 19 maj 1943 använt ärekränkande tillmälen till sina underlydande, alltså prövade fältkrigsrätten rättvist döma Lené jämlikt 130 och 91 §§ strafflagen för krigsmakten samt jämlikt 4 kap. 1 och 2 §§ allmänna strafflagen för oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt samt förolämpning av underlydande till disciplinstraff av arrest utan bevakning i fem dagar.

Utslaget har vunnit laga kraft.

42. Åtal mot avdelningschef vid arméns underofficersskola för olämpliga yttranden.

I en den 26 januari 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anhöll sergeanten Gösta Karlberg om utredning rörande vissa förmenta missförhållanden vid arméns underofficersskola under en kompletteringskurs år 1941. Jämte annat anförde Karlberg i en till hans skrift fogad promemoria följande:

Vid en lektion hade frågor till vissa elever (sjukvårdare, vilka beordrats till skolan för utbildning till sjukvårdsunderofficerare) icke fullt tillfredsställande besvarats. Detta hade föranlett avdelningschefen, kaptenen vid Göta artilleriregemente Eric Melchior att yttra ungefär följande: »Ni tror att Ni kan gå här och ingenting behöva kunna, men jag skall lära Er. Vet Ni att det är jag som bestämmer, om Ni får gå kvar här eller inte. Över huvud taget om Ni vill bli underofficerare, så kan jag stoppa detta genom att helt enkelt förklara Er olämpliga. Ett djävla påhäng det är just vad Ni är, som man måste

dras med. Om jag någon gång såsom chef bleve tvingad att ha Er i min tjänst såsom underofficerare, så vore det första jag skulle göra att ställa upp Er och skjuta ner Er, så bleve man kvitt Er.» Utöver dessa väl hårda ordalag hade förekommit uttryck såsom kolli, påhäng samt ytterligare svordomar. Såsom vittnen till yttrandena ville Karlberg åberopa samtliga elever i artilleriavdelningen.

Melchior anförde i yttrande till chefen för arméns underofficersskola bland annat:

Till kursen hade, sedan den pågått en tid, beordrats fyra sjukvårdselever. Då dessa haft svårt att följa utbildningen och dessutom visat en påfallande ouppmärksamhet, hade Melchior tillrättavisat dem i bestämda ordalag. Förhållandet hade av Melchior anmälts för kompanichefen, kaptenen F. Haquinius. Då det vore uppenbart att Melchior ej uttryckt sig på det av Karlberg framställda sättet, tillbakavisade Melchior Karlbergs beskyllning på det bestämdaste. Om det funnits anledning till klagomål över Melchiors sätt att leda utbildningen vid kursen, hade det varit Karlbergs och eventuellt andra elevers skyldighet att anmäla detta till kompanichefen eller skolchefen, då utredning omedelbart kunnat verkställas.

I avgivet yttrande förklarade Haquinius beträffande avdelningschefernas uppträdande mot eleverna, att han i intet fall själv iakttagit något som helst otillbörligt och ej heller på annat sätt erhållit kännedom om några sådana förhållanden, som Karlberg påtalat.

Skolchefen, överstelöjtnanten S. d'Orchimont anhöll i yttrande till chefen för arméstaben, att ärendet måtte hänskjutas till krigsrätts prövning, enär Karlbergs uppgifter bestredes av Haquinius och Melchior.

I yttrande till militieombudsmannen uttalade chefen för arméstaben, att det icke utan hörande av övriga till kursen beordrade elever kunde utrönas, i vad mån de av Karlberg lämnade uppgifterna kunde styrkas, samt att chefen för arméstaben, med den kännedom han ägde om skolan, icke funne anledning påyrka en sådan åtgärd.

Karlberg uppgav därefter i en påminnelseskrift, att förklaringen till att sjukvårdseleverna icke anmält de smädliga yttranden som riktats mot dem antagligen varit att de varit för rädda därtill, varjämte Karlberg anhöll om fortsatt utredning.

Sedan militieombudsmannen därpå i skrivelse till Karlberg anhållit, att denne måtte angiva vilka personer som i första hand skulle kunna lämna upplysningar i saken, begärde Karlberg att i första hand sex av honom namngivna elever måtte höras. Militieombudsmannen föranstaltade därefter om förhör med dessa personer. De av Karlberg lämnade uppgifterna blevo därvid delvis vitsordade, delvis betecknade såsom felaktiga.

Sedan militieombudsmannen infordrat nytt yttrande från Melchior i anledning av de hållna förhören, anförde Melchior:

Då det av de infordrade yttrandena, som på väsentliga punkter vore motsägande, icke syntes styrkt, att Karlbergs påståenden vore med verkliga för-

hållandet överensstämmande, finge Melchior anhålla, att målet måtte helt avskrivas. Kunde så icke ske, anhölles att även övriga av Karlberg icke namngivna elever måtte höras.

Från Karlberg inkom ytterligare påminnelseskrift.

Militieombudsmannen anförde därefter i skrivelse till Melchior:

Militieombudsmannen anhölle om upplysning huruvida Melchior — såsom påståtts — fällt de i handlingarna omförmälda yttrandena. Därest yttrandena icke haft det påstådda innehållet, finge militieombudsmannen anhålla att Melchior meddelade hur yttrandenas innebörd enligt Melchiors uppfattning varit.

Såsom svar å denna skrivelse anhöll Melchior i brev att, då någon klarhet i ärendet ej syntes erhållas och Karlberg framhölle nya synpunkter, målet måtte hänskjutas till krigsrätt.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i en den 7 januari 1943 dagtecknad, till militärbefälhavaren för IV. militärområdet överlämnad instruktion för utförande av åtal mot Melchior:

Av utredningen finge anses framgå, att Melchior under den ifrågavarande lektionen i anledning av missnöje över sjukvårdseleverna fällt olika yttranden av sådan form och innebörd, att han därigenom brustit i anständigt uppförande inför trupp. Vad Melchior låtit komma sig till last borde beivras. Förseelsen vore visserligen i och för sig icke av svårare beskaffenhet än att den kunnat bedömas i disciplinär väg. Då Melchior emellertid icke avgivit fullständigt yttrande samt dessutom själv anhållit om sakens hänskjutande till krigsrätt, borde målet prövas av domstol.

På grund härav finge militieombudsmannen uppdraga åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol ställa Melchior under tilltal, varvid ansvar borde yrkas efter lag och sakens beskaffenhet.

* *
*

Målet hänsköts sedermera till regementskrigsrätten vid Upplands regemente. Krigsfiskalen vid regementskrigsrätten yrkade ansvar å Melchior jämlikt 96 § strafflagen för krigsmakten för brist i anständigt uppförande.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 5 mars 1943 och utlät sig därvid:

Genom vad Melchior erkänt samt eljest i målet förekommit vore utrett, att Melchior någon dag under tiden 2 juli—27 september 1941 vid lektion med artilleriavdelningen av en för underbefäl vid skolan anordnad kurs fällt olika yttranden av sådan form och innebörd, att han därigenom brustit i anständigt uppförande inför trupp.

Krigsrätten prövade förty rättvist jämlikt 96 § strafflagen för krigsmakten döma Melchior för vad han sålunda låtit komma sig till last till arrest utan bevakning i två dagar.

Utslaget har vunnit laga kraft.

43. Olämpliga yttranden inför trupp.

I en den 1 mars 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift, undertecknad av 25 värnpliktiga vid ett utbildningskompani, anfördes bland annat:

Fänriken vid Hallands regemente Olle Arnby hade under en lektion yttrat: »Om det hade varit en välutbildad trupp, men sådana har vi ju inte här i Sverige. Dessa tre månaderna kommer ni att få arbeta hårt, men sedan när ni kommer på linjen så får ni maska, för linjetrupperna är svenska arméns förfall.» Under exercis I hade Arnby yttrat, att de hade en hållning som en livstidsfånge på Djävulsön. Vidare framhölle Arnby i tid och otid de tyska vapnens överlägsenhet samt den tyska arméns storhet gentemot andra.

Sedan chefen för Hallands regemente anmodats inkomma med utredning översände regementschefen med eget yttrande protokoll över ett av majoren G. Mårtensson den 9 mars 1943 hållet förhör.

Vid detta förhör hördes klagandena, varvid de förklarade att den till militieombudsmannen insända skriften sammansatts av samtliga anmälare men att densamma utskrivits av en utomstående person, vars namn de icke ville nämna.

Arnby berättade vid förhöret:

Han kunde icke erinra sig att han fällt yttrandet, att linjetrupperna vore svenska arméns förfall, men han erkände att han framhållit att trupperna i fält icke hade den hållning och de kunskaper som utbildad depåtrupp. Han ansåge sin trupp vara både villig och arbetsam, men han hade vid sin återkomst från fältförband till en början funnit densamma slö, varför han ibland påtalat dess dåliga hållning. Han kunde dock icke erinra sig ha fällt yttrandet angående »fångar på Djävulsön», men han förnekade det icke: han kunde vid något tillfälle ha fällt *liknande* yttrande. Vid genomgång av vapen hade han framhållit de tyska vapnens, särskilt handgranatens, goda egenskaper. Han vore icke på något sätt politiskt intresserad.

Vid förhöret hördes såsom vittnen värnpliktiga nr 6569-16-32 Erik Hedberg, nr 6581-16-30 A. Nilsson, nr 6801-16-30 Helge Andersson, nr 6523 Erik Johansson och nr 6608 Leonard Andersson, vilka därvid berättade:

De tillhörde samma pluton som klagandena. De hade samtliga, utom Hedberg, hört Arnby fälla yttrandet, att linjetrupperna vore svenska arméns förfall.

Regementschefen anförde i sitt yttrande:

Vad beträffade de Arnby tillvitade yttrandena hade dessas ordalydelse och därmed deras riktiga innebörd icke kunnat till fullo styrkas. Det syntes emellertid troligt att yttranden med den ungefärliga innebörd som i anmälningsskriften angivits blivit fällda av Arnby, som icke heller velat bestrida detta. Han syntes därför ha gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten.

I avvaktan på militieombudsmannens beslut i ärendet komme regementschefen icke att vidtaga någon bestraffningsåtgärd mot Arnby.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i en åtalsinstruktion, som den 8 april 1943 översändes till chefen för Hallands regemente:

Av utredningen i ärendet framginge att Arnby vid kritik mot truppens hållning använt ett synnerligen olämpligt uttryck.

Inför trupp eller eljest vid utbildningen hade Arnby även i övrigt yttrat sig på olämpligt sätt. Sålunda syntes Arnby ha gjort gällande, att linjetrupperna vore den svenska arméns förfall och att välutbildad trupp saknades i Sverige. Att inför de värnpliktiga framföra dylika åsikter om vår försvarsmakt hade varit helt opåkallat och vittnade om en betänklig brist på omdöme. Arnby syntes vid trupputbildningen ha gjort jämförelser mellan den svenska försvarsmakten och dess stridsmedel samt främmande makt. Man måste bestämt fordra att befälet vid trupputbildningen avhölle sig från alla uttalanden och omdömen som kunde föranleda modlöshet hos truppen eller eljest undergräva dess förtroende för försvaret och dess vilja att göra sitt bästa. Ett opåkallat prisande av främmande makts stridskrafter kunde också hos truppen föranleda missuppfattning rörande vederbörandes egen inställning till vårt land och dess försvar.

Redan av den föreliggande utredningen syntes framgå, att Arnby gjort sig skyldig till förseelser av beskaffenhet att böra beivras. Det vore önskvärt att närmare utredning rörande ordalydelsen och innebörden av Arnbys yttranden förebringades genom förhör med närvarande värnpliktiga inför domstol.

På grund härav finge militieombudsmannen uppdraga åt vederbörande åklagare att vid behörig krigsrätt väcka och utföra talan mot Arnby för vad denne enligt det ovan anförda låtit komma sig till last, varvid ansvar borde yrkas enligt lag och sakens beskaffenhet.

Med anledning av innehållet i protokollet över förhöret den 9 mars 1943 ansåge militieombudsmannen sig böra framhålla, att förhörsledaren torde saknat anledning att efterforska, av vem anmälningsskriften till militieombudsmannen uppsatts.

* *
*

Regementschefen hänsköt målet till regementets krigsrätt. Vid krigsrätten hördes vittnen om ordalydelsen och innebörden av Arnbys yttranden. Ett av vittnena sade sig ha hört Arnby uttala sig om de tyska vapnens överlägsenhet, men icke om tyska arméns överlägsenhet över den svenska; vittnet hade icke tyckt det vara stötande att Arnby framhållit de tyska vapnen, då vittnet varit medveten om att tyska armén hade goda vapen.

Vederbörande krigsfiskal anförde vid krigsrätten: Av utredningen i må-

let framginge, att Arnby gjort gällande, att linjetrupperna vore svenska arméns förfall och att en välutbildad trupp saknades i Sverige. Däremot ansåge krigsfiskalen, att anmälarnas uppfattning, att Arnby skulle framhållit den tyska arméns överlägsenhet över den svenska bero på ett missförstånd av anmälarna. Det framginge av utredningen, att Arnby endast framhållit de tyska vapnens överlägsenhet över de svenska, och detta omdöme kunde icke i och för sig anses olämpligt. Omdömet vore möjligen både rätt och riktigt, men det hade givits en olämplig form som kunde inverka på truppen, och härigenom hade Arnby möjligen visat oförstånd i tjänsten. Krigsfiskalen yrkade ansvar å Arnby jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd i tjänsten.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 20 april 1943 och yttrade därvid:

I målet vore visserligen upplyst, att Arnby vid flera tillfällen inför den trupp, över vilken han förde befälet, framhållit, att beväpningen i tyska armén i vissa avseenden vore överlägsen svenska arméns beväpning. Krigsrätten funne emellertid icke styrkt, att dessa uttalanden fällts under sådana omständigheter, att Arnby därigenom gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten.

Emellertid vore i målet vidare utrett, att Arnby vid en lektion med truppen i februari 1943 fällt yttranden av innebörd, att en välutbildad trupp icke funnes i Sverige samt att linjetrupperna utgjorde svenska arméns förfall. Krigsrätten funne att Arnby härigenom måste anses ha visat oförstånd vid fullgörande av de tjänsteplikter, som ålegat honom, och dömde förty Arnby att jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten härför undergå arrest utan bevakning i fem dagar.

Arnby förpliktades därjämte att ersätta statsverket vad av allmänna medel kunde komma att utgivas till på åklagarens begäran i målet hörda vittnen.

Utslaget har vunnit laga kraft.

44. Olämpligt uppträdande vid meddelande av rättelse.

I en den 15 mars 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 1561-7-42 Bertil Olsson, jämte annat varom nu ej är fråga, följande:

Sergeanten Thilly hade vid flera tillfällen trakasserat Olsson i tjänsten och visat sig synnerligen fientligt stämd mot honom. Vid ett tillfälle hade Thilly slagit Olsson under den förevändningen, att Olsson skulle ha skjutit på en framför honom liggande kamrat. Vid ett annat tillfälle hade Thilly dragit Olsson i örat. Dessutom hade Thilly mot Olsson framkastat grundlösa beskyllningar samt därvid på det grövsta okvädat Olsson.

Vid förhör berättade Olsson:

Under motivering att Olsson icke stode på rätt plats i ledet hade Thilly under exercis vid ett tillfälle dragit Olsson i örat in på den rätta platsen. En annan gång hade Olsson av Thilly fått en åthutning och grova tillmälen för att han visat fel plats där officerare och underofficerare skulle äta. Senare hade det visat sig att Olsson utvisat rätt hus men att matplatsen ändrats av kompanichefen.

Thilly uppgav vid förhöret att han någon gång under en fälttjänstövning den 1—12 november 1942 slagit till Olsson med handskarna för att väcka dennes uppmärksamhet, då Olsson skjutit med lös ammunition strax bakom en kamrat. Thilly förklarade att han ej kunde erinra sig att han dragit Olsson i örat eller att han vid det av Olsson angivna tillfället under fälttjänstövningarna den 21—26 februari 1943 okvädat Olsson.

Värnpliktige nr 439-3-41 Nordström berättade, att han efter en samlingsrörelse och under rättningen sett Thilly draga Olsson i örat.

Värnpliktiga nr 952-2-41 Jönsson och nr 966-2-41 Strömberg berättade, att de sett Thilly slå till Olsson på kinden men icke visste om det skett med handen eller med handskarna.

Värnpliktige nr 564-4-41 Nordström uppgav, att han, vid det tillfälle då Olsson av Thilly kallats vid fula namn, hört Thilly säga något i stil med fähund.

I skrivelse den 11 maj 1942 till chefen för Södra skånska infanteriregementet anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Av utredningen framginge, att Thilly vid några tillfällen vid rättande av Olsson förfarit olämpligt. Thillys handgripliga rättelser syntes visserligen icke varit av den natur att de kunde betraktas såsom misshandel, men de hade dock varit för Olsson nedsättande. Militieombudsmannen funne sig därför icke kunna underlåta att beivra Thillys förseelser. Dessa syntes dock icke vara av den natur att åtal vid krigsrätt vore erforderligt. För de tjänstefel som enligt det ovan anförda låge Thilly till last finge militieombudsmannen hos regementschefen, som ägde den disciplinära bestraffningsrätten över Thilly, anmäla denne till erhållande av tillrättavisning eller disciplinär bestraffning.

* *
*

I skrivelse den 19 maj 1943 meddelade regementschefen att han den 15 maj 1943 ålagt Thilly jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten samt 4 kap. 1 och 2 §§ allmänna strafflagen disciplinstraff av arrest utan bevakning i två dagar för oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt.

Bestraffningsbeslutet har icke överklagats.

45. Olämpligt uppträdande mot underlydande.

Den 27 oktober 1942 inkom från chefen för Smålands artilleriregemente en till militieombudsmannen ställd, av värnpliktige konstapeln Curt Carlsson undertecknad skrift, vari anfördes följande:

Carlsson anhölle att få klaga på ett yttrande av löjtnanten vid Smålands artilleriregemente Georg Conradi under ett förhör angående en förseelse som Carlsson begått under vakttjänst den 17—18 oktober 1942. Under förhöret hade Carlsson blivit tillfrågad, varför han legat i förläggningen och icke i vaktlokalen. Härtill hade Carlsson svarat, att det i vaktlokalen icke funnits sängplatser till alla. Conradi hade då sagt, att en av posterna i stället kunnat ligga i förläggningen, vartill Carlsson svarat att såväl som en av posterna kunde han själv ligga i förläggningen. Conradi hade då yttrat: »Dra åt helvete!» Carlsson hade anhållit att få veta om Conradi hade rätt att be honom dra åt helvete, varpå Conradi svarat, att han icke fällt yttrandet till Carlsson. Då denne frågat till vem yttrandet då fällts, hade Conradi ej svarat. Carlsson hade då anhållit att få veta vem Conradi talade med, varpå Conradi svarat att det vore med Carlsson. Slutligen hade Carlsson frågat om han kunde få yttrandet antecknat i förhörsprotokollet och av Conradi fått till svar, att Carlsson själv finge skriva en rapport angående detta yttrande.

Skriften åtföljdes av verkställd utredning, av vilken framgick följande:

Den 18 oktober 1942 höll Conradi förhör med Carlsson angående vissa förseelser som denne begått under tjänstgöring såsom vaktchef den 17—18 oktober 1942, bestående bland annat däri att Carlsson lagt sig i förläggningen i stället för vaktbaracken. Enligt förhörsprotokollet erkände Carlsson vad som lagts honom till last, varjämte han lämnade vissa upplysningar hur han tolkat en batteriorder som blivit felaktig på grund av skrivfel.

Den 20 oktober 1942 hölls nytt förhör i anledning av Carlssons skrift till militieombudsmannen. Vid detta förhör berättade Conradi:

Sedan förhör hållits med Carlsson den 18 oktober 1942 hade Carlsson frågat, varför vissa instruktionspunkter i en batteriorder icke blivit intagna i protokollet. Conradi hade upplyst att ett skrivfel förelåge. Ehuru den ifrågavarande orderpunkten icke hade något att göra med den förseelse, för vilken Carlsson varit tilltalad, hade denne enligt Conradis uppfattning framhållit felet i tro att det skulle förbättra hans sak. Conradi hade meddelat Carlsson, att orderpunkten icke hade med saken att göra samt att han hade för avsikt att meddela Carlsson tillrättavisning. Carlsson hade då frågat varför han ej kunde få personligt förhör. Härtill hade Conradi svarat, att Carlsson ju vore förhörd. Carlsson hade genmält att det väl skulle vara inför krigsrätt. Conradi hade då frågat om icke Carlsson kände till tillrättavisningar. Då Carlsson svarat: »Nej, inte på det viset», hade Conradi yttrat: »Dra åt helvete!», därmed ej tilltalande Carlsson utan såsom en svordom i största allmänhet. Yttrandet hade således ej varit riktat mot Carlsson utan hade fällts i en berättigad förargelse över att en värn-

pliktig av årsklass 1939, tillika konstapel, ej kände till begreppet tillrättavisningar. Carlsson hade under ordväxlingen icke iakttagit den aktning han vore skyldig överordnad i underordnads närvaro.

Vid förhöret den 20 oktober 1942 hördes några personer såsom vittnen.

I skrivelse till chefen för Smålands artilleriregemente den 11 mars 1943 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Genom Conradis erkännande och utredningen i övrigt finge det anses styrkt, att Conradi under ett med Carlsson hållet förhör förgått sig genom att fälla det i ärendet angivna yttrandet. Conradi hade åberopat föreskriften i § 1 mom. 25 i tjänstgöringsreglementet för armén, vilken innehölle att envar inom krigsmakten skulle i sina uttalanden vid alla tillfällen, synnerligen i underordnades närvaro, noggrant iakttaga den aktning, han vore skyldig överordnad, samt att meningsutbyte och övrigt ordande rörande tjänsteangelägenheter skulle ske med allvar och takt. Enligt Conradis förmenande hade Carlsson vid tillfället brutit mot denna föreskrift. Vid sitt rättande av Carlsson hade emellertid Conradi själv åsidosatt föreskriften samt bestämmelserna att rättelse skulle ske på ett grannlaga sätt och med avseende fäst vid att den rättades värdighet och anseende inför underlydande icke nedsattes.

Conradi hade genom sitt berörda yttrande gjort sig skyldig till tjänstefel av beskaffenhet att böra beivras. Då det emellertid icke syntes erforderligt att saken bringades under domstols prövning, hade militieombudsmannen velat för regementschefen anmäla Conradi till erhållande av bestraffning.

* *
*

I skrivelse den 29 mars 1943 meddelade regementschefen att han ålagt Conradi jämlikt 96 § första stycket strafflagen för krigsmakten för bristande i anständigt uppförande disciplinstraff av arrest utan bevakning i en dag.

Bestraffningsbeslutet har icke överklagats.

46. Olämpligt uppträdande mot underlydande.

I en den 10 oktober 1942 till militieombudsmansexpeditionen ingiven skrift anförde värnpliktige konstapeln Gunnar Möllmark:

Efter revelj klockan 6 den 4 oktober 1942 hade det batteri som Möllmark tillhörde under övningar förflyttats till ny förläggning. Förflyttningen hade tillsammans med ordnandet av den nya förläggningen tagit en tid av omkring

35 timmar i anspråk, och tjänsten hade varit slut omkring klockan 17 den 5 oktober 1942. Då de under tiden knappast fått tillfälle till någon sömn hade de gått till sängs tidigt på kvällen den 5 oktober. Omkring 10 minuter före klockan 21·30, då tapto skulle gå, hade andra avdelningen blivit väckt av dagofficeren, fänriken i Smålands artilleriregementes reserv, Paul Mattsson, samt kommenderats ut att bygga en barack. Då Mattsson troligen tyckt att manskapet ej vaknat fort nog hade han givit dagunderofficeren, furiren Lennart Aldén, order om att sparka dem i baken för att de skulle vakna fortare. Mattsson hade själv hoppat upp i en säng och sparkat till värnpliktige nr 362-21-39 Danielsson. Det hade luktat sprit omkring Mattsson.

Med anledning av skriften inkom chefen för Smålands artilleriregemente med utredning bestående av protokoll över förhör med Mattsson och Aldén ävensom med Möllmark, Danielsson och ett antal andra värnpliktiga.

Mattsson anförde vid förhör:

Batteriet hade kommit till den nya förläggningen på morgonen den 5 oktober 1942 efter nattmarsch med övningar. Mattsson hade varit dagofficer. Vid 17—18-tiden hade han av batterichefen fått order att ställa i ordning en barack som anlänt på eftermiddagen. I anledning därav hade han tagit befälet över en del folk som redan börjat föra upp baracken. Bland dessa hade befunnit sig en furir vid namn Lindberg samt Möllmark. Vid 20-tiden hade Mattsson gått från arbetet för att sköta en del sysslor såsom dagofficer. Någon gång före klockan 21 hade han frågat batterichefen om barackbygget skulle fortsätta, om det icke vore klart. Batterichefen hade givit bestämd order om att bygget skulle vara klart före kvällen. Mattsson hade gått tillbaka till baracken omkring klockan 21, och arbetet hade då visat sig vara nedlagt. Han hade därför sökt upp Lindberg och frågat varför folket gått in och lagt sig, varvid Lindberg skyllt på regnet. Mattsson hade därefter begivit sig till andra avdelningens förläggning, eftersom han trott att det var denna avdelning som hade hand om barackbygget. Mattsson hade försökt att väcka avdelningens personal, vilket visat sig vara förenat med mycket stora svårigheter. Aldén hade möjligen också deltagit i väckningsarbetet. Mattsson hade bland annat försökt väcka en soldat som legat i en översäng, vilket visat sig vara omöjligt så länge Mattsson, som vore ganska kortväxt, stode på golvet. Han hade därför klättrat upp i översängen bredvid och använt höger fot för att skjuta på mannen i sätet så att han måste vakna, vilket så småningom lyckats. Denne soldat, Danielsson, hade omöjligen kunnat få någon skada eller något obehag av påskjutningen. Efter att sålunda ha väckt Danielsson hade Mattsson yttrat till Aldén, att de finge väl sparka upp dem då, eller något liknande. Yttrandet hade fällts med anledning av den stora svårigheten att väcka personalen, och det hade icke varit Mattssons mening att yttrandet skulle efterkommas rent bokstavligt. Under samtal med batterichefen på expeditionen mellan klockan 20 och 21 hade Mattsson tillsammans med batterichefen efter mycket trugande blivit bjuden på kaffe av hyresvärden till det hus där expeditionen vore belägen. Värden hade velat bjuda på gök, varvid Mattsson påpekat att han vore dagofficer och därför icke borde dric-

ka sprit. Då värden emellertid trugat honom hade han till slut tackat ja till 5 centiliter men vägrat att dricka mera. Mattsson hade icke på minsta sätt varit påverkad av spriten, men han hölle det för troligt att han luktat sprit.

Vid förhör berättade Danielsson:

Han hade lagt sig omkring klockan 16 den 5 oktober 1942. Emedan han icke mådde bra hade han icke gått för att äta. Omkring klockan 21·20 hade han blivit väckt av en knuff i sidan vid höften. När han vaknat hade han funnit Mattsson sittande i en säng. Mattsson hade tillsagt honom att stiga upp, varvid han sagt sig vara illamående. Mattsson hade svarat att det icke gjordes något undantag utan att Danielsson skulle upp likaväl som de andra. Mattsson hade frågat om Danielsson varit hos sjukvårdaren eller tagit temperaturen, vilka frågor Danielsson besvarat nekande. Danielsson hade gått och hjälpt till med barackbygget. Följande morgon hade han sjukanmält sig och blivit sjukskriven på grund av ont i magen. Danielsson och en del andra ur andra avdelningen hade enats om att rapportera saken till militieombudsmannen. Han ansåge det icke vara rätt att bliva väckt medelst en knuff av en fot i sidan.

I skrivelse till chefen för Smålands artilleriregemente den 18 mars 1943 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Genom Mattssons erkännande och vad i övrigt förekommit vore det utrett, att Mattsson på kvällen den 5 oktober 1942 givit order om att en avdelning skulle väckas genom att »sparkas upp» samt att Mattsson själv väckt en värnpliktig genom att med foten knuffa till honom. Att avdelningen av Mattsson utkommenderats till arbete efter det att de flesta redan gått till vila torde ha berott på Mattssons felaktiga uppfattning, att denna avdelning tidigare erhållit order att utföra arbetet och underlåtit att fullgöra vad som anbefallts. Svårigheterna att väcka manskapet torde helt ha berott på att de föregående natt haft nattmarsch med övningar. I anmälningsskriften hade framhållits att avdelningen alltid gjort sitt bästa och att den blivit förorättad genom att bliva utkommenderad på sätt skett. Genom åtgärden att väcka avdelningen och kommendera den ut till arbete syntes Mattsson ha handlat obetänksamt och visat bristande omdöme. I och för sig vore denna åtgärd dock icke av beskaffenhet att böra beivras. Däremot ansåge militieombudsmannen sig icke kunna underlåta att ställa Mattsson till ansvar för den nyssnämnda ordern om sättet för väckningen samt för det han med foten knuffat till en värnpliktig.

Mattsson hade medgivit att han vid tillfället förtärt spritdrycker; den av honom uppgivna kvantiteten vore 5 centiliter. Såväl på grund av spritlukten som till följd av vissa av Mattssons åtgärder hade vissa av manskapet bibragts den uppfattningen, att Mattssons uppträdande stått i samband med hans spritförtäring. Utredningen syntes dock giva vid handen, att Mattsson icke varit synbart påverkad eller ens så berörd av spritdrycker att det in-

verkat på hans förmåga att fullgöra sin tjänst. I denna del funne militieombudsmannen ej anledning vidtaga ytterligare åtgärd.

Då det icke syntes erforderligt att saken bringades under domstols prövning, hade militieombudsmannen velat för regementschefen anmäla Mattsson till erhållande av bestraffning. Militieombudsmannen förutsatte härvid att Danielssons medgivande till målets avgörande i disciplinär ordning kunde erhållas.

Vid förhör den 14 och 25 oktober 1942, vilka hållits av batterichefen löjtnanten Georg Conradi, syntes vittnena regelmässigt ha blivit tillfrågade, huruvida de ansåge det rätt eller riktigt att anmäla saken till militieombudsmannen. Denna fråga hade varit omotiverad och olämplig, enär den kunnat verka såsom en påtryckning å de förhörda att icke söka tillvarataga sina intressen genom anmälningar till militieombudsmannen.

* *
*

I skrivelse den 15 april 1943 anmälde regementschefen att Mattsson jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd i tjänsten ålagts disciplinstraff av vaktarrest i fyra dagar.

Bestraffningsbeslutet har icke överklagats.

47. Olämpliga yttranden av officer inför elever i konstapelskola.

I en till militieombudsmansexpeditionen den 19 april 1943 inkommen skrift anförde värnpliktige nr 13/v Gärdmark och 55 andra elever vid konstapelskolan vid Göta artilleriregemente bland annat följande:

Chefen för konstapelskolan, löjtnanten vid Göta artilleriregemente Jan Rosengren, hade vid upprepade tillfällen använt för eleverna kränkande tillmälen såsom »dödskallar, döddansare, löss och drängar». Då eleverna sökt förklara någon beskyllning som de icke ansett sig behöva svara för, hade svaret i allmänhet blivit: »Jag har icke bett att få någon förklaring, dj-a skitprat, håll käften, drönare, eller försvinn.»

Vid förhör uppgav Rosengren bland annat:

Han hade alltid strävat efter ett gott, kamratligt förhållande mellan befälet och eleverna men samtidigt försökt upprätthålla sträng militär disciplin. Vid vissa tillfällen då eleverna visat alltför stor slöhet eller uppträtt olämpligt vore det möjligt att han blivit irriterad och använt de i rapporten upptagna olämpliga uttrycken dock under formen: »Vol. X uppträder som . . .» o. s. v. Han hade den bestämda uppfattningen att rapporten tillkommit genom agitation av ett fåtal olämpliga elever. Stämningen i skolan hade alltid varit den bästa ända tills på slutet då extra krafttag måst tagas för att efter en längre förslöande epidemi åter få tjänsten på rätt bog.

Efter en redogörelse för vad sålunda i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 15 maj 1943 till regementschefen:

Av utredningen framginge att Rosengren vid upprepade tillfällen under lektioner fällt olika yttranden av sådan art att han därigenom brustit i anständigt uppförande. Rosengrens olämpliga uppträdande vore så mycket allvarligare som han i egenskap av lärare för utbildning av befäl borde föregå med gott exempel. Vad Rosengren sålunda låtit komma sig till last vore av den beskaffenhet att han icke syntes böra undgå laga ansvar därför. Då det å andra sidan icke syntes erforderligt att saken bringades under domstols prövning, ville militieombudsmannen för regementschefen, som ägde disciplinär bestraffningsrätt över Rosengren, anmäla denne till erhållande av disciplinär bestraffning.

* *
*

Regementschefen anmälde i skrivelse den 26 maj 1943 att han den 24 i samma månad ålagt Rosengren jämlikt 96 § strafflagen för krigsmakten för bristande i anständigt uppförande disciplinstraff av vaktarrest i två dagar.

Bestraffningsbeslutet blev icke överklagat.

48. Olämpligt uppträdande av förhörsledare.

I en den 8 februari 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktiga civilarbetarna nr 386-52-26 Birger Berglind, nr 332-61-37 Olle Bodell, nr 439-60-33 Gottfrid Jonsson och nr 328-12-18 Matts Svensson:

De ville fästa militieombudsmannens uppmärksamhet å följande fall. De hade ryckt in till tjänstgöring den 18 januari 1943. Den 27 januari hade de besökt regementssjukhuset, enär de behövt läkarvård. Före läkarbesöket hade de å civilexpeditionen i vederbörlig ordning blivit inskrivna i sjukrulla. Då de emellertid icke personligen meddelat sitt arbetsbefäl, sergeanten G. Söderström, anledningen till sin bortovaro, hade denne sänt en skriftlig anmälan till chefen för Gotlands kustartilleriförsvar att de avvikit från arbetsplatsen utan tillsägelse. Söderström hade senare förklarat, att han sänt rapporten därför att han vid förfrågan å civilexpeditionen icke kunnat få besked var de befunne sig. Några förhållningsregler hur de skulle förfara vid läkarbesök hade de ej fått. Angående dessa förhållanden hade de den 2 februari 1943 varit inkallade till förhör hos majoren i kustartilleriets reserv Folke Eriksson. De ansåge sig berättigade att kraftigt protestera mot Erikssons sätt att leda förhöret. Om hans hetsiga utfall mot dem stode helt

naturligt ingenting antecknat i det protokoll, som vid tillfället förts. Men att oupphörligen få höra: »Håll käften. Djävla skitprat ni kommer med. Ni var inte sjuk. Det var ont i latmasken. Ni har förstås ätit för mycket. Är ni inte klok? Vad i helvete säger ni? För fan, står ni och ljuger?» och dylika uttryck ansåge de sig icke behöva tolerera. Det hade icke varit första gången som Eriksson handlat på detta sätt. Andra civilvärnpliktiga, som helt vägrat att arbeta på militärt område, hade av honom blivit fullständigt och obehärskat nedskällda. Då de sökt göra sitt bästa i arbetet och då de påstådda felen i föreliggande fall till stor del berott på att inga informationer givits angående förfaringssättet vid sjukbesök, ansåge de sig icke behöva utsättas för dylika övergrepp.

I avgivet yttrande anförde Eriksson:

De civilvärnpliktiga, som ryckt in den 18 januari 1943, hade alldeles särskilt riktat uppmärksamheten på sig. Redan vid läkarundersökningen hade det funnits ett tjugotal, som nekat att låta skyddskoppympa sig, oaktat klara lagar och förordningar föreskreve detta. De hade blivit rapporterade av regementsläkaren,och Eriksson hade hållit förhör med dem. Saken vore ännu icke slutbehandlad. Samtliga dessa hade uppgett sig tillhöra sammanslutningen Jehovas vittnen. Under hänvisning till vissa ur bibeln hämtade citat hade de velat göra troligt, att de av religiösa skäl vore förhindrade att i detta avseende underkasta sig landets lagar. Kort därefter hade de nekat att förrätta något som helst arbete i det militära. Under denna tid hade man sett dem röra sig inom kasernområdet, där de ätit, druckit och sovit utan att vilja fullgöra något arbete. Det oaktat hade de åtnjutit full betalning. Sådant måste givetvis bland militären, som lojalt fullgjorde sin värnplikt och i många fall en synnerligen krävande beredskapstjänstgöring, alstra allvarlig misstämning. Efter en tid syntes emellertid flertalet av de civilvärnpliktiga ha tagit sitt förnuft till fånga, och de fullgjorde nu skogsarbete. De hade visat ett starkt sinne för rättshaveri. Sålunda hade de haft svårt att finna sig uti de ordningsföreskrifter, som rådde inom kasernområdet och dess lokaler, och tillspetsade situationer hade ofta uppkommit. De hade varit snara att rapportera underbefäl och befäl för svar och dylikt på onödiga frågor, i synnerhet då svaren givits snäv form eller varit förenade med svärord. Allt detta hade haft till följd att ett visst spänt förhållande inträtt gentemot militären, och de civilvärnpliktiga hade av många betraktats som lagbrytare under de allvarliga förhållanden som nu rådde även i vårt land. Det vore ur psykologisk synpunkt beklagligt att de lokala förhållandena i Fårösund vore sådana, att de civilvärnpliktiga delvis måst förläggas i kronans baracker inom kasernområdet och kontingenten i dess helhet måst utspisas i kronans matinrättning. På grund därav hade man dagligen inom kasernområdet sett dessa välmående och utvilade karlar promenera omkring utan sysselsättning, vilket åstadkommit stor förargelse och beklagande av statsmakternas avsaknad av möjlighet att med tjänliga medel häva dylikt självsvåld. Tillbud till kontroverser hade icke uteblivit, och Eriksson hade fått medla, då de tagit form av rapporter. Den 27 januari

1943 hade till Eriksson överlämnats en rapport på fyra civilvärnpliktiga, som sjukanmält sig men icke blivit av regementsläkaren befunna sjuka utan friska. Av de sjukanmälda hade enligt egna uppgifter Berglind haft blåsor på läpparna och i munnen, Bodell ont i magen, Jonsson utslag på hakan och Svensson åderbråck. Av sjukrullan framginge att tre av dem sjukanmält sig medan den fjärde, Berglind, gått med till sjukvisitationen utan att ens bry sig om att låta införa sig i sjukrullan. Berglind hade däremot varit sjukanmäld såväl den 25 som den 29 januari. På sjukhuset hade de enligt regementsläkarens uppgift behandlats, och behandlingen måste ha avslutats senast klockan 10. Enligt sina egna uppgifter hade de därefter förgäves sökt arbetsledaren. Hela dagen hade de uppehållit sig dels uppe vid arbetsledarens förrådsskjul, dels i förläggningsbaracken och dels under förflyttningar till expeditionen och till matsalen för intagande av måltider. Vid förhöret hade de givit mot varandra stridande uppgifter om hur de tillbragt dagen. Det hade varit vid detta förhör som Eriksson skulle ha förolämpat dem. Med allt detta som bakgrund inginge Eriksson närmare på sina yttranden. Eriksson förnekade att ha förolämpat dem. Det ägde sin riktighet att Eriksson fällt ungefär de i anmälningsskriften nämnda uttrycken i samband med speciella krämpor eller med utsagor som gjorts, dock icke den mening i vilken ordet helvete inginge, enär detta ord icke förekomme i Erikssons ordförråd. Eriksson hade fällt yttrandet »Håll käften» då de under förhöret icke iakttagit de former under vilka ett förhör borde äga rum. Eriksson hade vidare fällt uttrycket att de ljöge, emedan de försökt svänga sig om hur de tillbragt dagen i fråga och lämnat påtagligt oriktiga uppgifter. Själva ansåge de sig utan skuld och ville blott lägga skulden på befälets bristande informationer angående förfaringssättet vid sjukbesök. Detta förfaringssätt måste de dock ha haft kännedom om, då i varje fall någon av dem förut sjukmönstrat. Om de icke velat fråga befälet, vilket varit det naturliga, hade de kunnat erhålla ytterligare upplysningar genom att vända sig till någon av de 22 civilvärnpliktiga, vilka sjukmönstrat under tiden den 19—26 januari. Det borde framhållas att av dessa endast 3 sjukskrivits. Eriksson beklagade om han möjligen använt starkare uttryckssätt än vad i vanliga fall kunde anses erforderligt eller lämpligt, men det vore i viss mån förklarligt om icke försvarligt med hänsyn till deras provokatoriska uppträdande.

Sedan målet mot de nämnda värnpliktiga blivit hänskjutet till regementskrigsrätten vid Gotlands kustartillerikår förklarade åklagaren, att han icke förde någon talan mot dem, varefter målet den 19 februari 1943 avskrevs från vidare handläggning.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i en åtalsinstruktion, som den 8 april 1943 översändes till militärbefälhavaren för VII. militärområdet:

Av utredningen i ärendet framginge att Eriksson vid förhör den 2 februari

1943 med värnpliktiga civilarbetarna Berglind, Bodell, Jonsson och Svensson genom olika yttranden och tillmälen till de förhörda i hög grad brustit i de skyldigheter att iakttaga lugn och opartiskhet som åvilade en förhörsledare. Vissa yttranden finge också anses innefatta missfirmelse av de förhörda. Även om det tidigare förekommit att värnpliktiga civilarbetare brutit mot den militära disciplinen och i övrigt uppträtt på ett sätt som varit ägnat att alstra allvarlig misstämning bland dem som i vanlig ordning fullgjorde sin plikt att värna landet, borde Eriksson dock icke ha låtit sitt uppträdande vid förhöret präglas av ovilja mot den kategori av värnpliktiga som de förhörda tillhörde. Det fel vartill Eriksson gjort sig skyldig vore av beskaffenhet att böra beivras.

På grund härav finge militieombudsmannen uppdraga åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol väcka talan mot Eriksson och därvid yrka ansvar enligt lag och sakens beskaffenhet. Berglind, Bodell, Jonsson och Svensson borde närmare höras angående omständigheterna vid förhöret.

* *
*

Målet hänsköts till regementskrigsrätten vid Gotlands kustartillerikår. Vid regementskrigsrätten yrkade vederbörande krigsfiskal ansvar å Eriksson dels jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd i tjänsteutövning genom det obehärskade sätt varpå han lett det ifrågakomna förhöret, dels ock jämlikt 91 § strafflagen för krigsmakten för missfirmelse av underordnade. Vid krigsrätten hördes Berglind, Bodell, Jonsson och Svensson samt — på begäran av Eriksson — ytterligare två personer som varit närvarande vid de av Eriksson hållna förhören. Av berättelserna framgick att Eriksson i stort sett lett förhören på ett lugnt och sansat sätt men att han därvid fällt flertalet av de påtalade yttrandena, vilket dock icke skett i den stötande form som i anmälningsskriften angivits.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 14 maj 1943 och yttrade därvid:

Enär genom Erikssons erkännande jämte vad i övrigt i målet förekommit hade blivit utrett, att Eriksson den 2 februari 1943 vid förhör jämlikt 202 § strafflagen för krigsmakten med Berglind, Bodell, Jonsson och Svensson utfarit i vissa olämpliga uttryck; men då hans omförmälda förfarande med hänsyn till i målet upplysta omständigheter icke kunde anses innefatta annat än oförstånd i tjänsteutövning, prövade krigsrätten rättvist allenast på det sätt bifalla åklagarens i målet förda talan, att Eriksson dömdes jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning en dag.

Vad av allmänna medel utgivits eller kunde komma att utgivas till Berglind för dennes inställelse i målet skulle med hänsyn till vad i målet förekommit stanna å statsverket.

Från detta utslag, som innefattade den sammanstämmande mening, som uttalats av ledamöterna översten F. Allbrandt, t. f. krigsdomaren G. Kjällman och auditören T. Ödin, var överstelöjtnanten A. Nyman skiljaktig samt anförde att Eriksson väl måste anses förvunnen att hava fällt de i målet ifrågakomna yttrandena men att vad sålunda låge Eriksson till last med hänsyn till i målet förekomna omständigheter icke vore av beskaffenhet att föranleda till ansvar.

Regementskrigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

49. Åtal mot officer för nedsättande yttrande om svenska flaggan.

I en till militieombudsmansexpeditionen den 3 mars 1942 inkommen skrift anmälde värnpliktige flaggkorpralen nr 25-233-34 Åhrberg bland annat att fänriken i flottans reserv Erik Thure Nilsson, som vore fartygschef å en till polska interneringsförläggningen hörande hjälpvedettbåt, vid ett tillfälle inför trupp yttrat, syftande på svenska flaggan: »Den där djävla trasan ger vi fan i» eller några ord av detta innehåll i liknande form och lydelse.

Vid skriften funnos fogade bland annat tre intyg, undertecknade »3242 45/28 Billström», »Emil Lind, 2857 45/28» och »E. Gustafsson». Samtliga intyg hade en text av detta innehåll:

»Härmed får jag på begäran intyga, att jag vid ett tillfälle hört Fänrik Nilsson, syftande på svenska flaggan, inför trupp yttra: 'Den där djävla trasan ger vi fan i' eller några ord av detta innehåll i liknande form och ordalydelse. Stockholm den 19 februari 1942.»

Sedan militieombudsmannen med anledning av skriften hos befälhavande amiralen i Ostkustens marindistrikt anhållit om utredning, inkom denne med protokoll fört vid förhör med bland andra Nilsson, som därvid uppgav:

Han bestrede att han yttrat sig så som av klagoskriften framginge beträffande svenska flaggan. Då klagomålen i detta avseende vore mycket vaga och alls ej preciserade med avseende på tid och andra omständigheter, kunde Nilsson ej förstå varpå Åhrberg syftade men ansåge det ej uteslutet att anmälan avsåge något tillfälle, då förläggningschefen anmärkt på att en trasig flagg varit hissad på logementfartyget Johannes, vilken flagg skiftats, och att den sålunda nedhalade flaggan betecknats såsom trasa. Någon svordom hade emellertid ej förekommit i Nilssons yttrande.

Billström, Lind och Gustafsson hördes å militieombudsmansexpeditionen.

Billström uppgav bland annat: Vid det tillfälle då Nilsson fällt det i intyget omnämnda yttrandet hade en furir fört befälet över truppen, medan Nilsson övervakat exercisen under det att han åkt på en cykel bredvid truppen. Någon i vaktkvarteret hade yttrat: »Om två minuter går flaggan ner» samt tillagt: »nu måste vi upp», varmed han menat att vaktstyrkan skolat upp och skyldra gevär. Nilsson hade då fällt ett yttrande av ungefär följande innehåll: »Vi ger faen i den där trasan». Någon svordom hade varit

med i yttrandet men Billström trodde knappast att yttrandet varit så starkt som intyget angåve. Billström mindes bestämt, när han närmare tänkt på saken, att Nilsson använt ordet »trasan».

Gustafsson förklarade att han icke själv hört Nilsson fälla det påtalade yttrandet — men att han hört sina kamrater berätta därom.

Lind uppgav att han av misstag skrivit på intyget och att han varken hört Nilsson fälla något nedsättande yttrande om svenska flaggan eller av någon annan hört talas därom.

Ytterligare hörd sade sig Nilsson icke kunna erinra sig att han fällt det påtalade yttrandet.

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 12 april 1943 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet sålunda förekommit, bland annat:

Av utredningen i ärendet måste anses styrkt att Nilsson om svenska flaggan fällt ett yttrande av ungefärligen den innebörd som Åhrberg i sin anmälan angivit. Nilsson hade härigenom brustit i anständigt uppförande.

På grund därav uppdroge militieombudsmannen åt överkrigsfiskalsämbetet att anhängiggöra och utföra åtal mot Nilsson för vad denne låtit komma sig till last och därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet.

* *
*

Till fullgörande av detta uppdrag lät överkrigsfiskalsämbetet ställa Nilsson under åtal vid stationskrigsrätten vid Stockholms örlogsstation. Vid krigsrätten hördes Billström och Gustafsson som vittnen. Billström förklarade därvid att han numera icke med bestämdhet kunde erinra sig om Nilssons ifrågavarande yttrande innehållit ordet »trasa», men yttrandet hade i allt fall varit nonchalant och hade inneburit att manskapet icke skulle »bry sig om flaggan». Nilsson hade emellertid då flaggan efter ett par minuter nedhalats låtit truppen skyldra gevär. Icke heller Gustafsson sade sig nu kunna minnas just de av Nilsson använda ordalagen. Vederbörande krigsfiskal yrkade ansvar å Nilsson för brist i anständigt uppförande eller, därest detta yrkande icke kunde bifallas, för oförstånd i tjänsten.

Stationskrigsrätten meddelade utslag i målet den 2 juli 1943 och yttrade därvid:

Enär genom vad i målet förekommit måste anses styrkt, att Nilsson en dag i januari eller början av februari 1942 under exercis vid polska interneringsförläggningen fällt ett olämpligt yttrande om den svenska flaggan, samt Nilsson därigenom måste anses ha visat oförstånd i tjänsten, alltså prövade stationskrigsrätten i anledning av åklagarens talan rättvist döma Nilsson jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för vad han sålunda låtit komma sig till last att undergå arrest utan bevakning i tre dagar.

Vidare förpliktades Nilsson ersätta vissa vittneslöner.

Utslaget har vunnit laga kraft.

50. Åtal mot uppbördsstyrman å torpedbåt för det han nattetid medtagit kvinnligt sällskap ombord.

I en den 5 augusti 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde 2. klass sjömannen vid 1 matroskompaniet nr 774 Nils Elofsson bland annat följande:

Natten till måndagen den 26 juli 1943, då den torpedbåtsdivision Elofsson tillhörde, befunnit sig i Varberg, hade uppbördsstyrmannen å torpedbåten T 3, signalstyrmannen av andra graden N. E. Lundberg klockan 1·15 i sällskap med en kvinna gått ombord på nämnda båt, där de genast försvunnit under däck. De hade båda iakttagits av 2. klass sjömannen vid 1 matroskompaniet nr 51 Folke Johansson, vilken tjänstgjort som post på kajen mellan klockan 24 och 2. Eftersom denne haft att lyda order av Lundberg, hade han saknat möjlighet att hindra Lundberg från att gå ombord. Klockan 2.30, då Elofsson förfångat Johansson, hade Lundberg med sitt sällskap lämnat fartyget. Elofsson ansåge, att det under en tid som den nuvarande icke borde vara tillåtet att taga tillfälliga bekanta ombord på flottans fartyg.

Å skriften hade Johansson tecknat ett intyg, att Elofssons berättelse vore med verkligheten överensstämmande.

Sedan skriften översänts till chefen för torpedbåtsdivisionen med begäran om utredning, inkom denne den 24 augusti 1943 med protokoll från förhör med Lundberg, Elofsson och Johansson ävensom med eget yttrande.

Vid förhöret uppgav Lundberg:

Han vitsordade riktigheten av de i Elofssons skrift intagna uppgifterna med den ändring, att han ansåge sig ha gått ombord klockan 1·30. Johansson, som vid denna tid tjänstgjort som post, hade icke på något sätt sökt hindra honom eller hans sällskap. Lundberg vore av den uppfattningen, att skriften tillkommit som en hämndeakt med anledning av att han rapporterat Elofsson, emedan denne icke fullgjort sina åligganden, då han efter att ha avlöst Johansson tjänstgjort som post, något som uppmärksammats av Lundberg, då denne med sällskap lämnat torpedbåten klockan 2·30.

Elofsson förklarade sig vidhålla riktigheten av uppgifterna i sin till militieombudsmannen insända skrift samt tillade på frågor bland annat, att skriften icke tillkommit som någon hämndeakt mot Lundberg.

Johansson anförde: Uppgifterna i Elofssons skrift vore riktiga, dock att den uppgivna tidpunkten för Lundbergs ombordgående »ej borde tagas bokstavligt». Han hade icke haft någon tanke på att det kunnat ligga något fel i att Lundberg och dennes sällskap gått ombord, förrän Elofsson blivit dömd för den tjänsteförsummelse, som Lundberg rapporterat. Elofsson hade yttrat till honom: »Skriver styrman Lundberg rapport, skriver jag till MO.» Skrivelsen vore antagligen en hämndeakt. Han hade icke varit Elofsson behjälplig med skrivelsens avfattande och hade ej heller diskuterat dess innehåll med denne.

I sitt yttrande anförde divisionschefen, löjtnanten L.-O. Göthman, i huvudsak följande:

Vid det med anmälan avsedda tillfället hade han icke vistats i Varberg; befälet över torpedbåtsdivisionen hade överlämnats till fartygschefen å torpedbåten T 12. Å torpedbåten T 3 hade befälet under hans ledighet utövats av Lundberg. Denne hade fredagen den 23 juli 1943 frågat Göthman, huruvida han finge visa sistnämnda fartyg för en dam, vilken begäran bifallits. Visning av örlogsfartyg ägde som regel rum under den tid, flaggan vore hissad, och därför hade divisionschefen icke särskilt påpekat detta för Lundberg. Vid av divisionschefen verkställd undersökning hade framkommit följande. Natten till måndagen den 26 juli hade Lundberg i sällskap med en kvinna gått ombord på torpedbåten T 3 och hade några timmar senare lämnat fartyget med sitt sällskap. Som post vid förtöjningsplatsen hade Johansson tjänstgjort vid deras ombordgående och Elofsson, då de lämnat fartyget. Lundberg hade till divisionschefen rapporterat, att Elofsson då han och hans sällskap gått i land suttit och samtalat med Johansson och dessutom ej utfört för post reglementerad hälsning. Vid förhör med anledning av rapporten hade Elofsson erkänt förseelsen, varför divisionschefen den 30 augusti 1943 tilldelat honom tillrättavisning i form av fjorton dagars vägran av landpermission för oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt.

Efter redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i en den 28 oktober 1943 dagtecknad skrivelse till chefen för Karlskrona örlogsstation:

Lundberg hade visserligen av divisionschefen erhållit tillstånd visa torpedbåten för en dam, men det måste förutsättas, att Lundberg i sin egenskap av underofficer ägt kännedom om bruket, att visning av örlogsfartyg som regel ägde rum under tid, då flaggan vore hissad. I varje fall måste det ha stått klart för honom, att det varit synnerligen olämpligt att nattetid taga ombord kvinnligt sällskap och att tillståndet ej avsett besök å sådan tid. Lundbergs förfarande stode i strid mot föreskriften i reglementet för marinen, att befälet i sitt uppträdande skulle vara ett gott föredöme för de underlydande, och hade varit ägnat att minska aktningen för befälet. Lundberg hade visat oförstånd i tjänsten, vilket vore av sådan art, att militieombudsmannen ansåge sig icke kunna lämna det utan beivran. Då förseelsen emellertid icke syntes militieombudsmannen vara av beskaffenhet att behöva bringas under domstols prövning, hade militieombudsmannen för stationschefen, som torde äga den disciplinära bestraffningsrätten över Lundberg, velat anmäla denne till bestraffning. Militieombudsmannen ville framhålla att frågan om motivet till den gjorda anmälan i förevarande fall saknade betydelse för bedömande av förseelsen.

* *
*

I skrivelse den 9 november 1943 meddelade chefen för Karlskrona örlogsstation att han jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten ålagt Lundberg disciplinstraff av vaktarrest i tre dagar för oförstånd i tjänsten.

Bestraffningsbeslutet har icke överklagats.

51 och 52. Åtal mot styresmannen för och en ingenjör vid försvarsväsendets kemiska anstalt för försummelse i fråga om övervakningen av gasmasktillverkning m. m.

I anledning av en tidningsartikel lät militieombudsmannen verkställa utredning rörande vissa uppgivna missförhållanden vid statens gasmaskfabrik i Åker. Genom skrivelse den 29 maj 1941 uppdrog militieombudsmannen åt landsfogden Hugo Höfde att vid Åkers och Selebo tingslags häradsrätt väcka ansvarstalan mot ingenjören Erwin Engel och nuvarande överstelöjtnanten Torsten Schmidt. Höfde påstod därefter vid häradsrätten ansvar *å Engel* för det han under de fem närmast förflutna åren före stämningens delgivning den 8 augusti 1941 i sin befattning såsom ingenjör vid gasmaskfabriken i Åker, vilken fabrik för tiden intill den 1 juli 1938 sorterat under Åkers krutbruk och för tiden därefter lydde under försvarsväsendets kemiska anstalt, beträffande gasmasktillverkningen vid fabriken dels brustit i den honom åvilande övervakningen av fabrikationen och dels visat försummelse i fråga om omsorgen om de framställda gasmaskernas militära användbarhet, samt *å Schmidt* för det han, alltsedan han den 1 juli 1938 tillträtt befattningen såsom styresman för försvarsväsendets kemiska anstalt, dels brustit i honom i nämnda egenskap åliggande skyldighet att övervaka gasmasktillverkningen vid fabriken och dels i strid mot vad eljest skett vid fabriken underlåtit att utfärda särskild arbetsorder i fråga om revideringsarbeten beträffande felaktiga gasmasker.

Arméförvaltningens tygdepartement inställde sig vid häradsrätten och förde ersättningstalan mot Engel.

Vid häradsrätten gjorde Engel och Schmidt invändning mot häradsrättens behörighet under påstående att målet borde handläggas av krigsdomstol.

I *beslut den 7 oktober 1941 utlät sig häradsrätten:* Enär Åkers krutbruk och försvarsväsendets kemiska anstalt finge anses icke tillhöra krigsmakten, och förty 39 § 2:o) lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes icke vore i förevarande fall tillämplig; alltså och då åtalet icke heller på annan grund vore undandraget allmän domstols behörighet, funne häradsrätten sig behörig upptaga målet till prövning.

Sedan Engel och Schmidt var för sig hos Svea hovrätt anfört besvär över häradsrättens beslut den 7 oktober 1941, fann *hovrätten* i *utslag den 7 maj 1942* ej skäl göra ändring i överklagade beslutet.

Engel och Schmidt bestredo därefter vid häradsrätten den mot dem förda talan.

Häradsrätten meddelade slutligt utslag i målet den 15 september 1943. I sitt utslag fann häradsrätten av utredningen framgå att en stor del av de tillverkade gasmaskerna varit behäftade med brister. Häradsrätten uttalade vidare att av vad sålunda och för övrigt förekommit framginge, att kontrollen icke varit fullgod och att omsorgen om gasmaskernas användbarhet icke varit den bästa ävensom att det brustit i företagsamhet med avseende å rättelser och förbättringar. Med hänsyn till vad i målet förekommit kunde det emellertid icke anses ådagalagt, att Engel gjort sig skyldig till fel eller försummelse av beskaffenhet att för honom föranleda ansvar eller skadeståndsskyldighet. Häradsrätten fann Schmidt icke kunna fällas till ansvar för försummelse beträffande övervakningen av gasmasktillverkningen. Schmidts underlåtenhet att utfärda särskilda arbetsorder fann häradsrätten icke vara av beskaffenhet att medföra ansvar för tjänstefel. På grund av vad i utslaget upptagits prövade häradsrätten lagligt ogilla i målet förd talan om ansvar och skadestånd.

Häradsrätten förordnade att häradsrättens protokoll i målet samt till häradsrätten ingivna handlingar ej finge utlämnas förrän 25 år förflutit från den 15 september 1943.

I skrivelse till advokatfiskalsämbetet vid Svea hovrätt den 1 oktober 1943 uppdrog militieombudsmannen åt ämbetet att i hovrätten överklaga häradsrättens utslag, såvitt anginge Engel, samt därvid yrka bifall till åtalet.

Även Engel har anfört besvär över utslaget.

Målet är beroende på hovrättens prövning.

53. Åtal mot landstormsofficer för vållande till annans död.

Sedan militieombudsmannen av dagspressen inhämtat att den 30 mars 1942 vid ett luftvärnsförband i stockholmstrakten inträffat en dödsolycka, varvid värnpliktige nr 235-54-21 N. A. Öhman skadats så svårt att han senare avlidit, anhöll militieombudsmannen hos chefen för Stockholms luftvärnsregemente att få del av den utredning som verkställts eller komme att verkställas. Med anledning härav inkom chefen för vederbörande fältregemente med protokoll över ett den 30 mars 1942 hållet förhör.

Enligt förhörsprotokollet och en därtill hörande anmälan hade landstormsfänriken Tord Dahlberg lämnat bland annat följande uppgifter:

Manskapet vid förbandet hade den 30 mars 1942 mellan klockan 9 och 11 haft övningar i luftvärnsexercis och mätprövning. Dahlberg hade lämnat platsen omkring klockan 9·50, varvid landstormsfänriken Karl Åke Björnö övertagit befälet. Under en rastpaus strax därefter hade Björnö gått fram till andra pjäsen i avsikt att undersöka möjligheterna att åstadkomma större fri-

gång för plattformen och styrstagen. Härvid hade Björnö fällt upp främre låshandtaget, varvid dragstången på grund av omläggningsinrättningens balansfjäder slagit framåt och träffat Öhman i huvudet. Dahlberg hade icke beordrat omläggning av dragbryggan å pjäsen och icke heller tidigare med Björnö diskuterat detta. Dahlberg ägde kännedom om att omläggningsinrättningens balansfjäder utlöste större rörelse å dragstången när hjulen vore avtagna å pjäsen, vilket enligt regementsorder då varit utfört. Detta hade dock icke diskuterats befälet emellan.

Vid förhöret hade ytterligare hörts, förutom Björnö, landstormskorpralen nr 158-44-22 Gustafsson samt värnpliktiga nr 309-25-22 Andersson (pjäsmekaniker) och nr 99-43-21 Karlsson, vilka därvid berättat:

Björnö: Under en rast hade han gått till pjäsvärn nr 2 för att undersöka möjligheten av att fälla fram dragbryggan med vidhängande dragstång för att vinna ökat utrymme vid pjäsens manövrering. Björnö hade beordrat pjäsmekanikern och Karlsson att hålla kvar dragstången i uppfällt läge, medan Björnö lossat låshandtaget. Omedelbart innan Björnö lossat låshandtaget, hade han övertygat sig om att ingen obehörig funnes i ingången till värnet, där dragstången skulle fällas fram. De värnpliktiga som höllo dragstången hade, ögonblicket efter det låshandtaget lossats, släppt dragstången, vilken av fjäderkraften fällts framåt. I samma ögonblick hade Öhman av okänd anledning stigit in i värnöppningen, varvid han kommit i vägen för dragstången, som träffat honom i huvudet. Björnö ägde kännedom om att omläggningsinrättningens balansfjädrar utlöste större rörelse å dragstången, när hjulen å pjäsen vore borttagna. Före omläggningen hade han även för pjäsmekanikern och Karlsson påpekat detta förhållande.

Gustafsson: Han vore utbildad vid rörliga pjäser. Då Björnö kommit ned till pjäsen och beordrat omläggning av dragbryggan, hade Gustafsson yttrat: »Det går icke.» Anledningen till detta yttrande hade varit, att han visste, att när pjäsen icke vilade på hjulen omläggningsinrättningens fjäder verkade med sådan kraft på dragstången, att man icke förmådde kvarhålla stången i upprätt läge. Han ansåge, att ren olyckshändelse förelåge.

Andersson: Innan omläggningen skett, hade Björnö meddelat Andersson och Karlsson att vara försiktiga och ej stå i vägen för dragstången. Anderssons ställning hade varit sådan att han omöjligen kunnat se åt det håll dragstången fälldes. Sedan låshandtaget lossats, hade stången, vilken Andersson och Karlsson varit beordrade att hålla, formligen slitits ur händerna på dem, och de hade icke haft någon möjlighet att hålla den kvar i upprätt ställning. Andersson ansåge att alla försiktighetsåtgärder varit vidtagna.

Karlsson: Björnö hade beordrat omläggning av dragstången samt beordrat Andersson och Karlsson att hålla stången kvar i upprätt läge. Då låshandtaget lossats, hade Karlsson stått med ryggen mot ingången och ej kunnat observera om någon obehörig kommit dit. Stången hade av fjäderkraften slitits ur hans händer. Han vore utbildad endast vid pjäser med fasta lavetter och hade hittills ej hunnit sätta sig in i konstruktionen av de pjäser som

funnes på förbandet. Karlsson ansåge sig icke kunna bedöma om ren olyckshändelse förelåge eller icke.

Chefen för fältregementet inkom därefter med ett av arméförvaltningens tygdepartement avgivet utlåtande, vari anfördes:

Som bekant vore Bofors fältlavett för 40 mm luftvärnsautomatkanon försedd med kraftiga balanseringsfjädrar, avsedda att utbalansera pjäsens vikt vid omläggning från skjut- till körläge och därigenom möjliggöra omläggning på föreskrivet sätt. Därest pjäsen i skjutläge upplyftes medelst ställskruvarna, så att hjulen vore fria, eller om hjulen vore avtagna, och låshandtagen överfördes från låst läge, komme fjädrarna, vilka i detta läge hade en spännkraft av cirka 2·8 ton, att utan pjäsens tyngd som motvikt verka på den axel, till vilken dragstången kopplades vid omläggning. Härvid vore hävstångsförhållandena sådana, att den vid dragöglan verkande, tangentiella kraften varierade från cirka 90 kg i dragstångens vertikalläge till cirka 110 kg, maximalt, då dragstången förts framåt till cirka 30 graders lutning mot horisontalplanet och cirka 25 kg i helt framfällt läge. Som man emellertid ytterst sällan kunde utnyttja detta gynnsamma hävstångsförhållande, måste man räkna med att uppskattningsvis 50 % större krafter erfordrades för att hålla dragstången tillbaka. Åvägabragtes icke sådant kraftigt motstånd, måste dragstången slå ned med stor energi och kunde åstadkomma allvarlig skada å materielen. I överensstämmelse med ovanstående angåves i utkast till artilleriregelmente, Lv del V C: 1, mom. 4432, att låshandtagen ej finge överföras från låst läge, så länge pjäsen ej vore nedhorisonterad och stode på hjulen. Vid av departementet utförd besiktning av pjäsen i fråga hade intet framkommit, som tydde på att denna i här berörda hänseende varit behäftad med någon felaktighet, som kunde tillskrivas bidragande orsak till olyckshändelsen. Oavsett vad reglementet föreskreve, funnes ingen teknisk omöjlighet att utföra omläggning på ifrågavarande sätt, blott mothållet vore tillräckligt kraftigt och försiktighet iakttoges. Av departementet efter olyckan utförda försök hade givit vid handen, att minst fyra man, placerade vid genom dragöglan förda dragtåg, erfordrades för att med säkerhet övervinna den på dragstången verkande fjäderkraften. I övrigt kunde departementet icke göra något uttalande angående orsaken till olyckshändelsen.

Efter en redogörelse för utredningen i ärendet anförde tjänstförrättande militieombudsmannen i en den 23 november 1942 dagtecknad instruktion för åtal mot Björnö:

Den i ärendet ifrågakomna olyckan hade inträffat vid en av Björnö beordrad omläggning av dragstången till en luftvärnspjäs. Olyckan vore i första hand att hänföra till den omständigheten, att Björnö lossat låshandtaget trots att pjäsen ej stått på hjulen. Denna hans åtgärd strede mot uttryckligt förbud i luftvärnsreglementet, del III, mom. 4432 (eller motsvarande mom. i Art R Lv, del V C: 1), vari stadgades att låshandtagen ej finge överföras från låst läge, så länge pjäsen ej vore nedhorisonterad och stode på hjulen.

Björnö syntes även ha varit medveten om den med åtgärden förbundna risken, ty han hade beordrat två värnpliktiga att hålla dragstången kvar i rätt läge samt, enligt egen uppgift, sett efter att ingen befunnit sig å den plats där dragstången skulle fällas fram. Den på dragstången verkande fjädern vore emellertid så kraftig att stången slitits ur de värnpliktigas händer. Enligt vad arméförvaltningens tygdepartement upplyst erfordrades minst fyra man för att åstadkomma det motstånd som erfordrades för att med säkerhet övervinna den på dragstången verkande fjäderkraften. Omläggningen av dragstången hade således icke skett på ett betryggande sätt. Det kunde också framhållas att en vid pjäsen tjänstgörande landstormskorpral vid orderns meddelande för Björnö framhållit, att det ej ginge att utföra den av Björnö beordrade omläggningen.

Björnö syntes ha gjort sig skyldig till tjänstefel genom att på sätt skett beordra omläggningen. Ehuru det torde ha berott på en tillfällighet, att Öhman råkat komma i vägen för dragstången just i det ögonblick då denna fälldes fram, måste Björnö dock genom sin åtgärd anses ha vållat Öhmans död. Med hänsyn härtill funne sig militieombudsmannen icke kunna underlåta åtal.

På grund härav finge militieombudsmannen uppdraga åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol ställa Björnö under tilltal. Ansvar borde yrkas efter lag och sakens beskaffenhet. Dödsboet efter Öhman borde beredas tillfälle att mot Björnö framställa de yrkanden, vartill dödsboet kunde finna fog.

* *
*

Sedan åtalsinstruktionen översänts till chefen för vederbörande fältregemente, hänsköt denne målet till fältkrigsrätten vid förbandet. Under åberopande av åtalsinstruktionen yrkade krigsfiskalen vid krigsrätten ansvar å Björnö jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för brott mot givna föreskrifter och jämlikt 14 kapitlet 9 § allmänna strafflagen för vållande till annans död. Öhmans änka Märta Öhman, som beviljades fri rättegång i målet, framställde vid krigsrätten skadeståndsanspråk mot Björnö.

Björnö bestred den mot honom förda talan. Hans rättegångsbiträde gjorde gällande att det i målet åberopade reglementet allenast vore en instruktion i korrektur och alltså icke officiellt fastställd. Till bevis om att vållande ej låge honom till last åberopade Björnö bland annat ett av landstormsfänrikarna G. E. Rydström och Åke Redin samt landstormslöjtnanten M. G. Söderström utfärdat intyg.

Fältkrigsrätten meddelade utslag i målet den 30 januari 1943 och utlät sig därvid:

I målet vore upplyst, att Björnö, då han på morgonen den 30 mars 1942 tillfälligt förde befälet under pågående övningar i luftvärnsexercis m. m., med avseende å den i målet ifrågavarande rörliga luftvärnsautomatkanonen, från vilken hjulen voro borttagna, företagit den åtgärden att han fällt upp

främre låshandtaget till dragbryggan, att han för att förhindra att dragstången på grund av omläggningsinrättningens balansfjäder sloge framåt beordrat två man att hålla stången, att männen emellertid, sedan låshandtaget fällts upp, icke förmått kvarhålla dragstången av den anledningen att omläggningsinrättningens balansfjäder utlöste väsentligt större rörelse å dragstången när hjulen voro avtagna än Björnö uppenbarligen räknat med, att dragstången följaktligen slagit framåt, samt att därvid Öhman, vilken — utan att han tillhört pjäsmanskapet eller, såvitt kunnat utrönas, haft något tjänsteärende till värnet — varit på ingående dit, träffats av dragstången i huvudet med påföljd att han skadats så svårt, att han senare avlidit.

Utredningen hade givit vid handen, att Björnö företagit omläggningsåtgärden av det skälet att han velat undersöka möjligheterna att åstadkomma större frigång för plattformen och styrstagen, varigenom kanonens manöverduglighet skulle ökas och förefintlig risk för att, då vid vridande av plattformen vederbörande toge spjärn med ena foten, det icke skulle inträffa att foten komme åt spärren på låshandtaget ifråga med fara för att detta senare överfördes från sitt låsta läge.

Väl föreskreves i åberopade utkast till artillerireglemente Lv del V C:1 under rubriken uppbröstning, att sådana låshandtag, varom vore fråga, ej finge överföras från låst läge, så länge ej pjäsen vore nedhorisonterad och stode på hjulen. Emellertid kunde den av Björnö företagna omläggningsåtgärden med hänsyn till skälet för densamma och omständigheterna i övrigt — särskilt Björnös av vad i målet förekommit icke vederlagda uppgift, att han före åtgärdens företagande genom att se utåt från värnet övertygat sig om att icke någon utomstående närmade sig — ej skäligen anses ha inneburit att Björnö visat vårdslöshet, försummelse, oförstånd eller oskickligheit i fullgörandet av den tjänsteplikt, som honom efter åberopade reglementsutkast bort åligga eller av förhållandenas beskaffenhet påkallats. Det kunde följaktligen icke heller anses, att Björnö genom vårdslöshet, oförsiktighet eller försummelse varit vållande till Öhmans död.

Å anförda skäl funne fältkrigsrätten åtalet samt den mot Björnö i målet förda skadeståndstalan icke kunna bifallas.

Icke någon part förpliktades att i förevarande mål gottgöra statsverket dess kostnad i anledning av den Öhmans änka i målet beviljade förmånen av fri rättegång.

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 6 februari 1943 uppdrog militieombudsmannen åt ämbetet att anföra besvär över fältkrigsrättens utslag och därvid yrka bifall till åklagarens talan. I skrivelsen anförde militieombudsmannen vidare:

Björnös biträde hade anfört att det i målet åberopade reglementet vore allenast en instruktion i korrektur och alltså icke officiellt fastställd. Detta anförande återgåve icke fullt korrekt reglementets ställning. Genom arméorder nr 374 den 29 oktober 1940 fastställdes reglementet att försöksvis tillämpas (se TLD 1940 s. 269). Det hade senare med få ändringar, vilka

icke berörde mom. 4432, tryckts om år 1942 såsom luftvärnsreglemente del III C: 1. Man torde böra antaga att övningarna vid förbandet alltsedan år 1940 bedrivits efter detta reglemente.

I utslaget uttalade fältkrigsrätten, att Öhman såvitt utrönas kunnat ej haft något tjänsteärende till värnet. Huruvida Öhman i tjänsten eller eljest med skäl begivit sig in i värnet finge anses outrett. Vid målets avgörande måste man således utgå från att något medvållande från Öhmans sida icke vore visat.

Den risk som kunde ha funnits, att låshandtagen skulle kunna av någon oavsiktligen överföras från låst läge, syntes ha bort avlägsnas genom att, såsom senare skett, handtagen surrats. Denna risk hade ej utgjort något godtagbart skäl för Björnös åtgärd. — Därest Björnö velat öka kanonens manöverduglighet genom den anbefallda manövern, vilken enligt vad han visste varit förenad med risk, borde han först ha samrått med någon erfaren överordnad. Att utan vidare, mot reglementets bestämmelser, vidtaga denna manöver måste anses innebära oförstånd och vårdslöshet. Risken för att någon skulle komma till skada hade uppenbarligen icke undanröjts därigenom att Björnö ett ögonblick sett ut från värnet.

De utlåtanden som avgivits av landstormsfänrikarna Rydström och Redin samt landstormslöjtnanten Söderström kunde icke tillerkännas avgörande betydelse i målet. Militieombudsmannen anhölle att krigshovrätten före målets avgörande måtte inhämta utlåtande från inspektören för luftvärnet.

Även Märta Öhman anförde besvär över krigsrättens utslag.

Krigshovrätten, som inhämtade yttrande från inspektören för luftvärnet, *meddelade utslag på besvären den 29 oktober 1943* och yttrade därvid: Vidkommande först ansvarsfrågan vore i målet utrett, att övningarna vid fältregementet vid ifrågavarande tid bedrivits i enlighet med bestämmelserna i utkast till luftvärnsreglemente Lv del V C: 1 samt att olyckan förorsakats därav, att Björnö låtit i strid mot detta reglemente överföra låshandtaget till dragbryggan från låst läge, ehuru pjäsen icke varit nedhorisonterad och stått på hjulen, med påföljd att dragstången med stor kraft slagit framåt och träffat Öhman, som därvid skadats till döds; och enär — även om berörda åtgärd kunde ha varit i och för sig försvarlig såsom ett medel att öka kanonens manöverduglighet — Björnö, som vetat att åtgärden varit förenad med risk, i allt fall icke, såsom det måste anses ha ålegat honom, antingen på betryggande sätt säkrat sig mot dragstångens våldsamma rörelse eller före låshandtagets uppfällande förvissat sig om att ingen människa varit i vägen för dragstången, samt Björnö genom den försummelse, som sålunda låge honom till last, åsidosatt tjänsteplikt, som varit av förhållandena påkallad och förty vållat Öhmans död, prövade krigshovrätten, som emellertid funne omständigheterna mildrande, rättvist att, med ändring av fältkrigsrättens utslag i denna del, döma Björnö, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten och 14 kapitlet 9 § allmänna strafflagen, jämfört med 4 kapitlet 1 och 2 §§ sistnämnda lag samt 33 och 34 §§ strafflagen

för krigsmakten, för försummelse i fullgörande av tjänsteplikt och vållande till annans död till disciplinstraff av arrest utan bevakning i sex dagar.

Därjämte förpliktade krigshovrätten, med ändring av fältkrigsrättens utslag i dessa delar, Björnö att till Märta Öhman utgiva ersättning för begravningskostnader och sorgkläder med sjuhundraåttiofem kronor samt att återgälda statsverket kostnaderna för den Märta Öhman vid fältkrigsrätten beviljade fria rättegången.

Från detta utslag, som innefattade den sammanstämmande mening, som uttalats av ordföranden, hovrättsrådet A. Johansson, samt ledamöterna krigshovrättsrådet G. Aquilon och e. o. assessorn B. Marcus, voro ledamöterna översten F. Lovén och kommendören friherre L. Beck-Friis skiljaktiga och yttrade att de funne ej skäl göra ändring i krigsrättens utslag.

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

54. Åtal mot regementsläkare för försummelse vid behandling av sjuka.

I en den 10 juli 1939 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift påkallade Hjalmar Andersson i Lövåsa militieombudsmannens ingripande med anledning därav att Hjalmar Anderssons son värnpliktige nr 203-22-37 Erik Andersson den 20 maj 1939 avlidit under fullgörande av värnpliktstjänstgöring.

Med anledning härav verkställdes utredning, varjämte utlåtanden av sakkunniga infordrades.

Av utredningen framgår bland annat följande.

Erik Andersson tjänstgjorde vid ett batteri av ett artilleriförband. Under tiden den $^{16}/_{2}$—den $^{5}/_{5}$ 1939 var han förlagd i Z — — —. Enligt sjukrullan gjorde han sjukanmälan den 7 och 27 mars 1939. Vid det förra tillfället blev han sjukskriven i grupp 2 samt befriad från marsch. Vid det senare tillfället blev han icke sjukskriven; hans temperatur antecknades till 36·7 grader. Efter den $^{5}/_{5}$ 1939 var Erik Andersson förlagd vid X — — — i Y — — — socken, beläget ej så långt från Visby. Han insjuknade den $^{10}/_{5}$ med feber och halsfluss, sjukskrevs i logementet den $^{11}/_{5}$ och inlades den $^{12}/_{5}$ på förmiddagen å sjukrum i Y — — —. Den $^{15}/_{5}$ överfördes han till garnisonssjukhuset å Visborgs slätt, varifrån han den $^{18}/_{5}$ överfördes till lasarettet i Visby där han avled den $^{20}/_{5}$ 1939.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 10 oktober 1941 följande.

Tjänstgöringsreglementet för armén innehölle rörande sjukvårdstjänsten bland annat följande föreskrifter.

Vård av sjuka bereddes antingen vid truppen, på truppförbandets sjuk-

hus eller sjukavdelning, på garnisonssjukhus, på civilt sjukhus eller på epidemisjukhus. Vid truppen finge endast vårdas sådana lindrigt sjuka, som lede av vissa yttre åkommor såsom smärre skador och dylikt, och vilka på grund härav vore befriade från deltagande i samtliga eller flertalet övningar (§ 137 mom. 1 och 2). Manskap, behäftat med feber eller smittsam sjukdom, finge icke vårdas eller vistas i logementet. Erforderligt utrymme för sådana sjukas isolerande förläggning skulle vara förberett (§ 136 mom. 4). Angående vid truppen vårdade sjuka skulle av läkaren sådana anteckningar föras, att av desamma erforderliga upplysningar kunde erhållas beträffande fallets art o. s. v. (§ 137 mom. 2). Funnes icke på regementets förläggningsort (tjänstgöringsort) sjukhus av angiven beskaffenhet borde sjuka, som icke kunde vårdas i etablissementet, avpolletteras till i orten eller dess närhet befintligt civilt sjukhus. Även eljest borde, på sätt särskilt vore stadgat, från militärt sjukhus till dylikt civilt sjukhus avpollettering ske, därest behandlingen krävde särskild fackkunskap eller särskilda sjukhusanordningar, då dessa förutsättningar icke kunde fyllas på det militära sjukhuset (§ 137 mom. 7). Läkaren hade att dagligen förrätta visitation av samtliga på sjukhus eller sjukavdelning vårdade. Undantag härifrån finge dock göras, om läkaren prövade anledning till sådan visitation icke föreligga (§ 138 mom. 3).

Av utredningen framginge att Erik Andersson redan under den del av militärtjänstgöringen som i tiden låge före den 5 maj 1939 lidit av upprepade förkylningar, vilka icke kommit under sakkunnig behandling. Under denna tid hade Erik Andersson försökt att själv draga sig fram med sina åkommor. Hans kamrater hade sålunda berättat, att han mestadels suttit vid kaminen och frusit samt att han ofta beklagat sig över förkylning och ont i halsen. Vidare hade kamraterna uppgivit, att han själv skaffat medicin, att han köpt mjölk och tabletter samt att han på kaminen i sitt kokkärlslock kokat vatten för att använda det såsom värmedryck. Av allt att döma hade således Erik Anderssons halsbesvär under lång tid blivit misskötta. Följden torde ha blivit, att hans allmänna tillstånd och motståndskraft mot nya infektioner försämrats. Beträffande anledningen till att Erik Andersson icke kommit under läkarbehandling hade hans fader, Hjalmar Andersson, uttalat att Erik Andersson i brev till hemmet uppgivit, att han besökt doktorn men blivit utkörd så fort han kommit in, varför han beslutat att icke mera gå till doktorn om det funnes möjligheter att slippa. Riktigheten av sistnämnda uppgifter hade icke blivit styrkt. Marinläkaren E. Jonsson, som under dess vistelse i Z — — — haft hand om sjukvården å det förband som Erik Andersson tillhört, hade förklarat att han icke kunde erinra sig Erik Andersson. Jonsson hade dock, för den händelse Hjalmar Anderssons uttalande skulle avse Jonsson, bestämt avvisat detsamma. Av sjukrullan framginge, att Erik Andersson sjukanmält sig den 7 mars 1939 och då blivit sjukskriven i grupp 2 samt befriad från marsch, ävensom att han ånyo sjukanmält sig den 27 mars 1939 men då ej blivit sjukskriven. Handlingarna i ärendet lämnade ej någon grund för ett bedömande, huruvida Erik Andersson den 27 mars bort sjukskrivas; icke heller

funnes några upplysningar hur Erik Andersson blivit bemött vid detta tillfälle. Efter nämnda tillfälle syntes emellertid Erik Andersson ha handlat som om han fattat ett beslut att icke besvära läkaren, om det funnes möjlighet att slippa. Härav kunde förklaras att Erik Andersson icke, såsom syntes ha bort ske, sjukanmält sig före förbandets förflyttning till X — — —. Därest en sjukanmälan och sjukskrivning då kommit till stånd, torde sjukdomsförloppet ha kunnat bliva ett annat. Ehuru det syntes föreligga vissa skäl att antaga, att Erik Anderssons obenägenhet att söka läkarvård varit betingad av det bemötande han fått röna från sjukvårdspersonalens sida, vore det icke ådagalagt att fel eller försummelse kunde läggas någon befattningshavare till last såvitt anginge tiden före förflyttningen till X — — —

Redan strax efter ankomsten den 5 maj till förläggningen i X — — — i Y — — — socken syntes Erik Anderssons hals- och öronbesvär ha lett till att hans hörsel nedsatts. För sina kamrater hade Erik Andersson klagat över att han hörde dåligt, och till en av dem hade han framställt förslag, att de skulle gå telefonvakt samtidigt, enär han hade svårt att höra i telefon. Vid sjukvisitation på morgonen den 10 maj, verkställd av dagofficeren med biträde av en furir som genomgått sjukvårdskorpralskola, hade Erik Andersson sjukanmält sig. Han hade då blivit sjukskriven i grupp 4 men fått ligga kvar å logementet. På morgonen den 11 maj hade sjukvisitation förrättats av en från Visby till X — — — kommenderad sjukvårdskonstapel. Denne hade anbefallt, att Erik Andersson skulle ligga kvar å logementet. Sedan det för t. f. batterichefen anmälts, att Erik Andersson låge svårt sjuk i logementet med över 39 graders feber, hade denne satt sig i förbindelse med regementsläkaren I. Cassel för att kontrollera, att Cassel ägde kännedom om att sjukvårdskonstapeln hade anbefallt, att Erik Andersson skulle ligga kvar å logementet. Cassel hade då svarat, att 39 graders feber icke vore att anse som hög feber samt att Erik Andersson icke kunde intagas vare sig å sjukavdelningen vid A 7 eller å garnisonssjukhuset å Visborgs slätt, varför han skulle ligga kvar å logementet. Vid telefonsamtal med dagofficeren på morgonen den 11 maj hade jämväl ordinarie batterichefen erhållit kännedom om att några värnpliktiga, bland dem Erik Andersson, låge sjuka i hög feber. Av batterichefen hade dagofficeren därvid erhållit order att omedelbart iordningställa och uppvärma sjukrummet i X — — —, vilken order därefter verkställts. Vid 6-tiden på eftermiddagen den 11 maj hade Cassel förrättat sjukvisitation i X — — —, varvid han undersökt Erik Andersson. Denne hade fått kvarstanna i logementet till förmiddagen den 12 maj, då han jämte andra sjuka inlagts å sjukrummet i X — — —. Beträffande Erik Anderssons tillstånd vid undersökningen den 11 maj hade Cassel uppgivit, att Erik Andersson lidit av halsfluss utan komplikationer, att temperaturen (38·4°) icke varit anmärkningsvärt hög samt att symptomen för övrigt varit som vanligt vid denna sjukdom. I samband härmed hade Cassel upplyst, att jämväl vissa andra sjuka, som den 12 maj inlagts å sjukrummet, lidit av halsfluss.

I fråga om det sätt varpå sjukvården varit ordnad vid förläggningen hade följande upplysts. Någon extra läkare för sjukvården vid denna för-

läggning hade icke funnits. På regementsläkarens föredragning hade bestämts, att sjukvården helt skulle vara baserad på att varje fall som misstänktes behöva läkarvård skulle avpolletteras till Visby. Så snart någon sjukanmälde sig för inre åkomma skulle temperaturen tagas och vid minsta temperaturförhöjning skulle läkaren underrättas för vidtagande av erforderliga åtgärder. Som regel skulle den sjuke så snart minsta anledning förelåge insändas till Visby. På grund härav hade vid kontingentens ankomst till X — — — därvarande sjukrum icke iordningställts. Emellertid hade vid förläggningen inträffat två fall av scharlakansfeber, det ena den 7 och det andra den 10 maj. Med anledning härav hade batteriet blivit isolerat, och batterichefen hade icke fått medgivande av läkaren att sända in sjuka till Visby. Den anordningen hade då träffats, att sjukrummet i X — — — skulle tagas i anspråk. Uppvärmningen av detsamma hade påbörjats på förmiddagen den 11 maj, men då detsamma stått oeldat under vintern hade sjuka icke kunnat inläggas å rummet förrän följande dag.

Vad anginge hittills berörda förhållanden syntes det finnas rum för vissa anmärkningar. Sålunda borde sjukrummet i X — — — ha iordningställts eller andra anordningar för de sjukas vård ha träffats omedelbart efter det att det blivit klart, att de sjuka ej längre kunde avpolletteras till Visby. Av utredningen framginge icke när isolering av batteriet blivit anbefalld. Man torde dock böra utgå från att nyss angivna åtgärder bort vidtagas genast då det första fallet av scharlakansfeber inträffat eller således den 7 maj. Därest så skett torde icke, mot bestämmelserna i tjänstgöringsreglementet, febersjuka ha behövt vårdas å logementet. Redan på morgonen den 10 maj hade fall av sjukdom (Erik Andersson) med temperaturförhöjning blivit vid sjukvisitationen anmält. Enligt de för sjukvården gällande bestämmelserna skulle således läkaren omedelbart ha vidtagit erforderliga åtgärder. Den första åtgärd som bort ifrågakomma hade varit, att Erik Andersson blivit undersökt av läkaren. Sådan undersökning hade icke kommit till utförande förrän 1 $^1/_2$ dygn efter sjukanmälningen. Man syntes kunna kräva, att värnpliktig som sjukanmälde sig och som lede av halsbesvär med feber bleve undersökt av läkare inom väsentligt kortare tid. Den undersökning som kunnat verkställas av dagbefälet med biträde av det sjukvårdskunniga underbefälet kunde givetvis icke ersätta en läkarundersökning. Riktigheten av detta omdöme rubbades icke av det förhållandet, att i Erik Anderssons fall truppbefälet syntes ha haft en riktig uppfattning om fallets allvar och om behovet av annan vård än den som kunde beredas å logementet. — Det måste betecknas såsom mindre lämpligt att redan den 12 maj, efter endast en dags eldning, inlägga febersjuka patienter å sjukrummet i X — — —, vilket tidigare under året icke varit uppvärmt. Det kunde erinras att, därest Erik Andersson kommit under läkare behandling redan omedelbart efter sjukanmälningen, jämväl frågan om sjukrummets iordningställande tidigare aktualiserats. Anledningen till att order om sjukrummets tagande i anspråk icke givits redan den 10 maj kunde icke utläsas ur handlingarna. För de nu

berörda bristerna syntes Cassel i första hand bära ansvaret. I dessa delar vore utredningen icke så fullständig, att frågan om påföljd kunde avgöras.

I sjukjournalen hade beträffande Erik Andersson antecknats, att han den 11 maj företett typisk halsfluss med rodnat svalg och proppar. För följande dag funnes antecknat: intet anmärkningsvärt. Därefter funnes ej någon anteckning förrän den 15 maj, då det antecknats, att en akut otit tillstött under natten med flytning ur högra örat. Sistnämnda dag hade Erik Andersson överförts till garnisonssjukhuset, varifrån han den 18 maj överflyttats till Gotlands läns lasarett i Visby. Rörande den vård som ägnats Erik Andersson å sjukrummet i X — — — hade i ärendet upplysts, att en sjukvårdare den 11 maj blivit beordrad till tjänstgöring i X — — — med uppgift bland annat att dagligen omedelbart per telefon inrapportera angående sjukdomsfall. Redan av dessa upplysningar, vilka lämnats av Cassel, syntes framgå att Cassel icke haft för avsikt att dagligen besöka de patienter som den 12 maj inlagts å sjukrummet. I skrivelse den 29 juni 1940 hade militieombudsmannen framhållit, att av handlingarna icke framginge huruvida Cassel, sedan han den 11 maj undersökt Erik Andersson, verkställt någon undersökning av denne före den 15 maj, ej heller om och i vad mån Cassel under mellantiden hållit sig underrättad om Erik Anderssons tillstånd. I anledning härav hade Cassel i yttrande den 19 april 1941 anfört, att sjukvårdaren haft order att per telefon meddela truppens och de sjukas tillstånd morgon och afton samt att i särskilda fall omedelbart kalla. Det vore möjligt, hade Cassel vidare yttrat, att det från början med batterichefen avtalats, att läkare skulle besöka X — — — en à två gånger i veckan vid lämplig tidpunkt på dagen då arbetet å A 7 icke hindrade, men detta hade blivit ändrat i och med den ökade sjukligheten under dagarna den 10 och 11 maj, varför Cassel — enligt vad han kunde erinra sig — var eller varannan dag gjort besök på batteriet och hos de sjuka i mån av tid, krafter och tillgång på transportmedel.

Man torde äga utgå från att Cassel uraktlåtit att den 12, 13 och 14 maj besöka de å sjukrummet i X — — — vårdade samt att han icke hållit sig underrättad om Erik Anderssons tillstånd på annat sätt än att han icke mottagit någon rapport om försämring. Härmed torde sammanhänga, att Cassel kunnat anteckna att komplikationen till halsflussen, en akut inflammation i högra örat, tillstött först den 15 maj. I sjukjournalerna från garnisonssjukhuset och lasarettet hade antecknats, att Erik Andersson haft flytning ur högra örat sedan den 13 maj. Dessa på Erik Anderssons egna uppgifter grundade anteckningar torde förtjäna vitsord framför Cassels uppgift. De nämnda anteckningarna stöddes dessutom på ett avgörande sätt av den omständigheten, att Erik Andersson den 15 maj å trumhinnan hade en stor central perforation, vilken för sin uppkomst torde förutsätta längre sjukdomstid än en dag. Utredningen i övrigt visade också, att Erik Anderssons öronbesvär börjat före den 15 maj.

Enligt tjänstgöringsreglementet skulle läkaren dagligen förrätta visitation av samtliga på sjukhus eller sjukavdelning vårdade. Genom beslutet att sju-

ka ur kontingenten i stället för att sändas till sjukhus provisoriskt skulle vårdas å sjukrummet i X — — —, hade detta sjukrum i förevarande avseende kommit att intaga samma ställning som ett sjukhus. Det finge således anses ha ålegat Cassel att dagligen besöka de å sjukrummet vårdade. Fullgörandet av denna skyldighet hade varit desto mera angeläget som de sjuka vårdats under synnerligen otillfredsställande förhållanden samt fall av scharlakansfeber förekommit vid förläggningen. Med hänsyn härtill borde undantag från visitationsskyldigheten icke ha förekommit. Den vidtagna anordningen, att en sjukvårdare fått i uppdrag att se till de sjuka samt att vid försämring i en patients tillstånd tillkalla läkaren, hade tydligen icke varit ägnad att kunna ersätta läkarens besök å sjukrummet. Sålunda syntes sjukvårdaren icke ha varit kompetent att bedöma, när komplikation tillstött till Erik Anderssons halsfluss. Därest det redan den 13 maj blivit av den ansvarige läkaren uppmärksammat, att Erik Andersson hade flytning från örat, torde Erik Andersson tidigare ha blivit överförd till verkligt sjukhus, och fallets utgång kunde måhända då ha blivit en annan.

Genom sin underlåtenhet att den 12, 13 och 14 maj 1939 besöka de å sjukrummet i X — — — vårdade finge Cassel anses ha gjort sig skyldig till tjänsttefel av sådan beskaffenhet, att åtal borde följa.

På grund av vad sålunda förekommit finge militieombudsmannen uppdraga åt ämbetet att vid vederbörlig domstol anhängiggöra och utföra åtal mot Cassel för vad han enligt det anförda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar enligt lag och sakens beskaffenhet. Vid rätten torde ytterligare utredning rörande övriga, här ovan berörda anmärkningar mot Cassel böra förebringas. Hjalmar Andersson borde genom ämbetets försorg underrättas om åtalet, så att han bleve i tillfälle att mot Cassel föra den skadeståndstalan till vilken han kunde anse sig ha fog.

* *
*

Till fullgörande av det erhållna uppdraget förordnade överkrigsfiskalsämbetet krigsfiskalen vid Östgöta luftvärnsregementes krigsrätt att föra talan i målet. Vid krigsrätten yrkade åklagaren ansvar å Cassel *dels* för det denne underlåtit att den 12, 13 och 14 maj 1939 besöka å sjukrummet i X — — — vårdade sjuka, *dels* för det Cassel underlåtit att redan i samband med isoleringen av kontingenten den 7 maj 1939 eller omedelbart därefter vidtaga sådana anordningar att de sjuka, som ej kunnat överföras till sjukhus i Visby, kunnat beredas vård å annan plats än i sitt logement, *och dels* för det Cassel underlåtit att, sedan Erik Andersson befunnits vara sjuk, undersöka dennes öron eller i varje fall för det Cassel underlåtit att redan den 10 maj 1939 underkasta Erik Andersson undersökning.

Hjalmar Andersson inställde sig vid krigsrätten och förde skadeståndstalan mot Cassel, vilken talan han dock sedermera återkallade. Riksförsäkringsanstalten inställde sig vid krigsrätten och förde ersättningstalan.

Cassel bestred den mot honom förda talan. Han påstod att han besökt sjukrummet den 12 och 13 maj.

Sedan åtskillig utredning förebragts vid krigsrätten, beslöt krigsrätten den 30 juni 1942 att inhämta utlåtande från medicinalstyrelsen, vilken den 25 november 1942 avgav det begärda utlåtandet.

I utslag den 15 januari 1943 yttrade krigsrätten:

Enär det icke blivit styrkt, att Cassel gjort sig skyldig till någon av de förseelser, för vilka åklagaren å honom påstått ansvar, bleve åklagarens ansvarstalan av krigsrätten ogillad; och lämnade krigsrätten jämväl riksförsäkringsanstaltens i målet framställda ersättningsyrkande utan bifall.

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 2 februari 1943 uppdrog militieombudsmannen åt ämbetet att överklaga krigsrättens utslag och därvid yrka bifall till åtalet såvitt anginge Cassels underlåtenhet att den 12, 13 och 14 maj 1939 besöka sjukrummet i X — — —. I skrivelsen anförde militieombudsmannen bland annat:

Vid krigsrätten hade ansvar yrkats å Cassel för det han underlåtit att den 12, 13 och 14 maj 1939 besöka de sjuka som vårdades å sjukrum i X — — —. I sitt utslag hade krigsrätten förklarat att det icke blivit visat, att Cassel gjort sig skyldig till någon av de försummelser för vilka åklagaren å honom påstått ansvar. Enligt militieombudsmannens uppfattning gåve utredningen vid handen att Cassel icke någon av de angivna dagarna besökt de sjuka. I varje fall måste det anses styrkt att mer än ett besök under denna tid icke kunde ha förekommit.

Då krigsrätten den 30 juni 1942 beslutat att inhämta yttrande från medicinalstyrelsen, torde krigsrätten icke ha haft den mening som framginge av det slutliga utslaget. Om krigsrätten då ansett, att någon försummelse från Cassels sida icke blivit styrkt, hade ju Cassel redan på denna grund bort frikännas och behov av sakkunnigutlåtande hade ej förelegat.

I yttrande till medicinalstyrelsen den 16 november 1942 hade professorn Gunnar Holmgren uttalat, bland annat, att det förhållandet att Cassel icke dagligen besökt den sjuke å sjukrummet väl kunde sägas ur militär synpunkt vara anmärkningsvärt men knappast ur rent medicinsk. Holmgren komme sedan till den slutsatsen, att Erik Anderssons död inte med fog kunde sägas ha berott på försummelse av Cassel. Holmgren syntes sålunda utgå från att Cassel försummat att besöka sjukrummet den 12, 13 och 14 maj 1939 eller någon av dessa dagar, ehuru han — i förbigående — syntes vilja fria Cassel från ansvar för det rent militära fel som försummelsen skulle kunna innebära.

Medicinalstyrelsen hade i sitt utlåtande den 25 november 1942 förklarat, att Cassel icke kunde anses ha genom bristande omvårdnad eller oriktig behandling gjort sig skyldig till fel eller försummelse i tjänsten. Under denna formulering kunde rymmas såväl det fallet, att Cassel visserligen försummat att besöka sjukrummet men dock icke därigenom gjort sig skyldig till tjäns-

tefel, som det fallet att det icke blivit klarlagt huruvida Cassel besökt sjukrummet eller icke. Det vore en domstolsfråga att avgöra vad som vore styrkt samt — om det ansåges styrkt att Cassel icke besökt sjukrummet varje dag — huruvida denna försummelse kunde anses innebära straffbart förhållande.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 3 augusti 1943 och yttrade därvid:

Mot Cassels bestridande vore ej styrkt, att Cassel den 12 maj 1939 underlåtit att besöka de å sjukrummet i X — — — vårdade.

Däremot funne krigshovrätten av utredningen i målet framgå, att Cassel ej den 13 maj 1939 visiterat sagda sjuka, och Cassel hade medgivit, att han ej den 14 maj 1939 gjort något besök i X — — —.

Med hänsyn till att, vilket Cassel själv vitsordat, sjukrummet i X — — — icke utgjorde någon tillfredsställande vårdlokal, ävensom till att fall av scharlakansfeber vid ifrågavarande tidpunkt förekommit bland personalen i kontingenten, kunde Cassel — även om tillståndet hos de å sjukrummet intagna, vilka enligt sjukrullan samtliga lidit av halsfluss, den 12 maj 1939 ej i och för sig skulle ha givit anledning till farhågor och Cassel genom telefonmeddelande från den i X — — — förlagda sjukvårdsfuriren kunnat erhålla underrättelse om av denne konstaterade förändringar i de sjukas tillstånd — ej anses ha varit berättigad att den 13 och den 14 maj 1939 göra undantag från honom jämlikt 138 § tredje momentet fjärde stycket första punkten tjänstgöringsreglementet för armén åliggande skyldighet att dagligen visitera de å sjukrummet vårdade.

Genom sin underlåtenhet att sistnämnda båda dagar visitera sagda sjuka hade Cassel följaktligen gjort sig skyldig till försummelse i fullgörande av tjänsteplikt.

På grund av vad sålunda anförts prövade krigshovrätten rättvist att, med ändring av överklagade utslaget, döma Cassel jämlikt 25 kapitlet 17 § allmänna strafflagen att böta tjugufem dagsböter om tio kronor var till kronan.

Det ålåge Cassel att återgälda statsverket vad av allmänna medel tillerkänts fem vid krigsrätten hörda vittnen, medan kostnaden för övriga vid krigsrätten hörda vittnen skulle stanna å statsverket.

Krigshovrättens utslag gavs i överensstämmelse med den mening som uttalats av hovrättsrådet S. Björklund, kommendören friherre L. Beck-Friis och e. o. assessorn C. H. Nordlander. T. f. krigshovrättsrådet greve E. Spens, med vilken översten F. Lovén instämde, var av skiljaktig mening och anförde:

»Jag finner i målet ej tillförlitligen styrkt, att Cassel den 12 maj 1939 ej besökt de å omförmälda sjukrum vårdade, men av utredningen framgå, att Cassel den 13 och 14 maj 1939 icke visiterat sagda sjuka. Enär emellertid Cassel med hänsyn till i målet förekommande omständigheter icke saknat fog för att på sätt, som skett, göra undantag från honom åliggande visitationsskyldighet, prövar jag rättvist fastställa det slut, överklagade utslaget innehåller.»

Krigshovrättens utslag har överklagats av Cassel, och målet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

55. Åtal mot militärområdesläkare för försummelser vid expediering av order.

Handlingarna i ett av krigsrätten vid Västernorrlands regementes depå den 3 maj 1941 avgjort mål mot landstormslöjtnanten Urban Axell gåvo anledning till antagande, att felaktigheter förekommit i fråga om ett militärt sjukkvarter i Norrland. På grund härav verkställdes ytterligare utredning i saken. Av utredningen framgick bland annat, att sjukkvarteret upprättades i december 1939 genom Röda korsets försorg och ställdes till chefens för Norra militärområdet förfogande samt av den sistnämnde underställdes befälhavaren för vederbörande försvarsområde. Till tjänstgöring såsom läkare vid sjukkvarteret inkallades värnpliktige bataljonsläkaren R. Bringel. Sjuksköterska till sjukkvarteret beordrades av medicinalstyrelsen under det att ekonomipersonalen anställdes av Röda korset. Såsom militärområdesläkare tjänstgjorde fältläkaren O. Brodin.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i en den 29 december 1942 dagtecknad instruktion för utförande av åtal mot Brodin:

Av utredningen i ärendet framginge, att det ifrågavarande sjukkvarteret enligt högkvartersorder av den 30 april 1940 skolat nedläggas från och med den 2 maj 1940. Denna order inkom till Norra militärområdets stab sistnämnda dag. Å staben hade orderns vidarebefordrande ombesörjts av fältläkaren O. Brodin i dennes egenskap av militärområdesläkare. Det vore ostridigt att Brodin samma dag i telefon om orderns innehåll underrättat värnpliktige bataljonsläkaren R. Bringel, som var krigsplacerad såsom läkare vid sjukkvarteret. Bringel hade uppgivit att han i telefon meddelat ordern till sjukkvarterets sköterska eller möjligen till dess vaktmästare. Sköterskan hade bestritt att hon fått något meddelande om sjukkvarterets nedläggande. Vaktmästaren hade icke kunnat höras i ärendet.

Då sjukkvarteret varit underställt befälhavaren för Sollefteå försvarsområde, hade enligt § 19 mom. 4 i tjänstgöringsreglementet för armén, därest vanlig tjänsteväg begagnats, ordern skolat från militärområdets stab befordras till försvarsområdesbefälhavaren, för att därefter av denne delgivas vederbörande chef för sjukkvarteret. Enligt föreskrift i tjänstgöringsreglementet finge avvikelse från vanlig tjänsteväg äga rum i trängande fall. Med hänsyn till omständigheterna kunde erinran ej göras mot att Brodin vid orderns befordrande förbigick försvarsområdesbefälhavaren. Tjänstgöringsreglementet föreskreve emellertid att mellanvarande chef, som i trängande fall blivit förbigången med tjänstemeddelande, skulle så snart ske kunde därom underrättas av den chef eller myndighet, som föranlett avvikelsen. Brodin hade försummat att, såsom det ålegat honom, underrätta försvarsområdesbefälhavaren om den avvikelse från vanlig tjänsteväg som han i detta fall vidtagit.

I tjänstgöringsreglementet stadgades vidare i § 19 mom. 7 att order i allmänhet skulle givas skriftligen. Muntlig order finge givas, då verkställighet

skulle följa omedelbart. Skulle muntligen given order lända till efterrättelse för framtiden, eller upphävde eller ändrade den vad förut vore anbefallt genom skriftlig order, skulle de muntligen lämnade bestämmelserna så snart ske kunde utfärdas skriftligen. I detta fall torde det jämlikt dessa stadganden ha ålegat Brodin att skriftligen bekräfta den muntliga ordern. Denna bekräftelse borde ha gjorts till försvarsområdesbefälhavaren. Även i denna del hade Brodin låtit försummelse komma sig till last.

Tjänstgöringsreglementet upptoge i § 19 mom. 6 den i sakens natur liggande regeln, att order kunde av befälhavare eller myndighet givas till dem, som stode under deras befäl, i vad anginge tjänsten. Bringel hade blivit hempermitterad redan från och med den 21 april 1940 och hade befunnit sig i Stockholm då han den 2 maj 1940 mottagit telefonmeddelandet från Brodin. Handlingarna syntes giva vid handen att Brodin själv hempermitterat Bringel. Hempermitteringen hade tydligen avsett obestämd tid. Vid sådant förhållande kunde Bringel överhuvud icke anses ha tjänstgjort vid krigsmakten den 2 maj 1940, och Brodin hade icke kunnat utöva någon befälsrätt över Bringel. Bringel hade icke under tjänsteansvar haft att ställa sig till efterrättelse det meddelande han erhållit från Brodin, och han hade i sin ordning icke kunnat giva order till den personal som funnits vid sjukkvarteret. (Jfr härom Kungl. Maj:ts utslag den 2 november 1942 i mål mellan justitiekanslersämbetet samt värnpliktige nr 86-75-34 Knut Folke Alyhr.) Ordern om sjukkvarterets nedläggande hade således icke skolat befordras till Bringel. Även i detta hänseende hade Brodin förfarit felaktigt.

Först den 2 november 1940 inkom avskrift av högkvartersordern till Sollefteå försvarsområde, varefter sjukkvarteret nedlades den 11 i samma månad. Kronan hade åsamkats betydande kostnader genom att ordern icke verkställts i rätt tid. Till vaktmästaren vid sjukkvarteret syntes lön ha utbetalts med 1 900 kronor för tiden efter den 2 maj 1940. De felaktiga utbetalningarna syntes i första hand ha vållats av de fel och försummelser som begåtts vid orderns utsändande.

Militieombudsmannen funne sig icke kunna underlåta att beivra de fel, vartill Brodin gjort sig skyldig. På grund härav finge militieombudsmannen uppdraga åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol ställa Brodin under tilltal, varvid ansvar borde yrkas efter lag och sakens beskaffenhet. Kronan borde beredas tillfälle att mot Brodin föra den ersättningstalan, vartill fog kunde förefinnas.

* *
*

Sedan åtalsinstruktionen översänts till chefen för armén, hänsköts målet till regementskrigsrätten vid Livregementet till häst. Vid krigsrätten påstod vederbörande krigsfiskal ansvar å Brodin jämlikt 132 § strafflagen för krigsmakten och 25 kap. 17 § allmänna strafflagen för tjänstefel i de avseenden som angivits i åtalsinstruktionen. Kronans ombud yrkade att Brodin måtte

åläggas till kronan utgiva skadestånd med tillhopa 1 812 kronor 89 öre, utgörande vid ifrågavarande sjukkvarter verkställda utbetalningar under tiden den 10 maj—13 september 1940.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 8 maj 1943 och utlät sig därvid:

I målet vore upplyst, att — sedan genom högkvartersorder den 30 april 1940 anbefallts att bland annat ifrågavarande sjukkvarter, lydande i avseende å drift och allmän ordning under befälhavaren för Sollefteå försvarsområde, skulle indragas från och med den 2 maj 1940 och denna order inkommit till Norra militärområdets stabsexpedition sagda den 2 maj 1940 — vid nämnda stab då tjänstgörande fältläkaren Otto Brodin gjort sig skyldig till försummelse med orderns vidarebefordran i så måtto, att han underlåtit att såsom det ålegat honom snarast underrätta försvarsområdesbefälhavaren om orderns innehåll.

Vidare framginge av utredningen, att sjukkvarteret därefter kommit att nedläggas först den 11 november 1940.

Brodin kunde icke anses övertygad att hava på annat sätt än nyss nämnts i åtalat hänseende gjort sig skyldig till försummelse av beskaffenhet att böra för honom medföra ansvar.

Medan sjukkvarteret under angiven tid ännu bestått, hade det enligt vad antagas finge i viss mån utnyttjats för krigsmaktens räkning, och Brodin kunde därför icke anses hava genom sin berörda underlåtenhet vållat kronan skada till hela det belopp, som av kronan i målet påståtts; men Brodin finge anses ha genom sin försummelse blivit till kronan skadeståndsskyldig i hänseenden, som åsyftats med kronans talan, med skäliga ansedda ettusentvåhundra kronor.

Regementskrigsrätten prövade förty med anledning av åklagarens talan rättvist döma Brodin jämlikt 25 kap. 17 § allmänna strafflagen för försummelse i tjänsten att till kronan utgiva tio dagsböter, varje dagsbot bestämd till tio kronor.

Det ålåge Brodin att till statsverket återgälda, vad av allmänna medel utgivits eller kunde komma att utgå till på åklagarens begäran såsom vittnen i målet hörda personer i ersättning för deras inställelse vid rätten.

Därjämte förpliktigades Brodin att till kronan utgiva skadestånd med ovannämnda belopp ettusentvåhundra kronor jämte fem procent årlig ränta därå från den 10 april 1943 till dess betalning skedde.

Utslaget har vunnit laga kraft.

56 och 57. Åtal mot befattningshavare vid redovisningsavdelningen vid en regementsstab för försummelser i fråga om anmälan till familjebidragsnämnd.

Den 30 juni 1942 inkommo till militieombudsmansexpeditionen vissa handlingar rörande familjebidrag till värnpliktige nr 1682-28-34 Karl Erik Oscar Fransson, vilka handlingar överlämnades för den åtgärd som kunde finnas påkallad. I anledning härav verkställdes utredning. Av denna utredning framgick följande.

Sedan Fransson av Göteborgs familjebidragsnämnd beviljats familjebidrag lät musikdirektören Bror Lundström i sin egenskap av chef för redovisningsavdelningen vid Göta artilleriregemente den 27 februari 1941 avsända författningsenlig anmälan, att Fransson erhållit fast anställning vid krigsmakten i reserven från och med den 1 oktober 1940. Denna anmälan inkom till familjebidragsnämnden den 1 mars 1941.

I en å familjebidragsnämndens kansli upprättad promemoria anfördes:

Vid en i januari 1942 företagen granskning av löpande familjebidrag hade framkommit, att Fransson, som ryckt in till beredskapstjänstgöring den 12 april 1940 under sådana förhållanden att krigsfamiljebidragsförordningen varit tillämplig, från och med den 1 oktober 1940 erhållit anställning såsom underbefäl i artilleriregementets reserv, från vilken dag hans författningsenliga rätt till familjebidrag upphört. Meddelande angående denna förändring hade inkommit först den 1 mars 1941. Genom regementets uraktlåtenhet att i rätt tid inlämna författningsenlig anmälan om Franssons inträde i regementets reserv, hade, innan förändringen blivit för nämnden känd, familjebidrag utbetalats till Fransson med sammanlagt 289 kronor 80 öre.

Den 29 januari 1942 beslöt familjebidragsnämnden att framställa ersättningsanspråk mot regementschefen å 289 kronor 80 öre. I skrivelse till regementschefen samma dag anhöll nämnden om sistnämnda belopp, utgörande familjebidrag som felaktigt utbetalts på grund av för sent avgivet meddelande från regementet. I svarsskrivelse anförde regementschefen:

Dröjsmålet från redovisningsavdelningens sida hade sin grund i den synnerligen stora anhopningen av ärenden samt den ökade arbetsbörda som därigenom kommit att åvila nämnda avdelning. Regementet kunde emellertid icke anses ha återbetalningsskyldighet för de belopp, som av vissa personer felaktigt erhållits. Regementschefen finge sålunda bestrida de av nämnden framställda betalningsanspråken och hänvisa nämnden att av vederbörande mottagare återkräva beloppet.

Nämnden uppdrog därpå åt en tjänsteman att söka av Fransson återfå beloppet. Fransson, som var hamnarbetare till yrket men arbetslös, förklarade sig sakna möjlighet att återbetala sin skuld till nämnden. Nämnden beslöt därefter att överlämna ärendet till militieombudsmannen.

Vid förhör vid regementet med Lundström samt musiksergeanten K. Wiklander berättade de:

Lundström: I början av april 1940 hade han beordrats såsom chef för redovisningsavdelningen. Undan för undan hade arbetet utökats, bland annat med familjebidragsdetaljen (rego 42/40). På denna detalj hade Lundström placerat Wiklander som uteslutande haft till uppgift att sköta den. Han kunde ej yttra sig om anledningen till dröjsmålet med anmälan angående Fransson, men han förmodade att det berott på anhopningar av bidragsansökningar. Lundström hade ej övat den tillsyn över familjebidragsdetaljen som han bort, beroende på den stora arbetsbörda som i övrigt åvilat honom. Han hade litat på Wiklander som gjort sig känd för noggrannhet och plikttrogenhet i tjänsten. Han ville framhålla sin brist på expeditionsvana och sin oerfarenhet såsom förmildrande omständighet, om han brustit i övervakning av vissa detaljer.

Wiklander: Han hade tjänstgjort å redovisningsavdelningen och därvid skött familjebidragsdetaljen från april till december 1940. Till regementet hade den 27 juni 1940 ankommit generalorder nr 2315/1940, på grund av vilken anmälan skulle ingivas till familjebidragsnämnden då någon fått fast anställning vid krigsmakten. Av en regementsorder hade framgått att Fransson blivit antagen som furir i reserven. Wiklander hade antagit att Fransson förut varit anställd som furir på stat, eftersom intet värnpliktsnummer angivits å regementsordern. Wiklander hade därför ej vidare befattat sig med saken.

Efter en redogörelse för utredningen anförde militieombudsmannen i åtalsinstruktion, som den 25 februari 1943 överlämnades till chefen för Göta artilleriregemente:

Av bestämmelserna i 1940 års krigsfamiljebidragsförordning framginge, att förordningen avsåge endast dem som avlönades enligt de för värnpliktiga gällande grunderna. I överensstämmelse härmed föreskreves i 1940 års krigsfamiljebidragskungörelse 18 §, att vederbörande militäre chef ofördröjligen enligt fastställt formulär till familjebidragsnämnden skulle göra anmälan när värnpliktig, för vilken familjebidrag beviljats eller sökts, erhölle fast anställning vid krigsmakten. Erinran om denna skyldighet upptoges i generalorder den 17 juni 1940 nr 2315. För denna anmälan fastställdes särskilt formulär. Av texten till formuläret framginge tydligt, att anmälan skulle göras även då någon erhållit anställning vid krigsmakten i reserven.

Utredningen i ärendet gåve vid handen att anmälan om Franssons anställning icke blivit i rätt tid avsänd samt att Fransson till följd därav erhållit familjebidrag under tre månader med tillhopa 289 kronor 80 öre. För försummelsen vore Lundström och Wiklander ansvariga.

Med hänsyn därtill att krav framställts på ersättning för den skada, som uppkommit till följd av nämnda försummelse, funne militieombudsmannen sig icke kunna underlåta att beivra det tjänstefel, vartill Lundström och Wiklander gjort sig skyldiga. På grund härav finge militieombudsmannen uppdraga åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol väcka åtal mot Lund-

ström och Wiklander och därvid yrka ansvar å dem jämlikt lag och sakens beskaffenhet. Göteborgs familjebidragsnämnd borde beredas tillfälle att i målet föra ersättningstalan.

* *
*

Sedan målet hänskjutits till regementskrigsrätten vid Göta artilleriregemente, ställde krigsfiskalen Lundström och Wiklander under tilltal för försummelse i tjänsten. Göteborgs familjebidragsnämnd inställde sig vid regementskrigsrätten och yrkade, under uppgift att Fransson återbetalt en del av det utgivna beloppet, ersättning av svarandena med 101 kronor 20 öre.

Regementskrigsrätten yttrade i utslag den 17 mars 1943:

Lundström hade i början av april 1940 beordrats såsom chef för redovisningsavdelningen vid Göta artilleriregemente. Wiklander hade även tjänstgjort å avdelningen och därvid skött familjebidragsdetaljen från april till december 1940. Värnpliktige furiren Fransson, vilken åtnjutit familjebidrag, hade enligt regementsorder den 27 september 1940 blivit antagen till furir i reserven från och med den 1 oktober 1940, i följd varav hans rätt till familjebidrag upphört från och med sistnämnda dag. På grund av bestämmelse i 18 § av 1940 års krigsfamiljebidragskungörelse hade det ålegat Wiklander att ofördröjligen till familjebidragsnämnden göra anmälan om Franssons anställning, varjämte det tillkommit Lundström att övervaka, att sådan anmälan skedde. Först den 1 mars 1941 hade familjebidragsnämnden emellertid erhållit anmälan om Franssons antagande till furir i reserven, vilken anmälan varit dagtecknad den 27 februari 1941 och undertecknad med Lundströms namn. I följd av dröjsmålet hade Fransson obehörigen uppburit familjebidrag med 289 kronor 80 öre, varav han dock numera återbetalat 188 kronor 60 öre. Krigsrätten funne väl, att Lundström och Wiklander genom underlåtenheten att i rätt tid avgiva ifrågavarande anmälan gjort sig skyldiga till försummelse i tjänsten, men med hänsyn till omständigheterna ansåge krigsrätten försummelsen icke böra för dem medföra ansvar eller ersättningsskyldighet. På grund härav lämnade krigsrätten mot Lundström och Wiklander förd ansvars- och ersättningstalan utan bifall.

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 27 mars 1943 anmodade militieombudsmannen ämbetet att i krigshovrätten överklaga utslaget under yrkande om bifall till åtalet. I skrivelsen anförde militieombudsmannen vidare bland annat följande:

Militieombudsmannen hade i upprepade fall ingripit i anledning av militära befattningshavares försummelser i ärenden rörande familjebidrag. Då tidigare anställda åtal av likartad beskaffenhet som det förevarande föranlett fällande dom, syntes det vara nödvändigt att bringa detta mål under krigshovrättens prövning (jfr ämbetsberättelserna 1942 s. 68 o. ff. samt 1943 s. 99 o. ff. och 101 o. ff.).

Krigshovrätten meddelade utslag i målet den 8 juni 1943 och yttrade därvid:

Enär Lundström och Wiklander visat försummelse i sin tjänst i det av militieombudsmannen anmärkta avseendet, prövade krigshovrätten rättvist att, med ändring av överklagade utslaget, döma envar av Lundström och Wiklander för vad honom sålunda låge till last att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i två dagar.

Krigshovrättens utslag har överklagats av Wiklander, och målet är såvitt angår denne beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

58. Värnpliktig, som beviljats uppskov med militärtjänstgöring, har ej underrättats därom, till följd varav han inställt sig till tjänstgöringen, och har därpå fått tjänstgöra någon tid, innan han hemförlovats. Åtal mot sergeant såsom ansvarig därför.

Värnpliktige nr 525-62-36 Sven Sjöström anförde i en den 30 december 1941 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift följande:

Den 17 november 1941 hade Sjöström erhållit order om inställelse till militär tjänstgöring, vilken skulle börja den 5 december. Redan den 18 november hade Sjöström ingivit ansökan om uppskov. Först den 24 december hade Sjöström erhållit meddelande om att denna ansökan blivit beviljad den 21 november. Enligt Sjöströms uppfattning hade vederbörande skvadronsadjutant gjort sig skyldig till tjänstefel, och Sjöström ansåge sig berättigad till ersättning för den tjänstgöring, 22 dagar, som Sjöström trots beviljat uppskov fått fullgöra.

Med anledning härav verkställdes utredning, varav till en början framgår följande:

Sjöström inkallades den 12 november 1941 till tjänstgöring vid visst förband. Under åberopande av att han den 1 augusti 1939 påbörjat en tvåårig utbildningskurs vid Gävleborgs läns landstings verkstadsskolor i Sandarne, anhöll Sjöström i en till chefen för förbandet ställd ansökan om uppskov med militärtjänstgöringen till och med den 30 juni 1942. Såsom chef för förbandet (fältdepå) tjänstgjorde sergeanten O. Persson från slutet av maj 1941 till den 1 december samma år. Ansökningen, som inkommit den 21 november, föredrogs samma dag av Persson inför majoren F. Ahlgren i dennes egenskap av avdelningschef vid Norrlands dragonregemente. Ahlgren beviljade uppskov tills vidare och längst till den 20 juni 1942. Ryttmästaren T. Diehl övertog befälet för förbandet den 1 december 1941 i samband med dess organisering för beredskapstjänst. Efter förbandets organisering var Persson ordinarie skvadronsadjutant vid detsamma. Förbandet organiserades under tiden den 6—9 december och avgick den 10 i samma månad till beredskapstjänstgöring.

Diehl anförde i avgivet yttrande bland annat:

Sjöström hade i skrivelse den 21 november 1941 underrättats om det beviljade uppskovet. Denna skrivelse hade adresserats till den av Sjöström uppgivna adressen Ulvsäter, Hudiksvall. Sjöström hade emellertid vistats under adressen Verkstadsskolorna, Sandarne. I enlighet med postverkets bestämmelser hade skrivelsen efter viss tid översänts till Sandarne, därefter till Umeå och den 23 december ankommit till Sjöström. Då Sjöström vid inställelsen icke meddelat något om sin uppskovsansökan hade han placerats vid förbandet. Att Sjöströms ansökan redan varit bifallen hade varit för Diehl obekant. Genom att Sjöström icke anmält sin nya adress hade han själv förorsakat den tidsspillan som förelupit.

Ahlgren anförde:

Vid föredragningen inför Ahlgren av Sjöströms ansökan hade Persson erhållit Ahlgrens beslut, vilket av Ahlgren tecknats å ansökningshandlingen. Från föredragningen hade Persson till förbandet medfört Sjöströms ansökan för att om Ahlgrens beslut underrätta Sjöström. Därutöver hade särskild uppgift om uppskovsbeslutet ej sänts till förbandet, för vilket Persson vid tillfället tjänstgjort som chef. Det hade ålegat Persson att angående uppskovs- och övriga personalärenden föra erforderliga anteckningar; före förbandets organisering i egenskap av chef för dess fältdepå och därefter i egenskap av skvadronsadjutant.

Diehl uppgav i nytt yttrande, att Sjöströms ansökan med det därå tecknade beslutet av Persson medförts till förbandet, där handlingen insatts i en förvaringspärm.

Persson uppgav i avgivet yttrande att han genom rekommenderat brev, som avsänts på eftermiddagen den 21 november 1941, underrättat Sjöström att uppskov beviljats; detta brev hade icke återkommit till förbandet såsom obeställbart.

I en från Sjöström till militieombudsmannen inkommen påminnelseskrift anfördes bland annat:

Diehls förklaring till att underrättelsen till Sjöström adresserats till Ulvsäter, Hudiksvall, vore oriktig. Brevet hade varit adresserat till Verkstadsskolorna, Hudiksvall. Oriktigt vore också Diehls påstående att brevet enligt postverkets bestämmelser översänts till Sandarne. Från Hudiksvall hade brevet i stället returnerats till avsändaren. I augusti 1941 hade Sjöström till förbandet gjort anmälan att hans adress vore Verkstadsskolorna, Sandarne. Sjöströms tidigare adress hade varit Ulvsäter, Hudiksvall. Ett slarv måste föreligga enär inkallelseordern tillställts Sjöström under adressen Verkstadsskolorna, Sandarne, medan underrättelsen om bifallet å uppskovsansökningen i slutet av november 1941 sänts till adressen Verkstadsskolorna, Hudiksvall.

Till bevis om riktigheten av sina uppgifter översände Sjöström i original såväl Perssons brev av den 21 november 1941 som kuvertet till brevet. Kuvertet var försett med adressen: Verkstadsskolorna, Hudiksvall. Såsom av-

sändare hade å brevet antecknats ifrågavarande fältpostnummer. Å kuvertet hade påstämplats: Retur avsändaren.

I skrivelse till chefen för Norrlands dragonregemente anhöll militieombudsmannen med anledning av innehållet i Sjöströms påminnelser, att regementschefen måtte inkomma med förnyat yttrande från Diehl och Persson. Genom en av regementskvartermästaren den 16 mars 1942 utfärdad skrivelse anbefalldes Persson att så snart ske kunde inkomma med yttrande över Sjöströms påminnelser. Den 3 augusti 1942, då yttranden från Diehl och Persson ännu icke inkommit, anhöll militieombudsmannen hos regementschefen om upplysning när de begärda yttrandena kunde vara att förvänta. Regementschefen inkom därefter den 18 augusti 1942 med yttranden, varvid han meddelade, att ärendets handläggning blivit försenad genom Perssons försummelse att inkomma med yttrande samt att Persson inbeordrats för förhör och eventuell disciplinär bestraffning för försummelsen.

I sitt förnyade yttrande anförde Diehl:

De av Diehl tidigare lämnade uppgifterna grundade sig på vad som kunnat konstateras med ledning av tillgängliga handlingar och på upplysningar som lämnats av Persson. Denne hade bestämt bestritt att Sjöström såsom han uppgivit gjort adressanmälan. Hur Persson haft vetskap om Sjöströms båda adresser vore icke Diehl bekant.

Persson uppgav:

Den av Sjöström påstådda adressanmälningen bestredes. Den nya adressen till Sjöström hade Persson erhållit genom Sjöströms uppskovsansökan. Brevet den 21 november 1941 hade blivit adresserat till Hudiksvall i stället för Sandarne. Det förelåge ett fel från Perssons sida i det att han icke kontrollerat brevet före dess avsändande. Sjöströms uppgifter, att inkallelseordern sänts till Sandarne, bestredes då någon adressförändring i fältstamrullan icke gjorts och inkallelserna skett efter densamma.

I anmälningsskriften uppgav Sjöström, att han vid inryckningen hos Persson gjort en personlig förfrågan angående uppskovet utan att erhålla någon upplysning. Redan i sitt första yttrande bestred Persson att någon sådan förfrågan gjorts. I sin påminnelseskrift vidhöll Sjöström, att han gjort en förfrågan hos Persson, vilket skulle ha skett någon av dagarna den 6—9 december, varjämte han tillade att Persson, utan att söka efter uppskovsansökningen, givit ett kort svar att någon sådan icke funnes. Persson vidhöll å sin sida att någon förfrågan hos honom icke gjorts.

Genom skrivelse till militieombudsmannen den 22 augusti 1942 meddelade regementschefen att han, enär Persson avsevärt fördröjt handläggandet av ärendet och således gjort sig skyldig till försummelse av tjänsteplikt, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten härför ålagt Persson disciplinstraff av vaktarrest i fyra dagar.

I en den 20 november 1942 dagtecknad instruktion för åtal mot Persson anförde tjänstförrättande militieombudsmannen efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit följande:

Av utredningen i ärendet framginge att Sjöström, trots att uppskov beviljats redan den 21 november 1941, under tiden från den 5 december 1941 under omkring tre veckor framåt fått fullgöra krigstjänstgöring. Orsaken därtill vore i första hand att underrättelsen till Sjöström om det beviljade uppskovet adresserats till Hudiksvall i stället för Sandarne. Persson hade slutligen erkänt att i denna del förelupit ett fel för vilket Persson bure ansvaret. Sedan Sjöström på grund av att underrättelsen icke kommit honom till handa inställt sig till tjänstgöring, borde Persson — som varit skvadronsadjutant vid förbandet och i denna egenskap haft att föra erforderliga anteckningar angående uppskovsärenden — tillsett att Sjöström snarast möjligt blivit hemförlovad. Jämväl härutinnan syntes Persson ha visat försumlighet och detta även för det fall att Sjöström icke hos Persson frågat efter beslutet i anledning av Sjöströms uppskovsansökan. Emellertid torde Sjöströms uppgifter att han utan resultat gjort en dylik förfrågan kunna, fastän av Persson bestridda, godtagas.

Persson syntes såväl till skvadronschefen som direkt till militieombudsmannen i yttrandet den 2 februari 1942 ha lämnat felaktiga uppgifter, i det att han påstått att underrättelsen till Sjöström adresserats till Ulvsäter, Hudiksvall, och att brevet icke återkommit till förbandet såsom obeställbart. I verkligheten hade brevet, som adresserats till Verkstadsskolorna, Hudiksvall, av postverket returnerats till avsändaren, och brevet syntes ha anlänt till förbandet omkring den 23 december 1941, varpå det överlämnats till Sjöström. För bedömande av frågan om Persson lämnat medvetet oriktiga uppgifter borde Persson ytterligare höras.

Genom sin underlåtenhet att tillse att Sjöström blivit underrättad om uppskovsbeslutet finge Persson anses ha gjort sig skyldig till tjänstefel. Då Sjöström måste anses ha genom felet tillskyndats skada funne militieombudsmannen sig icke kunna underlåta att beivra detsamma.

På grund härav finge militieombudsmannen uppdraga åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol ställa Persson under tilltal. Ansvar borde yrkas efter lag och sakens beskaffenhet. Sjöström borde beredas tillfälle att mot Persson framställa de yrkanden om ersättning, vartill han kunde finna fog.

* *
*

Sedan åtalsinstruktionen och övriga handlingar översänts till chefen för Norrlands dragonregemente, hänsköt denne målet till regementskrigsrätten vid regementet. Vid krigsrätten förklarade Persson att han numera icke ville bestrida att inkallelseordern till Sjöström avsänts under dennes rätta adress eller Verkstadsskolorna, Sandarne. Han bestred att han skulle ha lämnat medvetet oriktiga uppgifter i de av militieombudsmannen anmärkta hänseendena. Vederbörande krigsfiskal yrkade ansvar å Persson jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för försummelse i fullgörande av tjänsteplikt.

Sjöström inställde sig vid krigsrätten och yrkade ersättning med 100 kronor i ett för allt för den skada som tillskyndats honom genom Perssons försumlighet.

Regementskrigsrätten yttrade i *utslag den 16 mars 1943:*

I målet vore utrett, att Sjöström, som inkallats till militärtjänstgöring vid förbandet med början den 5 december 1941, på därom gjord ansökan genom beslut den 21 november 1941 beviljats uppskov med berörda tjänstgöring tills vidare och högst till den 20 juni 1942, samt att Persson, som tjänstgjort vid nämnda förband, nämligen under tiden från slutet av maj 1941 till den 1 december samma år i egenskap av chef för fältdepå och därefter, sedan förbandet organiserats för beredskapstjänst, i egenskap av skvadronsadjutant, enligt åliggande översänt underrättelse om det beviljade uppskovet till Sjöström, därvid Sjöströms adress emellertid oriktigt angivits å försändelsen med påföljd att denna återkommit till förbandet antagligen omkring den 23 december 1941 och därvid tillställts Sjöström, som på grund av inkallelsen sedan den 5 december 1941 fullgjorde tjänstgöring vid förbandet. Persson hade vidgått, att beträffande ovanberörda försändelses adressering ett fel förelupit, för vilket Persson bure ansvaret. Krigsrätten funne vidare, att det bort hava ålegat Persson, som varit skvadronsadjutant vid förbandet och i denna egenskap haft att föra erforderliga anteckningar angående uppskovsärenden, att vidtaga på honom ankommande åtgärder för att Sjöström snarast möjligt blivit hemförlovad, samt att Persson genom sin uraktlåtenhet härutinnan visat försumlighet. På grund av vad sålunda anförts, prövade krigsrätten lagligt döma Persson att, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten, för försummelse i fullgörande av tjänsteplikt, undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i fyra dagar. Därjämte förpliktade krigsrätten Persson att till Sjöström för denne i anledning av Perssons försummelse tillskyndad skada utgiva ersättning med av Sjöström fordrade och av Persson till skäligheten medgivna 100 kronor.

Från detta utslag, som innefattade auditören G. Åhlanders, kaptenen O. Dahlströms och fanjunkaren N. Emrikssons samstämmiga mening, var krigsdomaren J. Wandén i så måtto skiljaktig att han bestämde det straff, som Persson för den av honom begångna förseelsen förskyllt, till disciplinstraff av vaktarrest i sex dagar.

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 26 mars 1943 uppdrog militieombudsmannen åt ämbetet att i krigshovrätten anföra besvär över regementskrigsrättens utslag under yrkande om skärpning av straffet.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 20 juli 1943 och fann därvid ej skäl göra ändring i regementskrigsrättens utslag.

Från detta utslag, som innefattade den sammanstämmande mening som uttalats av ledamöterna hovrättsrådet S. Björklund, översten F. Lovén och kommendören friherre L. Beck-Friis, var t. f. krigshovrättsrådet greve E. Spens, med vilken e. o. assessorn C.-H. Nordlander instämde, skiljaktig och anförde:

»Jag prövar med hänsyn till omständigheterna i målet rättvist på det sätt ändra överklagade utslaget, att det straff, Persson jämlikt det av krigsrätten åberopade lagrummet förskyllt, av mig bestämmes till vaktarrest i fyra dagar.»

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

59. Åtal mot batterichef för det denne genom onödigt samtal hindrat furir, som av stridsgruppchefen beviljats tjänstledighet, att avresa till hemorten med lägligt tåg.

I en den 17 april 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde furiren i Wendes artilleriregemente nr 4467 Einar Nilsson bland annat:

Nilsson hade av vederbörande stridsgruppchef trots avstyrkan av batterichefen, kaptenen vid regementet Ove Bergh erhållit åtta dagars tjänstledighet med början den 3 april 1942. För att i möjligaste mån förhindra Nilsson att begagna sig av ledigheten hade Bergh icke utlämnat tjänstledighetsbeviset till Nilsson förrän 9 minuter före tågets avgång från stationen. Eftersom förläggningen befann sig omkring en halv timmes väg från stationen hade Nilsson kommit för sent till tåget och därigenom gått miste om en hel dag av sin ledighet. Bergh utövade sin tjänst på ett sätt som gränsade till uppenbar pennalism. Vid inspektion den 30 mars 1942 av materielvård som förrättats två dagar tidigare hade Bergh sålunda utan skäl tilldelat Nilsson varning och hela avdelningen som Nilsson tillhörde permissionsförbud. Sedan Nilsson i enlighet med batteriorder den 10 april 1942 verkställt materielräkning hade Nilsson av Bergh blivit överöst med grova tillmälen och även förolämpad genom andra yttranden för det han ej utfört materielkörning, vilket Bergh avsett med batteriordern, som felaktigt utskrivits. Det vore uppenbart att Bergh allt sedan Nilsson kommit till batteriet förföljt såväl Nilsson personligen som avdelningen i dess helhet.

Vid skriften, som till militieombudsmannen översänts av Bergh, fanns fogat ett yttrande av Bergh vari denne bland annat anförde:

Nilsson hade trots Berghs avstyrkan erhållit tjänstledighet under tiden den 3—10 april 1942. Då tjänstledighet icke finge beviljas mer än sex dygn. hade Bergh ansett att Nilsson icke skulle ha sitt tjänstledighetsbevis förrän på morgonen den 3 april. Nilsson hade erhållit sina papper strax efter det han begärt dem, men han hade själv fått hämta dem på expeditionen och därefter lämna dem till Bergh på den plats där Bergh vid tillfället avätit sin frukost. Bergh hade förrättat visitation av stallet den 28 mars, varvid allvarliga anmärkningar beträffande materielvården på avdelningen konstaterats, och någon rättelse hade icke blivit vidtagen, då Bergh påföljande dag förrättat ny visitation. Något permissionsförbud hade aldrig av Bergh meddelats i anledning av den dåliga materielvården. Däremot hade Bergh sagt ifrån att permission icke komme att beviljas åt avdelningen annat än i ömmande fall och icke heller ansökningar om tjänstledighet att tillstyrkas, förrän rådande missförhållanden upphört. Vid utskrivning av batteriordern den 10 april hade bland annat det felet begåtts av stabsfuriren att materielkörning ändrats till materielräkning. Då Bergh sammanträffat med Nilsson hade Bergh haft kännedom om felaktigheten i utskriften. De av Nilsson angivna yttrandena hade därför icke blivit fällda av Bergh. Bergh bestrede att avdelningen

varit utsatt för någon förföljelse från hans sida. Föregående år hade avdelningen vid ett par tillfällen fått beröm för välförhållande jämfört med andra avdelningar.

Sedan Nilssons anmälan remitterats till befälhavaren för Malmö försvarsområde för utredning, höll chefen för I. divisionen vid Wendes artilleriregemente majoren greve Helmer Mörner förhör med bland andra Bergh och Nilsson.

Nilsson anförde därvid: Nilsson hade den 2 april klockan 18 infunnit sig på batteriexpeditionen för att avhämta tjänstledighetsbeviset men hade då av stabsfuriren, som varit ensam på expeditionen, erhållit det beskedet att Bergh lämnat expeditionen och tagit nycklarna med sig och att stabsfuriren frågat Bergh om beviset skulle skrivas ut den 2 april men fått nekande svar härtill. Nilsson hade därför väntat till den 3 april klockan 8, då han sökt Bergh på expeditionen. Bergh hade emellertid uppehållit sig i matsalen, där han ätit frukost, varför Nilsson begivit sig dit och anhållit om tjänstledighetsbevis. Bergh hade då beordrat Nilsson att å expeditionen avhämta tjänstledighetsbevis och biljettblock. Då Nilsson kommit till expeditionen, hade stabsfuriren meddelat, att Bergh hade nycklarna, och därför skickat telefonvakten att hämta dessa. Därefter hade Nilsson kunnat erhålla erforderliga handlingar, varefter han åter begivit sig till Bergh. Detta skickande fram och tillbaka mellan expeditionen och matsalen hade tagit en tid av högst 10 minuter. Sedan tjänstledighetsbevis och biljett utskrivits, hade handlingarna endast behövt undertecknas av Bergh. Innan denne överlämnat handlingarna till Nilsson, hade han frågat Nilsson om anledningen till att avdelningens materiel varit så illa skött, särskilt selarna, samt om konstapel Nordström övertagit materielen ordentligt. Detta samtal hade pågått så länge att Nilsson icke kunnat lämna Bergh förrän klockan 8·35. Tåget skulle enligt tidtabellen gå klockan 8·44. På grund av djup snö och tö hade det vid ifrågavarande tillfälle erfordrats ungefär en halv timme för att komma till stationen. Nilsson hade emellertid hoppats att tåget skulle vara försenat på grund av snöförhållandena, varför han i alla fall så fort han kunnat begivit sig till stationen. Då han kommit dit, hade tåget emellertid gått för omkring 10 minuter sedan. I fråga om permissionsförbudet ville Nilsson rätta sitt uttalande i skriften sålunda att Bergh efter inspektionen av materielvården meddelat att »avdelningen behöver icke tänka på någon permission inom den närmaste tiden» och att »furiren har ju själv i dag anhållit om tjänstledighet, och kommer denna icke att tillstyrkas».

Bergh uppgav: Stabsfuriren, som utskrivit handlingarna för tjänstledighet, hade icke den 2 april föredragit dessa för Bergh och hade icke heller frågat därom den dagen. Då Bergh skickat Nilsson till batteriexpeditionen, hade Bergh trott att Nilssons tjänstledighetshandlingar varit klara och hade icke tänkt på att han själv förvarade nycklarna — dessa brukade annars förvaras av batteriadjutanten, som vid tillfället varit tjänstledig — och icke heller på att stabsfuriren förvarade handlingarna under lås.

I ett uti ärendet tillgängligt yttrande av stridsgruppchefen, kaptenen N. E.

Göransson meddelade denne att Nilsson på grund av långvarig sammanhängande tjänstgöring varit berättigad till åtta dagars ledighet samt att i den av Göransson beviljade tjänstledigheten om åtta dagar inginge två resdagar.

I samband med översändandet av utredningen till befälhavaren för Malmö försvarsområde framhöll Mörner som sin egen uppfattning att Bergh brustit i anständigt uppförande mot Nilsson och mot denne visat oförstånd i tjänsten genom att med onödigt tjänstesamtal fördröja Nilsson så att denne icke hunnit med tåget.

Uti en den 24 oktober 1942 dagtecknad instruktion för åtal mot Bergh anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Utredningen gåve icke vid handen att Bergh saknat fog för sina anmärkningar mot materielvården å Nilssons avdelning eller att såsom Nilsson påstått avdelningen varit utsatt för förföljelse från Berghs sida.

Vissa omständigheter talade visserligen för att Bergh vid tillsägelser i anslutning till en missvisande batteriorder förgått sig mot Nilsson, men Bergh hade bestritt att han vid tillfället till Nilsson fällt yttranden av den innebörd denne påstått, och då något vittne ej syntes ha varit närvarande torde tillfyllestgörande utredning ej kunna åstadkommas. Militieombudsmannen företoge därför ej vidare åtgärd i denna del.

Vad anginge Nilssons påstående att han genom Berghs åtgöranden kommit för sent till tåget, då han den 3 april 1942 skolat avresa i anledning av beviljad tjänstledighet, vore utredningen därutinnan visserligen icke fullständig i det att personer som torde kunnat lämna upplysningar i saken — bland andra stabsfuriren, konstapeln nr 1701 Johansson, och den vid tillfället tjänstgörande telefonvakten — icke blivit hörda. Den redan förebragta utredningen gåve emellertid enligt militieombudsmannens mening vid handen att Bergh på ett otillbörligt sätt uppehållit Nilsson och att denne till följd därav kommit för sent till tåget. Militieombudsmannen ansåge att Bergh därigenom gjort sig skyldig till tjänstefel, som militieombudsmannen icke kunde underlåta att beivra. Militieombudsmannen kunde icke helt värja sig för misstanken att Bergh varit missnöjd över att Nilsson, som enligt Berghs mening icke skött sin tjänst tillfredsställande, beviljats tjänstledighet trots det att Bergh avstyrkt Nilssons ansökan härom.

Militieombudsmannen uppdroge därför åt vederbörande åklagare att vid den krigsrätt därunder Bergh lydde ställa denne under tilltal för vad han enligt det sist anförda låtit komma sig till last och därvid yrka ansvar å honom enligt lag och sakens beskaffenhet. Det ålåge åklagaren att underrätta Nilsson om åtalet så att denne komme i tillfälle att mot Bergh framställa de ersättningsanspråk, för vilka han funne fog.

* *
*

Sedan åtalsinstruktionen översänts till militärbefälhavaren för I. militärområdet, hänsköts målet till regementskrigsrätten vid Wendes artilleriregemente. Vid krigsrätten förekom vittnesförhör.

Vederbörande krigsfiskal anförde vid krigsrätten: Vissa omständigheter syntes tyda på att Bergh avsiktligt sökt hindra Nilsson att komma i tid till tåget. Även om det emellertid ej kunde anses styrkt, att Bergh haft sådan avsikt, hade han dock gjort sig skyldig till tjänstefel genom att han — i vart fall av oförstånd — utan skäl uppehållit Nilsson så att denne ej hunnit med tåget. Ansvar yrkades å Bergh enligt 130 § strafflagen för krigsmakten.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 7 januari 1943 och yttrade därvid:

Enär mot Berghs bestridande icke blivit styrkt, att Bergh vid ifrågavarande tillfälle uppehållit Nilsson så att denne ej hunnit begagna sig av avsedd tåglägenhet för färd till sin hemort, samt ej heller i övrigt visats något förhållande av beskaffenhet att för Bergh medföra ansvar i åtalade hänseendet, prövade krigsrätten rättvist lämna den mot Bergh förda talan utan bifall.

Kostnaderna för de på åklagarens begäran i målet hörda vittnenas inställelse skulle stanna på statsverket.

Militieombudsmannen fann med hänsyn till den förefintliga bevisningen i målet ej skäl överklaga krigsrättens utslag, vilket vann laga kraft.

60 och 61. Civil person har obehörigen erhållit tillstånd att besöka militär anläggning. Vicekorpral har ställts under befäl av menig.

I en den 15 augusti 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde korpralen J. H. Mattsson bland annat:

Natten till den 5 juli 1942 hade landstormsfänriken Gösta Reissmüller passerat ut genom vakten i sällskap med en dam. Hur damen kommit in på batteriplatsen visste Mattsson icke. — Vid ett annat tillfälle hade en värnpliktig kommenderats såsom vaktchef under det att en vicekorpral tjänstgjort såsom vaktmanskap.

Vid förhör berättade landstormsfänriken Hans Martin:

Omkring klockan 20 den 4 juli 1942 hade Reissmüller hos Martin anhållit att hans fästmö, som han väntade besök av, skulle få tillträde till officersbaracken. Martin hade omedelbart lämnat det begärda tillståndet. Samma kväll omkring klockan 22 hade Reissmüller anlänt till officersbaracken med sin fästmö och uppehållit sig där till klockan omkring 0·30, då Martin och Reissmüller följt henne ut genom vakten. Martin hade ansett sig ha rätt att bevilja passertillstånd, emedan på midsommarafton dylikt tillstånd lämnats övrig personals kvinnliga anförvanter att närvara vid en fest i batteriets matsal. — Anledningen till att vid några tillfällen en värnpliktig kommenderats såsom vaktchef och en vicekorpral (nr 35-54-37 Åke Eriksson)

såsom vaktmanskap hade varit att Eriksson, då han vid ett tillfälle kommenderats såsom vaktchef, visat sig icke kunna sköta denna befattning.

Reissmüller uppgav vid förhöret:

Hans fästmö skulle för hans räkning avlämna vissa honom tillhöriga persedlar omkring klockan 20 den 4 juli 1942. Därefter hade de omkring klockan 22 passerat genom en i batteriets södra del befintlig öppning i stängslet, vilken vore avstängd medelst en spansk ryttare. De hade begivit sig direkt till expeditionsbaracken, där de uppehållit sig till omkring klockan 0·30 då de passerat ut genom vakten. Reissmüller vore medveten om att det ej vore tillåtet för civila personer att utan tillstånd besöka batteriplatsen. Reissmüller hade erhållit tillstånd av batterichefen.

I yttrande till militieombudsmannen anförde chefen för vederbörande fältregemente:

Tillstånd för andra än behöriga att inkomma i regementets ställningar finge beviljas endast av regementschefen, och sådant tillstånd hade efter batterichefens ansökan lämnats för midsommaraftonen, då anhöriga fått besöka matsalen som vore belägen vid ingången och utanför den egentliga stridsställningen. Sådant tillstånd hade däremot icke lämnats för den 4 juli 1942. Martin hade handlat mot gällande instruktioner då han medgivit Reissmüllers fästmö att komma in. Reissmüller, som flerfaldiga gånger tjänstgjort som ställföreträdande batterichef, måste ha varit underkunnig om att tillstånd endast gåves av regementschefen. — Batterichefen hade förfarit oriktigt genom att kommendera en vicekorpral såsom vaktmanskap underställt en menig som vaktchef. — Regementschefen hade för avsikt att, om militieombudsmannen icke föreskreve annat, ålägga Martin och Reissmüller vardera fyra dagars arrest utan bevakning för försummelse och oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt.

I skrivelse till regementschefen den 20 mars 1943 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit:

Martin och Reissmüller hade erkänt de ifrågakomna förseelserna. Då det icke syntes erforderligt att saken bringades under domstols prövning, hade militieombudsmannen velat för regementschefen anmäla dem till erhållande av bestraffning.

* *
*

I skrivelse den 24 mars 1943 anmälde regementschefen att han den 22 i samma månad jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten ålagt Martin och Reissmüller för försummelse och oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt disciplinstraff av arrest utan bevakning vardera i fyra dagar.

Bestraffningsbeslutet har icke överklagats.

62. Förbandschef har gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten genom att förmå marketentare att till honom utlämna tobaksvaror utan att samtidigt erhålla föreskrivet antal ransoneringskuponger.

I en den 10 maj 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 151-69-41 Jacobsson bland annat följande: Vid ett tillfälle hade kompanichefen fänriken i Västerbottens regementes reserv Sven Rudqvist sänt en värnpliktig till förbandets marketenteri för att köpa tobak åt honom, varvid han emellertid underlåtit sända med sitt inköpskort för tobaksvaror. Då marketentaren vägrat lämna ut tobaksvaror utan att erhålla föreskrivet antal ransoneringskuponger, hade han blivit kallad till Rudqvist, som frågat vad det vore för dumheter. Marketentaren hade förklarat, att han tidigare blivit lurad på kuponger, varvid Rudqvist genmält, att han icke lurade någon, samt kört ut marketentaren ur rummet. Marketentaren hade redan förut varit tvungen att till Rudqvist utlämna tobaksvaror för 54 poäng utan att erhålla ransoneringskuponger och hade därför icke vågat lämna mer.

Sedan anmälan översänts till befälhavaren för Storumans försvarsområde, hölls förhör med Rudqvist samt åtskillig personal vid kompaniet.

Rudqvist uppgav bland annat följande vid förhöret: Beträffande inköpen av tobak från marketenteriet vitsordade han riktigheten av Jacobssons därom lämnade uppgifter. Han hade meddelat marketentaren vid förbandet, att han glömt sitt inköpskort för tobak i hemmet i Stockholm men att marketentaren skulle få kuponger för varor, som utlämnades till Rudqvist, så snart kortet anlänt. Marketentaren hade frivilligt gått med på att lämna honom tobaksvaror på detta villkor. Kortet hade emellertid blivit fördröjt, emedan det efter att först ha sänts till officersmässen å Västerbottens regemente returnerats till hemmet och därifrån sänts direkt till förbandet, dit det ankommit den 16 maj 1943. Rudqvist, som då varit i avsaknad av kortet under cirka fjorton dagar, hade omedelbart lämnat marketentaren det antal kuponger, han varit skyldig.

Värnpliktige nr 424-69-41 Åström förmälde: Han tjänstgjorde såsom marketentare vid förbandet. De av Jacobsson och Rudqvist lämnade uppgifterna rörande tobakskupongerna vore riktiga.

Efter redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 6 oktober 1943 till befälhavaren för Storumans försvarsområde:

Enligt 7 § kungörelsen den 22 maj 1942 angående beslag å samt reglering av handeln med tobaksvaror finge sådan vara icke försäljas eller eljest mot vederlag överlåtas annat än mot inköpskort eller inköpslicens. Åström hade sålunda icke lagligen ägt utlämna tobaksvaror till Rudqvist utan att samtidigt erhålla stadgat antal ransoneringskuponger.

Genom sitt avtal med Åström rörande ransoneringskupongerna hade Rudqvist medverkat till att marketenterirörelsen icke bedrivits i enlighet med gällande ransoneringsbestämmelser. Detta vore så mycket mer anmärkningsvärt som det ålegat Rudqvist i dennes egenskap av förbandschef att övervaka marketenteriets skötsel och sålunda även efterlevnaden av nämnda bestämmelser. Genom sitt förfarande hade Rudqvist gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten, och han borde icke undgå ansvar därför. Då det å andra sidan icke syntes militieombudsmannen erforderligt att bringa ansvarsfrågan under krigsrätts prövning, ansåge militieombudsmannen sig kunna inskränka sig till att för försvarsområdesbefälhavaren, som torde äga den disciplinära bestraffningsrätten över Rudqvist, anmäla denne till erhållande av sådan bestraffning.

* *
*

I skrivelse den 16 oktober 1943 anmälde chefen för Västerbottens regemente, till vilken handlingarna överlämnats, att han den 15 i samma månad jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten ålagt Rudqvist för oförstånd i tjänsten disciplinstraff av arrest utan bevakning i fyra dagar.

Bestraffningsbeslutet har icke överklagats.

63. Försummelse att anmäla underlydande för fylleriförseelse.

Genom en den 22 augusti 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift fäste andra klass sjömannen nr 175 Nilsson samt fyra andra personer, tillhörande manskapet å bärgningsfartyget Belos, militieombudsmannens uppmärksamhet å ett uppträde som ägt rum vid fartygets förtöjningsplats i Dalarö natten till den 21 augusti. Vid den utredning som på grund därav verkställdes framkom att flaggstyrmannen O. A. Åkerlund underlåtit att ingripa i anledning av en förseelse, vartill flaggkorpralen nr 2077-45-29 Bohman gjort sig skyldig.

I denna del framgick följande av utredningen:

Kaptenen A. F. Hedberg, vilken vore ordinarie fartygschef å Belos, uppgav att han vid tillfället varit tjänstledig och vistats i Stockholm; varken muntlig eller skriftlig anmälan hade gjorts till honom om de händelser som utspelats ifrågavarande kväll.

Åkerlund, som vore navigeringsuppbördsman å fartyget, uppgav på förfrågan vid förhör den 8 september huvuvida han sett Bohman på kvällen:

Han hade icke sett Bohman i berusat tillstånd och hade ej blivit underrättad om att Bohman kommit ombord redlös. Åkerlund hade ej märkt, att Bohman legat i den mörka gången utan hade gått direkt in i sin hytt för

att tända ljuset. Åkerlund hade icke haft glasögon på sig, och hans synskärpa vore minimal i mörker.

Vid förhöret hördes ytterligare följande personer, vilka i denna del berättade:

Uppbördsskepparen, flaggartilleristyrmannen Hjalmar Arlinge:

Han hade tjänstgjort som vakthavande officer vid tillfället. Han och ingenjören i flygförvaltningen Eric Danielsson hade burit in den berusade Bohman i hytten. Han hade icke rapporterat förhållandet, enär han ansett att Åkerlund, som varit tjänstförrättande fartygschef och varit närvarande, skulle göra detta. Arlinge vore övertygad om att Åkerlund sett Bohman.

Värnpliktige nr 405 S. Karlberg:

Han hade sett Bohman falla i gången. Han hade då gått dit och frågat, om han skulle hjälpa Bohman, men fått till svar att han skulle »fara åt helvete». Karlberg hade därpå avlägsnat sig.

Andra klass sjömannen nr 752-27-30 Johansson:

Han hade gått ombord tillsammans med värnpliktiga nr 5-229-38 Lindberg och nr 81-44-35 Gustaf Carlsson och hade då snavat på Bohman.

Danielsson berättade vid förhör den 8 september:

När han tillsammans med Åkerlund och Arlinge kommit ut från Åkerlunds hytt hade han märkt att någon som gått förbi i gången snubblat, varför Arlinge tänt sin ficklampa. De hade då sett en flaggkorpral ligga orörlig i gången. När Åkerlund och Arlinge lyft upp den berusade för att lägga honom i en hytt, hade Danielsson sagt till Åkerlund: »Det är ju samma figur som bråkade på restaurangen.» — Tidigare samma kväll hade Danielsson suttit på restaurangen i Dalarö, då en starkt berusad flaggkorpral velat taga plats vid Danielssons bord, men blivit avförd. Åkerlund hade då kommit fram till Danielsson och beklagat det skedda.

Vid förnyat förhör berättade Åkerlund:

Han vidhölle bestämt, att det måste ha varit Arlinge och Danielsson som burit in den berusade Bohman i hytten. Åkerlund kunde ej heller erinra sig ha hört Danielssons yttrande angående Bohman. På morgonen hade Arlinge muntligen anmält att Bohman varit berusad och blivit inlyft i hytten. Vid frukosten dagen efter hade Åkerlund givit Bohman en ordentlig muntlig tillrättavisning i samtliga mässmedlemmars närvaro. Enär Bohman vid tillfället haft permission, hade Åkerlund icke vidtagit annan åtgärd.

I skrivelse till chefen för kustflottan den 14 januari 1943 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, bland annat följande:

Enligt stadgande i reglemente för marinen finge befälhavare icke lämna oanmärkt fel eller försummelse, som i eller utom tjänsten begåtts av underlydande. Ansåge han felet eller försummelsen fordra tillrättavisning eller straff, varom han icke själv ägde förordna, skulle han ofördröjligen, skriftligen eller muntligen, anmäla förhållandet till egen eller den felandes när-

maste befälhavare, som över den felande ägde tillrättavisningsrätt. (RM I A § 42 mom. 7.)

Den fylleriförseelse, vartill flaggkorpralen Bohman gjort sig skyldig vid ifrågavarande tillfälle, hade varit av den art att bestraffning bort följa. Bohman hade tydligen tjänstgjort såsom underofficer å fartyget och hade ombord å fartyget varit redlöst berusad, vilket iakttagits av flera underlydande. För upprätthållande av befälets anseende hade därför ingripande mot honom varit särskilt angeläget, och Åkerlund hade varit pliktig att om förseelsen göra anmälan till den befälhavare, som ägt bestraffningsrätt över Bohman, eller också till ordinarie fartygschefen vid dennes återkomst. Med hänsyn till omständigheterna funne militieombudsmannen sig icke kunna underlåta att beivra Åkerlunds försummelse. Ärendet kunde dock icke anses vara av den natur, att det måste hänskjutas till krigsrätt. För det tjänstefel, vartill Åkerlund gjort sig skyldig genom att underlåta anmälan mot Bohman, finge militieombudsmannen för chefen för kustflottan, som ägde den disciplinära bestraffningsrätten över Åkerlund, anmäla denne till erhållande av sådan bestraffning.

* *
*

I skrivelse den 3 augusti 1943 anmälde chefen för marinen att chefen för kustflottan den 17 juli 1943 jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten ålagt Åkerlund disciplinstraff av arrest utan bevakning i fem dagar.

Bestraffningsbeslutet har icke överklagats.

64. Åtal mot fartygschefen å hjälpkryssare för spritmissbruk m. m.

I en den 25 juni 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde konstituerade fänriken sjökaptenen I. Ihre, tjänstgörande ombord å hjälpkryssaren 4, följande:

Fartygschefen kaptenen i flottans reserv O. G. W. Elmlund hade vid flera tillfällen såväl i som utom tjänsten uppträtt berusad och även i övrigt gjort sig skyldig till olämpligt uppträdande. I Nynäshamn hade Elmlund vid ett tillfälle vid halv tretiden på morgonen kommit ombord berusad i sällskap med en sergeant och en menig vid armén samt två flickor. Gunrumshovmästaren och marketentaren hade purrats ut och beordrats anskaffa mat och sockerdricka m. m., varefter ytterligare sprit hade förtärts i Elmlunds hytt. Fartyget skulle klockan 4·15 avgå på patrullering, och vakthavande officeren hade varit nödsakad att tillsäga sällskapet att gå i land. Elmlund hade följt de övriga ned på kajen, gående i armkrok med dem i manskapets åsyn. När fartyget avgick, hade Elmlund stått på bryggan starkt berusad, oförmögen att ingripa i eller leda fartygets manövrering, vilken hade fått skötas av vakt-

havande officeren. I radio erhållna ändrade order för fartyget hade icke kunnat delgivas Elmlund på grund av det tillstånd, i vilket Elmlund befann sig, utan vakthavande officeren hade fått taga ansvaret för ordernas verkställande. Även vid ett annat tillfälle hade Elmlund varit berusad i Nynäshamn. Det hade varit på en restaurang, och Elmlund hade påträffats utanför restaurangen av en flaggkorpral. Denne hade enligt egen utsago tagit hand om och fört Elmlund ombord, emedan denne varit utsatt för drift från några landstormsmäns sida. Ombord hade Elmlund vid flera tillfällen förtärt sprit i sådan utsträckning, att han somnat vid bordet. Detta hade hänt senast den 2 april 1942 i Visby, då kaptenen Furustubbe och Ihres fader varit inbjudna till middag i gunrummet. Ingen av de deltagande utom Elmlund hade varit det minsta påverkad. Under påskafton 1942 hade Elmlund uppträtt berusad på stadshotellet i Visby. Vid alla dessa tillfällen hade Elmlund varit iförd uniform. Elmlund hade särskilt när det gällt navigation och manövrerande visat stor osäkerhet. Ihre ansåge sig ha tillräckligt lång praktik såsom befäl i handelsflottan för att kunna bedöma detta. Man hade ej kunnat undgå att höra besättningens och även civilpersoners kommentarer härtill. Vid ett par tillfällen hade endast tack vare ombord kommenderade officerares ingripande mot Elmlunds order grundstötning eller olycka förhindrats. Elmlund hade trots sina egna svagheter ständigt och jämt haft anmärkningar att göra mot övriga officerares sätt att sköta sin tjänst, och detta hade i synnerhet gällt Ihre och en annan fänrik, även han konstituerad. Genom allt vad som förekommit hade tjänsten blivit odräglig för Ihre.

Sedan Ihres anmälan remitterats till chefen för marinen för utredning höll chefen för Stockholmseskadern kommendören greve A. Wachtmeister den 3 och 7 juli 1942 ombord å hjälpkryssaren 4 förhör med Elmlund samt ett flertal ombord å hjälpkryssaren tjänstgörande befälspersoner.

Elmlund anförde därvid:

Vad det i Ihres anmälan först omnämnda fallet beträffade ville han minnas, att sällskapet hade bestått av en landstormskapten och en sergeant samt deras damer. Vid besöket ombord hade damerna förtärt vermut och sockerdricka och herrarna en grogg. Elmlund bestrede, att han varit så berusad att han ej kunnat sköta fartygets manövrering vid avgången från Nynäshamn. Elmlund hade uppehållit sig på bryggan under utläggningen från Nynäshamn och därefter gått ned i sin hytt och lagt sig påklädd. Det andra omtalade fallet i Nynäshamn kände Elmlund icke till. Däremot medgåve Elmlund, att det förekommit, att han någon gång somnat under samkväm på kvällen. Att han på så sätt råkat slumra till, hade uteslutande berott på trötthet och hade ej stått i något samband med den spritförtäring som kunde ha förekommit. Då gäster den 2 april varit ombord i Visby, hade Elmlund varit uttröttad efter ansträngande tjänst, men han hade likväl ej, såvitt han kunde erinra sig, somnat i gunrummet. Elmlund hade ej heller något minne av att han på påskaftonen uppträtt berusad på stadshotellet i Visby. Han hade då till maten förtärt 15 cl sprit, och av denna kvantitet hade han icke gärna kunnat bliva så påverkad som det uppgivits.

I fråga om Ihres anmärkningar mot Elmlunds sätt att sköta tjänsten ombord hänförde Elmlund sig i övrigt till en skrift, som han ingav vid förhöret. Elmlund bestred däri riktigheten av Ihres anmärkningar. Han ville göra gällande, att Ihre själv under sin tjänstgöring ombord å hjälpkryssaren misskött sig, vilket föranlett Elmlund att vid ett flertal tillfällen ingripa mot Ihre, som därigenom kommit att intaga en kritisk och avog inställning mot Elmlund. Denne ifrågasatte, om Ihre vore kompetent att framföra kritik mot Elmlunds förmåga att navigera och manövrera ett fartyg. Under förstärkt försvarsberedskap hade Elmlund i tolv och en halv månader tjänstgjort såsom chef å en hjälpkanonbåt, med vilken han utfört eskort och patrulltjänst i farvatten som tidigare varit ganska okända för honom. Från denna tjänst liksom från hans senare kommendering i fem månader som navigationsofficer å pansarskepp hade han avgått med mycket goda vitsord.

De vid förhören hörda vittnena berättade följande:

Fänriken i flottans reserv R. Claesson (1. officer ombord):

Han vitsordade Ihres anmälan i den mån han varit vittne till de däri skildrade tilldragelserna. Vid det första tillfället i Nynäshamn hade Claesson ej själv varit ombord, men han hade senare hört saken omnämnas av gunrumshovmästaren. Elmlund hade även vid ett annat tillfälle varit berusad i Nynäshamn. Elmlund hade då ej stigit upp vid fartygets avgång klockan 4 utan hade visat sig på bryggan först då fartyget befann sig i närheten av Landsort. Claesson bekräftade, att Elmlund vid ett tillfälle i spritpåverkat tillstånd somnat vid bordet. Löjtnanten Almquist från jagaren Vidar hade då varit gäst ombord. Däremot hade Claesson icke varit närvarande vid den omtalade middagen den 2 april. Elmlund hade ofta varit osäker på bryggan, och det hade en gång förekommit, att Claesson måst fråntaga Elmlund befälet. Claesson hade vid detta tillfälle tagit emot vakt klockan 18 under gång i isränna i skärgården. Efter middagen hade Elmlund, som tagit fyra snapsar, omkring klockan 19·30 kommit upp på bryggan och omedelbart kommenderat babord dikt bakom ryggen på vakthavande officeren. Claesson hade då måst slå stopp och back på maskintelegrafen för att förhindra, att fartyget skulle gå direkt upp på land. Elmlund hade efteråt hotat med rapport. Flaggkorpralen styrman Svensson och 2 kl 2 mk 1017 Tufvander hade bevittnat manövrerna. Claesson ansåge, att Elmlunds uppträdande och förhållande ombord hade skapat en osäkerhetskänsla. Bristen på balans hos Elmlund hade varit starkt framträdande även då han icke druckit sprit. Elmlund vore olämplig som fartygschef, och hans avlägsnande vore nödvändigt för krigsmaktens och officerskårens anseende. Det hade sålunda förekommit vid tilläggningar med fartyget, att folk på land skrattat åt manövrerna. Tilläggning vid kaj hade ibland kunnat taga ända till en och en halv timme.

Gunrumshovmästaren furiren 2 yk 818 Ljunggren:

Han hade varit ombord å fartyget sedan oktober 1940, således under hela den tid Elmlund varit fartygschef. Elmlund hade vid upprepade tillfällen varit berusad och detta ofta när det varit gäster i gunrummet. Det av Ihre omnämnda tillfället i Visby, då Elmlund somnat vid bordet, hade Ljunggren

funnit mycket pinsamt. Elmlund hade många gånger druckit alldeles för mycket sprit men förtärde å andra sidan icke sprit dagligen. En snaps till lunch och två till middag hade varit vanligt, så länge månadsransonen räckte. Öl hade förekommit i måttlig utsträckning och vin blott någon gång, då det varit gäster till middag. Ljunggren hade lagt märke till att Elmlund lätt brusade upp utan egentlig anledning. Elmlund syntes ej kunna komma överens med officerarna, och särskilt hade förhållandet mellan honom och Ihre varit spänt. Motsättningen mellan Elmlund och officerarna hade medfört, att stämningen i gunrummet verkat tryckt.

Konstituerade fänriken D. Hultén (3. officer ombord):

Han vitsordade riktigheten av Ihres skildring av det första i Ihres anmälan omnämnda fallet i Nynäshamn. Elmlund hade visserligen ej varit redlöst berusad men dock i sådan grad påverkad, att han ej kunnat sköta sin tjänst. Vid ordergivningen på bryggan under fartygets utläggning hade han sluddrat så, att vakthavande officeren måst ingripa i manövern. Hultén uppgav vidare liksom Ihre, att Elmlund den 2 april somnat vid bordet i gunrummet. Hultén ansåge, att Elmlund ådagalagt oskicklighet vid utförande av fartygsmanövrer. Som allmänt omdöme om Elmlund anförde Hultén, att han aldrig tänkt sig att en officer kunnat uppträda på det sätt som Elmlund ibland tillåtit sig.

Flaggartilleristyrmannen H. Johansson (artilleriuppbördsman):

Han ansåge sig i stort sett kunna vitsorda riktigheten av Ihres anmälan men ville tillägga, att Elmlunds uppträdande varit bättre under den första tiden ombord. Johansson hade under uppehållet i Visby iakttagit Elmlund berusad utanför stadshotellet, där denne antastat damer. Episoden hade väckt pinsam uppmärksamhet.

Konstituerade flaggkorpralen 1 mk 519 12/26 Pettersson (1. styrman):

Han vitsordade i huvudsak riktigheten av Ihres påstående, dock hade han ej sett Elmlund onykter annat än vid det av flaggartilleristyrmannen Johansson omtalade tillfället. Han ansåge, att besättningen vantrivdes ombord på grund av Elmlunds osäkerhet vid befälsutövning. Det hade också man och man emellan talats om att Elmlund använt sprit till övermått.

Flaggkorpralen 2 bk 2438 45/37 Jacobsson:

Han vitsordade riktigheten av Ihres allmänna omdöme om Elmlund såsom befälhavare ombord. Han hade påskafton 1942 iakttagit Elmlund berusad på stadshotellet i Visby. I fråga om fartygets trimning hade Elmlund mot Jacobssons anmälan givit order, som medfört förlust av brännolja.

Furiren 2 mk 30 Cederberg:

Han vitsordade i huvudsak riktigheten av Ihres anmälan. Han hade dock icke själv sett Elmlund onykter, men på trossbotten hade han hört talas om att så brukat vara fallet. Elmlunds ordergivning hade varit sådan, att man många gånger varit osäker, hur man skolat förhålla sig. Hos folket ombord hade förelegat en allmän önskan att komma bort från fartyget.

Vid förhöret, därvid även Ihre hördes och vidhöll sin anmälan, antecknades, att ordinarie väbeln, flaggkorpralen 2 mk 75 Magnusson, och farty-

gets uppbördsmaskinist, förhyrde övermaskinisten E. Ekman, ej kunnat höras på grund av att de varit tjänstlediga.

Den 25 juni 1942 inkom till militieombudsmansexpeditionen även en annan anmälan mot Elmlund. Furiren 2 mk A 4148 45/37 Åkerstein anförde sålunda i en skrift:

Han tjänstgjorde ombord på hjälpkryssaren såsom signalman. Han hade den 22 juni 1942 på förmiddagen skolat gå upp på bryggan för att giva posten meddelande om nattens törnar. Han hade tidigare suttit och läst en bok, vilken han medförde på vägen till bryggan. På undre bryggan hade han stoppats av Elmlund, som hade frågat honom, var det stode, att man finge medföra lektyr på bryggan. Åkerstein hade svarat, att det vore förbjudet att läsa på post. Åkerstein hade då av Elmlund beordrats till förbindelseofficeren för att få reda på bestämmelserna. Åkerstein hade gjort detta, och då han åter inställt sig hos Elmlund för att meddela förbindelseofficerens svar, hade han blivit tillsagd att till väbeln meddela, att han från och med samma dag erhållit femton dagars permissionsförbud. Allt hade gått så hastigt, att han ej fått tillfälle förklara, att han ej tjänstgjorde som post och vad han hade för ett ärende till bryggan. En stund senare hade han emellertid gått till väbeln för att i dennes närvaro förklara förhållandet. Väbeln hade följt honom till Elmlund, och Åkerstein hade då fått företräde och därvid förklarat, hur det hela tillgått. I närvaro av chefen å jagaren Vidar hade Åkerstein fått till svar, att vad han gjort var förbjudet och kunde bestraffas. Elmlund hade tillagt: »Håll till godo.» Åkerstein hade ej vidare fått yttra sig. Tillrättavisningen hade sålunda ålagts utan förhör och utan vittnen.

Åkerstein tillade i skriften:

Alltsedan Åkerstein den 17 juni 1942 ombordkommenderats, hade stämningen ombord ej varit sådan den borde vara på ett örlogsfartyg. Elmlund och andra officerare ombord vore ständigt i konflikt med varandra, vilket drabbade den övriga besättningen. Vid divisioner den 22 juni hade Elmlund yttrat sig till artilleriofficeren på ett synnerligen bryskt och olämpligt sätt inför besättningen. Dylikt verkade upplösande och ställde allt befäl ombord i en löjlig dager till skada för disciplinen.

Nitton underbefäl och meniga intygade genom sin påskrift på Åkersteins anmälan riktigheten av vad som i denna anförts angående förhållandena ombord.

Sedan skriften remitterats till chefen för marinen för utredning, hördes vid förhör å hjälpkryssaren den 3 juli 1942 inför chefen för Stockholmseskadern Åkerstein och Elmlund samt två underbefäl.

Åkerstein berättade därvid:

Sedan han för Elmlund förklarat, att han ej varit nöjd med tillrättavisningen, hade Elmlund dagen efter sagt sig finna skäl att begränsa den till två dagars permissionsförbud. Sedan Åkerstein ytterligare framhållit, att han icke alls borde ha någon tillrättavisning, då han icke gjort sig skyldig till

någon förseelse, hade Elmlund återkallat permissionsförbudet och i stället tilldelat Åkerstein varning.

Elmlund anförde:

Han vitsordade, att han den 22 juni tilldelat Åkerstein en tillrättavisning utan förhör och vittnen. Det hade ofta förekommit, att det förvarades lektyr i brygglådorna. Då han mött Åkerstein med en bok under armen på väg upp till signalbryggan, hade han antagit, att Åkerstein haft för avsikt att läsa på bryggan, varför han tillfrågat honom härom. Det svar som Åkerstein lämnat hade av Elmlund uppfattats som en bekräftelse på att hans antagande varit riktigt, varför han tillsagt Åkerstein att uppsöka förbindelseofficeren för att av denne få bekräftelse på att det vore förbjudet att läsa på signalbryggan. Då Åkerstein återkom från förbindelseofficeren, hade Elmlund tilldelat honom femton dagars permissionsförbud. Dagen efter hade Elmlund av väbeln fått höra, att tillrättavisningen nog varit för hård. Sedan med anledning därav Åkerstein blivit hörd i vittnes närvaro och förseelsen kommit i en annan dager, hade permissionsförbudet återkallats och ersatts med blott varning. Elmlund kunde icke erinra sig om varningen varit att betrakta som en muntlig varning eller om väbeln fått order att föra in den i förhållningsboken som en tillrättavisning. Då Åkerstein vistats ombord på hjälpkryssaren blott en vecka, hade han uppenbarligen icke en sådan kännedom om fartyget och besättningen, att han kunde fälla några riktiga omdömen om förhållandena ombord. Elmlunds påtalade yttrande vid divisioner den 22 juni hade avsett, att det tagit för lång tid att intaga olika beredskapsgrader under eskorttjänst. Ihre, som tjänstgjort som artilleriofficer, hade vid beredskapsövning visat försummelse och vid tillsägelse lämnat snäsigt svar. Vid divisioner den 22 juni hade Elmlund påtalat förhållandet. Då Ihre därvid sökt avbryta Elmlund och förklara sig, hade Elmlund sagt: »Det är jag som talar här.»

Furiren 2 mk 1534 28/37 Feldt vitsordade bland annat, att Elmlund vid divisioner den 22 juni uppträtt bryskt mot Ihre.

Högbåtsmannen 2 yk 578 43/22 Ahlkvist berättade:

Elmlund hade vid divisioner den 22 juni uppträtt bryskt och sagt, att besättningen varit slö och att den natten förut gått ned under däck utan tillstånd. Att det tagit lång tid för intagande av beredskap hade berott på ett missförstånd, i det att besättningen trott, att övningen varit avslutad, och därför gått till vila. Enligt Ahlkvists mening hade Ihre blivit obefogat utskälld, vilket hade gjort ett pinsamt intryck på besättningen.

Förhörsledaren antecknade till förhörsprotokollet, att den Åkerstein tilldelade tillrättavisningen ej införts i fartygets anteckningsbok över tillrättavisningar liksom ej heller i Åkersteins förhållningsbok.

Med översändande av den verkställda utredningen anmälde chefen för marinen i skrivelse den 17 juli 1942, att Elmlund avgått från befälet å hjälpkryssaren och tills vidare tjänstgjorde i Ostkustens marindistrikt.

I en den 29 juli 1942 till chefen för marinen översänd instruktion för åtal mot Elmlund anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Av den med anledning av Ihres anmälan verkställda utredningen torde framgå, att Elmlund vid ett flertal tillfällen, delvis i tjänstgöring ombord å hjälpkryssaren, uppträtt överlastad av starka drycker ävensom att han, synbarligen i berusat tillstånd, gjort sig skyldig till försummelser i fråga om fartygets navigering. Utredningen vore visserligen icke fullständig, i det att flera till vittnen åberopade personer — kaptenen Furustubbe, löjtnanten Almquist, flaggkorpralen Magnusson, övermaskinisten Ekman, flaggkorpralen Svensson och 2 kl 2 mk 1017 Tufvander — icke blivit hörda. Den redan förebragta utredningen syntes emellertid tillfyllest för ett förordnande om åtal mot Elmlund.

Den utredning, som verkställts med anledning av Åkersteins anmälan, syntes utvisa, att Elmlund tilldelat Åkerstein tillrättavisning utan att äga tillräcklig grund för en sådan åtgärd, i det att Åkerstein icke visats ha begått någon förseelse, som förskyllt den ifrågavarande tillrättavisningen. Elmlund hade själv, efter tillrättavisningens meddelande, insett att tillrättavisningen varit felaktig och därför ändrat densamma. Enligt Åkersteins uppgifter hade den ändrats två gånger. Genom det sätt, varpå Elmlund sålunda handlagt tillrättavisningsärendet, måste han anses ha gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten.

Militieombudsmannen finge fördenskull uppdraga åt vederbörande åklagare att vid den krigsrätt, därunder Elmlund lydde, ställa denne under tilltal för vad han enligt det ovan anförda låtit komma sig till last och därvid yrka ansvar å honom enligt lag och sakens beskaffenhet. Med hänsyn till den allvarliga arten av Elmlunds brott torde, därest så läte sig göra, som vittnen böra höras samtliga de ovan angivna personer, vilka icke blivit hörda under den förberedande utredningen, ävensom de övriga, vilka kunde befinnas böra höras. Med anledning av ett uttalande av flaggkorpralen Jacobsson om viss av Elmlund förorsakad förlust av brännolja torde närmare utredning därom böra förebringas och ansvarsyrkande framställas i den mån anledning därtill förelåge.

* *
*

Sedan åtalsinstruktionen överlämnats till chefen för Stockholms örlogsstation, hänsköt denne målet till stationskrigsrätten, där målet var föremål för ytterligare utredning. Därvid förebragtes viss utredning rörande den påtalade förlusten av brännolja. Denna utredning var av sådan art att vederbörande krigsfiskal icke ansåg sig böra i denna del yrka ansvar å Elmlund. I övrigt framställde krigsfiskalen de ansvarsyrkanden som framgå av stationskrigsrättens utslag i målet.

Stationskrigsrätten meddelade utslag i målet den 12 februari 1943 och yttrade därvid:

Vidkommande till en början den av åklagaren mot Elmlund förda talan om ansvar för fylleri under sådan tjänstgöring, som avsåges i 123 § strafflagen för krigsmakten, försummelse i fullgörande av tjänsteplikt och bristande i anständigt uppförande, allt natten till den 2 november 1941, vore utrett: Sedan Elmlund, som under tiden från och med den 17 juli 1941 till och med den 4 juli 1942 tjänstgjort såsom fartygschef å den i angiven eskader ingående hjälpkryssaren 4, på kvällen den 1 november 1941, då fartyget legat i Nynäshamn, under besök å en därvarande restaurang till måltid förtärt spritdrycker samt Elmlund vid uppbrottet från restaurangen klockan ungefär 01·30 den 2 november sammanträffat med fyra för honom till såväl utseende som namn okända personer, nämligen två kvinnor och två i landstormsuniform klädda män, hade Elmlund låtit de båda männen och kvinnorna medfölja Elmlund ombord å fartyget och där i Elmlunds hytt, varest samtliga uppehållit sig till kort före fartygets avgång klockan 04·15 den 2 november, förtärt spritdrycker, som åtminstone delvis framtagits av fartygets gunrumshovmästare efter tillsägelse av Elmlund. Enligt vad Elmlund själv uppgivit hade han å restaurangen intagit 15 centiliter sprit samt en flaska pilsner och möjligen en lättgrogg samt under uppehållet i fartygshytten 3 till 4 centiliter sprit. Elmlund hade icke kunnat angiva ifrågavarande landstormsmäns grad.

Det kunde väl icke anses styrkt, att Elmlund vid ifrågavarande tillfälle varit överlastad av starka drycker, men det måste dock på grund av vad ovan upptagits anses ådagalagt, att Elmlund därvid varit så påverkad av starka drycker, att han icke kunnat behörigen sköta sin tjänst.

Elmlund hade därigenom gjort sig skyldig till försummelse i sin tjänst, och genom sin åtgärd att på sätt och under omständigheter som förut sagts å fartyget ombordtaga för honom okända personer hade Elmlund gjort sig skyldig till oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt och brist i anständigt uppförande.

Vad härefter anginge yrkandet om ansvar å Elmlund för fylleri under sådan tjänstgöring, som avsåges i 123 § strafflagen för krigsmakten natten till den 15 januari 1942 vore upplyst, *att* Elmlund på kvällen föregående dag å restaurangen i Nynäshamn deltagit i en fest, som anordnats av officerare å hjälpkryssaren 4 och hjälpkanonbåten 22, vilka fartyg då legat i Nynäshamn, *att* Elmlund under kvällens lopp till måltid förtärt åtminstone 15 centiliter sprit, *att* Elmlund klockan omkring 24 lämnat restaurangen och begivit sig ombord å hjälpkryssaren *samt att* denna tidigt påföljande morgon avgått från Nynäshamn.

Ehuru det icke blivit tillförlitligen styrkt, att Elmlund ifrågavarande natt varit överlastad av starka drycker, måste det dock anses utrett, att Elmlund på morgonen den 15 januari varit av den intagna spriten så påverkad att han vid fartygets avgång från Nynäshamn icke kunnat tillfreds-

ställande sköta sin tjänst; och hade Elmlund därigenom visat försummelse i fullgörande av tjänsteplikt.

Vad sedan anginge yrkandet om ansvar å Elmlund för försummelse och oskicklighet i fullgörande av tjänsteplikt den 4 februari 1942 vore utrett, *att* Elmlund sagda dag, sedan han ombord å fartyget till middagen och kort därefter druckit tillhopa fyra snapsglas brännvin och en flaska pilsner, klockan omkring 19·30 begivit sig från sin hytt ut på bryggan, där vakthavande officeren, numera löjtnanten i flottan Fredrik Vilhelm Roger Claesson, då uppehållit sig, *att* fartyget vid tillfället under färd i skärgården framförts i isränna i sundet mellan Magarna och Klövholmen, *att* Elmlund, som vid tillfället trott, att den av fartyget hållna kursen vore felaktig och innebure fara för grundkänning, omedelbart efter det han kommit ut på bryggan givit rorgängaren order att lägga om rodret till babord dikt, vilken order denne åtlytt, med påföljd att fartyget kommit in i en mindre ränna, avsedd för skärgårdsbåtar, *att* Claesson omedelbart efter den av Elmlund givna ordern till motverkande av denna beordrat stopp i maskinen och full fart back, *samt att* fartyget, därest detsamma fortsatt i den av Elmlund genom nyssnämnda order anbefallda kursen, skulle ha gått upp på land, dit avståndet icke varit långt.

På grund av vad sålunda förekommit måste anses styrkt, att Elmlund vid tillfället varit påverkad av starka drycker och på grund därav varit oförmögen att behörigen sköta sin tjänst; och genom att det oaktat på sätt skett ingripa i navigeringen och därvid giva felaktig order hade Elmlund gjort sig skyldig till såväl försummelse som oskicklighet i fullgörande av tjänsteplikt.

Beträffande yrkandet om ansvar å Elmlund för försummelse i fullgörande av tjänsteplikt och brist i anständigt uppförande den 2 april 1942 framginge av utredningen, att Elmlund sagda den 2 april i fartygets gunrum, där Elmlund i sällskap med befäl å fartyget ävensom särskilt inbjudna gäster intagit middag, förtärt spritdrycker till övermått och därav blivit så påverkad, att han ej blott måste antagas ha blivit oförmögen att på ett betryggande sätt fullgöra sina tjänsteåligganden utan även åsidosatt honom såsom befälhavare å fartyget åvilande skyldighet att i sitt uppträdande och leverne vara ett gott föredöme. Genom vad sålunda i denna del låge Elmlund till last vore Elmlund förvunnen till försummelse i fullgörande av tjänsteplikt ävensom brist i anständigt uppförande.

Vad anginge i målet framställt yrkande om ansvar å Elmlund för oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt i de hänseenden, som avsåges med en av furiren vid 2. matroskompaniet nr A 4148-45-37 Carl Harald Åkerstein gjord anmälan emot Elmlund, vore upplyst, *att* Åkerstein, som den 22 juni 1942 å hjälpkryssaren 4 tjänstgjort såsom vaktens förste signalman och i anledning därav haft befälet över övriga signalmän i sitt vaktkvarter, sagda dag vid något tillfälle efter klockan 16 av Elmlund påträffats på väg upp till bryggan medförande en bok, *att* Elmlund, då han påträffat Åkerstein, frågat denne om han kände till att det vore förbjudet att läsa på bryggan, *att*

Åkerstein därtill svarat: »Det är förbjudet att läsa på post», *att* Elmlund därpå beordrat Åkerstein till förbindelseofficeren å fartyget för att Åkerstein genom denne skulle göra sig närmare underrättad om de föreskrifter som härutinnan funnes stadgade, *att* Åkerstein i anledning därav uppsökt förbindelseofficeren och av denne fått bekräftat, att det vore förbjudet att läsa på post, om vilket besked Åkerstein därpå underrättat Elmlund, *att,* då Åkerstein åter inställt sig hos Elmlund och meddelat förbindelseofficerens svar, Elmlund för vad Åkerstein låtit komma sig till last tilldelat Åkerstein tillrättavisning av femton dagars permissionsförbud, *att* senare samma dag Åkerstein — som enligt vad han i målet uppgivit väl insett, att han icke haft rätt att medföra en bok på bryggan, men ansett den meddelade tillrättavisningen alltför sträng — hänvänt sig till väbeln å fartyget med begäran att få i dennes närvaro för Elmlund förklara anledningen till att han ämnat begiva sig upp på bryggan, *att* sedan Åkerstein därefter tillsammans med väbeln begivit sig till Elmlund och Åkerstein haft ett samtal med Elmlund i saken, därvid väbeln emellertid icke närvarit — Elmlund påföljande dag den 23 juni 1942 i väbelns och ytterligare ett vittnes närvaro tillfrågat Åkerstein om anledningen till att Åkerstein föregående dag ämnat begiva sig upp på bryggan, *att* Åkerstein därvid svarat, att han vid tillfället icke varit på väg till bryggan för att förfånga posten utan endast för att meddela posten angående törnarna, *samt att* Elmlund i anledning av vad sålunda förekommit ändrat den Åkerstein meddelade tillrättavisningen till att avse permissionsförbud under allenast två dagar och därefter, sedan det vid tillfället förda samtalet fortsatt någon stund, yttrat, att det kunde »få stanna vid varning».

Även om det icke blivit tillförlitligen utrett, att Åkerstein, då Elmlund den 22 juni anträffade honom, varit på väg till bryggan för att förfånga posten därstädes, måste likväl Elmlund med hänsyn till omständigheterna och särskilt till vad Åkerstein svarat Elmlund då denne frågat, om Åkerstein kände till förbudet att läsa på bryggan, anses ha varit berättigad att utgå från att Åkerstein varit på väg till bryggan i ärende som nyss sagts. Det vore icke utrett, att Elmlund vid tillfället icke berett Åkerstein möjlighet att behörigen förklara sig. Elmlunds åtgärd att meddela Åkerstein tillrättavisningen om 15 dagars permissionsförbud utan att förhör, som avsåges i § 40 av militära bestraffningsförordningen, dessförinnan ägt rum, kunde icke anses vara felaktig, enär tillrättavisningen avsett en förseelse, som Elmlund själv iakttagit.

På grund av vad nu anförts kunde det icke anses styrkt, att Elmlund vid meddelandet av den ifrågavarande tillrättavisningen den 22 juni 1942 förfarit oriktigt i något av de hänseenden, som lagts honom till last.

Vad härefter anginge Elmlunds i det ifrågavarande ärendet företagna åtgärder den 23 juni 1942 kunde — med hänsyn till vad sistnämnda dag uppgivits för Elmlund rörande anledningen till Åkersteins tillämnade besök å bryggan ävensom i beaktande av omständigheterna, då Åkerstein lämnat

dessa uppgifter — Elmlunds förfarande att ändra den meddelade tillrättavisningen till allenast två dagars permissionsförbud icke anses felaktigt.

Elmlunds åtgärd att ändra tillrättavisningen först till två dagars permissionsförbud och kort därefter till endast varning måste emellertid anses ha varit oriktigt; och vore Elmlund därigenom förvunnen till ansvar för oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt.

Beträffande härefter yrkandet om ansvar å Elmlund för det denne vid navigering skulle ha gjort sig skyldig till oskicklighet i fullgörande av tjänsteplikt dels vid ett tillfälle i augusti eller september 1941, då fartyget från en lotsled skulle föras in i en militärled norröver, och dels vid ett tillfälle under vintern 1941—1942, då fartyget skulle förtöjas vid den s. k. Gotlandskajen i Nynäshamn, funne krigsrätten det visserligen beträffande det nu förstnämnda tillfället framgå av utredningen, *att* — sedan vakthavande officeren, fänriken Dag Hultén, vilken handhaft navigeringen, med ledning av riktiga märken styrt fartyget in i militärleden— Elmlund, vilken vid tillfället jämte Hultén uppehållit sig å bryggan, uttalat såsom sin uppfattning att Hultén lagt in felaktig kurs och därpå ändrat fartygets kurs, *samt att* det kort därefter befunnits, att, om fartyget fortsatt i den av Elmlund angivna kursen, fara förelegat för grundkänning, i anledning varav order om back givits.

Det misstag, Elmlund sålunda vid ifrågavarande tillfälle begått vid navigeringen, kunde emellertid med hänsyn till omständigheterna icke läggas Elmlund till last såsom oskicklighet i fullgörande av tjänsteplikt; och det hade icke heller med avseende å det förut omförmälda tillfället då fartyget skulle förtöjas vid Gotlandskajen i Nynäshamn förebragts utredning därom, att Elmlund därvid förfarit oskickligt vid navigeringen av fartyget.

Vidkommande yrkandet om ansvar å Elmlund för försummelse av tjänsteplikt och brist i anständigt uppförande söndagen närmast före jul 1941 vore visserligen upplyst, att vid middagen nämnda dag i fartygets gunrum, i vilken deltagit Elmlund och en å fartyget tjänstgörande fänrik ävensom en utomstående person såsom gäst, Elmlund liksom de övriga i middagen deltagande personerna druckit sprit i samband med måltiden. Det kunde emellertid icke anses ådagalagt, att Elmlund vid detta tillfälle förtärt spritdrycker i sådan omfattning, att han därigenom blivit urståndsatt att behörigen fullgöra sin tjänst, och det vore ej heller styrkt, att Elmlund vid tillfället brustit i anständigt uppförande.

Ifråga slutligen om yrkandet om ansvar å Elmlund för fylleri och förargelseväckande beteende påskaftonen 1942 i Visby kunde det icke anses styrkt, vare sig att Elmlund vid detta tillfälle varit överlastad av starka drycker eller att Elmlund då gjort sig skyldig till förargelseväckande beteende.

På grund av vad sålunda anförts prövade stationskrigsrätten, som funne åklagarens yrkanden om ansvar å Elmlund för fylleri under tjänstgöring nätterna till den 2 november 1941 och den 15 januari 1942, försummelse i fullgörande av tjänsteplikt och brist i anständigt uppförande söndagen före

jul 1941, fylleri och förargelseväckande beteende påskaftonen 1942 samt oskicklighet i fullgörande av tjänsteplikt vid ett tillfälle i augusti eller september 1941 och vid ett tillfälle under vintern 1941—1942 icke kunna bifallas, rättvist i så måtto bifalla åklagarens i övrigt i målet framställda ansvarsyrkanden att krigsrätten med tillämpning av 33 § strafflagen för krigsmakten samt 4 kap. 1 och 2 §§ och 7 § andra stycket allmänna strafflagen dömde Elmlund dels jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för försummelse, oförstånd och oskicklighet i fullgörande av tjänsteplikt att vara i mistning av sin tjänst såsom kapten i flottans reserv under två månader, dels ock jämlikt 96 § samma lag för brist i anständigt uppförande den 2 november 1941 och den 2 april 1942 att hållas i arrest utan bevakning åtta dagar.

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 25 februari 1943 anmodade militieombudsmannen ämbetet att i krigshovrätten överklaga stationskrigsrättens utslag. Militieombudsmannen anförde vidare i skrivelsen till överkrigsfiskalsämbetet:

Särskilt funne militieombudsmannen det anmärkningsvärt att stationskrigsrätten icke på den föreliggande utredningen ansett det styrkt att Elmlund natten till den 15 januari 1942 varit överlastad av starka drycker och att han påskaftonen 1942 gjort sig skyldig till fylleri och förargelseväckande beteende.

Även om krigshovrätten icke skulle finna att Elmlund gjort sig förfallen till ansvar i andra avseenden än stationskrigsrätten funnit, ansåge militieombudsmannen att Elmlund borde ådömas väsentligt strängare straff. Enligt militieombudsmannens uppfattning vore de brottsliga förfaranden som Elmlund låtit komma sig till last av sådan allvarlig beskaffenhet att han därför borde ådömas fängelse. I varje fall kunde militieombudsmannen icke anse det tillfyllest att Elmlund för den brist i anständigt uppförande som han ådagalagt natten till den 2 november 1941 och den 2 april 1942 endast ådömts arrest utan bevakning. Särskilt om man betraktade dessa Elmlunds överträdelser i samband med vad han i övrigt låtit komma sig till last, borde vaktarrest vara den lindrigaste strafform som härför borde ifrågakomma.

Även Elmlund har anfört besvär över stationskrigsrättens utslag.

Målet är beroende på krigshovrättens prövning.

65—67. Åtal mot chef för gränsförband och underofficerare för det vaktpersonal vid förbandet icke utrustats med skarp ammunition ävensom för det de sedan militieombudsmannen begärt utredning lämnat oriktiga uppgifter.

I en den 29 april 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 34 Svensson:

Ehuru förbandet sedan en månad varit förlagt på endast fyra kilometers avstånd från svensk-norska gränsen, hade de vid förbandets förläggning och fordon utsatta vaktposterna ännu icke erhållit någon som helst ammunition. Svensson hemställde i anledning därav om besked, huruvida detta vore i överensstämmelse med gällande föreskrifter.

Sedan skriften överlämnats till militärbefälhavaren för V. militärområdet för upplysningar, inkom förbandschefen, kaptenen Ivar Gustaf Reinhold Ljungman till militärbefälsstaben med ett den 21 juni 1943 dagtecknat yttrande, vari han bland annat anförde följande:

Ljungmans förband hade den 25 mars 1943 från fälttjänstövningar anlänt till den avsedda trakten vid svensk-norska gränsen, där förbandet förlagts i bivack i avvaktan på att det där förut förlagda förbandet, vars förläggning skulle övertagas av Ljungmans förband, skulle avtransporteras. Enär det förband, som skulle avlösas, avtransporterats först den 5 april, hade beredskapen övertagits först från sistnämnda dag. Tiden den 25 mars—den 4 april 1943 hade utnyttjats för ordnandet av förläggningen, för inventering och reparation av motorfordon med mera, varjämte största delen av manskapsstyrkan åtnjutit krigspermission. Under denna tid hade skarp ammunition icke utlämnats till vaktpersonalen av bland annat den orsaken, att risk förelegat för sammanblandning av lös och skarp ammunition. Personalen hade nämligen fortfarande innehaft lös ammunition, som varit avsedd att förbrukas under de nyligen avslutade fälttjänstövningarna. På grund av detacheringar av personal, rekognosceringar med mera hade den lösa ammunitionen icke omedelbart kunnat insamlas. Vidare hade förbandet icke varit avsett att bestrida beredskapstjänst under denna tid och hade legat helt inramat av andra förband. Skulle det oaktat behov av skarp ammunition ha uppstått, hade detta behov lätt kunnat tillgodoses, enär på en bil inom varje avdelning funnits skarp ammunition, varom all personal underrättats. Dessutom hade samma dag, som förbandet anlände till ifrågavarande trakt, å expeditionen insatts en låda skarp ammunition. Detta hade allt befäl känt till. Från den dag då förbandet bestritt beredskapstjänst, hade skarp ammunition varit utdelad till avdelad vaktpersonal och hade i övrigt funnits lätt tillgänglig.

Efter begäran från militärbefälsstaben insände Ljungman med skrivelse den 28 juni 1943 ett så lydande intyg: »V. Militärbefälsstaben Avd 1. *Karlstad.* Att ammunition tilldelats personalen vid vakttjänst då beredskapen övertagits intygas. Fältpost — — — den $^{28}/_{6}$ 1943. Stig Nyberg. Chef amtross.»

Sedermera hölls förhör genom divisionschefens försorg med 34 Svensson,

sergeanterna Stig Alfred Nyberg och Inge Wilhelm Harrius, furirerna Sven Våge Lundström och Karl Edvin Alfredsson samt värnpliktiga nr 257-17-41 Rosenblad, nr 47-5-41 Törnqvist och nr 297-31-41 Svensson.

Av förhörsprotokollet framgick, att Nyberg, Harrius, Lundström och Alfredsson under ifrågavarande tid tjänstgjort såsom dagofficerare samt Rosenblad, Törnqvist och 297 Svensson såsom vaktchefer.

Vid förhöret uppgåvo de hörda bland annat följande:

34 Svensson: Någon ammunition hade icke utlämnats till vaktpersonalen under tiden den 6 april—den 27 april 1943. Personalen hade dock känt till att ammunition åtminstone till den 15 april 1943 förvarades på en bil inom varje avdelning.

Nyberg: I egenskap av chef för ammunitionstrossen hade han utlämnat en låda ammunition för vaktpersonalen. Lådan hade sedermera kommit att kvarstå på batteriexpeditionen. Den ammunition, som han åsyftat i sitt ovan återgivna intyg, hade varit den, som förvarats å expeditionen.

Harrius, Lundström och *Alfredsson* sammanstämmande: Någon ammunition hade icke funnits vid vakten under den tid förbandet legat förlagt i ifrågavarande trakt. Anmälan därom hade icke gjorts till batterichefen. På grund av att övergången till beredskapstjänst skett omedelbart efter en manöver, då skarp ammunition icke varit utdelad, hade ingen av dem kommit att tänka på saken. De hade dessutom varit strängt upptagna av rekognosceringar och förberedelser för förbandets förläggning. De ville icke åberopa det anförda såsom en ursäkt utan allenast såsom en förklaring.

Rosenblad, Törnqvist och *297 Svensson* sammanstämmande: Under vakttjänstgöringen hade förbandet icke haft skarp ammunition. Vakten hade visiterats av dagofficerarna, vilka dock icke gjort någon anmärkning i anledning av att skarp ammunition saknades.

Ljungman, som hempermitterats den 1 juli 1943, anförde i förnyat yttrande:

Då han den 17 juni 1943 första gången anmodades inkomma med yttrande i anledning av nr 34 Svenssons skrift, hade relativt lång tid förflutit från den i skriften angivna perioden, varför han själv icke klart kunnat i detalj erinra sig ifrågavarande förhållanden. Dessutom hade han under nämnda period varit mycket upptagen av rekognosceringar för divisionens förläggning och gruppering för beredskapstjänsten. Han hade även åtnjutit krigspermission under tiden den 11—den 18 april 1943, varunder befälet över förbandet förts av Nyberg. Enär han från det förbandet den 10 mars 1943 lämnat depån saknat adjutant, vilken tjänst fått bestridas av en ung furir, hade han även i hög grad fått ägna sig åt expeditionstjänsten, vilken vore synnerligen omfattande. För den inre tjänsten vid förbandet hade närmast svarat en per vecka beordrad dagofficer, vilken varit sergeant eller furir. På grund av angivna förhållanden hade Ljungman för att kunna avgiva det den 21 juni 1943 dagtecknade yttrandet varit nödsakad att inhämta upplysningar i ammunitionsfrågan från den honom underställda befälspersonalen. På hans förfrågan hade därvid Nyberg, Harrius, Lundström, Alfredsson och furiren

Nilsson, vilka tjänstgjort såsom dagofficerare, uppgivit, att ammunition ut delats till vaktpersonalen omkring den 5 april 1943. Då detta överensstämde med vad han själv kunnat erinra sig, hade han i sitt yttrande angivit nämnda datum. Nybergs utsago vid förhöret förefölle honom egendomlig. Nyberg hade nämligen fått del av Ljungmans första yttrande i ärendet och hade därvid bestämt hävdat, att ammunition funnits utdelad till bevakningspersonalen. Anledningen till att en låda ammunition intagits å expeditionen hade varit en annan än den av Nyberg vid förhöret angivna. Lådan hade nämligen på Ljungmans direkta order intagits å expeditionen för att — närmast i anledning av pressdebatten om den så kallade Lekvattensaffären — finnas till hands, »om något skulle hända». Lådan hade följaktligen icke varit avsedd för utdelning av ammunition till vaktpersonalen.

I ett vid förhörsprotokollet fogat yttrande anförde divisionschefen, majoren K. Hansen bland annat följande:

En försummelse hade ägt rum vid Ljungmans förband i vad avsåge utdelandet av skarp ammunition. Samtliga dagofficerare hade medgivit, att de känt till förhållandet men icke rapporterat detta eller vidtagit några åtgärder för ammunitionens utdelande.

Uti en den 24 augusti 1943 dagtecknad instruktion för åtal mot Ljungman, Nyberg och Harrius anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Den verkställda utredningen gåve vid handen, att vaktpersonalen vid förbandet under tiden från och med den 5 april 1943, då förbandet övertog beredskapen, till den 27 samma månad icke varit försedd med skarp ammunition. Detta vore så mycket mera anmärkningsvärt, som förbandet under denna tid varit förlagt i omedelbar närhet av riksgränsen. Ansvaret för beredskapens effektiva upprätthållande vid de olika förbanden åvilade främst förbandscheferna. Genom att icke förvissa sig om att vaktpersonalen varit utrustad med skarp ammunition hade Ljungman och även Nyberg, vilken syntes ha tjänstgjort såsom förbandschef under Ljungmans ledighet, gjort sig skyldiga till tjänstefel. De, som tjänstgjort såsom dagofficerare vid förbandet hade, enligt vad de själva medgivit, känt till att vaktpersonalen icke varit utrustad med skarp ammunition men hade det oaktat underlåtit att rapportera förhållandet eller eljest vidtaga erforderliga åtgärder. Då det måste anses åligga dagofficerarna att tillse, att vaktmanskapet vore så utrustat, att det vid behov kunde ingripa, hade dagofficerarna vid förbandet gjort sig skyldiga till försummelser i dem åliggande tjänsteplikter. Av den personal, som under ifrågavarande tid tjänstgjort såsom dagofficerare, vore dock endast Nyberg och Harrius, som vore underofficerare, att betrakta såsom tjänstemän. Övriga felande, vilka såsom tillhörande underbefälet icke kunde anses såsom tjänstemän, stode icke under militieombudsmannens tillsyn och kunde militieombudsmannen icke vidtaga någon åtgärd gentemot dem.

Av utredningen framginge ytterligare, att Ljungman, då han i sitt den 21

juni 1943 dagtecknade yttrande i synnerligen bestämd form gjorde gällande, att skarp ammunition varit utdelad till avdelad vaktpersonal från den dag då förbandet började bestrida beredskapstjänst, lämnat en felaktig uppgift samt att innehållet i Nybergs i anslutning till denna uppgift senare utfärdade intyg vore oriktigt. Såsom förklaring till den felaktiga uppgiften hade Ljungman anfört, att han varit nödsakad att inhämta upplysningar i saken från den honom underställda befälspersonalen och att vad han därvid erfarit överensstämt med vad han själv kunnat erinra sig. Nyberg hade icke kunnat lämna annan förklaring till att han utfärdat det oriktiga intyget än att han i intyget avsett den ammunition, som förvarades å batteriexpeditionen.

Militieombudsmannen funne det synnerligen anmärkningsvärt att Ljungman och Nyberg kunnat lämna ifrågavarande oriktiga uppgifter, som de måst frånfalla sedan det blivit styrkt att de vore felaktiga. Militieombudsmannen hade tidigare haft anledning att ingripa mot militära befattningshavare för att de på detta sätt i skriftliga yttranden i hos militieombudsmannen anhängiga ärenden lämnat oriktiga uppgifter. Därvid hade anförts, att det vore en angelägenhet av största vikt, att de yttranden, som militieombudsmannen funne anledning infordra av befattningshavare i dylika ärenden, avfattades så, att de erhölle ett fullt riktigt innehåll. Betydelsen härav framstode än tydligare om man betänkte, att vederbörande tjänstemäns yttranden i de flesta fall utgjorde det huvudsakliga material, på vilket militieombudsmannen hade att avgöra ärendena, varför felaktiga yttranden kunde leda till att även besluten bleve oriktiga. Om kravet på att yttrandena ej finge vara missvisande icke strängt upprätthölles, kunde ett förfarande, som byggde på skriftväxling, icke längre fungera tillfredsställande.

Dylikt lämnande av felaktiga uppgifter hade befunnits utgöra straffbart tjänstefel (jämför bland annat militieombudsmannens ämbetsberättelse 1943 sid. 70 ff.). Ej heller i detta fall kunde militieombudsmannen underlåta att beivra felaktigheterna.

På grund av vad sålunda anförts uppdroge militieombudsmannen åt åklagaren vid den krigsrätt, varunder Ljungman, Nyberg och Harrius lydde, att ställa dem under tilltal för ifrågavarande tjänstefel och därvid yrka ansvar å dem enligt lag och sakens beskaffenhet.

* *
*

Med skrivelse den 24 augusti 1943 översände militieombudsmannen åtalsinstruktionen till chefen för Smålands artilleriregemente, varvid militieombudsmannen åt denne överlämnade att vad anginge furirerna Lundström och Alfredsson företaga den åtgärd, vartill fog kunde finnas. Sedan regementschefen — även beträffande Lundström och Alfredsson — hänskjutit målet till regementskrigsrätten vid regementet, yrkade vederbörande krigsfiskal vid krigsrätten ansvar å Nyberg jämlikt 129 och 130 §§ strafflagen för krigsmak-

ten samt å Ljungman, Harrius, Lundström och Alfredsson jämlikt 130 § samma lag.

Regementskrigsrätten yttrade i utslag den 12 november 1943:

Av utredningen framginge, att vaktpersonalen vid det Ljungman underställda förbandet under tiden från och med den 5 till den 27 april 1943, under vilken tid förbandet legat i beredskap, ej varit försedd med skarp ammunition, oaktat förbandet varit förlagt endast omkring fyra kilometer från riksgränsen.

Mot Ljungmans bestridande funne krigsrätten icke styrkt, att han varit medveten om att ammunition ej utdelats, men hade han genom att icke övertyga sig om hur i ifrågavarande avseende varit förhållandet gjort sig skyldig till vårdslöshet.

Nyberg, som under tiden den 12—den 17 april 1943 vikarierat för Ljungman, hade, oaktat han känt till att ammunition ej varit utdelad, genom underlåtenhet att föranstalta om att vaktpersonalen försetts med ammunition jämväl förfarit vårdslöst.

Med hänsyn till omständigheterna funne krigsrätten vad som i målet lagts Harrius, Lundström och Alfredsson till last därutinnan att de såsom dagofficerare icke tillsett, att vaktpersonalen varit tilldelad ammunition, icke vara av beskaffenhet att för dem föranleda ansvar.

Av utredningen framginge vidare, att Ljungman, efter det förhållandet påtalats hos militieombudsmannen och Ljungman beretts tillfälle att inkomma med yttrande i saken, lämnat felaktiga upplysningar och åberopat ett av Nyberg utfärdat, till innehållet oriktigt intyg.

Väl kunde mot Ljungmans bestridande icke anses till fullo styrkt, att han varit medveten om att de av honom lämnade upplysningarna och uppgifterna i intyget varit oriktiga, men hade Ljungman genom att icke nedlägga tillräcklig omsorg vid upplysningarnas inhämtande och vid bedömande av intygets innehåll visat vårdslöshet.

Nyberg hade visat vårdslöshet genom att utfärda intyget, oaktat han varit medveten om att dettas innehåll varit oriktigt.

På grund härav prövade krigsrätten rättvist att, med ogillande av mot Harrius, Lundström och Alfredsson i målet förd ansvarstalan, döma Ljungman och Nyberg jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten jämförd med 33 § samma lag samt 4 kapitlet 1 och 2 §§ allmänna strafflagen att för vårdslöshet i tjänsten undergå vaktarrest, Ljungman i åtta dagar och Nyberg i sex dagar.

Regementskrigsrättens utslag har överklagats av Ljungman, och målet är såvitt angår denne beroende på krigshovrättens prövning.

68. Otillåten efterforskning rörande uppgifter som publicerats i tidning samt olämpligt uppträdande av försvarsområdesbefälhavare å tidnings redaktionslokal. Tillika fråga om oriktigt förfarande vid hemligstämpling.

I tidningen Haparandabladet förekom den 12 november 1942 en så lydande artikel:

»Tyskt flyg 5 gånger över Haparanda i går.

Luftvärnets beramade verkningseld uteblev.

En rad flagranta gränskränkningar förekommo på onsdagen i luftrummet över Haparanda. Tyska flygplan flögo på middagen vid fem olika tillfällen inom loppet av en och en halv timme in över staden och dess omgivningar, och det väckte vad man kallar blandade känslor bland allmänheten i gränsstaden att trots de numera skärpta bestämmelserna för luftvärnets eldgivning ingen effektiv beskjutning förekom, som skulle varit ägnad att återställa den här i staden alltmera undergrävda tron på det svenska luftvärnets effektivitet.

Sikten var hela tiden god och planen gingo ett och ett (troligen var det i flera fall samma plan som inte blev mera uppskrämt av luftvärnet än att det vågade sig tillbaka). Överflygningarna skedde på 800 à 1 300 meters höjd. Den första inflygningen skedde kl. 13·10. Haparandaborna ha uppnått en betydande färdighet i att på motorljudet avgöra flygplanens nationalitet, och tydligen gav denna identifieringsförmåga även nu riktigt utslag: alltnog, folk samlades allmänt ute på gator och trappor för att iakttaga det främmande planet. Till spänningen bidrog givetvis vetskapen om de skärpta eldgivningsbestämmelserna och tron att man nu äntligen skulle få se hur det går till när det svenska luftvärnet biter ifrån sig. Enligt myndigheternas anmaningar skulle man ju rätteligen ha sökt sig inomhus för att vara i säkerhet för splittret från luftvärnsgranaterna, men nyfikenheten avgick med segern. Tusentals ögon följde alltså planet när det kom från finska sidan rakt över Torneå och in över Haparanda. Det var ett 2-motorigt Junker-plan, som dundrade in över den svenska gränsen ungefär vid tullen. Planet fortsatte in över staden tills det befann sig mitt över Storgatan, varefter det girade och fortsatte i älvens riktning söderut, fortfarande ett gott stycke in över svenskt område. Inte förrän planet i ungefär 3 minuter flugit över svenskt område lossade luftvärnet några varningsskott. Varningsskotten skötos med långa mellanrum och kreverade långt från planet. Detta fortsatte utan att i minsta mån ändra kurs. Den 'verkningseld' som allmänheten nu väntade att få se prov på uteblev fullständigt. Längre ned efter gränsen gick planet över till finska sidan men återkom och gick även då på svenska sidan utan att bli beskjutet.

Vid de följande inflygningarna beskrevo planen i stort sett samma bana. Vid ett tillfälle skötos ytterligare tre varningsskott, även då sedan planet en god stund befunnit sig över svenskt område. Någon kursändring kunde inte förmärkas hos planet. I de övriga fallen förekom ingen skottlossning.

På vederbörligt håll förklaras att den uteblivna beskjutningen skulle delvis

bero på att man inte har rätt att skjuta när brisaderna kunna beräknas ske över finskt område — även om man numera får skjuta över tättbebyggda svenska samhällen. För civila iakttagare framstår det som omöjligt att brisaderna skulle kunnat äga rum över finskt område när planen befunno sig över Haparanda. Man kan inte heller undgå att undra över att icke beskjutningen fortsatte sedan varningsskotten visat sig verkningslösa.

Sedan eldgivningsbestämmelserna numera skärpts så att de böra vara tillfyllest och tillräckliga för att skapa respekt för vår neutralitetsvakt förefaller det som om det också skulle vara lämpligt med en översyn av de enskilda taggarna i igelkotten och eventuellt nödiga utbyten. Det förefaller nästan som om man på ett eller annat håll har råkat förväxla det primära med det sekundära. Det primära är nämligen inte att i varje förekommande fall visa prov på den mest raffinerade försiktighet och finna motiveringar härför, det primära för vår neutralitetsvakt är att skydda våra gränser och skapa respekt för våra vapen och vår neutralitetsvilja.»

Ansvarig utgivare för Haparandabladet är direktören Algot Wennman.

I en den 19 november 1942 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde redaktören för Haparandabladet Karl Örngrim: För den åtgärd vartill sakens beskaffenhet kunde föranleda finge Örngrim anmäla följande. Den 17 november 1942 hade Örngrim på sitt redaktionsrum fått besök av översten Sam Sandahl. Denne hade omtalat att hans besök gällde en artikel i Haparandabladet, vari påtalats att det vid Haparanda förlagda luftvärnet icke ingripit med verkningseld mot ett antal tyska flygplan, som den 11 november 1942 under loppet av ungefär en och en halv timme flugit in över svenskt område vid Haparanda. Sandahl hade börjat utfråga Örngrim rörande de i tidningsartikeln förekommande uppgifterna och därvid använt sig av en tilltalston, som väckt en viss förvåning hos Örngrim emedan den enligt Örngrims tycke varit frånstötande och inkorrekt. Nästan omedelbart efter samtalets början hade Sandahl i upphetsad ton givit uttryck åt sitt missnöje med att tidningen inte återgivit enbart uppgifter från militärt håll, och plötsligt hade hans upphetsning syn- och hörbarligen övergått i ett raserianfall, och han hade vredgat skrikande omtalat att han hade i uppdrag att utreda den berörda saken samt att han redan vid ett tidigare tillfälle åsamkats ett, enligt hans eget ordval, helvetes besvär på grund av en annan uppgift i Haparandabladet som på sin tid föranlett utredning. När Sandahl för ett ögonblick tystnat hade Örngrim nämnt, att han personligen iakttagit inflygningarna. Som svar härpå hade Sandahl skrikit att Örngrim saknade all kompetens att bedöma huruvida planen flugit in över svenskt område. Han hade tillagt att det vore så förbannat likt tidningarna detta. Örngrim hade därpå rest sig från sin stol och förklarat att han avbröte samtalet. Sandahl hade då svarat, alltjämt lika upprörd: »Jag skall förbanne mig ha svar på de här frågorna.» Härvid kunde Örngrim inte underlåta att meddela Sandahl sin mening att Örngrim funne hans uppträdande obalanserat. Sandahls svar hade lytt: »Obalanserad eller inte, så blir jag förbannad.» Örngrim hade då lämnat rummet tillönskande Sandahl en god middag. Sandahl hade ytterligare yttrat: »Jag skall

tala om att jag har ganska mycket att säga till om» samt, när Örngrim redan befunnit sig utanför dörren, ställt en fråga vilken färg tidningen hade. Denna fråga hade ej blivit besvarad. Det vore Örngrims uppfattning att en undersökning av det slag Sandahl sagt sig vara anförtrodd inte kunde beräknas bli på önskvärt sätt objektiv och klarläggande, när den skulle föras av en man som tillämpade dylika förhörsmetoder. I Sandahls sist anförda yttranden kunde spåras ett försök att med understucket hot bringa utredningsresultatet i viss riktning. Det vore visserligen inte möjligt att med bestämdhet säga vad Sandahl åsyftat med detta understuckna hot, men det förefölle mycket sannolikt att han tänkt sig kunna skrämma Örngrim med sitt eventuella inflytande hos det politiska parti tidningen företrädde. I detta fall hade Sandahls uppträdande visserligen inte lett till annat än att hela förhöret gått om intet, men det vore lätt att inse hurusom han genom liknande vredgat och hotfullt uppträdande mot underlydande, framför allt mot menigt manskap, som kanske kunde ha något av vikt att vittna i saken kunde få fram ett undersökningsresultat, som inte gåve besked om de verkliga förhållandena.

Genom telegram den 13 november 1942 till VI. militärområdet infordrade försvarsstabschefen förklaring med anledning av i dagspressen förekommande uppgift om att luftvärnet i Haparanda icke i visst fall skulle kunnat skjuta på grund av risken för att splitter skulle kunna falla på finskt område. Enligt uppgift av Sandahl erhöll denne från militärbefälsstaben uppdrag att utreda, om Haparandabladet fått sina uppgifter angående utebliven verkningsskjutning mot främmande flygplan från något militärt förband. Den utfärdade skriftliga ordern innehöll emellertid endast att telegrammet överlämnades för verkställande av utredning, vilken skulle vara till militärbefälsstaben inkommen senast den 20 november 1942. Militärbefälhavaren förklarade i yttrande till militieombudsmannen, att några andra anvisningar icke givits.

I skrivelse till militärbefälhavaren anförde Sandahl:

Sandahl finge insända protokoll, fört vid förhör den 17 november 1942 med visst befäl vid luftvärnsförbanden i Haparanda, hållet av Sandahl såvitt anginge förbandens förbindelse med Haparandabladet och av luftvärnsofficeren såvitt anginge lösandet av förbandens uppgift i förhandenvarande läge. Utöver detta förhör hade Sandahl vänt sig till redaktören för Haparandabladet och förfrågat sig, varifrån han fått uppgiften om att det vore förbjudet att avgiva verkningseld, när planet befunne sig i ett sådant läge, att brisaden skulle inträffa över finskt område, varvid redaktören meddelat, att han ringt landsfiskalen Franzén och frågat, varför luftvärnsförbanden ej besköto flygplanen, och därvid fått uppgiften i fråga. Vid Sandahls förfrågan hos landsfiskalen, hur det förhölle sig med saken, hade denne meddelat, att han på redaktörens fråga svarat, att han antoge att det berodde på att man vid beskjutning av flygarna måste iakttaga en viss försiktighet så att man ej riskerade skadegörelse i Finland. Landsfiskalen hade emellertid meddelat, att uttalandet ej vore avsett för publicering.

Vid förhöret den 17 november 1942 hördes landstormssergeanterna Thure Engelbrektsson och Gösta Berg samt landstormslöjtnanten Jonas Sjöström, vilka därvid berättade:

Engelbrektsson: En dam som uppgivit sig vara från Haparandabladet hade ringt strax efter första eldöppnandet och frågat om man skjutit med skarpa skott. Han hade vägrat att lämna någon upplysning och hänvisat till förbandschefen.

Berg: Han hade vid tillfället tjänstgjort såsom eldledare vid ett annat luftvärnsförband. Han hade uppringts av en dam från Haparandabladet men vägrat att lämna några upplysningar.

Sjöström: Han hade tjänstgjort som förbandschef enär ordinarie förbandschefen landstormslöjtnanten Erik Ström vid tillfället varit sjuk. Vid eldöppnandet hade han befunnit sig på expeditionen, där han uppringts av en dam från Haparandabladet, vilken frågat om batteriet skjutit med skarpa skott, vilket han bejakat, enär han ansett detta vara tydligt för envar på grund av brisaderna. Han hade ej lämnat någon annan upplysning. Landsfiskalen hade ringt senare på dagen och frågat varför förbandet ej skjutit tidigare mot de utländska flygplanen. Sjöström hade ansett sig kunna lämna landsfiskalen vissa upplysningar, enär denne vore luftskyddschef i Haparanda och såsom sådan en myndighet som borde vara informerad om verkliga läget och som samtidigt borde veta vad han borde säga och icke säga. För landsfiskalen hade Sjöström omtalat, att förbandet ej ansett det önskvärt att skjuta in över finskt bebyggt område, så att skrot fölle ned i Torneå. Samtidigt hade han påpekat, att vad som därvid sagts vore av den beskaffenhet, att det icke borde föras vidare.

Sedan det blivit utrett att Ström utfärdat muntlig order om att eld i visst fall ej finge avgivas, ehuru Ström känt till att de nya eldöppningsbestämmelserna ej innehöllo någon undantagsbestämmelse, på vilken han kunde grunda en sådan order, ålade Sandahl jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten Ström arrest utan bevakning i fyra dagar för oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt.

I yttrande till militieombudsmannen anförde Sandahl:

Sandahl hade ansett det lämpligt att vända sig till Haparandabladet för att efterhöra, huru tidningen erhållit sina uppgifter, och i detta uppsåt hade Sandahl uppsökt redaktören Örngrim. På fråga av vem tidningen fått sina uppgifter hade Örngrim svarat: »Av landsfiskalen». Härmed hade Sandahl fått veta vad han ville. Innan Sandahl uppsökt tidningen hade Sandahl emellertid av luftvärnsofficeren i militärbefälsstaben fått veta, att luftvärnsförbanden löst sin uppgift i för handen varande läge fullt korrekt. Tidningens relation av förloppet hade följaktligen varit fullkomligt felaktig och således kränkande för förbanden, och då det icke varit första gången som Haparandabladet genom felaktig kritik av förbandens uppträdande skapat missstämning inom desamma, hade Sandahl föreslagit Örngrim att, innan tidningen, som den vid tre särskilda tillfällen gjort, kritiserade ansvariga chefer, vända sig till Sandahl, så skulle Sandahl ge Örngrim anvisning till vem Örn-

grim eventuellt kunde vända sig för erhållande av vederhäftiga upplysningar. På detta hade Örngrim svarat, att han stått på torget och sett flygplanen, på vilket Sandahl — med kännedom om hur svårt det vore att avgöra, när ett flygplan befunne sig på den ena eller andra sidan om en linje — genmält, att Örngrim väl inte vore kompetent att bedöma luftvärnsförbandens uppträdande. Av Örngrims svar hade Sandahl emellertid fått den uppfattningen, att Örngrim ej insåge eller ville inse, hur kränkande det kändes för en förbandschef och dennes förband att gång efter annan på sätt som skett i Haparandabladet bli beskyllda för att ej göra sin plikt, och således tydligen tänkte fortsätta med sina ohemula beskyllningar. Sandahl hade därför bett att få rekapitulera de artiklar, som åstadkommit så mycken förstämning och förargelse hos förbanden i Haparanda. Sandahl hade börjat ungefär på följande sätt: »Kommer redaktören ihåg, hur Haparandabladet beskyllde luftvärnsförbanden för att de ej gjorde sin plikt och besköto de plan, som för någon tid sedan fällde bomber mot järnvägsbron?» Örngrim hade ej svarat. Sandahl hade fortsatt: »Utredningen gav ju, som redaktören vet, vid handen att beskyllningen var *fullkomligt* oriktig.» Vidare hade Sandahl meddelat, vilken misstämning det ovederhäftiga angreppet förorsakat hos truppen, samt att cheferna vänt sig till Sandahl med begäran, att Sandahl om möjligt skulle ordna så, att truppen och de själva kunde få upprättelse, samt att generalen Douglas på Sandahls begäran gjort en extra inspektion, varvid han givit såväl cheferna som truppen full upprättelse. Örngrim hade tigit. Sandahl hade fortsatt: »Redaktören kanske även påminner sig historien, som Haparandabladet serverade om de tyska officerare, som ogenerat promenerade bland värnen utan att bevakningen ingrep.» Nu hade Örngrim rest sig och sagt: »Nej, det här börjar att bli obehagligt. Jag tycker att översten är obalanserad.» Vid utredningen av denna historia hade det visat sig, att de omtalade tyska officerarna varit en svensk skogstjänsteman, klädd i tjänsteuniform, vilken innehade passersedel till området i fråga. Att Örngrim tyckte att det var obehagligt att bli påmind om denna historia förstode Sandahl. Hur Örngrim kunde vilja göra gällande, att Sandahl uppträtt obalanserat, då Sandahl endast upprepat, vad Örngrim själv skrivit i tidningen, förstode Sandahl däremot inte. I sin inlaga uttalade Örngrim tvivel om att undersökningen — på grund av Sandahls förhörsmetoder — ej skulle bli tillräckligt objektiv och klarläggande, ett uttalande som återigen visade hur ovederhäftig Örngrim vore, då det gällde att relatera fakta. Trots att Sandahl meddelat Örngrim, att Sandahls besök hos Örngrim endast gällde att fastslå från vem tidningen fått sina uppgifter, vilket Örngrim omedelbart meddelat trots hans påstående att hela förhöret gått om intet, och trots att Sandahl meddelat Örngrim vem som gjort utredningen om luftvärnsförbandens uppträdande, ordade Örngrim i sin inlaga om att han ej trodde på att Sandahls förhörsmetoder ledde till önskvärd klarhet i denna sak. Mot Örngrims ärekränkande beskyllningar att Sandahl genom hot skulle vilja påverka sina underlydande att avge oriktiga uppgifter, måste Sandahl inlägga sin allvarliga protest, och Sandahl ämnade undersöka i vad mån han kunde

ställa Örngrim till ansvar härför. Beträffande yttrandet att Sandahl skulle tala om, att han hade ganska mycket att säga till om, så hade det kommit helt spontant då Sandahl förstått, att Örngrim ej insåge den skada som tidningens hets mot militärens sätt att lösa sina uppgifter gjorde, och att han följaktligen ej hade minsta tanke på att ändra sin inställning, och yttrandet avsåge Sandahls uppsåt att till militärbefälhavaren inlämna en anhållan om att sådana åtgärder måtte vidtagas mot tidningen Haparandabladet, som förhindrade dess fortsatta undergrävande av den goda soldatanda, som vore erforderlig särskilt i dessa tider, samt dess hets mot viss makts representanter. Att Sandahl genom sitt yttrande tänkte skrämma Örngrim genom sitt eventuella inflytande hos det politiska parti tidningen företrädde, vore Örngrims egna fria fantasier och torde ej behöva bemötas. Sandahls fråga, vilken färg tidningen hade, hade framställts på grund av att det i Sandahls allmänna skyldigheter inginge att hålla sig underrättad om olika förhållanden inom området, varför Sandahl givetvis vore mycket intresserad av olika tidningars politiska inställning. Om Haparandabladet hade Sandahl fått den uppgiften, att det vore en högertidning, en uppgift som Sandahl börjat betvivla på grund av vad Sandahl nu anfört. I sin inlaga ondgjorde sig Örngrim över Sandahls ton, skrik och svordomar. Sandahl visste sig ej ha använt annan ton än sin vanliga i ett dylikt läge. Med skrik förmodade Sandahl att Örngrim menade, att Sandahl talat för högt. Sandahl vore emellertid van att tala så, att folk hörde och begrepe, vad Sandahl sade, vilket Örngrim väl finge finna sig i. Vad svordomarna beträffade kunde det väl hända, att Sandahl använt något kraftord, vilket han dock ej kunde erinra sig. Under alla förhållanden hade Sandahl icke riktat något dylikt mot Örngrim, så att denne däröver behövde känna sig stött. Att Sandahl sagt att det vore så likt tidningarna detta, vore säkert riktigt. »Förbannat» finge Örngrim stå för. Att uttala vad sant vore, torde väl inte vara Sandahl förmenat.

Sedan Örngrim beretts tillfälle att taga del av ett referat av Sandahls yttrande, vilket yttrande hemligstämplats, bemötte Örngrim i en påminnelseskrift den 11 januari 1943 utförligt Sandahls uppgifter.

I en till militärbefälhavaren för VI. militärområdet den 22 mars 1943 överlämnad instruktion för åtal mot översten Sandahl anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för utredningen, följande:

Tryckfrihetsförordningen innehölle i § 1 mom. 1:o stadgande, att ej må någon i annan ordning eller i annat fall än denna lag stadgar kunna för tryckt skrifts innehåll tilltalas eller straffas. Ansvaret för innehållet i en tidning åvilade enligt § 1 mom. 18:o tryckfrihetsförordningen i första hand den som i egenskap av utgivare hade utgivningsbeviset för tidningen. Vid sidan av utgivaren finge icke de personer, som kunde betraktas såsom delaktiga i den genom publiceringen fullbordade gärningen, ställas till ansvar för sin medverkan vid tillkomsten av en tidningsartikel. De verkliga författarna till bidrag som i en tidning influtit vore i överensstämmelse härmed till-

försäkrade en rätt att vara anonyma; efterforskningar efter dem vore icke tillåtna. Denna anonymitetsrätt hade tydligt kommit till uttryck i § 1 mom. 15:o tryckfrihetsförordningen. Liksom den, vilken författat och insänt en artikel, icke finge efterspanas och åtalas för denna del av tidningens innehåll, så torde den, som muntligen meddelat något som i tidningen intagits, vara tillförsäkrad detta skydd. Utgivarens ställning såsom författare inför lagen kunde sägas medföra att alla andras bidrag till tidningen, vare sig de haft skriftlig eller muntlig form, spelade rollen av allenast utgivarens upplysningskällor. Behovet av skydd för anonymiteten vore ju också lika stort för båda dessa slag av meddelanden.

Förbudet i tryckfrihetsförordningen mot åtal i annan ordning eller i annat fall än där stadgades vore icke ställt i beroende av att utgivare eller annan enligt tryckfrihetsrättens regler ansvarig person verkligen kunde ställas till ansvar. I ett av Högsta domstolen genom utslag den 22 maj 1901 avgjort mål hade författaren till en tidningsartikel ansetts fri från åtal, ehuru artikeln i fråga torde ha varit av sådant innehåll, att utgivaren ej kunnat ställas till ansvar (se NJA 1901: 280 samt JO:s ämb. ber. 1902 s. 21). Skyddet för anonymiteten torde likaledes vara alldeles oberoende av svaret på frågan, om tidningens uppgifter innehölle något brottsligt eller icke.

Vare sig innehållet i det meddelande som överbringats till en tidning i och för sig vore brottsligt eller icke, kunde saken emellertid kompliceras därav att själva överbringandet av meddelandet till tidningen i bådadera fall kunde innebära ett tjänstefel.

Brott mot allmän lag, förövat i tjänsten, kunde jämväl innefatta brott mot en tjänsteplikt som framginge ur särskilda reglementen och instruktioner eller kunde härledas ur sakens egen natur. Då till grund för en brottslig tidningsartikel låge ett meddelande från en tjänsteman bortfölle, såsom förut utvecklats, meddelarens ansvar för innehållet. När på detta sätt gärningens straffbarhet ur en synpunkt bortfölle torde även dess straffbarhet ur tjänstefelssynpunkt böra bortfalla. Om så ej vore fallet skulle skyddet för tidningarnas medarbetare vara av ringa värde för dem som vore underkastade ansvar för tjänstefel. Ett ytterligare skäl att ej tillåta åtal ens för tjänstefelet vore att ett sådant åtal förutsatte att anonymiteten röjdes. Man syntes således komma till det resultatet att då en brottslig tidningsartikel eller vissa däri ingående åtalbara uppgifter härrörde från en person som vore underkastad ansvar för tjänstefel, exempelvis en krigsman, denne icke finge för själva överbringandet dömas för tjänstefel. Detta resultat kunde framstå såsom i viss mån otillfredsställande, särskilt därför att tjänstefelssynpunkten helt måste bortfalla vid bedömningen av utgivarens tryckfrihetsbrott.

Brott mot tjänsteplikt kunde i vissa hithörande fall föreligga utan att innehållet i den publicerade artikeln i och för sig vore brottsligt. Denna situation kunde uppkomma om militär personal ålades en tystnadsplikt, vilken ginge längre än vad som kunde härledas ur 8 kap. allmänna strafflagen. Om man erkände en rätt att här väcka åtal för tjänstefel, då uppgifter som publicerats i en tidning tillkommit genom brytande av tystnadsplikten, kun-

de denna åtalsrätt komma att leda till inskränkning i friheten att få genom pressen framföra sina åsikter. Åtalsrätten komme också i konflikt med anonymitetsrätten. Även för dessa fall syntes man därför vara nödsakad att draga konsekvensen att tjänstefelet icke finge åtalas, ehuru även här resultatet kunde te sig såsom mindre tillfredsställande ur militär synvinkel.

Enligt den här utvecklade ståndpunkten vore således åtal uteslutet för ett tjänstefel, som skulle bestå däri att vissa i en tidning publicerade uppgifter utlämnats av en krigsman i dennes tjänst, och detta oberoende av om uppgifterna innehölle något brottsligt eller icke. Därav måste då följa att utredning huruvida en tidning till grund för sina uppgifter haft upplysningar från militär personal icke kunde motiveras därav, att utredningen toge sikte på ett begånget tjänstefel. Det vore slutligen självklart att militär befälhavare icke ägde, med utövande av sin myndighet, anställa efterspaningar rörande underlydande personals förbindelser med pressen i fall då det icke ens ifrågasatts att något åtalbart skulle vara begånget.

Av handlingarna i det förevarande ärendet framginge att Sandahl erhållit uppdrag att verkställa undersökning med anledning av den i pressen förekommande uppgiften, att luftvärnet i Haparanda i visst fall icke kunnat skjuta på grund av risken för att splitter skulle kunna falla på finskt område. Detta utredningsuppdrag torde endast ha omfattat luftvärnsförbandens uppträdande, och handlingarna i ärendet gåve icke anledning till antagande, att Sandahl erhållit särskilda anvisningar att efterforska hur Haparandabladet fått sina uppgifter. Till stöd för de åtgärder Sandahl vidtagit i sistnämnda syfte syntes han således icke kunna åberopa överordnads order.

Sandahl hade enligt sina egna uppgifter hållit förhör med personalen vid luftvärnsförbanden i Haparanda angående deras förbindelse med Haparandabladet samt därutöver vänt sig till Örngrim med förfrågan, varifrån Örngrim fått uppgiften att det vore förbjudet att avgiva verkningseld när planet befunne sig i sådant läge att brisad skulle inträffa över finskt område. Sedan Örngrim i visst avseende åberopat landsfiskalen såsom sin sagesman, hade Sandahl vänt sig till denne med en förfrågan hur det förhölle sig. Genom dessa Sandahls efterforskningar syntes det ha blivit klarlagt, att Örngrim genom landsfiskalen erhållit den nyssnämnda uppgiften, vilken härrört från den officer som tjänstgjort såsom chef vid ett av luftvärnsförbanden.

Då det icke blivit ifrågasatt och icke heller syntes ha kunnat göras gällande att militär personal gjort sig skyldig till något brottsligt genom att utlämna de publicerade uppgifterna, hade Sandahls förhör med denna personal ur straffrättslig synpunkt varit meningslöst. Genom förhöret hade också denna personals rätt till anonymitet beträffande sina förbindelser med pressen kunnat kränkas. Militär personal vore ju tillförsäkrad rätt att genom pressen få framföra kritik över samhällsförhållandena, jämväl sådana som hänförde sig till försvaret. Anonymiteten kunde för dem vara av värde såsom skydd mot missnöjesyttringar från förmäns sida, mot beskyllningar för bristande solidaritet eller kåranda och dylikt (jfr Betänkande $^{20}/_{12}$ 1912 s. 63). För tidningarna vore meddelarnas anonymitet av intresse därför att den bi-

droge att hålla förbindelserna med allmänheten öppna. Omsorgen om anonymiteten kunde sägas vara en del av skyddet för pressens frihet. Sandahls nu berörda förhör torde därför icke vara förenliga med grunderna för vår tryckfrihetsrätt.

Beträffande Sandahls förfrågan hos Örngrim tillkomme, utöver kränkningen av tryckfrihetsförordningen, att Sandahl icke haft något att befalla över en civilperson. Sandahl hade därför icke ägt anställa något som helst förhör med Örngrim. Då Örngrim icke varit utgivare för tidningen syntes visserligen något formellt hinder för honom att meddela, varifrån han fått vissa i tidningsartikeln intagna uppgifter, icke ha förelegat. Jämlikt grunderna för § 1 mom. 15:o tryckfrihetsförordningen torde det dock ankomma på tidningens utgivare att bedöma, huruvida sådana omständigheter förelåge att medarbetares anonymitet finge röjas.

Sedan Örngrim redan i början av Sandahls besök meddelat, att han fått vissa uppgifter av landsfiskalen och i övrigt grundat tidningsartikeln på sina egna iakttagelser, borde Sandahl, därest hans avsikt endast varit att taga reda på ursprunget till tidningens uppgifter, ha avslutat besöket utan vidare meningsutbyte med Örngrim. Vad som därefter förekommit mellan Sandahl och Örngrim syntes icke kunna betecknas såsom ett förhör utan snarare såsom missnöjesyttringar från Sandahls sida rörande tidningens innehåll, särskilt beträffande vissa militära förhållanden. Det torde ej behöva råda någon tvekan därom att det vore önskvärt och nyttigt att militära myndigheter trädde i samarbete med pressen. Sålunda kunde t. ex. oriktiga uppgifter behöva dementeras och uppkomna missförstånd tillrättaläggas genom beriktiganden. Att däremot, såsom Sandahl gjort, å tjänstens vägnar framföra missnöjesyttringar och kritik till en pressens representant måste anses oriktigt. Av överbefälhavaren hade den 15 januari 1941 fastställts anvisningar för samarbetet mellan militära myndigheter och publicitetsorganen. Dessa bestämmelser avsåge att reglera de militära myndigheternas hänvändelser till pressen. Bestämmelserna gåve vid handen att överbefälhavarens mening vore att militära myndigheter icke finge träda i förbindelse med pressen för att framföra missnöjesyttringar och kritik på sätt skett i förevarande fall.

Vid sitt meningsutbyte med Örngrim borde Sandahl ha visat den takt och det omdöme, som ärendets grannlaga natur krävde. Enligt egen uppgift hade Sandahl låtit Örngrim veta, att Sandahl hade för avsikt att till militärbefälhavaren inlämna en anhållan om att sådana åtgärder måtte vidtagas mot Haparandabladet, att dess fortsatta undergrävande av den goda soldatandan förhindrades. Detta uttalande, som av Örngrim fattats såsom ett hot, hade varit synnerligen olämpligt. Sandahl hade vidare betänkligt brustit i fråga om de yttre formerna för ett korrekt uppträdande. Sålunda hade Sandahl, trots att Örngrim bevarat sitt lugn, blivit högröstad, och han syntes även ha använt svordomar. Även om några direkta kränkande tillmälen mot Örngrim icke förekommit, hade Sandahl dock härigenom gjort sig skyldig till fel mot militär tukt och ordning i synnerhet i betraktande därav att man å Sandahl i hans egenskap av överste och försvarsområdesbefälhavare hade

rätt att ställa större krav i detta hänseende. Enligt Örngrims uppgift hade resultatet blivit, att han avvisat Sandahl, och den aktning som militära chefer borde äga syntes således ha rubbats.

Sandahls yttrande till militieombudsmannen av den 5 december 1942, vilket här i allt väsentligt återgivits, hade av Sandahl försetts med sådan hemligstämpel, som i 3 § i kungörelsen den 25 november 1938 nr 757 sägs. Enligt 1 och 2 §§ i denna kungörelse finge handlingar hemligstämplas då deras offentliggörande kunde medföra våda för rikets säkerhet eller uppenbart kunde skada dess försvar. Sedan militieombudsmannen anhållit om upplysningar rörande anledningen till att yttrandet hemligstämplats, hade Sandahl uppgivit att yttrandet behandlats såsom hemligt, då vid utredningen vissa handlingar angående luftvärnsförbandens gruppering och skjutning m. m. måste beröras och dessa handlingar vore att anse såsom hemliga enligt 1938 års kungörelse.

I Sandahls ovannämnda yttrande förekomme inga uppgifter rörande luftvärnets skjutning. Icke heller lämnades några egentliga upplysningar rörande luftvärnsförbandens gruppering. Däremot uppgåves det i yttrandet, vilka luftvärnsförband som funnes å orten, en uppgift som i referatet här utelämnats. Denna uppgift hade kunnat utelämnas i yttrandet utan att därigenom vållats olägenhet för utredningen rörande Sandahls uppträdande mot Örngrim. Då det vore ett viktigt samhällsintresse att hemligstämplingen begränsades till vad som vore nödvändigt, borde uppgiften i detta ha utelämnats och yttrandet således varit offentligt.

Sandahls åtgärd att anställa efterforskningar rörande underlydande personals förbindelser med pressen och hans förhör med Örngrim rörande dennes sagesman till uppgift i tidningsartikeln innebure ett sådant ingrepp i en viktig medborgerlig rättighet, att militieombudsmannen funne sig icke kunna underlåta att beivra Sandahls fel. Vidare ansåge militieombudsmannen sig böra ställa Sandahl till ansvar för det denne visat oförstånd genom det sätt varpå han uppträtt gentemot Örngrim. I övrigt föranledde vad i ärendet förekommit icke någon vidare åtgärd.

På grund härav finge militieombudsmannen uppdraga åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol väcka talan mot Sandahl för vad denne enligt det nyss anförda låtit komma sig till last, varvid ansvar borde yrkas enligt lag och sakens beskaffenhet. Örngrim och vissa andra namngivna personer borde höras såsom vittnen i målet.

* *
*

Målet hänsköts till fältkrigsrätten vid Morjärvs försvarsområdes stab. Krigsfiskalen vid fältkrigsrätten åberopade vad militieombudsmannen anfört i åtalsinstruktionen och yrkade i anslutning härtill ansvar å Sandahl jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd i tjänsten. Vid fältkrigsrät-

tens sammanträde den 15 maj 1943 anhöll åklagaren att Örngrim skulle höras som vittne i målet. Genom beslut samma dag förklarade krigsrätten Örngrim såsom angivare i målet jävig att vittna däri.

Fältkrigsrätten meddelade utslag i målet den 18 maj 1943 och yttrade därvid:

Fältkrigsrätten funne av utredningen i målet framgå följande:

I tidningen Haparandabladet för den 12 november 1942 hade varit införd en artikel, vari påtalats, att luftvärnet i Haparanda icke avgivit verkningseld, då tyska flygplan vid ett tillfälle överflugit staden. I artikeln hade bland annat förekommit följande: »På vederbörligt håll förklaras att den uteblivna beskjutningen skulle delvis bero på att man inte har rätt att skjuta när brisaderna kunna beräknas ske över finskt område — även om man numera får skjuta över tättbebyggda svenska samhällen.» Med anledning av innehållet i tidningsartikeln hade Sandahl beordrats att verkställa utredning. Sandahl hade därefter den 17 november uppsökt författaren av tidningsartikeln, redaktören Örngrim. Vid detta besök hade Sandahl till en början frågat Örngrim, vem som lämnat den i artikeln förekommande uppgiften om orsaken till den uteblivna beskjutningen, på vilken fråga Örngrim utan vidare svarat, att han fått uppgiften från landsfiskalen. Därefter hade Sandahl inlett samtalet på vissa tidigare i tidningen intagna artiklar om militära förhållanden, vilka artiklar enligt Sandahls förmenande innehållit oriktiga uppgifter och åstadkommit förstämning och förargelse å förbanden. Efter besöket hos Örngrim hade Sandahl samma dag hållit förhör med underlydande militär personal, därvid Sandahl ingått på frågan om personalens förbindelse med tidningen i förevarande fall.

Sandahl hade framhållit, att han av luftvärnsofficeren vid VI. militärbefälsstaben, som ställts till Sandahls förfogande för utredningen och vilken officer hållit ett förberedande förhör med truppen, före besöket hos Örngrim fått meddelande om att skjutningen utförts enligt av försvarsstaben utfärdade bestämmelser. Sandahl hade vidare uppgivit, att han av den här ovan återgivna delen av tidningsartikeln fått den uppfattningen, att uppgiften lämnats från militärt håll och att sålunda militär kunde ha brutit mot honom åliggande tystnadsplikt. Fältkrigsrätten funne, att Sandahl haft fog för sin uppfattning, och ansåge, att Sandahl vid detta förhållande icke förfarit olagligt genom att förfråga sig hos Örngrim om vem som lämnat uppgiften eller genom att utsträcka förhöret med den militära personalen till att avse även personalens förbindelse med tidningen i ifrågavarande fall. På grund härav bleve åtalet i denna del av fältkrigsrätten ogillat.

Vad däremot anginge åtalet i övrigt, så enär Sandahl vid sitt besök hos Örngrim måste anses ha i viss mån brustit i sans och måtta, prövade fältkrigsrätten, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten, rättvist döma Sandahl att för oförstånd i tjänsten undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i en dag.

Vad av allmänna medel förskjutits i ersättning till i målet hörda vittnen skulle stanna å statsverket.

Från detta utslag, som innefattade den sammanstämmande mening som uttalats av fältkrigsrättens civile ledamot häradshövdingen H. Fagerström och översten O. S. Odenrick, var översten G. T. C. Ehrenborg skiljaktig i vad angick den del av utslaget, varigenom Sandahl dömts till ansvar, och yttrade:

»Jag finner väl, att Sandahl vid sitt besök hos Örngrim icke i allo visat behörig måtta, men anser, att detta med hänsyn till omständigheterna icke skäligen bör föranleda till ansvar för Sandahl, i följd varav åtalet även i denna del av mig lämnas utan bifall.»

Sedan militieombudsmannen i skrivelse den 31 maj 1943 till överkrigsfiskalsämbetet anmodat ämbetet att i krigshovrätten överklaga fältkrigsrättens utslag ävensom att yrka undanröjande av fältkrigsrättens beslut den 15 maj 1943 att förklara Örngrim jävig att vittna i målet, anförde militieombudsmannen i en den 18 juni 1943 dagtecknad skrivelse till ämbetet följande:

Genom utredningen i målet vore det fullt klarlagt att Sandahl icke blott av Örngrim begärt upplysningar utan även hållit förhör med militär personal i syfte att utröna varifrån en i Haparandabladet publicerad uppgift rörande luftvärnsförbandens uppträdande härstammade. Sandahl hade visserligen velat göra gällande att han vid förhöret med den militära personalen icke gjort några direkta frågor om personalens förbindelse med tidningen. Det vore emellertid tydligt att dessa Sandahls förhör direkt gällt personalens förhållande till tidningen och icke något annat. Sandahl hade också själv vitsordat att hans avsikt varit att få reda på vem som lämnat en viss i tidningen införd uppgift. Sandahl ansåge att hans åtgärd varit rättsenlig med hänsyn därtill att brott mot tystnadsplikten kunnat föreligga. I åtalsinstruktionen hade utförligt utvecklats de skäl som talade för att efterforskningar av detta slag icke borde vara tillåtna. Fältkrigsrättens utslag syntes giva vid handen att fältkrigsrätten i dessa svårbedömbara och betydelsefulla spörsmål anslutit sig till Sandahls mening. Den principiella frågan om myndigheternas befogenhet att efterspana tidningsutgivarnas sagesmän vore av största intresse, och ett väsentligt skäl till åtalets anställande hade varit behovet av ett avgörande på denna punkt.

Beträffande Sandahls möjligheter att rätt tolka tryckfrihetsrättens regler hade vid målets handläggning framkommit upplysningen, att Sandahl själv vore pressofficer. Han hade således haft all anledning att göra sig noga underrättad om militärens befogenheter i förhållandet till pressen.

Fältkrigsrätten hade ansett Örngrim som angivare och hade med hänsyn därtill vägrat att höra honom som vittne. Uppfattningen att Örngrim intoge angivares ställning i saken ansåge sig militieombudsmannen icke kunna godkänna. Såsom angivare torde man böra betrakta allenast den som påkallade åtal. Detta syntes Örngrim icke ha gjort. Hans eget ordval vore att han anmälde saken för den åtgärd vartill dess beskaffenhet kunde föranleda samt att han hemställde om prövning i vilken mån Sandahl haft befogenhet att företaga vissa aktioner. I och för sig syntes dessa uttryck icke innebära att Örngrim framställde något yrkande att åtal skulle anställas mot Sandahl. Sådana omständigheter syntes ej heller föreligga att man, oavsett de använda

ordalagen, borde uppfatta hans skrifter såsom innehållande en hemställan om åtal. Det naturligaste och riktigaste sättet att uppfatta Örngrims skrifter vore, att han anhölle om utredning men helt överlämnade åt militieombudsmannen att pröva och avgöra vad utredningen borde leda till.

Det vore synnerligen vanligt att personer av olika skäl ansåge sig böra bringa förmenta missförhållanden till militieombudsmannens kännedom. Det torde vara nödvändigt att upprätthålla skillnaden mellan angivelse å ena sidan samt meddelanden, anmälningar och dylikt å den andra. Eljest skulle mången gång ett åsyna vittne till en händelse åstadkomma vittnesjäv redan genom att giva sig till känna för militieombudsmannen. En omständighet, som vid prövningen av dessa spörsmål vore av stor betydelse, vore om skriften härrörde från någon som vore att anse som målsägande. Den mot vilken ett brott riktats kunde ofta antagas söka upprättelse för egen del. Om vederbörande däremot icke vore part i saken torde skälen att betrakta honom som angivare, därest han icke själv otvetydigt betecknat sig som sådan, i allmänhet vara svagare.

I det förevarande fallet hade Örngrim icke lidit skada eller blivit förnärmad genom de handlingar för vilka Sandahl åtalats. Han hade heller icke själv sökt göra något sådant gällande. De av Sandahl hållna förhören skulle möjligen ha kunnat medföra skada för den militära personal som förhörts eller för tidningens utgivare, men däremot knappast för Örngrim. Att Sandahl brustit i fråga om uppträdandet hade icke åtalats ur den synpunkten att Örngrim därigenom blivit kränkt.

Någon nytta eller skada syntes Örngrim icke tillfogas genom utslaget i målet mot Sandahl vare sig detta vore friande eller fällande.

Även Sandahl anförde besvär över fältkrigsrättens utslag.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 26 november 1943 och yttrade därvid:

Krigshovrätten, som tagit målet i övervägande, gillade fältkrigsrättens beslut i jävsfrågan samt funne lika med fältkrigsrätten, att Sandahl vid samtalet med Örngrim den 17 november 1942 brustit i sans och måtta.

Vad härefter anginge målet i övrigt, vore däri upplyst att den i tidningsartikeln förekommande uppgiften om orsaken till den uteblivna beskjutningen, vilken uppgift varit strídande mot gällande föreskrifter i fråga om avgivande av eld från luftvärnet, överensstämt med en av chefen för ett av luftvärnsförbanden i tjänsten utfärdad order samt att Sandahl ålagt nämnde chef disciplinär bestraffning på grund av den felaktiga ordern.

Enär Sandahl haft att utreda, huruvida den som lämnat berörda uppgift till tidningen kunnat grunda sin utsaga å oriktig order, vilken bort medföra ansvar för orderns upphovsman, samt utfärdaren av den felaktiga ordern icke på den grund att den i tidningen återgivits vore fri från ansvar för förseelse begången i tjänsten, alltså och då Sandahls påtalade efterforskande icke berört frågan vare sig, huruvida tidningsartikelns innehåll i dess egenskap av tryckt skrift varit brottslig, eller vem som varit författare till artikeln, och

Sandahl sålunda icke handlat i strid mot tryckfrihetsförordningen, ty och som Örngrim vid Sandahls besök å tidningens redaktion genast och beredvilligt besvarat Sandahls förfrågan om tidningens sagesman till uppgiften i fråga, samt förty icke kunde göras gällande, att Sandahl på obehörigt sätt förmått Örngrim att besvara den framställda frågan, funne krigshovrätten Sandahl icke ha i nu förevarande avseenden förfarit felaktigt.

Vidkommande skyldigheten att ersätta statsverket vad som utgått till två i målet hörda vittnen, så enär deras vittnesmål varit av betydelse för frågan, huruvida Sandahl vid besöket å redaktionen brustit i sans och måtta, funne krigshovrätten Sandahl icke kunna i förevarande hänseende undgå ersättningsskyldighet till statsverket.

På grund av vad sålunda anförts prövade krigshovrätten rättvist allenast på det sätt ändra fältkrigsrättens utslag, att Sandahl förpliktades att till statsverket återgälda vad till berörda vittnen utgått eller kunde komma att utgå.

Från detta utslag, som innefattade den sammanstämmande mening som uttalats av ledamöterna översten F. Lovén, kommendören friherre L. Beck-Friis, hovrättsrådet S. Björklund och t. f. krigshovrättsrådet L. Munck af Rosenschöld var ordföranden, hovrättsrådet A. Johansson skiljaktig samt anförde:

»Jag finner ej skäl göra ändring i Fältkrigsrättens utslag i jävsfrågan.

Vidkommande själva målet är däri utrett, att Sandahl i sin egenskap av befälhavare för Morjärvs försvarsområde — i syfte att utröna, varifrån den uti ifrågavarande tidningsartikel förekommande uppgiften om luftvärnsförbandens uppträdande vid tyska inflygningar över svenskt område härstammade — dels den 17 november 1942 vid besök å tidningens redaktion tillfrågat dess redaktör Karl Örngrim, vem som vore tidningens sagesman till uppgiften, dels samma dag hållit förhör med luftvärnsförbandens personal angående dess förbindelse med tidningen.

Enär enligt bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen ansvaret för tidningsartikelns innehåll åvilar tidningens utgivare ensam har det icke varit tillåtet för Sandahl att, såsom skett genom berörda åtgärder, söka undandraga tidningens bidragsgivare deras i tryckfrihetsförordningen tillförsäkrade anonymitetsrätt. Vid sådant förhållande och då härtill kommer att Sandahls ifrågakomna efterforskningar icke heller kunna anses hava varit erforderliga för den i målet omförmälda av försvarsstaben anbefallda utredningen i anledning av tidningsartikelns innehåll kan Sandahl för vad i denna del av målet emot honom förekommit icke undgå ansvar för oförstånd i tjänsten.

På grund härav och då, såsom Fältkrigsrätten anfört, Sandahl vid sitt förenämnda sammanträffande med Örngrim icke iakttagit den sans och behärskning i sitt uppträdande, som skäligen kunnat av honom påfordras och jämväl härigenom visat oförstånd i tjänsten,

prövar jag, med ogillande av Sandahls besvär, rättvist i anledning av överkrigsfiskalsämbetets fullföljda talan, att, med ändring av Fältkrigsrättens utslag döma Sandahl jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten att för vad i ovan angivna hänseenden ligger honom till last undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i tre dagar ävensom att gottgöra statsverket vad av allmänna medel utgivits eller kan komma att utgå till de på Franzéns begäran hörda vittnena.»

Över krigshovrättens utslag anförde militieombudsmannen den 3 december 1943 underdåniga besvär och anförde därvid:

I jävsfrågan åberopades vad som tidigare från åklagarens sida anförts.

Beträffande frågan om ansvar kunde militieombudsmannen i det stora hela ansluta sig till den särskilda mening som uttalats av ordföranden i krigshovrätten. I övrigt ville militieombudsmannen hänvisa till den utförliga redogörelse för åklagarens ståndpunkt som tidigare lämnats vid krigsrätten och krigshovrätten. Den motivering som krigshovrättens majoritet lämnat för det friande utslaget syntes militieombudsmannen ej fullt klar. Emellertid ansåge militieombudsmannen sig i anledning av densamma böra på vissa punkter närmare beröra sin ställning till de förevarande spörsmålen.

Sandahl hade enligt erhållet uppdrag haft att utreda hur luftvärnsförbanden vid tillfället uppträtt. Därmed hade givetvis icke avsetts annat än deras uppträdande vid fullgörande av deras militära tjänst. Han hade sålunda haft att söka klarlägga vilka tjänsteåtgärder som i anledning av överflygningarna vidtagits eller underlåtits samt anledningen till underlåtenheten, om sådan konstaterats. Det hade därför varit påkallat, att han gjort sig underrättad om vilka order som utgivits, samt att han sökt bedöma om militär personal vid fullgörande av de plikter, som tjänsten vid krigsmakten ålagt, gjort sig skyldig till tjänstefel. Härvid måste man emellertid enligt tryckfrihetsrättens regler göra undantag för det tjänstefel, som eventuellt skulle kunna ligga däri, att ett meddelande till pressen som däri publicerats kommit i konflikt med den militära tystnadsplikten. Krigshovrättens uttalande, att utfärdaren av den oriktiga ordern icke vore fri från ansvar för tjänstefel, vore givetvis riktigt i så måtto, att utfärdaren kunnat ställas till ansvar för att han utfärdat ordern, och detta alldeles oberoende av om ordern bragts till pressens kännedom eller blivit publicerad. Något annat hade icke från något håll i målet gjorts gällande. Tvisten gällde endast det fristående tjänstefel som eventuellt skulle kunna ligga däri, att han underrättat pressen om att ordern utfärdats eller om dess innehåll. Något ingripande hade ej skett mot Sandahl på den grund att han bestraffat det tjänstefel som legat i orderns utfärdande. Åtalet gällde Sandahls förfarande att söka utforska förbindelserna mellan förbandet samt tidningen. Även om Sandahl ej ordagrant frågat vem som varit författare till artikeln så hade han dock, enligt vad utredningen gåve vid handen, sökt utforska vem som lämnat vissa uppgifter vilka influtit i artikeln. I motsats till krigshovrätten ansåge militieombudsmannen att Sandahl därmed handlat i strid mot tryckfrihetsförordningen.

Enligt militieombudsmannens uppfattning vore beivrande icke uteslutet på den grund att utforskandet av tidningarnas sagesmän icke skett genom en brysk förhörsmetod. Ett obehörigt intrång på anonymitetsrätten torde kunna föreligga även om en förhörsledare exempelvis genom överrumpling eller övertalning lyckades förmå en tidningsman att röja tidningens källor.

Krigshovrätten hade särskilt åberopat, att Sandahls påtalade efterforskande icke berört frågan, huruvida tidningsartikelns innehåll i dess egenskap av tryckt skrift varit brottsligt. Såsom militieombudsmannen i åtalsinstruktionen närmare utvecklat torde skyddet för anonymiteten vara helt oberoende av frågan om innehållets brottslighet.

Även om Sandahls efterforskningar varit erforderliga för fullgörande av det åt honom lämnade uppdraget — vilket ej alls varit fallet — torde detta icke ha varit av principiell betydelse för ansvarsfrågan. I denna del förelåge möjligen en viss motsättning emellan militieombudsmannens uppfattning och den i krigshovrätten yttrade särskilda meningen. Grundlagens förbud mot dylika efterforskningar torde böra upprätthållas även i sådana situationer.

Utslaget i målet berörde en viktig del av den svenska tryckfriheten, nämligen frågan om ordningsmaktens befogenheter att ingripa mot meddelanden till pressen, och det syntes militieombudsmannen därför nödvändigt att krigshovrättens ståndpunkt till dessa spörsmål bleve ytterligare prövad. Därest densamma vore riktig torde den militära personalen i stor omfattning berövas möjligheterna att sätta sig i förbindelse med pressens representanter.

Målet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

69. Tillrättavisning meddelad i anledning av uppgifter i en insändare som publicerats i en tidning.

På insändaravdelningen i tidningen Aftonbladet publicerades den 30 december 1942 en så lydande insändare:

»Fältjulklappen.

Undertecknad ber att på det varmaste få tacka den ädle givare, som i fältjulklapp skänkte mig pipa, tobakspung, cigarrsnoppare, rakblad m. m., inköpt hos eller skänkt av Ströms.

Zarah Carlbaum.
kvinnl. luftbevakare, Fältpost 71605
(utan skägg och icke rökare)

P. S. Kanske någon manlig luftbevakare fått någon kvinnlig present och vill byta, i så fall tänk på mig. Cigarrsnopparen ser mycket intressant ut.»

I en artikel i Aftonbladet den 4 januari 1943 uppgavs, att Zarah Carlbaum tilldelats tillrättavisning av vederbörande militäre befälhavare i anledning av uppgifterna i insändaren.

Zarah Carlbaum anförde i en den 11 januari 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift bland annat:

Den insändare som hon tillställt chefredaktören P. G. Peterson hade, vilket Peterson kunde styrka, haft följande lydelse:

»Undertecknad ber att på det varmaste få tacka den ädle givare, som i fältjulklapp skänkt mig pipa, tobakspung, cigarrsnoppare, rakblad m. m. inköpt hos eller skänkt av Ströms.

Zarah Carlbaum
kvinnl. luftbevakare, utan skägg och *icke* rökare.

P. S. Kanske någon manlig luftbevakare fått någon kvinnlig present och vill byta, i så fall finnes min adress hos redaktionen. D. S.»

Att Aftonbladet sedan ändrat insändaren och satt ut adressen bleve tidningens sak. Zarah Carlbaum antoge att straffet i så fall skulle drabba den ansvarige utgivaren av Aftonbladet.

I anledning av vad sålunda förekommit anhöll militieombudsmannen i skrivelse den 13 januari 1943 till befälhavaren för Stockholms försvarsområde, att denne ville inkomma med upplysningar.

Den 28 januari 1943 inkom försvarsområdesbefälhavaren med den begärda utredningen, bestående av yttrande från kaptenen i Svea artilleriregementes reserv Lorentz Lagerholm jämte ett intyg från landstormslöjtnanten Arthur Rossell.

Beträffande adressering av postförsändelser till personal vid luftbevakningsstationer hade Lagerholm den 17 oktober 1942 utfärdat en order, vari stadgats:

På förekommen anledning påpekades att adresseringsföreskrifter för postförsändelser till ls-personal skulle delges all personal på ls. Dessa föreskrifter skulle dessutom finnas skriftligen anslagna i varje förläggning. Föreskrifterna kunde erhålla följande lydelse:

»Enär det är förbjudet för ls-personal att uppgiva tjänstgöringsort skola postförsändelser adresseras:

Vpl (krigsfrivilliga, herr fru fröken)
Anders Persson
Fältpost 000 00

Någon annan adress får icke uppgivas till släktingar eller bekanta. Ej heller får den militära befattningen (lsch, luftbevakerska) anges.

Kompchefen.»

Zarah Carlbaum uppgav, att en kompaniorder av motsvarande innehåll blivit anslagen den 29 oktober 1942.

Lagerholm anförde i sitt yttrande till militieombudsmannen bland annat:

Av Lagerholm hade Zarah Carlbaum jämlikt 210 § strafflagen för krigsmakten jämförd med 40 § militär bestraffningsförordning tilldelats tillrättavisning i form av förbud att under tiden den 1—7 januari 1943 vistas utom förläggningsområdet. Zarah Carlbaum hade brutit mot den utfärdade ordern genom att i brev till sin förutvarande civile chef angiva sin militära befattning (luftbevakerska). Samtidigt hade hon meddelat sitt fältpostnummer. Det förtjänade att anmärkas att Zarah Carlbaum varit anställd vid Aftonbladet i 19 månader, innan hon kom i luftbevakningstjänst. — Zarah Carlbaum hade även brutit mot bestämmelserna för fältposttjänsten enligt vilka det ålåge personal vid krigsmakten att tillse, att tilldelat fältpostnummer icke komme till obehörigas kännedom, samt att underrätta anhöriga osv. om motsvarande skyldighet. Det torde vara ostridigt att Zarah Carlbaum meddelat Aftonbladet sitt fältpostnummer utan att underrätta om att detta icke finge komma till obehörigas kännedom. — Tillrättavisningen hade icke orsakats av att tidningen infört Zarah Carlbaums insändare, varför tidningens reflexioner om tryckfrihetsförordningen saknade betydelse. Den förseelse för vilken Zarah Carlbaum tillrättavisats hade ägt rum, innan insändaren in-

förts i tidningen. Personalen på luftbevakningsstationerna saknade i många fall uppfattning om nödvändigheten av att utfärdade bestämmelser iakttoges. Skulle begångna förseelser icke beivras, komme förhållandena snart att bli ohållbara.

Med särskild skrivelse tillställde chefredaktören för Aftonbladet militieombudsmannen det brev Zarah Carlbaum insänt till chefredaktören. I brevet, som är daterat »Fältpost 71605, juldagen 1942», har insändaren den av Zarah Carlbaum uppgivna lydelsen. I sin skrivelse anförde chefredaktören:

Zarah Carlbaum hade icke begått något som helst fel. Om någon felat så vore det redaktionen — i detta fall chefredaktören själv — som satt ut fältpostnumret, därför att man inte haft någon lust att över redaktionen förmedla fältjulklappar. Vad Lagerholms uttalande till militieombudsmannen beträffade, ville chefredaktören påpeka det orimliga i den mening som lydde: »Förseelsen för vilken hon tillrättavisats hade begåtts innan insändaren införts i tidningen». Felet hade naturligtvis icke begåtts innan insändaren publicerats. Så vitt chefredaktören visste vore det icke förbjudet för inkallade att ange sitt fältpostnummer i privatbrev. Något annat hade Zarah Carlbaum inte gjort. För övrigt syntes det som om det skulle vara alldeles meningslöst med fältpostnummer, om det icke vore tillåtet att publicera det. Aftonbladet hade under årens lopp publicerat hundratals insändare, alla adresserade till fältpostnummer, och ingen hade tidigare, så vitt chefredaktören visste, fått arrest för den saken.

I en den 22 mars 1943 till befälhavaren för Stockholms försvarsområde överlämnad instruktion för åtal mot kaptenen Lagerholm anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för utredningen i ärendet:

Vid prövningen av förevarande ärende syntes det vara lämpligt att först söka klargöra, huruvida Zarah Carlbaum kunnat fällas till ansvar för de av henne lämnade uppgifterna, därest dessa icke blivit i pressen publicerade.

Enligt 8 kap. 10 § allmänna strafflagen kunde straff ådömas den som obehörigen till annan lämnade upplysning om något sakförhållande, som borde hållas hemligt för främmande makt av hänsyn till rikets försvar. I strafflagen angåves icke de förhållanden som borde hållas hemliga. Hur långt tystnadsplikten sträckte sig berodde på det vid varje tidpunkt rådande läget och de särskilda förordnanden som då kunde vara meddelade.

I instruktionerna för vapenslagen upptoges vissa bestämmelser rörande tystnadsplikt. Sålunda stadgades i soldatinstruktionen för infanteriet, 1942 års upplaga, bland annat:

För framgång under krig vore det av betydelse att så mycket som möjligt hålla främmande makter i okunnighet om våra försvarsförberedelser och militära maktmedel. Genom sammanställning av även till synes obetydliga upplysningar kunde viktiga slutsatser dragas. Det vore därför förbjudet att avhandla frågor rörande såväl militära som civila försvarsförberedelser, till exempel försök med materiel och vapen, övningar med mera, på sådant sätt, att de komme till obehörigas kännedom. I krig och under förstärkt försvars-

beredskap finge soldaten — utom i tjänstemeddelanden — varken skriftligen eller muntligen nämna något om uppehållsort, truppförflyttningar och liknande förhållanden, som kunde ge fienden eller en blivande motståndare upplysningar. Det ålåge chef att övervaka, att underlydande iakttoge tystnadsplikten (mom. 66). — Den tystnadsplikt som ålåge soldaten innebure bland annat, att de fientliga agenternas verksamhet skulle försvåras. Det vore därför — med undantag för tjänstemeddelanden — förbjudet att skriftligen i brev, telegram, på brevkort osv. eller muntligen (per telefon osv.) beröra förhållanden, som vore att anse såsom krigsunderrättelser. I brev till sina anhöriga skulle soldaten sålunda uttrycka sig försiktigt, ty man visste icke, i vilka händer breven kunde komma. Vid samtal som kunde avlyssnas av obehöriga skulle man iakttaga försiktighet. Krigsunderrättelser vore meddelanden, som direkt avhandlade operationerna, till exempel förbandens storlek, utrustning, förflyttning, uppehållsorter, strider, tillstånd, förplägnad, befästningar och vägarbeten. Krigsunderrättelser vore även meddelanden, som indirekt kunde ge upplysning, till exempel namn på chefer, rekvisitioner och beställningar, inkallelse och hemförlovning av värnpliktiga, industrianläggningars tillverkning samt skörderesultat. Det vore en hederssak för envar av krigsmaktens personal att iakttaga denna tystnadsplikt (mom. 591).

Särskilda bestämmelser rörande tystnadsplikten meddelades i generalorder den 24 april 1940 (armén nr 1488/1940, marinen nr 279/1940 och flygvapnet nr 175/1940), vari stadgades:

Det vore en var militärperson förbjudet att på vad sätt det vara måtte till obehöriga lämna underrättelse om, bland annat, de militära stridskrafternas styrka, olyckshändelser vid militära företag samt vad eljest vore av betydelse för bedömande av krigsmaktens stridsduglighet, beteckning, organisation, gruppering, förläggning och förflyttning, tillstånd, beväpning och utrustning samt haverier, som inträffade vid stridskrafterna, samt om det militära underrättelseväsendet.

I ett i tjänstemeddelanden rörande lantförsvaret intaget meddelande från överbefälhavaren den 25 februari 1941 meddelades:

Till överbefälhavarens kännedom hade kommit, att i ett flertal fall militär personal, tillhörande utom den ordinarie förläggningsorten förlagda förband, i strid mot givna bestämmelser i privatbrev lämnat uppgifter om vistelseort, eget truppförbands nummer samt andra å platsen förlagda förband m. m. Med anledning härav erinrades om att yppande av dylika förhållanden, vilka skulle hållas hemliga, jämlikt allmänna strafflagen vore belagt med så stränga straff, att dylik förseelse, även om den beginges av civil medborgare och skedde av obetänksamhet, kunde leda till fängelsestraff. Om dylik förseelse beginges av krigsman, ansåges detta jämlikt strafflagen för krigsmakten för försvårande omständighet. Den som lämnade här avsedda uppgifter gjorde sig alltså skyldig till ett allvarligt brott, som icke endast kunde skada rikets intressen utan även medföra svåra följder för honom själv. Innehållet i detta meddelande skulle delgivas samtlig militär personal.

Enligt utfärdade bestämmelser för fältposttjänsten skulle krigsmaktens

personal tillse, att tilldelat fältpostnummer icke komme till obehörigas kännedom. Denna bestämmelse utgjorde givetvis icke något hinder att lämna uppgift om fältpostnumret till anhöriga och bekanta, vilka vore i behov av fältpostnumret för brevväxling med vederbörande. Då Zarah Carlbaum tidigare varit anställd vid tidningen Aftonbladet, syntes hon ha varit fullt berättigad att till chefredaktören lämna upplysning om fältpostnumret till det förband vid vilket hon tjänstgjorde. I de nyssnämnda bestämmelserna stadgades vidare, att krigsmaktens personal skulle underrätta anhöriga m. fl. om dessas skyldighet att i sin ordning tillse, att fältpostnumret icke komme till obehörigas kännedom. Lagerholm hade velat lägga Zarah Carlbaum till last att hon lämnat chefredaktören sitt fältpostnummer utan att erinra om dennes skyldighet i sistnämnda avseende. Då tillrättavisningen tilldelades Zarah Carlbaum syntes någon utredning ej ha förelegat, huruvida hon gjort någon sådan erinran eller icke. Det torde icke ens ha varit klart om Zarah Carlbaum delgivits dessa bestämmelser för fältposttjänsten. I varje fall torde den henne tilldelade tillrättavisningen icke ha föranletts av någon försummelse i denna del.

Lagerholm hade upplyst att tillrättavisningen avsett en förseelse mot vissa adresseringsföreskrifter, som å vederbörande förband syntes ha bekantgjorts genom en kompaniorder den 29 oktober 1942. Enligt denna order finge den militära befattningen, exempelvis luftbevakerska, icke angivas. Såsom titel skulle angivas krigsfrivilliga eller fru respektive fröken. Efter ordalagen syntes denna order icke innefatta annat än en anvisning vilken titel som skulle utsättas å brev till luftbevakerskor och annan militär personal. Ordern torde således ha medfört skyldighet för dessa senare att, när de meddelade sitt fältpostnummer till anhöriga och bekanta, erinra dem om att icke begagna titeln luftbevakerska vid adressering av brev. Möjligen hade avsikten med ordern jämväl varit att utfärda allmänt förbud mot att till obehöriga lämna upplysningar om militär befattning. I så fall måste ordern anses oklart formulerad.

Därest tydliga order givits att det vore förbjudet att lämna uppgifter om den militära befattningen till obehöriga, torde Zarah Carlbaums åtgärd att i brev till chefredaktören intaga upplysningen att hon vore anställd såsom luftbevakerska i och för sig kunna föranleda ansvar för tjänstefel. En fristående sådan upplysning torde icke ha varit av den natur, att förseelsen kunnat bestraffas enligt 8 kap. 10 § allmänna strafflagen. Däremot torde det icke vara uteslutet att under sistnämnda lagrum hänföra ett förfarande, som bestode i att samtidigt till obehörig lämna både uppgift om befattning såsom luftbevakerska och upplysning om fältpostnumret. Genom denna sammanställning av två uppgifter röjdes, att fältpostnumret avsåge ett förband med luftbevakningsuppgifter. Att därefter lokalisera detta förband torde vara ganska lätt. Sålunda syntes brev från Zarah Carlbaum till chefredaktören ha blivit stämplat med postanstaltens namn. De av Zarah Carlbaum lämnade uppgifterna, att hon vore luftbevakerska samt att fältpostnumret till förban-

det vore 716 05, kunde således indirekt ge upplysning om de militära stridskrafternas förläggning. Vid tillämpningen av bestämmelserna mot uppenbarande av militära hemligheter hade man icke att hålla sig enbart till de uttryckliga föreskrifter som meddelats utan måste även taga hänsyn till den allmänna tystnadsplikt som tidsläget och förhållandena ålade envar.

Härefter skulle något beröras de bestämmelser som vore att tillämpa, då uppenbarande av militära hemligheter skedde genom en tidningsartikel.

Tryckfrihetsförordningen innehölle i § 1 mom. 1:o stadgande, att ej må någon i annan ordning eller i annat fall än denna lag stadgar kunna för tryckt skrifts innehåll tilltalas eller straffas. Vidare upptoge tryckfrihetsförordningen i § 3 mom. 10:o följande föreskrifter. Såsom missbruk av tryckfriheten skulle anses: Kungörande i tryck av underrättelser rörande krigsmakten, som kunde skada rikets försvar, där vad sålunda kungjorts bort, utgivaren veterligt, hållas hemligt för främmande makt samt kungörandet ej skett med regeringens tillstånd eller med officiell tillåtelse. Kungörande i tryck under krigstid eller vid krigsfara av underrättelser, vilkas spridande vore ägnat att skada rikets säkerhet och vilkas offentliggörande konungen i statsrådet genom kungörelse förbjudit.

Sådant förbud som i sist anförda bestämmelse sägs hade stadgats genom kungörelse den 12 april 1940 nr 197. I denna kungörelse föreskreves:

Det vore förbjudet, vid ansvar enligt 3 § 10 mom. andra stycket tryckfrihetsförordningen, att genom beskrivning, avbildning eller på annat sätt i tryck offentliggöra underrättelser om, bland annat, de militära stridskrafternas styrka, beteckning, organisation, gruppering, förläggning och förflyttning, deras beväpning och utrustning, haverier som inträffade vid stridskrafterna, olyckshändelser vid militära företag samt vad eljest vore av betydelse för bedömande av krigsmaktens stridsduglighet.

Militieombudsmannen överginge härpå till behandling av frågan huruvida publicerandet av de av Zarah Carlbaum lämnade uppgifterna kunde inverka på spörsmålet om Zarah Carlbaums ansvar.

Vår tryckfrihetsrätt intoge den ståndpunkten, att *en* person ensam skulle bära ansvaret för tryckt skrifts innehåll. I fråga om tidning åvilade detta ansvar, jämlikt § 1 mom. 18:o tryckfrihetsförordningen, i första hand den som i egenskap av utgivare hade utgivningsbeviset för tidningen. Vid sidan av utgivaren finge varken anstiftare eller andra delaktiga beträffande ett tryckfrihetsbrott ställas till ansvar. Avsikten vore att utgivarens ansvar skulle ersätta det ansvar som eljest skulle kunna enligt allmänna straffrättsliga grundsatser utkrävas av de verkliga upphovsmännen till en brottslig gärning. I överensstämmelse med denna ståndpunkt vore efterforskning efter författare till tidningsartiklar icke tillåten (jfr § 1 mom 15:o tryckfrihetsförordningen). Författaren åtnjöte s. k. anonymitetsrätt. Utgivarens ensamansvarighet gällde även om den verklige författaren öppet uppträdde under eget namn. Det torde således vara obestridligt att den som medarbetat i en tidning genom att författa och insända en artikel, notis eller insändare icke kunde för tidningens innehåll fällas till ansvar, även om han undertecknat

artikeln med sitt namn. Denna lagtolkning hade fastslagits genom ett av Högsta domstolen den 22 maj 1901 avgjort mål (NJA 1901: 280).

En tidnings utgivare vore rättsligen att anse såsom författare till ett tidningsexemplar i dess helhet. Liksom den, vilken författat och insänt en artikel, icke finge efterspanas och åtalas för denna del av tidningens innehåll, så torde den, som muntligen meddelat något som i tidningen intagits, vara tillförsäkrad detta skydd. Det vore visserligen klart att ett sådant muntligt meddelande i och för sig icke fölle under tryckfrihetslagstiftningens ansvarsbestämmelser. Regeln om att utgivaren ensam bure författareansvar borde däremot, i vad den medförde ansvarsfrihet för de delaktiga, tillämpas även å dem som lämnat muntliga meddelanden. Utgivarens ställning såsom författare inför lagen kunde sägas medföra att alla andras bidrag till tidningen, vare sig de haft skriftlig eller muntlig form, spelade rollen av allenast utgivarens upplysningskällor. Behovet av skydd för anonymiteten vore ju också lika stort för båda dessa slag av meddelanden. Anonymitetsrätten och friheten från ansvar vore av intresse icke endast för medarbetarna utan även för utgivaren själv, därigenom att förbindelserna med allmänheten hölles öppna.

Gränserna för den frihet från tilltal och ansvar, som genom grundlag tillförsäkrats tidningarnas medarbetare, vore icke alldeles klara. Den naturliga utgångspunkten vid behandlingen av dessa spörsmål syntes vara, att det särskilda skyddet mot tilltal skulle omfatta alla dem som, därest de allmänna straffrättsliga grundsatserna icke varit satta ur tillämpning, skulle ha framstått såsom anstiftare till eller eljest delaktiga i den gärning, som fullbordades genom själva offentliggörandet. Om en insändare således icke bleve publicerad borde författaren av densamma icke intaga någon särställning i straffrättsligt hänseende. Något utgivareansvar, som kunde träda i stället för ansvaret enligt vanliga regler, funnes ju då icke. Icke heller torde det finnas behov av skydd för anonymiteten eller för ordets frihet, då någon publicering ej skett.

Om man fasthölle vid att skyddet för en tidnings medarbetare endast täckte vad som innebure delaktighet i den genom publiceringen fullbordade gärningen, så torde man dock icke såsom en förutsättning för detta skydd kunna kräva, att gärningen vore ett brott, och ännu mindre att utgivaren kunde ställas eller blivit ställd till ansvar för densamma. Tryckfrihetsförordningen förbjöde åtal i annan ordning eller i annat fall än vad där stadgades, utan att detta förbud ställts i beroende av att utgivaren verkligen kunde ställas till ansvar. I 1901 års rättsfall syntes det också ha varit fråga om en artikel beträffande vilken något ansvar för tidningens utgivare icke kunnat komma i fråga (jfr JO:s ämb. ber. 1902 s. 21). Ofta torde denna synpunkt icke vara av särskild betydelse; i fall då publiceringen icke innefattade något tryckfrihetsbrott borde ju regelmässigt det till tidningen inkomna meddelandet, bedömt enligt den allmänna straffrätten, icke heller innefatta något brottsligt.

Uti ifrågavarande ärende vore spörsmålen huruvida innehållet i medde-

landet och i tidningsartikeln vore brottsliga att bedöma efter likartade straffregler. De tillämpliga bestämmelserna i generalordern nr 1488/1940 och i kungörelsen 1940 nr 197 vore till sitt innehåll identiska. När innehållet i Zarah Carlbaums brev bedömdes enligt 8 kap. allmänna strafflagen, jämfört med generalordern, samt innehållet i tidningsnotisen bedömdes enligt § 3 mom. 10:o tryckfrihetsförordningen, jämfört med kungörelsen, torde man vid prövningen av brottsligheten icke böra komma till skiljaktiga resultat. När gärningarna på detta sätt vore identiska borde någon tvekan icke råda därom, att meddelandet till tidningen vore att betrakta såsom delaktighet i publiceringen samt såsom sådan skyddat mot bestraffning och även mot efterforskningarna rörande ursprunget.

Vare sig innehållet i det meddelande, som överbringats till tidningen, i och för sig vore brottsligt eller icke kunde emellertid saken kompliceras därav att själva överbringandet i bådadera fallen kunde innebära ett tjänstefel.

Beträffande först det fall att innehållet i meddelandet vore brottsligt och överbringandet innebure tjänstefel kunde framhållas att brott mot 8 kap. allmänna strafflagen ju samtidigt kunde utgöra tjänstefel enligt 25 kap. 16 eller 17 § samma lag (om gärningsmannen vore tjänsteman) eller enligt 129 eller 130 § strafflagen för krigsmakten (om gärningsmannen vore militär). För att ett sådant tjänstefel skulle föreligga vore det icke nödvändigt att någon föreskrift i instruktion eller reglemente eller någon uttrycklig order blivit överträdd. Brott mot allmän lag, förövat i tjänsten, kunde jämväl innefatta brott mot en i sakens natur liggande tjänsteplikt. I dessa fall vore det således en och samma gärning som ur två olika synpunkter vore belagd med straff. När en gärnings straffbarhet ur allmän synpunkt bortfölle på grund av tryckfrihetsförordningens regel om utgivarens ensamansvarighet, torde även dess straffbarhet ur tjänstefelssynpunkten böra bortfalla. I svensk straffrätt torde nämligen gälla den grundsatsen att en och samma gärnings straffbarhet ur olika synpunkter skulle bedömas enhetligt (exempelvis i fråga om åtalsrätt och res judicata). Då bedömandet av sådan brottslighet icke finge uppdelas på olika rättegångar, torde man icke heller böra tillåta en sådan uppdelning, att gärningens straffbarhet ur en synpunkt bortfölle men dess straffbarhet i annat avseende skulle kvarstå. Om så skedde skulle skyddet för tidningarnas medarbetare vara av ringa värde för dem som vore underkastade ansvar för tjänstefel. Straffet för tjänstefelet bleve i verkligheten ett straff för gärningen i dess helhet; straffet måste bliva en påföljd för delaktighet i den genom publiceringen fullbordade gärningen. Ett ytterligare skäl att ej tillåta åtal ens för tjänstefelet vore att ett sådant åtal förutsatte att anonymiteten röjdes.

Man syntes således komma till det resultatet att då en brottslig tidningsartikel härrörde från en tjänsteman, denne icke finge för själva överbringandet av uppgifterna dömas för tjänstefel. Detta resultat kunde framstå såsom i viss mån otillfredsställande, särskilt därför att tjänstefelssynpunkten helt måste bortfalla vid bedömningen av utgivarens tryckfrihetsbrott.

Vad därefter anginge det fall då innehållet i meddelande som överbringats

till tidning ej vore brottsligt men överbringandet innebure tjänstefel, kunde erinras om den situation som uppstode därest militär personal ålades en tystnadsplikt, vilken ginge längre än vad som kunde härledas ur 8 kap. allmänna strafflagen. Möjligheterna att med straffrättslig verkan ålägga en sådan tystnadsplikt torde icke kunna förnekas. Fråga vore emellertid om denna tystnadsplikt kunde upprätthållas i förhållandet mellan militärpersonalen samt pressen. Om man erkände en rätt att här väcka åtal för tjänstefel, då en tidningsnotis tillkommit genom brytande av tystnadsplikten, kunde denna åtalsrätt komma att leda till en inskränkning i friheten att få genom pressen framföra sina åsikter. Åtalsrätten komme också i konflikt med anonymitetsrätten. Då vår lags ståndpunkt torde vara att varje tidningsartikel rättsligen skulle behandlas såsom ett utgivarens eget uttalande, och att artikelns tillkomst saknade relevans, syntes man även för dessa fall vara nödsakad att draga den konsekvensen att tjänstefelet icke finge åtalas.

Det kunde icke förnekas att den här utvecklade ståndpunkten medförde olägenheter. Om den vore riktig kunde order om tystnadsplikt, vilka ginge utöver de i allmän lag stadgade begränsningarna i tryckfriheten, utan påföljd överträdas genom meddelanden till pressen vilka bleve publicerade, eftersom vederbörande militär icke kunde straffas för tjänstefel och något tryckfrihetsbrott icke blivit begånget. Denna situation skulle skarpt framträda för det fall att utgivaren av en tidning själv vore i militär tjänst. Därest han med brytande av den militära tystnadsplikten publicerade vissa militära uppgifter i sin tidning, torde han kunna ställas till ansvar därför endast i den för tryckfrihetsmål stadgade särskilda ordningen.

I vissa fall där innehållet i meddelande till tidningen icke vore sådant att det i och för sig kunde föranleda straff kunde tänkas att en tjänstemans överbringande av meddelandet innefattade tjänstefel på grund av sättet för överbringandet. Såsom exempel kunde anföras att en myndighet meddelat särskilda föreskrifter (jämlikt § 2 mom. 4:o tryckfrihetsförordningen) rörande den ordning i vilken offentliga handlingar skulle tillställas pressens representanter och allmänheten i övrigt, samt att en tjänsteman bröte mot dessa föreskrifter genom att till en tidningsutgivare utlämna en offentlig handling. Till stöd för rätten att åtala denne tjänsteman för tjänstefelet kunde åberopas, att åtalet icke avsåge innehållet i den tidning som återgivit handlingen utan allenast det sätt varpå tjänstemannen fullgjort sina åligganden i fråga om vården av allmänna handlingar (jfr NJA 1915: 513).

Såsom av det anförda framginge vore den gärning, som föranlett den Zarah Carlbaum tilldelade tillrättavisningen, enligt militieombudsmannens uppfattning en sådan medverkan vid tillkomsten av en tidningsnotis, att Zarah Carlbaum mot grundlagens stadgande icke fått ställas till ansvar för densamma. Då tillrättavisning icke vore ett verkligt straff kunde Zarah Carlbaum visserligen icke sägas ha blivit tilltalad och straffad, men grundlagens mening torde vara att ej heller en sådan påföljd som tillrättavisning enligt 210 § strafflagen för krigsmakten finge åläggas (jfr NJA 1914: 381). På grund härav och med hänsyn till sakens principiella betydelse funne militieombuds-

mannen sig icke kunna underlåta att beivra det fel vartill Lagerholm gjort sig skyldig.

Militieombudsmannen finge fördenskull uppdraga åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol väcka talan mot Lagerholm och därvid yrka ansvar efter lag och sakens beskaffenhet. Zarah Carlbaum borde beredas tillfälle att i målet föra den talan, vartill hon kunde finna fog.

* *
*

Målet hänsköts till regementskrigsrätten vid Livregementet till häst. Vederbörande krigsfiskal förklarade vid krigsrätten att han å tjänstens vägnar förde talan mot Lagerholm i enlighet med åtalsinstruktionen och därvid yrkade ansvar å Lagerholm för det denne den 31 december 1942 under tjänstgöring såsom chef för ett luftbevakningsområde jämlikt 210 § strafflagen för krigsmakten meddelat Zarah Carlbaum, vilken tjänstgjort såsom luftbevakerska, tillrättavisning i form av förbud att under tiden från och med den 1 till och med den 7 januari 1943 vistas utom förläggningsområdet, vilken bestraffning emellertid skett utan laga grund. Zarah Carlbaum inställde sig icke vid krigsrätten.

Regementskrigsrätten meddelade utslag i målet den 17 april 1943 och utlät sig därvid:

Enär — även om Lagerholm i egenskap av chef för vederbörande luftbevakningsområde vid meddelandet av ifrågavarande tillrättavisning oriktigt tillämpat gällande föreskrifter — Lagerholm i allt fall med hänsyn till omständigheterna i målet icke skäligen kunde för vad sålunda förekommit dömas till ansvar, funne regementskrigsrätten den mot Lagerholm förda talan icke kunna bifallas.

I skrivelse den 29 april 1943 till överkrigsfiskalsämbetet anmodade militieombudsmannen ämbetet att i krigshovrätten överklaga utslaget under yrkande om bifall till åtalet. I skrivelsen anförde militieombudsmannen vidare:

Militieombudsmannens ståndpunkt hade redan i åtalsinstruktionen så utförligt motiverats att något därutinnan icke torde vara att tillägga. Enligt regementskrigsrättens protokoll hade Lagerholm förklarat, att det icke varit tillåtet för Zarah Carlbaum att lämna någon adressuppgift om sig under den tid hon tjänstgjort såsom luftbevakerska. Häremot kunde erinras, att Zarah Carlbaum givetvis varit berättigad att uppgiva fältpostnumret till personer som vore i behov av det för brevväxling med henne; eljest skulle fältpostnumren icke fylla sin uppgift. Lagerholm hade vidare invänt att det icke varit på grund av innehållet i tidningsartikeln som Zarah Carlbaum tillrättavisats. Vid tillrättavisningens utdelande torde emellertid Lagerholm knappast ha ägt någon annan kännedom om innehållet i Zarah Carlbaums brev till chefredaktören Peterson än den som förmedlats genom tidningsartikeln. Brevets fulla innehåll torde ha blivit känt först då brevet av chefredaktören ställts till militieombudsmannens förfogande. Lagerholms biträde hade så-

som sin uppfattning uttalat, att den förseelse vartill Zarah Carlbaum gjort sig skyldig vore att anse såsom fullbordad i och med att chefredaktören mottagit brevet. Man finge emellertid icke förbise att insändaren tillställts chefredaktören för publicering samt även blivit publicerad. Den nyssnämnda uppfattningen hade också blivit i rättsfallet från år 1901 prövad och underkänd. I detta sammanhang kunde också åberopas krigshovrättens utslag den 21 november 1941 nr 437 i mål mot värnpliktige nr 306-15-29 V. G. Rehnström.[1] Det borde nämnas att åklagaren i detta mål hemställde hos justitiekanslern att talan måtte fullföljas, men denna hemställan hade lämnats utan bifall.

Slutligen förtjänade det att framhållas att regementskrigsrätten icke prövat huruvida Lagerholm förfarit oriktigt eller icke. Det vore denna prövning som vore av största intresse för principspörsmålen om förhållandet mellan tryckfrihet samt tjänsteplikt, varför domstolen icke bort undandraga sig densamma.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären den 2 november 1943 och yttrade därvid:

Krigshovrätten, som tagit målet i övervägande, funne uppenbart, att den Zarah Carlbaum meddelade tillrättavisningen föranletts av de uti ifrågavarande tidningsartikel förekommande uppgifterna om Zarah Carlbaums militära befattning och hennes fältpostnummer, vilka båda uppgifter sammanställda med varandra kunde leda till upplysning om militära förhållanden av beskaffenhet att böra hållas hemliga, och enär jämlikt bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen ansvaret för berörda uppgifter, av vilka den om fältpostnumret influtit i artikeln utan Zarah Carlbaums medgivande, åvilade tidningens utgivare ensam, hade Lagerholm icke ägt att tilldela Zarah Carlbaum ifrågavarande tillrättavisning.

Då emellertid det felaktiga förfarande, Lagerholm sålunda låtit komma sig till last, med hänsyn till omständigheterna icke skäligen borde för honom medföra bestraffning, prövade krigshovrätten rättvist fastställa det slut, krigsrättens utslag innehölle.

Från detta utslag, som innefattade den sammanstämmande mening, som uttalats av ordföranden hovrättsrådet A. Johansson samt ledamöterna översten F. Lovén,

[1] I detta mål förekom följande: I insändare som införts i tidningen Kuriren för den 31 oktober 1940 och i tidningen Bohuslänningen för den 1 november 1940 hade lämnats vissa upplysningar bland annat rörande uniformsutrustningen vid ett förband. Insändarna hade inlämnats till tidningsredaktionerna av Rehnström, som vid nämnda tidpunkt tjänstgjort vid förbandet. Krigsfiskalen Rolf Gillblad yrkade vid en fältkrigsrätt ansvar å Rehnström för det denne sålunda till obehöriga lämnat underrättelser som enligt gällande bestämmelser skulle hemlighållas, varigenom Rehnström handlat i strid mot nämnda bestämmelser. Rehnström invände vid fältkrigsrätten att enär Gillblads talan vore att bedöma enligt tryckfrihetsförordningen, fältkrigsrätten icke ägde upptaga målet till prövning. Fältkrigsrätten fann i utslag den 18 januari 1941 sig med hänsyn till bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen icke behörig att till prövning upptaga frågan huruvida Rehnström genom att till tidningarna Bohuslänningen och Kuriren låta vidarebefordra konceptet till den i tidningarna sedermera intagna insändaren gjort sig skyldig till brottsligt förfarande. Genom utslag den 21 november 1941 fann krigshovrätten ej skäl att göra ändring i överklagade utslaget.

kommendören friherre L. Beck-Friis och t. f. krigshovrättsrådet I. Mankell, var assessorn G. Hagströmer skiljaktig och yttrade:

»Jag finner väl att den Zarah Carlbaum meddelade tillrättavisningen föranletts av de uti ifrågavarande tidningsinsändare förekommande uppgifterna om Zarah Carlbaums militära befattning och hennes fältpostnummer.

Tillrättavisningen kan emellertid fördenskull icke anses avse något i tryckt skrift återgivet yttrande i egentlig mening.

Enär Lagerholm sålunda enligt min mening icke saknat befogenhet att meddela tillrättavisningen, prövar jag rättvist fastställa krigsrättens utslag, såvitt den mot Lagerholm förda ansvarstalan lämnats utan bifall.»

Över krigshovrättens utslag anförde militieombudsmannen den 15 november 1943 underdåniga besvär och anförde därvid:

Den för vår tryckfrihet viktiga grundsatsen om utgivarens ensamansvarighet för en tidnings innehåll och om medarbetares frihet från straffrättsliga påföljder för sin medverkan vid en tidningsartikels tillkomst hade genom krigshovrättens utslag vunnit erkännande. Inom krigshovrätten hade emellertid skiljaktiga meningar förekommit. En av de i målets avgörande deltagande ledamöterna syntes intaga den ståndpunkten, att utgivares ensamansvarighet för en tidnings innehåll icke skulle sträcka sig längre än till yttranden i egentlig mening. Enligt militieombudsmannens uppfattning läte det sig icke göra att vid tillämpningen av tryckfrihetsrättens ansvarsregler uppdraga en principiell gräns mellan å ena sidan rätten att i tryck framföra åsikter och omdömen samt å andra sidan rätten att publicera upplysningar om faktiska förhållanden. Grundlagens skydd för tryckfriheten skulle i betänklig grad raseras, om man tilläte beivrande i vanlig ordning i fråga om dem som lämnat faktiska uppgifter vilka i en tidning återgivits. Det syntes nödvändigt att tryckfriheten hävdades i hela den omfattning som den sedan gammalt haft i vårt land.

Det felaktiga förfarande som Lagerholm låtit komma sig till last kunde väl i och för sig icke betecknas såsom särskilt allvarligt, men det vore dock ingalunda berättigat att betrakta detsamma som en bagatellförseelse. Lagerholm hade nämligen kränkt en viktig medborgerlig rättighet. I målet hade Lagerholm icke velat medgiva att han förfarit felaktigt.

Särskilt med hänsyn till den principiella betydelsen av målet hade militieombudsmannen ansett sig böra påkalla prövning av krigshovrättens utslag.

Målet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

70. Otillåtet omhändertagande av tidningar, avsedda för värnpliktig.

I en den 28 september 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift påkallade redaktören Albin Ström i Göteborg militieombudsmannens ingripande mot landstormsfänriken Bertil Holmgren och landstormslöjtnanten Nils Nilsson i anledning av vissa åtgärder vilka närmare framgingo av en så lydande artikel i tidningen Arbetar-Posten:

»Till tidningens redaktion har inrapporterats följande episod från en förläggning någonstans som visar, dels vissa officerares fullständiga politiska okunnighet, dels vilken himmelstossanda det fortfarande finns kvar inom det militära. Till en av våra kamrater vid en förläggning har vi sedan en tid tillbaka sänt arbetar-posten liksom till hundratals andra förläggningar. Givetvis har de vid alla dessa erhållit tidningen. Men vid denna inträffade följande. Vår kamrat inkallades till förläggningschefen som tog fram de till honom adresserade exemplaren av tidningen och förklarade att han skulle bränna upp dessa. Vid den diskussion, som då uppstod förklarade han att det hade han rätt till medan vår kamrat hävdade att han hade rätt att erhålla tidningarna. Då blandade sig en närvarande löjtnant Nilsson i diskussionen och påstod att tidningen var kommunistisk. Som svar hänvisades till att den var organ för Vänstersocialistiska Partiet. Då ändrade han sig och förklarade att den var organ för ett ytterlighetsparti. Detta förnekade givetvis inte vår kamrat, som är medlem av partiet men förklarade att eftersom tidningen inte var transportförbjuden hade de ingen anledning att lägga beslag på densamma. Löjtnanten som tydligen studerat a-p ingående förklarade nu att en del nummer var bra, men andra var uppåt väggarna med sin kritik av det bestående, varefter vår kamrat fick öppna paketet. När då fänriken fick se kritiken mot statsministern tog det eld i honom. Med alla tecken till indignation röt han: Den kritiserar ju statsministern. Mot detta genmälde vår kamrat skrattande att det i ett demokratiskt samhälle är tillåtet att kritisera även denne och att det är livsnerven i all demokrati att offentliga personer och deras gärningar få kritiseras. Då inföll löjtnant Nilsson: Men tidningen har ju varit beslagtagen, och fick till svar att det har ju många andra tidningar också. Nu anmärktes på att det var flera exemplar av tidningen varför det måste vara propaganda, vartill svarades att det var inte förbjudet för de borgerliga tidningarna att föra valpropaganda varför vi ju borde ha samma rätt. Nu ville de emellertid inte diskutera politik längre varför vår kamrat avlägsnade sig sedan han gett fänriken besked om att tidningarna inte finge förstöras, eftersom det var hans egendom varpå fänriken ville att vår kamrat skulle skriva och avbeställa tidningen vilket denne naturligtvis vägrade göra.»

Holmgren och Nilsson hördes och berättade:

Holmgren: Till värnpliktige nr 489-56-18 Ehrlin hade under hans fältpostadress ankommit ett paket innehållande ett antal tidningar. I egenskap av förbandschef hade Holmgren lördagen den 19 september 1942 inkallat Ehrlin, som haft tjänstledighet till och med den 18 september, på expeditionen

och därvid till Ehrlin överlämnat paketet obrutet. Ehrlin hade brutit paketet varvid Holmgren sett att det innehållit 5 exemplar av Arbetar-Posten. Holmgren hade därefter frågat Ehrlin vad för slags tidning Arbetar-Posten vore. Nilsson, som varit närvarande å expeditionen, hade därvid gjort ett inpass, att den ju vore kommunistisk. Ehrlin hade uppgivit, att tidningen icke vore kommunistisk utan vänstersocialistisk och icke förbjuden. Nilsson hade ånyo inpassat, att den ju då tillhörde ett ytterlighetsparti, vartill Ehrlin svarat jakande. Holmgren hade i samband därmed påpekat att tidningen kritiserat regeringen och speciellt Per Albin Hansson. Holmgren hade ansett att, då flera exemplar av tidningen kommit till Ehrlin, avsikten varit att bedriva politisk propaganda i förläggningen. Han hade därför återtagit tidningarna och meddelat Ehrlin att denne finge avhämta dem vid utryckningen. Ehrlin hade icke invänt något häremot. Holmgren hade stött sin åtgärd på moment 67 i soldatinstruktionen för infanteriet, särskilt som tidningarna kommit dagen före valet. Ehrlin hade ryckt ut den 1 oktober 1942 och hade dessförinnan icke å expeditionen efterhört tidningarna, vilka därför tillställts honom på posten.

Nilsson: Han vitsordade Holmgrens uppgifter. Han hade icke med Holmgren talat om tidningarna förrän vid samtalet med Ehrlin. Nilsson hade icke vetat vilka tidningar paketet innehölle, förrän detsamma brutits. Till Ehrlin hade han yttrat, att en del nummer av Arbetar-Posten kanske vore bra men att andra nummer vore uppåt väggarna, då de kritiserat det bestående och regeringens åtgärder. Han hade icke haft någon anledning att lägga sig i Holmgrens åtgärd att återtaga tidningarna, då Ehrlin icke tillhört Nilssons förband.

I yttrande till militieombudsmannen anförde stabschefen vid Morjärvs försvarsområdesstab:

Nilsson och Holmgren hade gjort sig kända för plikttroget arbete. De hade varit måna om disciplinen inom förbanden, och med vetskap om att Arbetar-Posten tidigare varit transportförbjuden hade de vidtagit den förhastade åtgärden. Det förhållandet att tidningen kommit i flera exemplar hade även styrkt dem i den uppfattningen, att avsikten varit att bedriva politisk agitation inom förbandet, vilket enligt soldatinstruktionen vore förbjudet. Stabschefen önskade såsom sin åsikt uttala, att de båda landstormsofficerarnas handlingssätt vore förklarligt ehuru formellt icke riktigt.

I en den 26 mars till militärbefälhavaren för VI. militärområdet översänd instruktion för åtal mot landstormsfänriken Bertil Holmgren, anförde militieombudsmannen, efter redogörelse för utredningen:

Tjänstgöringsreglementet för armén innehölle följande föreskrifter:

Det vore förbjudet att inför trupp eller eljest under den militära utbildningen inblanda eller avhandla politiska parti- och tvistefrågor. Angående befälhavares åtgärder gentemot sammankomst, vid vilken på giltiga grunder kunde antagas skola förekomma yttranden som åsyftade att utplåna känslan

av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden, samt gentemot spridandet av skrift med enahanda syfte ävensom beträffande postförsändelse, som innebure försök att förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet, vore särskilt stadgat (§ 1 mom. 28 och 29). Envar vid regemente anställd eller tjänstgörande skulle ofördröjligen göra behörig anmälan, då till hans kännedom kommit att vid truppen spredes sådan skrift, vilken uppenbarligen åsyftade att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden (§ 114 mom. 9).

Vid § 1 mom. 29 i tjänstgöringsreglementet gjordes hänvisning bland annat till tryckfrihetsförordningen samt till generalpoststyrelsens kungörelse den 20 oktober 1908, publicerad i Svensk författningssamling 1908 nr 115.

I § 4 mom. 12:o tryckfrihetsförordningen stadgades:

Anträffades vid trupp eller ombord å flottans fartyg skrift, vilken uppenbarligen åsyftade att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden, finge, evad skriften syntes straffbar eller ej, indragning ske av de exemplar av skriften, som vid truppen eller å fartyget anträffades. Den, som vid truppen eller å fartyget högsta befälet utövade, ägde omedelbart vidtaga nödig åtgärd för hindrande av sådan skrifts spridande inom truppen eller å fartyget under tid, som åtginge, till dess förordnande om indragning kunde av honom utverkas. Förordnande om indragning meddelades å ort utom Stockholm av chefens för justitiedepartementet ombud samt i Stockholm av den eller de personer, som nämnde departementschef för detta ändamål tillsatt. Förordnandet skulle genast av befälet verkställas, men skulle ofördröjligen av den, som meddelat det, varda anmält hos tryckfrihetskommittén; och ankomme på kommittén att pröva, huruvida förordnandet skulle äga bestånd.

I den nyssnämnda kungörelsen den 20 oktober 1908 publicerades att Kungl. Maj:t förordnat att, därest postfunktionär förmärkte att å brevkort eller i allmänhet å försändelses yttre eller ock i korsband förekomme meddelande, som innebure försök att förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet, försändelsen icke finge med post befordras eller till adressat utlämnas, utan borde anmälan om förhållandet då göras hos generalpoststyrelsen.

Under åren 1940—1942 hade tidningen Arbetar-Posten upprepade gånger blivit konfiskerad utan rättegång enligt bestämmelserna i § 3 mom. 9:o tryckfrihetsförordningen (se Svensk juristtidning 1942 s. 351 o. ff.). S. k. transportförbud enligt förordningen den 1 mars 1940 nr 117 hade icke varit gällande beträffande denna tidning.

Genom tryckfrihetsförordningen hade varje svensk medborgare tillförsäkrats rätt att med iakttagande av lagens regler få genom tryck utgiva skrifter. En viktig del av denna tryckfrihet vore rätten att fritt få sprida tryckta skrifter. Denna rätt lede inskränkning allenast i fall då så uttryckligen stadgades i tryckfrihetsförordningen. Något sådant fall hade tydligen icke förelegat här. Ovan hade berörts den i tryckfrihetsförordningen reglerade befogenheten att

indraga sådana skrifter, vilka innehölle disciplinupplösande propaganda. Det hade emellertid icke påståtts att de exemplar av tidningen som fråntagits Ehrlin innehållit sådan propaganda, och det syntes icke heller ha varit ifrågasatt att tillgripa ett verkligt indragningsförfarande enligt lagens regler. Holmgrens åtgärd syntes i stället ha motiverats därmed att tidningen innehållit kritik mot regeringen, vilken kritik Holmgren ansett olämplig. Det vore givetvis icke tillåtet att ur dylika synpunkter granska och avgöra, huruvida en viss tidning finge läsas av de värnpliktiga eller icke. Något stöd för Holmgrens åtgärd kunde ej heller utläsas ur det åberopade stadgandet i soldatinstruktionen, vari det föreskreves att det vore förbjudet att inför trupp eller eljest under den militära utbildningen inblanda eller avhandla politiska parti- eller tvistefrågor. Detta stadgande innebure ju intet hinder för de värnpliktiga att under fritid läsa och låta andra få del av de ifrågakomna tidningsexemplaren.

Enligt militieombudsmannens mening hade Holmgren gjort sig skyldig till tjänstefel genom att fråntaga Ehrlin de till denne anlända tidningsexemplaren. Felet vore visserligen i och för sig icke av svår beskaffenhet, men då det berörde en viktig medborgerlig rättighet ansåge militieombudsmannen sig icke kunna underlåta att beivra detsamma.

På grund härav finge militieombudsmannen uppdraga åt vederbörande åklagare att vid behörig domstol ställa Holmgren under tilltal för vad sålunda låge denne till last. Ansvar borde yrkas efter lag och sakens beskaffenhet. Såväl Ehrlin som dåvarande ansvarige utgivaren för Arbetar-Posten borde beredas tillfälle att i målet föra den talan, vartill de funne fog.

* *
*

Sedan militärbefälhavaren överlämnat handlingarna till befälhavaren för Morjärvs försvarsområde, hänsköt denne målet till fältkrigsrätten vid Morjärvs försvarsområdes stab. Vid krigsrätten yrkade vederbörande krigsfiskal ansvar å Holmgren jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd i tjänsten. Ehrlin och ansvarige utgivaren för Arbetar-Posten inställde sig icke vid krigsrätten.

Fältkrigsrätten meddelade den 26 juni 1943 utslag i målet och utlät sig därvid:

Fältkrigsrätten funne att Holmgren genom att på sätt som skett fråntaga Ehrlin ifrågavarande till honom anlända tidningsexemplar gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten och dömde därför Holmgren, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten, till disciplinstraff av arrest utan bevakning i en dag.

Utslaget har vunnit laga kraft.

Redogörelse för vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd.

1. Om häktningsanmälan när den häktade skall rannsakas inför krigsrätt.

Genom utslag den 25 augusti 1941 dömde regementskrigsrätten vid Svea artilleriregemente värnpliktige nr 1845-26-38 Gösta Gustafsson för inbrottsstöld till tre månaders straffarbete. Vidare förordnade krigsrätten att anståndet med ett Gustafsson tidigare ådömt frihetsstraff skulle vara förverkat och att Gustafsson till följd därav skulle hållas till straffarbete sju månader. Till en tid av nio dagar skulle straffet dock anses verkställt genom Gustafssons hållande i häkte. Med anledning av iakttagelser som gjorts vid granskning av fångförteckningen vid regementet införskaffade militieombudsmannen upplysningar rörande den tid Gustafsson hållits häktad i målet.

Av den verkställda utredningen framgick till en början följande:

Genom beslut den 5 augusti 1941 förordnade översten G. Ekeroth i sin egenskap av chef för regementet att Gustafsson omedelbart skulle häktas. Den 12 augusti hölls förhör med Gustafsson inför chefen för depågarnisonsbatteriet, kaptenen Tor Wibom. Samma dag tecknade Ekeroth å förhörsprotokollet det beslut, att handlingarna skulle överlämnas till krigsdomaren för målets hänskjutande till vederbörlig krigsdomstol.

Krigsdomaren Gustaf Bång anförde i yttrande den 17 april 1942:

Handlingarna angående Gustafsson hade inkommit till Bång den 15 augusti 1941, försedda med beslutet om målets hänskjutande till krigsrätt. De hade icke innehållit meddelande därom att Gustafsson hölles i häkte. Bång hade icke tidigare meddelats något rörande Gustafsson. Målet hade utsatts att förekomma inför regementskrigsrätten den 22 augusti, då det företagits. Vid handläggningen hade icke förekommit något som givit vid handen att Gustafsson hölles i häkte. Åklagaren hade begärt uppskov, och målet hade utsatts att åter förekomma den 29 augusti. Emellertid hade den 25 augusti på förmiddagen per telefon från regementet meddelats, att Gustafsson hölles häktad från den 5 augusti. Bång hade då omedelbart föranstaltat om sammanträde med krigsrätten. Vid sammanträdet hade regementsväbeln företett häktningsordern. Utslag i målet hade meddelats samma dag.

Ekeroth anförde därefter i yttrande den 24 september 1942 bland annat:

Kriminalpolisen i Stockholm hade den 5 augusti 1941 underrättat Wibom om resultatet av en av polisen verkställd utredning rörande Gustafsson. Den-

ne, som varit anhållen av polisen, hade samma dag avhämtats genom Wiboms försorg och avförts till regementet. På framställning av Wibom hade Ekeroth på eftermiddagen den 5 augusti utfärdat häktningsbeslutet, vilket överlämnats till regementsadjutanten för vidare befordran till väbeln och för krigsdomarens underrättande. Regementsadjutanten toge för givet att han, i likhet med vad alltid tidigare skett i motsvarande fall, omedelbart underrättat krigsdomaren om häktningsbeslutet. Krigsdomaren förnekade emellertid att han blivit underrättad. Dagarna efter den 5 augusti hade Wibom hos såväl regementsadjutanten som väbeln hört efter om icke kriminalpolisens undersökningsprotokoll beträffande Gustafsson kommit regementet till handa. Wibom vågade bestämt uttala att undersökningsprotokollet icke inkommit till regementet förrän tidigast den 11 augusti. Förhör hade hållits den 12 augusti, och samma dag hade ärendet föredragits inför Ekeroth. Av förbiseende från såväl Ekeroth som föredragandens sida hade det icke blivit på protokollet antecknat, att Gustafsson vore häktad. Det syntes anmärkningsvärt att icke krigsdomaren antingen misstänkte att Gustafsson vore häktad eller framkom med förslag att häktning omedelbart borde ske. Än mera anmärkningsvärt syntes det vara att icke krigsrätten, som enligt uppgift saknade kännedom om att Gustafsson hölles häktad, vid sitt sammanträde beslöt, att Gustafsson omedelbart skulle träda i häkte. Anledningen till att icke batteriombudet vid krigsrättssammanträdet anmält, att Gustafsson vore häktad hade icke kunnat klarläggas. Gustafsson torde icke ha suttit i cell utan instängd i ett utrymt logement, då arrestlokalerna varit fullbelagda. Anledningen till att häktningsbeslutet beträffande Gustafsson så att säga icke trängt igenom måste ses mot bakgrunden av dels den arbetsbörda, som vid tidpunkten i fråga påvilade regementsexpeditionens personal av alla grader, och dels att det förband som Gustafsson vid häktningstillfället tillhörde samma dag avgått från förläggningen, varför Gustafsson fått omföras till depågarnisonsbatteriet. Med det anförda hade Ekeroth på intet sätt velat fritaga sig från ansvar för att Gustafsson suttit häktad längre tid än lagen föreskreve. Ekeroth borde ha personligen förvissat sig om att häktningsbeslutet kommit till krigsdomarens kännedom. Ekeroth vid tiden i fråga underställd personal fritoges från allt ansvar.

I skrivelse till Ekeroth den 18 februari 1943 anförde militieombudsmannen:

Innan omständigheterna i detta ärende upptoges till granskning skulle vissa allmänna frågor om häktningsanmälan närmare utredas.

Enligt 91 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes skulle i fråga om häktning av den, som hörde till krigsmakten, gälla vad i allmän lag stadgades samt därutöver vad i lagen om krigsdomstolar sägs. I 94 § samma lag angåves vilka befälhavare som ägde häktningsrätt beträffande underlydande. De stadganden i allmän lag till vilka 91 § hänvisade återfunnes i promulgationsförordningen till allmänna strafflagen 19 § 5—28

mom. Sistnämnda paragraf innehölle i 15 mom. en föreskrift, att beträffande den tid inom vilken häktad person skulle inställas vid den rätt, som hade att rannsaka om brottet, varför häktningen skett, skulle lända till efterrättelse vad särskilt vore stadgat.

Vid tiden för utfärdande av promulgationsförordningen till allmänna strafflagen och ännu vid utfärdandet av lagen om krigsdomstolar gällde förordningen den 10 april 1810 angående tiden, inom vilken häktad person borde ställas inför rätta. Denna författning avsåge allenast allmän underrätt, alltså häradsrätt och rådhusrätt. Då författningen ej hade avseende å krigsdomstol var det av behovet påkallat att motsvarande spörsmål för dessa domstolars del reglerades i lagen om krigsdomstolar. Detta skedde i 15 § nämnda lag, vari stadgades att rannsakning med häktad eller i förvarsarrest intagen person skulle utsättas att hållas inför krigsrätten inom åtta dagar från den dag, då krigsdomaren erhållit underrättelse om åtalet.

Bestämmelser angående skyldighet för militär befälhavare att underrätta domstolen funnes i 14 § lagen om krigsdomstolar samt 9 § militär bestraffningsförordning. I den förstnämnda paragrafen stadgades att då ärende förekommit, som skulle handläggas av krigsrätt, skulle befälhavaren därom göra anmälan hos krigsdomaren, vilken efter samråd med befälhavaren skulle bestämma tid och plats för rättens första sammanträde. Enligt bestämmelse i sistnämnda paragraf skulle krigsrättens ordförande underrättas, då någon i målet vore häktad eller intagen i förvarsarrest.

Närmare föreskrifter rörande skyldighet för häktningsmyndighet att till domstolens ordförande göra anmälan om verkställd häktning upptogos senare i den ännu gällande lagen den 22 juni 1922 om tiden för företagande av rannsakning med häktad. I lagens ursprungliga lydelse hade 1 § följande innehåll:

»Har någon blivit här i riket häktad för brott, för vilket åtal skall äga rum inför allmän underrätt, skall den, som beslutat om häktningen, därom ofördröjligen göra anmälan hos ordföranden i den domstol, som har att företaga rannsakningen med den häktade.»

Tydligt vore således att lagen från början icke hade avseende å krigsrätterna. Detta framgick även av 3 och 4 §§. Sålunda innehöll 3 § bestämmelser för det fall att rannsakning med häktad hänvisats till annan allmän underrätt för fortsatt handläggning, och i 4 § upptogos vissa tidsfrister för fortsatt rannsaknings företagande inför rådhusrätt och häradsrätt.

Att krigsrätterna avsiktligen blivit undantagna framginge fullt klart av förarbetena till lagen. Till grund för densamma låge ett inom justitiedepartementet upprättat förslag, vilket den 9 december 1921 remitterades till lagrådet. I det sålunda remitterade förslaget hade 1 § följande lydelse:

»Har någon blivit häktad för brott, skall den, som verkställt häktningen, därom ofördröjligen göra anmälan hos ordföranden i den domstol, som har att företaga rannsakningen med den häktade.»

Med den allmänna avfattning denna paragraf sålunda i förslaget erhållit skulle den otvivelaktigt, därest förslaget i oförändrat skick upphöjts till lag,

kommit att gälla även beträffande häktning av sådan person som skulle åtalas inför krigsrätt. Vid granskning av förslaget anmärkte lagrådet emellertid i fråga om 1 § bland annat: Medan av 2 och 3 §§ framginge, att förslaget i dessa delar avsåge förfarandet vid allmän underrätt, hade åt bestämmelsen i 1 § givits en avfattning, som inbegrepe jämväl de fall, då rannsakning skulle ske vid överrätt eller specialdomstol. Då för dessa fall något behov av det här föreslagna stadgandet knappast syntes föreligga och detsamma ej heller vore väl avpassat för tillämpning vid dessa domstolar, hemställde lagrådet om sådan ändring i 1 §, att densamma komme att omfatta allenast häktning för brott, varom skulle rannsakas vid allmän underrätt.

Då förslaget genom proposition (1922 nr 28) förelades riksdagen, hade lagrådets anmärkning beaktats och 1 § erhållit den lydelse som upptogs i den ursprungliga lagtexten.

I samband med vissa ändringar i lagstiftningen om tvångsuppfostran erhöll 1 § i 1922 års lag genom en lag den 6 juni 1924 följande ändrade lydelse, vilken ännu gällde:

»Har någon blivit här i riket häktad för brott, för vilket åtal skall äga rum inför svensk domstol, skall den, som beslutat om häktningen, därom ofördröjligen göra anmälan hos ordföranden i den domstol, som har att företaga rannsakningen med den häktade.

Anmälan, som i första stycket sägs, skall innefatta uppgift om den häktades ålder och om beskaffenheten av det brott, för vilket han blivit häktad, ävensom därest han fyllt aderton år, innehålla upplysning, huruvida han erkänt gärningen, och i sådant fall, huruvida han tillförene blivit dömd till fängelse eller straffarbete.

Kan ej ofördröjligen vinnas tillförlitlig upplysning om den häktades ålder eller huruvida han tillförene blivit dömd till straff, som nyss nämnts, skall i anmälan upptagas vad han härutinnan om sig själv uppgivit.»

Vad denna lagändring innebar för krigsrätternas del framginge vid en granskning av lagbestämmelserna rörande tvångsuppfostran samt av förarbetena till lagändringen.

Den grundläggande bestämmelsen rörande tvångsuppfostran hade, alltsedan detta institut år 1902 infördes i vår straffrätt, upptagits i 3 § av 5 kap. allmänna strafflagen, vilket kapitel enligt sin rubrik handlade om särskilda grunder, som uteslöte, minskade eller upphävde straffbarhet. 33 § strafflagen för krigsmakten innehölle föreskrift att vad i allmän lag funnes stadgat om särskilda grunder, som uteslöte, minskade eller upphävde straffbarheten skulle lända till efterrättelse vid tillämpning av strafflagen för krigsmakten. Av de sålunda använda ordalagen, vilka överensstämde med rubriken till 5 kap. allmänna strafflagen, framginge att samtliga bestämmelser i detta kapitel skulle i tillämpliga delar gälla vid tillämpningen av strafflagen för krigsmakten. I de i 5 kap. 3 § allmänna strafflagen ursprungligen intagna bestämmelserna om rätt för domstol att förordna om tvångsuppfostran i stället för att låta straffet verkställas fanns icke någon föreskrift som från tillämp-

ningen uteslöt lagöverträdare, vilka dömts av krigsrätt eller för brott mot strafflagen för krigsmakten.

Den 18 oktober 1922 avlämnades av tillkallade sakkunniga ett betänkande med förslag till lag om tvångsuppfostran m. m. Detta förslag intog likaledes den ståndpunkten, att tvångsuppfostran skulle kunna komma i fråga även då straff ådömdes enligt strafflagen för krigsmakten. Betänkandet innehöll jämväl förslag till lag, innefattande vissa bestämmelser om förfarandet i brottmål rörande unga tilltalade. Då någon som icke fyllt 21 år blivit häktad för vissa brott, skulle, enligt föreskrift i 1 § av sistnämnda förslag, den som beslutat om häktning ofördröjligen till ordföranden i vederbörlig domstol ingiva anmälan därom. Den sålunda föreslagna anmälningsplikten var avsedd att gälla även för det fall att den häktade skulle åtalas inför krigsrätt. I betänkandet anförde nämligen de sakkunniga, att anmälningsplikten avsåge även brott, vid vilka villkorlig straffdom lagligen icke finge meddelas och tvångsuppfostran endast mera sällan torde komma i fråga, bland annat brott för vilka straff vore utsatt i strafflagen för krigsmakten annorstädes än i 8 kap. (se SOU 1922: 46 s. 137).

De i betänkandet upptagna nya stadgandena om anmälningsplikt blevo icke genomförda i den ordning de sakkunniga föreslagit. Motsvarande bestämmelser ansågos nämligen böra inpassas i lagen den 2 juni 1922. I ett den 19 januari 1924 till lagrådet remitterat förslag till ändrad lydelse av 1 § i lagen den 2 juni 1922 förordade chefen för justitiedepartementet den lydelse som vore den nu gällande. Till motivering för sin ståndpunkt anförde han därvid: I de sakkunnigas lagförslag upptagna stadganden angående skyldighet att hos rättens ordförande göra anmälan om häktning syntes rätteligen ha sin plats i lagen den 2 juni 1922, vilken lag innehölle ett allmänt stadgande rörande anmälan om häktning för brott, för vilket åtal skulle äga rum inför allmän underrätt (se prop. 1924 nr 67 s. 27).

Vid sin granskning av förslaget anmärkte lagrådet, att vissa jämkningar i avfattningen av lagens 3 och 4 §§ syntes böra följa därav, att de i gällande lag förekommande orden »allmän underrätt» i förslagets första stycke utbytts mot orden »svensk domstol».

Vad lagrådet anmärkt iakttogs vid förslagets slutliga utformning i propositionen. Sålunda genomfördes vissa ändringar i 3 och 4 §§ i 1922 års lag genom lagen den 6 juni 1924. 3 § innehölle numera vissa bestämmelser för det fall att rannsakning med häktad hänvisats till annan domstol (förut: annan allmän underrätt) för fortsatt handläggning. Beträffande fortsatt rannsakning med häktad upptoge 4 § numera, förutom vissa för rådhusrätt och häradsrätt gällande tidsfrister, en allmän regel att fortsatt rannsakning skulle företagas snarast möjligt.

Förarbetena till de år 1924 genomförda ändringarna i lagen den 2 juni 1922 gåve otvivelaktigt vid handen, att 1, 3 och 4 §§ i denna lag numera gällde även vid häktning av någon som skulle åtalas vid krigsrätt. En ofrånkomlig följd av ändringen i 1 § torde vara, att jämväl 2 § måste numera

anses gälla även för krigsrätterna, såvitt däri föreskrivits att rannsakning med den som vore häktad skulle börjas snarast möjligt.

Här skulle emellertid anmärkas att häktning icke med nödvändighet måste föranleda måls hänskjutande till krigsrätt; i vissa fall kunde häktning ske för brott, å vilka disciplinstraff kunde följa, varför målet kunde avgöras i disciplinär ordning, om sådant straff utmättes. Så vore förhållandet beträffande rymningsbrott (jfr 92 § lagen om krigsdomstolar, 49 och 53 §§ samt 33 § 2 st. sista punkten strafflagen för krigsmakten ävensom Svedelius' och af Geijerstams kommentar s. 595). Befälhavaren torde alltså icke behöva anmäla häktning till krigsrättens ordförande förrän det vore klart, att målet ej skulle avgöras i disciplinär ordning. I fall då häktning ej vore obligatorisk torde väl dock ett häktningsbeslut innebära att målet borde hänskjutas till krigsrätt. I sådana fall åter där häktning vore obligatorisk torde det kunna inträffa, att vid utredningen sådana skäl och omständigheter framkomme att målets avgörande av befälhavaren i disciplinär ordning möjliggjordes.

De praktiska behov som föranlett föreskrifterna i 1 § i 1922 års lag föreläge även i fråga om dem som skulle åtalas vid krigsrätt. Jämlikt lagen den 28 juni 1918 angående villkorlig straffdom finge sådan dom brukas även i vissa fall då straff ådömdes för brott för vilket straff vore utsatt i strafflagen för krigsmakten, nämligen då straffet ådömdes efter 8 kap. i denna lag. 25 § i lagen angående villkorlig straffdom upptoge föreskrifter rörande särskild förundersökning för vinnande av utredning om den tilltalades person. Under de förutsättningar som angåves i denna paragraf skulle domstols ordförande förordna om förundersökning när, enligt vad därom särskilt stadgats, till honom inkommit anmälan att någon som fyllt 18 år blivit häktad. Enligt lagen den 15 juni 1935 om ungdomsfängelse kunde den, som begått brott innan han fyllt 21 år, ådömas ungdomsfängelse i stället för det straff som eljest skolat följa. Detta gällde även för krigsrätterna. I fall då ungdomsfängelse finge användas skulle särskild förundersökning verkställas, om så funnes erforderligt. Skyldigheten att föranstalta om sådan förundersökning vilade å domstolen eller dess ordförande (4 § lagen $^{15}/_{6}$ 1935). Liksom lagen om ungdomsfängelse vore den nu gällande lagen den 13 mars 1937 om tvångsuppfostran tillämplig även i fråga om brott enligt författningar utanför allmänna strafflagen. Bestämmelser rörande förundersökning i fråga om sådana unga tilltalade, å vilka lagen om tvångsuppfostran kunde tillämpas, vore givna i lagen den 6 juni 1924 innefattande bestämmelser om förfarandet i brottmål rörande vissa minderåriga. Under de förutsättningar som angåves i 1 § i sistnämnda lag skulle domstols ordförande förordna om förundersökning när, enligt vad därom särskilt stadgats, till honom inkommit anmälan att någon som ej fyllt 18 år blivit häktad. Lagarna angående villkorlig straffdom och om tvångsuppfostran utginge från att förordnande om förundersökning skulle meddelas på grundval av den anmälan varom stadgades i lagen den 2 juni 1922.

Då bestämmelserna i lagen den 2 juni 1922 gällde vid sidan av föreskrif-

terna i 15 § lagen om krigsdomstolar, komme man således genom att kombinera dessa båda lagar till följande resultat för krigsrätternas del: Då någon blivit häktad för brott för vilket åtal skulle äga rum inför krigsrätt, skulle anmälan om häktningen ofördröjligen göras hos krigsrättens ordförande. Häktningsanmälan skulle innehålla de uppgifter som angåves i 1 § lagen den 2 juni 1922. Rannsakning inför krigsrätt med häktad skulle hållas snarast möjligt och sist inom åtta dagar från den dag, då krigsdomaren erhållit underrättelse om åtalet.

I fall då häktning skett men målet, på sätt förut angivits, avgjordes i disciplinär ordning, torde man äga rätt att fordra, att avgörandet skulle träffas minst med samma skyndsamhet som om målet hänskjutits till krigsrätt.

Vad detta särskilda ärende beträffade måste man komma till det resultatet, att Ekeroth gjort sig skyldig till försummelse, även om man ansåge det ursäktligt att bestämmelserna i lagen den 2 juni 1922 icke blivit beaktade. Häktningen hade företagits den 5 augusti 1941 men först den 25 i samma månad bragts till krigsdomarens kännedom. Det torde ligga i sakens egen natur att häktning snarast möjligt skulle meddelas domstolens ordförande. Det förhållandet, att polisförhörsprotokollet icke varit tillgängligt förrän den 11 augusti eller att ytterligare förhör ansetts böra hållas med den häktade, hade icke utgjort tillräckligt skäl att uppskjuta anmälningen till krigsdomaren.

Till följd därav att krigsdomaren icke i rätt tid underrättats om häktningen, hade rannsakningen icke heller företagits inom den i författningarna föreskrivna tiden. Målet hade första gången förekommit den 22 augusti och avgjorts genom utslag den 25 i samma månad, varvid Gustafsson dömts till straffarbetsstraff. I utslaget hade förordnats att straffet skulle till en tid av nio dagar anses verkställt genom Gustafssons hållande i häkte.

Ehuru det fel, vartill Ekeroth gjort sig skyldig, vore av allvarlig beskaffenhet, funne militieombudsmannen sig, med hänsyn därtill att Gustafsson fått å straffet åtnjuta avdrag motsvarande större delen av häktningstiden, kunna underlåta vidare åtgärd.

2. Förseelse hänförd under fel lagrum. Skärpt arrest ådömd utan tillräcklig anledning. Tillika fråga om skyldighet att inhämta yttrande av auditör.

Vid granskning å militieombudsmannens expedition av fångförteckning från ett kustartilleriförbands arrest för september 1941 anmärktes, att sektionschefen i ett fall för grov försummelse på post ålagt en värnpliktig sex dagars skärpt arrest jämlikt 176 § strafflagen för krigsmakten, vilket lagrum såsom ingående i tredje delen av lagen, krigsartiklarna, icke varit tillämpligt. Handlingarna i ärendet visa följande:

Den 1 september 1941 rapporterade adjutanten vid I. bataljonen av ett

landstormsregemente till chefen för II. bataljonen vid regementet att vid inspektion av post nr 3 den 1 september klockan 13·40 posten, värnpliktige nr 224-54-25 John Andersson, suttit inne i kuren och ställt ifrån sig geväret utanför denna. Vid förhör inför bataljonschefen samma dag erkände Andersson vad som lagts honom till last samt anförde:

Han hade satt sig i postkuren för att närmare studera postinstruktionen. Han medgåve dock att postinstruktionen icke medgåve post att sitta i kuren. Han ägde kännedom om att det vore förbjudet för post att ställa ifrån sig sitt vapen. Postinstruktionen vore upphängd i kuren så att den lika bekvämt kunde läsas i stående ställning. Andersson hade tidigare tjänstgjort såsom post på samma postställe och hade följaktligen haft skyldighet att vara underrättad om postinstruktionens innehåll.

Disciplinmålet avgjordes av majoren Arvid Bergman i egenskap av tjänstförrättande sektionschef genom beslut den 3 september 1941, varvid Andersson jämlikt 176 § strafflagen för krigsmakten för grov försummelse på post ålades disciplinstraff av sex dagars skärpt arrest utan deltagande i tjänstgöring. Beslutet blev icke kontrasignerat av auditör, och i förhörsprotokollet hade icke intagits yttrande av auditören eller anteckning om de omständigheter, vilka jämlikt 203 § strafflagen för krigsmakten omöjliggjort auditörens hörande.

I yttrande till militieombudsmannen den 3 mars 1942 anförde Bergman:

Han hade uppdragit åt sektionsadjutanten, kaptenen Axel Edström, att konferera med sektionschefens juridiska biträde angående riktigheten av domen enligt strafflagen för krigsmakten. Därvid hade inga erinringar blivit gjorda. Tydligen hade fel lagrum blivit åberopat i det att 124 § skulle i detta fall ha gällt i stället för 176 §. Straffsatsen hade blivit densamma, enär minimistraffen vore lika för båda dessa lagrum. Andersson hade således icke lidit någon skada genom den förväxling som ofrivilligt blivit gjord. I övrigt kunde Bergman, utan tillgång till handlingarna i målet, icke så långt efteråt förklara, hur denna förväxling uppstått.

Edström anförde i yttrande den 12 mars 1942:

Han kunde icke erinra sig att Bergman åt honom uppdragit att konferera med någon person angående riktigheten av ifrågavarande dom. Vid ärendets föredragning hade Edström upplyst Bergman angående sättet vid sektionen för sådana ärendens behandling, varvid Edström meddelat att vid sådana mål som det föreliggande någon konferens ej brukat förekomma med auditören. Edström erinrade sig med säkerhet att vid diskussion om domen Bergman beslutit att den skulle göras efter 124 § strafflagen för krigsmakten. Edström hade på förhörsprotokollet utskrivit Bergmans beslut. Vid utskrivandet hade Edström, vid bläddringen i strafflagen för att fylla i rätt paragraf fastnat för 176 §, som innehölle samma straffsatser som 124 §, och därefter av misstag skrivit 176 § i beslutet, varefter Bergman underskrivit detta beslut.

Till militieombudsmannen meddelade t. f. borgmästaren Hjalmar Lundström att han, som under september 1941 tjänstgjort såsom auditör vid Vax-

holms kustartilleriregemente, icke varit rådfrågad rörande den Andersson ådömda bestraffningen; målet förekomme således icke i det diarium Lundström fört.

Tjänstförrättande auditören Ragnar Vinell anförde i yttrande den 30 mars 1942 till vederbörande sektionschef.

Beträffande den av Edström anmärkta praxis i fråga om auditörens hörande syntes efter fältkrigsrättens upphörande ha inträtt en ovisshet, huruvida auditören vid Vaxholms kustartilleriregemente skulle anses fungera såsom auditör jämväl vid sektionerna. På grund av särskild av Kungl. Maj:t utfärdad kungörelse (SFS 1941 nr 25) hade av överbefälhavaren tidigare meddelad bestämmelse om att fältkrigsrätten vid Vaxholms kustartilleriregemente skulle upptaga jämväl mål från sektionerna blivit bestående såsom i stället gällande regementskrigsrätten vid samma förband. Beträffande auditörens ställning hade olika uppfattningar uttalats, nämligen å ena sidan att, enär till krigsrätt hänskjutna mål från sektionerna skulle upptagas vid förbandets krigsrätt, auditören i denna krigsrätt därmed blivit ackrediterad jämväl vid sektionerna, och å andra sidan att auditören alltjämt fungerade såsom auditör endast vid Vaxholms kustartilleriregemente, i följd varav jämlikt 203 § andra stycket sista punkten strafflagen för krigsmakten någon skyldighet för sektionscheferna att inhämta auditörens yttrande icke skulle föreligga. Enligt vad Vinell inhämtat skulle även Lundström i visst sammanhang hos militieombudsmannen ha gjort gällande, att den sistnämnda uppfattningen skulle vara riktig. I anledning av de olika meningar, som sålunda gjort sig gällande, hade auditören, rådmannen Erik Wilhelmsson, hos vederbörande i justitiedepartementet erhållit besked, att den uppfattningen borde givas företräde enligt vilken auditören finge anses tjänstgöra jämväl vid de särskilda sektionerna, och skyldighet sålunda föreligga för sektionschefer att med den begränsning, som funnes angiven i 203 § andra stycket första punkten strafflagen för krigsmakten, inhämta auditörens yttrande innan disciplinstraff ålades. Härom hade vederbörande underrättats på grund av auditörens skrivelse den 10 januari 1942 till kommendanten. Den av Edström anmärkta praxis, att konferens ej brukade förekomma med auditören, hade därför numera ändrats.

Den 13 januari 1942 hade kommendanten i Vaxholms fästning låtit tillställa cheferna för förbanden ett så lydande tjänstemeddelande:

Enligt av vederbörande tillkännagiven tolkning av gällande bestämmelser ansåges det åligga sektionschef och med sektionschef i fråga om bestraffningsrätt likställd befälhavare att med den begränsning, som följde av stadgandet i 203 § andra stycket första punkten strafflagen för krigsmakten, inhämta yttrande av auditören innan disciplinstraff ålades.

I ett av militieombudsmannen handlagt tidigare ärende, rörande en av chefen för ett annat kustartilleriförband den 11 september 1941 ålagd bestraffning (se ämb. ber. 1943 s. 143 ff.), hade Lundström i yttrande den 10 december 1941 anfört:

I egenskap av tjänstförrättande auditör vid regementskrigsrätten vid Vax-

holms kustartilleriregemente hade Lundström fått sig tillställd ett stort antal disciplinmål från sektionscheferna och därmed likställda chefer inom Vaxholms fästning. Lundström hade — i likhet med den ordinarie befattningshavaren — funnit sig varken skyldig eller befogad att i dylika från sektionscheferna inkomna mål på tjänstens vägnar avgiva yttrande eller kontrasignera bestraffningsbeslut. Enligt tillämpad praxis hade Lundström emellertid tillmötesgått vederbörande med råd eller förslag till bestraffning, avgivna under hand.

I skrivelse den 5 april 1943 till kommendanten i Vaxholms fästning anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Enligt 203 § strafflagen för krigsmakten skulle befälhavare, innan disciplinstraff ålades, inhämta yttrande av vederbörande auditör rörande brottets beskaffenhet och det straff som borde åläggas. Disciplinstraff finge dock åläggas utan att auditörens yttrande inhämtats — förutom i vissa fall då hans hörande skulle medföra avsevärt uppskov — då auditör ej funnes vid ifrågavarande avdelning av krigsmakten. Sistnämnda uttryck vore något oegentligt, enär auditörerna icke vore anställda vid vissa avdelningar av krigsmakten utan vid krigsrätterna. Vad förhållandena vid Vaxholms kustartilleriregemente anginge syntes av utredningen framgå, att fältkrigsrätt vid regementet inrättats jämlikt kungörelsen den 26 april 1940 nr 260. Enligt 2 § i denna kungörelse ägde överbefälhavaren i fråga om vissa avdelningar, formationer och anstalter bestämma, till vilken fältkrigsrätt de skulle hänvisas. Överbefälhavaren förordnade att nyssnämnda fältkrigsrätt skulle upptaga mål även från sektionerna. Sedan fältkrigsrätten i överensstämmelse med kungörelsen den 17 januari 1941 upphört, hade detta överbefälhavarens förordnande jämlikt tredje stycket i övergångsbestämmelserna till sistnämnda kungörelse haft den verkan att krigsrättsmål från sektionerna skulle upptagas av regementskrigsrätten vid Vaxholms kustartilleriregemente.

I instruktionen för krigsdomare, auditörer och krigsfiskaler föreskreves, att det ålåge auditör att, på sätt i 203 § vore stadgat, deltaga i handläggningen av de disciplinmål, som förekomme vid den avdelning av krigsmakten, vid vars krigsrätt han hade anställning (§ 19 j). Denna bestämmelse syntes i förevarande fall böra givas den tolkning, att auditören vid regementskrigsrätten haft att deltaga i handläggningen av alla de disciplinmål som förekomme vid någon avdelning av krigsmakten för vilken regementskrigsrätten vore behörig domstol i fråga om krigsrättsmål. I 203 §:s mening hade denne auditör således varit att anse som anställd även vid de olika sektionerna. I enlighet med denna tolkning hade Bergman varit skyldig att inhämta yttrande från auditören i målet mot Andersson, och auditören hade haft att avgiva det begärda yttrandet. Att yttrande i målet icke blivit avgivet syntes helt ha berott på att sådant icke begärts. Auditören syntes visserligen ha hävdat den principiella uppfattningen, att han ej vore skyldig att deltaga i disciplinmålen från sektionerna, men han syntes dock ha lämnat sin medverkan då sådan begärts.

Då rättelse i fråga om auditörens hörande för framtiden redan vunnits, företoge militieombudsmannen i denna del ej vidare åtgärd.

Den förseelse för vilken Andersson bestraffats bestode däri, att han under tjänstgöring som post ställt från sig sitt gevär och satt sig i postkuren. Å denna förseelse hade Bergman tillämpat 176 § strafflagen för krigsmakten. Denna paragraf handlade om grov försummelse av post, men lagrummet vore, såsom ingående i krigsartiklarna, tillämpligt endast i krigstid eller då rikets hela krigsmakt eljest vore mobiliserad. Normalstraffet enligt 176 § vore, i fall då dödsstraff icke finge utmätas, fängelse eller straffarbete; endast vid synnerligen mildrande omständigheter finge disciplinstraff ådömas. I sitt yttrande till militieombudsmannen hade Bergman gjort gällande att 124 § bort tillämpas i stället för 176 §. 124 § avsåge det fall att skiltvakt övergåve sin post eller alltså, med begagnande av de nuvarande reglementenas uttryckssätt, att post övergåve poststället. Normalstraffet i 124 § vore fängelse; då omständigheterna vore synnerligen mildrande finge disciplinstraff utmätas. Eftersom Andersson befunnit sig i postkuren syntes det icke vara riktigt att påstå, att han övergivit poststället. I själva verket torde Anderssons förseelse ha bort bedömas efter 130 § såsom försummelse vid fullgörande av tjänsteplikt. Normalstraffet i 130 § vore disciplinstraff.

Det vore tydligt att Andersson blivit fälld enligt ett lagrum som avsåge väsentligt grövre fel än det vartill Andersson gjort sig skyldig. Redan härigenom hade Bergman gjort sig skyldig till felaktigt förfarande. Yttrandena i ärendet syntes giva vid handen att straffbeslutet tillkommit på lättvindigt sätt. Det hade sålunda påståtts, att Bergman beslutat att Andersson skulle dömas enligt 124 §, men att stabschefen »vid bläddringen i strafflagen för att fylla i rätt paragraf fastnat för 176 §», varefter sistnämnda paragraf åberopats i det beslut som Bergman underskrivit. Bergman torde således till en början endast ha bestämt påföljden för Anderssons förseelse, medan frågan om det lagrum som straffet skulle utmätas efter ansetts vara av underordnad betydelse. Denna inställning till domarens uppgift kunde icke lämnas utan erinran. Rätteligen skulle givetvis först ha bestämts, under vilket lagrum Anderssons förfarande kunde inordnas, och därefter ur detta lagrum härletts den påföljd, som skäligen bort följa å förseelsen.

Enligt 22 § strafflagen för krigsmakten finge skärpt arrest icke åläggas i annat fall än då det med hänsyn till av den straffskyldige förut undergångna bestraffningar eller andra särskilda omständigheter funnes icke kunna antagas, att lindrigare arreststraff skulle å honom utöva tillbörlig verkan. Av förarbetena till lagrummet framginge, att skärpt arrest finge användas endast i undantagsfall samt att skärpningen skulle bero på särskilda till den brottslige hänförliga omständigheter. 1901 års krigslagstiftningskommitté hade uttalat, att arreststraffets skärpning genom mistning av sängkläder icke borde ske i andra fall än sådana, då en högre grad av råhet eller trots mot stadgad ordning eller inrotad vanart genom förbrytelsen ådagalagts (Bet. motiv s. 58). Denna kommitténs ståndpunkt hade visserligen icke blivit helt godkänd vid lagens slutliga avfattning. Då förslag till ny

krigslagstiftning år 1913 remitterats till lagrådet, hade dock föredragande departementschefen anfört, att det torde vara klart att hårt nattläger icke borde komma till tillämpning annat än i undantagsfall och då det verkligen vore uppenbart, att en skärpning av den vanliga vaktarresten vore behövlig för att giva straffet nödig effektivitet (prop. 1914 B nr 57 s. 126). I den slutliga motiveringen till det förslag som förelagts riksdagen hade anförts, att skärpning med hårt nattläger torde icke böra förekomma i annat fall, än då det på grund av särskilda i målet förekommande omständigheter såsom tidigare ådömda bestraffningar eller dylikt funnes icke kunna antagas att vaktarrest, verkställd i vanlig ordning, skulle å den straffskyldige utöva tillbörlig verkan (anf. prop. s. 422).

Den tillgängliga utredningen i förevarande mål utvisade icke några särskilda omständigheter, vilka motiverat ådömande av skärpt arrest. Det syntes icke vara uteslutet att det förhållandet att förseelsen icke hänförts under rätt lagrum medverkat till att den belagts med skärpt arrest.

Med hänsyn till omständigheterna funne sig militieombudsmannen emellertid även i denna del kunna underlåta vidare åtgärd. Kommendanten skulle giva Bergman del av innehållet i skrivelsen.

3. Tillrättavisning får icke meddelas kollektivt så att den kommer att drabba även andra än de felande.

I en den 24 februari 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 2668-45-26 N. G. Ramén bland annat följande:

Under den svåra stormen natten till lördagen den 20 februari 1943 hade kaptenen Bertil Dahlberg tillsammans med sin adjutant, landstormslöjtnanten Ebenfeldt företagit inspektion av samtliga fältdepåvakter under Dahlbergs befäl. Vid den fältdepå, där Ramén tjänstgjorde, hade vaktposten vid huvudinfarten sökt skydd mot stormen i vaktkuren, vilket han ägde rätt till. Han hade därför icke iakttagit Dahlberg och Ebenfeldt, förrän dessa befunnit sig alldeles intill den bom som avstängde infarten. Posten hade då slagit larm. På grund av stormen hade trådarna till signalledningen flera gånger slagit ihop så att det blivit falskt alarm. Då signal nu givits, hade man uppe i vakten även denna gång trott att det varit falskt alarm, varför det — enligt Dahlbergs uppgift — dröjt åtta minuter innan vakten ställt upp. Dröjsmålet med uppställningen hade föranlett Dahlberg att bestå manskapet en ordentlig utskällning, varefter han dock förklarat att han »skulle låta nåd gå före rätt för den här gången». Påföljande dag hade emellertid utfärdats förbud för manskapet att lämna förläggningsområdet för en tid av fjorton dagar. Förbudet hade meddelats genom en order av denna lydelse:

»Till vaktcheferna — — —

Härmed utfärdas förbud för samtliga fältdepåerna tillhörig personal att under tiden $^{20}/_{2}$ 1943 kl. 10—$^{6}/_{3}$ 1943 kl. 10 lämna (förläggningsområdet) fältdepåerna. Vaktch eller ställföreträdare ålägges att personligen per telefon till stabsfurir Videll, varje dag kl. 16, under denna tid anmäla att samtlig personal iakttager givna föreskrifter. Vaktch eller ställföreträdare är härför ansvarig. Undantag beträffande denna anmälan äro söndagarna $^{21}/_{2}$—$^{28}/_{2}$ 1943.

Undantag beträffande förbudet att lämna fältdepån utgör av vaktch beordrat tjänsteärende eller ch för fältdepåerna efter i varje särskilt fall lämnat tillstånd. Vid sjukanmälan beordras anmälan per tfn i varje särskilt fall.

— — — den $^{20}/_{2}$ 1943.

R. Bertil A. Dahlberg.

Ch Fältdepåerna. Off till förfogande.»

Ramén tillade i skriften att förbudet enligt Dahlbergs förklaring gällt allt manskap, sålunda även de som vid inspektionstillfället varit sjukskrivna eller haft permission.

Vid förhör uppgav Dahlberg bland annat:

Han hade vid tillfället i fråga funnit att samtliga förbanden brustit i ansvarskänsla vid fullgörande av vakttjänsten. Han bestrede att han »bestått manskapet en ordentlig utskällning». Däremot hade han förehållit hela vakten olämpligheten av deras uppträdande samt framhållit att det skedda under inga förhållanden finge upprepas. Något tal om att »låta nåd gå före rätt den här gången» hade icke förekommit. Inspektionen hade föranlett honom att överväga huruvida han skulle rapportera och förhöra varje felande individuellt och befordra denne till laga bestraffning eller tillgripa annan straffmetod. Då på grund av hempermittering eller omplacering av en del av vaktmanskapet tiden varit för knapp för uppsättande av rapporter och hållande av förhör med samtliga felande, hade han ansett att den tillgripna utvägen för bestraffning varit användbar. Han hade därför utfärdat den i Raméns skrivelse intagna ordern. Förbudet att lämna förläggningsområdet hade varit avsett såsom tillrättavisning. Det hade gällt all personal, även den som icke tillhört den för ifrågavarande natt kommenderade vaktstyrkan, på grund av att vakttjänsten även vid föregående tillfällen icke varit godtagbar. Dock hade förbudet icke avsett två man, som vid tillfället varit sjukskrivna i hemmet. Då fältdepåerna saknade anteckningsböcker för tillrättavisningar hade den meddelade bestraffningen ej blivit införd i böckerna. Förbudet att lämna förläggningen hade hävts redan den 25 februari 1943 på grund av hempermittering eller omplacering av större delen av personalen.

I skrivelse till vederbörande regementschef den 20 mars 1943 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Genom att meddela tillrättavisning åt samtliga fältdepåerna tillhörig personal, således även åt värnpliktiga som icke varit närvarande vid det tillfälle tillrättavisningen avsåge, hade Dahlberg förfarit felaktigt. Enligt 210 § strafflagen för krigsmakten finge tillrättavisning användas i stället för disciplinär bestraffning, då det gällde mindre förseelser och fel mot militär tukt och ordning. Uppenbart vore att en dylik åtgärd icke kunde vidtagas mot den som icke deltagit i förseelsen eller felet i fråga. Meddelades tillrättavisning på det sätt Dahlberg i förevarande fall gjort, torde det icke heller vara möjligt att göra anteckning om tillrättavisningen i bok över tillrättavisningar, ty denna kunde givetvis icke meddela uppgift å förseelser och fel som vederbörande icke begått.

Av militieombudsmannens ämbetsberättelse 1941 sid. 57 och 1942 sid. 14 framginge att militieombudsmannen tidigare beivrat liknande förfaringssätt. Då i förevarande fall förbudet att lämna förläggningen upphävts efter endast några dagar och då militieombudsmannen förväntade att Dahlberg framdeles noggrant skulle iakttaga vad i skrivelsen anförts, läte militieombudsmannen emellertid bero vid vad i saken förekommit. Regementschefen skulle giva Dahlberg del av innehållet i skrivelsen.

4. Felaktigt upptagande av nöjdförklaring.

Genom utslag den 11 december 1942 dömde regementskrigsrätten vid Göta ingenjörkår häktade värnpliktige nr 294-34-28 O. G. Johansson för stöld m. m. till fyra månaders straffarbete. Sådant bevis om utslaget som omförmäles i 2 § i lagen den 26 mars 1909 blev expedierat den 14 december 1942 och kom regementsväbeln till handa samma dag. Följande dag avgav Johansson nöjdförklaring, varför strafftiden började räknas denna dag och skulle sluta den 15 april 1943.

Anledningen till att Johansson icke avgivit nöjdförklaring redan den 14 december 1942 syntes ha varit, att regementsväbeln för Johansson framhållit, att han icke behövde avgiva nöjdförklaring denna dag utan hellre borde vänta till den 15 december, enär den 13 december varit söndag och betänketiden därför icke varit tillräcklig.

Sedan ansökan gjorts hos Kungl. Maj:t, att Johansson måtte av nåd frigivas den 14 i stället för den 15 april 1943, anhöll Johansson att militieombudsmannen måtte låta bero vid vad i ärendet förekommit.

I skrivelse den 21 april 1943 till chefen för Göta ingenjörkår anförde militieombudsmannen:

Enligt 2 § i lagen den 26 mars 1909 angående verkställighet i vissa fall av straff, ådömt genom icke laga kraft ägande utslag, skulle den dömde före den dag, då nöjdförklaring avgåves, och efter den dag, då utslaget för honom vid rätten avkunnades, inom fängelse ha haft betänketid under två

dagar i följd. Att sön- eller helgdagar icke skulle inräknas i betänketiden vore helt felaktigt. I förevarande fall hade nöjdförklaring således kunnat avgivas den 14 december 1942.

I nyssnämnda lagrum föreskreves vidare, att nöjdförklaring av den som hölles i militärhäkte skulle ske inför den befälhavare som hade uppsikt över häktet. Enligt bestämmelse i en särskild kungörelse den 30 december 1922 skulle denne befälhavare å den dag, då giltig nöjdförklaring först kunde avgivas, efterhöra huruvida den dömde vore villig att undergå den ådömda bestraffningen. Redan den 14 december 1942 borde således Johansson ha underrättats om att giltig nöjdförklaring då kunde avgivas samt beretts tillfälle att avgiva sådan förklaring.

Ansvaret för att nöjdförklaring icke blivit upptagen förrän den 15 december 1942 syntes i första hand åvila chefen för Göta ingenjörkår, vilken haft uppsikt över häktet. Med hänsyn till omständigheterna ansåge militieombudsmannen sig kunna låta bero vid en erinran om det begångna felet.

5. Felaktiga förfaranden vid förordnande om verkställighet av disciplinstraff.

Vid granskning av fångförteckning från militärhäktet i Malmö för februari 1942 anmärktes, att en bestraffning av 12 dagars vaktarrest för fylleri m. m., som den 24 september 1941 ålagts värnpliktige nr 582-1-23 J. S. Andersson genom beslut av befälhavaren för Malmö försvarsområde, verkställts först under tiden den 10—22 februari 1942.

Sedan militieombudsmannen hos befälhavaren för Malmö försvarsområde anhållit om upplysningar inkom denne med yttrande från kaptenen C. G. Klerck, vilken anförde:

I egenskap av förhörsledare och divisionschef vid tidpunkten för straffets ådömande finge Klerck meddela, att anledningen till att straffets avtjänande icke omedelbart tagit sin början varit att förbandet hempermitterats den 20 september 1941, då även Andersson hempermitterats. Förbandschefen hade därefter, för att icke åsamka staten extra kostnader, låtit saken bero tills i samband med nästa inkallelse av förbandet den 20 januari 1942.

Vid granskning av fångförteckning från visst fältregemente för mars 1942 anmärktes, att värnpliktiga nr 505-47-37 C. E. Sjöberg och nr 537-70-28 F. P. Johansson, vilka jämlikt 52 och 96 §§ strafflagen för krigsmakten för olovligt undanhållande och fylleri ålagts vardera 12 dagars vaktarrest, undergått bestraffning den 30 mars—den 10 april respektive den 31 mars—den 11 april 1942 samt att straffen således verkställts under en tid av endast 11 dagar. Motsvarande anmärkning gjordes även beträffande två disciplinstraff av samma beskaffenhet, vilka ålagts värnpliktiga nr 222-54-32 E. R. Sööder och nr 422-35-37 I. K. Åhlund.

Sedan militieombudsmannen anhållit att regementschefen måtte inkomma med yttrande, anförde vederbörande stabschef:

Till grund för fångförteckningen hade legat förhörsprotokoll med därå påtecknat dels beslut om 12 dagars vaktarrest dels kompanichefens uppgift om datum för straffets påbörjande. Regementsväbeln, som gjorde upp fångförteckningen, utginge därvid från det datum som angivits för straffets påbörjande och räknade så arrestdagarna framåt. Beträffande de omnämnda fyra värnpliktiga hade han därvid gjort ett räknefel på 1 dag.

Å företett utdrag av förhörsprotokoll hade tecknats följande beslut: Straffet började avtjänas av:

Sjöberg	den	30/3 1942	kl.	18.00,
Johansson	»	31/3 1942	»	18.00,
Sööder	»	31/3 1942	»	18.00 och
Åhlund	»	31/3 1942	»	18.00.

Fältpost — — —

Sven Blomdahl
Kompch.

I skrivelser den 5 april 1943 till befälhavaren för Malmö försvarsområde samt chefen för fältregementet anförde militieombudsmannen:

Enligt 207 § strafflagen för krigsmakten skulle disciplinstraff, som blivit ålagt av befälhavare, där så kunde ske, genast verkställas. 208 § samma lag innehölle stadgande att befälhavare, som i disciplinmål ålagt straff, skulle i laga ordning befordra det till verkställighet eller, om straffet borde av annan befälhavare verkställas, hos denne därom göra hemställan. Närmare föreskrifter angående förordnande om verkställighet av utslag, varigenom frihetsstraff ådömts, vore upptagna i en kungörelse i ämnet den 10 december 1909. I denna kungörelse föreskreves, att förordnande om verkställighet av utslag, varigenom någon blivit dömd till frihetsstraff, skulle meddelas av vederbörande befälhavare, om straffet skulle avtjänas i militärhäkte, samt att anteckning om dagarna för straffets början och slut skulle å utslaget göras av den myndighet, som meddelat förordnandet.

Av dessa bestämmelser framginge att det i första hand tillkomme den befälhavare, som ålagt disciplinstraff, att tillse, att åtgärder för dess verkställande bleve vidtagna. Härvid kunde anmärkas att skyldigheten att till verkställighet befordra straffet icke alltid sammanfölle med skyldigheten att verkställa detsamma utan vore vidsträcktare. Hade befälhavaren tillgång till militärhäkte, där straffet lämpligen borde verkställas (jfr § 11 i militär bestraffningsförordning), ålåge det befälhavaren att själv omedelbart förordna om verkställighet av straffet. Här sammanfölle sålunda berörda båda skyldigheter. Därest befälhavaren icke hade tillgång till militärhäkte eller straffet lämpligen borde verkställas i annat häkte, befordrade befälhavaren straffet till verkställighet genom anmälan hos den befälhavare under vilkens upp-

sikt det häkte stode, där straffet skulle avtjänas. Sistnämnde befälhavare hade därpå att själv genast förordna om verkställighet av straffet. Förordnande om verkställighet innebure alltid att dag för straffets början och slut bestämdes av den befälhavare, som meddelade förordnandet.

De nu berörda bestämmelserna om verkställighet av disciplinstraff hade icke blivit iakttagna i de förevarande fallen.

Vad anginge Andersson framginge det av handlingarna, att det överlämnats åt en förbandschef att besluta angående straffverkställigheten. Då straffet ålagts av befälhavaren för Malmö försvarsområde och avtjänats i militärhäktet i Malmö, hade det ankommit på försvarsområdesbefälhavaren att själv förordna om verkställighet, varvid dagen för straffets början och slut skolat utsättas.

I fråga om Sjöberg, Johansson, Sööder och Åhlund visade handlingarna, att tidpunkten för verkställighetens början bestämts av vederbörande kompanichef och att regementsväbeln därefter räknat ut, när straffen skulle sluta. I dessa fall skulle förordnanden om straffens verkställande, med angivande av dagen för deras början och slut, ha meddelats av regementschefen.

Vederbörande militäre befälhavare vore icke berättigad att på sätt i dessa fall skett överlämna åt underordnad befattningshavare att besluta rörande straffs verkställande. Enligt det fastställda formuläret för fångförteckningar (Bilaga D, Formulär 33 i Instruktion för expeditionstjänsten vid armén) skulle i kolumn 5 antecknas dagen då straffet började och då det slutade samt den myndighet som därom förordnat. I denna kolumn skulle således införas den myndighet som fastställt tiden för straffverkställigheten. I de förevarande fallen hade i kolumn 5 i fångförteckningarna antecknats den myndighet som rätteligen bort förordna om dagen för straffets början och slut (försvarsområdesbefälhavaren respektive regementschefen) och icke den myndighet som i verkligheten förordnat därom. Fångförteckningarna hade således i denna del varit missvisande, och av dem hade det icke framgått, att felaktigt förfaringssätt tillämpats.

Andersson blev den 20 september 1941 hempermitterad tillsammans med förbandets övriga personal, och det honom ådömda disciplinstraffet verkställdes mera än fyra månader därefter i samband med ny inkallelse. Såsom motivering för uppskovet med straffverkställigheten hade anförts att man ej velat åsamka statsverket extra kostnader. Även om disciplinens krav på omedelbar verkställighet i fall då förbandet hempermitterats icke gjorde sig gällande med samma styrka som eljest, finge straffverkställigheten, mot det uttryckliga stadgandet i 207 § strafflagen för krigsmakten, icke uppskjutas av sådant skäl som det här åberopade eller till en så obestämd tidpunkt som dagen för den dömdes inställelse till en eventuell ny tjänstgöringsomgång. Försvarsområdesbefälhavaren torde i detta fall vara ansvarig för att straffet icke i rätt tid verkställts.

Beträffande Sjöberg, Johansson, Sööder och Åhlund hade det felet begåtts, att straffen avslutats en dag för tidigt. Felet, för vilket regementsväbeln i

första hand vore ansvarig, torde i viss mån vara att tillskriva även den omständigheten, att gällande bestämmelser åsidosatts.

Militieombudsmannen funne sig kunna låta bero vid de erinringar som innefattades i det anförda.

6. Förordnande om verkställighet av disciplinstraff skall meddelas av vederbörande befälhavare, och denne får sålunda icke bemyndiga underordnad befattningshavare att meddela sådant förordnande. Tillika fråga om innehållet i dylikt förordnande och om anteckning av förordnandet å utslaget.

I.

I kungörelsen den 10 december 1909 angående förordnande om verkställighet av utslag, varigenom frihetsstraff ådömts, stadgas bland annat följande:[1]

Förordnande om verkställighet av utslag, varigenom någon blivit dömd till frihetsstraff meddelas, om straffet skall avtjänas i militärhäkte, av vederbörande befälhavare, och i annat fall av tillsyningsmannen vid det fängelse, där den dömde förvaras eller för straffets undergående intages, eller, om tillsyningsman ej finnes, av konungens befallningshavande i det län, där fängelset är beläget.

Anteckning om dagarna för straffets början och slut skall å utslaget göras av den myndighet, som meddelat förordnandet.

Där ändring i meddelat förordnande av omständigheterna påkallas, skall frågan om myndighets behörighet att härom giva föreskrift bedömas med avseende å de föreliggande förhållandena efter de i första stycket ovan angivna grunder; och varde anteckning om den nya föreskriften å utslaget verkställd.

Enligt 22 § i strafflagen för krigsmakten räknas arrestdag till tjugufyra timmar. Därav följer att arrestant, såvida avbrott i straffverkställigheten ej sker, skall frigivas å timme motsvarande den å vilken han intagits i häktet.

Vid en av militieombudsmannen den 3 september 1943 förrättad inspektion av Stockholms luftvärnsregemente anmärktes vid granskning av förhörsprotokollen i disciplinmål bland annat att å protokollen ej funnos andra anteckningar om straffens verkställighet än av regementsväbeln tecknade bevis om att straffen verkställts under vissa angivna tider.

Uti infordrade yttranden den 15 oktober 1943, uppgav regementschefen, översten Hugo Stendahl, att å förhörsprotokollen numera verkställts vederbörliga anteckningar om straffverkställighet och anförde vidare: Ifrågakomna

[1] Kungörelsen har i vissa delar erhållit ändrad lydelse genom kungörelsen den 1 oktober 1943, nr 741, som träder i kraft den 1 januari 1945, men denna ändrade lydelse torde ej innebära någon ändring i sak beträffande ifrågavarande spörsmål.

anteckningar om dagarna för straffs början och slut komme att enligt regementschefens bemyndigande verkställas av regementsstabschefen medelst en stämpel av angivet utseende och undertecknas av regementsstabschefen »På befallning». På grund av dels arreststraffens stora antal och dels att ett flertal förband hänvisade sina arrestanter till avtjäning av ådömda arreststraff i regementets arrestlokaler vore det Stendahl omöjligt att vid varje utslag, varigenom någon bleve dömd till frihetsstraff, överblicka disponerandet av arrestlokalen. Det vore därför ur alla synpunkter lämpligast, att regementsstabschefen efter regementsväbelns hörande tecknade besluten om straffens påbörjande och avslutande.

Militieombudsmannen anförde i skrivelse till Stendahl den 29 november 1943:

Enligt uttrycklig föreskrift i kungörelsen den 10 december 1909 vore det vederbörande militäre *befälhavare,* som hade att meddela förordnande om verkställighet av arreststraff och att å utslaget göra anteckning om dagen för straffets början och slut. Ett förordnande om verkställighet av arreststraff innebure att befälhavaren bestämde dag för såväl straffets början som slut. Det vore enligt kungörelsen icke tillåtet för befälhavaren att bemyndiga annan att meddela dylikt förordnande utan ålåge honom att själv fatta beslutet. Om det meddelade förordnandet hade han att göra anteckning å utslaget.

Det torde icke vara nödvändigt att timme för straffets början och slut av vederbörande befälhavare bestämdes vid meddelandet av ursprungligt förordnande. Det syntes kunna ankomma på häktets föreståndare, som vore vederbörande väbel, att tillse att arrestant frigåves å timme motsvarande den å vilken han intagits i häktet. Därest emellertid av någon anledning (exempelvis arrestants sjukdom) efter befälhavares förordnande straffet avbrötes, torde vara erforderligt att befälhavaren i förordnandet om straffets fortsatta verkställighet angåve såväl dag som timme för början och slut av det fortsatta straffet. Dagen för slutet kunde nämligen vara beroende av timmen för det fortsatta straffets början. (Exempel: Arrestanten hade påbörjat straffet en dag kl. 8 och detsamma hade avbrutits senare dag kl. 20. Om efter avbrottet straffet fortsattes kl. 8 bleve slutdagen en dag tidigare än om straffet fortsattes kl. 13). — Det finge framhållas att i fråga om arrest utan bevakning timmen för straffets början och slut utan praktisk olägenhet torde kunna bestämmas vid meddelande av straffverkställighetsförordnande.

I den av Kungl. Maj:t i kommandoväg fastställda instruktionen för expeditionstjänsten vid armén stadgades i mom. 38 jämfört med mom. 19 e) att underskrift å tjänstemeddelande verkställdes av vederbörande chef, dock att tjänstemeddelanden från regementschef, vilka vederbörande föredragande på befallning utfärdade (regementsexpeditionsskrivelser), finge »på befallning» underskrivas av bland andra stabschef.

Till en början finge framhållas att dessa bestämmelser uppenbarligen icke lämnade regementschef bemyndigande att delegera sin beslutanderätt å un-

derordnad befattningshavare. Det vore regementschefen som hade att fatta beslutet; stabschefen, som undertecknade på befallning, tillkomme endast att i skriftlig form avfatta och expediera detsamma. Bestämmelserna utgjorde sålunda icke något som helst stöd för den meningen att regementschef mot ordalydelsen i 1909 års kungörelse skulle äga bemyndiga stabschefen att meddela förordnande om straffverkställighet.

Det syntes militieombudsmannen vidare synnerligen tveksamt huruvida det överensstämde med kungörelsen att regementschef uppdroge åt stabschef att underteckna av regementschefen meddelat förordnande om straffverkställighet. Bestämmelserna i instruktionen för expeditionstjänst gåve knappast stöd för en sådan uppfattning. Nämnda bestämmelser avsåge nämligen expeditionsskrivelser. Den anteckning om förordnande som skulle göras å utslaget torde emellertid icke ha karaktär av utgående expedition (expeditionshandling) utan syntes vara att betrakta som ett huvudprotokoll över straffverkställighetsförordnandet, avsett att förbliva i allmänt förvar (arkivhandling). Det torde också vara en god regel att huvudprotokoll över slutligt beslut på något sätt bestyrktes av någon för beslutet ansvarig.

Genom bemyndigande åt stabschefen att på befallning underteckna förordnandena skulle knappast någon eller i allt fall mycket ringa lättnad vinnas i regementschefens arbetsbörda, då ju denne — efter förberedelse och föredragning av vederbörande föredragande — i varje fall måste fatta beslut om verkställighet och därvid bestämma tid för straffets början och slut samt hans åtgärd i fråga om utfärdandet av beslutet kunde inskränkas till att underteckna ett av stabschefen uppsatt förslag. Däremot skulle kunna befaras att det ifrågasatta tillvägagångssättet kunde föranleda till att regementschef ägnade mindre omtanke åt besluten och i praktiken dessa komme att fattas av regementsstabschefen.

Såsom en sammanfattning av det anförda ville militieombudsmannen framhålla att vederbörande befälhavare otvivelaktigt själv måste meddela förordnande om straffverkställighet och borde enligt militieombudsmannens mening även underteckna föreskriven anteckning å utslaget om tid för straffets början och slut.

II.

I skrivelse till chefen för Upplands regemente den 14 november 1942 anförde militieombudsmannen: Vid granskning av fångförteckning från regementet för april och maj 1942 hade befunnits att värnpliktige nr 479-56-40 Åke Emanuel Andersson den 10 mars 1942 av regementets krigsrätt ådömts bestraffning av tio dagars vaktarrest och vid fältförband av straffet avtjänat tre dagar nio timmar samt den 28 april klockan 18 intagits i regementets arrest för undergående av återstående del av straffet. Emellertid hade han avgått från arresten efter avtjänat straff redan den 4 maj klockan 21, vid vilket förhållande straffet syntes ha verkställts endast till en tid av nio dygn tolv timmar i stället för tio dygn.

Med anledning härav översände regementschefen yttrande av regementsväbeln Elis Jansson, som däri bland annat anförde: Bestraffningen hade verkställts med tre dagar och 9 timmar vid fältförband, då avbrott i bestraffningen på grund av sjukdom ägt rum. När Andersson tillfrisknat hade han införpassats till regementets häkte den 28 april klockan 18 för att fortsätta det avbrutna straffet, som bort utgöra sex dagar och 15 timmar men i stället blivit blott sex dagar och 3 timmar, vilket utgjorde en skillnad på en dag eller 12 timmar. Den enda förklaringen till det skedda misstaget syntes vara, att Jansson räknat efter dagens tolv timmar i stället för dygnets tjugofyra timmar, varför Jansson erkände den gjorda anmärkningen.

Tjänstförrättande militieombudsmannen anförde i skrivelse den 29 maj 1943 till regementschefen:

I kungörelse den 10 december 1909 angående förordnande om verkställighet av utslag, varigenom frihetsstraff ådömts, föreskreves att förordnande om verkställighet av utslag, varigenom någon blivit dömd till frihetsstraff, skulle meddelas av vederbörande befälhavare, om straffet skulle avtjänas i militärhäkte, samt att anteckning om dagarna för straffets början och slut skulle å utslaget göras av den myndighet, som meddelat förordnandet. Därest ändring i meddelat förordnande påkallades av omständigheterna, skulle likaledes under förutsättning, att straffverkställigheten skulle ske i militärhäkte, den nya föreskriften givas av vederbörande befälhavare, och skulle anteckning om den nya föreskriften verkställas å utslaget. Att i förevarande fall Andersson kommit att avtjäna straff under kortare tid än han bort, torde i väsentlig mån ha berott på att sådan anteckning icke gjorts. Då Andersson icke lidit någon skada och med hänsyn även till övriga omständigheter, läte militieombudsmannen emellertid bero vid vad i ärendet förekommit. Militieombudsmannen anhölle att regementschefen ville giva vederbörande del av innehållet i skrivelsen.

7. Fråga om avbrott i straffverkställigheten för arrestanters deltagande i fälttjänstövning. — Arrestanter ha felaktigt fått å strafftiden avräkna tid för deltagande i fälttjänstövning.

Vid granskning av fångförteckning från häktet vid II. bataljonen av Älvsborgs regemente för maj månad 1942 framgick det att 8 värnpliktiga under tiden den 4—8 maj 1942 haft att undergå vaktarrest utan tjänstgöring, vilka straff ålagts dem av regementskrigsrätt eller av översten Gunnar Salander i dennes egenskap av befälhavare för Göteborgs försvarsområde. I fångförteckningen hade gjorts följande anteckning:

»På order av bataljonschefen, majoren R. Grönvall, utsläpptes samtliga arrestanter den 4 maj 1942 klockan 15 för att deltaga i fälttjänstövningar den 4—8 maj 1942, vilken tid räknades dem till godo såsom fullgjorda

arrestdagar. De arrestanter, vilka under fälttjänstövningen icke fullgjort sin arresttid, återinsattes i arrest den 8 maj 1942 klockan 19.»

Fångförteckningen var bestyrkt av Grönvall.

Sedan militieombudsmannen i anledning av denna anteckning infordrat förklaring, upplyste såväl regementschefen som Grönvall att åtgärden med arrestanterna vidtagits på order av Salander, under vilken bataljonen vid tillfället varit ställd.

I skriftligt yttrande samt vid besök hos militieombudsmannen lämnade Salander följande upplysningar:

Vid II. bataljonen hade funnits ett särskilt häkte, vilket stått under uppsikt av bataljonschefen. I fråga om disciplinstraff, som av försvarsområdesbefälhavaren ådömts personal vid bataljonen, hade förordnande om tid för verkställigheten meddelats av bataljonschefen. En dag i början av maj 1942 hade bataljonen lämnat sin dåvarande förläggning för att under någon tid deltaga i fälttjänstövningar. På särskild framställning hade Salander i telefon lämnat sitt tillstånd till att de i förläggningen förvarade arrestanterna finge medföras vid avmarschen från förläggningen. Såvitt Salander kunde minnas hade hänvändelsen om arrestanternas medförande gjorts av Grönvall direkt till Salander. Grönvall hade framhållit att, om arrestanterna icke medfördes, bevakning måste kvarlämnas vid förläggningen och att det vore lämpligast att denna helt utrymdes. Enligt vad Salander mindes hade det ej varit tal om annat än att arrestanterna skulle medföras. Huru det skulle förfaras med dem under fälttjänstövningen eller åtgärdens inverkan över huvud på straffens verkställande hade icke diskuterats, och sannolikt hade Salander vid tillfället icke närmare reflekterat därpå. Därest så varit förhållandet, hade Salander troligen tagit upp frågan. Möjligen hade föresvävat Salander ett avbrytande av arreststraffen under tiden för fälttjänstövningen, vilket syntes ha varit det riktiga. Salander hade ej någon kännedom om huru det förfarits med arrestanterna under fälttjänstövningen. Först genom detta ärende hade Salander fått kännedom om att arrestanterna fått tillgodoräkna sig deltagandet i fälttjänstövningen vid beräkning av strafftiden.

Grönvall anförde i nytt yttrande:

På grund av att bataljonen skulle deltaga i fälttjänstövningar och då det kunde förutses att den skulle komma att lämna sin förläggning hade Grönvall för Salander anmält, att det vore nödvändigt att anordna särskild avdelning för bevakning och utspisning av vissa arrestanter, såvida icke dessa jämlikt § 20 i militär bestraffningsförordning finge åtfölja truppen. Denna anmälan hade framförts i telefon av Grönvalls förste adjutant, löjtnanten Sten Lindqvist. Resolutionen i ärendet hade meddelats till adjutanten i telefon av chefen för sektion III, landstormslöjtnanten Carl-Otto Mannerfelt. Resolutionen hade inneburit att arrestanterna skulle för att den i övningarna deltagande styrkan icke skulle decimeras, åtfölja truppen under fälttjänstövningarna. Härvid hade också meddelats att § 20 innebure, att den under fälttjänstövningarna infallande delen av strafftiden ansåges avtjänad. Huru-

vida detta vore riktigt eller ej kunde Grönvall, i avsaknad av juridisk utbildning, icke bedöma. Vid tidpunkten i fråga hade Grönvall icke reflekterat däröver, eftersom Grönvall haft den uppfattningen att beslutet vore grundat på utlåtande av försvarsområdesstabens juridiska biträde. Att förhållandena föranlett undersökning syntes tyda på att anteckningen i fångförteckningen icke vore ur juridisk synpunkt riktigt formulerad utan snarare bort lyda: »På order av befälhavaren för Göteborgs försvarsområde beordrades samtliga arrestanter att jämlikt bestämmelserna i militär bestraffningsförordning § 20 åtfölja truppen under fälttjänstövningarna den 4—8 maj 1942. De arrestanter, vilka under fälttjänstövningarna icke avtjänat straffet, återinsattes i arrest den 8 maj 1942 klockan 19.» Den omständigheten att Grönvall bestyrkt fångförteckningen förklarades sålunda av att Grönvall betraktat och handlagt ärendet ur synpunkten av bestämmelserna i § 20. Något förordnande om avräkning å strafftiden hade Grönvall alltså icke utfärdat.

Salander förklarade sedermera att det, ehuru han tyckte sig minnas att han själv i telefon talat med Grönvall, vore möjligt att dennes anhållan framförts till honom genom Mannerfelt. Salander tillade, att någon hänvisning till § 20 icke gjorts av honom, att han om denna paragraf varit på tal bort ha något minne därav, samt att han med hänsyn till innehållet i paragrafen icke kunnat tolka den på sätt Grönvall angivit.

Mannerfelt, som vitsordade att han mottagit Grönvalls förfrågan, uppgav:

Efter ärendets föredragning för Salander hade han direkt i telefon till, som han ville minnas, förste adjutanten meddelat, att arrestanterna finge medföras. Salander hade icke givit hänvisning till något särskilt lagrum. I början av februari 1943 hade Mannerfelt blivit uppringd på uppdrag av Grönvall med en förfrågan, om Mannerfelt kunde vitsorda Grönvalls uppfattning att arrestanterna under fälttjänstövningarna i maj 1942 skulle medföras och deltaga i övningarna. Mannerfelt hade svarat att Salander medgivit att arrestanterna finge medföras. Vid tillfrågan, vilka bestämmelser som gällde härför, hade Mannerfelt yttrat att han icke kunde direkt svara därpå men att § 20 militär bestraffningsförordning stadgade, huru med arrestant skulle förfaras som åtföljde trupp under tåg.

Lindqvist uppgav i yttrande till militieombudsmannen:

Av telefonsamtalen mindes Lindqvist endast att Salander bestämt att arrestanterna skulle medfölja truppen. Om därvid hänvisning skett till strafflagen för krigsmakten kunde Lindqvist icke erinra sig, men oavsett detta hade det närmast varit § 20 som varit aktuell. Då bataljonen efter fälttjänstövningarna kommit i kvarter hade av bataljonschefen bestämts tid då arrestanterna skulle återinsättas. Lindqvist kunde icke komma ihåg att det vid något tillfälle varit tal om avräkning å strafftiden.

Sedan militieombudsmannen infordrat nytt yttrande från Grönvall anförde denne:

Grönvall vore av den uppfattningen att han icke personligen diskuterat detta ärende vare sig med Salander eller Mannerfelt utan att det handlagts av honom underlydande personal. Likaledes hade han den uppfattningen att

impulsen att åberopa § 20 kommit från försvarsområdesstaben och icke från honom. Denna hans uppfattning grundades dels på vad han mindes av saken och dels på hans insikt, redan vid den tidpunkten, om att det icke tillkomme honom utan den chef, som ägde bestraffningsrätten, att besluta i ärendet. I Mannerfelts yttrande antyddes möjligheten av en mera privat upplysning rörande § 20. Det syntes Grönvall icke omöjligt att så kunnat ske; han kunde dock ej yttra sig därom då han icke själv mottagit samtalet.

I skrivelse till Grönvall den 12 april 1943 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för utredningen i ärendet, bland annat följande:

Strafflagen för krigsmakten innehölle i 22 § andra stycket ett uttryckligt stadgande, att den tid arresterad på tåg åtföljde trupp, till vilken han hörde, ej skulle inräknas i strafftiden.

Militär bestraffningsförordning upptoge i § 20 följande bestämmelser:

Arrestant, som utan att inträda i tjänstgöring under tåg åtföljde trupp, skulle där ej för särskilt fall annorlunda prövades lämpligt, bära tjänstevapen och, om han vore officer, underofficer eller vederlike, medfölja vederbörlig avdelning. Tillhörde arrestanten manskapet, ställdes han under uppsikt av polisvakten, därest sådan vore avdelad, men eljest av för hans bevakning särskilt beordrad styrka.

Om § 20 i militär bestraffningsförordning lästes i samband med 22 § i strafflagen för krigsmakten framginge det fullt klart, att arrestant som under tåg åtföljde trupp icke finge såsom strafftid avräkna motsvarande tid, vare sig han deltoge i tjänstgöring under denna tid eller icke. Ur dessa stadganden torde man däremot icke, såsom Grönvall förmenat, kunna utläsa någon föreskrift att arrestanter skulle beordras att under fälttjänstövningar åtfölja truppen. Över huvud taget torde det saknas föreskrifter när disciplinstraff skulle eller kunde avbrytas. På denna punkt vore 1881 års strafflag för krigsmakten mera upplysande. I 17 § andra stycket av denna lag stadgades, att när trupp, till vilken den arresterade hörde, företoge tåg, skulle den arresterade alltid inträda i tjänstgöring så länge tåget varade. Vidare föreskreves det att vad av bestraffningen återstått vid tågets början skulle fullgöras efter tågets slut. Ur grunderna för denna äldre bestämmelse kunde man möjligen hämta stöd för det emellanåt praktiserade förfaringssättet att disciplinstraff avbrötes, när förbandet ginge ut på fälttjänstövningar, för att arrestanterna skulle deltaga i övningarna. Anledning till erinran mot detta förfaringssätt torde icke finnas, i synnerhet icke i fall såsom det förevarande, där förbandet skolat bryta upp från den tillfälliga förläggning där häktet varit inrättat.

Liksom det vore stadgat att arrestant, vilken under tåg åtföljde trupp, efter tågets slut skulle undergå den del av straffet som återstode vid tågets början, så vore det tydligt att avbrott i straffverkställigheten för arrestantens deltagande i fälttjänstövningar icke finge medföra någon avräkning å strafftiden. Efter övningarnas slut skulle således verkställas den del av straffet som återstode då det avbrutits vid övningarnas början. Av anteckningarna i

den ifrågakomna fångförteckningen framginge tydligt att fel mot denna regel blivit begånget. Åtskilliga arrestanter syntes ha fått undergå större eller mindre del av dem ådömda vaktarreststraff genom att deltaga i fälttjänstövningarna.

Angående förordnande om verkställighet av utslag varigenom frihetsstraff ådömts stadgades i en kungörelse i ämnet den 10 december 1909:

Förordnande om verkställighet av utslag, varigenom någon blivit dömd till frihetsstraff, meddelades, om straffet skulle avtjänas i militärhäkte, av vederbörande befälhavare. Anteckning om dagarna för straffets början och slut skulle å utslaget göras av den myndighet, som meddelat förordnandet. Där ändring i meddelat förordnande av omständigheterna påkallades, skulle frågan om myndighets behörighet att härom giva föreskrift bedömas, med avseende å då föreliggande förhållanden, efter de ovan stadgade grunder; och skulle anteckning om den nya föreskriften verkställas å utslaget.

Vederbörande befälhavare, som hade att förordna om straffets verkställande, vore den befälhavare under vilkens uppsikt det häkte stode, där straffet skulle avtjänas (jämför § 11 i militär bestraffningsförordning). Då dessa arrestanter intagits i ett särskilt vid bataljonen inrättat militärhäkte, hade det ankommit på Grönvall såsom bataljonschef att själv förordna om verkställighet, varvid dagen för straffens början och slut skolat utsättas. Sedan straffen avbrutits för fälttjänstövningarna, hade det ålegat Grönvall att bestämma ny dag för straffens slut och att förse utslagen med anteckning därom. Med hänsyn härtill och då det blivit styrkt att det icke från Grönvalls militäre chef givits anvisning att den under fälttjänstövningarna infallande tiden skulle avräknas å straffen, finge Grönvall anses ansvarig för det begångna felet.

Militieombudsmannen funne sig kunna låta bero vid de erinringar som innefattades i det nu anförda.

8. I ärende anhängigt hos militieombudsmannen bör befälhavare icke meddela beslut som kan föregripa militieombudsmannens prövning.

I.

I en den 8 mars 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anmälde värnpliktige nr 15-34-41 Gunnar Elmgren att sergeanten Axel Johansson den 5 mars 1943 i hela plutonens närvaro förolämpat Elmgren med yttranden av nedsättande karaktär.

Elmgrens skrift översändes till sekundchefen för Livregementets husarer under anhållan om utredning. På grund härav inkom protokoll över ett den 11 mars 1943 hållet förhör med bland andra Elmgren och Johansson. Den senare vitsordade i stort riktigheten av anmälningsskriften.

Å förhörsprotokollet hade majoren H. Strömfelt i egenskap av tjänstförrättande sekundchef tecknat det beslut, att Johansson jämlikt 91 § strafflagen för krigsmakten för förolämpning mot underordnad krigsman i tjänsten ålades disciplinstraff av vaktarrest i tio dagar. Beslutet var kontrasignerat av auditören Gunnar Wiberg.

I skrivelse till Strömfelt den 30 juni 1943 anförde militieombudsmannen bland annat:

Ehuru Strömfelt rent formellt varit oförhindrad att på sätt skett, sedan ärendet överlämnats för utredning, upptaga detsamma till avgörande i disciplinär väg, ansåge militieombudsmannen dock förfarandet mindre lämpligt, enär ärendet redan varit anhängigt hos militieombudsmannen och Strömfelts förfarande föregripit militieombudsmannens prövning av saken. Genom beslutet hade möjligheten till ytterligare utredning avskurits och sakens prövning vid krigsrätt omöjliggjorts. Ehuru i detta fall enligt militieombudsmannens mening erinran ej kunde göras mot det ålagda straffet, finge framhållas att av befälhavare meddelat straffbeslut icke kunde överklagas från åklagaresidan.

Avskrift av skrivelsen skulle tillställas Wiberg genom militieombudsmannens försorg.

II.

Furiren H. Svensk och fyra andra underbefäl anmälde i en den 25 juni 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift att kompaniadjutanten vid det förband de tillhörde underlåtit att infordra ransoneringskort för de i maj och juni 1943 till förbandet nyinryckta värnpliktiga och att förhållandet möjligen vore enahanda beträffande officerare och underofficerare vid förbandet.

Sedan militieombudsmannen med anledning av skriften hos sekundchefen för Svea livgarde anhållit om upplysningar, meddelade sekundchefen, översten S. Ramström, i skrivelse den 17 juli 1943 att påståendena i anmälningsskriften befunnits riktiga, varför Ramström hänskjutit målet till krigsrätt.

Genom utslag den 14 september 1943 ådömde regementskrigsrätten vid regementet felande befattningshavare ansvar.

I skrivelse till sekundchefen den 22 juli 1943 anförde tjänstförrättande militieombudsmannen bland annat följande:

Det måste anses mindre lämpligt att i ärenden, som vore anhängiga hos militieombudsmannen, militär befälhavare hänsköte saken till krigsrätt, meddelade bestraffningsbeslut eller eljest vidtoge annan än av militieombudsmannen begärd åtgärd, innan militieombudsmannen beslutat vilken åtgärd han för sin del funne påkallad. Olämpligheten av ett motsatt förfarande vore särskilt påfallande i sådana fall då den militäre befälhavaren, efter det militieombudsmannen hos honom begärt utredning eller upplysningar, meddela-

de bestraffningsbeslut. Ett sådant beslut kunde nämligen icke av militieombudsmannen överklagas. Men även i övriga hithörande fall syntes lämpligast att den militäre befälhavaren icke genom något sitt åtgörande, ehuru därtill formellt oförhindrad, föregrepe militieombudsmannens beslut i saken.

I skrivelse till militieombudsmannen den 26 juli 1943 anförde Ramström bland annat följande:

Enligt gällande författningar ålåge det Ramström bland annat att beivra av underlydande begångna tjänstefel, så snart de komme till hans kännedom. Då Ramström svårligen kunnat tänka sig att militieombudsmannen funnit annan åtgärd påkallad, hade det i förevarande fall synts honom självklart att målet gjordes till föremål för prövning vid krigsrätt. Hans beslut hade sålunda dikterats av en önskan att snarast åvägabringa rättelse; någon avsikt att föregripa militieombudsmannens beslut i saken hade däremot icke förelegat.

9. Förfarandet beträffande skadestånd då ansvarsfrågan redan avgjorts i disciplinär ordning.

Genom skrift som inkom till militieombudsmansexpeditionen den 29 augusti 1942 meddelade värnpliktige nr 555-67-24 Nils Gyllander, att han fått löfte om utryckning från pågående beredskapstjänst den 17 augusti men ej fått rycka ut förrän den 27 i samma månad, samt anhöll om ersättning för förlorad arbetsförtjänst med 200 kronor.

På grund av skriften verkställdes utredning, av vilken följande framgick: Gyllanders utryckning, som ägde rum den 27 augusti, blev fördröjd 10 dagar till följd av en försummelse vartill landstormsfanjunkaren Albert Georg Johansson gjort sig skyldig. För denna försummelse ålade försvarsområdesbefälhavaren genom beslut den 20 augusti 1942 jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten Johansson disciplinstraff.

I yttrande till militieombudsmannen anförde Johansson:

Han bestrede ersättningsskyldighet och kunde icke vitsorda att Gyllander gått miste om arbetsförtjänst under den tid som avsåges med Gyllanders yrkanden. Därest Gyllander emellertid i händelse av hempermittering skulle ha erhållit arbetsinkomst, måste från denna avräknas den ersättning, som han under samma tid uppburit från kronan.

Militieombudsmannen anförde i skrivelse till Gyllander den 15 januari 1943:

Frågan om Gyllanders rätt till skadestånd på grund av Johanssons försummelse hade tydligen icke blivit prövad. Prövningen av denna fråga ankomme på vederbörande krigsrätt. Det tillkomme icke militieombudsmannen att väcka talan om ersättning till Gyllander. Därest denne ville väcka ersättningstalan mot Johansson hade han att därom göra skriftlig anmälan till

försvarsområdesbefälhavaren, därvid han till utredning i saken ägde åberopa militieombudsmannens skrivelse. Vid krigsrätten hade Gyllander att själv, personligen eller genom ombud, utföra sin talan.

10. Militär myndighet har felaktigt handlagt ansökan om delgivning av stämning.

Lagen den 26 april 1940, nr 272, med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m. innehåller i 12 § följande bestämmelser:

Delgivning med den, som fullgör tjänstgöring vid krigsmakten, skall ske genom militär myndighets försorg. Intyg av sådan myndighet gäller såsom fullt bevis, att delgivning blivit så verkställd som intyget innehåller. Avser delgivning stämning eller kallelse att eljest infinna sig vid domstol, skall intyget tillika innehålla uppgift, huruvida den kallade på grund av sin tjänstgöring vore förhindrad att inställa sig.

Genom kungörelse den 10 maj 1940, nr 312, förordnade Kungl. Maj:t att bestämmelserna i nyssnämnda lag skulle äga tillämpning.

Kungörelsen den 10 maj 1940, nr 313, rörande tillämpningen av lagen den 26 april 1940, nr 272, upptager i 6 § följande föreskrifter:

Skall delgivning ske genom militär myndighets försorg, skall delgivningshandlingarna ingivas eller med posten insändas till försvarsstaben. Bevis om delgivning må icke utfärdas av annan än befälsperson med lägst underofficers tjänsteåligganden eller tjänsteställning eller ock befattningshavare vid krigspolisen. Närmare föreskrifter angående delgivningsförfarandet meddelas av överbefälhavaren.

Med stöd av 6 § i kungörelsen den 10 maj 1940, nr 313, meddelade överbefälhavaren den 6 juni 1941 följande bestämmelser (se TLB 1941 s. 468):

Delgivningshandlingarna skola av sökanden insändas till försvarsstabens delgivningsdetalj, varifrån de översändas till det förband, vilket den som skall delgivas blivit tilldelad, eventuellt högre stab. Bevis om delgivning må icke utfärdas av annan än befälsperson med lägst underofficers tjänsteåligganden och tjänsteställning eller ock av befattningshavare vid krigspolisen. Såsom bevis om delgivning må jämväl gälla att den delgivne, efter att ha daterat delgivningsbeviset, undertecknar detta. Namnteckningen skall härefter bevittnas av nyss omförmäld befälsperson eller befattningshavare, varvid den bevittnandes tjänsteställning skall angivas. Då delgivning avser stämning eller kallelse att eljest iakttaga personlig inställelse inför domstol, skall den chef, som är berättigad att meddela för inställelsen erforderlig ledighet, allteftersom den delgivne kan personligen inställa sig inför domstolen eller icke, i det bevis, som finnes anbragt på det exemplar av handlingen, som efter delgivning skall återsändas till försvarsstabens delgivningsdetalj, ifylla den delgivnes namn samt stryka över antingen »är» eller »är icke» samt underteck-

na uppgiften med sitt namn och sin tjänsteställning. Delgivningsakten skall med bevis om delgivningen så snart ske kan återsändas under adress Försvarsstaben, Delgivningsdetaljen. Har delgivningsakten översänts till förbandet från delgivningsdetaljen i expressbrev, skall delgivning och återställande av akten till delgivningsdetaljen ske omgående.

I en den 9 mars 1942 till militieombudsmannen inkommen skrift anhöll landsfiskalen B. Lundberg om utredning rörande det sätt varpå två ärenden rörande delgivning med värnpliktige nr 11639 T. Lindblom blivit handlagda.

Angående det första delgivningsärendet fann militieombudsmannen att någon erinran icke syntes kunna göras mot det sätt varpå det handlagts.

Angående det andra delgivningsärendet framgick följande av handlingarna:

Den 10 februari 1942 utfärdade Lundberg stämning å Lindblom att den 2 mars 1942 inställa sig inför rådhusrätten. Skrivelse med begäran om delgivning avgick den 10 februari och inkom till delgivningsdetaljen följande dag eller den 11 februari. Samma dag sändes stämningen från delgivningsdetaljen till truppförbandet. Den 16 februari undertecknade Lindblom erkännande om delgivningen, vilket bevittnades av tjänstgörande förbandschefen, värnpliktige sergeanten E. Walldén. Den 28 februari sändes handlingarna åter till delgivningsdetaljen, dit de återkommo den 3 mars. De sändes samma dag till Lundberg och kommo denne tillhanda den 5 mars, alltså efter den för målets handläggning utsatta dagen. — Den 7 mars utfärdade Lundberg för tredje gången stämning å Lindblom.

Å stämningen av den 10 februari tecknade majoren P. Silfverbrand bevis att Lindblom icke vore förhindrad att iakttaga inställelse; beviset är icke daterat. Angående anledningen till dröjsmålet med återställandet av handlingarna uppgav löjtnanten W. Ringstrand att denna vore, att tjänstledighet först skolat ordnas. Lindblom hade den 18 februari ingivit en ansökan om tjänstledighet, vilken följande dag sänts till försvarsområdesstaben. Först efter 8 dagar hade denna ansökan återkommit. Handlingarna hade därpå översänts till delgivningsdetaljen, dit de på grund av postgången ej kunnat anlända förrän å tredje dagen efter avsändandet. Tjänstförrättande försvarsområdesbefälhavaren upplyste att enligt diariet Lindbloms tjänstledighetsansökan inkommit till försvarsområdesstaben den 19 februari och följande dag återställts, efter det att den blivit bifallen. Ringstrand vidhöll emellertid sin uppgift att tjänstledighetsansökningen återkommit först den 27 februari.

Militieombudsmannen anförde i skrivelse till chefen för Svea trängkår den 16 februari 1943:

I fråga om behandlingen av det senare delgivningsärendet syntes en viss försummelse kunna läggas Ringstrand till last. Att delgivningsbeviset icke i tid kommit sökanden till handa hade sammanhängt med att Ringstrand velat avvakta besked i anledning av Lindbloms tjänstledighetsansökan. Därest stämningen med delgivningsbeviset omedelbart tillställts vederbörande chef för att av denne förses med bevis, huruvida Lindblom vore förhindrad att iakttaga inställelse, samt sedan sändas direkt till delgivningsdetaljen, torde

handlingarna i rätt tid ha kunnat tillställas sökanden. Även med det förfaringssätt som kommit till användning borde så ha kunnat bliva fallet, om icke handlingarna blivit fördröjda under tiden den 20—27 februari 1942. Hur denna fördröjning uppkommit hade ej blivit klarlagt. Militieombudsmannen funne sig kunna underlåta vidare åtgärd i ärendet. Kårchefen skulle delgiva Ringstrand innehållet i skrivelsen.

11. Fråga om beviljande av permission åt den som står under rapport för förseelse. Kronans snickarverkstad får ej användas för militär befattningshavares privata räkning.

I en den 13 oktober 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde flaggjunkaren Karl Fransson bland annat:

Den 28 augusti 1942 hade Fransson av spärrchefen, kaptenen G. Gråberg, blivit ålagd permissionsförbud tills vidare, vilket varat en månad, och eftersom den ö där Fransson vistades icke vore större än en vanlig kaserngård kunde detta straff anses såsom en månads kasernförbud. Anledning till denna bestraffning hade varit att Fransson den 28 augusti 1942 klockan 6·15 varit ute och fiskat, då signalen full stridsberedskap givits, och icke omedelbart avbrutit fisket utan först tagit upp nätet. Följden hade blivit att Fransson kommit fram till bryggan 2 minuter senare än en annan underofficer. För förseelsen hade Fransson den 18 september 1942 av regementskrigsrätten vid Vaxholms kustartilleriregemente ådömts 3 dagars arrest utan bevakning, vilket straff Fransson avtjänat. Permissionsförbudet hade därför varit avsevärt strängare än straffet och då Fransson under 32 års tjänst vid kustartilleriet tidigare icke varit straffad, hade spärrchefen saknat anledning att antaga att Fransson skulle avvika. — Någon dag för omkring en månad sedan hade Fransson och hundratals värnpliktiga sett 2 stora dörrar eller grindar ligga på bryggan försedda med adressen: Löjtnant Kjellberg, Kungsholmsstrand 143, Stockholm. Manskapet hade sett adressen, de visste att grindarna vore tillverkade på kronans snickarverkstad på en ö långt ute i havet 7—8 mil från Stockholm där Kjellberg hade sitt hem, och de kände till att på ön funnes ingen civil mer än tillsyningsmannen. Det vore klart att Gråberg givit Kjellberg tillstånd att tillverka grindarna. Men även om Kjellberg erhållit tillstånd av alla tänkbara myndigheter och även om han själv betalt virket, så vore det något som manskapet icke kände till, och deras rättskänsla avtrubbades, när de såge dylikt. Värdet på grindarna vore omkring 100 kronor.

Senare inkom en ny skrift från Fransson, vari han anförde:

Angående permissionsförbudet kunde Fransson icke direkt bevisa att Gråberg den 28 augusti 1942 ålagt honom permissionsförbud tills vidare. Att Fransson blivit struken i permissionsliggare och alltså icke haft permission under en månad vore möjligen juridiskt icke samma sak som att exempelvis

vid ett förhör bliva ålagd permissionsförbud. — Angående grindarna hade vid utredning och förhör framkommit, att Kjellberg betalat virke, spik och arbetskostnad. Om Kjellberg låtit tillverka dem på kronans verkstad med användande av kronans materiel och möjligen sänt dem med kronans båtar, så hade han haft tillstånd till utförande av detta arbete. — Med anledning härav anhölle Fransson att det finge bero vid den verkställda utredningen.

Av den utredning som verkställdes framgick följande.

1. Franssons permission.

Enligt företett utdrag av permissionsliggaren för officerare och underofficerare hade Fransson permission den $^{15}/_{8}$—$^{16}/_{8}$ samt den $^{26}/_{9}$—$^{27}/_{9}$ 1942. De permissionsdagar mellan dessa båda permissionsperioder, för vilka Fransson anhållit om permission, hade i liggaren strukits med rött på order av Gråberg.

Gråberg berättade vid förhör:

Han hade icke ålagt Fransson något permissionsförbud men väl ansett sig icke kunna bevilja Fransson någon permission så länge han stode under rapport. Enligt Gråbergs uppfattning hade Fransson själv ansett detta vara riktigt enär Fransson icke protesterat och icke vänt sig till sektionschefen. Gråberg hade icke meddelat Fransson att han icke kunde få permission så länge han stode under rapport utan endast underlåtit att bifalla Franssons permissionsansökan.

Kjellberg, numera kapten, berättade:

Fransson hade icke blivit ålagd permissionsförbud, utan Gråberg hade tillämpat bestämmelserna om att den som stode under rapport icke finge beviljas permission.

Sektionschefen förklarade att han ansåge det synnerligen olämpligt att Fransson icke beviljats permission förrän hans mål avdömts av regementskrigsrätten.

2. Tillverkning av 2 spaljéer.

Beträffande tillverkning av de 2 spaljéerna (grindarna) uppgav Gråberg, att han givit Kjellberg tillstånd att låta tillverka dem på spärrens snickarverkstad under fritid, sedan han hört att Kjellberg själv köpt virket från en firma i Nynäshamn.

Kjellberg berättade vid förhör:

Enligt överenskommelse mellan Kjellberg samt värnpliktige nr 1201/13 Karlsson hade Karlsson tillverkat spaljéerna åt Kjellberg på fritid. Kjellberg hade själv och av egna medel inköpt virket från en firma i Nynäshamn. Hur spiken anskaffats visste Kjellberg icke, enär den ingått i överenskommelsen med Karlsson. Denne hade fått 20 kronor för spaljéerna. Gråberg hade givit sitt tillstånd till att spaljéerna tillverkades på spärrens snickarverkstad. Enär Karlsson varit bosatt i Värmland hade han icke kunnat fara på permission, och därför hade han haft tid med dylika arbeten och själv gärna velat sysselsätta sig med sådant.

Karlsson berättade:

Han hade gjort spaljéerna på fritid åt Kjellberg. Han hade använt kronans verktyg. Spiken hade han köpt av en värnpliktig kamrat, som numera hempermitterats. Han vitsordade Kjellbergs uppgifter i denna del.

Sektionschefen förklarade att han ansåge det synnerligen olämpligt att låta tillverka privatföremål å spärrens snickarverkstad.

Militieombudsmannen anförde i skrivelse den 18 juni 1943 till chefen för Stockholms kustartilleriförsvar, efter en redogörelse för utredningen i ärendet, följande:

1. Den förseelse vartill Fransson gjort sig skyldig syntes ha skett under sådana omständigheter att vägran av permission åt Fransson icke varit motiverad av hänsyn till ärendets behöriga utredning. Då förseelsen varit ringa samt Fransson, som vore en underofficer i 50-årsåldern med lång militärtjänst bakom sig, icke tidigare varit straffad eller tillrättavisad, syntes Gråberg ha saknat fog för sin åtgärd att vägra Fransson permission. Gråbergs förfarande i fråga om Franssons permissionsmöjligheter kunde väl icke uppfattas såsom en Fransson tilldelad tillrättavisning. Det hade emellertid i verkligheten haft ungefär samma verkan som om Fransson tilldelats s. k. kasernförbud enligt 210 § d) strafflagen för krigsmakten. På grund av de särskilda förläggningsförhållandena torde förlusten av permissionsförmånerna för Fransson ha inneburit en väl så kännbar påföljd å förseelsen som det sedermera ådömda straffet av 3 dagars arrest utan bevakning.

Militieombudsmannen delade sektionschefens uppfattning att det varit synnerligen olämpligt att beröva Fransson möjligheterna till permission under den ifrågavarande tiden.

2. Det torde ligga i sakens natur att den vid spärren inrättade snickarverkstaden varit avsedd endast för arbeten som skett för kronans räkning eller eljest hänfört sig till den militära tjänsten. Det hade därför varit oriktigt att tillverkning av de båda spaljéerna för Kjellbergs privata räkning fått ske å verkstaden, även om arbetet utförts av den värnpliktige snickaren å dennes fritid. En viss, om än ringa, skada torde ha tillskyndats kronan därigenom att kronans verktyg kommit till användning. Av större vikt vore emellertid att anlitande av kronans verkstäder för privat räkning lätt kunde leda till missbruk och missförstånd. Privata arbetsavtal mellan militära förmän samt underlydande kunde också lätt medföra ett obehörigt utnyttjande av de senares tid.

Enligt militieombudsmannens uppfattning hade såväl Gråberg som Kjellberg förfarit felaktigt genom att snickarverkstaden tagits i anspråk på sätt skett.

Militieombudsmannen ansåge sig emellertid kunna låta bero vid den erinran som innefattades i det anförda. Militieombudsmannen anhölle att Gråberg, Kjellberg och Fransson måtte delgivas innehållet i skrivelsen.

12. Felaktig inkallelse. Tolkning av uttrycket »bör» i viss generalorder angående inkallelse av vapenfria värnpliktiga.

Enligt utdrag av värnpliktskortet hade värnpliktige civilarbetaren nr 339-68-27 Hilding Jonsson, som den 24 april 1940 erhållit tillstånd att i stället för militär tjänstgöring utföra civilt arbete för statens räkning, utfört sådant arbete under följande tidsperioder:

$^{25}/_{5}$—$^{21}/_{1}$ 1941, 120 dagar, och

$^{16}/_{4}$—$^{13}/_{8}$ 1942, 120 dagar,

varjämte han den 19 oktober ånyo ryckt in till sådant arbete.

I en den 13 oktober 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde Jonsson, att han försport att han icke bort ifrågakomma till ny inkallelse förrän sex månader efter närmast föregående utryckning, varför Jonsson önskade upplysning huru därmed förhölle sig.

I yttrande till militieombudsmannen upplyste inskrivningschefen för Västerbottens inskrivningsområde nr 20, att Jonsson inkallats till den då pågående tjänstgöringen jämlikt generalordern nr 3352 den 23 september 1942.

Nämnda generalorder innehåller bland annat följande bestämmelser: »Värnpliktiga, vilka erhållit tillstånd att i stället för tjänstgöring vid krigsmakten utföra civilt arbete inom försvarsväsendet eller eljest för statens räkning och vilka fullgjort all dem i fredstid såsom civilarbetare eller eljest åliggande tjänstgöring, skola jämlikt § 28 värnpliktslagen inkallas till tjänstgöring under 120 dagar vid vissa av domänstyrelsen anordnade skogsarbeten». — Enligt generalordern skulle inkallas bland andra 24 man ur inskrivningsområdet nr 20 för arbete inom Jörns revir. — I generalorder nr 3291/1942 bland annat i mom. 3 meddelade bestämmelser skulle gälla för inkallelsen.

I generalordern nr 3291 stadgas i mom. 3 bland annat, att värnpliktig, vilken tidigare fullgjort tjänstgöring jämlikt § 28 värnpliktslagen under 120 dagar eller längre tid, bör ifrågakomma till inkallelse endast därest *omkring* sex månader förflutit efter utryckning från närmast föregående tjänstgöring.

I sitt yttrande anförde inskrivningschefen:

Inskrivningsområdets civilarbetare vore på grund av ett flertal generalorder nästan i sin helhet tagna i anspråk för olika arbeten. Med hänsyn till att de flesta av sagda värnpliktskategori varit inkallade i två omgångar om 120 dagars beredskapstjänstgöring hade, för att få till stånd en någorlunda rättvis fördelning av tjänstgöringen, Jonsson inkallats.

Chefen för lantförsvarets kommandoexpedition anförde i yttrande till militieombudsmannen:

Av handlingarna framginge, att Jonsson jämlikt generalordern nr 3352/1942 inkallats till 120 dagars tjänstgöring vid vissa av domänstyrelsen inom Jörns revir anordnade arbeten med inryckning den 19 oktober 1942. Av utdraget av värnpliktskortet framginge, att Jonsson ryckt ut från närmast föregående beredskapstjänstgöring den 13 augusti 1942, sålunda efter en tid av obetydligt mera än två månader. Med den ordalydelse 3 mom. i generalordern

nr 3291/1942 erhållit torde visserligen inkallande myndighet (inskrivningschefen för io 20) i formellt avseende icke få anses ha förfarit felaktigt. Den som närmare trängde in i andemeningen i momentets föreskrift torde emellertid böra inse, att ett inkallande av en värnpliktig efter så kort mellantid som två månader icke lämpligen bort ske. Brist på för ändamålet kvalificerade värnpliktiga borde därför ha föranlett en anmälan till kommandoexpeditionen om förhållandet med anhållan om förhållningsorder. Så hade i ett flertal fall skett, varigenom kommandoexpeditionen satts i tillfälle att ingripa reglerande.

Militieombudsmannen anförde i skrivelse den 15 februari 1943 till inskrivningschefen:

Jonsson hade den 13 augusti 1942 ryckt ut efter att ha fullgjort 120 dagars civilt arbete för statens räkning. Den 19 oktober 1942 hade han därefter fått rycka in till fullgörande av en ny tjänstgöringsomgång om 120 dagar enligt generalordern nr 3352/1942. Sistnämnda generalorder hade emellertid genom hänvisning till generalordern nr 3291/1942 mom. 3 innefattat föreskrift, att värnpliktig, vilken tidigare fullgjort tjänstgöring jämlikt § 28 värnpliktslagen under 120 dagar eller längre tid, »bör» ifrågakomma till inkallelse endast därest »*omkring*» sex månader förflutit efter utryckning från närmast föregående tjänstgöring. Uttrycket »bör» kunde visserligen innebära att föreskriften icke vore ovillkorlig men måste i allt fall förstås så, att avvikelse därifrån finge ske endast i undantagsfall då alldeles särskilda skäl förelåge. Det vore tydligt att uttrycket *omkring* sex månader icke finge tolkas så, att ny inkallelse kunde ske efter föga mer än två månaders förlopp från utryckningen från närmast föregående tjänstgöringsomgång. Därest svårigheter förelegat att, med iakttagande av den frist som de värnpliktiga sålunda tillförsäkrats, inkalla det antal civlarbetare som enligt särskilda generalorder skolat utgå ur inskrivningsområdet, borde anhållan om förhållningsorder ha gjorts hos lantförsvarets kommandoexpedition, som då kunnat ombesörja nödiga reglerande åtgärder. Att under föreliggande omständigheter inkalla Jonsson så tidigt som skett, hade enligt militieombudsmannens uppfattning varit stridande mot den i generalordern givna föreskriften och sålunda felaktigt.

Ehuru inkallelserna av Jonsson måste anses stå i strid med den åberopade generalordern, ansåge militieombudsmannen sig kunna låta bero vid vad som förekommit. Militieombudsmannen förutsatte vid denna prövning att Jonsson vid eventuell framtida inkallelse av värnpliktiga civilarbetare skulle få njuta till godo den längre frihet från inkallelse som svarade mot hans längre tjänstgöring under år 1942.

13. Värnpliktig, som under tjänstgöring i viss försvarsgren omföres till annan försvarsgren, skall omedelbart hemförlovas.

I en den 11 december 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 147-28-19 Thure S. Johansson bland annat:

Johansson hade under tiden den 23 juli—den 21 november 1942 fullgjort beredskapstjänstgöring vid Bohusläns regementes depå. Under permission i november hade han erhållit mobiliseringsorder från mobiliseringsofficeren vid Älvsborgs fästning. Johansson hade satt sig i förbindelse med inskrivningsofficeren vid Bohusläns regementes inskrivningsområde och meddelat denne förhållandet. Denne som ej var införstådd med att redan inkallad personal kunde inkallas till annat förband hade meddelat detsamma till mobiliseringsofficeren å Älvsborgs fästning. Därefter hade Johansson fått meddelande från inskrivningsofficeren, att Johanssons tjänstgöring vid Bohusläns regemente skulle fortsätta. Sedan Johansson efter hemförlovningen erhållit vetskap om att en inkallelse till beredskapstjänst vid Älvsborgs kustartilleriregemente vore förestående, hade Johansson hos chefen för sistnämnda regemente gjort framställning om anstånd med inkallelsen till maj 1943 men hade ansökningen avslagits. Då Johansson hört uppgivas att en tidrymd av minst sex månader borde förflyta innan ny inkallelse skedde, anhölle Johansson att militieombudsmannen måtte föranstalta om ändring beträffande tidpunkten för Johanssons nya inkallelse.

Uti avgivet yttrande anförde chefen för Älvsborgs kustartilleriregemente:

Johansson tillhörde i högkvartersorder M nr 31/42 (utfärdad den 16 september 1942) omnämnda, från armén till marinen, kustartilleriet, omregistrerade värnpliktiga tillhörande äldre årsklasser och ursprungligen tilldelade kustartilleriet. Han skulle inkallats till tjänstgöring den 15 november men blev felaktigt inkallad den 18 november. När upplysning vunnits att Johansson var i tjänst vid Bohusläns regemente hade hans inkallelseorder återkallats, och hade han i stället blivit inkallad till den sista omgången, den 2 januari 1943, i överensstämmelse med nämnda högkvartersorder.

I skrivelse den 22 december 1942 meddelade härpå militieombudsmannen Johansson, att denne för den händelse han önskade anstånd med inkallelsen hade att därom göra ansökan till Konungen, samt översände till ledning för uppsättande av dylik ansökan statens arbetsmarknadskommissions anvisningar.

Vidare anhöll militieombudsmannen hos inskrivningschefen för Bohusläns inskrivningsområde nr 17 om upplysning angående orsaken till att Johansson icke hemförlovats från sin tjänstgöring vid Bohusläns regemente i samband med att han omregistrerats till kustartilleriet.

I avgivet yttrande anförde inskrivningschefen, överstelöjtnanten Rickard Lundgren:

Orsaken till att Johansson icke omedelbart hemförlovats från sin tjänstgöring vid Bohusläns regemente i samband med att han omregistrerats till

kustartilleriet hade varit, att anteckning om hans inkallande till tjänstgöring den 23 juli 1942 under pågående omläggning av redovisningssystemet icke kommit att bliva införd å Johanssons värnpliktskort samt att dubblettplåt av samma orsak icke blivit upprättad. Inskrivningsområdet hade sålunda icke vid omregistreringen vetat att Johansson var i tjänst och hade därför icke gjort någon anmälan till regementets depå om omregistreringen, och vid depån hade man ej vetat att Johansson den 12 oktober 1942 omregistrerats. Vid ifrågavarande tidsperiod hade avsevärda brister i redovisningssystemet förefunnits.

Genom beslut den 28 juni 1943 lät militieombudsmannen bero vid vad i ärendet förekommit.

14. Brister i kontrollen vid antagning av krigsfrivillig.

Genom en den 16 oktober 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anhöll B. om utredning med anledning därav att han vägrats anställning såsom krigsfrivillig vid försvarsområdesstab. B. lämnade bland annat följande uppgifter: I slutet av maj 1941 hade han sökt anställning såsom krigsfrivilligt expeditionsbiträde å försvarsområdesstabens tygavdelning. Någon tid senare hade han av stabschefen erhållit meddelande, att han antagits och hade att inställa sig för utrustning. Dagen före inställelsedagen hade B från stabschefen erhållit underrättelse, att staben från högre ort fått besked att B. icke finge finnas på staben, varför B. icke kunde antagas. Senare hade B. på förfrågan fått besked från tygofficeren, att hinder då icke borde föreligga för B. att söka liknande anställning vid staben. B. hade då gjort ny ansökan om anställning och hade i början av oktober 1942 fått meddelande, att han blivit antagen och att hans tjänstgöring skulle börja den 12 oktober 1942. Den 9 oktober hade tygofficeren emellertid underrättat B. om att han fortfarande på grund av förbud från högre ort icke finge tillträda befattningen.

Ärendet avgjordes genom en skrivelse till militärbefälhavaren för vederbörande militärområde den 21 januari 1943, vari militieombudsmannen anförde:

Med anledning av B:s anmälan hade utredning verkställts. Av denna utredning framginge att sådana omständigheter förelegat att B. ej ansetts lämplig för anställning vid försvarsområdesstab. De åberopade omständigheterna hade tydligen förelegat redan före juli 1941, och det hade varit samma omständigheter som utgjort hinder mot båda de ifrågasatta anställningarna. Kontroll angående B:s lämplighet borde ha vidtagits innan han första gången underrättades om att han antagits såsom frivillig. Ännu mera anmärkningsvärt vore att B. kunnat antagas andra gången, trots att veder-

börande känt till att fråga varit om samma anställning och att samma hinder mot anställningen fortfarande varit för handen. Däremot syntes anmärkning icke kunna riktas mot att B. icke fått tillträda anställning vid försvarsområdesstaben. Militieombudsmannen hade funnit sig icke böra vidtaga vidare åtgärd i ärendet.

15. Åsidosättande av gällande föreskrifter om antagande av frivilliga.

I en till militieombudsmansexpeditionen den 25 februari 1943 inkommen skrift anförde värnpliktige furiren Gösta Rudin bland annat följande:

Sedan det förband Rudin tillhört den 18 januari 1943 återkommit från fälttjänstövningar, hade Rudin lovat sin divisionschef, löjtnanten U. Dondorff, att frivilligt kvarstanna i tjänst i fyra veckor och tjänstgöra såsom materielredogörare vid en fältdepå. Sedan dessa fyra veckor gått hade Rudin hos regementsdepåchefen, majoren Ragnar Tamm, anhållit om hempermittering, men Tamm hade icke beviljat hempermittering förrän från den 15 mars 1943, ehuru efterträdare för Rudin vore utsedd och funnes vid förbandet. Rudin anhölle nu om upplysning huruvida rätt förefunnits för de militära myndigheterna att kvarhålla Rudin längre tid än han åtagit sig.

Sedan militieombudsmannen i skrivelse till chefen för Svea artilleriregemente anhållit om upplysningar, översände regementschefen med egen skrivelse yttrande av majoren Tamm, vari denne anförde:

Rudin hade på frivillighetens väg antagits såsom materielredogörare vid en fältdivision. Något löfte om hempermittering efter fyra veckor kände Tamm icke till. Tvärtom hade som direktiv till divisionschefen av Tamm angivits att materielredogörare borde binda sig på minst ett halvt år, vilket direktiv åtminstone i övriga fall följts. Bortsett från eventuellt givna löften vore det otänkbart att hempermittera en krigsmaterielredogörare fyra dagar efter därom av honom gjord anhållan. En överlämning av ett divisionstrossförråd, som vore fullt färdigt och välordnat, toge en tid av minst en vecka. Rudins förråd hade, enligt divisionsdepåchefens uppgift varit i dåligt skick, varför det ålegat materielredogöraren att först ordna förrådet innan överlämning kunde verkställas. Tamm hade därför ansett det välbetänkt av divisionsdepåchefen sergeanten Lindell att tillstyrka hempermittering först från och med den 15 mars, varefter Tamm resolverat att »Rudin hempermitteras fr. o. m. den $^{15}/_{3}$ under förutsättning att hans förråd äro väl ordnade och avlämnade efter inventering till konst Bergdahl...» Tamm vidhölle på det bestämdaste sitt beslut, som vore dikterat uteslutande av omsorg om kronans dyrbara materiel, och framhölle att det tidigaste som Rudin kunde hempermitteras vore den 15 mars. Vore hans förråd icke färdiga vid denna tidpunkt, måste han kvarhållas i tjänst ytterligare tid. Det borde vara av största intresse för Rudin att ordentligt avlämna den materiel, som han tagit till uppbörd och hade ansvaret för.

För egen del framhöll regementschefen i sin skrivelse att han ansåge att Tamm i förevarande fall förfarit riktigt.

Dondorff anförde i yttrande:

Efter hemkomsten till fältdepån hade förbandscheferna beordrats uttaga materielredogörare, som om möjligt skulle uttagas på frivillighetens väg. Bland dessa hade Rudin förklarat sig villig att kvarstanna. Det hade icke diskuterats mellan Dondorff och Rudin hur lång tid den sistnämnde skulle kvarstanna. Den vidare tjänstgöringen hade ordnats centralt från divisionsexpeditionen.

Sedan militieombudsmannen slutligen anhållit om chefens för armén yttrande, anförde chefen för centrala värnpliktsbyrån, översten Egon Tengberg, i skrivelse bland annat följande:

I gällande »Bestämmelser angående inkallelse till och kvarhållande i tjänstgöring av vissa värnpliktiga (frivillig tjänstgöring)», fastställda genom högkvo: A $^{29}/_{6}$ 1942 nr 60, föreskreves i p 5, att värnpliktiga, som kvarstode eller inträdde i tjänstgöring efter frivilligt åtagande, skulle förbinda sig att fullgöra sammanhängande tjänstgöring om minst sex veckor. Man hade genom denna föreskrift velat ernå största möjliga kontinuitet i tjänstgöringen och underlätta erforderlig vård och kontroll av materiel och förråd.

Huruvida Rudin erhållit kännedom om nämnda föreskrift framginge icke av tillgängliga uppgifter. Det syntes osannolikt att Rudin icke haft kännedom om dessa bestämmelser.

Oberoende av om så varit fallet eller icke syntes emellertid Rudin icke kunna göra anspråk att med endast en veckas varsel bliva avlöst från den av honom innehavda ansvarsfulla befattningen som materielredogörare. Majoren Tamms åtgärder i detta hänseende ansåge Tengberg i likhet med regementschefen vara fullt riktiga.

Med hänsyn till vad sålunda anförts och till betydelsen av att den dyrbara och svårersättliga krigsmaterielen ägnades erforderlig omsorg och att en ordentlig överlämning av materieluppbörden ägde rum, föresloge Tengberg, att Rudins framställning icke måtte föranleda någon militieombudsmannens åtgärd.

Militieombudsmannen anförde i skrivelse den 20 mars 1943 till regementschefen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

I den av chefen för centrala värnpliktsbyrån omnämnda högkvartersordern av den 29 juni 1942, som skulle tjäna till ledning för ifrågavarande verksamhet, föreskreves utom vad i värnpliktsbyråns skrivelse omnämnts bland annat att, innan värnpliktig inkallades till frivillig tjänstgöring eller efter ansökan medgåves kvarstå i tjänstgöring, skulle tillstånd härför inhämtas från chefen för armén. Enligt högkvartersorder arméstaben avd. O nr 89: 5 av den 24 november 1942 skulle nya kontrakt (förbindelser) innehålla bestämmelse att de gällde för en tid av sex veckor dock med viss uppsägningstid för militär myndighet. I en annan högkvartersorder stadgades att, innan antagning skedde av bland andra krigsfrivilliga vid armén och frivilligt tjänstgörande värnpliktiga, godkännande skulle inhämtas från chefen för armén och

att avtal (kontrakt) ej finge tecknas, förrän dylikt godkännande erhållits från arméstaben.

I förevarande fall syntes dessa regler helt ha åsidosatts. Något godkännande av anställningen från chefen för armén hade icke inhämtats, och något kontrakt hade ej tecknats. Det förfaringssätt som sålunda tillämpats hade bland annat medfört den olägenheten att klarhet icke kunnat vinnas om för vilken tid avtal träffats om frivillig anställning. Militieombudsmannen ansåge sålunda att Tamm härutinnan förfarit oriktigt. Med hänsyn till omständigheterna läte militieombudsmannen emellertid bero vid vad i saken förekommit men ville framhålla vikten av att gällande regler för antagande av frivilliga framdeles noggrant iakttoges. Regementschefen skulle giva Tamm del av innehållet i skrivelsen.

16. Semesterlagen äger ej tillämpning å krigsfrivilliga.

I en till militieombudsmansexpeditionen den 26 maj 1943 inkommen skrift anförde krigsfrivillige nr 448-41-1905 K. Robert Skeppstedt bland annat följande:

Sedan han i samband med bensinrestriktionernas införande blivit permitterad från sin anställning som bilförsäljare, hade han den 20 maj 1941 vunnit anställning som krigsfrivillig vid försvarsområdesstaben i Örebro, varvid han under ett års tid tjänstgjort vid ett landstormsförband. Då enligt semesterlagen varje medborgare som tjänstgjort hos samma arbetsgivare i minst 180 dagar, vore berättigad till semesterersättning motsvarande en dagsinkomst i månaden, hade han vid vederbörande regementes personalbyrå ansökt om sådan ersättning. Emellertid hade han erhållit avslag å framställningen under motiveringen att sådan ersättning icke tillkomme frivilliga. Han anhölle nu att militieombudsmannen ville utverka att honom tillkommande semesterersättning tillerkändes honom.

Skeppstedt översände därefter ett mellan honom och vederbörande förbandschef träffat »krigsfrivilligavtal» av den 20 maj 1941, enligt vilket Skeppstedt förband sig att enligt för krigsfrivillig gällande villkor tjänstgöra såsom frivillig vid ifrågavarande landstormsförband.

Militieombudsmannen verkställde därefter utredning i ärendet.

Militieombudsmannen anförde i skrivelse den 20 november 1943 till Skeppstedt:

Enligt 1 § i lagen den 17 juni 1938 om semester ägde lagen tillämpning å arbetstagare i allmän eller enskild tjänst med undantag av sådana arbetstagare hos staten för vilka gällde särskilda föreskrifter rörande semester. Därjämte gjordes från lagens tillämpning visst annat undantag som i detta sammanhang ej vore av intresse.

Under sin anställning vid krigsmakten hade Skeppstedt varit att betrakta

som arbetstagare i statens tjänst. Angående hans rätt till ledighet under anställningstiden hade gällt krigsledighetsbestämmelserna. Enligt dessa hade han haft viss rätt till ledighet för vila och rekreation. Visserligen kunde måhända dylik ledighet icke i allo anses motsvara semester i vanlig mening, men det vore uppenbart att krigsledighetsbestämmelserna avsåge att reglera rätten till all ledighet under militärtjänstgöring och sålunda även rätten till semester. Härav följde att semesterlagen icke varit tillämplig å Skeppstedts anställning.

Militieombudsmannen företoge ej vidare åtgärd i ärendet.

17. Framförande av militärt motorfordon av annan än den ordinarie föraren.

I en den 24 november 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 199-8-39 Stig Andersson bland annat följande:

Andersson, som under sin militärtjänstgöring vore uttagen till förare av en kronan tillhörig bil, hade i denna egenskap den 19 november 1942 beordrats att utföra en körning med bilen. Innan körningen påbörjats, hade emellertid styckjunkaren J. E. Swärd, vilken tjänstgjort vid batteriet, begärt att själv få köra bilen. I enlighet med givna instruktioner hade Andersson vägrat att överlämna körningen till Swärd och framhållit att han vore ensam ansvarig för fordonet. Swärd hade detta till trots tagit ratten och hänvisat Andersson att taga plats på lastflaket, varvid han framhållit att den andra platsen å förarsätet vore upptagen av en annan styckjunkare. Vid återfärden hade förfarits på samma sätt.

På begäran översände chefen för Smålands artilleriregemente vid regementet verkställd utredning.

Enligt den sålunda föreliggande utredningen uppgav Swärd vid förhör bland annat följande:

Det vore riktigt att han under transporten beordrat Andersson att åka på lastbilens flak, medan han själv övertagit ansvaret för bilens förande. Mot ordern hade Andersson protesterat, men Swärd hade vidhållit densamma. Anledningen till att Swärd givit denna order vore att han ansett det med hänsyn till sin och den andre medföljande styckjunkarens befälsställning olämpligt att de skulle sitta på lastflaket. Swärd vore innehavare av körkort och vore väl förtrogen med handhavandet av motorfordon. Under flera år hade han varit lärare och instruktör vid flera av regementets motorskolor. Swärd ville tillägga att han ansåge sig ha handlat i full överensstämmelse med sin befälsrätt.

I skrivelse den 12 februari 1943 till regementschefen anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Enligt mom. 40 i instruktion för förvaltningen av arméns motormateriel

(AMMI), 1942 års upplaga, finge endast för erforderlig avlösning av ordinarie förare under längre tids körning eller för anbefalld utbildning eller då ordinarie förare i vissa särskilda fall icke kunde (borde) föra sitt motorfordon, annan härtill beordrad bestämd person föra fordonet. Enligt ett vid utredningen fogat utdrag ur »Bestämmelser för Motormateriel- och Drivmedelstjänsten vid Kungl. Smålands arméartilleriregemente 1942» finge ett motorfordon utom av ordinarie förare icke köras av annan person, såvida denne icke blivit beordrad härtill; rättighet att giva sådan order tillkomme chefen för motorparken, division, batteri, skola och motsvarande formation eller den vilken dylik chef givit bemyndigande härtill.

Då av utredningen syntes framgå att Swärd icke blivit beordrad att tjänstgöra som förare av ifrågavarande bil, hade han uppenbarligen förfarit felaktigt genom att på sätt som skett övertaga körningen av bilen. Enligt yttrande av vederbörande batterichef skulle emellertid Swärd med största sannolikhet ha erhållit tillstånd att köra bilen, om han framställt begäran därom. På grund härav och då Swärd syntes ha varit väl kunnig i förande av motorfordon, läte militieombudsmannen bero vid den erinran som innefattades i det anförda. Regementschefen skulle giva Swärd del av innehållet i skrivelsen.

18. Oriktigt tillvägagångssätt mot markägaren vid framdragande av telefonledning.

Den 5 oktober 1942 anmälde civilingenjören J. X-n till landsfiskalen i vederbörande distrikt att okända personer avverkat träd å X-n tillhörig egendom.

Vid en av fjärdingsmannen i orten verkställd utredning befanns, att 12 stycken träd fällts och använts såsom stolpar vid byggandet av en militär telefonledning över gårdens ägor. Av tillkallade värderingsmän uppskattades trädens värde till 17 kronor.

Vid fortsatt polisutredning den 20 oktober 1942 hördes värnpliktige konstapeln S. T. Robertsson, vilken därvid berättade:

Efter order av sergeanten P. G. Persson hade Robertsson den 1, 2 och 3 oktober 1942 byggt permanenta beredskapstelefonlinjer vid klagandens gård. Isolatorerna hade såvitt möjligt fästs å växande träd. Då det varit nödvändigt att sätta stolpar hade träd huggits i skogen. Å gården hade fällts 12 träd.

Sergeanten Persson hördes dels vid polisutredningen och dels genom militär myndighets försorg. Persson berättade:

I början av september 1942 hade Persson av den dåvarande divisionschefen erhållit order att bygga vissa halvpermanenta telefonlinjer, vilka varit avsedda att kvarstå då förbandet i början av oktober skulle lämna sin gruppering. De skulle möjliggöra ett snabbt återupptagande av denna gruppering.

Utbyggandet av det halvpermanenta nätet hade påbörjats omkring den 14 september. Order hade givits att arbetet skulle bedrivas med sådan skyndsamhet att det med säkerhet vore färdigt till den 4 oktober, då förbandet väntades skola bryta upp, varför arbetena varit mycket brådskande. Linjerna, som skulle stå kvar för att genast kunna användas vid krigsutbrott, hade byggts av oisolerad tråd på porslinsisolatorer som fästs å träd eller stolpar. Vid byggandet av sådana linjer hände det ofta att man måste hugga undan träd, vilka stode i vägen för linjernas rätta dragning. Då lämpliga träd att fästa isolatorerna i icke funnes, måste man sätta upp stolpar, och dessa toges ur skog på platsen. Det vore föreskrivet att vederbörande skogsägare skulle underrättas, om möjligt innan träden fälldes. Då linjebyggnaden vore av brådskande natur eller skogsägaren icke inom rimlig tid kunde anträffas, underrättades skogsägaren senare om vad som förekommit och enades man om skälig ersättning. Kunde underrättelse icke omedelbart givas avvaktade man att skogsägaren skulle komma in med skadeståndsanspråk, varefter skadan ersattes enligt överenskommelse. Vid sådan linjebyggnad inträffade även annan skadegörelse, och ägarna brukade alltid vara snabba att begära ersättning även för den minsta skadegörelse eller intrång. Under byggandet av de nu ifrågakomna, omkring 30 kilometer långa ledningarna, vilka berört ett otal markägare, hade Persson icke fått tid att underhandla med andra markägare än sådana som direkt påträffats. Om Persson skulle ha trätt i förbindelse med samtliga markägare hade arbetet med säkerhet icke blivit färdigt i tid. Persson hade sagt till Robertsson att om det bleve nödvändigt att fälla träd så skulle i största möjliga utsträckning huggas torra granar och tallar och andra mindervärdiga träd. Efter det att linjen varit färdigbyggd hade Persson icke fått tid att personligen närmare granska arbetet och de skador som anställts. Persson hade icke heller senare fått tid att underrätta skogsägaren. Dessa och andra skadeståndsanspråk i samband med linjebyggnader i trakten skulle regleras i samband med att den nuvarande divisionschefen, majoren B. Willberg, skulle avsyna linjerna. I början av november 1942, innan förbandet skulle lämna Skåne, hade Persson till divisionsadjutanten överlämnat en skiss över ledningarnas sträckning. Denna skiss hade befordrats till Hälsingborgs försvarsområde som övertagit ansvaret för ledningarnas underhåll.

Majoren Willberg berättade:

Han hade den 30 september 1942 övertagit befälet över divisionen. Av Persson hade han den 3 oktober erhållit rapport att telefonnätet vore utbyggt och avprovat, varpå förbandet följande dag förflyttats. Willberg hade icke ägt kännedom om trädfällning och dylika detaljer rörande signalnätet förrän polismännen den 20 oktober inställt sig i förbandets nya förläggning. Persson hade i detta fall handlat mot gällande instruktioner, vilka föreskreve att ägaren skulle underrättas, men Persson hade icke kunnat handla på annat sätt, enär det varit synnerligen brådskande att få dessa linjer färdigbyggda. Linjerna vore också av mycket stor vikt för framtida försvar. I sådana fall kunde det få anstå med underrättandet av ägaren till senare lämplig tidpunkt,

och så hade skett i detta fall. Man hade icke hunnit underrätta klaganden innan förbandet förflyttats. Sådan underrättelse samt värdering av skador och reglering av dessa skulle komma att ske inom den närmaste tiden i samband med att Willberg inspekterade de byggda linjerna. Det funnes flera personer i trakten som lidit större skada och intrång än klaganden, men dessa hade vänt sig till förbandet och då de fått veta att skadeståndet skulle regleras senare, hade de icke haft mera brått med sina pengar än att de förklarat sig villiga att vänta.

I anledning av polisutredningen anförde klaganden:

Om linjen vore avsedd att stå kvar borde markägarna ha underrättats, så att den kunnat skyddas. Klaganden hade å sin mark skyddat linjen, men en annan fastighetsägare hade nedtagit och bortfört stolparna som stått i vägen för skötseln av åkern, varför tråden låge på marken. Personer i klagandens tjänst hade medan bygget pågått befunnit sig på arbete några hundra meter därifrån. Underlåtenheten att underrätta hade enligt klagandens mening icke berott på brådska utan haft annan orsak. Markägarna kunde icke inkomma med skadeståndsanspråk då militärerna ginge bakom deras rygg för att sedan snabbt försvinna. I detta fall hade det behövts polisutredning för att utröna vilket förband som utfört arbetet. Till stolpar hade tagits de bästa träden även då de stått flera femtiotal meter från linjen. Ännu fem och en halv månad efter arbetet hade ingen underrättelse skett. Klaganden hade icke brått med att få pengar. Värdet vore så ringa att klaganden kunde bortse från om han erhölle ersättning eller icke. Vad klaganden ville vända sig mot vore förfaringssättet. Försvarsmaktens anseende lede skada om det inträngde i det allmänna medvetandet att militären icke följde utfärdade lagar och överbefälets order.

I skrivelse till militieombudsmannen anförde sedermera klaganden:

Stolparnas penningvärde vore så ringa att klaganden icke velat besvära de högre militära myndigheterna därmed; de hade viktigare saker att sysslа med. Klaganden hade emellertid en känsla av att militären ofta handlade oförståndigt mot civilbefolkningen och att förtroendet för vår krigsmakt därigenom kunde nedsättas. I detta fall hade vederbörande handlat för lättvindigt. Klaganden ville överlämna handlingarna för kännedom och begärde ej någon åtgärd för egen del.

Chefen för Smålands artilleriregemente yttrade:

Ifrågavarande linjebyggnad syntes, såsom av utredningen närmare framginge, ha utförts under sådana omständigheter och måst bedrivas med sådan skyndsamhet, att underrättelse till därav berörda markägare icke medhunnits före arbetets igångsättande. Robertsson, som enligt Perssons order närmast lett linjens byggande, borde efter linjebyggnaden och senast i samband med ledningens avprovande den 3 oktober 1942 för Persson ha anmält, att vissa träd måst fällas, varefter Persson borde ha avsynat telefonledningen och sökt komma i förbindelse med markägaren eller, om så icke medhunnits, anmält förhållandet till divisionschefen, så att genom dennes försorg syn, värdering och uppgörelse med markägaren hade kunnat kom-

ma till stånd före polisundersökningen. Det syntes emellertid ursäktligt att Robertsson glömt bort att självmant anmäla fällning av 12 mindre träd, sett mot bakgrunden av att han i enlighet med erhållna order inom anbefalld tid sökt få till stånd en användbar för försvarsändamål viktig telefonledning. Majoren Willberg syntes, så snart han genom polisundersökningen den 20 oktober 1942 fått kännedom om förhållandena, ha gjort vad på honom ankommit för att söka reglera förhållandena mellan kronan och markägaren.

Ställföreträdande militärbefälhavaren för I. militärområdet anförde i yttrande till militieombudsmannen:

Enär av utredningen syntes framgå, dels att linjebyggnaden varit av särskilt brådskande art och dels att ingen av den däri deltagande personalen gjort sig skyldig till någon försummelse som borde föranleda ansvar, samt då markägaren erbjudits full gottgörelse för den honom åsamkade ekonomiska förlusten, hemställdes att militieombudsmannen icke måtte vidtaga någon åtgärd i ärendet.

Efter en redogörelse för vad sålunda i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 15 maj 1943 till militärbefälhavaren för I. militärområdet:

I cirkulärskrivelse den 27 juni 1941 (Dnr 3893 C. TLA 1941 s. 105) meddelade arméförvaltningens fortifikationsstyrelse för sitt ämbetsområde följande föreskrifter i fråga om anskaffande av mark för befästningar m. m. samt om reglering av markskador i samband med befästnings- m. fl. anläggningar:

A. Anskaffande av erforderlig mark skedde, med de inskränkningar, som nedan angåves, genom försorg av vederbörande militära myndighet, som närmast under fortifikationsstyrelsen hade ansvaret för ifrågakommande anläggning (arméfördelningschef eller likställd, kommendant, militärområdesbefälhavare).

B. Marken anskaffades i regel med nyttjanderätt. — — —

C. För erhållande av nyttjanderätt till erforderlig mark skulle i första hand göras försök att träffa frivillig överenskommelse med markägare (arrendator eller annan rättsägare) om upplåtelse av dylik rätt.

Därest skälig uppgörelse icke kunde ernås, förfores enligt föreskrifterna i rekvisitionslagen — — —, expropriationslagen eller, i fråga om permanenta väganläggningar, lagen om enskilda vägar. — — —

D. För träffande av frivillig överenskommelse om upplåtelse av nyttjanderätt till mark lände följande till efterrättelse.

1. Mark för permanenta stridsvärn och skyddsrum, pansarhinder, hinder med järnpålar, baracker med permanent uppställning och dylikt, d. v. s. sådana anläggningar, som enligt vederbörande militära myndighets bedömande skulle bibehållas och underhållas i framtiden (oavsett huruvida arbetena utfördes i egen regi, genom entreprenör eller av trupp).

Skriftligt avtal upprättades av vederbörande militära myndighet. — — —

Ersättningen enligt avtalet utgjorde endast vederlag för själva nyttjanderätten, icke gottgörelse för skador å mark och vägar under byggnadstiden. Dylika skador reglerades särskilt (se under E nedan). — — —

E. Markskador.

I den mån det icke enligt kontrakt ålåge entreprenör att svara för markskador, bestämdes ersättning och gäldades kostnader för skadorna genom försorg av vederbörande militära myndighet. — — —

Med upphävande av bestämmelserna i cirkulärskrivelsen av den 27 juni 1941 meddelade fortifikationsstyrelsen i ny cirkulärskrivelse den 15 december 1942 (Dnr 10418: 2905 C. TLA 1942 s. 358) nya föreskrifter i ämnet, varvid det föreskrevs bland annat:

A. Anskaffande av erforderlig mark skedde, med de inskränkningar, som nedan angåves, genom försorg av vederbörande militära myndighet. Militärbefälhavare (motsvarande) ägde att i sådant avseende utfärda närmare anvisningar och hade att samla, förvara och förteckna ingångna avtal.

B. Marken anskaffades i regel med nyttjanderätt. — — —

C. Det ålåge vederbörande att, *innan* erforderlig mark toges i anspråk, av vederbörande markägare (ev. även arrendator eller annan rättsägare) söka erhålla skriftligt medgivande härtill enligt formulär C.

Därest markägaren vägrade att underteckna skriftligt medgivande enligt ovan, skulle före arbetenas igångsättande, därest rekvisitionslagen vore tillämplig på det aktuella fallet, förfaras enligt föreskrifterna i nämnda lag (SFS nr 583/1942) samt i annat fall framställning göras till fortifikationsstyrelsen och styrelsens besked i ärendet inväntas.

I de fall då skriftligt medgivande erhållits, skulle, därest marken vore avsedd att anskaffas med nyttjanderätt, avtal därom så snart ske kunde träffas med vederbörande. — — —

I det förevarande ärendet vore två särskilda frågor av intresse nämligen dels angående kronans rätt att taga enskild mark i anspråk och dels angående den ersättning som därför skulle utgå. Det vore den förstnämnda frågan, om rättsgrunden till kronans ingrepp i enskilda rättigheter, som vore den viktigaste.

Den telefonlinje, varom det vore fråga i ärendet, hade betecknats såsom permanent eller halvpermanent, och det hade uppgivits att den varit avsedd att under den närmaste tiden kvarstå för att kunna användas vid ett eventuellt framtida försvar mot en inträngande fiende. Till sin beskaffenhet hade ledningen liknat vanliga, permanenta telefonledningar. Sålunda hade den framdragits å isolatorer vilka fästs å träd eller uppsatta stolpar. Med hänsyn härtill hade ledningens framdragande uppenbarligen inneburit ett sådant nyttjande av annans mark att därför erfordrats särskild rättsgrund.

I första hand borde vederbörande militära myndighet ha sökt erhålla upplåtelse av marken genom avtal med ägarna. Denna skyldighet låge i sakens natur och framginge för övrigt även av utfärdade föreskrifter (TLA 1941 s. 105). Något avgörande hinder att förfara på detta sätt syntes icke ha förelegat. Att ledningen skulle byggas torde ha varit beslutat åtminstone en må-

nad före arbetenas utförande. Med ledning av den ekonomiska kartan torde man ha kunnat bestämma vilka fastigheter ledningen komme att beröra. Vid rekognoscering för ledningen torde utan större svårigheter, eventuellt genom samarbete med ortsmyndigheterna, upplysningar ha kunnat vinnas om ägarna till de berörda fastigheterna. Därvid torde det också ha kunnat utredas, vilka markägare som vore villiga att upplåta mark och i vilka fall tvångsförfarande kunde komma att erfordras.

Därest markägare vägrat att upplåta mark för ledningens framdragande, hade fråga uppkommit huruvida kronan tvångsvis kunnat taga marken i anspråk, närmast huruvida rekvisitionslagen vore tillämplig. Enligt rekvisitionslagen kunde mark tagas i anspråk endast för tillfälliga eller brådskande arbeten. Denna ledning borde sannolikt, eftersom den icke skulle kvarstå för någon längre tid, i rekvisitionslagens mening anses såsom tillfällig. Rekvisitionslagen syntes sålunda ha kunnat tillämpas. Mot vad i yttrandena framhållits torde arbetet icke kunna betraktas såsom brådskande i den betydelse ordet hade i rekvisitionslagen. Denna lag avsåge nämligen med brådskande arbeten sådana arbeten som utfördes under trycket av ett militärt tvångs- eller nödläge (se prop. 1942 nr 201 s. 40). Något verkligt militärt nödläge hade tydligen i detta fall icke förefunnits. Det hade upplysts att vederbörande förband lämnat orten dagen efter ledningens fullbordande och att ledningen endast skulle möjliggöra ett snabbt återtagande av den tidigare grupperingen. Den brådska som i detta fall kunde ha förelegat syntes ha berott därpå att arbetet icke i god tid förberetts. — I sista hand hade expropriation kunnat tillgripas för förvärvande av rätt att framdraga ledningen.

Av upplåtelsens uppgift att utgöra rättsgrund för ingreppet i fråga om enskild egendom följde, att den icke kunde ersättas av en enkel underrättelse till markägarna. Även om en sådan underrättelse givits, hade inkräktandet på enskild mark varit olovligt, och något rättsskydd torde icke därigenom ha skapats för ledningen. Med hänsyn till tidsläget torde man visserligen kunna räkna med att markägare i största omfattning skulle visa lojalitet mot försvarets intressen och överseende med formella brister vid genomförandet av nödvändiga ingripanden. Det vore dock olämpligt att missbruka denna samhällssolidaritet genom att utan tvingande skäl frångå de lagliga formerna för rättsförvärv. Såsom klaganden framhållit skadades försvarsmaktens anseende därav, och onödiga friktioner med ortsbefolkningen kunde skapas. Om rekvisition komme i fråga, skulle den ske före markens ianspråktagande.

Ansvaret för att nödiga åtgärder för erhållande av nyttjanderätt till marken bleve i rätt tid vidtagna åvilade givetvis de överordnade militära myndigheterna och icke den underordnade personal som utförde arbetet med ledningens byggande.

Vad här sagts om rätten att taga mark i anspråk för ledningens framdragande ägde tillämpning även i fråga om rätten att hugga stolpar som erfordrades för ledningen.

Vad slutligen anginge ersättningen för nyttjandet av marken, för avverkade stolpar eller för markskador, skulle denna, då rekvisition icke skett, såvitt möjligt bestämmas genom avtal. Kunde enighet om ersättningens storlek icke vinnas, ägde markägaren rätt att draga saken under domstols prövning. Det torde också stå varje sakägare öppet att, om han ej ville åtnöjas med det ingrepp som skett, i laga ordning påkalla prövning av kronans rätt att ha ledningen kvar.

Då klaganden icke framställt något yrkande funne sig militieombudsmannen kunna låta bero vid de sålunda gjorda uttalandena.

19. Olämpligt anordnad övning i strumpstoppning. För ändamålet ha hål klippts i hela strumpor.

I ett hos militieombudsmannen anhängigt ärende uppgav värnpliktige nr 22-56-41 Lundquist att vid 2. kompaniet vid Upplands regemente manskapet beordrats klippa sönder eljest hela strumpor för övning i strumpstoppning.

Korpralen nr 217 Johansson medgav vid förhör att han på order av tjänstförrättande kompanichefen, löjtnanten vid regementet K. G. Holm klippt hål, stora som en tvåöring på 7—8 stycken strumpor, vilken åtgärd företagits för att var och en skulle få tillfälle att under den anslagna tiden stoppa hål på en strumpa. Johansson tillade att han icke ansåge förfaringssättet lämpligt.

Holm uppgav: Han medgåve att han givit order om att hål skulle åstadkommas å strumporna, om söndriga strumpor icke funnes i så stor mängd att var och en kunde få tillfälle att stoppa ett hål. Han hade dock icke menat att fullt hela strumpor skulle klippas sönder, utan snarare att gamla stoppar skulle tagas upp och lagas igen. Han hade icke givit någon order om att nya strumpor skulle klippas upp. Det vore emellertid möjligt att ordern blivit väl summarisk.

Värnpliktige nr 121-56-41 Wetterskog yttrade vid förhöret att antalet strumpor som klippts upp enligt hans uppskattning utgjorde ett trettiotal, varav ett stort antal varit nya strumpor.

Värnpliktige nr 118-56-41 Söderström uppgav att korpralen Johansson med en sax klippt upp mindre hål på 25 à 30 strumpor, av vilka 3 varit nya, medan återstoden bestått av äldre, slitna och tidigare stoppade strumpor.

I skrivelse till regementschefen den 16 februari 1943 anförde militieombudsmannen:

Av utredningen framginge att ett ganska stort antal alldeles hela strumpor, av vilka en del varit nya, klippts sönder för att de värnpliktiga skulle få tillfälle att lära sig stoppa hålen. Ett dylikt förfaringssätt måste anses synnerligen olämpligt och stode på intet sätt i överensstämmelse med de

stränga krav som under nuvarande förhållanden måste ställas på varje befattningshavare i kronans tjänst att iakttaga största sparsamhet med kronans materiel. För det passerade bure Holm ansvaret, i det han givit order om att hål skulle göras å strumporna, för den händelse tillräckligt många trasiga strumpor icke funnes tillgängliga för ändamålet. Även om Holm icke menat att helt nya strumpor skulle klippas sönder, hade hans order dock varit olämpligt avfattad, vilket haft till följd att den blivit uppfattad på sätt som skett. Då militieombudsmannen emellertid förväntade att vad som inträffat icke komme att upprepas, läte militieombudsmannen bero vid den erinran som innefattades i det anförda.

Regementschefen skulle giva Holm del av innehållet i militieombudsmannens skrivelse.

20. Fråga om kroppsskada skall anses ha i den mening, som avses i krigssjukvårdsreglementet, inträffat under krigstjänstgöring.

(Jämför ämbetsberättelsen 1943 sid. 179—183.)[1]

I en den 3 april 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 6567-1-29 Erik Alvar Westin bland annat följande:

Han inryckte till tjänstgöring vid Svea livgarde den 11 januari 1943 och undergick därvid läkarundersökning utan att någon sjukdom kunde konstateras. Sedermera hade han den 18 januari 1943 sjukskrivits på grund av halsfluss. Den 29 januari 1943 hade han på grund av tuberkulos hemförlovats på 6 månader. Han hade dessförinnan icke friskskrivits. Av honom hos sekundchefen gjord framställning om sjuk- och familjeersättning under tiden för sjukdomen hade lämnats utan bifall. Westin anhölle om militieombudsmannens bistånd för utbekommande av ersättning.

I anledning av skriften verkställdes utredning. Därav framgick bland annat: Westin sjukskrevs på grund av halsfluss den 18 januari 1943. Vid i samband därmed företagen läkarundersökning konstaterades gamla tuberkulosförändringar på båda lungorna. I avvaktan på utredning av lungsjukdomen kvarstod Westin såsom sjukskriven även sedan han tillfrisknat från halsflussen. Vid en den 29 januari 1943 jämlikt 126 § inskrivningsförordningen företagen läkarundersökning befanns han på grund av lungtuberkulos oduglig till krigstjänst under en tid av sex månader och hemförlovades samma dag. Under tiden den 25 januari—den 19 april 1943 stod han under observation i Stockholms stads tuberkulosbyrå. Han åtnjöt krigslön och sjukvård genom militär myndighet allenast till och med den 29 januari 1943.

[1] Uti ifrågavarande ämne må vidare hänvisas till meddelande från överbefälhavaren den 24 februari 1942 angående anmälningsskyldighet till riksförsäkringsanstalten (se TLB 1942 sid. 157) och till en upplysande artikel i »Aktuell orientering», årgång 1 : 42/43 nr 2 sid. 13—14.

I skrivelse den 10 mars 1943 till sekundchefen anhöll Westin att bliva tillerkänd sjukersättning och andra förmåner. Han hänvisade som ett parallellfall till militieombudsmannens ämbetsberättelse 1943 sid. 181—183.

Uti resolution, åtecknad skrivelsen, yttrade tjänstförrättande sekundchefen, överstelöjtnanten Eric Drakenberg, att då Westin den 22 januari 1943 varit återställd från den sannolikt i tjänsten ådragna halsflussen och då den lungsjukdom, som den 29 januari föranlett hans hempermittering, uppenbarligen icke ådragits eller förvärrats i tjänsten, kunde framställningen författningsenligt icke föranleda någon åtgärd.

Depåläkaren, regementsläkaren G. Frostell, anförde i avgivet yttrande bland annat:

Westin hade företett gamla tuberkulosförändringar i båda lungorna. Han hade icke varit sjukskriven för lungsjukdom utan för halsfluss, varefter han på grund av de funna lungförändringarna i avbidan på utredning fått kvarstå som sjukskriven. Den sjukdom för vilken Westin gjorde anspråk på ersättning hade uppenbarligen ådragits före militärtjänsten och icke förvärrats av denna. Westin hade tillråtts söka fortsatt kontroll av sin sjukdom hos Stockholms stads tuberkulosbyrå.

I gemensamt yttrande den 22 maj 1943 till militieombudsmannen anförde arméförvaltningens civila departement och sjukvårdsstyrelse:

Av handlingarna framginge, att ifrågavarande sjukdom inträffat den 18 januari 1943 *under*[1] krigstjänstgöring i den mening, som avsåges i 1 § krigssjukvårdsreglementet nr 757/1939. Jämlikt föreskrifterna i krigssjukvårdsreglementet, jämförda med kungl. brevet den 24 januari 1941 (TLA 9), hade Westin bort vara bibehållen vid rätten till sjukvård, så länge han varit i anledning av sjukdomen arbetsoförmögen, dock högst tre månader efter det han sjukskrivits, eller sålunda högst till och med den 17 april 1943, och jämlikt 3 § 1 mom. kungl. kungörelsen nr 655/1939, sådant detta författningsrum lydde enligt kungörelsen den 20 oktober 1939, nr 758, hade Westin ägt uppbära krigslön under den tid, han åtnjöte sjukvård enligt krigssjukvårdsreglementet. I skrivelse den 22 maj 1943 hade departementet och styrelsen förständigat sekundchefen för Svea livgarde att till Westin utbetala ersättning enligt ovan angivna grunder, ävensom att underrätta vederbörande familjebidragsnämnd om departementets och styrelsens beslut.

I sin omförmälda skrivelse till sekundchefen yttrade civila departementet och sjukvårdsstyrelsen bland annat:

Då enligt vad handlingarna i ärendet utvisade, Westins lungsjukdom inträffat under krigstjänstgöring, i den mening, som avsåges i 1 § krigssjukvårdsreglementet nr 757/1939, hade Westin jämlikt sagda reglemente, jämfört med kungl. brevet den 24 januari 1941 (TLA 9), varit berättigad åtnjuta fri sjukvård, så länge han styrkte sig ha varit på grund av kroppsskadan arbetsoförmögen, dock högst under tre månader efter det han sjukskrivits, eller sålunda högst till och med den 17 april 1943, och hade Westin

[1] Här kursiverat. Enligt reglementet kräves icke att sjukdomen skall ha inträffat *på grund av* militärtjänstgöring.

ej utan eget medgivande i anledning av kroppsskadan bort hemförlovas, förrän han varit utan avbrott sjukskriven i tre månader. I sjukvården innefattades jämväl ersättning för kost och inkvartering under den tid, Westin kunde ha vårdats i hemmet, utan att sådan prövning erfordrades, som avsåges i 3 § näst sista stycket krigssjukvårdsreglementet. Denna ersättning kunde beräknas med ledning av Kungl. Maj:ts brev den 23 februari 1940 om rätt till fri inkvartering under krigstjänstgöring m. m., respektive rätt till fri förplägnad i vissa fall (TLA 37—38), jämförda med de av arméförvaltningens intendenturdepartement med stöd av punkt 2 i sistnämnda brevet utfärdade särskilda föreskrifter. Vidare skulle enligt 3 § 1 mom. kungl. kungörelsen nr 655/1939, sådant detta författningsrum lydde enligt kungl. kungörelsen den 20 oktober 1939, nr 758, krigslön utgå, så länge sjukvård åtnjötes enligt krigssjukvårdsreglementet. Med anledning härav förordnade departementet och styrelsen, att sekundchefen skulle till Westin snarast möjligt låta utbetala förmåner enligt ovan angivna grunder. Därjämte borde sekundchefen underrätta vederbörande familjebidragsnämnd om detta departementets och styrelsens beslut.

Enligt till militieombudsmannen från krigskassaavdelningen vid regementet insänd uppgift utbetalades därpå ersättning enligt nyss angivna grunder till Westin och upplystes tillika att Westin uppbure bostadsbidrag från familjebidragsnämnden.

Ärendet avslutades av tjänstförrättande militieombudsmannen genom skrivelse den 12 juli 1943 till Westin, i vilken skrivelse militieombudsmannen hänvisade till att Westin erhållit den ersättning vartill han varit berättigad. Med hänsyn till att rättelse vunnits företog militieombudsmannen ej vidare åtgärd i ärendet.

21. Värnpliktig, som i avbidan på prövning av ansökning om civilarbetstillstånd fått fullgöra tjänstgöring såsom värnpliktig civilarbetare,[1] har under nämnda tid ansetts böra erhålla avlöning såsom vanlig värnpliktig och icke såsom värnpliktig civilarbetare.

I en den 27 november 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige civilarbetaren nr 282-36-37 Holmström bland annat:

Han hade fullgjort militärtjänstgöring vid A 2 under något mer än 14 månader. Han hade därefter ånyo blivit inkallad till A 2 till den 16 juli 1941. I samband med inryckningen hade han avgivit en underdånig ansökan om befrielse från militärtjänstgöring och att i stället få utföra civilt arbete. Denna ansökan hade beviljats den 12 september 1941. Holmström hade kvarstått i tjänst vid A 2 till den 2 oktober samma år, då han överflyttats till arbeten vid

[1] Jämför 7 § i numera gällande lag om vapenfria värnpliktiga.

Uppsala universitets skogsförvaltning. Under tiden den 16 juli—den 2 oktober hade han åtnjutit samma avlöning, som utginge till värnpliktig civilarbetare. Han ansåge sig emellertid berättigad till avlöning såsom för vanlig värnpliktig, d. v. s. med 1 krona 50 öre om dagen, intill dess Kungl. Maj:ts beslut om hans befrielse från militärtjänstgöring förelegat.

I avgivet yttrande anförde chefen för Göta artilleriregemente, att enär Holmström vid inryckningen inlämnat ansökan att bliva överförd till civilarbetare, hade han jämlikt mom. 2 i generalorder nr 1151/1941 omedelbart fått fullgöra tjänstgöring i likhet med övriga i tjänst varande värnpliktiga civilarbetare och även avlönats som sådan.

Arméförvaltningens civila departement yttrade i avgivet utlåtande:

Departementet hade redan tidigare givit uttryck åt den uppfattningen[1] att till tjänstgöring inkallad värnpliktig civilarbetare, som vägrade utföra arbete, icke kunde med gällande bestämmelser frånkännas den å tjänstgöringstiden belöpande avlöningen. Det syntes i anslutning härtill icke riktigt att ställa den värnpliktiges avlöning, på sätt skett i föreliggande fall, i beroende av att denne, ehuru ännu i redovisningshänseende vanlig värnpliktig, utfört visst slags arbete, nämligen sådant arbete som eljest påvilade värnpliktig civilarbetare. Departementet ansåge sålunda, att ifrågavarande värnpliktig bort, så länge han redovisats såsom vanlig värnpliktig, bibehållas vid sådan värnpliktig tillkommande avlöning. Beträffande slutpunkten för nämnda avlönings utgående föreföllе det departementet stå bäst i överensstämmelse med den av departementet hävdade principen, att vanlig värnpliktigs avlöning skulle tillkomma Holmström till och med den 12 september 1941, då Kungl. Maj:ts beslut meddelats på hans ansökning om tillstånd att i stället för militärtjänstgöring utföra civilt arbete.

Sedan militieombudsmannen med översändande av departementets utlåtande anhållit om förnyat yttrande av regementschefen meddelade denne att på grund av utlåtandet utbetalning komme att ske av Holmström tillkommande skillnadslön.

I skrivelse den 11 februari 1943 till Holmström anförde härpå militieombudsmannen att Holmström vore berättigad till vanlig värnpliktigs avlöning under tiden den 16 juli—den 12 september 1941, vilken sistnämnda dag Kungl. Maj:ts beslut meddelats på hans ansökning om tillstånd att i stället för militärtjänstgöring utföra civilt arbete. Militieombudsmannen meddelade vidare att utbetalning till Holmström av skillnad i avlöning komme att ske genom chefens för Göta artilleriregemente försorg.

[1] Se militieombudsmannens ämbetsberättelse 1943 sid. 261.

22. Å ersättning för begagnande av egna beklädnadspersedlar skall icke göras avdrag för överdragskläder, som tillhandahållas av kronan.

I en den 8 november 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 134-42-29 Algot Ericsson:

Han tillhörde en grupp civilvärnpliktiga, som vore inkallade till 60 dagars brandkurs i Eskilstuna. De hade fått ut overalls av kronan men måste i övrigt ha egna kläder. De hade endast erhållit ersättning för underkläder och skor. Ericsson anhölle å egna och kamraternas vägnar att få fråga, om de icke vore berättigade till ersättning även för övriga kläder och i så fall med hur mycket.

I skrivelse den 12 november 1943 till Ericsson anförde militieombudsmannen:

I intendenturmaterielreglementet § 2 mom. 2, sådant detta moment lydde enligt kungl. brev den 21 maj 1943, föreskreves bland annat, att manskap ägde uppbära gottgörelse för begagnande av egna beklädnadspersedlar (uniform) eller motsvarande civila persedlar. Uti kungl. brev den 11 juni 1943 hade följande ersättningsbelopp fastställts, allt för tjänstgöringsdag beräknat, nämligen:

för vapenrock, huvudbonad och klädesbyxor tjugoett öre;
för kappa fjorton öre;
för skodon (två par) tjugo öre;
för skjortor, kalsonger och strumpor (underkläder) tio öre.

Då Ericsson otvivelaktigt måste inrymmas under reglementets ovannämnda bestämmelser och då »overalls» icke hänfördes till gruppen beklädnadsmateriel utan till gruppen utrednings- och remtygsmateriel under rubriken överdragskläder, borde Ericsson erhålla oavkortad gottgörelse för begagnande av sina beklädnadspersedlar.

Ericsson torde för vederbörande chef förete militieombudsmannens skrivelse.

23. Marketenteriföreståndare vid fältmarketenteri är ej, utan särskilt beslut därom av vederbörande myndighet, berättigad till ersättning för marketenteriets skötsel.

I en den 21 november 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde fanjunkaren vid ingenjörtrupperna G. Åkesson:

Åkesson tjänstgjorde bland annat som marketenteriföreståndare vid marketenteriet Ing 1 Ö. Marketenteriet, vilket bedreves såsom fältmarketenteri, startades den 21 april 1941. På grund av att särskild marketenteribarack disponerades och förläggningen vore permanent tillhandahölles till försäljning alla varor, som manskapet önskade köpa. Därför måste ett betydande

arbete nedläggas av Åkesson, vilket i stor utsträckning finge ske på fritid. För att i likhet med marketenteriföreståndare vid mobiliseringsdepå erhålla någon ersättning hade Åkesson framfört ett önskemål därom. Marketenterinämnden i dess helhet samt förbandschefen voro ense om att Åkesson borde erhålla ersättning för sitt arbete. Ersättningen skulle inräknas i omkostnaden för marketenteriet. Då det emellertid icke i Sold I Kom klart framginge om sådan ersättning finge utbetalas eller ej och då Åkesson strävade efter att samtliga verifikationer i hans räkenskaper skulle vara fullt justa, anhölle Åkesson om militieombudsmannens utlåtande om dylik ersättning kunde utgå eller ej.

Uti avgivet yttrande anförde arméförvaltningens intendentur- och civila departement:

De uti soldatinstruktionen den 30 maj 1941 för krigsförvaltningen, intendentur- och kommissarietjänst (Sold I Kom) meddelade bestämmelserna för fältmarketenterier innefattade icke några föreskrifter angående ersättning för befattning med marketenterirörelse. Arbetet med fältmarketenteris skötsel och redovisning torde få betraktas såsom en gren av den rent militära tjänsten i fält, för vilken ingen särskild ersättning ansetts kunna komma i fråga. I förevarande fall hade emellertid av framställningen att döma marketenteriet bedrivits under förhållanden, som syntes jämförbara med vad som gällde lägerkassornas marketenterirörelser och bland annat haft en försäljning, som i fråga om sortering och omsättning varit betydligt mera fredsbetonad än vad som förutsattes i Sold I Kom. Med hänsyn härtill torde viss ersättning till Åkesson kunna anses motiverad. Därest framställning därom gjordes och denna tillstyrktes av förbandschefen och marketenterinämnden, torde departementen ej ha anledning att ställa sig avvisande mot densamma.

Under hänvisning till detta yttrande anförde militieombudsmannen i skrivelse den 15 februari 1943 till Åkesson, att denne efter särskild framställning till vederbörande myndighet kunde tillerkännas ersättning för sitt arbete som marketenteriföreståndare.

På därefter av Åkesson gjord framställning bemyndigade Kungl. Maj:t genom beslut den 7 maj 1943 arméförvaltningens intendentur- och civila departement att besluta rörande utbetalande av viss ersättning till Åkesson i den mån marketenteriets överskottsmedel därtill lämnade tillgång.

24. Olämpliga åtgärder av militär myndighet rörande pressens rätt att referera en militärbegravning.

I en den 31 oktober 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde redaktören K. Ew. Beckman i Stockholm:

Den 24 oktober 1942 hade i Trelleborg jordfästs några tyska sjömän, vilka omkommit vid det tillfälle då ångfärjan Deutschland torpederats i södra

Östersjön. Jordfästning och begravning hade ägt rum under stor högtidlighet och officiella former. Såväl den svenska som den tyska krigsmakten hade varit representerad. Svenska statsorgan hade varit företrädda genom representativa personer. Innan jordfästningen skulle förrättas hade till tidningarna i Trelleborg ankommit en skrivelse, som upptagit namnen å dödsoffren för färjekatastrofen och därefter följande tillägg:

»All referering av tal under begravningen är förbjudet.» Skrivelsen hade varit ställd till samtliga tidningsredaktioner och undertecknad:

»På befallning

John Zander,
Kapten.»

Då det angåves att Zander utfärdat sin order på befallning, torde därmed avses att överordnad anbefallt Zander att vidtaga viss åtgärd. Då Beckman ansåge att Zander icke haft rätt att utfärda en order av detta slag, finge Beckman anhålla att militieombudsmannen ville låta undersöka vad som förekommit.

Enligt ett av Tidningarnas telegrambyrå utsänt meddelande deltogo från svensk sida bland andra militärbefälhavaren för I. militärområdet, generalmajoren E. af Klercker, samt befälhavaren för Malmö försvarsområde, översten G. af Sillén. I detta meddelande uppgavs att pastorn Kühn från tyska församlingen i Malmö höll ett tal.

I yttrande till militieombudsmannen anförde Zander:

I sin egenskap av stationsofficersgruppchef för de tyska permittenttransporterna över Hälsingborg och Trelleborg hade Zander klockan 8·10 den 24 oktober 1942 anmält sig för af Klercker vid Trelleborgs ångfärjestation för att närvara vid den tyske ministerns ankomst. Efter mottagningen hade Zander omkring klockan 9 tillsammans med af Sillén farit till sin expedition för att ordna med en del utskrifter rörande begravningen på uppdrag av expeditionsofficeren vid I. militärbefälsstaben, majoren H. Lokrantz, bland annat med namnen på de tyskar som skulle begravas. Dessa uppgifter skulle utskrivas i sju exemplar och lämnas till tidningsmän som komme att närvara vid begravningen. af Sillén hade då tillsagt Zander att samtidigt meddela tidningsmännen, att de icke skulle referera eventuella tal vid jordfästningen. Då det varit brådskande, enär samlingen till begravningen skulle äga rum vid krematoriet klockan 10·45, och då Zander visste att det i Trelleborg funnes fyra tidningsexpeditioner, hade Zander adresserat uppgifterna till samtliga tidningsredaktioner samt helt kortfattat tillagt att all referering av tal under begravningen vore förbjudet. Då Zander själv icke varit upphovet till detta meddelande och då någon underskrift måste finnas, hade Zander satt »på befallning» såsom brukligt vore i ett sådant fall. Stationsofficeren i Trelleborg lydde under befälhavaren för Malmö försvarsområde i allt vad som rörde allmän ordning och ordningen inom försvarsmakten. Till expeditionerna för Trelleborgs-Tidningen, Trelleborgs Allehanda, Arbetet och

Sydsvenska Dagbladet hade meddelandet utsänts med bud. De övriga tre exemplaren av meddelandet hade icke blivit utdelade. Då Zander vid samlingen vid krematoriet sammanträffat med Lokrantz, som haft begravningens anordnande om hand, hade denne meddelat att Tidningarnas telegrambyrå gjort anmärkning på att det på uppgiften stått förbud för referering av tal vid begravningen. Så hade icke varit meningen utan meddelandet skulle ha formulerats »all referering av tal vid begravningen bör undvikas». Zander hade då på de tre exemplar av meddelandet, som han medförde, ändrat det så som Lokrantz ville ha det formulerat. Zander hade emellertid sedan icke blivit i tillfälle att lämna ut något ytterligare exemplar. Någon order från Lokrantz att meddela ändringen till de fyra expeditionerna hade Zander ej fått. Efter begravningen vid den lunch som givits av svenska staten hade Zander blivit i tillfälle att förmedla ett meddelande från I. militärbefälsstaben till Lokrantz. Detta meddelande hade innehållit att Tidningarnas telegrambyrå gjort förfrågan hos försvarsstabens pressdetalj angående förbudet. Zander hade då meddelat att Lokrantz ändrat formuleringen. Omedelbart efter samtalet hade Zander till Lokrantz anmält dess innehåll. Vid förfrågan hos redaktören för Trelleborgs Allehanda, huruvida tidningen haft någon olägenhet av den olyckliga formuleringen i meddelandet, hade redaktören svarat, att det icke förekommit något tal, men att Zander ej kunnat veta det förut; om det hade varit något tal så skulle de ha refererat det ändå, för ännu funnes det tryckfrihet i Sverige.

Lokrantz uppgav i yttrande till militieombudsmannen:

Lokrantz hade av militärbefälhavaren erhållit uppdrag att ordna med detaljerna för jordfästningen i Trelleborg den 24 oktober 1942. af Klercker hade givit Lokrantz i uppdrag att meddela tidningarna, att det vore generalens önskan att, om officiella tal förekomme vid graven, pressen ej skulle återge desamma, detta huvudsakligen därför att vid återgivandet av eventuella tyska tal felaktig översättning av vad som yttrats lätt kunde insmyga sig och det sagda på så sätt lätt få en felaktig innebörd. Tiden för ordnandet av denna förhållandevis stora begravning hade varit mycket knapp och då Lokrantz på morgonen den 24 oktober i samband med mottagandet vid stationen av prinsen av Wied med flera tyska representanter träffat af Sillén, hade Lokrantz anmodat denne att till pressen förmedla af Klerckers önskan beträffande återgivandet av eventuella tal vid graven. Detta hade af Sillén lovat att taga hand om. Vid sin återkomst till hotellet i Trelleborg hade Lokrantz blivit uppringd av pressbyrån i Malmö som meddelat, att förbud utfärdats för tidningarna att återgiva eventuella tal vid graven. Lokrantz hade då genast sagt att detta vore ett misstag, det hade endast varit generalens önskan att så ej skulle ske, som skulle bringas till pressens kännedom. Lokrantz hade vidare sagt att han snarast skulle rätta till det felaktiga meddelande som utsänts av Zander. Begravningen var redan klockan 11, och Lokrantz kunde icke träffa Zander förrän omkring klockan 10·30, då Lokrantz givit honom order att snarast rätta till det felaktiga meddelandet. Personligen hade Lokrantz varit av den uppfattningen att allt varit tillrättalagt genom detta ingripande.

af Sillén anförde i yttrande till militieombudsmannen:

Den 24 oktober 1942 hade han mött af Klercker, tyske ministern med flera vid Trelleborgs ångfärjestation. af Klercker hade varit åtföljd av Lokrantz. Denne hade bett af Sillén att vara honom behjälplig med att anmoda en landstormskapten vid namn Larsson att lämna ett meddelande till pressen, innebärande en framställning om att icke referera eventuellt förekommande tal. Då af Sillén icke kunnat komma i förbindelse med Larsson hade han i stället anmodat Zander att göra denna framställning. af Silléns anmodan hade icke fått formen av någon tillsägelse, att Zander skulle meddela tidningsmännen, att de icke skulle referera eventuella tal vid jordfästningen. Om Zander så uppfattat af Silléns anmodan, förelåge en bestämd missuppfattning från hans sida. Att en sådan missuppfattning skett hade i så fall sin förklaring i den brådska som rått vid tillfället. Vid sin anmodan till Zander hade af Sillén utgått från att Zander skulle söka personlig kontakt med vederbörliga redaktioner.

I yttrande till militieombudsmannen anförde af Klercker:

De av Lokrantz lämnade upplysningarna vore riktiga så som händelseförloppet utvecklat sig. Anledningen till att meddelandet utformats som skett syntes vara, att det förmedlats genom ett flertal personer och under brådskande förhållanden. Till följd härav hade det synbarligen icke blivit möjligt att ingående förklara vad som egentligen avsåges. Dessa omständigheter kunde delvis förklara den kategoriska och felaktiga formuleringen; möjligen hade därtill även bidragit ovana att handlägga så delikata uppdrag som samarbete med pressen. Alldeles uppenbart hade emellertid ett beklagligt fel blivit begånget, ehuru någon olägenhet därav näppeligen orsakats (tal hade icke förekommit). Eftersom af Klerckers muntliga anvisningar, vars ordalag han icke lagt på minnet, uppenbarligen icke varit tydliga nog för att utesluta missförstånd, ansåge af Klercker att ansvaret för felet helt åvilade honom. Dock icke beträffande den oriktiga användningen av uttrycket »på befallning», vilken finge tillskrivas bristande kännedom om bestämmelserna i Instruktion för expeditionstjänsten vid armén. Eventuell åtgärd i anledning härav från af Klerckers sida vilade intill dess detta ärende blivit av militieombudsmannen slutbehandlat.

I en påminnelseskrift anförde Beckman:

Ett tal hade otvivelaktigt hållits under högtidligheten, nämligen av Kühn. Tydligt vore att af Klercker räknat med att anföranden skulle komma att hållas och att fördenskull vissa åtgärder övervägts i syfte att hindra pressreferenter att fritt skildra sorgeaktens förlopp. De farhågor Lokrantz givit uttryck för i fråga om de närvarande pressrepresentanternas förmåga att återge tyska anföranden vore helt ovidkommande och för övrigt icke bestyrkta. Såsom en allmän anmärkning ansåge Beckman sig berättigad framhålla, att krigsmakten numera vore väl utrustad med organ för förbindelser mellan försvarsväsendet och publiceringsorganen. Förutom försvarsstabens pressdetalj funnes sålunda informations- eller pressofficerare tillsatta vid större och mindre avdelningar av försvarsväsendet. Det vore förvånande att

ingen sakkunskap blivit anlitad, varigenom en sådan åtgärd som den förevarande säkerligen kunnat undvikas. Landets tidningar hade under kriget så gott som undantagslöst med den största välvilja ställt sig till förfogande för att i försvarets intresse verka till förmån för upplysning om försvaret och göra verksam propaganda för dess sak. Det verkade då i ganska hög grad stötande, att det överhuvud taget kunnat företagas en sådan åtgärd som den varom här vore fråga.

Sedan militieombudsmannen hos statens informationsstyrelse anhållit att styrelsen — med bortseende från den olämpliga form i vilken framställningen till tidningarna skett — måtte avgiva yttrande beträffande frågorna, huruvida det i förevarande fall bort ankomma på militär myndighet att bedöma om hänvändelse bort ske till tidningarna att icke referera eventuella tal samt huruvida dylik framställning över huvud lämpligen bort göras, anförde informationsstyrelsen i skrivelse den 19 januari 1943:

Av handlingarna syntes framgå, att svenska militära myndigheter medverkat vid anordnandet av begravningen. Med hänsyn härtill torde det få anses välbetänkt att dessa myndigheter ägnat uppmärksamhet även åt publiceringsfrågor i samband med begravningen. Att militär myndighet såsom sådan icke skulle äga befogenhet att göra hänvändelse till pressen om begränsning av publiciteten syntes ej heller kunna göras gällande. Däremot torde det kunna ifrågasättas, huruvida det ankommit på lokal militär myndighet att fatta beslut om sådan hänvändelse. Enligt den praxis som tillämpades i samarbetet mellan utrikesdepartementet, försvarsstaben och informationsstyrelsen torde det i fall som det förevarande närmast ha tillkommit styrelsen — vilken det enligt 2 § d) i dess instruktion åläge att, om anledning därtill yppades, vidtaga åtgärder i syfte att söka förebygga att sådana framställningar i någon form lämnades allmänheten, som med hänsyn till landets politiska och militära läge icke borde offentliggöras — att av eget initiativ eller efter framställning besluta därom. Huruvida de lokala militärmyndigheterna ägt kännedom om denna praxis vore icke styrelsen bekant. Enligt de anvisningar för samarbetet mellan militära myndigheter och publicitetsorganen, som fastställts genom högkvartersorder den 15 januari 1941, gällde emellertid att önskemål om förhindrande eller begränsning av publicitet eller om tillrättaläggande av det som skulle publiceras skulle — då saken kunde väntas komma att upptagas av tidningar inom ett flertal orter — framföras till överbefälhavaren, som förmedlade önskemålen till informationsstyrelsen eller, i brådskande fall, direkt till Tidningarnas telegrambyrå eller annat publicitetsorgan. Styrelsen ansåge det för sin del angeläget att denna ordning i möjligaste mån iakttoges, då de lokala militärmyndigheterna vid aktioner i publicitetsfrågor understundom ådagalagt otillräcklig kännedom om tryckfrihetslagstiftningen och tidningarnas särskilda arbetsförhållanden vilket, såsom i förevarande fall, givit anledning till onödiga friktioner med pressen. Vidkommande spörsmålet, huruvida den ifrågakomna framställningen till pressen att avstå från referat över huvud lämpligen bort göras, kunde informationsstyrelsen icke finna att någon omständighet anförts, som gjort en sådan framställning påkallad.

Sedan militieombudsmannen hos överbefälhavaren anhållit att denne ville avgiva yttrande i ärendet och därvid särskilt angiva, huruvida af Klerckers initiativ att direkt till pressens representanter göra framställning om förhindrande av publicitet vore förenligt med föreskrifterna i de utfärdade anvisningarna för samarbetet mellan militära myndigheter och publicitetsorganen, anförde överbefälhavaren i yttrande till militieombudsmannen den 17 april 1943:

Vad först anginge den särskilda fråga, varom upplysning begärts, syntes svaret, i enlighet med avfattningen av de åberopade föreskrifterna, böra bliva beroende av huruvida begravningen skäligen kunnat förväntas bliva uppmärksammad av tidningar inom ett flertal orter eller icke. Icke minst med hänsyn till att tyske ministern skulle närvara vid akten borde en dylik vidgad publicitet ha för af Klercker framstått såsom sannolik, och hans berörda initiativ syntes därför böra anses icke överensstämma med föreskrifterna. Det kunde emellertid framhållas, att om omständigheterna bedömdes så brådskande, att ärendets hänskjutande till överbefälhavaren icke ansåges kunna medhinnas inom rimlig tid, militärbefälhavaren måste anses ha varit berättigad att handla på eget initiativ. Vidare borde beaktas, att bedömandet av en väntad publicitets omfattning ingalunda vore en lätt uppgift och att detta i all synnerhet gällde för en lokal militärmyndighet i landsorten, vilken icke ofta hade anledning att handlägga frågor om inskränkning i publiciteten. Vidkommande ärendet i övrigt funne överbefälhavaren (i likhet med vad statens informationsstyrelse anfört) att någon omständighet icke framkommit till stöd för att militärbefälhavarens framställning till pressen överhuvud varit av lämplighetsskäl påkallad.

I skrivelse till överbefälhavaren den 27 april 1943 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för ärendet:

Anvisningar för samarbetet mellan militära myndigheter och publicitetsorganen, fastställda genom högkvartersorder den 15 januari 1941, innehölle bland annat följande:

De militära myndigheternas samarbete med publicitetsorganen omfattade: Framställningar om förhindrande eller begränsning av publicitet eller om tillrättaläggande av det, som skulle publiceras (till exempel i syfte att giva ett meddelande en form, som uteslöte vissa för publicering icke lämpliga militära uppgifter, eller som vore betingad av hänsyn till främmande makt). — Samarbetet med Radiotjänst, svenska filmproducenter och utländska publicitetsorgan ombesörjdes (med vissa undantag) uteslutande av överbefälhavaren. Samarbetet med övriga publicitetsorgan (Tidningarnas telegrambyrå och andra inhemska nyhetsbyråer, svenska tidningar och tidskrifter med flera) skedde enligt följande grunder: Önskemål om förhindrande eller begränsning av publicitet eller om tillrättaläggande av det, som skulle publiceras, framfördes — då saken kunde väntas komma att upptagas av tidningar inom ett flertal orter — till överbefälhavaren, som förmedlade önskemålen till Sta-

tens informationsstyrelse eller, i brådskande fall, direkt till Tidningarnas telegrambyrå eller annat publicitetsorgan.

Enligt den för informationsofficer fastställda instruktionen ålåge det sådan officer bland annat att föreslå åtgärder för förhindrande, begränsning eller tillrättaläggande av publicitet i viss fråga.

Av yttrandena i ärendet från Lokrantz och af Klercker framginge, att den sistnämnde anbefallt att till pressens representanter skulle framföras, att det vore af Klerckers önskan att om officiella tal förekomme vid graven pressen icke skulle referera dem. Motivet för denna önskan hade uppgivits vara, att fel skulle kunna insmyga sig vid översättningen av tal som hölles på tyska och referaten sålunda lätt få ett felaktigt innehåll. af Klerckers önskemål om förhindrandet av publicitet torde ha varit betingade av hänsyn till främmande makt. Såvitt handlingarna i ärendet gåve vid handen hade sådana omständigheter icke förelegat, att en framställning om förhindrande av publicitet varit påkallad. Därest af Klercker trots detta ansett en sådan framställning önskvärd hade han haft att vända sig till överbefälhavaren, som förmedlat önskemålen till informationsstyrelsen till Tidningarnas telegrambyrå. De av överbefälhavaren utfärdade anvisningarna för samarbetet med publicitetsorganen finge anses innefatta förbud för underlydande chefer att, i ett fall som det förevarande där vidsträckt publicitet vore att förvänta, direkt hos Tidningarnas telegrambyrå eller annat publicitetsorgan göra framställning om förhindrande av publicitet.

Ehuru af Klercker således enligt militieombudsmannens uppfattning åsidosatt de utfärdade föreskrifterna samt utan skäl sökt begränsa pressens rätt att referera en händelse av allmänt intresse, ansåge militieombudsmannen sig böra låta bero vid den erinran som innefattades i det anförda.

Till pressens representanter hade af Klerckers önskemål blivit framförda i den förvanskade formen av ett förbud mot publicering av referat av eventuella tal. Det vore uppenbart att ett sådant förbud vore lagstridigt. Att af Klerckers tillsägelse blivit förvanskad torde i första hand vara att tillskriva, att densamma gått genom flera mellanhänder, och slutligen hade den blivit på sätt skett missförstådd av Zander. Möjligen hade tillsägelsen från början ej heller varit tillräckligt tydlig för att utesluta varje missförstånd. Det kunde emellertid med visst fog ifrågasättas huruvida icke Zander bort inse att meningen ej varit att utfärda förbud mot publicering och att han i allt fall bort hos af Sillén förfråga sig om innebörden av den av denne framförda tillsägelsen. Ehuru militieombudsmannen alltså funne anmärkning härutinnan kunna riktas även mot Zander, ansåge militieombudsmannen sig kunna underlåta vidare åtgärd mot Zander i denna del.

Förvanskningen torde icke ha varit av större betydelse för resultatet av framställningen. Man torde äga antaga att pressmännen i stort sett icke skulle ha fäst mindre avseende vid ett från af Klerckers sida uttalat uttryckligt önskemål än vid ett i form av en befallning framfört ståndpunktstagande. Pressmännen torde också ha ägt sådan kännedom om gällande rätt att de icke uppfattat en dylik befallning såsom för dem bindande.

af Klercker hade särskilt påtalat att Zander undertecknat det av honom utfärdade tjänstemeddelandet »på befallning». Enligt 38 mom. i instruktionen för expeditionstjänsten vid armén skulle tjänstemeddelande vara försett med underskrift av vederbörande chef; dock finge vissa tjänstemeddelanden »på befallning» underskrivas av bland annat stabschef. Med vederbörande chef torde här avses den befälhavare från vilken meddelandet härrörde. Zander syntes icke ha intagit sådan ställning att han över huvud kunnat underskriva ett från af Klercker utgående meddelande, och någon direkt befallning att skriva under det nu ifrågakomna meddelandet hade Zander icke erhållit. Zander hade emellertid av expeditionsofficeren vid militärbefälsstaben erhållit uppdrag att till tidningarna utsända en namnuppgift, och genom försvarsområdesbefälhavaren hade han erhållit tillsägelsen angående referering av eventuella tal. Varken försvarsområdesbefälhavaren eller militärbefälhavaren torde ha avsett, att det utgående meddelandet skulle för dem företes för underskrift. Då Zander således haft att själv utfärda meddelandet men icke själv fattat beslutet rörande ingrepp i publiceringen, finge han anses ha varit berättigad att i meddelandet erinra om sistnämnda förhållande. Detta kunde givetvis ha skett vid formuleringen av meddelandet, vare sig detta varit skriftligt eller muntligt. Att Zander i stället vid underskriften utsatt att han handlat »på befallning» syntes militieombudsmannen, ehuru oriktigt, icke vara av beskaffenhet att böra föranleda någon ytterligare åtgärd från hans sida.

Militieombudsmannen finge anhålla att överbefälhavaren ville giva af Klercker samt Zander del av skrivelsen.

25. Angående hemlighållande av anbudshandlingar inom försvarets förvaltning.

I en den 11 oktober 1943 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrivelse anhöll biträdande varvsintendenten vid Göteborgs örlogsvarv Olof Vilén om upplysning huruvida han ägde rätt att neka att utlämna avskrifter av upphandlingsprotokoll under den motiveringen, att Göteborgs örlogsvarv vore ett förband under uppsättning.

Militieombudsmannen anförde i skrivelse till Vilén den 19 november 1943 följande:

Enligt § 86 regeringsformen finge alla allmänna handlingar ovillkorligen kunna genom trycket utgivas, där ej i tryckfrihetsförordningen annorlunda stadgades. Envar svensk medborgare skulle i den ordning som i tryckfrihetsförordningen sades äga fri tillgång till alla till stats- eller kommunalmyndighet inkomna och därifrån utfärdade handlingar, vilka hos dylik myndighet förvarades. I den sålunda stadgade rätten gällde dock vissa inskränkningar.

I tryckfrihetsförordningen angåves i § 2 mom. 2 de allmänna förutsättningar under vilka förbud mot utlämnande kunde genom särskild lag införas. Undantagen från principen om allmänna handlingars offentlighet vore numera angivna i lagen den 28 maj 1937, nr 249, om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar, den s. k. sekretesslagen. I den mån sekretesslagen ej särskilt angåve allmänna handlingar såsom hemliga, vore de offentliga och envar ägde fri tillgång till dem. Beträffande handlingar som rörde krigsmaktens mobilisering och åtskilliga andra militära förhållanden ägde Konungen enligt 4 § sekretesslagen förordna, att de ej finge utlämnas. Dylikt förordnande hade meddelats genom kungörelsen den 25 november 1938, nr 757. På försvarsväsendets område reglerade således denna kungörelse närmare vilka handlingar som skulle vara hemliga enligt 4 § sekretesslagen. I 2 § i 1938 års kungörelse uppräknades åtskilliga handlingar vilka, såframt deras offentliggörande kunde medföra våda för rikets säkerhet eller uppenbart kunde skada dess försvar, icke finge utlämnas förrän 50 år förflutit från deras datum. Bland dessa handlingar funnes även vissa anbudshandlingar. Under 2 § 12. upptoges nämligen sammandrag, förteckningar, rapporter, skrivelser rörande infordrande av anbud, kontrakt och andra handlingar rörande behov av och tillgång å materiel och förnödenheter av alla slag, varav krigsmaktens eller dess särskilda delars krigsberedskap eller organisation och storlek på krigsfot framginge.

Beträffande särskilda slag av handlingar ägde Konungen jämlikt § 2 mom. 4 tryckfrihetsförordningen förordna, att de i viss ordning skulle förses med anteckning att de vore hemliga.

Genom 3 § i 1938 års kungörelse hade Konungen meddelat sådant förordnande i fråga om handlingar som avsåges bland annat i 2 § i samma kungörelse. Sådan handling skulle av den myndighet, hos vilken den upprättades eller till vilken den först inkomme, förses med anteckningen: »Hemlig jämlikt kung. 1938 nr 757.» Fråga huruvida handling, å vilken sådan anteckning skett, likväl lagligen borde utlämnas prövades av chefen för försvarsdepartementet. Dessa handlingar kunde, till deras skiljande från övriga hemliga handlingar, betecknas såsom hemligstämplade.

Av det anförda framginge att anbudshandlingar i vissa fall kunde hemligstämplas. Förutsättning därför vore dock dels att krigsmaktens eller dess särskilda delars krigsberedskap eller organisation och storlek på krigsfot därav framginge och dels att handlingarnas offentliggörande kunde medföra våda för rikets säkerhet eller uppenbart kunde skada dess försvar.

Särskilda bestämmelser rörande hemlighållande av handlingar i statens affärsverksamhet upptoges i 34 § sekretesslagen. Första stycket i 34 § innehölle föreskrift att handlingar i ärenden angående förvärv, avyttrande eller upplåtelse av egendom eller annat, som myndighet ägde förvalta, eller angående utförande av arbete för myndighets behov annorledes än genom dess egen eller annan myndighets personal icke finge, utan tillstånd av den myndighet som handlade ärendet, utlämnas innan avtal slutits eller ärendet eljest slutförts. Andra stycket i 34 § upptoge stadganden, vilka möjliggjorde

hemlighållande av anbudshandlingar även efter den tidpunkt då ett avtal slutits eller ett ärende eljest slutförts. Då anledning därtill förelåge ägde vederbörande myndighet besluta, att handlingar som avsåges i 34 § första stycket även efter där angiven tidpunkt icke finge utan myndighetens tillstånd utlämnas. Den tid för vilken beslutet högst finge gälla hade bestämts olika för olika fall. Beträffande andra handlingar än sådana som angåve villkoren i slutna avtal finge beslutet avse en tid av högst 20 år från nämnda tidpunkt. Vad anginge handlingar som angåve villkoren i slutna avtal vore högsta sekretesstiden 2 år.

I den mån ett upphandlingsprotokoll verkligen vore av den natur, att hemligstämpling enligt 1938 års kungörelse vore påbjuden, skulle den hemlighållas och därav följde att envar som finge hand om protokollet vore icke blott berättigad utan även skyldig att icke utlämna detsamma till allmänheten.

Enligt det ursprungliga förslaget till sekretesslag skulle förordnande jämlikt 34 § andra stycket kunna meddelas endast i sällsynta undantagsfall. En viss uppmjukning beträffande förutsättningarna för dylikt förordnande skedde otvivelaktigt därigenom, att lagen kom att medgiva sådant förordnande så snart anledning därtill förelåge. Ett väckt förslag om obligatorisk sekretess under två år för alla handlingar i anbudsärenden hade dock vid lagens tillkomst uttryckligen blivit avvisat. Det vore därför tydligt att lagen intoge den ståndpunkten, att offentlighet vore regel och sekretess undantag på detta område. I överensstämmelse härmed torde man kunna fastslå att lagens mening vore, att frågan om sekretess enligt 34 § andra stycket skulle av vederbörande myndighet prövas i varje särskilt ärende, där anledning till sådan prövning förekomme.

Av förarbetena till 34 § sekretesslagen framginge, enligt militieombudsmannens uppfattning, att de däri medgivna avstegen från offentlighetsgrundsatsen föranletts av kraven på affärsmässighet vid bedrivande av affärsverksamhet. Lagens mening torde således icke vara, att beslut om hemlighållande enligt 34 § finge meddelas med hänsyn till intresset att hemlighålla förhållanden som vore av betydelse för rikets försvar. De rent militära sekretesskraven hade blivit tillgodosedda genom 4 § sekretesslagen och 1938 års kungörelse.

Såsom av det senast anförda framginge kunde en myndighet vägra att utlämna ett upphandlingsprotokoll, vilket icke blivit hemligstämplat, allenast om särskilt beslut om hemlighållande fattats av vederbörande myndighet. Sådant beslut finge meddelas, där det erfordrades för att statens upphandling skulle kunna ske i affärsmässiga former, exempelvis där offentlighet skulle lända till allvarligt förfång för det allmänna eller för enskildas berättigade ekonomiska intressen.

26. Fråga huruvida reglering av uppsägningstid må ske i antagningsbevis, som utfärdas för e. o. tjänstemän. Tillika fråga om civila tjänstemäns straffrättsliga ställning vid mobiliserade avdelningar av krigsmakten.

Militära icke-ordinarie reglementet den 15 juni 1939 upptager i 4 § 4 mom. föreskrift, att entledigande av extra ordinarie tjänsteman av annan anledning än tjänstefel sker efter skriftlig uppsägning, vilken såvitt möjligt bör ske senast tre månader före anställningens upphörande.

Genom ett av chefen för Karlskrona örlogsvarv den 13 augusti 1942 utfärdat antagningsbevis antogs Nils Thore Emil Ohlsson att från och med den 1 september 1942 vara e. o. tjänsteman i 11 lönegraden med tjänstgöringsskyldighet tills vidare vid torped- och mindepartementet såsom ritare av andra klass och mot åtnjutande av de avlönings- och andra förmåner, varom stadgas i militära icke-ordinarie reglementet. I anställningsbeviset intogs bestämmelse, att anställningen upphörde, sedan tre månader förflutit efter å någondera sidan skedd uppsägning; dock finge entledigande på grund av tjänstefel ske utan föregående uppsägning.

Anställningsbeviset försågs den 4 maj 1943 med påskrift av varvssekreteraren, att anställningen efter Ohlssons därom gjorda framställning upphörde att gälla med utgången av den 30 juli 1943.

Efter att under tiden den 31 maj—den 5 juni 1943 ha åtnjutit semester i sin tjänst vid örlogsvarvet, tog Ohlsson anställning vid ett företag i Finspång.

I skrivelse till landsfiskalen i Finspångs distrikt den 8 juni 1943 anförde chefen för örlogsvarvet bland annat: Då Ohlsson tillhörde mobiliserat förband av krigsmakten och lydde under krigslag hade han per telegram anmodats att omedelbart inställa sig vid örlogsvarvet samt meddelats att laga åtgärder komme att vidtagas, därest ordern icke genast åtlyddes. Med anledning härav hemställdes att, om Ohlsson ej den 9 juni 1943 inställde sig vid örlogsvarvet för tjänstgöring, han måtte genom landsfiskalens försorg höras samt polisrapport översändas för ärendets handläggning vid krigsrätt.

Till Ohlsson avsände chefen för örlogsvarvet den 8 juni 1943 ett telegram av följande lydelse: Enär Ohlsson tillhörde mobiliserat förband av krigsmakten och lydde under krigslag, anmodades han att omedelbart inställa sig vid örlogsvarvet. Därest denna order icke genast åtlyddes komme laga åtgärder att vidtagas.

I anledning av chefens för örlogsvarvet nyssnämnda åtgärder återvände Ohlsson till sin tjänst vid örlogsvarvet.

Den 8 juni 1943 utfärdade chefen för örlogsvarvet en varvsorder av innehåll, att de vid örlogsvarvet anställda civila tjänstemännen på förekommen anledning erinrades om att de, så länge örlogsvarvet vore att anse såsom mobiliserad avdelning av krigsmakten, jämlikt 6 § 3 mom. strafflagen för krigsmakten lydde under sagda lag.

I en den 13 augusti 1943 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde Försvarets civila tjänstemannaförbund bland annat:

Förbundet ifrågasatte huruvida antagningsbeviset vore författningsenligt upprättat. — Ohlsson hade av oförstånd den 1 juni 1943 tillträtt en ny befattning i Finspång innan den avtalade uppsägningstiden löpt ut, dock efter att först ha underrättat chefen för örlogsvarvet. Innehållet i dennes skrivelse till landsfiskalen samt telegram till Ohlsson vore enligt förbundets åsikt av sådan art, att angrepp mot Ohlssons personliga frihet måste anses föreligga, för vilket Ohlsson borde hållas skadeslös. — Att örlogsvarvets civila tjänstemän den 8 juni 1943 lydde under strafflagen för krigsmakten, funne förbundet icke vara med verkligheten överensstämmande. Härvidlag stödde sig förbundet på en av Arbetsdomstolen år 1942 meddelad dom, vari uttalats att den 1 april 1942 icke förelegat ett tillstånd, som varit att anse såsom mobilisering. — Förbundet anhölle om militieombudsmannens bistånd för att erhålla rättelse och klarläggande.

Chefen för örlogsvarvet anförde i yttrande till chefen för marinen den 2 september 1943:

I förbundets skrift angåves icke i vilket avseende antagningsbeviset icke vore författningsenligt. Det kunde emellertid antagas, att förbundet avsåge det i antagningsbeviset införda avtalet om ömsesidig uppsägningstid. Förbundet torde ha grundat sin uppfattning om författningsstridigheten av avtalet därpå, att militära icke-ordinarie reglementet icke omnämnde bestämmelse av ifrågavarande innebörd utan endast föreskreve, att entledigande av extra ordinarie tjänsteman av annan anledning än tjänstefel skedde efter skriftlig uppsägning, vilken såvitt möjligt borde ske senast tre månader före anställningens upphörande. Chefen för örlogsvarvet kunde emellertid icke finna, att den i antagningsbeviset intagna bestämmelsen om ömsesidig uppsägningstid vore författningsstridig. Stadgandet i militära icke-ordinarie reglementet om uppsägningstid torde ha tillkommit för att giva den antagne tjänstemannen trygghet i sin anställning. Motsvarande skydd för den antagande myndigheten att ha tillgång till tjänstemannens arbetskraft hade icke behöft fastslås genom bestämmelse i författningen, då det låge i myndighetens eget intresse att bereda sig detta skydd. Det vore orimligt att tänka sig ett anställningsförhållande så konstruerat, att den anställde ägde frihet att utan varsel säga upp sin plats, under det att arbetsgivaren vore bunden av viss uppsägningstid. I nu förevarande antagningsbevis hade därför arbetsgivaren och arbetstagaren genom bestämmelsen om ömsesidig uppsägningstid härutinnan givits samma rättigheter. Beträffande antagningsbevisets giltighet i förevarande avseende, utan att tjänstemannen formligen underskrivit anställningsvillkoren, torde det förhållandet, att han utan att framställa anmärkning mottagit antagningsbeviset och börjat sin tjänstgöring, för honom medföra skyldighet att iakttaga däri intagna föreskrifter. — I förbundets skrift uppgåves, att Ohlsson i förväg meddelat chefen för örlogsvarvet, att han den 1 juni 1943 skulle tillträda en annan befattning. Denna uppgift vore icke med sanningen överensstämmande. Förhållandet vore i stället, att Ohlsson varken meddelat chefen för örlogsvarvet eller sin närmaste chef, att han då skulle tillträda annan anställning. Ohlsson hade endast ansökt

om avsked före utgången av för honom stadgad uppsägningstid i avsikt att tillträda en ekonomiskt förmånligare anställning vid ett privat företag. På grund av svårigheterna att erhålla kvalificerad teknisk personal såsom ersättare för honom, kunde hans ansökan icke bifallas. Avsked beviljades med anledning därav först med utgången av föreskriven uppsägningstid eller den tidigare dag, från och med vilken ersättare kunde bliva anställd. Efter att ha åtnjutit semester under tiden den 31 maj—den 5 juni underlät emellertid Ohlsson att återgå i tjänstgöring. Sedan det inhämtats, att han tillträtt ny anställning vid ett företag i Finspång, underrättades ledningen av företaget, att Ohlsson vore att anse som rymmare från mobiliserad avdelning av krigsmakten. Enligt vad direktören för detta företag därvid meddelade, skulle Ohlsson av ombudsmannen för förbundet ha underrättats därom, att något avseende icke behövde fästas vid det förhållandet, att avsked icke blivit beviljat i enlighet med gjord framställning, samt att Ohlsson därför icke hade för avsikt att åter inställa sig vid örlogsvarvet. Det var på den grund, som chefen för örlogsvarvet lät avsända skrivelsen till landsfiskalen och telegrammet till Ohlsson. — Då det gjordes det uttalandet, att angrepp mot Ohlssons personliga frihet måste anses föreligga, syntes det böra beaktas, att chefen för örlogsvarvet icke vidtog åtgärd för Ohlssons omedelbara återförande till hans tjänstgöringsplats. Genom direktören i Finspång meddelades Ohlsson, att han såsom tillhörande mobiliserat förband av krigsmakten löde under strafflagen för krigsmakten samt att han ofördröjligen måste återvända till sin tjänstgöringsplats. Först sedan han genom direktören meddelat, att han icke tänkte återvända, avsändes telegrammet till honom och skrivelsen till landsfiskalen. Chefen för örlogsvarvet kunde icke finna, att han genom vidtagande av dessa åtgärder förgripit sig mot Ohlssons personliga frihet. Som Ohlsson åtlydde den telegrafiska ordern om inställelse, vidtogos icke några lagliga åtgärder mot honom. Då ersättare kort därefter kunde anställas, beviljades Ohlsson avsked omkring 6 veckor före den avtalade uppsägningstidens utgång. — Chefen för örlogsvarvet finge vidhålla, att örlogsvarvet vid den i ärendet avsedda tiden varit att anse såsom mobiliserat. Det av förbundet i dess skrift åberopade uttalandet torde ha avsett mobiliseringsbegreppet i annan betydelse än här vore ifråga. — Då Ohlsson ställt sig inställelseordern till efterrättelse hade han icke lidit någon skada därav att han eventuellt icke tidigare vetat, att han tillhörde mobiliserat förband.

Sedan militieombudsmannen hos Försvarsväsendets lönenämnd anhållit om dess yttrande i ärendet i vad anginge frågan om ömsesidig uppsägningstid, inkom lönenämnden med yttrande den 18 oktober 1943, vari anfördes:

Enligt likalydande stadganden i 4 § 3 mom. civila icke-ordinarie reglementet och 4 § 4 mom. militära icke-ordinarie reglementet — vilka stadganden med oförändrat innehåll upptagits från tidigare gällande avlöningsreglementen — skedde entledigande av extra ordinarie tjänsteman av annan anledning än tjänstefel efter skriftlig uppsägning, vilken såvitt möjligt borde ske senast tre månader före anställningens upphörande. Någon närmare förklaring rörande innebörden av nämnda stadganden hade icke lämnats i motiven till av-

löningsreglementena. Bestämmelsen om att entledigande av extra ordinarie tjänsteman skulle föregås av skriftligt uppsägningsförfarande hade uppenbarligen tillkommit i syfte att bereda tjänstemannen ökad trygghet i anställningsvillkoren. Någon ovillkorlig rätt för tjänstemannen att åtnjuta viss uppsägningstid före entledigandet förelåge emellertid icke; enligt åberopade stadganden i avlöningsreglementena skulle såsom nämnts uppsägningen såvitt möjligt ske senast tre månader före anställningens upphörande. Någon föreskrift om skyldighet för tjänstemannen att gentemot staten iakttaga viss uppsägningstid funnes överhuvud taget icke meddelad. Det i antagningsbeviset intagna förbehållet om tre månaders ömsesidig uppsägningstid syntes lönenämnden fördenskull sakna formellt stöd i gällande avlöningsföreskrifter. För den statliga tjänstemannapersonalen finge anställningsvillkoren anses vara reglerade genom vederbörliga avlöningsförfattningar och instruktioner. En frivillig reglering av anställningsförhållandena vid sidan av gällande bestämmelser syntes lönenämnden icke kunna ifrågakomma. I den mån personal i statens tjänst anställts i annan ordning, såsom fallet vore beträffande exempelvis kontraktsanställd personal samt personal anställd enligt kollektivavtal, kunde anställningsvillkoren självfallet regleras på basis av överenskommelse mellan de båda avtalsslutande parterna. I sakligt hänseende finge lönenämnden framhålla, att ett sådant skydd för statens intresse såsom arbetsgivare i tjänsteförhållandet, som förbehållet om iakttagande av viss uppsägningstid vid frånträdande av anställningen skulle utgöra, knappast vore erforderligt för det åsyftade ändamålet. Anställningen bragtes nämligen att upphöra först genom myndighetens beslut om tjänstemannens entledigande. Ett sådant beslut finge visserligen icke fotas på godtyckliga grunder, och eftersom tjänsteförhållandet vore baserat på frivillighet kunde en avskedsansökan i regel icke avslås, men myndigheten finge i fråga om tidpunkten för anställningens upphörande anses vara pliktig att företaga en prövning till bevakande av att statens befogade intresse såsom arbetsgivare icke träddes för nära. Det finge vidare anses vara naturligt, att myndigheten vid denna prövning sökte en anknytning till privaträttsliga regler. Lönenämnden hyste emellertid av förut anförda skäl den uppfattningen, att ett i antagningsbevis för extra ordinarie tjänsteman intaget förbehåll om ömsesidig uppsägningstid icke vore författningsenligt grundat.

Militieombudsmannen anförde i skrivelse den 25 november 1943 till chefen för Karlskrona örlogsvarv och Försvarets civila tjänstemannaförbund följande:

Genom det militära icke-ordinarie reglementet reglerades de rättigheter och skyldigheter vilka åtföljde ställningen såsom extra ordinarie tjänsteman. I fråga om anställningens upphörande stadgades, att vederbörande tjänsteman såvitt möjligt borde åtnjuta tre månaders uppsägningstid, då fråga ej vore om entledigande på grund av tjänstefel. Någon ovillkorlig rätt för tjänstemannen till den angivna uppsägningstiden vore således icke föreskriven. Någon föreskrift att staten å sin sida, därest tjänstemannen önskade lämna sin

tjänst, skulle åtnjuta uppsägningstid vore icke meddelad. Reglementets ståndpunkt till detta spörsmål torde dock icke vålla tvekan. Dess regler skulle säkerligen anses uttömmande i så måtto, att den myndighet som antoge en e. o. tjänsteman icke ägde att genom avtal med denne eller genom någon myndighetens ensidiga åtgärd komplettera reglementets bestämmelser. Tjänstemännen skulle lyda under reglementet, och någon differentiering efter olika myndigheters önskemål på denna punkt torde författningen icke lämna rum för. Redan åtgärden att i det för Ohlsson utfärdade antagningsbeviset tillförsäkra denne en ovillkorlig uppsägning av tre månader saknade alltså stöd i reglementet. Det i antagningsbeviset intagna förbehållet, att Ohlsson icke finge lämna sin tjänst förrän tre månader efter skedd uppsägning, stode enligt militieombudsmannens mening i strid med reglementets rätta innebörd. I ett antagningsbevis borde icke införas särskilda villkor vid sidan av eller i stället för de i vederbörlig författning upptagna. Militieombudsmannen funne således att chefen för Karlskrona örlogsvarv förfarit felaktigt vid utfärdandet av antagningsbeviset för Ohlsson.

Då Ohlsson i början av maj 1943 begärt entledigande från sin anställning vid örlogsvarvet för att tillträda en förmånligare anställning vid annat företag, hade frågan om hans entledigande bort ha bedömts oberoende av det i anställningsbeviset upptagna tillägget om uppsägningstid. Vid fastställandet av tidpunkten för anställningens upphörande torde chefen för örlogsvarvet ha varit både berättigad och skyldig att bevaka örlogsvarvets intressen såsom arbetsgivare. Å andra sidan syntes sådan hänsyn ha bort tagas till Ohlssons berättigade anspråk, att Ohlsson icke berövades möjligheten att tillträda den nya anställning som han skaffat sig. Chefen för örlogsvarvet hade upplyst, att Ohlsson slutligen beviljats avsked omkring sex veckor före den avtalade uppsägningstidens utgång. Han syntes således ha blivit entledigad från sin anställning vid örlogsvarvet i mitten av juni 1943. Med hänsyn härtill kunde ifrågasättas huruvida något avgörande hinder förelegat att entlediga honom från och med den 5 juni 1943, då hans semester slutat.

Oberoende av huruvida Ohlsson varit berättigad att bliva entledigad tidigare än som skett, måste hans ställning den 8 juni 1943 bedömas med hänsyn därtill att hans anställning vid örlogsvarvet då faktiskt ännu icke upphört. Enligt 6 § 3:o strafflagen för krigsmakten skulle under denna lag lyda envar som vore tjänstgöringsskyldig vid mobiliserad avdelning av krigsmakten. Därest örlogsvarvet överhuvud vore att anse såsom en avdelning av krigsmakten, torde det icke råda någon tvekan om att den vid denna tidpunkt varit att anse såsom mobiliserad. Då örlogsvarvet torde betraktas såsom en avdelning av krigsmakten,[1] hade Ohlsson alltså lytt under strafflagen för krigsmakten. Bestämmelserna i denna lag om rymning och olovligt undanhållande vore i första hand tillämpliga å krigsmän. Jämlikt 56 § strafflagen för krigsmakten hade emellertid även Ohlsson kunnat bestraffas enligt dessa bestämmelser. Chefens för örlogsvarvet åtgöranden för att förmå Ohlsson att

[1] Jfr SOU 1942:16 s. 138; Prop. 1943 nr 180 s. 199 och 340.

återvända till sin tjänst vid varvet föranledde därför i och för sig icke någon erinran. De vore nämligen endast en konsekvens av hans ståndpunkt att vägra Ohlsson entledigande från och med den 6 juni 1943. Den uppkomna situationen belyste samtidigt vikten för den enskilde av att reglementets ståndpunkt i fråga om dennes rätt till entledigande icke åsidosattes.

Vad slutligen anginge Arbetsdomstolens av förbundet åberopade dom finge följande anmärkas. I flera kollektivavtal för arbetare vid försvarsverken stadgades, att även om avtalet i vederbörlig ordning uppsagts, detsamma skulle fortfarande gälla efter utlöpningsdagen, därest order om mobilisering utgått. I dom den 13 juni 1942 i mål mellan arméförvaltningens intendenturdepartement, marinförvaltningen och flygförvaltningen samt Försvarsverkens civila personals förbund yttrade Arbetsdomstolen bland annat: I fråga om uttrycket mobilisering framginge av överbefälhavarens i målet avgivna yttrande, att terminologien på tillhörande område undergått viss förskjutning samt att i varje fall den 1 april 1942 icke förelegat ett tillstånd, som varit att anse som mobilisering. Från terminologisk synpunkt skulle således förutsättningarna för avtalsstadgandets tillämplighet icke ha inträtt. Därmed vore emellertid frågan icke slutgiltigt besvarad. Ytterst berodde avgörandet på vad avtalsparterna vid stadgandets tillkomst haft anledning att inlägga i de använda uttrycken. I detta avseende vore till en början tydligt, att parterna utgått från att det med ledning av de använda uttrycken skulle vara lätt att konstatera, huruvida förutsättningarna för stadgandets tillämpning förelåge eller icke. Det funnes därför viss anledning antaga, att parterna icke i uttrycken velat inlägga annan innebörd än den som rikets försvarsledning inlade däri. Huru än därmed kunde förhålla sig, syntes man emellertid efter en tolkning med hänsyn till stadgandets syfte komma till samma resultat som om den numera använda terminologien följdes. Ändamålet med stadgandet pekade nämligen på att parterna avsåge en situation, där utvecklingen inom en relativt kort tidrymd skulle komma att leda antingen till krig eller också till ett upphävande av de anbefallda militära åtgärderna. Parterna hade nämligen för ögonen ett sådant läge som det den 1 april 1942 föreliggande, då sedan flera år tillbaka en förstärkt försvarsberedskap upprätthållits, medan samtidigt både samhällslivet och det ekonomiska livet kunnat, ehuru med åtskilliga betydande omläggningar, fortgå på ett i huvudgrunderna normalt sätt. — Vad Arbetsdomstolen i målet prövat vore, såsom av det anförda framginge, allenast huruvida ett sådant läge varit förhanden, som parterna avsett med uttrycket mobilisering i vissa kollektivavtal. Arbetsdomstolens uttalanden syntes därför icke giva någon verklig ledning vid bedömandet av spörsmålet, huruvida en viss avdelning av krigsmakten vid en viss tidpunkt varit att anse såsom mobiliserad eller icke. Ej heller överbefälhavarens i målet avgivna yttrande torde få läggas till grund för denna frågas avgörande. Detta yttrande torde innebära att allmän mobilisering icke rått den 1 april 1942. Det vore i varje fall otvivelaktigt att särskilda avdelningar av krigsmakten såväl vid denna tidpunkt som senare varit att anse som mobiliserade och att således 6 § 3:o strafflagen för krigsmakten varit att tillämpa å civila tjänstemän vid

dessa avdelningar. Uppfattningen att Karlskrona örlogsvarv i juni 1943 varit att anse såsom mobiliserad avdelning av krigsmakten stode alltså icke i någon som helst motsättning till Arbetsdomstolens uttalanden eller överbefälhavarens ifrågakomna yttrande.

Chefens för örlogsvarvet åtgärder för att förmå Ohlsson att åter inställa sig vid varvet kunde enligt militieombudsmannens mening icke betraktas såsom ett sådant oberättigat ingrepp i Ohlssons personliga frihet, att Ohlsson därå kunde grunda någon rätt till skadestånd. Såsom förut anförts ansåge militieombudsmannen däremot att chefen för örlogsvarvet förfarit felaktigt genom att i antagningsbeviset införa bestämmelse om ömsesidig uppsägningstid. Militieombudsmannen funne sig emellertid kunna underlåta att vidtaga ytterligare åtgärd i ärendet.

I skrivelse till militieombudsmannen den 7 december 1943 hemställde chefen för Karlskrona örlogsvarv, under åberopande av bestämmelserna i reglemente för marinen del I A § 36, att militieombudsmannen ville utlala sig om dessa bestämmelser.

Reglemente för marinen del I A upptager under § 36 1—3 följande allmänna bestämmelser rörande avsked: Avsked eller entledigande meddelas skriftligen samt, därest icke annorlunda är stadgat, av den myndighet, som utnämnt, förordnat eller i övrigt anställt vederbörande. Entledigande kan, enligt vad därom särskilt stadgas, när tjänsten så fordrar meddelas den, som är anställd genom förordnande. Förordnande på viss tid eller med viss uppsägningstid upphör efter utgången av den bestämda tiden respektive uppsägningstiden. Vid förordnande tillsvidare bör, såvitt hinder härför icke möter, tillämpas en uppsägningstid av minst tre månader. Uppsägning av förordnande skall ske skriftligen i tjänsteväg hos eller av den myndighet, som meddelat förordnandet.

I skrivelsen den 7 december 1943 anförde chefen för Karlskrona örlogsvarv bland annat: Reglementsbestämmelsen om uppsägningstid syntes äga tillämpning å här ifrågavarande personal. Även under normala förhållanden hade behovet av en dylik bestämmelse visat sig stort, i främsta rummet enär det eljest vore synnerligen svårt att kunna erhålla kvalificerad personal till dessa befattningar. Innan en person med eget hushåll antoge en befattning i Karlskrona, där möjligheterna till civil anställning vore så gott som inga, ställdes vanligen fordran på garanterad uppsägningstid. Hittills hade chefen för örlogsvarvet ansett sig av nyssnämnda reglementsbestämmelse äga stöd för ett tillmötesgående därutinnan. I avbidan på meddelande från militieombudsmannen hade det fått anstå med ändring av de för örlogsvarvets tjänstemän utfärdade antagningsbevisen.

Militieombudsmannen anförde i skrivelse den 14 december 1943 till chefen för Karlskrona örlogsvarv:

Om man till en början fäste uppmärksamheten vid ordalagen, så vore det att märka att reglementets återgivna bestämmelser om uppsägning och uppsägningstid avsåge endast den personal som innehade förordnande på sin

syssla. I ärendet avsåges däremot e. o. tjänstemän vilka icke förordnats utan anställts i annan ordning.

Vad därefter anginge innebörden av bestämmelserna i § 36 kunde det väl i och för sig vara tveksamt, i vilken betydelse ordet förordnande där användes. Nära till hands syntes emellertid ligga, att detta ord i bestämmelserna om avsked borde svara mot hithörande bestämmelser i kap. 3 om utnämning och antagning samt befordran m. m. Reglerna om utnämning och antagning stadgade i åtskilliga fall att personal skulle förordnas. Vilken innebörd dessa bestämmelser än tillades och hur de än analogivis tillämpats, kunde de icke medföra någon rubbning i det militära extra-ordinarie reglementets föreskrifter rörande antagning av e. o. tjänstemän. Sistnämnda reglemente innehölle nämligen i övergångsbestämmelserna stadgande, att vad i tidigare av Kungl. Maj:t utfärdade författningar eller föreskrifter funnes stridande mot militära extra-ordinarie reglementets bestämmelser upphörde att gälla den 1 juli 1939, såvitt anginge tjänstemän, å vilka reglementet erhölle tillämpning. Därest konflikt på någon punkt skulle uppstå mellan de båda här berörda reglementena, måste således reglementet för marinen vika.

27. Frågor om permissionsförbud och om permission för den som står under rapport för förseelse.[1]

Sedan chefen för försvarsstabens socialdetalj till militieombudsmannen överlämnat en av divisionsombudet Allan Lindahl undertecknad skrift, vari denne begärde vissa upplysningar huruvida permission kunde beviljas den som stode under rapport för förseelse, översände militieombudsmannen med skrivelse den 4 december 1943 till chefen för socialdetaljen en inom militieombudsmansexpeditionen upprättad promemoria av denna lydelse:

»P. M.

Sedan en från militärt förband gjord förfrågan rörande reglerna om permissionsförbud för dem som rapporterats för förseelse men ännu icke bestraffats blivit underställd militieombudsmannen, ha hithörande spörsmål upptagits till övervägande.

Följande bestämmelser ur tjänstgöringsreglementena äro här av intresse.

Tjänstgöringsreglementet för armén upptager i § 123 följande bestämmelser om permittering:

1. Under den del av dygnet, då tjänstgöring för vederbörande icke förekommer (under fritid), skall personalen, där tjänstledighet icke åtnjutes, vistas

menig inom kasernområde eller, dock endast mellan revelj och tapto, inom

[1] Jämför sid. 330.

det område utanför detsamma, fritidsområde, som regementschefen må hava bestämt,

underbefäl enligt vad ovan rörande menig sägs, där icke regementschefen annorlunda bestämt,

officerare och *underofficerare* med vederlikar inom förläggningsorten.

För vistelse annorstädes än ovan angives fordras särskilt medgivande, permission.

2. Såsom permission är att anse i behörig ordning erhållet medgivande att under kortare tid än hel tjänstgöringsdag (övningsdag) vara frånvarande från tjänstgöring samt att därunder eller eljest vistas utom den ort eller det område, inom vilket vederbörande enligt mom. 1 skall vistas. — — —

3. Permission är icke att anse såsom en personalen tillkommande rättighet och bör i främsta rummet beviljas såsom en uppmuntran för ådagalagt gott uppförande och nit i tjänsten.

Permission efter tapto bör åt de yngre bland manskapet och åt de mindre stadgade meddelas endast undantagsvis och efter särskilt omsorgsfull prövning; permission efter tapto bör i övrigt meddelas sparsamt och icke utan mycket viktiga skäl åt den, som brustit i gott uppförande, eller då särskilt ansträngande övningar väntas följande dag.

I reglemente för marinen, del I A, stadgas i § 75 mom. 1 följande rörande permission:

Med permission förstås såväl erhållet medgivande att vara frånvarande från tjänstgöringen under kortare tid än hel tjänstgöringsdag med enligt vederbörande befälhavares bestämmande begränsad frihet i avseende å vistelseort därunder, som även, i fråga om inkasernerad eller sjökommenderad personal, erhållet tillstånd att efter för dagen slutad tjänstgöring och intill tjänstgöringens början påföljande söckendag vistas utom den kasern eller det fartyg, där vederbörande är förlagd.

Permission beviljas av vederbörande chef eller befälhavare, under vilken personalen i tjänstgöringshänseende lyder, enligt de föreskrifter, som äldste chefen (befälhavaren) äger utfärda.

Tjänstgöringsreglementet för flygvapnet innehåller föreskrifter rörande permission i § 82, vari stadgas bland annat:

1. Med permission förstås såväl erhållet medgivande att vara frånvarande från tjänstgöringen under kortare tid än hel tjänstgöringsdag med enligt vederbörande befälhavares bestämmande begränsad frihet i avseende på vistelseort därunder som även erhållet tillstånd att efter för dagen slutad tjänstgöring och intill tjänstgöringens början påföljande söckendag vistas utom den kasern, där vederbörande är förlagd. — — —

11. Manskap må under fritid mellan revelj och tapto eller annan i flottiljinstruktionen bestämd tid på aftonen utan att begära särskilt tillstånd vistas var som helst inom flottiljens kasernområde. Flottiljchef må därutöver bestämma visst område av förläggningsorten (tjänstgöringsorten), fritidsområde, inom vilket samma rättighet gäller. Vid tillfällig förläggning bestämmer vederbörande befälhavare fritidsområde.

Enligt 210 § strafflagen för krigsmakten må för mindre förseelser mot militär tukt och ordning i stället för disciplinär bestraffning användas vissa i lagrummet angivna former av tillrättavisning. En dylik tillrättavisning är vägran ombord å fartyg av landpermission för viss bestämd tid, högst trettio dagar, eller för högst sex landpermissionsdagar. Såsom tillrättavisning för manskap må vidare begagnas förbud att under viss bestämd tid, högst femton dagar, vistas utom kasernområde, läger eller däremot svarande område eller åt kompani eller likställt truppförband upplåten del av dylikt område.

De båda former av tillrättavisning, som bestå i förbud att vistas utom kasernområde eller däremot svarande område eller utom kompaniets lokaler, betecknas i dagligt tal ofta såsom kasernförbud, respektive kompaniförbud. Emellanåt förekommer även benämningen permissionsförbud för sådan tillrättavisning. Detta torde förklaras därav, att dessa former av tillrättavisning, under den tidrymd som de avse, principiellt innebära hinder mot beviljande av permission. Det är emellertid oriktigt och vilseledande att i fråga om nyssnämnda arter av tillrättavisning använda beteckningen permissionsförbud, varför uttryckssättet måste undvikas.

Uttrycket permissionsförbud förekommer även för att beteckna en annan sak, nämligen vägran av permission. Ombord å fartyg må vägran av landpermission användas som tillrättavisning. I övrigt är tillrättavisning i form av vägran av permission icke tillåten. Man måste emellertid anse att om en sådan vägran ålagts i anledning av en begången förseelse och felaktigt införts bland anteckningarna om tillrättavisningarna, så måste den också uppfattas såsom en tillrättavisning, närmast motsvarande ett s. k. kasernförbud.

Permissionsförbud, som enligt vad ovan angivits icke är att bedöma som tillrättavisning, torde i ganska stor utsträckning användas såsom en reaktionsform mot bristande intresse och mindre gott uppförande. Ett sådant permissionsförbud är till sin innebörd ett tillkännagivande på förhand att under viss tid eventuell ansökning om permission, d. v. s. särskilt tillstånd att vistas utom fritidsområde, icke kommer att bifallas. Bestämmelserna i strafflagen för krigsmakten torde ej direkt lägga hinder i vägen för ett dylikt förfarande. Som stöd för befogenheten att meddela permissionsförbud pläga åberopas bestämmelserna i tjänstgöringsreglementena om beviljande av permission såsom en uppmuntran för ådagalagt gott uppförande och nit i tjänsten. Dessa bestämmelser avse emellertid närmast att reglera prövningen av särskilda fall som blivit aktuella genom ansökningar om permission. Ett permissionsförbud är däremot ett förhandsbesked som icke föranletts av någon ansökan utan aktualiserats av andra omständigheter. Till sin praktiska verkan är ett ovillkorligt permissionsförbud nära jämställt med tillrättavisningsformen kasernförbud; finnes ej fritidsområde är verkan densamma. Ett kasernförbud är såtillvida lindrigare att det måste inskränkas till högst 15 dagar under det att permissionsförbud tillämpas även för längre tid. Ehuru jag ej anser mig kunna göra gällande att förfarandet med permissionsförbud är lagstridigt,

synes det mig dock ej ställt utom allt tvivel att det är tillåtet att använda en sådan reaktionsform utan uttryckligt stöd av författning eller reglemente. I varje fall synes det vara tydligt att rådande praxis i fråga om permissionsförbud lätt kan komma i konflikt med reglementenas stadganden om permission samt de straffrättsliga reglerna om beivrande av fel och försummelser.

Även om förfarandet med permissionsförbud ej kan anses lagstridigt, måste likväl framhållas att detsamma såsom militieombudsmannen förut uttalat (se ämbetsberättelsen 1936 sid. 117) är förenat med vissa olägenheter. Det kan ju nämligen icke tjäna såsom påföljd under annan förutsättning och i vidare mån än ansökan om permission skulle ha gjorts, om permissionsförbud ej mellankommit. Till sin verkan är det sålunda på förhand oberäkneligt.

Vid de militära förbanden torde det vara vanligt att personer bland manskapet, vilka i behörig ordning blivit anmälda för brott eller förseelser eller för mindre försummelser och fel mot militär ordning, vägras permission under tiden medan anmälningen är beroende på prövning. Detta förfaringssätt står icke i någon principiell motsättning till de i tjänstgöringsreglementena meddelade bestämmelserna om permission. Permission kan ju vägras beträffande den som brustit i gott uppförande eller i intresse för övningarna. Emellertid är det felaktigt att ovillkorligt utan någon prövning vägra permission åt den som står under rapport. Den ibland å militärt håll yppade meningen att den som står under rapport är helt avskuren från möjligheten att erhålla permission är sålunda oriktig. Frågan måste avgöras efter omständigheterna i varje särskilt fall. Det måste tillses att rättvisa och skälighet iakttages. Ehuru en befälhavare vid prövning av en permissionsansökan givetvis icke får förfara godtyckligt, ligger det dock i förhållandenas natur att avslag å en permissionsansökan icke förutsätter erkännande eller eljest uppenbar bevisning om att sökanden låtit något *klandervärt förhållande* komma sig till last; redan då övervägande skäl tala för att så är fallet, kan avslag vara motiverat. Om däremot anmälan redan från början framstår såsom obefogad eller ogrundad eller över huvud tvivelaktig, torde det vara riktigast att icke taga hänsyn till den vid avgörandet av ett permissionsärende. I fall då en anmälan avser en bagatellförseelse synes det ofta vara lämpligt att bevilja permission utan avseende å den förseelse, som eventuellt kan föreligga. Därest utredningen drager ut på tiden måste vederbörande befälhavare se till, att den interimistiska påföljden av anmälningen, nämligen vägran av permission, icke kommer i missförhållande till det fel vartill den anmälde kan ha gjort sig skyldig. Sålunda måste det uppenbarligen undvikas att den som anmälts för en ringa förseelse, vilken icke bör föranleda annat än tillsägelse eller tillrättavisning, under veckotal icke kan komma i fråga till erhållande av permission. Vare sig ärendets fördröjda slutbehandling beror på någon befattningshavare eller föranletts av andra omständigheter, bör fördröjningen icke gå ut över den anmälde i form av vägrad permission. Viss hänsyn synes också böra tagas till skälet för ansökan om permission. Den anmälde kan behöva permissionen för uträttande av någon viktig angelägenhet. Några

allmänna föreskrifter på detta område torde icke finnas, och sådana synas ej heller lämpligen böra införas. Vederbörande befälhavare har att, under beaktande av manskapets rätt och bästa, förfara på det sätt som gagnar tjänsten och den allmänna ordningen vid förbandet.

Något uttryckligt förbud att låta en förseelse inverka på permissionsmöjligheterna även efter det att vederbörande ålagts straff eller tilldelats tillrättavisning torde ej finnas. Det är emellertid olämpligt att tillägga förseelsen en sådan verkan. Något dylikt torde ej heller i praxis förekomma.»

28. Frågor om permission för sjukanmälda och sjukskrivna.

I ämbetsberättelsen till 1942 års riksdag[1] lämnas redogörelse för ett ärende som berör frågan, huruvida sjukskrivning eller sjukanmälan må utgöra hinder för framtida erhållande av permission. Under år 1943 ha fem särskilda ärenden rörande samma spörsmål blivit föremål för militieombudsmannens behandling. Här skall till en början lämnas redogörelse för dessa ärenden.

I. Värnpliktige nr I 1 D 613 Åke Schilling anförde i en den 7 juli 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift:

I egenskap av plutonsombud vid ett kompani ur I 1 ville Schilling göra en förfrågan i följande angelägenhet. Det hade stått på kompaniorder att den som sjukanmälde sig men ej bleve sjukskriven icke kunde påräkna permission förrän fem dagar efter sjukanmälningen. Kompanichefen hade även sagt till truppen, att den som varit sjukskriven efter friskskrivningen måste vara konvalescent vad permission beträffade och icke kunde påräkna permission förrän fem dagar efter det han blivit friskskriven. Han skulle dock deltaga i tjänstgöringen. Schilling vore medveten om att det på varje trupp förekomme s. k. simulanter men ville framhålla, att de övriga soldaterna icke vore skulden därtill. De som verkligen kände sig sjuka, dock icke värre än att de kunde stå på benen, droge sig för att sjukanmäla sig. Om en soldat hade en smittosam sjukdom, kunde en fördröjd sjukanmälan vara till skada för truppen. Därtill komme att stämningen bland personalen påverkats.

I yttrande över Schillings skrift anförde vederbörande kompanichef, kaptenen K. H. Larka:

En kompaniorder den 2 juni 1942 hade innehållit följande bestämmelser:

> »Den som på grund av sjukdom (gällde ej skada i tjänsten) varit förhindrad deltaga i tjänsten beviljas ej (med hänsyn till vederbörandes av sjukdom nedsatta krafter) permission mellan tapto och revelj förrän en vecka efter tillfrisknandet.»

Genom kompaniorder den 2 juli 1942 hade följande bestämmelse utfärdats:

> »Sjukanmäld, som ej blir sjukskriven, kan ej påräkna permission under en vecka efter dagen för sjukanmälan.»

[1] Sid. 130—132.

Förstnämnda order hade tillkommit på grund av en bataljonsorder den 1 juni 1942. Den senare kompaniordern hade utfärdats under den motiveringen att den, som känt sig i behov av att besöka läkare, ej borde, även om läkaren just då ej kunnat konstatera sjukdom vilken föranledde sjukskrivning, besöka hemmet, biografer, konditorier och dylikt utan begagna fritiden till vila och försöka hindra att en kanske under utveckling varande sjukdom gåves tillfälle att utbryta. Ävenså förhindrades en eventuell dold smittas vidare spridning genom att vederbörande kvarstannade i förläggningen under några dagar. Att någon enstaka individ uttryckte sitt missnöje med en sådan order, enär han kanske genom densamma förhindrades att utan konsekvenser för sig själv befria sig från morgonpassets övningar, torde tyvärr vara ofrånkomligt. De värnpliktiga som sjukanmält sig för behandling (såsom tandvård, omläggning av förband eller dylikt) och ej varit eller blivit sjukskrivna, hade icke behövt kvarstanna i förläggningen för vila.

Vid översändandet av kompanichefens yttrande bifogade bataljonschefen, majoren G. de Geer, utdrag ur en bataljonsorder den 1 juni 1942, vilken lydde sålunda:

»Permission må av kompanichef beviljas lördagar efter övningarnas slut—söndag kl. 2300,

onsdagar efter övningarnas slut—torsdag morgon kl. 0700, övriga dagar efter övningarnas slut—tapto.

Manskapets intresse för övningarna, kunskaper i praktiska och teoretiska ämnen samt snygghet och puts sättas i intim kontakt med beviljandet av permission av olika slag.

Den som på grund av sjukdom (ej skada i tjänsten) varit förhindrad deltaga i tjänsten må (med hänsyn till vederbörandes av sjukdomen nedsatta krafter) ej beviljas permission mellan tapto och revelj förrän vederbörande fullgjort tjänst en vecka.»

II. Beträffande ett bevakningskompani ur ett landstormsförband förekom den 1 september 1942 en uppgift i tidningspressen, att värnpliktig som sjukanmält sig men icke blivit sjukskriven förvägrades permission under viss tid därefter. Med anledning härav anskaffade militieombudsmannen upplysningar i saken.

Genom en den 25 augusti 1942 utfärdad kompaniorder anbefalldes följande:

»För att icke friska kamrater skola behöva släppa till sin fritid för dem som eventuellt simulera sjuka och på så sätt söka tilltvinga sig extra ledighet, kommer jag hädanefter att under den vecka, som följer efter det sjukanmälan gjorts, indraga all ledighet. Den som på detta sätt går miste om 24 timmars permission, har icke rätt att få kompensation härför.»

Den kompanichef som utfärdat sistnämnda order anförde i avgivet yttrande:

Han hade konstaterat, att vissa av kompaniets personal varit friska och färdiga så länge de haft en kommendering, som för dem varit förmånlig, t. ex. lättare handräckningstjänst, på förrådet, i köket, på skrädderiet, såsom cykelreparatör eller dylikt. När en sådan kommendering upphört och ersatts med bevakningstjänst hade omedelbart gamla krämpor gjort sig påminda såsom reumatism, trötthet i benen, förskjuten ryggkota m. m. Kompanichefen hade skriftligt bevis på att dessa 'sjukdomar', som han nu med sin kompaniorder sökt bota, ej existerat. Kompaniordern hade hos de lojala på kompaniet mottagits med tillfredsställelse och drabbade således icke den som vore verkligt sjuk. Något förbud att besöka läkaren funnes icke. Efter 24-timmarspermission hade ofta tillämpats, att permittenter ringt sin vakt med motivering, att de haft någon åkomma som de behövde söka läkarvård för. I regel hade detta varit en sådan sjukdom, som tidigare omnämnts, men de vunne ett eller annat dygn (stode under observation) på en sådan manöver.

Försvarsområdesassistenten upptog i en upprättad promemoria bland annat följande:

Kompanichefen hade tid efter annan kunnat konstatera hurusom vaktpost, företrädesvis efter sedvanlig 24-timmars-permission, telefonledes meddelat sin vaktchef att han på grund av sjukdom icke kunnat inställa sig till tjänstgöring utan ämnade söka läkare. Ersättare hade därvid beordrats till vaktgruppen från kompaniets slutna del. Sedan manskapsstyrkan reducerats hade emellertid detta tillvägagångssätt icke kunnat tillämpas, varför den frånvarandes vakttjänst uppdelats på den övriga vakten. Det nya tillvägagångssättet hade medfört, att den frånvarande icke längre än nödvändigt utebleve från tjänstgöring. Tidigare, då reservmanskap funnits att tillgå vid slutna delen, hade kunnat iakttagas att den sjukanmälde infunnit sig till tjänstgöring först långt fram på dagen. — Det förhållandet att manskap, som till en början erhållit lättare handräckningstjänst, vid kommendering föreburit sjukdom eller defekter av varjehanda slag för att undandraga sig besvärligare och tyngre tjänst, hade styrkt kompanichefen i den uppfattningen att simulation förelegat. Sjukanmälning hade mestadels icke resulterat i sjukskrivning. För att åstadkomma ändring härutinnan hade kompanichefen funnit sig föranlåten att utfärda sin order, som av övervägande delen av manskapet syntes ha mottagits med tillfredsställelse.

Försvarsområdesläkaren vid Stockholms försvarsområde, fältläkaren Otto Brodin, yttrade:

Tillströmningen av sjukanmälda vore i allmänhet stor och stode knappast i rimlig proportion till truppförbandens styrka eller den civila sjukligheten i förläggningsorten. Att den också brukade vara störst på måndagar och minst på lördagar kunde verka förbryllande för den som ej fattade sammanhanget. Men det vore icke bara kvantiteten som vore anmärkningsvärd; även kvaliteten vore på sitt sätt egenartad. Det vore ingalunda endast sjuka och skadade som infunne sig. En stor procent sjukanmälda angåve subjektiva symptomer av växlande art, för vars förklaring intet underlag objektivt kunde påvisas. En tröttande och tidsödande undersök-

ning bleve negativ och diagnosen likaså. Vederbörande tillhörde den grupp som kallades simulanter och hans sjukanmälan medförde givetvis icke sjukskrivning. Det kunde vara en svår uppgift för läkaren att bland detta myller ställa den rätta diagnosen, både då det gällde konstaterandet av sjukdom eller dess obefintlighet, det senare inte precis den lättare uppgiften. I stort sett torde resultatet av en avslutad sjukvisitation dock kunna betraktas som tillfredsställande, d. v. s. de sjuka och skadade hade fått riktiga anvisningar om lämplig terapi, simulanterna hade avslöjats. Men nog kunde ett förbiseende med åtföljande feldiagnos någon gång inträffa. Det tillhörde det mänskliga. En indicerad behandling kunde förbises, en simulation hade icke diagnostiserats. Det torde stå klart för alla att om simulanterna kunde hållas borta från sjukvisitationerna skulle stora fördelar vinnas, vilka i främsta rummet komme de sjuka och skadade till godo. Läkarna behövde ej trötta ut sig i improduktivt arbete i ett slags polistjänst. De kunde helt ägna sina krafter åt sjukvårdande verksamhet. Sjukdomsdiagnoserna bleve mera oantastliga, när de ej behövde trängas med diagnosen: simulation. Efter dessa allmänna synpunkter återkomme Brodin till det i pressen påtalade förhållandet, att kompanichefen icke beviljade permission till värnpliktig, som sjukanmält sig men icke blivit sjukskriven. Brodin hade tagit del av den utredning som med anledning av militieombudsmannens ingripande företagits och även i övrigt förskaffat sig upplysningar av värde. Förbandschefens åtgärd vore tydligen motiverad av strävan att på grund av minskad manskapsstyrka nedbringa permissionen, och denna permissionsindragning läte han främst gå ut över dem som sjukanmälde sig men icke bleve sjukskrivna, alltså över dem som Brodin betecknat som simulanter. Ur vanlig sund rättssynpunkt förefölle denna åtgärd fullt naturlig. Det kunde ju icke vara riktigt att en uppmuntran, i detta fall permission, gåves åt en simulant, en person alltså som vore opålitlig och lämnade falska uppgifter. Men denna moraliska synpunkt blott i förbigående. Brodin ville i stället något skärskåda permissionsindragningen ur läkarsynpunkt och om den möjligen haft någon inverkan på det sjukvårdande området. Det kunde konstateras att de sjukanmäldas antal hade minskat. och uttryck (enligt Brodins läkarpersonal) som att det vore ingen idé att sjukanmäla sig, när man inte finge permission, vore belysande nog. Man visste tydligen med sig att sjukdom icke förefunnes och att sjukskrivning utebleve. Så resonerade ej den som vore sjuk, men han vore belåten och glad att han sluppe trängas med simulanter på sjukvisitation, ty han begrepe att hans rättmätiga anspråk på bästa vård ej äventyrades genom deras närvaro. Bortsett från kompaniordern, som måste anses vara misslyckad både till form och innehåll, kunde Brodin icke finna annat än att åtgärderna varit fördelaktiga för sjukvården.

I sin egenskap av befälhavare för Stockholms försvarsområde anförde generalmajoren Hugo Cederschiöld i ett den 23 september 1942 till militieombudsmannen avgivet yttrande:

Kompanichefen hade utan att rådfråga vare sig försvarsområdesläkaren

eller bataljonschefen utfärdat kompaniordern av den 25 augusti 1942. Den kombination av utebliven sjukskrivning och förvägrad permission, som i denna order kommit till uttryck, måste med tanke på dem som eventuellt oförskyllt förvägrades permission verka stötande. Likafullt komme Cederschiöld, efter att ha tagit del av yttrandena i ärendet, till den uppfattningen, att kompanichefens inställning till denna fråga icke utan vidare kunde avvisas. Tillströmningen av sjukanmälda hade enligt försvarsområdesläkaren varit oproportionerligt stor. Kompanichefen hade sökt komma till rätta med detta missförhållande och trott sig finna eller kanske rättare funnit ett sätt att hålla efter simulanterna, vilket enligt försvarsområdesläkarens och försvarsområdesassistentens mening varit verksamt och mottagits med tillfredsställelse av den övervägande delen av manskapet. Den tilltagande simulationen vore en allvarlig företeelse, ett osvikligt tecken på att försvarsviljan hos folket och därmed pliktkänslan hos de inkallade hölle på att försvagas. Det vore endast helt naturligt, att detta främst komme till synes vid landstormsbevakningsförbanden med deras enformiga tjänst och starkt beskurna utbildningsmöjligheter och alldeles särskilt vid de förband, där tjänstgöringsort och hemort sammanfölle. Cederschiöld hemställde att militieombudsmannen ville åt honom överlåta att vidtaga de åtgärder, som med anledning av vad som förekommit kunde befinnas lämpliga.

III. Värnpliktige Gunnar Berg anförde i en den 20 oktober 1942 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift:

Berg ville göra en förfrågan angående befälets rätt att bestraffa sjukskrivna värnpliktiga med kompaniförbud. Enligt utfärdad bataljonsorder skulle inga sjukskrivna värnpliktiga, vare sig de vore sjukskrivna på trupp eller i grupp, erhålla någon permission över lördag och söndag. De hade ej heller rätt att lämna kompaniet under sin fritid, vilket måste betraktas som kompaniförbud. Då alla sjukskrivna i grupp I finge göra samma tjänst som den ordinarie handräckningen, vilken erhölle full permission, ansåge Berg en stor orättvisa föreligga. Berg hade för cirka tre månader sedan brutit en fotled under en militärövning och hade ännu ej kunnat deltaga i övningarna. Berg ginge på handräckning på kompaniet och gjorde, som redan sagts, samma arbete som den fasta handräckningen. Då det vore ovisst om Berg någonsin mera kunde träda i tjänst, befunne han sig i en ganska hopplös situation. Berg tyckte att det vore ganska underligt att man skulle bestraffas med kompaniförbud för att man blivit förstörd i tjänsten.

I yttrande över Bergs skrift anförde sekundchefen för Livregementets grenadjärer:

Vad Berg torde avse vore en av chefen för II. depåbataljonen I 3 den 13 oktober 1942 utfärdad bataljonsorder, vari förekomme en så lydande punkt:

> »Vid trupp eller i grupp sjukskrivet manskap skall under fritid vistas inom vederbörligt kompanis lokaler enligt kompanichefens närmare bestämmande.

Permission över lördag—söndag får i regel icke beviljas manskap, som tidigare under veckan varit sjukskrivet.

Undantag från denna regel må för visst fall medgivas av kompanichefen.»

I samband med orderns utfärdande hade bataljonschefen särskilt meddelat, att de som ådragit sig skada i tjänsten givetvis borde erhålla ledighet i all den utsträckning, deras hälsotillstånd medgåve. De utfärdade bestämmelserna vore tillkomna med hänsyn till det bekanta förhållandet, att antalet sjukanmälda i början av veckan som regel vore mycket stort i jämförelse med antalet i slutet av veckan. Genom upprepade besök på sjukvisitation för relativt obetydliga skador eller för att direkt undandraga sig militär utbildning av vissa värnpliktiga, försvårades väsentligen den militära utbildningen. Sedan gammalt hade därför, sannolikt vid alla militära förband, åtgärder vidtagits för att förhindra bortovaro under tjänstgöringstid och möjliggöra att den grupp av läkarbesökande, som i det militära benämndes 'måndagssjuka och lördagsfriska', erhölle tillfälle till samma grad av militär utbildning som deras kamrater. I detta fall hade bataljonschefen efter personliga besök konstaterat det stora antalet sjukanmälda i början av veckan. Bergs skada vore ådragen i tjänsten. Han borde därför i överensstämmelse med vad nu framhållits erhålla permission i likhet med icke sjukskriven personal, därest läkare icke annorlunda förordnade. Sekundchefen ansåge att av bataljonschefen föreskriven åtgärd fölle inom ramen för av högre myndighet föreskrivna åtgärder beträffande permittering och hemställde, att Bergs anmälan icke måtte föranleda någon åtgärd.

IV. I en till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift lämnade chefen för 4. kompaniet Int 1:s depå följande uppgifter rörande permissionsbestämmelserna vid kompaniet:

Berättigade till permission vore samtliga, som visat gott uppförande och väl fullgjort sin tjänst, med undantag av:

1) av tjänst förhindrade,

2) sjukskrivna; dock beviljades permission i sådana fall, då läkare skriftligen tillstyrkt permission,

3) under veckan (måndag—lördag) sjukanmälda icke sjukskrivna samt under veckans lopp friskskrivna. Dessa samlades dock permissionsdagen på morgonen till besiktning av läkare, varvid läkaren till- eller avstyrkte permission. I tillstyrkta fall beviljades permission.

V. I anledning av upplysningar som lämnats i ett hos militieombudsmannen anhängigt ärende infordrades från chefen för Karlskrona örlogsstation upplysning om de bestämmelser som utfärdats angående permission åt dem som sjukmönstrat. Chefen för örlogsstationen meddelade därefter, att för personal, som efter sjukmönstring visat sig förminskat tjänstbar, utfärdats följande bestämmelser:

Inkasernerad, som av läkare ordinerats lindrig tjänst eller hel eller delvis befrielse från tjänstgöring eller arbete, finge, så länge dylik nedsättning i tjänstbarhet varade, icke utom för tjänsteangelägenheter lämna kasernområdet och skulle, därest vederbörande läkare så ansåge erforderligt, vistas inom anvisad tjänstgörings- eller kasernlokal, från vilken han finge avlägsna sig endast för intagande av måltider eller i övrigt efter vederbörande befäls medgivande.

Manskap, som efter verkställd sjukmönstring av kasernläkaren ställdes under observation (temperaturtagning, halsbesiktning m. m. å icke tjänstetid) under visst antal dagar, finge därunder icke lämna kasernområdet utom i tjänsten.

Kompanichef finge, då skäl därtill förelåge, medgiva undantag från ovanstående, i denna punkt givna bestämmelser; ägande vederbörande läkare att i sjukrulla och sjukjournal göra särskild anteckning, därest något fall vore av den art, att, med hänsyn till sjukdomens förvärrande eller smittas spridande, dylikt medgivande ej ansåges böra lämnas.

Genom skrivelse den 26 november 1942 till arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse anhöll militieombudsmannen att få del av styrelsens uppfattning i frågan. Handlingarna i de fyra först refererade ärendena översändes därjämte till styrelsen.

I utlåtande den 22 december 1942 anförde sjukvårdsstyrelsen:

Förutsättning för permissions medgivande borde, ehuru detta icke angåves i tjänstgöringsreglementet för armén, givetvis vara, att vederbörandes hälsotillstånd medgåve vistelse utanför fritidsområdet, respektive förläggningsorten. Det måste principiellt sett vara vederbörande truppförbandsläkare som skulle bedöma, huruvida denna förutsättning förelåge eller icke. Man måste dock kunna utgå från att sådan förutsättning som regel förelåge, och läkarens medverkan vid permissions meddelande komme sålunda att erfordras endast i de fall, där från hälso- eller sjukvårdssynpunkt sådan lämpligen icke borde meddelas vederbörande. Detta borde som regel gälla samtliga å sjukhus eller vid truppen sjukskrivna. Endast i de fall, där läkaren funne anledning lämna undantag från denna regel och därom underrättade truppbefälet, borde undantag från denna regel göras. Vissa restriktioner från hälso- eller sjukdomssynpunkt avseende permittering erfordrades ävenledes beträffande icke sjukskrivna. Detta gällde manskap, som nyligen varit sjukskrivna eller sjukanmälda och vilka avförts från sjukbeskedet såsom friska eller endast delvis tjänstedugliga, men beträffande vilka viss osäkerhet ännu kunde föreligga från läkarens sida angående lämpligheten att lämna permission. Denna inskränkning i permissionsrätten borde med angivande av tidsomfattning ävenledes regleras genom meddelande från läkaren till vederbörande truppbefäl. Av ovanstående framginge sålunda att enligt sjukvårdsstyrelsens uppfattning förhållandet, huruvida i det enskilda fallet permissionsvägran skulle baseras på sjukdomsskäl, måste göras beroende av sakkunnig

prövning från läkares sida. Regel borde alltså vara, att i de fall, där av nu omskriven anledning permission icke skulle medgivas, vederbörande läkare härom gjorde sitt uttalande före besluts fattande. Reglerande bestämmelser härom torde lämpligen böra inflyta i ett nytt tjänstgöringsreglemente. Denna fråga hade under senare tid varit föremål för uppmärksamhet även från sjukvårdsstyrelsens sida i samband med överläggningar mellan styrelsen och den militära expeditionskommittén angående redovisningen av sjukanmäld och sjukskriven personal vid truppförbanden. Sålunda förelåge för närvarande som resultat därav ett förslag angående nya bestämmelser om registreringsförfarande vid sjukvisitation m. m. Detta framginge närmare av ett vid utlåtandet fogat förslag till anvisningar härom. Sålunda skulle vid tillämpningen av dessa föreskrifter truppförbandsläkaren å sjukkortet med ett + tecken, eventuellt jämte angivande av ett visst antal dagar, lämna truppbefälet upplysning, där vederbörande icke borde lämnas permission på grund av sjukdomsorsak. Denna nya redovisningsorganisation komme att prövas under januari 1943 vid tvenne truppförband, och resultatet därav avsåges att läggas till grund för de generella bestämmelser, som därefter komme att fastställas. Såsom ovan anförts torde samtidigt därmed vissa föreskrifter böra inflyta i tjänstgöringsreglementet angående permissionsförfarandet vid sjukskrivning.

Militieombudsmannen anförde i skrivelser den 14 december 1943 till sekundchefen för Svea livgarde, befälhavaren för Stockholms försvarsområde och sekundchefen för Livregementets grenadjärer:

Tjänstgöringsreglementet för armén upptoge rörande permittering bland annat följande bestämmelser (§ 123 mom. 3): Permission vore icke att anse såsom en personalen tillkommande rättighet och borde i främsta rummet beviljas såsom en uppmuntran för ådagalagt gott uppförande och nit i tjänsten. Permission efter tapto borde åt de yngre bland manskapet och åt de mindre stadgade meddelas endast undantagsvis och efter särskilt omsorgsfull prövning; permission efter tapto borde i övrigt meddelas sparsamt och icke utan mycket viktiga skäl åt den, som brustit i gott uppförande, eller då särskilt ansträngande övningar väntades följande dag.

Av bestämmelserna i tjänstgöringsreglementet framginge, att frågan huruvida permission skulle beviljas eller vägras i första hand skulle prövas med ledning av sökandens förhållande i tjänsten; den som skött sig väl borde uppmuntras med permission under det att den som misskött sig ginge förlustig den förmån som permission innebure. I praktiken komme kanske ofta den senare synpunkten såtillvida att dominera, att avslag å en permissionsansökan, om det ej motiverades av tjänstens krav, berodde på att sökanden brustit i intresse för tjänsten eller eljest i sitt uppförande. I reglementet hade emellertid även en annan omständighet framhållits, vilken skulle beaktas vid prövningen, nämligen de skäl som sökanden åberopade för sin permissionsanhållan.

I fråga om de särskilda ärenden som nu vore föremål för behandling finge militieombudsmannen anföra följande:

I. Då det i bataljonsordern av den 1 juni 1942 anbefalldes, att beviljandet av permission skulle sättas i intim kontakt med manskapets intresse för övningarna samt deras kunskaper i praktiska och teoretiska ämnen ävensom med snygghet och puts, syntes detta stå i god överensstämmelse med tjänstgöringsreglementets föreskrifter. I denna bataljonsorder föreskreves emellertid vidare, att den som på grund av sjukdom varit förhindrad att deltaga i tjänsten ej finge beviljas nattpermission förrän han fullgjort tjänst en vecka; undantag gjordes dock för skada i tjänsten. Kompaniordern av den 2 juni 1942 överensstämde i denna del med bataljonsordern. I båda orderna angåves, att permission skulle vägras med hänsyn till vederbörandes av sjukdom nedsatta krafter. Av ordalagen i dessa order att döma vore det således främst medicinska synpunkter som gjort sig gällande. Därest det verkligen vore de medicinska skälen som föranlett föreskriften, att en veckas fullgjord tjänst efter friskskrivning skulle vara en förutsättning för beviljande av nattpermission, kunde det anmärkas att truppbefälet i regel icke borde pröva rena läkaresynpunkter. Såvitt det lämpligen läte sig göra borde samarbete sökas med läkaren, innan permission vägrades på grund av sådana skäl som de här åberopade. Endast läkaren torde nämligen kunna avgöra, huruvida permission ur sjukvårdssynpunkt medförde skada eller olägenheter. I fall då läkaren tillstyrkte permission torde truppbefälet böra vägra sådan endast med stöd av andra skäl än de rent medicinska. Då de berörda orderna syntes utgå från att den anbefallda begränsningen av permissionsrätten skulle gälla oberoende av läkarens ståndpunkt, vore den enligt militieombudsmannens mening olämplig.

Ur medicinsk synpunkt torde det ej vara motiverat att göra skillnad mellan skada i tjänsten samt annan sjukdom i tjänsten, och kraftnedsättningen vore ju icke beroende av om skadan eller sjukdomen stode i samband med tjänsten eller icke.

I kompaniordern den 2 juli 1942 angåves, att den som gjort sjukanmälan men ej blivit sjukskriven ej kunde påräkna permission under den närmaste veckan. Kompanichefen hade uppgivit, att den som känt sig i behov av att besöka läkare borde, även om han ej blivit sjukskriven, begagna fritiden till vila och söka hindra en eventuellt under utveckling varande sjukdom att bryta ut. Detta uttalande syntes utgå från den ståndpunkten, att sjukanmälningen i och för sig varit befogad och att simulation ej förelegat. Från denna utgångspunkt syntes kompanichefens uppfattning vara beaktansvärd. Från militärt håll hade det vidare understrukits, att det vore lämpligt att vederbörande vore kvar under läkarens tillsyn, i fall då det kunde misstänkas att en sjukdom vore under utveckling. Vad man däremot även i denna situation kunde anmärka vore, att det vore ett läkarespörsmål, huruvida permission borde beviljas eller icke, och att läkaren därför även härvidlag borde höras, såvida det vore fråga om rent medicinska överväganden.

Klaganden hade emellertid uppfattat ordern såsom ett medel att motver-

ka simulation och okynnesbesök hos läkaren. Denna hans uppfattning förefölle rätt naturlig, och den torde icke vara främmande för orderns utgivare. Det vore därför motiverat att bedöma ordern även utifrån denna uppfattning. Denna kompaniorder av den 2 juli 1942 överensstämde till sin innebörd ganska nära med den under II återgivna kompaniordern av den 25 augusti 1942. I fråga om det syfte som sistnämnda order vore avsedd att tjäna, hade samtliga som yttrat sig i ärendet utgått från att den skulle motverka simulation. Härmed komme man in på den besvärliga och praktiskt viktiga frågan om simulationen och okynnesbesöken hos läkaren. Simulanter och andra som i onödan sjukanmälde sig förorsakade extra arbete och vållade även eljest olägenheter och otrevnad. De ställde läkarna inför en påfrestande och arbetskrävande uppgift. De vore till hinder för de verkligt sjuka. För befälet och sina kamrater på truppen vore de en förargelse och en extra belastning. I denna del kunde militieombudsmannen hänvisa till fältläkaren Brodins yttrande; i väsentliga delar kunde militieombudsmannen ansluta sig till vad Brodin anfört.

Den stora gruppen av sjukanmälda, vilkas anmälan ej föranledde sjukskrivning, vore emellertid långt ifrån enhetlig. Såväl ur sjukvårdssynpunkt som ur permissionssynpunkt vore det nödvändigt att göra skillnad mellan olika kategorier.

Till en första kategori kunde man hänföra dem, hos vilka läkaren misstänkte sjukdom, ehuru han ej funne skäl till sjukskrivning. Såsom redan förut angivits kunde permission här vägras av medicinska skäl. Den kunde givetvis även vägras av andra skäl, såsom bristande nit och intresse. Däremot borde sjukanmälningen, fastän den för en icke fackman kunde framstå såsom omotiverad, icke i och för sig läggas vederbörande till last som ett hinder mot permission. Det vore därför av intresse att läkaren, när han avstyrkte permission, angåve att skälet vore misstanke om sjukdom.

En särskild kategori bildades av dem som lede av mindre krämpor, trötthet och dylikt, men ej medvetet sökte vilseleda läkaren, ehuru de överdreve sjukdomssymptomen. Att de i onödan besvärade läkaren kunde bero på klemighet och ovanan vid kroppsliga ansträngningar eller på ett alltför ängsligt iakttagande av alla sjukdomstecken. Denna grupp torde väl knappast vara särskilt framträdande under de nuvarande förhållandena. I dessa fall torde det vara motiverat att begränsa permissionen för att förmå dem att visa större intresse för den militära tjänsten och dess krav.

Det funnes en tredje kategori som stode de nyssnämnda mycket nära, nämligen de som visste med sig att de lede av någon obetydlig sjukdom och som sökte draga nytta av den för att skaffa sig befrielse från ansträngande övningar och dylikt. Det vore alltså ej heller här fråga om egentliga simulanter. Här syntes vägran av permission kunna vara på sin plats, då de tydligt ådagalagt sin negativa inställning till militärtjänsten.

Till de verkliga simulanterna måste man däremot hänföra dem som inställde sig vid sjukvisitationerna endast för att slippa från övningarna under morgonpasset och således utan tanke på att skaffa sig sjukvård. Redan in-

ställelsen vid sjukvisitationen innebure ett påstående om behov av läkarvård, och då syftet endast vore att undandraga sig tjänsten torde här regelmässigt föreligga straffbart tjänstefel. I varje fall vore det berättigat att vederbörande ginge förlustig möjligheterna att erhålla permission.

Såsom simulanter måste vidare uppenbarligen betraktas de som sjukanmälde sig i avsikt att bli behandlade såsom sjuka ehuru de visste med sig att de icke vore sjuka, och som i detta syfte uppgåve medvetet oriktiga sjukdomssymptom. Till samma grupp måste man räkna dem som medvetet överdreve de fel och krämpor, varav de lede. En onödig sjukanmälan i förening med avsiktligt oriktiga eller vilseledande uppgifter torde kunna bestraffas enligt 129 eller 130 § strafflagen för krigsmakten (se härom NJA 1916 sid. 290 och 1911 not B 344 samt prop. 1914 B nr 57 sid. 431 och lagutsk. utl. 1914 B nr 22 sid. 47). Under alla förhållanden vore det välmotiverat att icke bevilja permission åt dem som visat en så hög grad av opåtlighet. Bestraffning av simulation förutsatte att full bevisning om densamma kunde i vanlig ordning förebringas. Då vägran av permission icke vore en bestraffning eller tillrättavisning förutsatte den ej heller att det fördes bevis om att simulation förelegat. Redan skälig anledning till misstanke om simulation torde utgöra tillräcklig grund för en sådan vägran. Här såväl som eljest torde befogade misstankar om opålitlighet eller bristande intresse kunna föranleda avslag å en permissionsansökan.

Från de egentliga simulanterna måste man skilja dem, vilkas sjukanmälan lekmannamässigt framstode såsom befogad, ehuru läkaren ej funne anledning misstänka sjukdom eller funne sjukdomen vara så lindrig att någon sjukskrivning ej behövde ske. Åtskilliga sjukanmälningar kunde ju vara befogade redan ur den synpunkten att de symptom som framträtt borde komma under läkarens prövning. Beträffande all sjukvård gällde regeln att det vore bättre att vända sig till läkaren för tidigt än för sent. Själva läkarundersökningen kunde vara fullt motiverad fastän den ej föranledde någon ytterligare åtgärd. I dessa fall borde sjukanmälningen föranleda inskränkning i vederbörandes permissionsmöjligheter endast i den mån medicinska skäl talade därför, på sätt förut på tal om den första kategorien anförts.

Av det anförda torde framgå att det vore av vikt att varje fall bleve rätt bedömt. Här vore det icke endast fråga om den differentiering av de sjukanmälda som ur sjukvårdssynpunkt erfordrades utan även om de särskilda kategoriernas ställning i permissionsavseende. Detta senare relativt underordnade spörsmål borde ej underskattas. Särskilt för manskapet torde reglerna om permission och deras handhavande vara av betydelse. En allmän regel att alla som sjukanmält sig utan att bliva sjukskrivna under viss tid därefter skulle vara uteslutna från permission måste medföra att vissa personer godtyckligt och utan skäl bleve berövade en uppmuntran varav de gjort sig förtjänta. Det orättvisa häri kunde ej helt undanröjas genom en sådan föreskrift som den i ett ärende angivna, att de som anmält sig för behandling ej skulle vägras permission. Reglerna om permission kunde också återverka på sjukanmälningarna och därmed på sjukvården. Sakens viktigaste

sida vore vådorna av varje ingripande, som vore ägnat att förhindra eller fördröja en befogad sjukanmälan. Därför att det funnes många bland militärerna som gärna och i onödan anmälde sig vid sjukvisitationerna, finge man ej förbise att det funnes andra som hade en motsatt inställning, så att de underläte eller uppsköte besök hos läkaren och därigenom utsatte såväl sin egen som andras hälsa för risk.

Såsom förut berörts borde samråd med läkaren äga rum i fall där medicinska skäl mot permission förefunnes. Även i andra fall borde läkares medverkan sökas. Mången gång torde visserligen truppbefälet ha en riktig uppfattning om dem som här hänförts till andra och tredje kategorierna. Den undersökande läkarens intryck av vederbörande vore dock av värde. Framför allt gällde detta emellertid beträffande dem som misstänktes för simulation. I regel torde truppbefälet icke vara i stånd att avslöja när simulation förelåge. För den undersökande läkaren måste det även mången gång vara svårt att tillförlitligen fastslå att simulation förelåge. Detta torde genast framträda om det sattes i fråga att han skulle rapportera alla simulanter för tjänstefel. Ofta torde resultatet bliva att läkaren icke kunde med säkerhet avgöra, huruvida en sjukanmälan vore medvetet falsk eller endast otillräckligt grundad. Möjligen underlättades läkarens ståndpunktstagande om han endast behövde uttala, huruvida det vore skäl att misstänka simulation. Såsom förut anförts torde sådant förhållande utgöra tillräcklig grund för vägran av permission.

II. Beträffande kompaniordern den 25 augusti 1942 kunde militieombudsmannen ansluta sig till uttalandet att den vore olämplig såväl i form som till sitt innehåll. Motiveringen för denna militieombudsmannens ståndpunkt framginge av det förut under I anförda.

I ärendet rörande denna order berördes frågan om åtgärder mot permittenters missbruk av möjligheten att underlåta att inställa sig vid permissionstidens utgång under förebärande av sjukdom. Detta särskilda spörsmål skulle här icke behandlas, då detsamma icke hade något omedelbart samband med frågorna om permission åt sjukskrivna eller sjukanmälda.

III. Beträffande sjukskrivet manskap anbefalldes genom bataljonsordern av den 13 oktober 1942, att permission över lördag—söndag i regel icke finge beviljas dem som tidigare under veckan varit sjukskrivna. Enligt sin ordalydelse berörde denna order icke frågan om permission åt dem som gjort sjukanmälan men icke blivit sjukskrivna. Avsikten hade dock möjligen varit att de som förgäves gjort sjukanmälan skulle i permissionsavseende behandlas på samma sätt som de vilka under veckan varit sjuka. Det hade nämligen i det avgivna yttrandet framhållits, att den militära utbildningen väsentligt försvårats därav, att vissa värnpliktiga gjort upprepade besök på sjukvisitation för obetydliga skador eller direkt för att undandraga sig utbildning. I dessa delar kunde militieombudsmannen hänvisa till vad som anförts i det föregående.

I det nu förevarande ärendet upptoges jämväl frågan om permission åt dem som fortfarande vore sjukskrivna. Härom stadgades i tjänstgöringsreglementet (§ 137 mom. 2) bland annat: Vid truppen vårdade sjuka (konvalescenter) få icke utan läkarens föreskrift och kompanichefens i varje fall lämnade medgivande vistas utom kompaniets lokaler annat än vid måltider och för naturbehov. Om den sjuke för hälsans återställande efter läkarens föreskrift bör vistas ute, skall sådant medgivande lämnas av kompanichefen. Tillstånd att lämna kasernområdet skall av kompanichefen givas, då den sjuke av läkaren hänvisats till viss behandling utom truppförbandet. I annat fall får av kompanichefen sådant tillstånd efter läkarens hörande endast undantagsvis lämnas. Enahanda bestämmelser gälla i tillämpliga delar dem, vilka, utan att vara sjukskrivna vid truppen, fritagits från deltagande i vissa övningar eller dylikt.

Regementsinstruktionen för Livregementets grenadjärer innehölle föreskrift (§ 40 mom. 4), att permission ej annat än efter samråd med läkaren får beviljas den som är sjukskriven eller befriad från deltagande i vissa övningar.

Genom bataljonsordern av den 13 oktober 1942 anbefalldes, att vid trupp eller i grupp sjukskrivet manskap under fritid skulle vistas inom kompaniets lokaler enligt kompanichefens närmare bestämmande.

Mot innehållet i bataljonsordern, såvitt den avsåge sjukskrivet manskap, torde någon egentlig anmärkning icke kunna göras. Ordern innehölle i denna del knappast något nytt utöver tjänstgöringsreglementets föreskrifter. Ett strängt tillämpande av föreskrifterna skulle emellertid kunna leda till obilliga resultat för dem som under längre tid vore sjukskrivna vid truppen eller, utan att vara sjukskrivna, fritagna från vissa övningar. Klaganden hade uppgivit att han för tre månader sedan under en övning brutit en fotled och ännu icke vore återställd utan ginge på handräckning med samma arbete som den fasta handräckningen; det vore ovisst om han någonsin mera kunde deltaga i övningarna. I det i ärendet avgivna yttrandet hade framhållits, att klaganden, enär hans skada ådragits i tjänsten, borde erhålla permission i likhet med icke sjukskriven personal, därest läkaren ej annorlunda förordnade. Mot detta uttalande torde man allenast böra erinra, att klagandens särskilda möjligheter att erhålla permission icke borde sättas i samband med att skadan ådragits i tjänsten. Det verkliga skälet till att en värnpliktig i klagandens läge borde likställas med annan personal i fråga om permission torde i stället böra sökas däri, att han kunde fullgöra handräckning trots sin skada samt att tiden för sjukskrivningen kunde bli mycket lång, varför alltför stränga restriktioner i hans rörelsefrihet skulle tillfoga honom ett oförskyllt lidande. Såväl tjänstgöringsreglementet som regementsinstruktionen torde tillåta en sådan tillämpning av reglerna om permission åt sjukskrivna, som här förordats. Bataljonsordern torde ej heller ha varit avsedd att utesluta en dylik tillämpning.

IV. och V. De permissionsbestämmelser, för vilka i dessa ärenden redogjorts, gåve icke anledning till någon erinran.

Huvudtankarna i det anförda syntes kunna sammanfattas sålunda. Då fråga uppkomme om vägran av permission på grund av föregående sjukskrivning eller sjukanmälan borde en prövning av varje särskilt fall företagas. Därvid borde beaktas, förutom de i tjänstgöringsreglementet upptagna föreskrifterna, även hälso- och sjukvårdssynpunkter. Främst borde det ankomma på vederbörande läkare att avgöra vilken verkan som skulle tilläggas dessa synpunkter. Även i övrigt borde medverkan från läkarens sida eftersträvas. Vid ärendenas avgörande borde det tillses, att den som gjort sig förtjänt av uppmuntran icke utan skäl förvägrades sådan. Man borde sträva efter att utskilja dem som inför läkaren lämnat medvetet oriktiga uppgifter eller visat opålitlighet eller bristande intresse eller obenägenhet att underkasta sig tjänstens krav. Oklara fall borde icke behandlas på sådant sätt att personalen föranleddes att underlåta sjukanmälan då sådan vore motiverad. Vid utfärdandet av allmänna föreskrifter om beviljande av permission borde dessa grunder för ärendenas prövning beaktas. Därest man vid permissionsärendenas avgörande funne sig icke kunna underkasta de enskilda fallen den individuella prövning under läkares medverkan, som här förordats, syntes enligt militieombudsmannens mening vara riktigast att man avstode från att tillämpa särskilda restriktioner beträffande dem som gjort sjukanmälan eller varit sjukskrivna.

29. Fråga om villkorlig dom i samband med tillämpning av 129 § strafflagen för krigsmakten.

Enligt 1 § i 1918 års lag angående villkorlig straffdom må villkorlig dom ej brukas där straff ådömes för brott, för vilket straff är utsatt i strafflagen för krigsmakten, i annat fall än då straffet ådömes efter 8 kap. strafflagen för krigsmakten. I samma paragraf föreskrives vidare att då någon finnes förskylla, jämte frihetsstraff i fråga varom villkorlig dom enligt denna paragraf må brukas, disciplinstraff efter strafflagen för krigsmakten, den omständigheten ej utgör hinder mot beviljande av anstånd med förstnämnda straff; beviljas anstånd skall disciplinstraffet ådömas särskilt.

Bestämmelser svarande mot de nyss berörda återfinnas jämväl i den nya lagstiftningen om villkorlig dom. Sålunda upptager 1939 års lag om villkorlig dom i 26 § en föreskrift, att villkorlig dom ej må meddelas i fråga om brott, för vilket straff är utsatt i strafflagen för krigsmakten; dock må villkorlig dom beviljas beträffande brott mot 8 kap. sistnämnda lag, där den tilltalade förskyller fängelse eller straffarbete. I samband med tillkomsten av 1939 års lag om villkorlig dom fogades till 34 § i strafflagen för krigsmakten en bestämmelse enligt vilken, då brott som finnes förskylla disciplinstraff sammanträffar med brott, beträffande vilket villkorlig dom anses böra meddelas, disciplinstraffet må ådömas särskilt.

Militieombudsmannen anförde i skrivelse till en krigsfiskal den 14 december 1943:

Vid granskning av handlingarna i mål som nyligen förevarit inför Högsta domstolen hade det uppmärksammats att det, sedan den tilltalade anhållit om villkorlig dom, från åklagarens sida anförts, att villkorlig dom icke lagligen kunde meddelas. I målen hade den tilltalade varit fälld till ansvar enligt 22 kap. 11 § allmänna strafflagen, 107 § strafflagen för krigsmakten samt 129 § sistnämnda lag. Till stöd för åklagarens mening hade åberopats ett av Kungl. Maj:t den 8 februari 1941 meddelat utslag (NJA 1941 s. 23). Ur detta rättsfall, som icke refererats ur förevarande synpunkt, torde man icke äga utläsa mera, än att villkorlig dom icke lagligen kunde meddelas i en sådan situation som den i målet föreliggande, eller då någon ådömdes fängelse eller straffarbete såsom gemensamt straff för tjänstefel enligt 129 § strafflagen för krigsmakten samt annat brott. Fängelse eller straffarbete som ådömdes jämlikt sistnämnda paragraf finge nämligen icke ådömas villkorligt, och då ett gemensamt straff ådömdes kunde villkorlig dom således icke komma i fråga. För manskap vore normalstraffet för brott mot 129 § strafflagen för krigsmakten visserligen straffarbete eller fängelse, men disciplinstraff finge ådömas i fall då brottet skett av förhastande och då ingen eller ringa skada därav kommit. Därest straffet för ett tjänstefel enligt 129 § strafflagen för krigsmakten funnes böra bestämmas till disciplinstraff, funnes intet hinder att villkorlig dom meddelades beträffande ett annat till bedömande samtidigt föreliggande brott, vilket i och för sig vore av den natur att villkorlig dom kunde och borde beviljas.

Att lagstiftningen i dessa fall öppnat möjlighet att frångå huvudregeln om gemensamt straff för brottslighet som samtidigt förelåge till bedömande, stode just i samband med önskemålen, att området för den villkorliga domen icke skulle utan tillräckliga skäl begränsas (se härom NJA II 1938 s. 570).

Redogörelse för vissa framställningar till Konungen.

1. Angående förtydligande i visst hänseende av bestämmelserna om hämtning av värnpliktiga, som uteblivit från tjänstgöring.

Ämbetsberättelsen till 1937 års lagtima riksdag innehåller (sid. 165 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 27 november 1936 avlåten skrivelse angående förtydligande i visst hänseende av bestämmelserna om hämtning av värnpliktiga, som uteblivit från tjänstgöring.

Den 9 oktober 1942 utfärdades kungörelse (nr 840) angående hämtning av värnpliktiga, som uteblivit från inskrivningsförrättning eller tjänstgöring, m. m. (hämtningskungörelse).

Jämväl en tidigare, den 29 augusti 1933 av militieombudsmannen till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet avlåten skrivelse angående ifrågasatt ändring av bestämmelserna om hämtning av värnpliktiga, som uteblivit från tjänstgöring (se ämbetsberättelsen 1934 sid. 224 ff.) torde få anses avgjord genom den nya kungörelsen.

2. Angående behovet av att modernisera marinens sjukhus i Karlskrona.

Ämbetsberättelsen till 1939 års lagtima riksdag innehåller (sid. 299 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 7 maj 1938 till Konungen avlåten skrivelse angående behovet av att modernisera marinens sjukhus i Karlskrona.

Sedan utredning i frågan förebragts bemyndigade Kungl. Maj:t genom brev av den 17 februari 1939 marinförvaltningen att utse delegerade för ämbetsverket att i samråd med representanter för Blekinge läns landsting verkställa utredning angående förutsättningarna för en sammanslagning av marinens sjukhus och länslasarettet i Karlskrona m. m. Den samarbetskommitté, som i anledning härav kom till stånd, avgav den 23 juli 1940 till Blekinge läns landsting ett betänkande med utredning och förslag. Efter en hemställan från landstingets förvaltningsutskott fann Kungl. Maj:t genom brev av den 14 mars 1941 gott bemyndiga chefen för försvarsdepartementet att tillkalla ledamoten av riksdagens andra kammare J. E. G. Fast att såsom sakkunnig leda den ytterligare utredningen om en sammanslagning av marinens sjukhusvård i Karlskrona med landstingets sjukhusvård. På

framställning av Fast utsågo därefter marinförvaltningen och förvaltningsutskottet representanter för kronan och landstinget i denna nya utredning.

I skrivelse till militieombudsmannen den 14 december 1942 anförde marinförvaltningen:

Den genom beslutet den 14 mars 1941 anbefallda utredningen hade överlämnats till Kungl. Maj:t i juli 1942 såsom »Betänkande med förslag till organisation av marinsjukvården i Karlskrona». Betänkandet hade utmynnat i förslag till Kungl. Maj:t att föreslå riksdagen att för budgetåren 1943/44 och 1944/45 anvisa tillsammans 3 120 000 kronor för anordnande av samarbetssjukhus i Karlskrona. Över detta betänkande hade marinförvaltningen yttrat sig i underdånigt utlåtande den 27 november 1942, varvid förslaget avstyrkts under huvudsaklig motivering, att ett bibehållande av marinens nuvarande sjukhus efter genomgripande modernisering visat sig enligt verkställda beräkningar mera fördelaktigt ur ekonomisk synpunkt än uppförandet av ett fullständigt samarbetssjukhus.

I proposition (nr 207) till 1943 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t riksdagen att *dels* besluta att marinens sjukhus i Karlskrona skulle nedläggas och sjukhusets uppgifter övertagas av ett till länslasarettet i Karlskrona förlagt samarbetssjukhus, *dels* bemyndiga Kungl. Maj:t att med Blekinge läns landsting träffa erforderliga avtal rörande ej mindre utbyggande av länslasarettet i Karlskrona till samarbetssjukhus i enlighet med vissa av departementschefen angivna riktlinjer än även de mellan landstinget och staten föreliggande ekonomiska och rättsliga frågorna i samband med vården av militära patienter å länslasarettet, *dels ock* till vederbörande anslagspost under fjärde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 500 000 kronor. Riksdagen (skrivelse nr 336) beslöt i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag. Ärendet föredrogs därefter i konselj den 30 juni 1943.

3. Angående upphävande av gällande bestämmelser om betyg för tjänstbarhet och uppförande för underofficerare vid flottan.

Ämbetsberättelsen till 1940 års lagtima riksdag innehåller (sid. 204 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 31 oktober 1939 till Konungen avlåten skrivelse angående upphävande av gällande bestämmelser om betyg för tjänstbarhet och uppförande för underofficerare vid flottan. Redogörelse för vissa åtgärder i ämnet intogs därefter i ämbetsberättelsen till 1943 års lagtima riksdag (sid. 228), varvid bland annat omnämndes att Kungl. Maj:t genom beslut den 23 januari 1942 anbefallt chefen för marinen att inkomma med det förslag rörande ändrade bestämmelser i förevarande hänseende vartill omständigheterna kunde föranleda.

Genom beslut den 29 januari 1943 föreskrev därefter Kungl. Maj:t med anledning av en av chefen för marinstaben, för chefen för marinen, i skrivelse den 13 juli 1942 gjord framställning att — oavsett bestämmelserna i

reglemente för marinen provisorisk del I § 22 mom. 11 — skulle tillsvidare från och med den 1 april 1943 beträffande underofficer av 2:a graden vid flottan den för tjänstbarhet dittills tillämpade betygssättningen ersättas med angivande av vitsord »mycket skicklig», »skicklig», »användbar» eller »otillfredsställande» samt vitsord om uppförande icke avgivas, varjämte föreskrevs att chefen för marinen skulle meddela härav föranledda närmare föreskrifter.

4. Angående villkoren för lämnande av uppgifter åt myndigheter ur de militära registren rörande straff och tillrättavisningar.

Ämbetsberättelsen till 1941 års lagtima riksdag innehåller (sid. 207 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 13 juli 1940 till Konungen avlåten skrivelse angående villkoren för lämnande av uppgifter åt myndigheter ur de militära registren rörande straff och tillrättavisningar.

Genom beslut den 31 december 1942 fann Kungl. Maj:t framställningen icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

5. Angående samvetsömma värnpliktiga och deras tjänstgöring.

Ämbetsberättelsen till 1942 års lagtima riksdag innehåller (sid. 201 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 21 juni 1941 till Konungen avlåten skrivelse angående samvetsömma värnpliktiga och deras tjänstgöring. I ämbetsberättelsen till 1943 års lagtima riksdag (sid. 238) har anmärkts att framställningen föranlett tillsättande av 1941 års utredning angående samvetsömma värnpliktiga och att utredningen den 18 mars 1942 till chefen för försvarsdepartementet överlämnat betänkande med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga (se SOU 1942: 15). Betänkandet föranledde proposition (nr 18) till 1943 års riksdag med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga och lag om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga. Sedan riksdagen (skrivelse nr 91) antagit sistnämnda lagförslag samt i huvudsakliga delar även det förstnämnda, utfärdades lagarna den 26 mars 1943 (nr 121 och 126). I anslutning till dessa lagar utfärdades vissa andra författningar, bland vilka märkas kungörelse med vissa bestämmelser angående vapenfria värnpliktiga (nr 122).

6. Angående samvetsömma värnpliktigas skyldighet att bära uniform.

Ämbetsberättelsen till 1942 års lagtima riksdag innehåller (sid. 209 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 13 september 1941 till Konungen avlåten skrivelse angående samvetsömma värnpliktigas skyldighet att bära uniform. I ämbetsberättelsen till 1943 års riksdag (sid. 239) har anmärkts att skrivelsen överlämnats till 1941 års utredning angående samvetsömma värnpliktiga, vilken utredning den 18 mars 1942 till chefen för försvarsdepartementet överlämnat betänkande med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga (se SOU 1942: 15). Sedan betänkandet föranlett proposition (nr 18) till 1943 års riksdag med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga m. m., vilka förslag av riksdagen (skrivelse nr 91) i huvudsak antagits, utfärdades den 26 mars 1943 bland annat lag om vapenfria värnpliktiga (nr 121). I denna lag stadgas att för lagens tillämpning erforderliga närmare föreskrifter meddelas av Konungen. I fråga om de vapenfrias skyldighet att bära uniform ha närmare bestämmelser meddelats i generalorder den 5 och 29 april 1943.

7. Angående giltigheten av vissa äldre tillstånd för samvetsömma värnpliktiga att i stället för vapentjänst fullgöra annan tjänstgöring vid truppförband.

Ämbetsberättelsen till 1943 års lagtima riksdag innehåller (sid. 250 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 30 maj 1942 till Konungen avlåten skrivelse angående giltigheten av vissa äldre tillstånd för samvetsömma värnpliktiga att i stället för vapentjänst fullgöra annan tjänstgöring vid truppförband. I ett den 18 mars 1942 till chefen för försvarsdepartementet överlämnat betänkande med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga (se SOU 1942: 15) hade 1941 års utredning angående samvetsömma värnpliktiga föreslagit en övergångsbestämmelse, enligt vilken värnpliktiga, vilkas ansökningar om befrielse på grund av samvetsskäl från värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning blivit före den föreslagna lagens ikraftträdande bifallna, skulle vara underkastade bestämmelserna i lagen, dock att *dels* hittills gällande bestämmelser om utbildningstiden skulle äga tillämpning i fråga om sådana värnpliktiga, *dels ock* beslut om deras tjänstgöring jämlikt 4 § i lagen ej vore erforderligt, för såvitt Konungen ej funne sådant böra fattas.

I proposition (nr 18) till 1943 års riksdag med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga m. m. berörde chefen för försvarsdepartementet den fråga, varå militieombudsmannen sålunda fäst uppmärksamheten, och framhöll att viss tveksamhet rått om ett förordnande om vapenfri tjänst enligt cirkulär den 21 februari 1902 skulle anses gälla för framtiden. Departementschefen funne att så borde vara fallet och föresloge att det obetydliga antal värnplik-

tiga, vilka innehade tillstånd till vapenfri tjänst, meddelade med stöd av nämnda cirkulär, skulle i fortsättningen vara underkastade bestämmelserna i lagen om vapenfria värnpliktiga. Den av de sakkunniga i deras förslag till lag om vapenfria värnpliktiga upptagna övergångsbestämmelsen, mot vilken departementschefen intet hade att erinra, syntes i detta hänseende vara klarläggande.

Sedan riksdagen (skrivelse nr 91) i huvudsak antagit lagförslaget, utfärdades den nya lagen den 26 mars 1943 (nr 121).

8. Angående rätt för militär personal att ingiva besvär till närmaste befälhavare, som för expedition.

Ämbetsberättelsen till 1943 års lagtima riksdag innehåller (sid. 262 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 2 december 1942 avlåten skrivelse angående rätt för militär personal att ingiva besvär till närmaste befälhavare, som för expedition. Över skrivelsen ha efter remiss utlåtanden avgivits av försvarsstaben och krigshovrätten. Ärendet är därefter föremål för vidare utredning inom justitiedepartementet.

9. Angående förläggningsförhållandena vid Svea livgarde.

Härom avlät militieombudsmannen den 7 oktober 1943 en så lydande skrivelse till Konungen:

»Vid en av mig i september 1943 förrättad inspektion av Svea livgarde har jag funnit betydande sanitära och andra olägenheter vidlåda förläggningsförhållandena vid regementet.

Redan vid militieombudsmannens närmast föregående inspektion av regementet i april 1940 fann militieombudsmannen kasernbyggnaderna i Stockholm förete betydande brister men ansåg sig icke för det dåvarande böra vidtaga några åtgärder med hänsyn till att frågan om regementets förläggning till Järvafältet vore under utredning.

Förhållandena ha sedan dess avsevärt försämrats, och då nu ett avbrytande av arbetena med färdigställandet av regementets nya kasernetablissement vid Sörentorp å Järvafältet ifrågasatts måste, därest så bleve fallet, avsevärda förbättringsarbeten komma till utförande för att åtminstone de i sanitärt hänseende mest betydande bristerna skola kunna avhjälpas.

Det är uppenbart att underhållet av regementets gamla etablissement blivit i allt för hög grad eftersatt, i synnerhet med hänsyn till att man icke torde kunnat räkna med en omedelbar rivning av byggnaderna efter regementets utflyttning till Järvafältet. Exempelvis en sådan detalj som försummandet av det utvändiga underhållet av fönstren, varigenom dessa i stor utsträckning

tagit skada, vittnar knappast om att byggnadernas underhåll ägnats tillräcklig omtanke.

Enär jag erfarit att frågan om förbättrandet av regementets förläggningsförhållanden i annat sammanhang kommer att underställas Eders Kungl. Maj:ts prövning dels genom en av sekundchefen i augusti 1943 avlåten underdånig framställning härutinnan och dels genom en av arméförvaltningens fortifikationsstyrelse på anmodan av chefen för försvarsdepartementet nyligen verkställd utredning, anser jag mig icke här böra ingå på vidare detaljer utan enbart hänvisa till det vid inspektionen av etablissementet i Stockholm och förläggningen i Sörentorp förda protokollet, varav utdrag i hithörande delar bifogas.

Med hänsyn särskilt till de otillfredsställande förläggningsförhållandena synes mig i högsta grad önskvärt om arbetena med fullbordandet av regementets nya etablissement vid Sörentorp å Järvafältet kunde fullföljas utan uppskov, så att regementet snarast kan inflytta därstädes. Härigenom skulle även betydande kostnader inbesparas för många eljest ofrånkomliga arbeten av provisorisk karaktär såväl beträffande etablissementet i Stockholm som vid Sörentorp, varjämte de årliga omkostnaderna för regementet särskilt beträffande förplägnad och transporter m. m. komme att avsevärt nedgå. Samtidigt vunnes även behövlig förbättring av förläggningsmöjligheterna för manskapet vid Stockholms luftvärnsregemente, vars etablissement i hög grad inkräktas genom de av Svea livgarde därstädes för närvarande disponerade lokalerna.

Även om utflyttningen till Järvafältet av Svea livgarde snart kommer till stånd är det dock nödvändigt att de vid regementets gamla etablissement i Stockholm förefintliga sanitära missförhållandena i viss utsträckning omedelbart avhjälpas.

Med stöd av 13 § i den för riksdagens militieombudsman utfärdade instruktionen har jag ansett mig böra bringa min uppfattning till Eders Kungl. Maj:ts kännedom.»

10. Angående jämkning i gällande föreskrifter rörande permission.

Den 4 december 1943 avlät militieombudsmannen följande skrivelse härom till Konungen:

»Frågan om beviljande av permission åt militär personal regleras i första hand genom reglementena för de särskilda försvarsgrenarna. Dessa reglementen torde intaga den principiella ståndpunkten, att permission icke är att anse såsom en personalen tillkommande rättighet utan i stället är att betrakta såsom en förmån som efter omständigheterna vägras eller beviljas. Med denna principiella ståndpunkt följer, att vägran av permission i och för sig icke kan betraktas såsom ett straff eller eljest såsom ett korrektionsmedel. En sådan vägran kan exempelvis vara föranledd av beredskapsläget eller av smitto-

sam sjukdom inom förbandet. I överensstämmelse härmed är permissionsförbud ett okänt begrepp i författningarna (om man bortser från den i strafflagen för krigsmakten under 210 § b. upptagna tillrättavisningen i form av vägran, ombord å fartyg, av landpermission). De i strafflagen för krigsmakten under 210 § d. upptagna tillrättavisningarna i form av förbud att vistas utom vissa där angivna områden — dessa förbud pläga ofta benämnas kasernförbud respektive kompaniförbud — innebära principiellt hinder mot beviljande av permission. Dock är att bemärka att vederbörande befälhavare med hänsyn till inträffade ändrade förhållanden är berättigad vidtaga av desamma betingade modifikationer i meddelad tillrättavisning. Sålunda torde han äga rätt att i undantagsfall då alldeles särskilda skäl därför uppkomma, t. ex. dödsfall eller allvarligt sjukdomsfall i den tillrättavisades familj, bevilja denne permission.

Vederbörande militäre chef kan avslå en permissionsanhållan, antingen med stöd av den honom genom reglementena givna befogenheten att efter omständigheterna avgöra dessa ärenden, eller till följd av att permissionssökanden på grund av meddelad tillrättavisning ej äger erhålla permission. Viss oklarhet har emellertid uppkommit till följd därav att man ofta begagnar sig av uttrycket permissionsförbud utan att det är otvetydigt vad därmed avses. Emellanåt ha meddelade permissionsförbud otvivelaktigt varit att anse som tillrättavisningar, ehuru de icke stått i full överensstämmelse med lagens bestämmelser om dylika. Så har varit förhållandet då permissionsförbud införts i anteckningsbok över tillrättavisningar. I andra fall åter ha meddelats permissionsförbud vilka, utan att vara att betrakta som tillrättavisningar, dock varit avsedda som en reaktionsform mot bristande intresse och mindre gott uppförande i tjänsten. I flera fall ha utfärdade permissionsförbud föranlett åtgärder från militieombudsmannens sida (ämb.ber. 1917 s. 186, 1918 s. 423, 1936 s. 117, 1941 s. 57). Jag vill vidare hänvisa till en av mig i annat ärende upprättad promemoria, varav avskrift bifogas.[1]

Av militära chefers befogenhet att avgöra permissionsfrågor följer uppenbarligen även rätt att meddela generella regler om beviljande och vägrande av permission. Mot permissionsförbud, i form av förhandsbesked att ansökningar om permission komma att avslås, kunna emellertid vissa principiella betänkligheter anföras. I verkligheten innebära dessa förbud att man tillgriper en reaktionsform som saknar uttryckligt stöd av författning eller reglemente. Redan år 1918 uttalade dåvarande militieombudsmannen att såsom korrektiv i anledning av begångna fel permissionsförbud icke bör utfärdas på förhand utan att i stället lämpligen användas vägran av permission, när sådan begäres. Till denna uppfattning ansluter jag mig.

Det synes böra övervägas att till reglementenas stadganden rörande permission foga tillägg av den innebörd, att permissionsförbud icke må begagnas såsom påföljd vare sig för ådagalagt bristande intresse i tjänsten eller för mindre förseelser och fel mot militär tukt och ordning, som icke anses

[1] Berörda promemoria är intagen å sid. 306 ff.

böra förtjäna tillrättavisning, utan att det även i dylika fall skall efter omständigheterna prövas huruvida permission må beviljas.

Under åberopande av vad jag sålunda anfört får jag härigenom med stöd av 13 § i den för militieombudsmannen utfärdade instruktionen hemställa, att Eders Kungl. Maj:t i samband med revision av tjänstgöringsreglementena ville taga under övervägande den jämkning i föreskrifterna angående permission som här berörts.»

11. Angående införande av närmare föreskrifter rörande krigsmäns skyldigheter i nykterhetsavseende.

Härom avlät militieombudsmannen den 4 december 1943 en så lydande skrivelse till Konungen:

»Strafflagen för krigsmakten upptager i olika sammanhang[1] brott som bestå däri att krigsman är överlastad av starka drycker. För sin tillämpning torde dessa straffbestämmelser förutsätta att vederbörande är spritpåverkad i den grad som angives i 18 kap. 15 § allmänna strafflagen med orden att det av hans åtbörder och orediga sinnesförfattning synbarligen kan märkas, att han är drucken. I tjänstgöringsreglementena för försvarsgrenarna[2] ställas vissa krav på den militära personalens levnadssätt. Det föreskrives att befälet bör främja ett nyktert och sunt levnadssätt bland de underlydande samt att befälet i sitt uppträdande och liv skall vara ett gott föredöme. Dessa föreskrifter äro så allmänt hållna att det kan möta svårighet att lägga dem till grund för bestraffningsåtgärder. Ett beivrande kan emellertid någon gång vara möjligt med stöd av bestämmelserna i 96 § första punkten i strafflagen för krigsmakten. Dessa bestämmelser om bristande anständigt uppförande kunna åberopas även i fråga om en spritpåverkan som ej kan betecknas såsom berusning, nämligen om en militär i sin tjänsteutövning eller eljest under vissa angivna förhållanden beter sig på ett onormalt sätt, vilket tydligt framstår såsom en följd av spritförtäring. Lagrummet är dock till sin innebörd så obestämt att olika domstolar givit detsamma olika räckvidd.

Frågan om ett i yttre måtto anständigt uppträdande är emellertid icke den viktigaste i detta sammanhang. Det är välbekant att även en mycket måttlig spritförtäring, vilken icke medfört några påtagliga förändringar i vederbörandes yttre uppträdande, dock kan ha väsentligt nedsatt hans förmåga av snabbt och säkert iakttagande och handlande. Åtskillig militär tjänstgöring är av den natur att dess behöriga fullgörande förutsätter att vederbörandes herravälde över sina handlingar icke är nedsatt. I fråga om förande av motorfordon i vanlig trafik ha bland annat dessa synpunkter lett till speciallagstiftning. Det torde utan vidare vara klart att många former av militärtjänst ställer större

[1] 96 § andra punkten, 123—125 §§, 175 och 176 §§.

[2] TjR § 1 mom. 17; RM del I A § 42 mom. 2; TjRF § 16 mom. 1.

krav på den handlandes prestationsförmåga än förandet av motorfordon i allmänhet. Detta torde gälla redan i fråga om den militära motorfordonstjänsten i fält. Med de tekniska framstegen och militärtjänstens fortgående specialisering följa också stegrade krav på noggrannhet och sinnesnärvaro. Många tekniska instrument, som nu begagnas inom krigsmakten och äga stor betydelse, kunna ej handhavas med avsett resultat ens av en person, som är i jämförelsevis ringa grad spritpåverkad. Men även beträffande tjänst som icke är av särskilt teknisk natur torde man regelmässigt böra fordra att vederbörandes duglighet icke får vara nedsatt till följd av spritpåverkan. I synnerhet gäller detta om all befälsföring; den som icke har nödig kontroll över sig själv bör icke få föra befäl över andra.

Ett minimikrav i fråga om nykterhet torde vara att militär personal under tjänstgöring och under tiden närmast dessförinnan icke får förtära rusdrycker i sådan utsträckning att de icke kunna på ett tillfredsställande sätt sköta sin tjänst. Den närmare innebörden av detta krav kommer att bero av bland annat tjänstens mer eller mindre krävande natur. I särskilda fall torde även den obetydligaste spritpåverkan vara oförenlig med tjänstens krav. Detta gäller till exempel om åtskillig tjänstgöring under högre grader av stridsberedskap.

Vid sidan av tjänstens fordringar måste man emellertid även uppställa vissa krav som kunna härledas ur den aktning som en krigsman bör äga av andra och särskilt underlydande. Här avses alltså samma sak som åsyftas med 96 paragrafens krav på yttre anständighet. Detta uttryck synes, såsom förut berörts, icke täcka allt som ur denna synpunkt bör beivras. Den spritpåverkan som icke tagit sig uttryck i oljud eller annat förargelseväckande beteende måste vara ganska höggradig för att man skall kunna tala om bristande anständigt uppträdande. I många fall torde gränsen för det tillåtna ha överskridits även om man icke kan peka på tydliga mot anständigheten stridande handlingar och även om det icke påvisats att vederbörande förlorat förmågan att på ett godtagbart sätt sköta sin tjänst. Då en spritförtäring lett till att en militär i uniform — vare sig han är stadd i tjänstgöring eller uppträder t. ex. å förläggning, fartyg eller allmän plats — företer avvikelser från det normala uppträdandet, vilkas orsak är klar för omgivningen, torde respekten för honom regelmässigt äventyras. När fråga är om någon som tillhör befälskårerna undergräves hans auktoritet och anseende i övrigt. Sådana fall ha föranlett anmälningar till militieombudsmannen. Därvid har det visat sig att möjligheterna att förebygga dessa former av spritmissbruk för närvarande äro ganska små.

Den militära personalen har säkerligen i största utsträckning beaktat de stränga krav på nykterhet som deras tjänst uppställer. Undantag förekomma emellertid. Vid upprepade tillfällen under de senaste åren har militieombudsmannen haft anledning att ingripa mot militärer som under tjänsteutövning varit påverkade av spritdrycker.[1] I dessa fall har det framstått såsom önsk-

[1] Ämbetsberättelserna 1940: 118; 1941: 49 och 131; 1942: 41; 1943: 43, 54, 58 och 67.

värt att vederbörande underkastat sig större återhållsamhet vid bruket av spritdrycker under eller strax före tjänstgöring. Man torde ej heller kunna bortse från att det kan finnas militärer som anse sig av sin tjänst oförhindrade att begagna spritdrycker i större omfattning än vad som enligt det här anförda kan anses lämpligt; exempelvis under åberopande av att de i sin civila tjänst funnit ett sådant spritbruk ofarligt.

Behov föreligger av bestämmelser rörande vad som är tillåtet och förbjudet på detta område. Vid militieombudsmannens ingripanden har det emellanåt visat sig vara svårt att hos domstolarna vinna gehör för krav som icke ha direkt stöd i reglementen och instruktioner.

För strävandena att inom den militära personalen uppnå och vidmakthålla bästa möjliga standard i nykterhetsavseende torde bestämda krav på nykterhet böra införas i tjänstgöringsreglementena. Några ytterligare eller skärpta straffbestämmelser torde däremot icke erfordras. Därest föreskrifterna i tjänstgöringsreglementena åsidosättas synes det nämligen föreligga ett sådant tjänstefel som kan beivras enligt 130 § strafflagen för krigsmakten, där ej tillrättavisning jämlikt 210 § samma lag kan anses tillräcklig.

Under åberopande av vad jag sålunda anfört får jag härigenom med stöd av 13 § i den för militieombudsmannen utfärdade instruktionen hemställa, att Eders Kungl. Maj:t ville taga under övervägande, huruvida icke i tjänstgöringsreglementena böra införas närmare föreskrifter rörande krigsmäns skyldigheter i nykterhetsavseende.»

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av framställning om ändringar i lagen den 24 mars 1916 angående verkställighet av straffarbete och fängelsestraff.

Militieombudsmannen avgav den 15 januari 1943 följande underdåniga yttrande:

»Sedan jag genom remiss den 7 december 1942 beretts tillfälle avgiva utlåtande över en framställning av fångvårdsstyrelsen angående ändringar i lagen den 24 mars 1916 angående verkställighet av straffarbete och fängelsestraff, får jag härmed anföra följande.

I framställningen har fångvårdsstyrelsen påpekat de synnerligen goda erfarenheter som vunnits av att straffriförklarade och ungdomsfängelse ådömda som ett övergångsstadium till frigivningen under dagen eller viss del av dagen få uträtta arbete hos enskild arbetsgivare, medan de å annan tid än arbetstid vistas å anstalten. Fångvårdsstyrelsen anser nu goda skäl tala för att detta system med varsamhet bör försökas även beträffande särskilt pålitliga straffångar med lång strafftid. Styrelsen föreslår därför sådan ändring i 6 § tredje stycket lagen om verkställighet av straffarbete och fängelsestraff att gemensamhetsfånge må utom straffanstaltens slutna område kunna sysselsättas med arbete även hos enskild arbetsgivare, vartill dock tillstånd av fångvårdsstyrelsen skall meddelas. Med hänsyn till att det här gäller tidsbestämda straff torde det finnas särskilda skäl att understryka angelägenheten av att ett dylikt frigångssystem för straffångar tillämpas med största varsamhet. Det kan också ifrågasättas om icke i lagtexten förutsättningarna för tillstånd böra tydligare angivas.

Mot huvudgrunderna i övrigt i förslaget har jag intet att erinra.

Någon lagteknisk granskning har jag ej företagit.»

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av framställning om förbättrade avlöningsförmåner m. m. för krigsdomare och auditörer.

Militieombudsmannen avgav den 15 januari 1943 följande underdåniga yttrande:

»Genom remiss den 15 december 1942 har tillfälle beretts mig att avgiva utlåtande över en hos Kungl. Maj:t gjord framställning av föreningen Sveriges krigsdomare och auditörer angående förbättrade avlöningsförmåner m. m. för ifrågavarande befattningshavare.

Med anledning härav får jag anföra följande.

I underdånigt yttrande den 4 februari 1942 i anledning av remiss den 22 januari 1942 av framställningar om förbättrade avlöningsförmåner m. m. för krigsdomare, auditörer och krigsfiskaler framhöll militieombudsmannen att ökningen under åren 1940 och 1941 av arbetsbördan för berörda befattningshavare varit så betydande att en höjning av utgående årsarvoden med i genomsnitt 100 % ingalunda kunde anses oberättigad. Under år 1942 har denna ökning ytterligare fortsatt. I ännu högre grad än för ett år sedan torde det därför vara skäligt att den angivna höjningen av arvodena kommer till stånd. Med hänsyn till den utpräglade arten av bisysslor hos ifrågavarande tjänster ansåg militieombudsmannen sig föregående år icke kunna tillstyrka yrkandena om rätt till semester utan avdrag å årsarvodet. Emellertid vill jag framhålla att starka billighetsskäl onekligen tala för en sådan rätt. Huruvida på grund härav avvikelse kan ske från den principiella ståndpunkten att rätt till semester icke bör tillerkännas innehavare av bisysslor av ifrågavarande art kan vara tveksamt. Ju mer arbetsbördan ökas och ju mindre därigenom karaktären av bisysslor framträder, desto starkare bli emellertid skälen för att semesterrätt bör tillkomma även dessa befattningshavare. Mot föreningens yrkanden att utbetalning av expensbidrag till auditörer bör ske kvartalsvis och att räkning å sådana expenser icke behöver vara attesterad av krigsdomare synes mig knappast vara något att erinra.

Vad slutligen angår frågan om den särställning som auditörerna vid Vaxholms kustartilleriregemente och Karlskrona kustartilleriregemente intaga, så ha dessa auditörer den 17 oktober 1942 till militieombudsmannen ingivit framställning om bistånd för åstadkommande av sådan ändring av reglemente för marinen del III B § 214 att göromålen som kronans ombud jämväl

vid kustartilleriregementena avkopplas från auditören och överlåtas på särskilt juridiskt biträde, vilket regementschefen skulle förordna mot särskild ersättning. Sedan framställningen remitterats till chefen för marinen för yttrande, har denne i en den 17 november 1942 till militieombudsmannen inkommen skrivelse meddelat, att han anmodat marinförvaltningen att vidtaga erforderliga åtgärder för att auditörerna vid kustartilleriregementena befrias från skyldigheten att vara kronans ombud därstädes och att kronans ombuds åligganden överflyttas på juridiska biträden med särskilda arvoden. För egen del finner jag ingen anledning föreligga att dessa auditörer skola intaga en särställning. Den av chefen för marinen angivna lösningen synes mig vara den ur olika synpunkter lämpligaste.»

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av framställning angående krigsartiklarnas tillämpning m. m.

Militieombudsmannen avgav den 6 mars 1943 följande underdåniga yttrande:

»Sedan jag genom remiss den 11 februari 1943 beretts tillfälle avgiva utlåtande över en av chefen för försvarsstaben den 6 i samma månad avgiven framställning angående krigsartiklarnas tillämpning m. m., får jag anföra följande.

I strafflagen för krigsmakten användes ordet mobiliserad såsom en teknisk term för att beteckna ett visst stadium av försvarsberedskap. En beskrivning på vad som menas med mobiliserad har givits i 4 § strafflagen för krigsmakten: rikets krigsmakt eller avdelning av densamma skall anses såsom mobiliserad då den för annat ändamål än övning ställes eller är ställd på krigsfot.

Frågan huruvida mobilisering föreligger eller icke kan i straffrättsligt avseende vara av stor betydelse för enskilda personer, även för sådana som icke tillhöra krigsmakten. Sålunda stadgas det i 1 § strafflagen för krigsmakten i 5 och 7 momenten, att till krigsmän skola hänföras de som tillhöra polisväsendet vid mobiliserad avdelning av krigsmakten samt medlemmar av frivilliga för rikets försvar avsedda kårer eller föreningar under den tid, då de för sådant ändamål tjänstgöra vid mobiliserad avdelning av krigsmakten. 6 § samma lag innehåller i 3 momentet föreskrift att under lagen lyder envar som är tjänstgöringsskyldig vid eller med behörigt tillstånd åtföljer mobiliserad avdelning av krigsmakten, ändå att han icke eljest skulle lyda under lagen. För rättskipningen vid en viss avdelning av krigsmakten kan det jämväl i andra avseenden vara av betydelse om denna avdelning är mobiliserad eller icke. I åtskilliga lagrum, upptagna i andra delen av strafflagen för krigsmakten, finnas nämligen strängare straff stadgade för det fall att brottet hänför sig till mobiliserat förband. Detta gäller bland annat så vanliga brott som rymning och olovligt undanhållande (49, 53, 56, 57 och 58 §§). Ett annat hithörande brott är övergivande av post (125 §).

Tredje delen av strafflagen för krigsmakten (krigsartiklarna) äger tillämpning allenast i fråga om brott som förövas i krigstid eller eljest under tid, då rikets krigsmakt är mobiliserad. Med sistnämnda uttryck avses allmän mobilisering.

Vid avfattningen av de nu berörda strafflagsbestämmelserna torde man ha förutsatt dels att statsmakterna vid anbefallande av den avsedda graden av

försvarsberedskap skulle använda termen mobilisering och dels att därom utgående order skulle allmänt kungöras. Under förarbetena till den gällande krigslagstiftningen framhölls det, att denna icke överensstämde med riktiga lagstiftningsprinciper i det att lagens terminologi i väsentliga delar stödde sig på administrativa bestämmelser, vilka ofta måste ändras med hänsyn till ändrade faktiska förhållanden (prop. 1914 B nr 57 s. 327). Man kan säga att de olägenheter som man redan då befarade nu framträtt även i fråga om ett så centralt begrepp som mobilisering.

De båda nyssnämnda förutsättningarna, att termen mobilisering skulle användas vid intagande av förstärkt försvarsberedskap samt att order därom skulle allmänt kungöras, ha i stort sett ej blivit uppfyllda under den nu pågående kristiden. I enstaka fall har det visserligen blivit kungjort att partiell mobilisering varit anbefalld (se exempelvis Svensk författningssamling 1939 nr 830 och 917). I allmänhet har dock vid beordrandet av ökning av försvarsberedskapen benämningen mobilisering undvikits, och sådana begrepp som förstärkt försvarsberedskap och neutralitetsvakt ha i stället införts (se exempelvis generalorderna nr 1970/1939 och nr 658/1940). Att större eller mindre delar av krigsmakten dock varit ställda på krigsfot och att detta ej skett för övning utan för upprätthållandet av rikets neutralitet har tydligt framgått av omständigheterna, bland annat det förhållandet att Konungen förordnat att rekvisitionslagstiftningen finge tillämpas (kungörelse den $^5/_4$ 1940 nr 198). Vad rättskipningen beträffar har redan den omständigheten att fältkrigsrätter inrättats utgjort bevis för att vederbörande förband varit mobiliserade, eftersom fältkrigsrätter organiseras endast för förband, vilka för annat ändamål än övning ställas på krigsfot. Avvecklingen av vissa fältkrigsrätter har däremot icke utgjort något yttre tecken på att motsvarande förband icke längre vore att anse som mobiliserade. Då allenast en del av rikets krigsmakt är mobiliserad beror det nämligen, jämlikt 16 § andra stycket lagen om krigsdomstolar, på Konungens förordnande huruvida de mobiliserade förbanden skola lyda under fältkrigsrätter eller andra krigsrätter. Flera av de fältkrigsrätter, som organiserats enligt kungörelsen den 26 april 1940 nr 260 torde sålunda åter ha upphört jämlikt kungörelsen den 17 januari 1941 nr 25, utan att en motsvarande demobilisering verkställts.

Bedömandet huruvida ett visst förband skall anses mobiliserat eller icke har således icke kunnat i alla situationer grundas på beskaffenheten av den domstol under vilken förbandet lydde. Prövningen har icke heller kunnat baseras på den bestämmelse i värnpliktslagen som legat till grund för inkallelserna vid förbandet. Man kan nämligen icke påstå att all tjänstgöring enligt 28 § värnpliktslagen måste fullgöras vid mobiliserade förband (jfr NJA 1915: 320). För närvarande ske alla inkallelser med stöd av nämnda paragraf, men därav torde icke i och för sig följa att alla de förband, till vilka inkallelser ske, måste betraktas såsom mobiliserade.

Den oklarhet som råder i frågan, huruvida vissa förband äro mobiliserade eller icke, har medfört ojämnhet vid rättskipningen. Vid inspektion av krigsrätterna har det visat sig att olika uppfattningar gjort sig gällande vid under-

rätternas bedömande, huruvida värnpliktiga som inkallats enligt 28 § värnpliktslagen för att fullgöra sin första tjänstgöring skola anses tjänstgöra vid mobiliserat förband. Med hänsyn till omständigheterna har något beivrande icke ifrågasatts i sådana fall då rådande praxis ansetts vara oriktig.

I en framställning som den 5 december 1942 avlåtits till Konungen av styrelsen för Föreningen Sveriges krigsdomare och auditörer har det anhållits, att krigsdomstolarna vid varje särskild tidpunkt skulle informeras, vilka förband som skola anses såsom mobiliserade. Denna väg synes icke leda ut ur svårigheterna. För laglydnadens upprätthållande krävs det icke endast att domstolarna rätt bedöma förekommande mål utan även att de medborgare, som skola ställa sig lagbuden till efterrättelse, äga möjlighet att erhålla kännedom om gällande rätt och förutsättningarna för dess tillämpning. Till förekommande av vissa brott, särskilt rymning och olovligt undanhållande, torde det vara av betydelse att det står klart för vederbörande, att de strängare lagbud som hänföra sig till mobiliserad avdelning äro att tillämpa. I fall där den tilltalade bestrider att förbandet är att anse såsom mobiliserat torde, om de vanliga grundsatserna för straffrättskipning skola uppehållas, utredning böra i tvistiga fall förebringas i vanlig ordning rörande mobiliseringen. Därvid torde det icke vara nog att domstolen genom hemliga informationer övertygas om att mobilisering föreligger, utan den tilltalade torde äga rätt att få del av och bemöta utredningen även på denna punkt.

I framställningen från chefen för försvarsstaben den 6 februari 1943 har det föreslagits, att såväl straffreglerna för brott av personal vid mobiliserade förband som krigsartiklarna skulle kunna träda i tillämpning icke blott vid mobilisering och krig utan även när Konungen på grund av utomordentliga förhållanden därom förordnade. Ett sådant förordnande skulle — om man till en början bortser från det särskilda spörsmålet om krigsartiklarna — medföra att, såsom i framställningen understrukits, de strängare bestämmelsernas tillämplighet kunde göras känd för alla. Avsikten med förslaget är emellertid icke att möjliggöra publicering av ett meddelande, vilka förband som faktiskt äro mobiliserade. I så fall skulle ju förordnandet lätt kunna innefatta en upplysning om mobiliseringens omfattning. Förslaget innebär en verklig ändring av lagreglernas innebörd. Meningen är tydligen att Konungen skulle äga förordna att lagregler, som enligt sin ordalydelse endast avse mobiliserade förband, skulle tillämpas även vid förband som i verkligheten icke vore mobiliserade. Då det torde bli svårt att i förordnande namngiva vissa särskilda förband som detsamma skulle avse, kommer väl förordnandet i regel att gälla krigsmakten i dess helhet eller större enheter ur densamma.

Bestämda hinder synas icke möta mot en lagstiftning av det innehåll att Konungen, där det med hänsyn till krigsfara, vari riket befinner sig, eller andra av krig föranledda utomordentliga förhållanden finnes påkallat, äger förordna att vad som i första och andra delen av strafflagen för krigsmakten finnes stadgat om mobiliserad avdelning av krigsmakten skall jämväl äga tillämpning beträffande annan avdelning av krigsmakten. Exempel på liknande lagstiftning finnes redan i 8 kap. 29 a § sista

stycket i allmänna strafflagen. Stadgandena i detta lagrum ha framtvingats av svårigheterna för domstolar och åklagare och ännu mer för gärningsmännen att bedöma huruvida vid viss tidpunkt krigsfara varit eller vore för handen (prop. 1942 nr 27 s. 20). Någon utväg ur dessa svårigheter genom att i de avsedda lagrummen närmare angiva när krigsfara skulle anses föreligga har tydligen icke funnits.

Utan tvingande skäl torde man dock icke böra lägga i Konungens hand att utvidga tillämpningen av de bestämmelser som avse mobiliserade förband. En sådan utvidgning leder icke blott till att skärpta straff kunna utdömas för skilda brott utan även till att nya grupper av medborgare bli hänförliga till krigsmän eller eljest komma att lyda under strafflagen för krigsmakten. Om förordnandet begränsades till att avse allenast de lagbud som finnas i andra delen av strafflagen för krigsmakten, torde förväxling lätt kunna vållas vid tillämpning av första delen. Oreda och oklarhet torde också kunna uppstå om dessa avdelningar, som vid straffrättskipningen skulle anses såsom mobiliserade, i andra avseenden (t. ex. i fråga om förhandlingsrätten, kollektivavtal) skulle behandlas såsom icke mobiliserade. Överhuvud synes den nu berörda formen för lagstiftning vara förenad med ej ringa olägenheter, vare sig den nya bestämmelsen anknyts till de särskilda avsedda lagparagraferna eller gives karaktär av en allmän fristående regel.

En annan tänkbar möjlighet är att, om tillämpningen av vissa lagrum icke längre skall bero av mobilisering, genom ändringar i lagtexten direkt angiva de nya förutsättningarna för lagrummens tillämpning. Att i lagtexten införa sådana relativt tillfälliga begrepp som neutralitetsvakt eller förstärkt försvarsberedskap kan icke ifrågakomma. I stället bör man sträva efter att i de allmänna lagarna införa termer, vilka angiva bestående skillnader och till vilka administrativa författningar, avtal och andra handlingar sedan kunna ansluta sig. Vidare bör man eftersträva bestämningar, vilka icke hänföra sig till förhållanden som skola hållas hemliga.

Lagstiftning i den form förslaget förutsätter synes kunna tillstyrkas med tvekan såsom ett provisorium i avvaktan på en mera omfattande omarbetning av strafflagen för krigsmakten.

Krigsartiklarna skola, såsom förut angivits, enligt nu gällande lag tillämpas å brott som förövas i krigstid eller under allmän mobilisering. Under den innevarande krisen har vid organiserandet av beredskapsförband använts ett smidigare förfarande än allmän mobilisering. Förband ha organiserats och ånyo hempermitterats allt efter lägets växlingar. Den omfattning försvarsberedskapen vid varje tidpunkt haft har givetvis icke kunnat publiceras. Om framdeles sådana förhållanden skulle inträda att försvarsberedskapen i verkligheten skulle motsvara en allmän mobilisering torde man dock icke ha att räkna med officiell kungörelse därom. För att krigsartiklarna samtidigt och konsekvent skola kunna bringas i tillämpning torde därför ett ut-

tryckligt förordnande därom från central myndighets sida vara nödvändigt. Det kan ju icke överlämnas åt varje särskild fältkrigsrätt att med ledning av de för densamma kända förhållandena avgöra, om läget motsvarar en allmän mobilisering. Så som förhållandena utvecklat sig torde ett sådant förordnande, som chefen för försvarsstaben föreslagit, icke kunna undvaras därest krigsartiklarna över huvud skola kunna tillämpas annat än i krigstid. Att anledning kan föreligga att bringa krigsartiklarna i tillämpning även då krig hotar är otvivelaktigt.

Enligt framställningen skulle förordnande om krigsartiklarnas tillämpning kunna meddelas, när utomordentliga förhållanden påkalla det. Det vanligaste beträffande kristidens beredskapslagstiftning har varit att lagarna kunnat tillämpas vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga av krig föranledda förhållanden. 8 kap. 29 a § allmänna strafflagen upptager såsom förutsättning för det särskilda kungl. förordnandet »krigsfara, vari riket befinner sig, eller andra av krig föranledda utomordentliga förhållanden». Då sådant förordnande meddelats genom kungörelse den 20 mars 1942, ha tydligen förutsättningarna då ansetts föreligga. 8 kap. allmänna strafflagen innehåller i 6—8 §§ bestämmelser, vilka förutsätta att den brottsliga gärningen begåtts »vid krig eller då krig hotar riket». Med detta uttryck torde åsyftas en bestämd, överhängande fara för krig med viss främmande makt (se SOU 1940: 8 s. 43 och 50; prop. 1942 nr 27 s. 20). Å andra sidan ha dock sistnämnda paragrafer avseende å en situation, innan krig utbrutit eller mobilisering skett, alltså å ett tidigare stadium än då krigsartiklarna enligt nu gällande ordning kunna tillämpas. Förordnande om krigsartiklarnas tillämpning synes icke böra meddelas under utomordentliga förhållanden, då krig likväl ännu icke kan anses hota. Om sådant förordnande meddelades i dylikt fall skulle nämligen krigsartiklarna kunna sättas i kraft samtidigt med 8 kap. 29 a § allmänna strafflagen, under det att 8 kap. 6—8 §§ skulle tillämpas först då krigsfaran ryckt ändå närmare och mera tydligt tagit gestalt. Det riktigaste torde vara att krigsartiklarna kunna tagas i bruk, förutom vid krig, då krig hotar riket.

Chefen för försvarsstaben har framhållit att det måste ankomma på Konungen att meddela ett förordnande om krigsartiklarnas tillämpning utan riksdagens medverkan. Det har åberopats att det, lika litet som vid en allmän mobilisering, är möjligt att invänta riksdagens bifall. Riktigheten härav torde i vissa situationer icke kunna bestridas. Ehuru riksdagens bifall i dylika situationer icke kan avvaktas vid förordnandets utfärdande, är det likväl ej uteslutet att inrymma ett medinflytande åt riksdagen. Så är exempelvis riksdagens inkallande en förutsättning för rekvisitionsrättens utövning samt för användande av armén tilldelade värnpliktiga utom rikets gränser (§ 74 regeringsformen; 28 § värnpliktslagen). Detsamma gäller om införande av censur eller förhandsgranskning av tryckta skrifter (§ 6 tryckfrihetsförordningen). Bestämmelserna om riksdagens medverkan i sistnämnda avseende innehålla följande: Förordnande må ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom 30

dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom 30 dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse. Under tid, då riksdagen är samlad, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnandet.

Förordnande om tillämpning av krigsartiklarna synes vara av så ingripande innebörd att riksdagens medverkan i någon form är påkallad, då fråga icke är allenast om brott som begåtts i krig. Sedan krigsartiklarna satts i tillämpning skola enligt 8 och 133 §§ strafflagen för krigsmakten brott mot 8 kap. allmänna strafflagen beivras med begagnande av strafflagen för krigsmakten även då de begås av personer som eljest icke lyda under denna lag. Detsamma gäller om en del andra brott. Tillämpningen av krigsartiklarna innebär icke blott att de tilltalade ställas inför krigsrätt i stället för inför allmän underrätt utan även att brott mot 8 kap. allmänna strafflagen kunna beläggas med dödsstraff i stället för straffarbete på livstid och med straffarbete på livstid i stället för straffarbete i 10 år.

Frågan om krigsartiklarnas tillämpning och de därmed förenade möjligheterna att ådöma dödsstraff har nyligen varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. Under år 1941 gjorde överbefälhavaren en framställning om sådan ändring i bestämmelsen angående förutsättningarna för krigsartiklarnas giltighet att tillämpning av krigsartiklarna kunde av Konungen beslutas vid krigsfara, alltså oberoende av om mobilisering vore anbefalld eller ej. I anledning härav anförde chefen för justitiedepartementet i en år 1942 framlagd proposition (nr 27) rörande skärpning av bestämmelserna mot förräderi, spioneri och sabotage bland annat (s. 21):

I vad framställningen åsyftade att dödsstraff nu skulle göras tillämpligt, vore chefen för justitiedepartementet icke beredd att tillstyrka densamma. Ej heller syntes det erforderligt att av andra skäl föreslå någon ändring beträffande förutsättningarna för krigsartiklarnas giltighet. Skulle sådana förhållanden inträffa att det funnes erforderligt att låta dem träda i tillämpning oaktat krigstillstånd icke rådde eller allmän mobilisering icke påbjudits, borde beslut därom träffas av Konungen och riksdagen gemensamt. Ett dylikt beslut torde vid behov kunna åstadkommas utan dröjsmål.

Vid riksdagsbehandlingen av nyssnämnda proposition uttalade chefen för justitiedepartementet, att han för sin del i den då rådande situationen icke funne någon anledning att föreslå riksdagen någon lagtext som gåve Konungen ensam beslutanderätt i fråga om införande av dödsstraff (Första kammaren prot. 1942 nr 11 s. 58). Vidare framhölls att inom första lagutskottet, som behandlat propositionen, meningarna nog icke varit delade om att den väg, som Konungen valt i fråga om dödsstraffets införande under en ytterligare skärpt situation, nämligen att denna straffskärpning icke i likhet med vissa andra straffskärpningar kunde göras enbart genom ett förordnande från Konungens sida utan att därför erfordrades ett samfällt beslut av regering och riksdag, vore att förorda såsom den lyckligaste och lämpligaste (prot. s. 59).

Chefen för försvarsstaben har i sin framställning uttalat, att förutsättning-

arna för krigsartiklarnas tillämpning enligt hans mening för närvarande icke föreligga. Därest rätt för Konungen att meddela förordnande om deras tillämpning infördes, synes avsikten således icke vara att omedelbart taga denna rätt i anspråk. Det torde dock vara skäl att såsom en beredskapsåtgärd införa möjligheter att sätta krigsartiklarna i kraft på ett tidigare stadium än vad nu medgives. Det synes kunna tillstyrkas att till 5 § strafflagen för krigsmakten fogas ett tillägg av innebörd att Konungen, då krig hotar riket, äger förordna om tillämpning av tredje delen av denna lag. Sådant förordnande må dock ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom 30 dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom 30 dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse. Under tid då riksdagen är samlad, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som nu sagts.»

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av framställning om vissa ifrågasatta ändringar i strafflagen för krigsmakten.

Tjänstförrättande militieombudsmannen avgav den 16 juli 1943 följande underdåniga yttrande:

»Sedan jag genom remiss den 21 maj 1943 beretts tillfälle avgiva utlåtande över en framställning från krigshovrätten angående vissa ifrågasatta ändringar i strafflagen för krigsmakten, får jag härmed i underdånighet anföra följande.

I likhet med krigshovrätten anser jag det utgöra en brist i gällande lagstiftning att krigsdomstol icke har att tillgå något straff — bortsett från skärpt arrest och sträng arrest — som är svårare än vaktarrest i femton dagar men lindrigare än fängelse i en månad. Då det gäller att råda bot på denna brist, torde det icke erbjuda sig någon annan lösning än att höja maximum för vaktarrest, lämpligen till trettio dagar. Någon betänklighet mot en dylik lösning torde icke kunna anföras. Såsom krigshovrätten uttalat bör det dock endast tillkomma krigsdomstol att ådöma mer än femton dagars vaktarrest. I 189 § första stycket strafflagen för krigsmakten finnes för närvarande stadgat förbud för befälhavare att utom i särskilt angivna fall ålägga disciplinstraff av sträng arrest. Det torde vara lämpligt att utsträcka detta förbud till att avse även vaktarrest i mer än femton dagar. Ändring erfordras även i andra stycket av samma paragraf samt i § 9 första stycket sista punkten militär bestraffningsförordning.

Såsom krigshovrätten framhållit torde det saknas anledning att föreslå någon ökning av det antal dagar, vari övriga slag av arrest kunna utdömas. För det fall att flera beslut, varigenom samma person fällts till disciplinstraff, föreligga till verkställighet på en gång, torde emellertid vara nödvändigt att höja maximum i fråga om sammanlagd strafftid och detta icke blott för vaktarrest, som nu enligt 36 § strafflagen för krigsmakten är trettio dagar, utan även för skärpt arrest, som nu är femton dagar. Annars skulle nämligen följden bli att, då beslut om vaktarrest föreligger till verkställighet samtidigt med beslut om skärpt arrest, varvid vaktarreststraffet skall övergå till skärpt arrest, vaktarreststraffet i alltför många fall skulle till väsentlig del bortfalla. Lämpligen bör måhända såsom högsta tillåtna straffmått föreskrivas för vaktarrest fyrtio dagar och för skärpt arrest tjugu dagar. Här-

igenom skulle längsta tiden för skärpt arrest komma att uppgå till samma tid som i 2 kap. 6 § allmänna strafflagen stadgas såsom maximum vid skärpning av fängelse genom hårt nattläger. Någon utsträckning av längsta sammanlagda strafftiden i fråga om sträng arrest torde av humanitära skäl ej böra ifrågakomma och skulle ej heller kunna anses motiverad av något praktiskt behov.

Någon ändring av 29 § sista stycket strafflagen för krigsmakten synes icke vara påkallad.»

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av förslag rörande jämkning av det belopp, värnpliktig skall vid kvittning mot kronans fordran äga behålla.

Tjänstförrättande militieombudsmannen avgav den 3 augusti 1943 följande underdåniga yttrande:

»Sedan jag genom remiss den 5 juli 1943 beretts tillfälle avgiva yttrande över ett av arméförvaltningens civila departement avgivet förslag rörande jämkning av det belopp, värnpliktig jämlikt bestämmelse i 11 § kungörelsen den 5 mars 1926, nr 60, enligt dess lydelse jämlikt kungörelsen den 26 maj 1933, nr 247, skall vid kvittning mot kronans fordran äga behålla, får jag anföra följande.

Enligt bestämmelsens nuvarande lydelse må för kvittning mot fordran, som kronan må äga hos värnpliktig på grund av förhållande, som har samband med värnpliktstjänstgöringen, intjänt penningbidrag icke tagas i anspråk till större del än att — förutom det belopp, vilket må varda innehållet såsom bidrag till familjeunderstöd — för den värnpliktige själv återstå trettio öre för dag räknat. Med hänsyn till den ökning av levnadskostnaderna, vilken inträtt efter tillkomsten av nämnda bestämmelse, synes det uppenbart att det sålunda från innehållande undantagna beloppet är för ringa för att i skälig utsträckning bereda den värnpliktige medel till personliga utgifter. En höjning av beloppet är därför påkallad. Även om — såsom flygförvaltningen framhållit i sitt yttrande i ärendet — bestämmelsen i sin nuvarande lydelse ej lägger hinder i vägen för att låta den värnpliktige utfå det högre belopp, som kan vara skäligt, torde full säkerhet i sådant hänseende och önskvärd enhetlighet i tillämpningen ej kunna vinnas utan ett uttryckligt stadgande rörande det minimibelopp, som vid kvittning skall utbetalas. Mot detta belopps fastställande till femtio öre för dag räknat har jag intet att erinra.»

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av förslag till förenklad handläggning av ärenden angående förlust av eller skada å kronans egendom.

Militieombudsmannen avgav den 8 oktober 1943 följande underdåniga yttrande:

»Sedan jag genom remiss den 23 juli 1943 beretts tillfälle avgiva yttrande över en av militära expeditionstjänstkommittén avgiven utredning med förslag till förenklad handläggning av ärenden angående förlust av eller skada å kronans egendom, får jag härmed i underdånighet anföra följande.

Mot de allmänna grunderna i förslaget har jag intet att erinra.

En nödvändig förutsättning för att förenklad handläggning av ärenden rörande förlust av eller skada å kronans egendom skall fungera på ett tillfredsställande sätt är att undersökningen vid förbanden är tillförlitlig och i görligaste mån fullständig. Den av kommittén anvisade utvägen för att härutinnan ernå bättre resultat, nämligen fastställande av ett nytt, mera fullständigt formulär till undersökningsprotokoll, synes mig vara lämplig.

Den viktigaste nyheten i förslaget är att befälhavare i viss begränsad utsträckning skall äga rätt att ålägga ersättningsskyldighet för förlorad eller skadad materiel. Väl kunna ur principiell synpunkt vissa invändningar resas mot en sådan tanke. Med hänsyn till de praktiska fördelar som äro förknippade med en dylik befälhavaren tillkommande domsrätt anser jag mig likväl kunna biträda förslaget i denna del. I utredningen har icke närmare berörts efter vilka grunder befälhavaren skall ålägga ersättningsskyldighet. Det må framhållas att ersättningsskyldighet icke torde kunna ifrågakomma i andra fall än då vederbörande är vållande till förlust eller skada genom underlåtenhet att iakttaga normal aktsamhet eller då uppbördsmannaansvar åvilar honom.

Kommittén har framhållit att åt rättssäkerhetens krav bör tillmätas den största betydelse samt tillagt att frågor om skadestånd äro rättsfrågor, varför de enligt kommitténs mening närmast böra behandlas av judiciella myndigheter. Enligt min uppfattning har kommittén vid förslagets utarbetande icke tillräckligt beaktat dessa synpunkter. Kommittén har sålunda icke ansett det nödvändigt att auditören höres i alla mål, varigenom betalningsskyldighet ålägges, utan har ansett det tillräckligt att yttrande inhämtas av auditören, såvida befälhavaren finner skäl därtill och yttrandet kan inhämtas utan oskälig omgång. Kommitténs uttalande att regementschefen synes kunna av-

göra fallen med samma säkerhet utan auditörens hörande kan jag icke godtaga. Den prövning som erfordras i ifrågavarande mål kommer att i flertalet fall röra frågan om vederbörande är vållande till skada eller icke, en prövning som ofta torde förutsätta juridisk erfarenhet.

Mot auditörens hörande har kommittén vidare bland annat anfört att väl krigsrätten men icke auditören skulle få en minskad arbetsbörda. Detta påstående är icke riktigt. Auditören får en minskad arbetsbörda redan därigenom att åtskilliga mål komma att avskrivas av befälhavaren utan att auditören behöver höras. Därtill kommer att auditörens arbete med varje mål blir betydligt mindre om befälhavaren ålägger betalningsskyldighet än om målet kommer att behandlas av krigsrätt. Till stöd för förslaget att auditören icke alltid behöver höras har kommittén också påpekat att regementscheferna säkerligen ofta skulle rådgöra med de juridiskt utbildade biträden och assistenter, som nu i stor utsträckning tjänstgöra vid krigsmakten. Häremot kan framhållas att denna möjlighet icke ens nu står till buds för alla förbandschefer samt att under fredsförhållanden biträde av dylika befattningshavare i nämnvärd utsträckning icke torde kunna påräknas.

Jag anser därför att yttrande av auditör skall inhämtas i alla hithörande mål utom i fall då i fält, på sjötåg eller eljest auditör ej finnes vid ifrågavarande avdelning av krigsmakten. Det synes också nödvändigt att meddela bestämmelse motsvarande stadgandet i 203 § första stycket strafflagen för krigsmakten om auditörens ansvar och rätt att anteckna avvikande mening.

I likhet med kommittén anser jag att överklagande av regementschefens beslut om åläggande av betalningsskyldighet bör ske hos krigsöverdomstol. Det av kommittén härför anförda skälet att det ur disciplinär synpunkt icke vore lyckligt om ett av regementschefen fattat beslut skulle kunna undanröjas av en av honom sammankallad domstol synes mig dock icke bärande. Den omständigheten att regementschefen föranstaltat om sammankallande av krigsrätten saknar nämligen enligt min mening i detta sammanhang betydelse. Däremot är det ur disciplinär synpunkt mindre tilltalande att ett beslut av regementschefen skulle kunna undanröjas av en krigsrätt, vari två honom underlydande kaptener sitta som ledamöter. Och framför allt blir en sådan ordning mindre lämplig, emedan auditören — särskilt om han, som jag föreslår, skall medverka i alla mål vari regementschef ålägger ersättningsskyldighet — icke bör deltaga i krigsrättens handläggning av sådana mål, i vilka han förut redan tagit ståndpunkt.

Då den som av befälhavare ålagts ersättningsskyldighet önskar överklaga beslut härom, skola besvär enligt förslaget anföras senast å tjugonde dagen från den dag, då beslutet delgavs honom. Då någon av befälhavare ålagts disciplinstraff, är besvärstiden annorlunda bestämd. I dylikt fall skola besvär nämligen anföras senast å tjugonde dagen från den dag, då straffet avslutades. Om någon samtidigt ålagts disciplinstraff och ersättningsskyldighet, kan det icke vara rimligt med två olika besvärstider. Åtminstone i de fall då besvären avse både straff och ersättningsskyldighet synes det nödvändigt att besvärstiden i båda hänseendena räknas från den dag då straffet avslutades.

Det torde ofta inträffa att brist yppas först i samband med hempermittering (hemförlovning). Det är givetvis under sådana förhållanden angeläget att undersökning verkställes så snabbt att den kan vara avslutad före hempermitteringen. Däremot kan det säkerligen ofta bli svårt att under den tid som står till buds medhinna även prövningen av ersättningsfrågan. Hempermitteringen får i så fall givetvis icke fördröjas i avbidan på avgörandet. En värnpliktig, som hempermitteras tillsvidare eller på ej alltför kort tid, anses icke såsom krigsman och lyder med undantag för vissa fall icke under strafflagen för krigsmakten (se prop. nr 306 till 1943 års riksdag; ang. befälsrätten i sådana fall se go nr 409/1942 [TLB s. 114]). Det framgår ej klart av utredningen huruvida kommittén beaktat detta förhållande. Att döma av ordalydelsen i författningsförslagen synes som om kommittén velat inskränka befälhavares domsrätt att avse allenast dem som vid tiden för beslutets meddelande äro krigsmän eller lyda under strafflagen för krigsmakten. Detta torde icke vara tillfredsställande. Så t. ex. skulle i de ej sällsynta fall, då befälhavare ej medhunne fatta beslut före hempermittering, bliva nödvändigt hänskjuta målen till krigsrätt. Hinder synes emellertid ej föreligga att i likhet med vad som gäller i fråga om disciplinmål tillerkänna befälhavare domsrätt även i fall där värnpliktig på grund av hempermittering upphört att vara krigsman så vida den påtalade handlingen skett under tid då han var krigsman. Tydliga bestämmelser i detta hänseende erfordras.

I lagtekniskt och redaktionellt avseende torde erfordras en genomgripande omarbetning av författningsförslagen.»